GH. BUZATU

ROMÂNIA & RĂZBOIUL MONDIAL DIN 1939–1945

IAȘI
Centrul de Istorie și Civilizație Europeană
1995

GH. BUZATU

ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL MONDIAL DIN 1939 — 1945

IAȘI
CENTRUL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE EUROPEANĂ
1995

ACADEMIA ROMÂNĂ — FILIALA IAȘI
CENTRUL DE ISTORIE ȘI CIVILIZAȚIE EUROPEANĂ

COLECȚIA

ROMÂNII ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

THE ROMANIANS IN WORLD HISTORY

(t. 27)

Coperta I: Caricatură britanică de la începutul războiului. Reproducere din La dernière Guerre, vol. 3, Paris, Editions Atlas, 1984, p. 167.

SPONSOR: S.C. FINEXIM I.G. TRADING, București.

CUVÎNT ÎNAINTE

NE AFLĂM înaintea consumării unei date memorabile — împlinirea unei jumătăți de veac de la terminarea celui de-al doilea război mondial și, totuși, istoria conflagrației din 1939—1945 continuă să preocupe pe cititor, în genere, pe specialiști, în mod deosebit. Iar aceasta în ciuda existenței, pe planul istoriografiei universale, a unei literaturi de specialitate și de diverse genuri cu adevărat imensă. Situația este identică, nu mai puțin, în privința implicării României în conflictul mondial din 1939 — 1945, deși trebuie să consemnăm că, dacă s-au publicat numeroase și solide monografii privind atîtea probleme specifice (militare, politico-diplomatice, economice, demografice, ideologice etc.), bibliografii, studii și articole, lucrări memorialistice, biografii, lipsesc — în chip surprinzător — sintezele. Cartea noastră, reprezentând al patrulea tom al seriei Mareșalul Antonescu în fața Istoriei, *nu-și propune să umple un asemenea gol. Dimpotrivă este vorba de un volum reunind* studii și documente *și avînd la bază investigații sistematice în marile biblioteci și arhive române și străine (S.U.A., Marea Britanie, Germania, Federația Rusă). Fiind vorba, în primul rînd, de un volum de studii, dintre care unele se retipăresc, revăzute și îmbogățite, aduse așadar la zi sub raportul bibliografic și al celor mai noi informații istoriografice ori de arhivă, lucrarea noastră stăruie, după un prim capitol mai vast și sintetic relativ la evoluția României* în epoca *celui de-al doilea război mondial, asupra unor probleme și fenomene în legătură cu care ne face plăcerea să credem că am avansat deja ori că avansăm puncte de vedere noi, interesante sau că, prin apelul frecvent la surse inedite de prima mînă ori la literatura memorialistică, îl introducem pe cititor într-un univers demn de toată atenția. Cu precizarea că, în fiecare caz, ne-am preocupat anume să ne distanțăm de cursul universitar, mult prea clar și categoric pentru a fi și corect și adevărat, credem că este de datoria noastră să-l invităm pe cititorul adevărat — iar nu pe criticii „dezinteresați", dispuși oricînd la hartă și la pretenții neacoperite în raport cu propriile lor cunoștințe și investigațiile în domeniu — să-și exprime opiniile pe marginea acestei cărți, care, oricum, nici nu deschide dar nici nu încheie seria unor preocupări. Preocupări care, timp îndelungat, ne-au fost încurajate în cadrul institutelor* Filialei Iași a Academiei Române, *în ultimii ani în cadrul* Centrului de Istorie și Civilizație Europeană din Iași. *În context, ne face o deosebită plăcere să mulțumim colegilor* Stela Cheptea *și* Ioan Saizu *pentru sprijinul acordat cu generozitate la definitivarea acestui volum pentru tipar. Cu aceeași plăcere exprimăm toată gratitudinea noastră* CLUBULUI ROMÂNIA — U.N.E.S.C.O., *Doamnelor* Mihaela Dragomir *și* Daniela Popescu, *Domnului* Gheorghe Ivan, *pentru interesul dovedit față de preocupările noastre și pentru valorificarea rezultatelor cercetărilor noastre.*

Tuturor — sincere mulțumiri și deplină recunoștință !

Iași, 21 februarie 1995.

AUTORUL

STUDII

PARTEA ÎNTÎI

CAPITOLUL 1

ROMÂNIA ÎN FAȚA RĂZBOIULUI MONDIAL*

CAUZELE IMEDIATE ALE CONFLAGRAȚIEI DIN 1939—1945

S-a afirmat și se justifică, în stadiul actual al studiilor istorice, faptul că în trecutul omenirii au existat puține conflicte care să se apropie de proporțiile celui de-al doilea război mondial, cel mai mare dintre toate, și care să fi putut fi evitat atît de lesne. Conflictul din 1939—1945 a fost, vrem să zicem, „inevitabil" numai în măsura în care, pe de o parte, s-au manifestat și au fost încurajate tendințele anexioniste ale Germaniei, U.R.S.S., Italiei și Japoniei, pentru a cita doar unele dintre marile puteri, iar, pe de altă parte, Marea Britanie, Franța și S.U.A. s-au complăcut într-o situație de „splendidă izolare", inițial, pentru ca, apoi, la finele anilor '30, pe măsura sporirii agresivității statelor concurente, să promoveze față de acestea o politică de conciliere, neîntemeiată pe pregătiri militare corespunzătoare, ci mizînd îndeosebi pe îmbunarea agresorilor, a lui Hitler în primul rînd, ca și pe speranța ivirii ori chiar a provocării unor divergențe între aceștia. Surprinse peste măsură de încheierea pactului Hitler-Stalin, la 23 august 1939, puterile democratice Marea Britanie și Franța acceptară în sfîrșit riscul unui război cu Germania, dar, nepregătite pe plan militar, l-au purtat cum au putut, iar nu cum ar fi voit și, mai puțin, cum ar fi trebuit. La rîndul său, Adolf Hitler, Führerul Germaniei, accedînd la rolul de lider european în urma indeciziei Londrei și Parisului de prin 1938—1939, după ce a ocupat pe cale „pașnică" Austria și Cehoslovacia, se decise să lichideze Polonia. Pericolul german a silit, în primăvara și vara anului 1939, Anglia, Franța și U.R.S.S. ca, în spiritul politicii de securitate europeană îmbrățișată în acei ani, să inițieze și să desfășoare intense negocieri pentru realizarea unei alianțe politice și militare. Din păcate, negocierile au fost, de ambele părți, a Londrei și Parisului, dar și a Moscovei, nesincere, pline de suspiciuni, cu sondaje secrete ce se terminau de regulă la Berlin! Hitler, hotărât să evite un război pe două fronturi, a beneficiat de situație și, pregătit cel mai bine pentru războiul *planificat*, a optat pentru aliatul cel mai puțin bănuit, cel mai neașteptat, dinăuntrul și din afara Germaniei, dar nu și de liderii Reichului — U.R.S.S. Totul fusese anticipat în cabinetele diplomatice, dar nu și o alianță între puterile

* Relativ la informațiile și studiile de bază publicate pînă în prezent asupra problemei, vezi *Bibliografia* anexată prezentului capitol.

reprezentînd extremismele politice ale timpului — fascismul și comunismul ! Pentru a ajunge la pactul cu Hitler din 23 august 1939, îndeosebi la faimosul său protocol secret, Führerul de la Kremlin a pretins lui Hitler importante concesii, în primul rînd teritoriale, iar acestea au fost acceptate, pe seama statelor independente din estul Europei, inclusiv România, cedate integral sau pe porțiuni și fără ezitare în zona de influență a Moscovei. Pe moment, Hitler a cîștigat : a vrut războiul și a putut ataca Polonia beneficiind de neimplicarea U.R.S.S.-ului ca inamic, dar, în perspectivă, a făcut o eroare de strategie politică și militară de proporții nebănuite.

CONSECINȚELE PACTULUI HITLER-STALIN

Pactul din 23 august 1939, care a parafat cea mai sinistră alianță diplomatică a veacului al XX-lea, a ridicat U.R.S.S.-ul la nivelul de putere continentală și, în perspectivă, mondială, satisfăcută de Hitler dar curtată de adversarii săi — Franța și Marea Britanie, mai cu seamă. Rezultatul ? Europa a fost aruncată sub dominația nazistă, în primul rînd, căreia i se va substitui, în urma faptului că democrațiile occidentale în frunte cu Marea Britanie și S.U.A. vor trebui să se alieze între 1941 și 1945 cu U.R.S.S. pentru a-i elimina pe Hitler și complicii săi continentali și extra-continentali, stăpînirea comunistă pe o durată de mai bine de patru decenii. Este adevărat că, practic, a fost în discuție Europa est-centrală, dar amenințarea U.R.S.S., învingătoare în al doilea război mondial, alături și cu sprijinul S.U.A. și Marii Britanii, a devenit după 1945 și s-a menținut până în 1989 reală la nivelul întregului vechi continent și chiar la acela al planetei. În felul acesta, pe rînd și din motive diverse, chiar opuse, Germania și marile democrații occidentale — conștient ori nu — au încurajat și întreținut în anii celui de-al doilea război mondial pe adversarul mortal din ziua următoare. Dacă, în ceea ce privește Reichul nazist, nimeni nu concepe a-l judeca pentru eroarea săvîrșită se impune în schimb — mai ales acum, după prăbușirea sistemului comunist în Europa de Est — să se elucideze rațiunile pentru care democrațiile occidentale au mizat exclusiv pe cartea rusească pentru a forța victoria din 1945, stabilindu-se și responsabilitățile liderilor de la Washington și Londra ce *trebuiau* să-și cunoască nu numai adversarii, ci și aliatul. Vor trebui, cu alte cuvinte, să se precizeze condițiile în care evoluțiile dintre 1939 și 1945 au reactualizat axioma potrivit căreia : *Somnul rațiunii naște monștri.*

PERIOADA INIȚIALĂ A RĂZBOIULUI

Revenind la faptele care au marcat evoluția ostilităților, să reținem că acestea, începute la 1 septembrie 1939, prin atacarea Poloniei de către Germania, apoi și de către U.R.S.S., au cuprins mai întîi Europa, extinzîndu-se continuu, cuprinzînd țări și continente întregi. Astfel, în prima fază (1939—1941), marile puteri agresoare (Germania, Italia și Japonia), alcătuind blocul statelor *Axei*, la care au aderat benevol ori silite de împrejurări (cazul României) și unele țări mai mici ori mijlocii, au repurtat importante succese militare în detrimentul taberei adverse,

aliate, al cărei potențial militar a fost fie slăbit (Marea Britanie), fie eliminat (Franța, Polonia, Belgia, Olanda, Iugoslavia, Grecia, Norvegia, Danemarca). După aservirea cvasi-completă a Europei, în iunie 1941 Germania a invadat U.R.S.S. Concomitent, Italia mussoliniană era în plină acțiune pentru extinderea și consolidarea „imperiului" ei nord-african, iar, la sfîrșitul anului 1941, Japonia s-a angajat, printr-o teribilă lovitură aplicată forțelor navale ale S.U.A. din Pacific, în războiul pentru cotropirea unor state asiatice și pentru cîștigarea supremației pe toată întinderea Oceanului.

HOTĂRÎREA CONSILIULUI DE COROANĂ PRIVIND NEUTRALITATEA ROMÂNIEI ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

CASA MAJESTĂȚII SALE REGELUI

Comunicat nr. 58

Ministrul Casei Regale face cunoscut :

1. Majestatea Sa Regele, convocînd consilierii regali, ședința a avut loc astăzi, 6 septembrie, ora 16, la Palatul Cotroceni.

2. După expunerea Președintelui Consiliului de Miniștri, Ministru al Apărării Naționale și a Ministrului Afacerilor Străine asupra politicii externe a Guvernului, față de evenimentele în curs, Consiliul în unanimitate a aprobat acțiunea diplomatică urmată și măsurile militare luate pentru apărarea fruntariilor.

3. Consiliul, în unanimitate, a hotărît observarea strictă a regulelor neutralității stabilite prin convențiunile internaționale față de beligeranții din actualul conflict.

4. Au luat parte :

Domnii :
Armand Călinescu, Președintele Consiliului de Miniștri
General Arthur Văitoianu, Consilier Regal
Gh. Gh. Mironescu, Consilier Regal
Dr. Al. Vaida-Voievod, Consilier Regal
Prof. N. Iorga, Consilier Regal
Dr. C. Angelescu, Consilier Regal
General Adj. E. Ballif, Consilier Regal
Grigore Gafencu, Ministru al Afacerilor Străine

București, 6 septembrie 1939

MARILE COTITURI ALE RĂZBOIULUI ȘI EȘECUL PREDETERMINAT AL AXEI

Anul 1941 a înscris, astfel, o pagină nouă în istoria celui de-al doilea război mondial, mai precis a marcat intrarea ostilităților în faza lor secundă, *mondială*, determinante pentru evoluțiile viitoare fiind intrarea U.R.S.S. și a S.U.A., cu imensul lor potențial material și uman, în tabăra statelor care luptau împotriva *Axei* și care, prin voința

lor, s-au autointitulat *Națiunile Unite*. Constituirea marii coaliții a Națiunilor Unite, proclamată oficial la 1 ianuarie 1942 și în care rolul major l-au avut S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie, China și Franța Liberă, a reprezentat un eveniment excepțional pentru evoluția militară și politico-diplomatică a războiului. Ca un reflex direct, chiar în decursul anului 1942, forțele armate ale Națiunilor Unite au cauzat trupelor *Axei* de pe principalele teatre de operațiuni cîteva înfrîngeri răsunătoare. La Midway, la El Alamein și la Stalingrad s-au înregistrat, succesiv, momentele de răscruce ce au echivalat pentru Națiunile Unite cu depășirea stadiului insucceselor inițiale, iar pentru statele *Axei* cu pierderea inițiativei militare, pe care, global, n-au mai reușit s-o redobîndească nici un moment pînă în 1945, la sfîrșitul ostilităților.

ROMÂNIA ÎN PERSPECTIVA RĂZBOIULUI MONDIAL

În perioada ce a precedat nemijlocit izbucnirea celui de-al doilea război mondial, România, rămasă fidelă, peste toate riscurile, alianțelor dirijate de anglo-francezi, a inițiat multiple acțiuni menite să preîntîmpine — pe plan general și, mai ales, local — extinderea agresiunii. Sînt cunoscute, în această privință, tentativele întreprinse pentru fortificarea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, precum și sprijinirea eforturilor franco-britanice din martie-august 1939. Nu mai insistăm asupra faimosului demers al lui Viorel Virgil Tilea, în martie 1939, la Londra, care a deschis calea negocierilor anglo-franco-sovietice și care, dacă nu ar fi eșuat în august 1939, ar fi stopat cu siguranță atacul Germaniei hitleriste împotriva Poloniei din 1 septembrie 1939 și, implicit, declanșarea marii conflagrații. Din nefericire, după eșecul tratativelor tripartite de la Moscova și încheierea pactului de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939, posibilitățile de acțiune ale României s-au redus brusc, considerabil. Procesul izolării internaționale complete a intrat în faza sa finală, decisivă. Premierul român Armand Călinescu, sesizînd pericolele ce se profilau, consemna la 22 august 1939 în *Jurnalul* său că „*situația este foarte gravă*". Aproape concomitent, în tabăra adversă, lucrurile erau apreciate identic : la 25 august 1939, Adolf Hitler însuși împărtășea lui Benito Mussolini convingerea sa cum că „*România nu se mai află în postura de a putea lua parte la vreun conflict împotriva Axei*". Faptele survenite în lunile următoare aveau să confirme, din păcate, aprecierea Führerului : participarea României, potrivit alianțelor sale tradiționale și sentimentelor majorității copleșitoare a poporului, la războiul contra Germaniei naziste, nu numai că se va dovedi imposibilă, ci, silită cu precădere de împrejurările generale, România va ajunge în postura de a lupta între 1941 și 1944 *alături de Axă și împotriva* Marilor Aliați.

PRECIZAREA ATITUDINII ROMÂNIEI FAȚĂ DE OSTILITĂȚI

Contrar a ceea ce s-au străduit să demonstreze unii istorici, îndeosebi cei sovietici, România nu a fost implicată în nici un fel în evoluția evenimentelor din vara anului 1939 spre declanșarea ostilităților. Dimpotrivă, întrevăzînd pericolele viitoare, guvernul Armand Călinescu (7 martie—21 septembrie 1939), a optat pentru o conduită care să preîntîmpine

complicațiile eventuale. Astfel, încă în preajma lui 1 septembrie 1939 Bucureștii au ofertat Ungariei semnarea unui pact de neagresiune, iar la 27 august ministrul român de externe, Grigore Gafencu, a informat pe ministrul german în România, Wilhelm Fabricius, că în conflictul iminent dintre Germania și Polonia țara sa va păstra neutralitatea. Germaniei și democrațiilor occidentale le convenea o atare orientare, însă dintru început al III-lea Reich a încercat să determine anticipat conținutul neutralității românești, pretinzînd, prin Fabricius, la 31 august 1939, interzicerea tranzitului de arme spre Polonia, ceea ce nu s-a obținut nici atunci și nici în cursul eroicei rezistențe poloneze. După atacarea Poloniei și intervenirea stării de război între Reichul nazist și puterile occidentale, la 3 septembrie 1939, în ziua următoare guvernul de la București decise, ceea ce s-a și comunicat imediat presei, adoptarea unei „atitudini pașnice" față de toate statele. La 6 septembrie 1940, un Consiliu de Coroană prezidat de Regele Carol al II-lea a hotărît, în unanimitate, „observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict". Unii dintre oamenii politici au insistat, cu acel prilej, pentru o *neutralitate absolută*, însă cei mai mulți au opinat pentru o abținere de la ostilități, cu gîndul că, la momentul potrivit, România oricum va fi implicată în conflict dar obligatoriu în *tabăra aliată* și *contra* statelor fasciste. Marele istoric Nicolae Iorga a exprimat în Consiliul de Coroană cel mai bine acest punct de vedere și anume că : „*Facem astăzi* (proclamînd neutralitatea — n. ns.) — a precizat el — *o altă politică decît aceea pe care o avem în inimă* (asocierea la cauza Aliaților — n.ns.)".

NEUTRALITATEA DECLARATĂ A ROMÂNIEI

Perioada *6 septembrie 1939—28 mai 1940* a fost extrem de bogată în evenimente interne și externe, ele condiționîndu-se reciproc. În ceea ce privește politica generală a României, trebuie reținut că investigațiile recente ale istoricilor români au evidențiat faptul că diplomația oficială a Bucureștilor de după 6 septembrie 1939 a fost în esență favorabilă aliaților anglo-francezi și victimelor agresiunii fasciste și, departe de a se caracteriza prin pasivitate, s-a dovedit *activă, condiționată și, în măsura posibilului, prevăzătoare*. S-a confirmat, în acest fel, că sensul adevărat al poziției românești în 1939/1940 a fost cel surprins de corespondentul la București al Agenției „Havas" încă la 7 septembrie 1939 că, *„în actuala situație internațională, România înțelege să rămînă neutră, ceea ce nu înseamnă că va rămîne neutră în orice împrejurare sau pe vecie. România nu și-a legat mîinile pentru toată viața"*. Întocmai ca în perioada neutralității (1914—1916) din cursul precedentului război mondial, România a dus o politică activă și a inițiat acțiuni pentru menținerea *statu-quo*-ului teritorial și evitarea extinderii agresiunii în sud-estul Europei. În acest context, guvernele de la București au tins în 1939/1940 spre îmbunătățirea raporturilor cu țările vecine, fie pe calea încheierii unor pacte de neagresiune (cu U.R.S.S., Ungaria), fie în cadrul unei alianțe defensive mai largi ca *Blocul neutrilor*. Conceput ca o superîntărire a Înțelegerii Balcanice în primele zile după izbucnirea războiului mondial, proiectul unui asemenea *Bloc*, întocmit de Gafencu

și colaboratorii săi și difuzat țărilor membre ale Înțelegerii la sfîrșitul lunii octombrie 1939, viza, într-o primă fază, precizarea unei atitudini comune a României, Iugoslaviei, Greciei și Turciei, succedată de o posibilă cooperare a Ungariei, Bulgariei și Italiei, căreia i se recunoștea poziția de lider al grupării. Pentru început, acceptat ori primit cu suspiciune de către cei interesați, inclusiv de către marile capitale, planul constituirii *Blocului neutrilor* va sfîrși prin a eșua, datorită dezinteresului și îndeosebi a opoziției tuturor puterilor. În atare condiții, se părea că reuniunea extraordinară de la Belgrad a reprezentanților Înțelegerii Balcanice din 2—4 februarie 1940 reușise să salveze într-un fel ideea *Blocului* prin decizia luată de-a se apăra în comun „bunurile supreme" ale statelor semnatare — *„dreptul... la libertate, la unitate și la teritoriul național"* —, însă evoluția ulterioară a evenimentelor nu a confirmat excelentele intenții : în vara anului 1940 România nu va beneficia de asistența vreuneia dintre țările Înțelegerii Balcanice.

ROMÂNIA ÎN SPRIJINUL CAUZEI POLONIEI

Chiar din primele zile ale conflagrației mondiale, politica României s-a remarcat prin atitudinea adoptată față de Polonia. Astfel, preocupat de o posibilă transgresare a graniței polono-române de către Wehrmachtul nazist, la 11 septembrie 1939 Statul Major român a mobilizat în partea de nord a țării „Gruparea de armate Est" a generalului C. Motaș. Tratatul româno-polon în vigoare, neprevăzînd situația unui atac din partea Germaniei sau acordarea unei asistențe *erga omnes*, pentru care insistaseră, la semnare, Bucureștii, guvernul român a făcut tot posibilul, în luna septembrie 1939, pentru a înlesni operațiunile de rezistență ale statului aliat și vecin de la nord. Atît după 1 septembrie 1939, cît și după 17 septembrie 1939, în urma acțiunilor agresive ale Reichului nazist și, respectiv, ale U.R.S.S. împotriva Poloniei, România, în ciuda protestelor vehemente ale părților interesate, a intervenit pentru a se asigura libera trecere prin strîmtorile Mării Negre a vaselor încărcate cu material de război destinat victimelor agresiunii, iar, apoi, în sens invers, evacuarea tezaurului polonez prin Constanța sau păstrarea unei părți la București și restituirea sa în 1947 ; a deschis granița pentru refugiații civili și militari polonezi, pentru autoritățile guvernamentale și militare evacuate de la Varșovia și care, în majoritatea lor, s-au retras în Vest pentru a continua lupta împotriva Germaniei. Prin conduita sa, România, consemna cunoscutul istoric polonez Henryk Batowski, a adus *„un enorm serviciu Poloniei"*. Toți refugiații polonezi (peste 100 000) au fost întîmpinați potrivit tradițiilor ospitalității românești și, în cursul evenimentelor sau după aceea, reprezentanții lor au exprimat adesea oficialităților române mulțumiri sincere pentru primirea „deosebită" ce le fusese rezervată. Tocmai evidențiind acest lucru, la 15 martie 1940, Titus Czerkawski, reprezentantul minorității polone din România, a semnalat un fapt deosebit de semnificativ și anume că, avînd posibilitatea să vorbească ca membru bucurîndu-se de toate drepturile în Senatul României, era, în acel moment, *„unicul parlamentar de origine etnică polonă din întreaga Europă"*.

Berlinul și Moscova și-au exprimat, nu o singură dată în septembrie 1939, nemulțumirea față de atitudinea oficialităților românești în susținerea cauzei Poloniei luptătoare. Nemulțumiri s-au manifestat și pe plan intern. Legionarii, aflați de-acum sub conducerea lui Horia Sima, ajuns, în condiții dubioase, succesor al lui Corneliu Z. Codreanu și care s-a abătut fundamental de la tactica și strategia politică a *Căpitanului*, au fost încurajați de succesele Reichului în Polonia. Mai mult, ei, din prigoniți ai guvernelor desemnate de Carol al II-lea în decursul regimului său autoritar (februarie 1938—septembrie 1940), aceștia s-au transformat în prigonitori, situație în care adversarii politici și, mai cu seamă, liderii recunoscuți au devenit ținte ale răzbunărilor, inclusiv prin asasinate. La 21 septembrie 1939, în plină zi și în chiar centrul Bucureștilor, a fost asasinat Armand Călinescu, implicat, ca ministru de interne ori ca premier, în toate acțiunile din 1938—1939 decise de Carol al II-lea și sfetnicii săi împotriva Mișcării Legionare : judecarea și condamnarea lui Codreanu, lichidarea acestuia și a principalilor săi colaboratori etc. Asasinarea lui Armand Călinescu, al doilea dintre premierii României ce cădea răpus de gloanțele legionarilor, după I. G. Duca, dar care-i preceda pe N. Iorga și pe generalul Gh. Argeșanu, a avut efectul unui șoc asupra regimului de dictatură autoritară al lui Carol al II-lea. Adept necondiționat al alinierii țării la tabăra anglo-franceză, politician de mare energie și de clară decizie, Călinescu, dispărînd, făcea ca regimul însuși să intre în basculă, iar țara, în lipsa unui succesor pe măsură, să confrunte ostilitățile, ce numai pentru moment bîntuiau prin zone mai mult ori mai puțin apropiate, fără a-l avea la cîrmă pe timonierul de nădejde. Se poate afirma, fără teama de a greși, că, într-un anume fel, dispariția tragică a lui Armand Călinescu l-a propulsat, la distanță de aproape un an de zile, pe generalul Ion Antonescu pe avanscena politicii românești. Pentru moment, suveranul în panică l-a desemnat pe generalul Gh. Argeșanul (21 — 27 septembrie 1939), succedat foarte curînd de Constantin Argetoianu (28 septembrie—23 noiembrie 1939) și Gheorghe Tătărescu (24 noiembrie 1939—10 mai 1940). În acest răstimp, situația internă a înregistrat, concomitent cu ofensiva necontenită a legionarilor, tentativele dictaturii regale de a-și întări baza de masă și care s-au soldat în esență doar cu compromisuri cu forțele de dreapta, iar pe plan extern s-a adîncit procesul de izolare politică internațională. Presiunile Germaniei naziste, care pentru purtarea războiului avea numaidecît nevoie de petrolul și cerealele României și pe care trebuia să și le apropie în chip pașnic, s-au intensificat pe măsură ce Bucureștii aveau surpriza să constate că garanțiile anglo-franceze din aprilie 1939 nu jucau contra tuturor ori că li se imputa lipsa unui pact de neagresiune bilateral. Totodată, soarta Finlandei putea să neliniștească în modul cel mai serios, dar, atît timp cît războiul din Vest nu se declanșase, speranțele României se chemau încă Franța și Marea Britanie. Acestea se risipiră foarte curînd, mai precis după 10 mai 1940, data declanșării agresiunii hitleriste victorioase în Vest, odată cu răsturnările militare și politice spectaculoase și neașteptate survenite în această zonă a continentului. Reorientarea României, produsă atunci, succeda și provenea din marile

eşecuri ale Aliaţilor pe frontul din apusul Europei, din presiunile cercurilor interne de dreapta, încurajate de succesele Germaniei, ca şi din dorinţa Regelui Carol al II-lea de a-şi salva tronul fie şi printr-un compromis. În domeniul economic, de exemplu, după acordul petrolier provizoriu încheiat la 7 martie 1940 cu Germania, la 27 mai 1940 s-a semnat la Bucureşti unul definitiv — cunoscutul Ölpakt —, prin care exporturile româneşti de ţiţei erau destinate cu prioritate celui de-al III-lea Reich în schimbul armamentului şi echipamentului de război. A doua zi, premierul Gh. Tătărescu avea să comunice lui Wilhelm Fabricius, în prezenţa lui Gafencu şi a lui Ernest Urdăreanu, mareşalul Curţii Regale, că România îşi propunea să lărgească pe viitor colaborarea „prietenească" cu Reichul nazist. În sfîrşit, la 28 mai 1940, în cadrul unei audienţe lărgite acordate de Carol al II-lea principalilor membri ai Consiliului de Miniştri s-a discutat şi s-a recomandat abandonarea orientării externe de pînă atunci a României şi promovarea, în continuare, a unei politici de *„adaptare la realităţi"*, adică de orientare spre Germania în rîndul întîi. Ca o consecinţă directă, cabinetul român suferit o remaniere ce a făcut o „excelentă impresie" în Germania : Gafencu, titularul Externelor şi binecunoscut pentru simpatiile sale occidentale, demisionă, în locu-i fiind numit I. Gigurtu, agreat de Berlin. În acest mod, perioada neutralităţii României în cel de-al doilea război mondial s-a încheiat, fără a se fi soldat, precum în cazul conflictului mondial dintre 1914 şi 1918, cu situarea ţării în tabăra Aliaţilor, aşa cum impuneau interesele şi dorinţa expresă ale poporului român. Împrejurările generale s-au dovedit, în 1940, mai puternice decît *voinţa* României, de vreme ce, în lunile ce urmară, avea să se producă intrarea ţării în orbita puterilor *Axei*, a Germaniei în primul rînd.

DE LA NEUTRALITATE LA NONBELIGERANŢĂ

Cele convenite, în condiţiile precizate, la 28 mai 1940 au marcat, în mod practic, *abandonarea neutralităţii României* proclamată la izbucnirea ostilităţilor. Numai aparent decizia survenea ca un act de bunăvoie, căci, în realitate, toţi cei implicaţi au acţionat sub imperiul ultimelor succese, fulgerătoare, obţinute de către Hitler pe Frontul de Vest. Regele Carol al II-lea s-a confesat de îndată *Jurnalului* său, observînd că toţi cei prezenţi au văzut ca „iminentă şi urgentă necesitatea să schimbăm linia politicii noastre externe". În ceea ce-l priveşte pe suveran, acesta a reţinut : „...Primejdia de a reataşa [România] de Germania este mare, dar, dacă fatalitatea ne împinge în această direcţie, mai bine să o facem la ora a 12-a". Culmea este că memorialistul afla şi *un vinovat* pentru cele survenite — Anglia. „Mi se prăbuşeşte — consemna Regele — o politică pe care am voit să o duc de zece ani încoace, de apropiere de Anglia, dar în care aceasta nu mi-a dat nici o mînă de ajutor, dar această prăbuşire vine şi cu prima serioasă lovitură dată prestigiului britanic [de către Germania]".

După renunţarea benevolă la neutralitate, România a promovat o politică de apropiere faţă de Germania şi care, vizavi de ostilităţile în plină evoluţie pe continentul european, s-a tradus *de jure* şi *de facto* într-un *statut de nonbeligeranţă*, inaugurat la 28 mai 1940 şi prelungit

practic pînă la 22 iunie 1941. Sub raport intern, perioada nonbeligeranței a cunoscut *două etape:* mai întîi, cea care a coincis cu etapa finală a domniei Regelui Carol al II-lea (mai—septembrie 1940) și, apoi, cea care a marcat primul an al guvernării generalului Ion Antonescu (în colaborare cu legionarii, din septembrie 1940 pînă în ianuarie 1941, iar, din ianuarie și pînă în iunie 1941, prin cabinetul „de bază militară", cum evidențiau declarațiile făcute presei de către premierul român la 27 ianuarie 1941). Rămîne de stabilit în ce grad neutralitatea ori nonbeligeranța s-au dovedit convenabile sau nu României, dar ceea ce este sigur constă în aceea că, pe cînd neutralitatea a fost în esență *pro-aliată*, nonbeligeranța s-a accentuat treptat dar sigur prin nuanțele sale *pro-axiste*, *consumîndu-se, la 22 iunie 1941, prin intrarea României în cel de-al doilea război mondial de partea statelor Axei.*

PRĂBUȘIREA ROMÂNIEI MARI

Cu foarte mare greutate se pot afla, în analele trecutului românesc, perioade mai dureroase, mai grave și mai primejdioase, pline de consecințe incalculabile, decît aceea din *vara și toamna anului 1940*. Ajunsă în plin proces de izolare politico-diplomatică pe plan internațional și, ca atare, lipsită de orice sprijin prompt și eficient din afară, frămîntată de puternice contradicții interne și, pe deasupra, pîndită, din toate părțile, de imense pericole, disputată și rîvnită de unele dintre marile puteri europene (în primul rînd, de către U.R.S.S. și Germania), România, precum în alte rînduri Polonia de-a lungul ultimelor trei veacuri, a ajuns *în postura unui pacient*. Aidoma acestuia, deci, România a fost pusă pe masa de operație și, în ciuda tuturor evidențelor contrare, în ciuda tuturor protestelor și dezacordurilor, amputată fără nici un fel de șovăire. În mai puțin de trei luni, România Mare, opera atîtor generații, fondată în memorabilul an 1918, s-a prăbușit, pierzînd — prin voința învingătorilor de moment și pradă poftelor nesăbuite ale imperialismelor mari și mici din vecinătate — o treime din teritoriu și tot atîta din populație, mai precis aproximativ 100 000 km² și 7 milioane de locuitori, în marea lor majoritate — români. Ultimele două cabinete ale regimului carlist (Gh. Tătărescu — 11 mai—3 iulie 1940 și I. Gigurtu — 4 iulie—4 septembrie 1940) s-au străduit să evite marile pierderi teritoriale, prin renunțarea la obligațiile internaționale anterioare (anularea garanțiilor anglo-franceze din aprilie 1939, retragerea din Liga Națiunilor etc.) și, mai cu seamă, prin afirmarea ostentativă a dorinței de-a conlucra cu Reichul hitlerist, care, angajat față de vecinii României, a indicat însă cu consecvență Bucureștilor să accepte pretențiile formulate de aceștia. Interesul Berlinului, împlinit finalmente, a fost de a domina România. Supraveghind și chiar dirijînd schimbarea de atitudine, Regele Carol al II-lea era interesat să asigure supraviețuirea regimului său în condițiile apropierii țării de Germania. În același scop și pentru a fi pe placul Berlinului, Regele, cu începere din martie—aprilie 1940, recomandase „reconcilierea" forțelor politice interne, context în care s-au început negocieri cu legionarii, care, după 22 iunie 1940, cînd locul Frontului Renașterii Naționale, singura formațiune politică îngăduită legal sub regimul carlist, a fost luat de Partidul Națiunii, au fost admiși, iar la 4 iulie incluși

pentru prima dată în guvern, prin cîtiva reprezentanți, în frunte cu Horia Sima însuși, desemnați la conducerea unor departamente. În ce-i privește pe liderii celorlalte grupări și fracțiuni politice burgheze și democratice, trebuie subliniat că mulți au fost implicați în deciziile de cedare a regiunilor istorice ale Basarabiei, nordului Bucovinei, Transilvaniei și Cadrilaterului, motivînd cu toții — dar, în fapt, urmînd indicațiile camarilei — că erau preocupați de asigurarea dăinuirii cu orice preț a statului, pentru salvarea viitorului poporului român și, pe de altă parte, convinși că soarta războiului nu fusese nicidecum decisă în vara anului 1940. Opțiunile lor au fost exprimate deschis în cadrul unor *Consilii de Coroană*, anume convocate de către Carol al II-lea, la 27 iunie și 29—30 august, în cazul dezbaterii notelor ultimative sovietice în privința Basarabiei și a nordului Bucovinei și al presiunilor *Axei* în problema Transilvaniei. În cadrul respectivelor Consilii sau în afara lor s-au exprimat categoric împotriva cedărilor teritoriale N. Iorga, dovedind flagrantele încălcări ale dreptului istoric, dar îndeosebi Iuliu Maniu și Constantin (Dinu) I. C. Brătianu, liderii P.N.Ț. și P.N.L., adică ai celor mai importante formațiuni politice ale vremii.

După consultări cu Berlinul și în spiritul pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939, guvernul sovietic a prezentat Bucureștilor două note ultimative, la 26 și 27 iunie 1940, pretinzînd cedarea imediată a Basarabiei și nordului Bucovinei. România, pe deplin izolată pe plan internațional, ca urmare a erorilor proprii din ultimele luni și a evoluțiilor neașteptate în desfășurarea ostilităților, a presiunilor din toate părțile, admise să cedeze. După o replică dilatorie la primul ultimatum sovietic, la 28 iunie 1940 guvernul român a comunicat Moscovei, că, pentru a se evita un conflict armat, se vedea silit să ia în considerație pretențiile U.R.S.S., dar a menționat în chip precis că admitea *evacuarea* Basarabiei și a nordului Bucovinei, ceea ce, evident, nu era tot una cu *cedarea* lor prin acte în regulă. Se preîntîmpina, astfel, ca pe viitor U.R.S.S. să-și făurească *drepturi istorice* asupra unor teritorii românești pe motiv că la un anume moment, în 1940, în cazul în speță, guvernul de la București ar fi optat *oficial* pentru extinderea imperiului roșu de la Răsărit pe seama României!

Acțiunea fățiș agresivă a U.R.S.S., căci prima notă ultimativă sovietică făcea referiri, în caz de respingere a ei, la folosirea forței, iar importante concentrări de trupe sovietice fuseseră deja realizate la est de Nistru, a avut un efect catastrofal asupra României. Notele ultimative sovietice *nu numai că au inaugurat, ci, pur și simplu, au declanșat* procesul dezintegrării teritoriale a României Mari. Odată satisfăcute pretențiile Moscovei, cine mai putea, într-adevăr, stăvili acțiunile revizioniste ale Ungariei și Bulgariei, ambele încurajate de Germania, Italia și U.R.S.S.? Guvernul de la București a fost silit, în consecință, să inițieze tratative cu Sofia și Budapesta. Tratativele cu Bulgaria în problema Cadrilaterului (Dobrogea de Sud) s-au desfășurat la Craiova, iar cele cu Ungaria la Turnu Severin. Acestea din urmă au eșuat însă în fața revendicărilor exacerbate ale Ungariei horthyste în privința Transilvaniei, astfel că, finalmente, Germania și Italia și-au asumat funcția de arbitri, nesolicitată de nici o parte. Dar Joachim von Ribbentrop și Galezzo Ciano, miniștrii de externe ai Germaniei și, respectiv, Italiei, au convocat pe reprezentanții Bucureștilor și Budapestei la Viena, unde, la 30

august 1940, le-au impus semnarea unui document (arbitraj denumit în mod oficial, dar un veritabil dictat) în virtutea căruia România era silită să transmită Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei însumînd 42 243 km² și aproximativ 2,6 milioane de locuitori.

NOTA ULTIMATIVĂ A GUVERNULUI U.R.S.S. PREZENTATĂ GUVERNULUI ROMÂNIEI LA 26 IUNIE 1940

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia, călcînd prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană.

Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forța a Basarabiei, ceea ce guvernul sovietic a declarat nu o dată și deschis în fața întregii lumi.

Acum, cînd slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor moștenite din trecut, pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, U.R.S.S. consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să pășească împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei, Uniunii Sovietice.

Guvernul sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic de chestiunea transmiterii către U.R.S.S. a acelei părți a Bucovinei a cărei populație este legată în marea sa majoritate de Ucraina Sovietică prin comunitatea soartei istorice, cît și prin comunitatea de limbă și compoziție națională.

Un astfel de act ar fi cu atît mai just cu cît transmiterea părții de nord a Bucovinei către U.R.S.S. ar reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei mari pierderi care a fost pricinuită U.R.S.S. și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani a României în Basarabia.

Guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României:

1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele sale potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic își exprimă speranța că guvernul român va primi propunerile U.R.S.S. și că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre U.R.S.S. și România.

Guvernul sovietic așteaptă răspunsul guvernului regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent.

OPINIA PUBLICĂ NAȚIONALĂ CONTRA CEDĂRILOR TERITORIALE

Împotriva cedării fără luptă a teritoriilor Basarabiei și nordului Bucovinei, apoi ale nordului Transilvaniei și Dobrogei de sud, în întreaga țară au avut loc ample manifestații, participanții — reprezentînd practic toate curentele politice (mai puțin comuniștii, care au salutat anexările teritoriale ale U.R.S.S. în detrimentul României!?) și toate clasele și păturile sociale — exprimîndu-și hotărîrea de a apăra pă-

mîntul strămoșesc, de a nu se înstrăina nici o palmă de pămînt românesc și de a nu se lăsa să ia drumul robiei nici un cetățean al statului român. Cu titlul de exemplu, menționăm protestul energic (acoperit de cîteva mii de semnături) rostit la 2 iulie 1940 de profesorul Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Române și strălucit fiu al Basarabiei din nou cotropită de ruși, în ședința comună a comisiilor de politică externă ale Camerei și Senatului României și din care reținem : „...Dacă mai există dreptate pe acest pămînt, dacă principiile umane mai au vreun rost, dacă drepturile popoarelor, sfinte chiar în timpurile întunecate ale istoriei, mai au vreo valoare, noi, parlamentarii și fruntașii vieții politice și culturale din Basarabia, români și minoritari, în numele poporului din provincia dintre Prut și Nistru, astăzi redus la tăcere, apelăm la lumea civilizată și atragem atenția asupra dramei sfîșietoare prin care trece populația Basarabiei ; în același timp ridicăm glasul nostru de protest viguros în contra încălcării nelegiuite a celor mai sfinte drepturi ale noastre istorice, etnice și umane". Cu același prilej, inegalabilul N. Iorga, consilier regal și fost președinte al Consiliului de Miniștri, a prezentat un memoriu subscris de numeroase și marcante personalități politice și științifice : Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu, A. C. Cuza, I. Mihalache, Gh. I. Brătianu, Virgil Madgearu, dr. C. Angelescu, Stelian Popescu ș.a. De asemenea, generalul Ion Antonescu, viitorul premier și Mareșal al României, a solicitat și a obținut la 1 iulie 1940 o audiență la Regele Carol al II-lea, lăsîndu-i la plecare o scrisoare de protest : „Țara se prăbușește. Cu Basarabia și Bucovina se petrec scene sfîșietoare [...]. Poporul și armata au fost dezarmați fără luptă. Demoralizarea lor este fără limită. Lipsa lor de încredere în conducători este totală. Ura lor contra vinovaților, a tuturor vinovaților de ieri și de azi, crește. Consiliul de Coroană v-a hotărît să cedați. Decizia a dezlănțuit haosul. Consecința lui, anarhia și anarhizarea sînt însă numai la începutul lor [...]. Trebuie schimbat imediat și sistemul, [schimbați] și oamenii. Dacă Maiestatea Ta nu va apleca nici în acest ceas suprem urechea la durerile neamului, prăbușirea totală, prăbușirea iremediabilă — cu tot cortegiul ei sinistru de crime și de distrugeri — va urma..."

La rîndul său, „arbitrajul" de la Viena a provocat vii emoții și profunde reacții ale opiniei publice interne și internaționale, care l-a respins prin vocea autorizată a numeroase personalități politice, prin intervențiile marilor agenții de presă și cotidiane, prin numeroase acțiuni desfășurate atît în teritoriul cedat precum și în restul României. Astfel, în primul rînd, la cea de a doua reuniune a Consiliului de Coroană consacrată discutării „arbitrajului" vienez, ținută în noaptea de 30/31 august 1940, N. Iorga a prezis că documentul în atenție, pe care l-a respins, nu putea fi considerat definitv, el reprezentînd produsul unui „moment al războiului". Reprezentantul cel mai autentic al Transilvaniei mutilate, Iuliu Maniu, liderul P.N.Ț., s-a pronunțat vehement împotriva deciziei puterilor Axei, Germania și Italia, ca și contra concesiilor admise de guvernul I. Gigurtu de-a lungul „negocierilor" cu Ungaria ori chiar în cursul reuniunii de la Viena prin simulacrul convocării unor consilii de coroană chemate să „ratifice" ilegalitățile dictate de Berlin și Roma, el declarînd în continuarea celor precizate de N. Iorga : „...Majestate, eu, în numele poporului român din Ardeal, pro-

testez în contra ruperii integrității Ardealului, protestez împotriva alipirii acestei părți către Ungaria și protestez în contra procedurii care s-a observat, care dă aspectul că această ciuntire a acestei părți a Ardealului se întîmplă oarecum cu învoirea noastră, printr-o judecată convenită de noi [...]. Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări le suferim astăzi [...]. Niciodată nu vom recunoaște o hotărîre, oricine ar aduce-o, care ar stabili o rupere a Ardealului sau a unei părți a lui de la patria mamă..." Dictatul de la Viena a fost condamnat de opinia publică internațională. Astfel, Agenția „Reuter" califica dictatul de la Viena ca o „nouă și uriașă înșelăciune nazistă" și arăta că „cea dintîi reacțiune a opiniei publice față de capitulare a fost stupefacția generală pentru felul cum a fost prădată România". Cunoscutul cotidian „New York Herald Tribune" aprecia în acele zile : „Dictatele impuse de dictatori au avut întotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi, într-adevăr, pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip : nici dictaturi și nici dictate".

Ziarul turc „Yeni Sabah", după ce relata împrejurările în care s-a produs dictatul de la Viena, conchidea : „Este de datoria noastră de a exprima prietenilor noștri români regretul și simpatia noastră pentru tratamentul neuman la care au fost supuși. Înțelegem că în aceste clipe dureroase întreaga națiune este cufundată în doliu adînc. Dar amicii noștri români, care sînt curajoși, tenaci și harnici, vor găsi în nenorocirea lor o nouă forță și vor munci cu solidaritate mărită. Ei vor păstra, fără nici o îndoială, locul important ce-l ocupă în Balcani".

„Gazette de Lausanne", unul dintre cele mai cunoscute ziare elvețiene, scria că România a fost lovită în mod crunt prin sentința de la Viena, avîndu-se în vedere, în primul rînd, că „în ansamblul Transilvaniei elementul românesc constituie majoritatea populației".

Premierul englez W. Churchill declara în Camera Comunelor la 5 septembrie 1940 : „România a suferit o severă mutilare teritorială. Nu avem de gînd să recunoaștem vreuna din schimbările teritoriale ce se fac în timpul războiului, afară de acela ce s-ar produce cu liberul consimțămînt și cu bunăvoința părților interesate". La rîndul său, lordul Halifax, liderul diplomației britanice, declara că guvernul englez „nu recunoaște nici o cesiune de teritorii făcută sub presiune și în special nu recunoaște arbitrajul de la Viena". De asemenea, în aprilie 1944, cu prilejul vizitei făcute de Eduard Beneș la Moscova, I. V. Stalin declara că nordul Transilvaniei răpit prin dictatul de la Viena trebuia să fie reîntregit României.

HOTĂRÎREA CONSILIULUI DE COROANĂ
DIN NOAPTEA DE 29/30 AUGUST 1940
CASA MAJESTĂȚII SALE REGELUI
Comunicat nr. 86

Ministrul Casei Regale face cunoscut :

1. În cursul serii de 29 august a.c. a avut loc un Consiliu de Miniștri sub Înalta Președinție a Majestății Sale Regelui, la Palatul Regal din București.

2. Consiliul a hotărît convocarea Consiliului de Coroană.

3. Consiliul de Coroană, sub Înalta Preşedinţie a Majestăţii Sale Regelui, a ţinut şedinţă în decursul nopţii de 29/30 august a.c.

4. Consiliul de Coroană, luînd în deliberare comunicările cu caracter ultimativ făcute de Guvernele german şi italian, a hotărît acceptarea arbitrajului puterilor Axei asupra tratativelor româno-maghiare.

5. Au luat parte :

Ion Gigurtu, Preşedintele Consiliului de Miniştri
I.P.S. Patriarhul României Nicodim Munteanu, Consilier Regal
General Arthur Văitoianu, Consilier Regal
Dr. Alexandru Vaida-Voievod, Consilier Regal
Gheorghe G. Mironescu, Consilier Regal
Gheorghe Tătărescu, Consilier Regal
Constantin Argetoianu, Consilier Regal
General Adj. Ernest Ballif, Consilier Regal
Prof. Alexandru C. Cuza, Consilier Regal
Victor Iamandi, Consilier Regal
Victor Antonescu, Consilier Regal
I.P.S. Mitropolitul Nicolae Bălan, Consilier Regal
Stan Ghiţescu, Ministrul Muncii
Ion Macovei, Ministrul Lucrărilor Publice şi al Comunicaţiilor
General David Popescu, Ministrul de Interne
Contra Amiral Adj. Nicolae Păiş, Ministrul Aerului şi Marinei
Dr. Victor Gomoiu, Ministrul Sănătăţii şi Ocrotirilor Sociale
Nichifor Crainic, Ministrul Propagandei Naţionale
Dumitru Caracostea, Ministrul Educaţiei Naţionale
Ion V. Gruia, Ministrul Justiţiei
Dr. Vasile Noveanu, Ministrul Inventarului Avuţiilor Publice
Mihai Priboianu, Ministrul Înzestrării Armatei
Radu Budişteanu, Ministrul Cultelor şi Artelor
General Adj. Gheorghe Mihail, Şeful Marelui Stat Major
Andrei Rădulescu, Prim-Preşedinte al Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie
Constantin I. C. Brătianu
Teofil G. Sidorovici, Comandantul Străjii Ţării
Ion Mihalache
Mihai Popovici
Silviu Dragomir, deputat
Părintele Ion Moţa
Horia Zelea Codreanu.

Bucureşti, 30 august 1940

ABDICAREA LUI CAROL AL II-LEA

Acceptarea dictatului de la Viena, care la 31 august 1940 a fost succedat de un document semnat numai de Joachim von Ribbentrop şi Galeazzo Ciano prin care aceştia ofereau *garanţia* Berlinului şi Romei pentru integritatea teritorială a României mutilate, a marcat falimentul

regimului instaurat de Carol al II-lea la 10 februarie 1938. În contextul nemulțumirilor populare din august—septembrie 1940, la 3 septembrie Carol al II-lea reușește să-l convoace la Palat pe generalul Ion Antonescu, revenit după un surghiun temporar ce-i fusese impus de suveran, care nu putea ierta ofensa celor consemnate în scrisoarea menționată din 1 iulie 1940. În acord cu opiniile vehiculate în cercurile politice, diplomatice și militare din București, în raport cu care generalul devenise „omul zilei" și, realmente, singura personalitate capabilă să domine evoluția neprevăzută și gravă a evenimentelor, Regele Carol al II-lea, trecînd peste toate dubiile personale („sînt încă foarte îndoit asupra persoanei lui" — citim, la 3 septembrie 1940 în *Jurnalul* său), îl îi cere interlocutorului să primească mandatul formării unui nou guvern. Rezervat pentru moment, Ion Antonescu, în temeiul conciliabulelor anterioare cu conducerile P.N.Ț. și P.N.L., cu liderii legionari și chiar în urma unor contacte indirecte cu Legația Germaniei la București, va accepta oferta regală la 4 septembrie 1940, la ora prînzului, pentru ca în ceasurile următoare să solicite depline puteri pentru conducerea statului. Le-a obținut a doua zi, printr-un decret semnat de Carol al II-lea, care încă nu înțelegea că se consumau ultimele 24 de ore ale domniei sale, în condițiile în care în noaptea de 5—6 septembrie 1940 generalul Antonescu i-a cerut, în cursul unei audiențe de aproape două ceasuri, abdicarea imediată în favoarea fiului său Mihai. A urmat, în zorii zilei de 6 septembrie 1940, o scrisoare ultimativă a generalului trimisă Regelui, care, la ora 6,10, admise în sfîrșit să semneze actul de abdicare. În aceeași zi, succesorul lui Carol, fiul său, depuse jurămîntul de credință față de țară și neam, redevenind, precum în interludiul din 1927—1930, Mihai I, Rege al României (1940—1947). Generalul obținu de la tînărul monarh reconfirmarea deplinelor puteri în calitatea-i de prim-ministru și, mai mult, se autointitulă neîntîrziat *Conducător al Statului Român*.

REGIMUL ANTONESCIAN

Guvernarea lui Ion Antonescu cuprinde *două perioade distincte*: pentru început (septembrie 1940—ianuarie 1941), generalul a condus cu legionarii pentru ca ulterior, din ianuarie 1941 și pînă în august 1944, să renunțe la colaborări de nuanță politică. Antonescu a dirijat în fapt un *cabinet militar*, situație în care el a beneficiat nu numai de largi și multiple atribuții, dar și de enorme responsabilități, fapt care și-a spus cuvîntul în etapa finală a războiului din Est (1941—1944) și după aceea, căci, în urma eșecurilor militare și a loviturii de stat de la 23 august 1944, numele lui a fost treptat identificat cu acela al regimului pe care l-a gestionat. Nu întîmplător, așadar, Antonescu avea să fie chemat, în prima ordine, să plătească personal pentru toate capetele de acuzare, reale ori nereale, ce s-au putut formula după terminarea celui de-al doilea război mondial.

COLABORAREA CU LEGIONARII LUI HORIA SIMA

La 14 septembrie 1940, Ion Antonescu a proclamat România stat „național-legionar". Cabinetul, format tot atunci, cu precădere din ele-

mente legionare, în frunte cu însuşi Horia Sima, ca vice-premier, şi-a propus, dintru bun început, să realizeze „o schimbare totală de front" a politicii interne şi externe a statului român. Măsurile preconizate pe plan intern au fost puse de îndată în aplicare şi cele mai multe dintre ele, concomitent cu instaurarea unor mari tensiuni politice şi acte de nemaicunoscută violenţă, au ameninţat baza fiinanciar-economică şi însăşi organizarea statului.

ORIENTAREA FERMĂ SPRE AXĂ ŞI ELIMINAREA LEGIONARILOR DIN GUVERN

În politica externă, reorientarea înfăptuită de regimul legionaro-antonescian a fost de totală şi neîntîrziată aliniere la *Axa* fascistă. În februarie 1942, premierul român avea să-i precizeze lui Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului nazist : „...Singur şi numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu am declarat fără a întreba poporul că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axă". Aceasta fiind direcţia aleasă, la 13 octombrie 1940, Ion Antonescu a făcut cunoscut în mod public — prin interviul dat oficiosului hitlerist „Völkischer Beobachter" — că România renunţa la toate obligaţiile contractate prin pactele şi tratatele interbelice. La acea dată, misiunea militară germană, destinată să asigure „instruirea" trupelor române, începuse deja, ca urmare a unei solicitări a guvernului român, din 7 septembrie 1940, să se instaleze în principalele puncte strategice ale ţării şi, mai ales, în zona petroliferă. Aflat la Berlin, Ion Antonescu însuşi a subscris, la 23 noiembrie 1940, actul prin care România a aderat la Pactul Tripartit. La 4 decembrie 1940 a fost semnat un acord economic româno-german pe zece ani care consacra priorităţile şi interesele Reichului asupra economiei româneşti. Satisfăcut de înţelegerea cu Antonescu, care între timp i-a mai făcut o vizită în Germania, soldată cu noi angajamente, Hitler s-a situat de partea acestuia, în ianuarie 1941, cînd lupta pentru putere dintre legionari şi general a atins punctul culminant, odată cu declanşarea rebeliunii partizanilor lui Horia Sima.

PROTOCOLUL SEMNAT DE GENERALUL ION ANTONESCU PRIVIND ADERAREA ROMÂNIEI LA PACTUL TRIPARTIT
— Berlin, 23 noiembrie 1940 —

Guvernele Germaniei, Italiei şi Japoniei, de o parte, şi guvernul României, de altă parte, constată prin plenipotenţiarii mai jos semnaţi cele ce urmează :*

Articolul 1 — România aderă la Pactul Tripartit, semnat la 27 septembrie 1940, la Berlin, de Germania, Italia şi Japonia.

Articolul 2 — În cazul cînd comisiunile tehnice prevăzute de art. 4 ale Pactului Tripartit vor trata chestiuni care ating interesele României, vor fi invitaţi la lucrările acestor comisiuni şi reprezentanţi ai României.

---

* *Joachim von Ribbentrop, Giano Butti, Saburo Kurusu şi Ion Antonescu, în numele Germaniei, Italiei, Japoniei şi, respectiv, al României.*

Artcolul 3 — Textul Pactului Tripartit este alăturat ca anexă acestui protocol.

Protocolul acesta a fost redactat în limbile germană, italiană, japoneză și română, fiecare dintre texte fiind privit ca original.

Protocolul intră în vigoare în ziua semnării.

În acel moment, punerea în aplicare a planului „Barbarossa" (atacarea Uniunii Sovietice), era deja decisă, iar rolul României — care dealtminteri nu fusese consultată — a fost stabilit prin „directiva nr. 21". Führerul fiind serios interesat ca la București să fie liniște și ca generalul Antonescu, care se bucura de autoritate în rîndurile armatei române și de asistența unor cercuri economice și financiare puternice, să poată asigura participarea țării sale la operațiunea proiectată, cu mijloacele militare, economice și politico-diplomatice disponibile. În consecință, ordinele pornite în zilele rebeliunii legionare din 21—23 ianuarie 1941 de la Berlin spre București, către misiunea militară germană și diversele agenții de spionaj, au fost cît se poate de clare și categorice. „Antonescu să fie recunoscut drept conducătorul statului român" — sublinia unul dintre ele.

INTEGRAREA ROMÂNIEI ÎN SISTEMUL AXEI

După înfrîngerea rebeliunii legionarilor, ai căror conducători și-au aflat refugiul în Germania, care-i va folosi pînă în 1944 ca mijloc de șantaj împotriva lui Ion Antonescu, generalul a devenit exponentul propriei sale dictaturi. Așadar, rămas în continuare *Conducător*, el a abrogat la 14 februarie 1941 statul „național-legionar", proclamat cu patru luni mai devreme. În cabinetul de militari, constituit la 27 ianuarie 1941, Antonescu și-a rezervat posturile-cheie, iar, în privința orientării noului guvern, a declarat tot atunci că România mergea alături de Axă. Pe lîngă unele trăsături comune cu regimul anterior, al colaborării cu legionarii, regimul antonescian a cunoscut deosebiri esențiale față de acela. Cît a stat alături de legionari, Ion Antonescu s-a bazat pe un partid, situație care a încetat în ianuarie 1941. În continuare, generalul a beneficiat cu precădere de sprijinul unor cercuri economico-financiare ori al unor forțe militare și de poliție. Grupările politice burgheze, care continuau să nu fie recunoscute legal, au stabilit și menținut o colaborare *sui generis* cu regimul generalului : contacte și informări permanente ; sprijinirea

---

DECLARAȚIA REDACTATĂ DE CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN CA RĂSPUNS LA INTERVENȚIA STĂRII DE RĂZBOI ÎNTRE MAREA BRITANIE ȘI ROMÂNIA LA 6 DECEMBRIE 1941

Marea Britanie ne-a declarat război.

Starea de război între mica Românie și imensa putere începe azi la ora 12.

Regret, împreună cu micul dar bravul și necontenit grav încercatul și pe nedrept lovitul popor român, că atît de puțin s-a înțeles zbuciumul

și tragedia în care de secole se zbate numai pentru a-și apăra ființa și drepturile sale la viață și libertate, la liniște și la unire.

Marea Britanie nu a mai cunoscut de secole tragedia și umilințele ocupației străine. Noi am trecut de două mii de ani, nu numai în cursul vremurilor, dar și în cursul aceluiași veac, din luptă în luptă, din ocupație în ocupație, din umilință în umilință, din tragedie în tragedie.

Marea Britanie se bate de secole pentru a cuceri, noi ne batem pentru a ne apăra.

În această titanică și totdeauna neegală luptă, am fost de multe ori înfrînți, am îngenuncheat, dar niciodată nu am cedat și nu am renunțat.

Astăzi, ca și în trecut, avem credința în izbîndă și lăsăm conștiința universală și istoria să judece și să ne judece.

Mareșal Ion Antonescu

---

totală în prima fază a acțiunii militare îndreptate în iunie—iulie 1941 spre recuperarea pierderilor teritoriale din vara anului 1940 ; recunoașterea faptului că generalul era „omul zilei" și, deci, persoana necesară. În acest context, respectivele grupări, care au respins participarea directă la guvern, au acceptat însă cooperarea unor „tehnicieni" din rîndurile lor.

Integrarea României în sistemul Axei a avansat necontenit în 1940—1941. Paralel s-au intensificat preparativele militare, politice și economice pentru intrarea țării în război. În momentul declanșării operațiunii „Barbarossa", la 22 iunie 1941, România s-a aflat alături de Germania hitleristă, fără ca generalul, avansat imediat după aceea mareșal, să fi fixat — în prealabil ori după aceea — condițiile participării la marea conflagrație a secolului al XX-lea. Susținerea campaniei „Barbarossa" a condus nemijlocit la punerea României în stare de război cu marile puteri ale Națiunilor Unite : U.R.S.S. (iunie 1941), Marea Britanie (decembrie 1941) și S.U.A. (decembrie 1941—iunie 1942).

DECLANȘAREA RĂZBOIULUI PENTRU ELIBERAREA BASARABIEI ȘI A BUCOVINEI DE NORD

Indiferent de aliatul ales și de ceasul desemnat, războiul României a început într-un moment în care entuziasmul poporului a fost general, cu nimic mai prejos decît cel manifestat în mai 1877 (la proclamarea independenței naționale) ori în august 1916 (la intrarea țării în acțiunea pentru eliberarea Transilvaniei). Nu a fost, deci, straniu că n-au întîrziat să se facă în iunie 1941 raportări la respectivele fapte memorabile, în comparație cu care războiul lui Antonescu — proclamat și în mod oficial *sfînt* — s-a impus decisiv prin anvergura operațiilor și justețea țelurilor propuse. Trimițînd tocmai la acele evenimente, la Alecsandri ori Eminescu, la Iorga ori la Goga, *Marșul Basarabiei*, de exemplu, evoca astfel, neuitatele clipe ale nopții de 21—22 iunie 1941 :

Azi noapte, la Prut, războiul a-nceput,
Românii trec dincolo iară
Să ia înapoi prin arme și scut
Moșia pierdută astă vară.

Mergem în Cîmpia Basarabilor
Plină de grîne, plină de dor
Şi-n Bucovina cu mănăstiri şi brazi,
Mergem la luptă, dragi camarazi...

Azi Prutul uneşte pe fraţii români
Şi Nistru al nostru e iară.
Jurăm că-napoi un pas nu vom da,
Din Tisa la Bug vrem hotare.

UN MOMENT ISTORIC CU GENERALUL ION ANTONESCU: «VĂ ORDON: TRECEŢI PRUTUL!»

Pregătit minuţios şi sub raport propagandistic, momentul trecerii Prutului a beneficiat, nu mai puţin, de inspiratele documente ieşite chiar de sub pana generalului Antonescu — *Proclamaţia către Ţară* şi, mai cu seamă, *Ordinul de zi* către armată, din care reproducem aceste răsunătoare rînduri pentru toate generaţiile de români care s-au perindat şi se vor perinda după istorica zi de 22 iunie 1941 :

„Ostaşi,

Vă ordon : Treceţi Prutul !

Zdrobiţi duşmanul din Răsărit şi Miazănoapte.

Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii noştri cotropiţi.

Reîmpliniţi în trupul Ţării glia străbună a Basarabilor şi codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele şi plaiurile voastre [...]

Ostaşi,

Înainte.

[...] Să luptaţi pentru dezrobirea fraţilor noştri, a Basarabiei şi Bucovinei, pentru cinstirea bisericilor, a vieţii şi căminelor batjocorite de păgînii cotropitori.

Să luptaţi pentru a ne răzbuna umilirea şi nedreptatea.

V-o cer Neamul, Regele şi Generalul Vostru..."

PROCLAMAŢIA CĂTRE ŢARĂ A CONDUCĂTORULUI STATULUI ROMÂN, ION ANTONESCU — 22 iunie 1941 —

ROMÂNI,

În faţa Dumnezeului strămoşilor noştri, în faţa Istoriei şi a veşniciei româneşti, mi-am luat azi răspunderea de a smulge prin onoare dreaptă ceea ce-a fost cotropit prin silnică umilire şi trădare, hotărînd să pornesc lupta sfîntă de redobîndire a drepturilor neamului [...]

ROMÂNI,

La 6 septembrie 1940 destinul îmi aşezase pe cuget povara istovitoare a unei ţări sfîşiate şi descompuse.

Am jurat să nu abdic o singură clipă de la sfintele drepturi și de la porunca demnității românești.

M-am trudit să țes sufletele, să unesc puterile, să adun toată munca românească pentru ca să pot păstra și reînălța neamul.

V-am cerut să-mi dăruiți nădejdea voastră, încrederea voastră, făgăduindu-vă să lupt pentru reînălțarea patriei. Și m-ați ascultat.

Dumnezeu m-a ajutat ca la un an numai de la prăbușirea granițelor — anul umilirii, al suferințelor și învățăturii românești — să pot îndrepta din nou neamul nostru pe calea luptei și sfintelor drepturi strămoșești.

Am purtat de-ajuns pe brațele zbuciumate frămîntatele ruine ale României Scumpe și Mari, — prăvălită de greșeala noastră și trădarea unora. Am tăcut de ajuns zbuciumul și lupta mea pentru drepturile României de totdeauna, ale României pentru care luptasem altădată.

A sosit vremea să-mi împlinesc jurămîntul.

Pornim la luptă.

În acest ceas de încercare, jur să vă duc la biruința sfințirii drepturilor noastre asupra bătrînei Moldove, să fac din nou din pămîntul Basarabilor vatra morților și leagănul copiilor voștri și din codrii Bucovinei straja nepieritoare a gloriei românești.

Mulțumesc Domnului că m-a învrednicit să sparg atît de repede cătușele roșii ale anarhiei și pradei cotropitoare, contribuind astfel și la măreața luptă de înnoire a civilizației pe care o duc în Europa Germania și Italia.

Le mulțumesc în numele națiunii noastre că au înțeles cu atîta dreptate nedreptatea făcută unui popor loial — care a luptat și va lupta veșnic pentru sfînta lui unitate —, dîndu-i poporului român mîndria unei lupte puternice și curajoase nu numai pentru reclădirea drepturilor naționale, dar și împotriva celui mai mare dușman al lumii: bolșevismul.

Legați în jertfa pentru idealul nou și mare al lumii în plămădire, Românii își vor recăpăta drepturile prin fapta lor de credință, prin lupta lor de onoare pentru civilizația lumii, alături de marele popor german [...]

ROMÂNI,

Pentru Rege, pentru Țară.
Ca să răzbunăm nedreptatea.
Ca să cinstim numele de Români.
Cu Dumnezeu înainte.
Urmați-mă!
Războiul Sfînt a început!

General Ion Antonescu.

ETAPELE PARTICIPĂRII ROMÂNIEI LA CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Popularitatea deciziei de-a implica România în cel de al doilea război mondial, ca și satisfacțiile pentru lanțul de victorii succesive datei de 22 iunie 1941 și-au aflat reflexul în rezultatele extrem de semnificative ale plebiscitului din 9 noiembrie 1941, cînd, cu 3 481 311 de voturi *da* și

74 de *nu*, naţiunea şi-a exprimat aprobarea asupra „guvernării dezrobitoare a Mareşalului Antonescu".

Prezenţa României pe fronturile celui de-al doilea război mondial s-a extins pe durata a 1 421 de zile (22 iunie 1941—12 mai 1945) şi a cunoscut *mai multe faze distincte*, în funcţie de zonele operaţiilor, natura obiectivelor strategice, calitatea aliaţilor şi adversarilor de fiece moment, motivaţiilor ţelurilor avansate etc. Noi distingem următoarele faze :

1. *Campania din Est* (22 iunie 1941—23 august 1944), în cursul căreia România, aliată cu Germania şi sateliţii săi, a acţionat iniţial pentru eliberarea Basarabiei şi nordului Bucovinei, iar, în continuare, şi-a trimis forţele departe în interiorul U.R.S.S., fapt care a pus-o în stare de război cu toate puterile marcante ale Naţiunilor Unite.

2. *Campania dintre 23 şi 31 august 1944*, purtată exclusiv pe teritoriul naţional, pentru lichidarea sau alungarea trupelor germane, devenite inamice în momentul răsturnării regimului antonescian şi al supralicitării armistiţiului de la puterile Naţiunilor Unite.

3. *Campania din Vest* (1 septembrie 1944—12 mai 1945), în cursul căreia România, acţionînd de data aceasta în tabăra Naţiunilor Unite (dar fără a-i fi fost recunoscută calitatea de *cobeligeranţă*, precum Italiei după 1943), s-a aflat în război declarat cu Germania şi ultimii săi aliaţi, iar trupele sale, combătînd în cadrul şi sub conducerea unui înalt comandament zonal al U.R.S.S., a acţionat iniţial pentru alungarea trupelor germane şi ungare din nordul Transilvaniei, deci de pe teritoriul naţional răpit prin dictatul de la Viena din 1940 (1 septembrie — 25 octombrie 1944), după care s-a produs *cea de a doua „trecere a Nistrului"*, mai precis trimiterea forţelor române în Vest în urmărirea unităţilor *Wehrmachtului* şi a celor aliate lui din Ungaria, Cehoslovacia şi Austria de Nord.

ROMÂNIA PE FRONTUL DE EST : ŢELURI ŞI FAZE

De-a lungul întregii campanii din Est, Comandantul de Căpetenie al armatei române a fost generalul Ion Antonescu, avansat, la 22 august 1941, Mareşal al României, al treilea în ordine cronologică după Al. Averescu şi C. Presan, aceştia pentru meritele din primul război mondial. Totodată, Antonescu a fost distins cu ordinul „Mihai Viteazul" (clasa I), deşi la 15 zile distanţă după ce Adolf Hitler, personal, îi înmînase „Crucea de Fier", în semn de reală preţuire faţă de cel care, la aproape 150 de ani de la creare devenea primul străin posesor al invidiatei distincţii. În tot timpul războiului antisovietic, Antonescu a fost asistat de un excelent corp de generali, reuniţi fie la Ministerul de Război sau la Marele Stat Major (al cărui prim eşalon ce a funcţionat, cu intermitenţe, pe front era Marele Cartier General), fie reprezentat de comandanţii marilor unităţi de pe front. Dintre membrii strălucitului corp ofiţeresc amintim pe cîţiva dintre generalii care, la orice moment, posedau în raniţă — ca să-l citäm pe Napoleon — bastonul de mareşal : Al. Ioaniţiu, Iosif Iacobici şi Ilie Ştefleа (şefi, în această ordine, ai Marelui Stat Major), C. Pantazi (titular al Ministerului de Război), N. Ciupercă, N. Dăscălescu, Ioan Al. Sion, C. Constantinescu-Klaps, îndeosebi Gh. Avramescu şi Petru Dumitrescu, acesta din urmă coman-

dant neîntrerupt al legendarei Armate a 3-a din momentele de dinainte de trecere a Prutului în iulie 1941 pînă la sud-est de Stalingrad și înapoi, la angajarea bătăliei Moldovei, în august 1944. Calități deosebite și un moral excelent a dovedit în Răsărit ostașul de rînd, din toate armele, luptător convins pentru apărarea dreptului său și pentru lichidarea pericolului comunismului. Pe ei, pe ostași și pe comandanții lor nemijlociți, Mareșalul a știut să-i îmbărbăteze orișicînd, chiar și-n clipele cele mai grele ale eșecurilor ce-au marcat campania, cînd și-a asumat toată răspunderea pentru insuccesele intervenite. Spre exemplificare, menționăm din telegrama adresată generalului Ilie Șteflea, la 3 decembrie 1942, deci în plină desfășurare a bătăliei bătăliilor de pe Frontul de Est — la Stalingrad : „Arătați generalului Dumitrescu și comandanților că încrederea mea în ei a rămas neclintită : eu știu că s-au bătut ca cei mai buni soldați din toate timpurile, că o greșală de concepție [a Marelui Cartier General al lui Adolf Hitler], de conducere și neputință din cauza lărgirii excesive a liniilor de comunicații și a subestimării inamicului a dus fatal la distrugerea armatei noastre [...]. *Răspunderea în fața Istoriei o port eu,* pentru că nu am făcut mai mult decît am făcut pentru a împiedica masacrarea armatelor, datorită ușurinței cu care a procedat conducerea germană, a lipsei de prevedere și a impasivității cu care a primit semnalele noastre de alarmă și pregătirile știute din vreme ale inamicului (subl. ns.)".

De la un capăt la altul al campaniei din Est, stabilirea și asigurarea unor legături corespunzătoare între comandamentele marilor unități acționînd în zona frontului au constituit mereu o problemă. Nu o singură dată, din partea nemților, s-au comis abuzuri, stăvilite de obicei prin intervenții energice ale Mareșalului Antonescu, cel mai adesea la nivelul *O.K.W.*-ului, la Hitler personal. Necesitățile operațiunilor au condus, de regulă, la includerea marilor unități române (armate, corpuri de armate) în grupurile de armate ale Wehrmachtului, deși nu au lipsit cazurile, mai cu seamă în primele etape ale campaniei, cînd lucrurile stătea viceversa, cum a fost, de exemplu, în vara anului 1941, cînd Armata 11 germană (comandant — general-colonel Egon von Schobert) a acționat în cadrul *Grupului de armate general Ion Antonescu* la eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei (împreună cu Armatele 3 și 4 române). În perioada finală a cooperării militare româno-germane s-a stabilit o linie de contact superioară, prin desemnarea cîte unui ofițer permanent al părții interesate pe lîngă Cartierul General al lui Hitler și, respectiv, pe lîngă Comandamentul de Căpetenie al Mareșalului Antonescu. În ansamblu, trebuie reținut că, între 1941 și 1944, raporturile militare româno-germane au fost profund afectate de evoluția evenimentelor de pe front, că au cunoscut aceleași sinuozități specifice legăturilor politico-diplomatice menținute între Berlin și București.

Angajamentul României pe Frontul de Est a înregistrat *mai multe faze* din 1941 în 1944 și anume :

1. *Bătălia celor 33 de zile*, pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei (22 iunie—26 iulie 1941), cu participarea efectivă a Armatelor 3 și 4 române, în cooperare cu Armata a 11-a germană.

2. *Bătălia pentru Odessa* (14 august—16 octombrie 1941), angajată îndeosebi cu forțele Armatei a 4-a (comandanți succesivi : generalii N. Ciupercă și Iosif Iacobici).

3. *Marşul trupelor germane* (în speţă, Armata a 11-a) şi române (în speţă, Armata a 3-a) pe direcţiile Bug — Nistru — ţărmul Mării de Azov în zona Berdiansk — Mariupol, supranumită şi *Stepa Nogai* (august—octombrie 1941).

4. *Bătălia Crimeii* a fost purtată practic din toamna anului 1941, cînd o parte (Corpul de armată 54) din Armata a 11-a germană (comandată din septembrie 1941, după moartea lui von Schobert, de generalul Erich von Manstein) a abandonat marşul spre Marea de Azov în compania Armatei a 3-a române, pentru a lichida în sud trupele sovietice rămase în peninsulă. În continuare, în iarna şi la începutul verii anului 1942, trupele Armatei a 11-a şi unităţile române în mod special destinate (Corpul de vînători de munte, sub comanda generalului Gh. Avramescu, asistat încă de o divizie de infanterie, de divizioane de artilerie grea şi de o brigadă de cavalerie etc.) au realizat asaltul Crimeii, ce a culminat cu cucerirea Sevastopolului, desăvîrşită la 4 iulie 1942.

5. *Epopeea Stalingradului* a cuprins mai multe episoade distincte :

— *Marşul trupelor române* (Armatele 3 şi 4) şi germane spre Stalingrad — 28 iunie—septembrie 1942. Armata a 3-a română şi Armata a 4-a română au acţionat în cadrul Grupului de Armate „B" (comandant — feldmareşalul von Weichs), alături de Armatele 6 germană, 2 ungară, 8 italiană şi 4 blindată germană, stabilindu-se finalmente (Armata a 3-a) în zona denumită Cotul Domnului, în vreme ce Armata a 4-a română a ocupat zona cea mai avansată în dispozitivul de la Stalingrad, la sud-vest de oraş, în aşa-numita *Stepa Kalmucă*.

— *Asaltul Stalingradului,* în septembrie—noiembrie 1942.

— *Defensiva în zona Stalingradului,* după declanşarea contraofensivei sovietice (19 şi 20 noiembrie 1942). Frontul Armatei a 3-a române a fost rupt în două sectoare, rămînînd în încercuire diviziile 15 (comandant — general Mazarini), 6 (general Lascăr) şi o mare parte a diviziei 5 (general Sion), care, alcătuind ulterior *grupul general Lascăr,* vor încerca zadarnic să-şi afle salvarea spre Vest. Concomitent, divizia 1 cavalerie (general Brătescu) a fost împinsă de sovietici spre est, în sectorul Armatei 6 germane. În acelaşi timp, în sectorul Armatei 4 române, ofensiva armatei roşii, declanşată la 20 noiembrie 1942, s-a concretizat cu încercuirea diviziei 20 (general Tătăranu) şi împingerea spre sud-vest a restului forţelor române.

În context a intervenit, în totală contradicţie cu decizia generală a *O.K.W.*-ului impusă de Hitler de-a nu se retrage forţele din regiunea Stalingradului, recomandarea din 26 noiembrie 1942 a Marelui Cartier General Român privind aducerea în ţară a Armatelor 3 şi 4. Retragerea, înfăptuită în conformitate cu ordinul din 19 ianuarie 1943 al Marelui Stat Major Român, s-a realizat în lunile februarie—martie, astfel că, pînă la 17 aprilie 1943, toate forţele erau deja aduse în ţară şi demobilizate.

6. *Operaţiile din Kuban* (1 februarie—9 octombrie 1943) reprezentînd acţiunile de retragere ale Corpului de Cavalerie român (diviziile 6 şi 9 cavalerie, diviziile 1, 2 şi 3 munte, diviziile 10 şi 19 infanterie) ataşat Grupului de Armate german „A" (comandant — feldmareşalul von Kleist), care fusese destinat asaltului Caucazului şi care, după eşecul de la Stalingrad, a abandonat prin lupte poziţiile anterior cîştigate şi s-a orientat spre Marea de Azov, pentru a fi evacuat în Crimeea.

7. *Apărarea (octombrie 1943—aprilie 1944) și evacuarea Crimeii (14 aprilie—12 mai 1944)*, înfăptuite sub presiunea loviturilor dinspre nord și nord-est ale armatei roșii și soldate cu salvarea — pe căile maritimă și aeriană — a unor importante forțe germane (2 divizii) și române (cele 7 divizii retrase anterior din Kuban), reunite sub comanda generalului Jaenecke (Armata a 17-a germană).

8. *Retragerea armatelor germane și române în Basarabia și Moldova* s-a înfăptuit în iarna 1943/1944, sub presiunea continuă a forțelor sovietice pe direcțiile Donețk — Nipru — Bug — Nistru — Prut. Au fost implicate esențialmente trupele germane reunite în marile formațiuni din zonă — Grupul de Armate „Sud" și, îndeosebi, Grupul de Armate „A", care în aprilie 1944, și-a schimbat, o dată cu comandantul (generalul Schörner, în locul lui von Kleist), denumirea în Grupul de Armate „Ucraina de Sud". În perioada de referință au acționat în zona dintre Bug și Nistru doar 5 divizii române (5, 14, 15, 21 și 4/24 infanterie), toate aflate în subordinea Corpului de Armată 3 și destinate supravegherii căilor de comunicații și nodurilor feroviare. La 3 și 4 martie 1944 s-au declanșat ofensivele Fronturilor 1, 2 și 3 ucrainene, concretizate cu atingerea Nistrului (18 martie), ocuparea Cernăuților (29 martie) și forțarea Prutului (26 martie), în punctele Ripiceni, Stînca și Șendreni. În atare condiții, la 16 martie 1944 directiva nr. 49 a Marelui Stat Major Român reintroducea Armata 4 română în stadiul operativ. De asemenea, Armata 8 română, dispusă anterior în dispozitiv pe litoralul Mării Negre, între Bug și Nistru, s-a retras la Vest de fluviu. Grație măsurilor luate în lunile martie—aprilie 1944 de Comandamentele român și german, s-a realizat o linie de rezistență în nord-estul României, pe traseul Kuty — Pașcani — nord Iași și nord Chișinău — Dubăsari — linia Nistrului pînă la vărsare în Marea Neagră, încredințată Grupului de Armate „Ucraina de Sud". Grupul respectiv (comandant — generalul Schörner, iar, după 24 iulie 1944, general-colonel Hans Friessner) reunea inițial Armata a 17-a germană (dispusă încă în Crimeea), Armatele 3 română și 6 germană („gruparea Dumitrescu"), Armatele 4 română și 8 germană („gruparea Wöhler") și forțe de rezervă.

9. *Bătălia Moldovei* a fost angajată la 20 august 1944, după ofensiva dezlănțuită în zona Iași — Chișinău de Fronturile 2 și 3 ucrainene, de către forțele Grupului de Armate „Ucraina de Sud". Dispozitivul româno-german, străpuns inițial de inamic, nu a putut fi apărat pînă la capăt, iar puternicul aliniament Focșani — Nămoloasa — Galați nici nu a fost cazul să fie pus la încercare, în condițiile în care a intervenit lovitura de stat din 23 august 1944, soldată cu doborîrea regimului Mareșalului Antonescu, ruperea alianței României cu *Axa* și, mai mult, cu declarația de război împotriva Germaniei.

SEMNIFICAȚIA ȘI VALOAREA PREZENȚEI ROMÂNIEI ÎN RĂSĂRIT

Examinînd desfășurarea și semnificația Campaniei din Est, generalul român Platon Chirnoagă, deocamdată singurul analist pe deplin avizat al problemei, observa cu mulți ani în urmă : „...Pentru noi [pentru români] războiul ofensiv contra Rusiei însemna salvarea noastră ca stat independent și ca națiune liberă. De aceea, acest război a avut, pentru

noi, chiar de la început, sensul unei cruciade pentru salvarea dreptului nostru, pentru salvarea libertății, pentru salvarea credinței".

Prezența României pe Frontul de Est a avut consecințe incalculabile, imediate și pe termen lung, la care trebuie adăugate pierderile de război, iar, mai presus de toate, sacrificiile de vieți omenești. După 1945, Rusia învingătoare, aflată între arbitrii păcii, nu a voit și nu a știut să-și reprime spiritul de răzbunare, contribuind efectiv la impunerea unui tratament României ce mergea de la rupturi teritoriale flagrante și pînă la plata ultimei pretenții a celui din urmă cetățean sovietic. La tot ceea ce necruțătoarea mare putere dorea să rezerve României, s-a adăugat, după 1944—1945, faptul că, odată învingătoare și cu trupele de ocupație instalate pe teritoriul românesc, Rusia a transmutat la București sistemul comunist, ceea ce a afectat grav și pe durata mai multor decenii procesul firesc al devenirii istorice a poporului român.

Purtat în condițiile generale create și întreținute de marii beligeranți, războiul României a fost între 1941 și 1944 *total*, ceea ce a antrenat pentru statul român consum de energii și cheltuieli imense, care, în mod precis, n-au ajuns încă a fi evaluate. Nimic nu a fost însă mai presus de pierderile omenești, și acestea încă netotalizate sistematic. Cîteva cifre sînt, desigur, semnificative. Așa, de pildă, în campania pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei s-au înregistrat, de-a lungul a numai 33 de zile, 22 765 de victime omenești, dintre care 4 271 morți, restul fiind răniți ori dispăruți. Bătălia Odessei din toamna anului 1941 a fost „mai simplă", cu cei 17 729 morți, 63 345 de răniți și 11 471 dispăruți, cifre depășite de episodul Stalingrad (luptele din perioada 15 noiembrie 1942—15 martie 1943) : 15 566 morți, 67 183 răniți și 98 692 dispăruți. Cumulînd datele făcute cunoscute pînă în prezent cu informațiile desprinse din arhivele militare, conchidem că pierderile omenești pe Frontul de Est au totalizat aproximativ 630 000 de morți, răniți sau dispăruți.

PERSONALITATEA MAREȘALULUI ION ANTONESCU

Este demn de reținut faptul că, în ultimii ani, în mod precis după prăbușirea sistemului comunist, în România discuțiile în jurul personalității Mareșalului Antonescu, al rolului și al sensului acțiunilor sale pe scena istoriei naționale și internaționale se dovedesc nu numai deosebit de intense, ci și aprinse. Antonescu a devenit *un caz*, nu numai pentru istorici, dar și pentru politicieni, ziariști și publicul cititor. Cu mult prea multă ușurință se afirmă că, bunăoară, orice discuție despre Mareșal ar tinde la *reabilitare*, deși — după convingerea noastră — Antonescu *nu are nevoie* de așa ceva. Antonescu a fost un om al timpului său și, ținînd seama de faptul că în anii dictaturii comuniste a fost în chip concret interzis sub toate aspectele în România, el mai întîi *trebuie cunoscut*, dovada cea mai concludentă constituind-o cărțile (monografii, culegeri de studii sau de documente, lucrările memorialistice etc.) apărute în mai puțin de trei ani — peste 25—30 de titluri — și toate epuizate rapid, tocmai dată fiind „foamea" cititorilor ! Redusă la esența ei, problema se pune în termeni cît se poate de clari : Mareșalul — erou ori trădător ? În baza documentației de care dispunem, ce concluzii preliminare putem desprinde ? Din fericire pentru el, Mareșalul apare implicat în epoca pe

care a dominat-o, implicat poate cu patimă, dar acționind cel mai adesea cu dreptate. Tot astfel, documentele ce ni se prezintă conduc cvasi-automat spre anularea tuturor capetelor de acuzare pronunțate în mai 1946 și preluate apoi de propaganda comunistă în virtutea unui factor cît se poate de simplu : Mareșalul „îndrăznise" să poarte război cu URSS, primul stat comunist din lume, iar acesta, în condiții cunoscute, a putut supraviețui în 1941—1945 loviturilor Germaniei și aliaților ei (inclusiv România), pentru a fi răvășit în epoca post-belică de propriile-i contradicții de sistem, insolubile. Revenind la subiectul propus atenției, să reținem, așadar, împrejurările catastrofale în care Antonescu a ajuns la putere — o țară copleșită de lovituri din afară (răsluirile teritoriale din iunie și august 1940) și de convulsiuni interne, provocate de emulii din București ai Berlinului și Moscovei, cele două capitale aflate în septembrie 1940 încă în „luna de miere", deși în evident amurg și în perspectiva unui divorț, cu consecințe de cataclism. Ajuns la putere alături de legionari, Antonescu a divorțat de ei la primul moment și cu ajutorul direct al lui Adolf Hitler, devenit între timp marele său aliat. De ce Germania ? Antonescu s-a explicat de atîtea ori : în 1940 *numai* Germania s-a declarat *dispusă să susțină* granițele rămase României după grozavele răsluiri teritoriale, s-o susțină întru a le reface și, ca politician și militar ce venea dintr-un anume mediu, numai cu Germania se putea susține ordinea socială pe vechiul continent față de presiunea comunistă de la Răsărit. Un alt fapt ce scapă de regulă atenției este acela că, în războiul purtat alături de Germania în Est, țelul fundamental a constat în anularea nedreptăților comise de sovietici în 1940, înfăptuind, așadar, reunirea Basarabiei și nordului Bucovinei cu țara-mamă. Iar aceasta era *premisa* reîntregirii și a Ardealului de Nord, în funcție de desfășurarea ulterioară a ostilităților. Pe Frontul de Est, Mareșalul și armata țării au cîștigat mai multe bătălii, iar în chip anume pe cea mai importantă din vara anului 1941 — eliberarea Bosarabiei și Bucovinei de nord. Decizia de a trimite trupele române dincolo de Nistru, luată la cererea lui Hitler, a fost și rămîne controversată, istoricul putînd afla pentru ea argumente și contraargumente, deși, înainte de orice, trebuie să admitem că Ion Antonescu a avut de ales *ca militar* și *ca om politic*. Poate că — ne întrebăm — Mareșalul a greșit într-o postură, dar nu s-a înșelat în cealaltă ?! Comparația cu Mannerheim este valabilă pînă la un punct, dar riscantă dacă luăm în considerație locul și rolul României pe continent în 1941... Cercetări intense (și norocoase) ne-au pus la dispoziție numeroase documente din arhivele române și străine referitoare la modul în care, după Stalingrad profilîndu-se sfîrșitul Reichului nazist și, deci, al alianței României cu *Axa*, Mareșalul a inaugurat și a condus negocierile secrete de armistițiu cu reprezentanții puterilor Națiunilor Unite. Un fapt remarcabil reține atenția : Mareșalul a fost preocupat înainte de toate de a impune recunoașterea drepturilor și intereselor fundamentale, perene ale României chiar și adversarilor din război, sarcină riscantă dar nu imposibilă cît timp putea miza pe faptul desprinderii la timp de legătura cu Berlinul. Nu a făcut-o nici pînă la 23 august 1944, este adevărat, însă tot pentru că nu a admis să sacrifice interesele dintotdeauna ale țării, iar pe Hitler dorea — cum a și făcut-o, în după-amiaza de 22 august 1944 — să-l avertizeze în privința deciziei de-a „dezerta" din *Axă*. În ceea ce privește negocierile secrete cu Aliații,

conducerea lor a asigurat-o cu fermitate și măiestrie, a fost aidoma unui programator aflat la pupitrul de comandă — acesta-i rezultatul ce desprindem din parcurgerea documentelor acoperind tratativele angajate prin Cairo, Ankara, Stockholm, Lisabona, Berna, Madrid, Istanbul etc. etc. Mareșalul cunoștea și domina problemele ivite, pentru că trăia *prin* și *pentru ele*, iar ele erau *ale țării !* A fost — culmea situației ! — un mare avantaj pentru Mareșal și echipa lui dar din care a reieșit un mare dezavantaj : tratativele secrete de armistițiu au putut fi purtate, dar nu și finalizate ; finalizarea a revenit altora, forțelor din opoziția anti-antonesciene, pe care trebuie să le înțelegem în acțiunea lor de-a readuce țara în rîndurile Națiunilor Unite, deși în condiții concrete inferioare celor smulse Aliaților de oamenii Mareșalului și pe care, cu siguranță, ar fi știut să le impună deoarece aveau un atu serios în vara anului 1944 : rezistența armatei române pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Brăila, ce-l indispunea pe Stalin în așa măsură încît era dispus să contramandeze ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainene în Moldova în caz de rezistență ! Tocmai pentru a impune asigurarea acestei apărări, Antonescu s-a decis în noaptea de 22/23 august să continue lupta pînă

DIN DECIZIILE ISTORICE ALE MAREȘALULUI ION ANTONESCU

■ *Să se dezmintă și să se avertizeze că obiceiurile politicianiste din timpurile de tristă memorie și hidos spectacol s-au sfîrșit. Mareșalul Antonescu preferă să înfăptuiască tot ce permit împrejurările, martirajul celor care muncesc dezinteresat din zori în zori în limita maximă a priceperii lor. Care crede că ar face mai mult să poftească la treabă și să se lase de laudă sau critică* (31 august 1942).

■ *Războiul durează și ne-a cerut sacrificii pentru efortul militar mult mai mari. El trebuie cîștigat. Va trece deci înaintea tuturor nevoilor necesitatea de a satisface mai întîi pe acelea în legătură cu efortul de război* (23 martie 1943).

■ *Era mult mai onorabil [pentru Italia] să primească capitularea fără condiții decît să se angajeze să întoarcă armele în contra aliatului [Germania] care a vărsat valuri de sînge pentru a-i salva din rușinea groaznică și pentru a le apăra Imperiul și Țara.*

Am scîrbă de astfel de oameni și de o astfel de Țară (14 septembrie 1943).

■ *Actele slugarnice, în loc să servească cauza mare românească, o deservesc, fiindcă cine face concesii din slugărnicie este tratat ca slugă și este maltratat în toate ocaziile. Trebuie să punem mîndria românească în toate* (4 februarie 1944).

---

la 26 august 1944, moment ales — cu totul independent ! — și de delegații opoziției ca termen-limită pentru retragerea României din Axă și eliminarea Mareșalului. Cînd reprezentanții opoziției au aflat din întîmplare de intenția Mareșalului de-a pleca pe frontul din Moldova, unde în fapt voia să poarte pînă pe 26 august așa-numita „bătălie a armistițiului"

(Ilie Ştefleа), s-a declanşat un întreg mecanism care a fost acela al unei lovituri de stat, bine pregătită anterior şi concretizată cu invitarea Antoneştilor la Palatul Regal din Bucureşti, arestarea lor şi a unora dintre colaboratorii lor. Armistiţiul României cu Naţiunile Unite s-a realizat, în consecinţă, pe baze noi, oricum nu pe cele în privinţa cărora Aliaţii conveniseră pînă atunci cu reprezentanţii lui Antonescu. Ţara fiind de-acum „deschisă" ofensivei trupelor sovietice, condiţiile armistiţiului au fost, se înţelege, foarte grele. În decurs de numai cîteva săptămîni, România, care a realizat o desprindere de Axă cu profunde consecinţe pe planul operaţiunilor militare pe continentul european şi pentru cursul războiului mondial, se va vedea în situaţia incredibilă de a asista la lichidarea *dominaţiei germane* şi ... la întronarea *ocupaţiei sovietice !!!* Antonescu şi echipa lui în atare condiţii au ajuns să fie curînd regretaţi, ca să folosim un eufemism, însă cursul evenimentelor nu mai putea fi schimbat. A fost şi motivul pentru care, atunci şi acum, cei care au acţionat cu bună credinţă la 23 august 1944, au fost priviţi, poate, cu recunoştinţă, dar, în chip amestecat, şi cu vagi reţineri, apoi chiar făcuţi *responsabili* de introducerea trupelor sovietice în ţară şi de instalarea regimului comunist la Bucureşti, prin liderii PCR aduşi eminamente în furgoanele armatei roşii direct de la Moscova în august-septembrie 1944 ! Era o nouă dovadă că, fără Mareşalul Antonescu, catastrofa României în cel de-al doilea război mondial nu numai că nu fusese ocolită, ci devenise inevitabilă. România a pierdut nu numai războiul, ci şi pacea ce i-a succedat, fapt devenit real şi în situaţia marilor învingători din 1945 — U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie. Iar, o dată cu acestea, se consuma sfîrşitul Mareşalului, căzut, alături de cîţiva colaboratori (Mihai Antonescu, Gh. Alexianu şi C. Piky Vasiliu) sub gloanţele unui pluton de execuţie improvizat, la 1 iunie 1946. Mareşalul sfîrşea măreţ fără a se fi trădat pe sine şi fără a se despărţi de destinul poporului său, în privinţa căruia, nu o dată, a exprimat cel mai cald elogiu, precum cel din decembrie 1940 :

„...Poporul romînesc n-a lovit niciodată din spate şi nu şi-a dezlănţuit niciodată cuvîntul sau fapta fără măsură.

Poporul românesc n-a cotropit niciodată un pămînt străin şi n-a atins nici o brazdă fără drept şi fără luptă.

Pentru el, cuvîntul a fost totdeauna sfinţit. Şi el a ştiut răspunde de veacuri la prietenie cu frăţietate şi la înţelegere cu recunoştinţă.

El nu primeşte nici lecţii de cavalerism, nici pilde de onoare".

CONTROVERSE ÎN JURUL POLITICII ROMÂNIEI ANTONESCIENE

Este neîndoielnic că, reliefînd personalitatea Mareşalului Ion Antonescu, nimeni nu-şi propune să ignore nici trăsăturile de caracter ale eroului, după cum nici erorile sale din vremea războiului mondial. A le discuta, pe acestea, nu înseamnă nicidecum a umbri ori minimaliza în vreun fel meritele *personalităţii accentuate* care a fost Ion Antonescu, ci a înţelege şi a explica mai bine prezenţa acestuia pe scena istoriei. Este calea ce ne apropie cel mai mult de adevărul istoric. Astfel, în momentul în care generalului Antonescu i s-a încredinţat mandatul de pre-

mier în cercurile politice din București erau bine știute, stîrnind chiar temeri și rezerve, deficiențele sale de caracter — spiritul vindicativ, comportament arogant, exigențe de militar ce se confundau adesea cu norme cazone frizînd absurdul, o încăpățînare în aplicarea programelor afirmate ce se confunda cu imobilismul politic, comportamentul și tendințele autoritare indubitabile etc.

De acum înainte este de datoria specialiștilor să examineze și să surprindă în ce grad deficiențele semnalate au minat acțiunile liderului politic și militar Antonescu din anii 1940—1944, împietînd, de pildă, asupra raporturilor sale cu corpul de ofițeri superiori ai armatei române, cu efecte nemijlocite pentru conducerea războiului ; tot astfel, rămâne de stabilit în ce grad Mareșalul a fost ori nu refractar opiniilor *altora* în luarea deciziilor politice și militare de care au depins destinul României în perioada războiului ; în ce grad, pe plan general, el nu a confirmat cunoscutul dicton absolutist „statul sînt Eu" (?) ; ori, în fine, dacă relația sa personală cu Adolf Hitler, excelentă de la prima întrevedere din noiembrie 1940, nu a afectat înseși raporturile oficiale între România și Germania și, mai grav, dacă în 1944 nu a contribuit la amînarea *sine die* a hotărîrii de desprindere a țării de *Axă* ? Relativ la capitolul erorilor, acestea au fost, indiscutabil, *mai puțin numeroase* (ceea ce nu vrem să însemne că și mai puțin grave !) decît cele ce i se atribuie de obicei. De obicei, pentru că, de la farsa judiciară ce le-a fost înscenată la București între 6 și 17 mai 1946 Mareșalului și foștilor săi colegi de cabinet, Antonescu a suportat și suportă un ocean de imputării ce au ca temei incriminările învingătorilor din 1945 (ale sovieticilor, în chip copleșitor) dar mai puțin... faptele și documentele, încă multe necunoscute ! Așa, de pildă, i s-a reproșat lui Antonescu orientarea pro-germană din start, adică de la un moment cînd, în fața poftelor teritoriale vecine dezlănțuite (în primul rînd ale Kremlinului), *numai* Germania și Italia mai garantau fruntariile României mutilate în ajun ori că *înseși marile puteri,* în frunte cu URSS, se străduiau să nu-și atragă antipatiile Berlinului ! S-a comentat în fel și chip decizia lui Antonescu de-a trimite armatele române să lupte, alături de forțele *Wehrmachtului* și ale unor aliați, *dincolo de Nistru,* adică peste granița naturală, etnică și istorică, ce desparte România de Rusia. Sîntem convinși că se pierd din vedere *cauzele* pentru care Antonescu și

---

ULTIMUL CUVÎNT ROSTIT DE MAREȘALUL ION ANTONESCU ÎN FAȚA „TRIBUNALULUI POPORULUI" CARE L-A CONDAMNAT LA MOARTE

— București, 17 mai 1946 —

[...] *În Testamentul meu politic, dacă voi mai avea timp să-l scriu, voi spune :*

Scump popor român, sunt mîndru că am făcut parte dintr-o națiune cu dublă ascendență romană și dacă, a cărei istorie a fost luminată de strălucitoarea figură a lui Traian și de jertfa marelui Decebal !

Am luptat în două războaie pentru gloria ta !

Sunt fericit să cobor cu cîteva clipe mai devreme lîngă martirii tăi. Toți au luptat pentru dreptatea ta !

Foștii mei colaboratori au încercat să se desolidarizeze de mine. Eu nu mă desolidarizez de greșelile lor.

Las Țării tot ce a fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea, în afară de crimă !

Acest război, care s-a sfîrșit cu înfrîngerea Germaniei hitleriste, nu va pune capăt conflictului mondial deschis în 1914.

Prevăd un al treilea război mondial, care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, Dv. veți face mîine ceea ce eu am încercat să fac astăzi dar am fost înfrînt ! Dacă aș fi fost învingător, aș fi avut statui în fiecare oraș al României. Cer să fiu condamnat la moarte și refuz dinainte orice grațiere. În felul acesta voi muri pe pămîntul Patriei, în schimb voi, ceilalți, nu veți fi siguri dacă veți mai fi aici cînd veți fi morți.

Am terminat. Dar, înainte de a încheia, vreau să vă reamintesc :

Scipio Africanul a urmărit pe Hanibal peste cîmpiile Franței, ale Spaniei, ca să-l înfrîngă pe nisipurile fierbinți ale Africii, la Zama, răzînd de pe suprafața pămîntului marea Cartagină. Astfel, el a pus bazele strălucirii Romei. Ca și Temistocle, și Vespasian, care și-au servit țara, și el a murit în exil.

Îmi vin în minte, în aceste clipe tragice ale vieții mele, fără să mă gîndesc că aș putea fi comparat cu ilustrul general roman, cuvintele pe care el, pornind în exil, le-a adresat, de pe puntea corabiei, poporului său :

«— Ție, popor ingrat, nu-ți va rămîne nici cenușa mea !»

întreg poporul român au intrat în război la 22 iunie 1941 : refacerea României Mari, ciuntită în vara anului 1940, și salvgardarea țării de pericolul dominației comuniste. Spre deosebire de Germania hitleristă, cu care Antonescu s-a aliat, războiul României a fost *provocat* de URSS, prin agresiunea sa din iunie 1940, fapt căruia i s-a adăugat și un element doctrinar — lichidarea comunismului. I. Antonescu s-a explicat, în chip simbolic, chiar în istorica zi de 22 iunie 1941, atunci cînd îi scria liderului P.N.Ț., Iuliu Maniu, căruia îi împărtășea credința sa intimă cum că „dușmanul permanent" al României îl constituie *„vecinătatea slavă, cu pericolele expansiunii panslaviste, dublată de amenințarea comunismului"*. De mai multe decenii, după apariția lucrării clasice a istoricului german Andreas Hillgruber, se consideră că lupta României în tabăra Germaniei a fost o acțiune *de ocazie*, a îmbrățișat — prin modalitățile de cooperare și prin obiectivele urmărite — caracterul unui *război paralel*. Este adevărat că aceste nuanțe nu au fost observate de Aliați, nici în cursul războiului și nici după terminarea lui. Ceea ce cu adevărat generalul Antonescu a pierdut din vedere, în ajunul ostilităților, a fost încheierea unei convenții militare care să stipuleze cu precizie condițiile colaborării româno-germane pe Frontul de Est, evitîndu-se astfel surprizele și riscurile unor neînțelegeri survenite ulterior „pe etape". Oricum, mai tîrziu, Mareșalul a fost cel dintîi care a regretat această eroare. Relativ la *trecerea Nistrului și continuarea ostilităților*, alături de

trupele germane și cele aliate lor, pînă în zona Stalingradului, discuțiile au debutat o dată cu derularea evenimentelor, apoi s-au amplificat, au devenit un principal cap de acuzare la procesul Mareșalului în fața așa-zisului „Tribunal al poporului" din 1946, pentru a fi și astăzi în atenția istoricilor. Înclinăm să credem că, în problema respectivă, punctul de vedere cel mai pertinent a fost expus clar de Mareșal, în apărarea sa la proces, atunci cînd, răspunzînd chestionărilor precise ale acuzatorilor improvizați („ce a căutat cu trupele române la Stalingrad ?"), a declarat (citățm din textul înregistrat, iar nu din cel denaturat „editat" de comuniști în 1946) : „...Cînd o țară se angajează într-un război, armata acestei țări trebuie să meargă pînă la fundul pămîntului ca să distrugă forțele inamice, să cîștige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operațiilor militare, care s-a aplicat de la romani și pînă astăzi [...] Da, rațiune militară și numai rațiune militară..." În ciuda controversei ivite și prelungite pînă astăzi în legătură cu rațiunea trecerii Nistrului, nu trebuie să neglijăm că, deși decizia lui Antonescu a aranjat România într-o campanie care era peste puterile sale și, apoi, a impins-o automat în conflict cu Marii Aliați tradiționali (Anglia, SUA, Franța Liberă), la finele lunii iulie 1941, cînd primele unități române au fost trimise *dincolo* de fluviu, inamicul fusese doar *alungat* de pe teritoriul național, din Basarabia și nordul Bucovinei, *înfrînt, deci, dar nu eliminat*. Antonescu era în drept să continue lupta, mai ales că URSS, în toată perioada cît s-a aflat în defensivă (1941—1942) și, mai ales, în ofensivă (1942—1944), a făurit planuri de revanșă ce vizau nu numai revenirea la granițele din 22 iunie 1941, ci și depășirea lor, cotropirea unor zone întregi din Polonia, Țările Baltice, Ungaria, Cehoslovacia, inclusiv România, și, mai mult decît atît, exportul de revoluție socialistă, practic instalarea unor guverne comuniste în capitalele statelor menționate. Această realitate se impune de la sine, cum a fost și cazul nostru, pentru oricine a avut șansa să cerceteze arhivele faimosului Komintern (1919—1943) ce dezvăluie fără dubii eforturile Moscovei din 1942—1943 și chiar următorii ani pentru constituirea viitoarelor guverne comuniste la București, Varșovia etc., a structurilor și ideologiei lor. Așa cum se întîmplă de obicei, mai apoi realitățile au fost depășite de toate prevederile și, fie numai pentru că se știe care a fost soarta României după 1944, ar trebui să nu intrige episodul *trecerii Nistrului*, iar, finalmente, acela al *tergiversării* de către Mareșal a încheierii armistițiului cu Națiunile Unite ! Printre marile erori ce i se atribuie Mareșalului Antonescu una privește, cum s-a specificat, alianța cu Germania. Spre justificare, se revine adesea la declarațiile fostului Conducător precum aceasta (din 18 septembrie 1940) într-o ședință a Consiliului de Miniștri : „Noi ne-am așezat pe *Axa* Roma-Berlin. Mergem sută la sută și cu cea mai mare cinste în această direcție. Am pornit așa, nu ne mai uităm la dreapta sau la stînga". Am examinat, cu alt prilej, noi și colegii noștri, istoricii români și străini, problemele cooperării româno-germane dintre 1940 și 1944, depistînd, unde și cînd a fost cazul, punctele de contact, dar și numeroasele elemente de divergență pe plan militar (responsabilitatea pentru tragedia de la Stalingrad și neputința lui Hitler de-a fixa armatele roșii pe Nistru în vara anului 1944), economic (cele mai frecvente), politico-diplomatic, aceasta

din urmă cu efecte fundamentale pentru respectarea statutului de *țară satelită Axei* în al doilea război mondial, dar nicidecum acela de *stat ocupat* de către germani. Antonescu nu a jucat niciînd în 1940—1944 rolul unui Quisling la București, iar statutul țării a îngăduit forțelor potrivnice Germaniei și Mareșalului să pregătească cotitura de la 23 august 1944, în condiții imposibil de realizat dacă trupele germane s-ar fi comportat ca ocupante.

OPOZIȚIA POLITICĂ ANTI-ANTONESCIANĂ

Nefiind stat ocupat și aflîndu-se angajată într-un război național, România nu a cunoscut o puternică mișcare antifascistă în perioada războiului. Este adevărat însă că n-au lipsit tentativele de-a se ajunge la un atare fenomen, situație manifestată îndeosebi prin eforturile PCR, care nu și-a depășit nici un moment în epocă statutul de agentură a Kremlinului, tocmai de aceea devenind extrem de periculos dacă se are în vedere că, în ultimă instanță, el era o „emanație" a NKVD-ului, plătit și capabil să perturbe evoluțiile nu într-o singură țară ci de pe întregul mapamond. Deși neînsemnat ca număr (circa 800—1000 de

---

FRAGMENT DIN MESAJUL REGELUI MIHAI I ADRESAT ȚĂRII ÎN AJUNUL ZILEI DE 1 IANUARIE 1943

[...] *Urarea pe care o exprim cu această ocazie poporului Meu căruia istoria i-a rezervat pînă acum atîtea suferințe, întrerupte numai de rare licăriri ale justiției, este ca sfîrșitul convulsiunilor sîngeroase ce înlănțuie umanitatea să-i aducă consacrarea definitivă a drepturilor sale* [...]

---

membri „siguri" în 1944), PCR, dispunînd de activiști împrăștiați prin închisorile din țară ori aflați în emigrație în URSS, cu unii membri rămași în libertate, a beneficiat de condițiile ivite pentru a se autopropulsa drept *partener de coaliție* pentru diversele grupări opoziționiste antihitleriste, antigermană și antiantonesciene, care, nu puteau trece cu vederea peste faptul că, în 1944—1945, România se afla în calea spre Berlin a trupelor sovietice. Coaliția internă antihitleristă și antiantonesciană s-a realizat treptat — treptat, în 1942—1943, cînd a reușit să înroleze cercuri ale intelectualității și ale armatei, inclusiv comandanții de unități, membri ai Marelui Stat Major/Marele Cartier General, grupări ale burgheziei, principalele partide politice ce le reprezentau (chiar dacă nu în legalitate) interesele — mai precis PNȚ (Iuliu Maniu) și PNL (C. I. C. Brătianu), cărora li s-a adăugat, ca reprezentant autentic al muncitorimii, PSD (C.-Titel Petrescu). De o mare însemnătate a fost faptul, dovedit ulterior *decisiv*, că s-au implicat în acțiunile contra dictaturii antonesciene și a alianței cu Germania Casa Regală și Regele Mihai I în persoană. Mutațiile interne, conjugate cu marile schimbări de situații survenite pe fronturile celui

de-al doilea război mondial, cu politica Marilor Aliați, care cunoșteau și erau cointeresați să încurajeze toate demersurile antigermane din România (și nu numai), au condus în 1944 la coalizarea tuturor forțelor politice ostile regimului Antonescu, alianței României cu Germania și continuării războiului. Astfel, în aprilie 1944 s-a constituit, printr-un acord al PCR cu PSD, Frontul Unic Muncitoresc, pentru ca, la 26 mai 1944, să se realizeze înțelegeri concrete cu gruparea liberală a lui Gh. Tătărescu și cu cea național-democrată (fostul partid al lui N. Iorga). Foarte curînd după aceea, la 10 iunie 1944, PNȚ și PNL au semnat o *Declarație* de constituire a unui *BND* în cooperare cu PCR și PSD. Dacă în condițiile concrete existente, PNȚ, PNL sau PSD au fost silite să admită colaborarea cu PCR, atunci acesta din urmă, în *Declarația* BND-ului făcută publică la 20 iunie 1944, a fost și el nevoit la concesii, însușindu-și punctele unui program ce viza răsturnarea regimului antonescian și libertatea generală a țării, mai precis : încheierea neîntîrziată a armistițiului cu Națiunile Unite, pe baza ofertelor lor, în condițiile cele mai avantajoase cu putință ; ieșirea României din Axă ; izgonirea trupelor germane din țară ; alianța cu Națiunile Unite pentru restabilirea independenței și suveranității naționale ; înlăturarea guvernului antonescian și instaurarea unui regim constituțional, democratic ; asigurarea ordinei democratice și restabilirea păcii potrivit intereselor statului și poporului român.

PREMISELE LOVITURII DE STAT DIN AUGUST 1944

În etapa imediat următoare, opoziția politică anti-antonesciană a acordat cea mai mare atenție întăririi legăturilor cu Regele Mihai I și colaboratorii săi. De reținut că inițiative clare s-au manifestat și din partea acestor din urmă forțe. În planurile de acțiune ale tuturor, figura la loc de cinste în 1944 exploatarea factorului militar, lucru natural dacă se are în vedere amînarea consecventă de către Mareșalul Antonescu de-a se retrage din *Axa* fascistă, pe de o parte, iar, de cealaltă parte, succesele pe toate fronturile europene ale forțelor Națiunilor Unite. Astfel, în primul rînd, pe Frontul de Est operațiunile din primăvara anului 1944 se soldaseră cu eșecul forțelor Axei și intrarea Armatei Roșii în România. În legătură cu pătrunderea oștilor sale pe teritoriul României, guvernul sovietic, la 2 aprilie 1944, a declarat, de o manieră ce s-a dovedit pur propagandistică, că „nu urmărește să dobîndească nici o parte din teritoriul românesc și nici să schimbe ordinea socială în România. Înaintarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc e cauzată numai de necesități militare și de continuarea rezistenței trupelor inamice". Peste zece zile, la 12 aprilie 1944, URSS a prezentat în mod public guvernului de la București condițiile încheierii unui armistițiu și care, de asemenea, erau propagandistice, liniștitoare pentru a nu stîrni reacții în România și bănuieli netrebuincioase în rîndurile partenerilor din coaliția Națiunilor Unite : ruperea alianței cu Germania și lupta armatei române alături de trupele aliate (inclusiv sovietice) contra hitleriștilor, pentru restabilirea independenței și suveranității României ; reglementarea problemelor de frontieră, a despăgubirilor și a situației prizonierilor de război ; libera deplasare a trupelor aliate pe teritoriul României în scopul continuării războiului împotriva Germaniei și a ulti-

milor ei aliați ; acordul Uniunii Sovietice pentru anularea dictatului de la Viena și sprijinirea României pentru eliberarea Transilvaniei.

Mareșalul Antonescu, neîncrezător în mod justificat în oferta Moscovei a optat pentru continuarea ostilităților contra Națiunilor Unite, de partea Reichului nazist. Soluția aleasă, comunicată în repetate rînduri de către Antonescu personal lui Hitler (26—28 februarie 1944 și 23—24 martie 1944 — Klessheim, 5—6 august 1944 — Rastenburg), a fost plină de consecințe, dat fiind că, în condițiile anului 1944, cînd războiul se desfășura pe teritoriul național, iar aliații anglo-americani declanșaseră cu începere din 4 aprilie puternice raiduri aeriene asupra unor centre populate sau economice, prelungirea campaniei militare amenința să transforme țara într-un imens teatru de operațiuni și să o azvîrle într-o catastrofă națională.

DEMERSURI DE ULTIMĂ ORĂ

Situația dificilă pe frontul intern și evoluția nefavorabilă a evenimentelor militare au fost evocate, în cele mai diverse împrejurări, de către înșiși liderii cabinetului mareșalului.

Reprezentanții PNȚ și PNL, uneori cu acceptul guvernului, au făcut încercări de a încheia armistițiul cu S.U.A. și Anglia (la Cairo, Lisabona, Berna, Ankara, Madrid, Stockholm), dar fără succes. S-au purtat tratative și cu delegații URSS, la Stockholm, paralel cu negocierile angajate la Cairo de emisarii opoziției și, deopotrivă, ai Mareșalului cu reprezentanții reuniți ai Washingtonului, Londrei și Moscovei.

Pentru forțele angajate să coopereze la răsturnarea regimului antonescian și retragerea României din Axă, vara anului 1944 s-a dovedit decisivă. Atunci, în condițiile interne și internaționale prielnice, reprezentanții forțelor antiantonesciene au căzut de acord asupra problemelor de fond ale acțiunii proiectate, nefiind neglijate detaliile. În acel context, s-a renunțat la planul sugerat de Palat referitor la înlocuirea lui Ion Antonescu cu fostul premier Ion Gigurtu și s-a adoptat punctul de vedere ce reclama reorientarea fundamentală a poziției statului român în cel de-al doilea război mondial. În condițiile existente, PCR a recomandat recurgerea la un act politic de forță, făcîndu-se apel la sprijinul întregului popor. Planul tehnico-militar, definitivat în iunie-iulie 1944, stabilea ca acțiunea să înceapă — în ziua „Z", la ora „H" — odată cu arestarea lui Ion Antonescu și a echipei sale guvernamentale. La 24 iulie 1944 era deja pregătit planul cuprinzînd aspectele generale (politice) și cele speciale (militare) ale unei acțiuni, proiectată să înceapă în ultima decadă a lunii august 1944.

LOVITURA DE STAT DE LA 23 AUGUST 1944

Informate asupra preparativelor opoziției, față de care au manifestat neîncredere, autoritățile antonesciene și oficiile hitleriste de spionaj din România nu au aflat mai nimic despre pregătirile tehnico-militare desfășurate în cel mai mare secret, la Palat, sub supravegherea Regelui Mihai I și a colaboratorilor săi cei mai apropiați. În aceste împrejurări, declanșarea, în zorii zilei de 20 august 1944, a puternicei ofen-

sive a Fronturilor 2 și 3 ucrainiene în zona Iași—Chișinău a oferit forțelor opoziționiste din România, într-un moment cînd toate preparativele politice și militare fuseseră încheiate, prilejul extrem de favorabil de a trece la acțiune. Programată inițial (în jurul zilelor de 15—16 august 1944) pentru data de *26 august 1944*, o zi de sîmbătă, cînd se bănuia că Mareșalul putea fi „convocat" cu minimum de bănuieli la Palatul Regal din București, lovitura de stat a trebuit să fie *devansată*, atunci cînd conspiratorii, în noaptea de 22/23 august 1944, au aflat, în urma unei indiscreții, detalii despre deplasările ulterioare ale lui Antonescu, mai precis despre intențiile acestuia de a părăsi Capitala cu destinația Frontul din Moldova la 23 (probabil) ori 24 (sigur) august. În atare împrejurări, în prima parte a zilei de 23 august 1944 se conveni, pe cale telefonică, la stabilirea între Palatul Regal și Cabinetul Mareșalului a unui program ce includea, primirea de către Rege a lui I. Antonescu în jurul orei 16,00. Concomitent, lui Mihai Antonescu, vicepreședintele guvernului și ministrul afacerilor externe, i s-a fixat o audiență la Rege pentru ora 15,30. În consecință, la Palat, într-o mare grabă s-au desăvîrșit preparativele pentru „primirea" Antoneștilor. Mai întîi, Regele, a discutat cu Mihai Antonescu, față de care nu s-a arătat dispus să-i acorde plenipotența pentru a semna rapid armistițiul cu Națiunile Unite în și prin mijlocirea Turciei. Neștiind ce-l așteaptă, Mihai Antonescu, invitat de Rege, a rămas să participe și la audiența rezervată Mareșalului. La această audiență, desfășurată aproximativ între orele 16,15 și 17, Regele, asistat de generalul C. Sănătescu, șeful Casei Militare Regale, a dezbătut cu Antoneștii, în speță cu Mareșalul, problema încheierii imediate a armistițiului. În fața refuzului categoric al lui Antonescu, s-a ajuns la o situație deosebit de încordată, reflectată în schimburi dure de cuvinte și învinuiri reciproce, situație căreia i s-a pus capăt prin anunțarea deciziei regale de a se proceda imediat la demiterea cabinetului în funcție. Era, potrivit „scenariului" întocmit din vreme, semnalul ca o echipă compusă din trei subofițeri și condusă de un ofițer să pătrundă în salonul unde se desfășura audiența și să procedeze eventual la dezarmarea Antoneștilor, apoi la arestarea lor. Evenimentul a survenit nu fără un accident neprevăzut provocat de reacția Mareșalului și de ezitarea de moment a generalului Sănătescu, fost coleg cu cel destituit, în jurul orei 17 și a marcat *momentul declanșator* al loviturii de stat. În continuare, s-au desfășurat cu deplin succes acțiunile forțelor militare din Capitală, sprijinite sporadic de civili, de ocupare a sediilor principalelor instituții, de blocare a obiectivelor germane din oraș și de barare a căilor de acces ale trupelor hitleriste spre centrul Bucureștilor. De îndată după ora 22, posturile de radio centrale au difuzat *Proclamația* Regelui Mihai I către Țară, *Declarația* noului guvern român și primele decizii ale cabinetului nou constituit și condus de Constantin Sănătescu. Din documentele transmise se desprindea cu claritate că, în urma înlăturării guvernului antonescian, România a rupt în mod automat alianța cu Reichul nazist, că s-a retras din războiul purtat alături de Axă, că solicita armistițiul Națiunilor Unite și că, pentru eliberarea întregului teritoriu național de sub ocupația hitleristo-horthystă, era decisă să combată alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii. În același spirit cu *Proclamația* Regelui, *Declarația* guvernului avertiza că „orice piedică pusă în drumul înfăp-

tuirii năzuințelor spre pace și libertate ale poporului român va dezlănțui o luptă fără cruțare din partea tuturor forțelor armate și populare (ale României — n. ns.)".

PROCLAMAȚIA CĂTRE ȚARĂ A REGIMULUI MIHAI I

— București, 23 august 1944 —

Români,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înțelegere cu poporul Meu, că nu este decît o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală: ieșirea noastră din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Români,

Un nou guvern de uniune națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărîtă a țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite. Primiți de soldații acestor armate cu încredere. Națiunile Unite ne-au garantat independența țării și neamestecul în treburile noastre interne. Ele au recunoscut nedreptatea dictatului de la Viena prin care Transilvania ne-a fost răpită.

Români,

Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru. Ordon Armatei și chem Poporul să lupte prin orice mijloace și cu orice sacrificii împotriva lui. Toți cetățenii să se strîngă în jurul Tronului și al Guvernului pentru salvarea Patriei. Cel care nu va da ascultare guvernului se va opune voinței poporului și este un trădător de țară.

Români,

Dictatura a luat sfîrșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi în care toate drepturile și libertățile tuturor cetățenilor țării sunt garantate și vor fi respectate.

Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena, pentru eliberarea pămîntului Transilvaniei noastre de sub ocupația străină.

Români,

De curajul cu care ne vom apăra, cu armele în mînă, independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul țării noastre.

Cu deplină încredere în viitorul neamului românesc, să păşim hotărîţi pe drumul înfăptuirii României de mîine, a unei Românii libere, puternice şi fericite.

Documentele difuzate de posturile de radio, retransmise de mai multe ori în cursul nopţii de 23—24 august 1944, au provocat entuziasm în întreaga ţară. Chiar în acele ceasuri tîrzii din noapte, în numeroase localităţi au avut loc manifestaţii în cadrul cărora participanţii şi-au exprimat bucuria faţă de evenimentele intervenite. Unităţile armatei române au înfăptuit imediat întoarcerea armelor împotriva trupelor germane şi ungare, dovedind dorinţa lor de-a asigura alungarea trupelor străine din România. Astfel, între România şi Germania a intervenit *de facto* starea de beligeranţă, declarată şi *de jure* de către guvernul român în după-amiaza zilei de 24 august.

REACŢIA BERLINULUI

Pe deplin surprinse de evenimentele din România, autorităţile de la Berlin au intervenit în grabă, recomandînd înăbuşirea acţiunii. Elocvent în acest sens a fost ordinul transmis de Hitler personal, în noaptea de

---

SITUAŢIA

pierderilor armatei române în Campania din Est
(22 iunie 1941 — 23 august 1944)

	Detalii	*Armata de Uscat*	*Aeronautica*	*Marina*	*Total*
Morţi	*Ofiţeri*	*2926*	*175*	*12*	*3113*
	Subofiţeri	*1656*	*157*	*10*	*1823*
	Trupă	*65824*	*640*	*185*	*66649*
	Total	*70406*	*972*	*207*	*71585*
Răniţi	*Ofiţeri*	*8213*	*123*	*23*	*8359*
	Subofiţeri	*4831*	*124*	*28*	*4983*
	Trupă	*229088*	*920*	*272*	*230280*
	Total	*242132*	*1167*	*323*	*243622*
Dispăruţi	*Ofiţeri*	*5916*	*101*	*25*	*6042*
	Subofiţeri	*5338*	*98*	*34*	*5670*
	Trupă	*296022*	*639*	*1160*	*297821*
	Total	*307476*	*838*	*1219*	*309533*
Total	*Ofiţeri*	*17055*	*399*	*60*	*17514*
	Subofiţeri	*12025*	*379*	*72*	*12476*
	Trupă	*590934*	*2199*	*1617*	*594750*
	Total	*620014*	*2977*	*1749*	*624740*

(Al. Duţu, Succint bilanţ, *în „Armata României", no. 1/iunie 1994, p. 12)*

23—24 august 1944 și reconfirmat ulterior, ca unitățile *Wehrmachtului* aflate în România să treacă de urgență la „zdrobirea" a ceea ce Führerul calificase că era „puciul" de la București.

ROMÂNIA LIBERĂ (23—31 AUGUST 1944)

În cursul perioadei 23—31 august 1944, care a marcat și începutul războiului antihitlerist al României, eroica armată română, sprijinită de populație, a lichidat sau capturat importante forțe germane ori le-au alungat de pe teritoriul național și, de asemenea, au acoperit frontierele de sud și vest pentru a preîntîmpina pătrunderea trupelor germane și ungare. Înainte de toate, chiar în dimineața de 24 august 1944 a fost stopat „marșul" dictat de Hitler asupra Bucureștilor, iar în zilele de 25—26 august 1944 forțele armate române au curățat toate obiectivele inamice din Capitală. Drept urmare, Bucureștii au devenit *prima capitală de pe continentul european* eliberată în anii celui de-al doilea război mondial exclusiv de către forțele naționale, fără nici un sprijin din partea armatelor aliate. Apoi, între 26 și 28 august au fost nimicite unitățile germane din împrejurimile Capitalei.

În orașul Ploiești și pe Valea Prahovei, al doilea centru vital al României, acțiunile forțelor române s-au prelungit pînă la 31 august, cînd s-au încheiat cu un deplin succes : zdrobirea oricărei rezistențe a *Wehrmachtului*, a încercării acestuia de a menține zona petroliferă sub controlul Reichului. În Dobrogea, ultimele unități germane au capitulat cel mai tîrziu la 29 august, în vreme ce în estul și sudul Munteniei acțiunile lor s-au mai prelungit încă două zile. În zona Olteniei, la Brașov și sud-vestul Transilvaniei, trupele Corpului I Teritorial, sprijinite de civili, au dejucat toate planurile inamicului de-a introduce în România forțe germane sau ungare fie de peste Dunăre, fie prin Ungaria horthystă.

Potrivit datelor centralizate ulterior de către Marele Stat Major Român, pierderile provocate *Wehrmachtului* nazist s-au cifrat la peste 56 000 de prizonieri (dintre care 14 generali și 1 421 ofițeri), peste 5 000 de morți, 222 de avioane și 498 de vase distruse. Armata română a angajat în luptă peste 37 de divizii operative sau de instrucție, cu un total de 465 659 de militari. Operațiunile desfășurate între 23 și 31 august 1944, reprezentînd prima etapă a războiului antihitlerist la care s-a angajat România după 23 august 1944, au înlesnit considerabil asaltul Aliaților asupra Reichului nazist, și, în primul rînd, au creat condiții din cele mai prielnice pentru ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainiene, care au depășit „din marș" faimoasa linie fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați, înaintînd fără lupte 600 de km, pînă la granițele Bulgariei și Iugoslaviei.

COTITURA ROMÂNIEI ÎN ATENȚIA OPINIEI PUBLICE INTERNAȚIONALE

Evenimentele din România din august 1944 s-au impus de îndată atenției opiniei publice mondiale. Înregistrate cu maximă promptitudine, faptele românilor au stăruit serios în atenția comentatorilor poli-

tici și militari de peste hotare, a diverselor personalități și a presei mondiale. Considerațiile exprimate atunci se refereau atît la semnificația actului din august 1944, pentru istoria națională, cît și, mai cu seamă, la consecințele cotiturii României pentru evoluția ostilităților în etapa finală a conflagrației mondiale. În tabăra aliată, pasul României a fost întîmpinat, natural, cu deosebită satisfacție, convingerea ce s-a format imediat fiind aceea că Reichul nazist și aliații săi suferiseră o puternică lovitură, în vreme ce Națiunile Unite cîștigaseră un aliat în lupta împotriva fascismului în Europa. De asemenea, nu au fost ignorate consecințele economice ale reorientării României, cunoscut fiind că ea constituia un important grînar și, mai presus de orice, izvorul principal pentru aprovizionarea Germaniei cu produse petroliere. Simultan s-a acordat atenție însemnătății politico-diplomatice a retragerii din Axă a României, ea fiind primul și cel mai de seamă dintre statele satelite care abandonase cauza Reichului hitlerist. Pe primul loc în atenția opiniei publice din țările aliate s-au aflat însă urmările militare. Așa, de pildă, chiar în zorii zilei de 24 august 1944, Radio Londra a remarcat că „fapta României constituie un act de mare curaj și acest act va grăbi sfîrșitul războiului. Situația Germaniei în Balcani se apropie de o catastrofă îngrozitoare [...] Zilele nemților în Balcani pot fi numărate pe degete". În seara zilei de 24 august 1944, același post de radio (în emisiunea în limba franceză) reafirma : „Ieșirea României din război constituie o lovitură grea pentru Germania, care își vede iremediabil periclitat frontul în Balcani". Referindu-se tot la „schimbarea" din România, postul de radio nord-american pentru Europa găsea că ea era „un act senzațional care urmează să aibă efecte imediate și de mare amploare". În paginile ziarelor apărute în diverse țări aliate, evenimentele din România și-au aflat un ecou pozitiv, reliefîndu-se efectele sale pentru continuarea războiului antinazist. Dintre numeroasele interpretări ce s-au dat gestului României, reținem : „...Un eveniment de mare importanță care a dat una din cele mai sensibile lovituri celui de-al III-lea Reich [...] Catastrofa [...] a și început să existe pentru cel de-al III-lea Reich" („Le Figaro" din 25 august 1944) ; „...Unul din cele mai hotărîtoare evenimente ale întregului război" („New York Times" din 25 august 1944) ; „...Importanța ieșirii României din Axă depășește cadrul României. Presa străină are dreptate să spună că aceasta înseamnă prăbușirea întregului sistem de apărare german din Balcani" („Pravda" din 28 august 1944). O mare atenție s-a acordat consecințelor economice — dintre cele mai grave pentru Germania — ale trecerii României de partea Națiunilor Unite. La numai cîteva ore după izbucnirea insurecției române, publicația americană „The Cristian Science Monitor" observa justificat : „...Egale prin importanță cu lovitura militară dată hitleriștilor prin pierderea României, sînt și pierderile suferite în domeniul economic. Acestea îi lipsesc de cea mai mare țară producătoare de cereale din Balcani. Acestea îi lipsesc, de asemenea, pe germani de singura sursă importantă de produse petroliere naturale".

REICHUL NAZIST DECIDE: DISPARIȚIA ROMÂNIEI DE PE HARTA EUROPEI

În rîndul statelor Axei, complet surprinse de evenimentele din România, reacția nu putea să fie — după cum s-a văzut — decît de dezaprobare și totală nemulțumire. După modul în care au reacționat Hitler și Cartierul General al său, putem deduce că, după primele momente de confuzie, ei au înțeles foarte bine consecințele catastrofale ale ieșirii României din Axă. Deopotrivă cu înfrîngerea Grupului de Armate german „Centru" în Est după 22 iunie 1944 și cu reușita debarcării anglo-americane în Normandia, cotitura României — avea să-i declare Hitler la 20 septembrie 1944 lui Anté Pavelici, șeful statului croat — a compromis iremediabil situația *Wehrmachtului* în cea din urmă etapă a conflictului mondial. Tocmai acesta a fost motivul pentru care Hitler a încercat să reprime acțiunea României în stadiul inițial. În raportul strict secret, pregătit de generalii Keitel și Guderian și cuprinzînd cîteva constatări pentru Führer, se aprecia că actul de la 23 august, „pe lîngă consecințele imediate de ordin militar, a produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani. Deosebit de pierderea pozițiilor în Carpați, pierderea grînarului și petrolului românesc constituie o altă mare și grea lovitură...". Și, în raport cu „prejudiciul" ce fusese adus Reichului, generalii naziști recomandă să se ia „toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune !".

JUDECATA ISTORICILOR

În istoriografia universală contemporană consacrată conflictului dintre 1939 și 1945, lovitura de stat din august își află locul corespunzător. Rolul și locul aparte al evenimentelor au reținut atenția celor mai prestigioși specialiști. Potrivit lui Kurt von Tippelskirch, după ieșirea României din Axă, frontul hitlerist din Moldova „s-a prăbușit, totul s-a transformat în haos [...] Armatele inamicului (URSS — n.ns.) se rostogoleau ca valuri uriașe și înghițeau din toate părțile forțele germane. Orice conducere centralizată (de către nemți — n.ns.) a operațiilor militare a încetat, spatele a fost rupt". Cît privește pierderea zonei petrolifere Ploiești după 23 august 1944, fostul general nazist considera că ea a marcat „cea mai puternică lovitură" pentru economia Reichului în 1944. Cunoscutul istoric francez Henri Michel evidențiază că, în urma evenimentelor din România, situația Grupului de Armate german „Ucraina de Sud" „a devenit critică" ceea ce, în contextul operațiunii ofensive a Fronturilor 2 și 3 ucrainene, a îngăduit sovieticilor să realizeze una dintre manevrele „cele mai reușite din cursul războiului". Celebrul Basil Liddell Hart se referea, în ultima și cea mai reprezentativă lucrare a sa, *History of the Second World War* (1971), la amploarea eșecului trupelor germane în România după lovitura de la 23 august 1944, subliniind că *Wehrmachtul* a suportat în fapt o nouă catastrofă de proporțiile Stalingradului.

SEMNIFICAȚIA ISTORICĂ A ACTULUI DE LA 23 AUGUST 1944

Actul istoric de la 23 august 1944 a fost apreciat încă din start în chipul cel mai diferit : *o trădare josnică și neașteptată* — de către tabăra germană ; *o cotitură menită să salveze România* de ravagiile unei ofensive sovietice de amploare și *să-i prezerve independența* — de către complotiștii implicați în pregătirea loviturii antiantonesciene ; *un fapt nesăbuit* — din punctul de vedere al Mareșalului demis și al colaboratorilor săi ; *un gest cu consecințe imediate și benefice*, de către membrii Națiunilor Unite ori *un moment de piatră de hotar* în istoria națională, de către comuniștii români angajați, cu sprijinul Kremlinului, ale căror unelte erau, în lupta pentru cucerirea deplină a puterii și pentru „asigurarea" trecerii țării de la capitalism la socialism. Acestea sînt cîteva dintre punctele de vedere enunțate în privința esenței și semnificațiilor loviturii de stat din 23 august 1944.

Nu putem să nu remarcăm că problematica evenimentelor din august 1944 a devenit, în stadiul actual al cercetărilor istorice, mai mult decît „delirantă", mai degrabă complexă. În condițiile libertății de afirmare a cuvîntului și opiniilor, istoricul — ținînd seama de informațiile desprinse dintr-o cantitate impresionantă de documente interne și externe, din mărturiile direct ale „actorilor" scenelor politică și militară și beneficiind, de asemenea, de cîștigurile de pînă acum ale breslei — trebuie să aibă în vedere o multitudine de aspecte, dintre care ne îngăduim să înșiruim — nu întotdeauna într-o ordine firească — pe cele privind : Evoluția generală a ostilităților în anii 1939—1945 și, în mod precis, la momentul august 1944 ; calea aleasă (dar, mai degrabă, impusă României) la răscrucea de vremuri marcată de pactul germano-sovietic din 23 august 1939 și de resorturile cotiturii din 23 august 1944 ; caracterul regimului antonescian, locul și rolul Mareșalului Antonescu, cu avantajele și dezavantajele politicii sale, deopotrivă ; rolul forțelor politice (de toate nuanțele ori culorile) în pregătirea, declanșarea și coordonarea evenimentelor din august 1944 ; ponderea și semnificația implicării Regelui Mihai I și a sfetnicilor săi în înfăptuirea loviturii de stat ; însemnătatea reală a factorilor externi, ca *premisă* mai întîi și, apoi, drept *cadru* pentru asigurarea reușitei complotiștilor ; condițiile ori, mai precis, cauzele care explică succesul elementului *surpriză* în arestarea Antoneștilor în după-amiaza zilei de 23 august 1944 ; efectele neîntîrziate sau de perspectivă, locale și continentale, ale retragerii României din *Axa* fascistă în urma arestării lui Ion Antonescu și a echipei sale. O discuție temeinică nu poate ignora nicidecum calitățile și defectele (unele imense) ale personajelor angrenate pe scena istorică la momentul august 1944, conflictele existente și interesele manifestate, în privința Mareșalului Ion Antonescu și a Regelui Mihai I situația fiind — după părerea noastră — cît se poate de categorică : în august 1944 conflictul ce-i separa ajunsese ireductibil, neexcluzîndu-se, din partea fiecăruia, eliminarea celuilalt. Este deasupra oricărei bănuieli faptul că și unul și altul au fost animați de cele mai bune intenții spre folosul și în interesul suprem al României. Nu se poate susține nici că, dispunînd arestarea lui Antonescu, Regele Mihai I ar fi deschis calea comunismului la noi, după cum este eronat să admitem că, dacă Mareșalul nu a ajuns

pînă în ziua de 23 august 1944 să parafeze un armistițiu cu puterile Națiunilor Unite (S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie), ar fi urmărit purtarea „pînă la capăt" a războiului alături de Adolf Hitler ! Experiența a dovedit cum convulsiile istoriei surprind de regulă pe eroi nepregătiți, dar în cazul Mareșalului Antonescu trebuie să reținem numaidecît că el, în mod conștient, *și-a asumat* un rol și l-a jucat pînă la capăt. Este incontestabil însă că, evenimentele din august 1944 s-au aflat, *nu la originea, dar au coincis cu începutul* epocii stigmatizată de bîntuirea ciumei roșii vreme de 45 de ani în România. Pe plan general însă, după cum s-a relevat, cotitura României a avut consecințe remarcabile pentru influențarea desfășurării ultimei faze europene a celui de al doilea război mondial în folosul Aliaților. Această lipsă de corelație între efectele interne și cele externe ale actului de la 23 august 1944 justifică pe deplin de ce percepția faptelor examinate a fost și rămîne încă atît de diferită, chiar contradictorie.

DUPĂ LOVITURA DE STAT

Evoluția României în etapa finală a celui de-al doilea război mondial pe teatrele europene (iunie 1944—mai 1945) a fost jalonată de o serie de evenimente interne și internaționale cu profunde semnificații istorice. În raport cu obiectivele avansate anterior de către forțele politice ce au cooperat la înfăptuirea loviturii de stat din 23 august 1944 și vizavi de principiile democratice proclamate de Națiunile Unite în războiul împotriva statelor *Axei*, noile autorități instalate la București în urma răsturnării regimului antonescian au procedat la abrogarea unei întregi legislații ce cuprindea restricții în privința drepturilor și libertăților politice introduse în anii precedenți de către regimurile autoritare (1938—1944). Guvernul generalului C. Sănătescu, desemnat de Regele Mihai I la mai puțin de trei ceasuri după arestarea Antoneștilor, în prima sa declarație transmisă de mai multe ori la radio în noaptea de 23/24 august 1944, în continuarea *Proclamației* către țară a suveranului, stabilea unele principii și dădea aceste asigurări : „...Astăzi, dictatura a fost înlăturată. Poporul reintră în drepturile lui. Regimul pe care îl vom înfăptui va fi un regim democratic în care libertățile publice și drepturile cetățenești vor fi garantate și respectate". Promisiunile au fost traduse, multe, în fapte : edictarea unor decrete-lege privind amnistierea tuturor infractorilor politici sau desființarea lagărelor de concentrare a coincis cu reintrarea tuturor partidelor și formațiunilor politice, inclusiv PCR (interzis încă din 1924), în deplină legalitate : PNȚ, PNL, PSD, Frontul Plugarilor ș.a. Dintre acestea PNL, PNȚ, PCR și PSD erau reunite și acționau în continuare, conform înțelegerii din iunie 1944, în cadrul BND, care se considera că reprezenta pe moment — ceea ce era și real — baza politică a primului guvern C. Sănătescu (23 august — 4 noiembrie 1944). Această situație a fost reflectată și de manifestul BND din 26 august 1944, semnat de către toți liderii partidelor menționate, respectiv C. (Dinu) I. C. Brătianu, Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrășcanu și C.-Titel Petrescu : „BND sprijină guvernul constituit de Majestatea Sa cu scopul de a scoate pe germani din țară și pentru a desființa regimul dictatorial". Toate partidele reprezentate în BND erau de acord în privința necesității adoptării unei *noi constituții*, astfel că,

într-un studiu tranzitoriu, la 30 august 1944 printr-un Jurnal al Consiliului de Miniştri s-a recomandat şi în ziua următoare, s-a promulgat prin Decretul-Lege nr. 1626, în conformitate cu care toate drepturile şi libertăţile cetăţeneşti recunoscute deveneau cele consacrate în constituţiile din 1866 şi 1923. În acest fel, prevederile ultimei Constituţii, din 1938, abrogată în fapt încă în septembrie 1940, erau totalmente caduce, mai ales că Decretul-Lege din 31 august 1944 stabilea categoric cum că „puterile statului se vor exercita după regulile aşezate în Constituţia din 29 martie 1923".

SE PROFILEAZĂ OCUPAŢIA SOVIETICĂ

Se înţelege că, avînd în vedere situaţia de război în care se afla România şi condiţiile în care a survenit lovitura de stat din august 1944, pentru noile autorităţi de la Bucureşti reglementarea raporturilor cu puterile Naţiunilor Unite a constituit o preocupare de cea mai mare însemnătate. Confruntaţi cu realităţile, autorii loviturii de stat au avut putinţa să constate în ce grad intenţiile lor nu au coincis cu pretenţiile Marilor Aliaţi. Avem în vedere în mod precis faptul că demiterea Antoneştilor şi retragerea din *Axă* nu au însemnat — aşa cum s-a încercat să se prezinte lucrurile de către autorităţile de la Bucureşti chiar în noaptea de 23/24 august 1944 — şi obţinerea *automată* a armistiţiului de la inamicul de ieri/aliatul de azi! Este bine cunoscut că în acele clipe, între Moscova, Washington şi Londra erau în desfăşurare importante negocieri privind *statutul postbelic* nu numai al României, ci al întregii Europe est-centrale, context în care s-au avansat planuri vizînd instalarea unor „sfere de influenţă" în regiune, fie în folosul URSS, fie al anglo-americanilor. S-a întîmplat, astfel, ca lovitura de la Bucureşti, cu efectele ei politico-diplomatice, economice şi militare extrem de folositoare pentru Aliaţi, *să tulbure* pur şi simplu negocierile în discuţie. Este adevărat că autorii loviturii de stat antiantonesciene *nu au cunoscut aceste realităţi*, dar ceea ce a contat a fost faptul că, după 23 august 1944, Bucureştii au trebuit *să solicite şi să aştepte* încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite. Rezultatele au fost catastrofale pentru România. În vreme ce trupele române au încetat în noaptea de 23 august 1944 luptele împotriva forţelor sovietice, acestea din urmă nu au primit pînă la... 27 august 1944 ordinul Moscovei de-a nu mai trata ca inamici pe români, răstimp în care acestea au făcut aproximativ 130 000 de prizonieri şi numeroase victime, iar V. M. Molotov, liderul diplomaţiei sovietice, se întîlnise în două rînduri, în zorii zilelor de 25 şi 26 august 1944, cu ambasadorii S.U.A. şi Angliei acreditaţi la Moscova pentru a dezbate evenimentele din România şi pentru a comunica disponibilităţile Kremlinului şi în privinţa încheierii unei convenţii de armistiţiu cu România, ceea ce nu a însemnat că promisiunile liderului sovietic s-au şi materializat imediat. Animat de vaste planuri imperialiste, presupunînd, mai mult decît ocuparea României şi a întregii Europe est-centrale, comunizarea cu orice chip a regiunilor vizate, guvernul URSS a tergiversat peste măsură angajarea negocierilor de armistiţiu şi semnarea Convenţiei de rigoare. Astfel, deşi la pretenţiile Kremlinului locul tratativelor s-a fixat la Moscova şi delegaţia română, condusă de ministrul comunist Lucreţiu Pătrăşcanu, a

sosit acolo încă la 29 august 1944, sovieticii și anglo-americanii, care îi secundau, nu au prezentat proiectul convenției de armistițiu decît în seara zilei de 10 septembrie 1944. În schimb, în acest răstimp, trupele sovietice, surprinse în România de lovitura de stat, au fost avantajate în cel mai înalt grad de vreme ce, beneficiind de alungarea nemților prin forțele și sacrificiile proprii ale armatei române în Muntenia, Oltenia, Dobrogea și sudul Transilvaniei, au înaintat în zonele respective, în urmărirea hitleriștilor, cu „arma în bandulieră". În consecință, armatele sovietice au *ocupat* cea mai mare parte a României, operațiune care, în limbajul propagandei oficiale a Moscovei din epoca celui de-al doilea război mondial, a primit un termen ce, culmea ridicolului, exprima exact contrariul — *eliberare !?* Impactul țării întregi cu trupele „eliberatoare" sovietice a fost terifiant pentru români. Grigore Niculescu-Buzești, ministrul de externe în primul guvern Sănătescu, exprimînd această realitate, la începutul lui septembrie 1944 alarma puterile occidentale că, în fond, se înfăptuia subjugarea României de către URSS. De asemenea, Regele Mihai I, rememorînd în 1992 cele petrecute în 1944, relata unui ziarist francez impresiile ce nu-l mai părăsiseră : hoardele mongole, ca avangărzi ale armatei roșii, invadaseră România. Populația îngrozită, retrăia aidoma experiența precedentelor 12 invazii rusești ; noi și grave pericole se profilau deja asupra României. În asemenea condiții, atunci cînd la 10 septembrie 1944 la Moscova delegației române i s-a prezentat proiectul Convenției de armistițiu, țara fusese deja ocupată de către sovietici, astfel că nu numai putința ci și voința de reacție erau practic amputate. În ultimii ani s-au publicat, prin grija istoricilor români, minutele reuniunilor de la Moscova din nopțile de 10—11, 11—12 și 12—13 septembrie 1944 în cursul cărora s-au „negociat" condițiile de armistițiu, ceea ce face ca astăzi să se cunoască îndeaproape desfășurarea și esența faptelor — enormitatea pretențiilor sovietice, respingerea multora dintre acestea de către delegații români, în frunte cu Lucrețiu Pătrășcanu însuși sau pasivitatea delegaților anglo-americani. Documentul rezultat a și fost calificat imediat de către personalități cunoscătoare în materie drept un *dictat*. În adevăr un dictat era Convenția de armistițiu, semnată în zorii zilei de 13 septembrie 1944, dar datată 12 septembrie 1944, de către reprezentanții României, pe de o parte, și mareșalul R. I. Malinovski, pe de altă parte, în numele Puterilor Aliate, ea consacrînd transformarea României într-un *stat ocupat* de către forțele aliate, dar în numele cărora acționau doar cele sovietice, prezente în România și asistate de „misiunile" militare britanică și americană. Organul suprem de ocupație era Comisia de Control Aliată (Sovietică), care și-a justificat integral denumirea în perioada ființării ei (1944—1947). O simplă enumerare a problemelor reglementate prin documentul din 12 septembrie 1944 ne dovedește că el reprezenta ceva *mai mult și mai grav decît o convenție de armistițiu*, cum au pretins Puterile Aliate, România fiind de fapt pusă — înainte de hotărîrile unei promise Conferințe mondiale a păcii — în fața unui veritabil mini-tratat de pace ce reglementa în premieră și în chip dictatorial o multitudine de aspecte : plata față de URSS, pe parcursul a șase ani, a unor despăgubiri de război în valoare de 300 milioane dolari în mărfuri ; impunerea granitei dintre România și URSS

după traseul din vara anului 1940, adică după cel stabilit în urma ocupării de către Kremlin a Basarabiei și nordului Bucovinei ; anularea (condiționată de prevederile viitorului Tratat de pace) a dictatului vienez din 1940 privind nordul Transilvaniei ; obligația României de-a menține în orice moment pentru frontul antihitlerist nu mai puțin de 12 divizii de infanterie ce acționau sub comanda Înaltului Comandament Aliat (Sovietic). De remarcat că, în timp ce unele stipulații consacrau faptul că România lupta alături de Națiunile Unite împotriva Germaniei și a ultimilor ei sateliți *încă din zorii zilei de 24 august 1944,* preambulul Convenției și diverse alte articole îngăduiau să se concludă că România era încă un stat inamic și, mai mult, înfrînt în război, în ciuda realităților survenite cu începere din 23 august 1944. În ansamblu, Convenția din 12 septembrie 1944 a fost apreciată în modul cel mai corespunzător de Iuliu Maniu cu prilejul discutării documentului în ședința din 15—16 septembrie 1944 a guvernului din București : „...o adevărată capitulație, nu un contract liber de armistițiu". Recunoașterea liderului PNȚ evidențiază schimbările realizate în privința *statutului internațional* al României în urma loviturii de stat din 23 august 1944. După cum se știe, în cursul celui de-al doilea război mondial România a traversat mai multe faze distincte, iar identificarea lor cu precizie ne ajută să stabilim dacă și cînd țara a fost *subiect* ori numai *obiect* al raporturilor internaționale ? Pînă la lovitura de stat din 23 august 1944, România antonesciană s-a numărat indiscutabil printre *sateliții* Germaniei naziste, dar nici un moment n-a intrat — nici *de facto,* nici *de jure* — în categoria *statelor ocupate* de către cel de-al III-lea Reich. Situația consemnată s-a tradus, pe plan politic, într-o stare de independență și suveranitate limitate, cu posibilitatea pentru mareșalul Antonescu de a se detașa oricînd — după propria-i voință, dar asumîndu-și și toate riscurile — de Reichul nazist. Nu a făcut-o ori a planificat mutarea prea tîrziu (ceea ce este același lucru), dar autorii loviturii de stat, pregătind-o și înfăptuind-o, au fost convinși că, prin acțiunea lor, repuneau România în drepturile sale depline. Documentele difuzate în noaptea de 23—24 august 1944 de noua putere de la București atestă cu prisosință acest lucru, *ignoranța* aproape deplină a autorilor loviturii în privința faptului că, între timp, prin acorduri ultra-secrete între cei Trei Mari (Churchill, Stalin, Roosevelt), se ajunsese la primul stadiu al diviziunii Europei de sud-est în așa-zisele „sfere de interese", România fiind cedată URSS-ului. Ceea ce a urmat a fost natural : lovitura de stat și-a atins scopurile (doborîrea Antoneștilor ; retragerea României din *Axa* fascistă ; intrarea în războiul antihitlerist ; reintroducerea treptată a regimului Constituției din 1923), însă țelul fundamental al complotiștilor — repunerea țării în plenitudinea atribuțiilor observate în cazul unui stat pe deplin suveran și independent — n-a fost realizat. În condițiile concrete existente, asigurarea integrității teritoriale a României Mari nici nu a fost urmărită din start de către complotiști, ceea ce nu a fost cazul lui Antonescu. Mai rău decît fusese întrevăzut (și chiar bănuit), România deveni imediat după 23 august 1944 *un stat ocupat* de către URSS. Ocupația sovietică se va accentua continuu, înregistrînd : în 1944—1945 — stadiul incipient, cu ultimele guverne desemnate după procedura constituțională și cu o vizibilă observare de către ocupanți a rostului (?!) lor pe aceste meleaguri ; 1945—1947 — stadiul tranzitor către sistemul de ocupație

completă, şi remarcat prin : funcţionarea Comisiei de Control Aliate (Sovietice), includerea unor reprezentanţi ai partidelor de opoziţie (necomuniste) în guvernul dr. Petru Groza, simulacrul alegerilor din noiembrie 1946, menţinerea instituţiei monarhice ; după 30 decembrie 1947 — stadiu cel mai dur al ocupaţiei sovietice în România (şi nu numai atît !), etapă marcată de proclamarea republicii (însoţită practic de schimbarea prin forţă a regimului social).

OCUPAŢIA SOVIETICĂ — UN PERICOL PENTRU FIINŢA STATULUI ROMÂN

Din situaţia prezentată, pentru statul român, care a avut de reglementat în epocă probleme esenţiale pe plan internaţional şi decurgînd direct sau indirect din încheierea în modul cunoscut a celui de-al doilea război mondial, rezultatul a fost de-a dreptul catastrofal. Faptul avea să fie reflectat definitoriu de Tratatul de Pace de la Paris ce rezerva ţării noastre, ca şi în vara anului 1940, regimul unui pacient aflat din nou pe masa de operaţie, deci rolul de *obiect* în relaţiile internaţionale, rolul de *subiect* fiindu-i admis doar cu prilejul semnării de la 10 februarie 1947 a Tratatului de Pace. Puterile occidentale, în speţă S.U.A. şi Anglia, aflate — cu sau fără voia lor — în fază de degradare continuă a relaţiilor lor cu Moscova, au tratat România, în epoca cercetată, în raport cu statutul ei eral, adică acela al unei *ţări ocupate,* evident prin voinţa Moscovei, şi, într-o măsură, prin neputinţa sau tăcerea Washingtonului şi Londrei. S-a ajuns inevitabil *la modificarea prin forţă a cursului însuşi al istoriei române,* mai precis la schimbarea regimului social, politic şi economic existent şi la impunerea comunismului, exportat din Moscova la Bucureşti, precum în tot Sud-Estul european. Totul s-a petrecut prin voinţa Kremlinului, dar nu şi fără complicităţi locale, fără aportul deosebit al minusculei grupări comuniste din 1944 *, îngroşată considerabil în anii imediat următori, în chip special al reprezentanţilor conducerii PCR, fie că aceştia s-au aflat în anii conflagraţiei în ţară ori în emigraţie la Moscova, unde au îndeplinit necondiţionat rolul de agenţi ai Cominternului, practic ai colosului sovietic, care, încurajat de succesele obţinute cu sprijinul S.U.A. şi Angliei în războiul contra *Axei* fasciste, a socotit că sosise momentul înfăptuirii revoluţiei socialiste mondiale.

DEBUTUL PROCESULUI DE COMUNIZARE A ROMÂNIEI

Cercetările din ultimele cinci decenii ale specialiştilor din lume în problemele evoluţiei (în fond, involuţiei) URSS şi Europei est-centrale după al doilea război mondial au condus la delimitarea unor elemente precise şi la formularea unor concluzii ferme în ceea ce priveşte procesul comunizării postbelice, al trasării faimoaselor *cortine de fier* sau de *bambus* în Europa, respectiv în Asia. Nu mai puţin au fost elucidate ra-

* Date extrase de noi, cu totul recent, din arhiva Cominformului confirmă că în august 1944 P.C.R. dispunea de aproximativ 1 000 de membri (vezi R.Ţ.H.I.D.N.I., Moscova, fond 575, opis 1, dosar 44, f. 3—4).

țiunile comportamentului straniu al S.U.A. și Marii Britanii față de agresivitățile Kremlinului, situație care, odată încheiate ostilitățile „calde" în 1945, a aruncat omenirea într-un nou conflict — „războiul rece". Nu este exagerată nici o tentativă de a încadra istoria României de după al doilea război mondial în aceste evoluții generale. Astăzi, cînd deznodămîntul unor evenimente ce și-au avut sorgintea prin anii 1944—1945 este cunoscut și pecetluit, în urma prăbușirii regimurilor comuniste, nu mai există nici un fel de temeiuri de a ezita să calificăm anii „copilăriei" comunismului în România (1944—1947) altfel decît ca ținînd de domeniul unei istorii siluite, exprimată sintetic în mutilarea teritorială a țării, ocuparea de către forțele sovietice și impunerea unui regim social exportat direct de la Moscova. Kremlinologii au ajuns practic la *un model* ce surprinde laturile/manifestările esențiale ale „anatomiei" cuceririi și menținerii puterii de către comuniști, sub presiunea și cu asistența deplină a Moscovei, în toate țările Europei de Est. Revenim, așadar, la faimsoul istoric britanic Hugh Seton-Watson, care a surprins cel dintîi următoarele trăsături de bază ale implementării comunismului la putere în țările din spatele „cortinei de fier" europene :

1. Suprimarea tuturor partidelor politice necontrolate direct ori deplin de către comuniștii locali :

2. Tratarea ca trădătoare a atitudinii de admirație manifestată de unii cetățeni față de politica Occidentului ori a prieteniei cu cetățenii din țările apusene ;

3. Obligativitatea pentru noile guverne impuse de Kremlin după 1944 (la București — guvernul dr. Petru Groza) de a face „copii la indigo" după instituțiile și administrația Moscovei ;

4. „Procesele" respective trebuiau și au fost declanșate și supravegheate numai de către persoane alese, educate și controlate direct și exclusiv de către sovietici ;

5. De îndată ce ordinea politică „de tip sovietic" a fost impusă în chip ferm în vreuna din țările Europei de Est, s-a trecut la introducerea/aplicarea politicilor economice, sociale culturale ori instituționale proprii URSS-ului — colectivizarea, industrializarea rapidă, mobilizarea forței de muncă etc.

Procesul instalării și supraviețuirii comunismului în România a beneficiat de o pertinentă analiză din partea americanului Richard F. Staar, un specialist de talie internațională în problemele blocului fost-sovietic. Pentru Staar, apare neîndoios faptul că situația din România după 1944—1945 a evoluat în chip similar cu aceea din toate țările intrate în orbita URSS-ului după ocuparea lor de către armata roșie, aflată la sfîrșitul războiului mondial în urmărirea ultimelor rămășițe ale forțelor Reichului hitlerist. În ceea ce privește instalarea propriu-zisă a comuniștilor la putere, ea s-a înfăptuit *în martie 1945,* adică atunci cînd „URSS a impus Regelui să instaleze regimul Frontului Național-Democratic (guvernul dr. Petru Groza — n.ns.)".

ASALTUL COMUNIȘTILOR LA PUTERE, 1944—1945

Evoluțiile politice din România la confluența anilor 1944—1945 au depins covîrșitor de condițiile generale și speciale examinate. Încurajate

și susținute de ocupanții sovietici, forțele de stînga, în frunte cu PCR, au întreprins cu eficiență asaltul spre putere. S-a produs, mai repede decît era de așteptat, o delimitare de restul partidelor politice democratice, descoperite ca fiind „de clasă", ale claselor și păturilor exploatatoare, desigur, în raport cu comuniștii și aliații lor, care s-au recomandat drept singurii reprezentanți ai maselor sărace de la orașe și sate. Voind să preia inițiativa, PCR a decis retragerea din BND, avansînd, la 26 septembrie 1944, proiectul de platformă al unui nou bloc politic — *Frontul Național Democratic*. La 12 octombrie 1944 s-a constituit Consiliul FND-ului reunind pe reprezentanții grupurilor de stînga — PCR, PSD, Frontul Plugarilor (dr. Petru Groza), sindicatele muncitorești etc. Peste numai patru zile, reprezentanții FND în guvern, Lucrețiu Pătrășcanu și C.-Titel Petrescu, își anunță retragerea, ceea ce provoacă din partea generalului Sănătescu demisia întregului său cabinet, mai întîi aprobată de Regele Mihai I, apoi respinsă. Criza politică, odată declanșată, oricum n-a mai putut fi stăvilită, astfel că, în curînd, se constituie un nou guvern Sănătescu (4 noiembrie — 6 decembrie 1944), succedat rapid de alte două cabinete conduse de generalul N. Rădescu (6 decembrie 1944 — 28 februarie 1945) și dr. Petru Groza (6 martie 1945 — 30 decembrie 1947), ultimul fiind nemijlocit impus — prin încălcarea tuturor prevederilor constituționale — în urma intervenției Moscovei, care l-a expediat la București în acest scop pe însuși A. I. Vișinski, adjunctul lui V. M. Molotov, temutul scenarist al proceselor politice din anii '30 și locțiitorul în funcție al ministrului afacerilor externe al URSS. De fiecare dată, numărul reprezentanților comuniști în noile cabinete s-a menținut ori a sporit în chip alarmant : Lucrețiu Pătrășcanu (Justiție), Gh. Gheorghiu-Dej (Comunicații) și Teohari Georgescu (subsecretar de stat la Interne) — incluși la 4 noiembrie 1944 ; aceiași — menținuți și la 6 decembrie 1944 ; Lucrețiu Pătrășcanu (Justiție) ; Gh. Gheorghiu-Dej (Comunicații) ; Teohari Georgescu (Interne) ; P. Constantinescu-Iași (Propagandă) ; C. Agiu (subsecretar de stat la Agricultură și Domenii) ; I. Gh. Maurer (subsecretar de stat la Comunicații) — incluși la 6 martie 1945. Problematica disputelor politice a fost cît se poate de diversă, iar comuniștii s-au dovedit extrem de fideli în a aplica planurile fățișe ori ascunse ale Moscovei atunci cînd au avansat ca principale puncte ale programului lor „democratic" de guvernare : prietenia cea mai sinceră și colaborarea pe toate planurile cu URSS ; respectarea cu toată corectitudinea și, dacă era posibil, chiar... în avans a prevederilor Convenției de Armistițiu ; înfăptuirea unei noi reforme agrare ; mobilizarea tuturor energiilor țării pentru susținerea efortului de război într-o perioadă în care, după 25 octombrie 1944, desăvîrșind eliberarea teritoriului național, trupele române, încadrate în armata roșie, au acționat tot timpul cu cel puțin 14 divizii, consecvent împrospătate, dincolo de fruntariile de vest ale României — în Ungaria, Cehoslovacia și Austria ; sub pretextul defascizării țării, schimbarea după plac a autorităților locale ; eliminarea din viața politică a țării, sub motiv că ar fi fost „fascișiti" ori „hitleriști" a liderilor PNȚ și PNL — Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu ; arestarea și pedepsirea exemplară a criminalilor de război etc. Ținînd seamă de faptul că din guvern fuseseră complet excluși delegații „partidelor istorice", precum și de ponderea comuniștilor și a aliaților lor de moment în guvern (social-democrați, reprezentanții „Frontului

Plugarilor" și ai dizidenților PNȚ sau PNL, din care cel mai proeminent era liberalul Gh. Tătărescu — vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al afacerilor externe (în perioada 6 martie 1945 — 7 noiembrie 1947), se poate afirma, că dr. Petru Groza a condus *cea dintîi formațiune guvernamentală comunistă din istoria României.* Un material întocmit de emigrația română la finele lunii martie 1945 și prezentat guvernelor american și britanic surprindea cu exactitate această tristă realitate : „Guvernul Groza... este mai bine zis un guvern Vîșinski. Pentru moment, România a pierdut orice urmă de independență. Declarația Molotov (din 2 aprilie 1944 — n.ns.) și Convenția de Armistițiu au fost tratate ca niște simple bucăți de hîrtie. Organele administrative, armata, jandarmeria, poliția, comunicațiile, propaganda sînt în mîinile miniștrilor aparținînd PC condus de cetățenii sovietici Ana Pauker și Laszlo Luca". Răsplătind loialitatea guvernului Groza, URSS i-a făcut din start (la 9 martie 1945) un „dar" : recunoașterea autorității României asupra nordului Transilvaniei răpit din dictatul de la Viena și trecut, după eliberarea prin cooperarea trupelor române cu Armata Roșie în septembrie-octombrie 1944, sub administrația sovietică. Același material menționat mai sus sublinia pe bună dreptate că, în cazul relatat, guvernul URSS dăduse dovadă de rea credință față de Marii săi Aliați — S.U.A. și Anglia, lăsînd să se înțeleagă că *el* era acela care repunea România în drepturi, iar aceasta într-un moment cînd problema fusese deja statuată prin Convenția de armistițiu ce proclama nulitatea dictatului din 30 august 1940. Pe deasupra, se observa, „Uniunea Sovietică nu putea dărui o provincie ce nu-i aparținea". Realitatea era că, făcînd gestul respectiv, pe deplin just în fondul său, Kremlinul, cum am precizat, ținea să se dovedească recunoscător față de guvern pe care singur îl mușise și, pe deasupra, își lua o măsură de garanție în problema teritoriilor estice ale României pentru viitoarea Conferință de Pace.

INDIFERENȚA PUTERILOR OCCIDENTALE

Evoluțiile din România, marcate profund de imixtiunile URSS, au fost posibile doar în condițiile în care S.U.A. și Marea Britanie, îndepărtîndu-se de principiile Chartei Atlanticului, au ajuns a împărtăși punctul de vedere al diplomației sovietice de a nu recunoaște cobeligeranța României în războiul împotriva *Axei*, iar, la Kremlin, la 10—11 octombrie 1944, Churchill și Stalin au realizat faimosul acord de delimitare a „sferelor de interese" în sud-estul Europei, acord potrivit căruia URSS obținea o pondere de 90% în România, Aliaților rezervîndu-li-se celelalte zece procente. Acordul respectiv avea să fie întărit în lunile următoare, la Conferința din februarie 1945 de la Yalta a celor Trei Mari (Roosevelt, Churchill, Stalin), prin decizii care, cu mult înainte de terminarea războiului pe vechiul continent și, mai cu seamă, de organizarea Conferinței Păcii *au divizat Europa,* trecînd partea ei de răsărit sub hegemonia completă a URSS și, ca o consecință inevitabilă, în Zodia comunismului.

Materialele descoperite în ultimii ani în arhivele străine de către istoricii români demonstrează că, la timpul cuvenit, autoritățile de la Londra și Washington au fost alertate și au avut cunoștință de gravita-

tea erorilor săvîrşite pe seama ţărilor din Europa est-centrală şi în profitul exclusiv al URSS, în ultimele luni ale celui de-al doilea război mondial. Astfel, la 9 noiembrie 1944, William Donovan, şeful OSS-ului, prezenta o notă secretarului de stat al S.U.A. în care se reţinea opinia generală răspîndită în România cum că ţara „a fost abandonată de Statele Unite şi Marea Britanie". Pe acelaşi plan, la 8 decembrie 1944 Iuliu Maniu l-a vizitat pe şeful reprezentanţei politice a S.U.A. la Bucureşti, Burton Y. Berry, căruia i-a declarat — transmitea acesta din urmă la Washington în ziua următoare — că, „dacă ar fi ştiut că sovieticilor li se va da mînă liberă în aplicarea armistiţiului, el nu l-ar fi sfătuit pe rege să semneze armistiţiul". „Totul indică astăzi — a continuat liderul PNŢ — că [...] Rusia Sovietică a proiectat în mod deliberat să facă din România o ţară comunistă, în timp ce puterile democratice priveau în linişte... Cu o emoţie deosebită, Maniu a întrebat dacă America şi Marea Britanie doreau ca România să devină o parte a Uniunii Sovietice. «Dacă asta se doreşte, sfătuiţi-mă în consecinţă, întrucît aceasta poate fi uşor aranjată spre un avantaj mai mare pentru România decît o pot face comuniştii români». Apoi, el a repetat că, dacă intenţia noastră este de a abandona România, noi avem obligaţia să i-o spunem, iar el datorează poporului român obligaţia să-i asigure cele mai bune condiţii". Cît priveşte Marea Britanie, la 18 septembrie 1944 *War Cabinet* a elaborat o „directivă politică" după care trebuiau să se orienteze reprezentanţii britanici în Comisia de Control Aliată (Sovietică) de la Bucureşti. Documentul, întocmit înainte de acordul Churchill-Stalin de la Kremlin, dar anticipîndu-l, stabilea că „în România interesele sovietice sînt esenţialmente strategice şi militare, iar cele britanice — predominant comerciale". Se recomanda, ca atare, colaborarea „în termenii cei mai buni posibili" cu sovieticii în România, excluzîndu-se orice motiv de neînţelegere. Pe toată durata războiului, România cădea „în sfera sovietică a operaţiunilor militare", astfel că URSS trebuia să aibă şi „rolul principal" în aplicarea armistiţiului. Cum reprezentanţii militar şi diplomatic la Bucureşti, generalul Stevenson si Le Rougetel, au ignorat la un moment dat directiva Londrei, Churchill le-a recomandat iniţial „mai puţin zel", pentru ca ulterior, la 4 noiembrie 1944, să solicite să fie convinşi că „noi, [britanicii], avem numai zece procente interese în România şi că sîntem mai puţin decît spectatori".

EFORTUL ROMÂNIEI ÎN ULTIMA FAZĂ A RĂZBOIULUI ÎN EUROPA

În perioada septembrie 1944 — mai 1945 consemnăm cea de a treia şi ultima fază a prezenţei României pe fronturile celui de-al doilea război mondial : de data aceasta, alături de trupele Naţiunilor Unite (în speţă, ale URSS) şi contra aliaţilor de odinioară (Germania şi satelii săi). A fost ceea ce s-a chemat *Campania din Vest*, cu cele două sub-etape :

— 1 septembrie — 25 octombrie 1944, cînd trupele române în cooperare cu cele sovietice, au eliberat nordul Transilvaniei, alungînd forţele germane şi ungare.

— octombrie 1944—mai 1945, cînd trupele române, aflate în continuare sub comandamentul armatei roşii, au depăşit graniţa de vest a ţării, acţionînd — în urmărirea forţelor *Wehrmachtului* în principal —

pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și nordul Austriei. Capitularea totală și necondiționată a Germaniei hitleriste a aflat trupele române în plin efort de război pe teritoriul cehoslovac, unde, în unele puncte, luptele s-au încheiat la 12 mai 1945. Pentru satisfacerea necesităților frontului, statul român, potrivit stipulațiilor Convenției de armistițiu din septembrie 1944, a mobilizat întregul său potențial militar, economic și politico-diplomatic. Cîteva cifre sînt elocvente pentru a aprecia efortul considerabil și ponderea contribuției României la războiul antihitlerist : între 13 septembrie 1944 și 12 mai 1945, armata română a înaintat spre vest pînă în apropierea orașului Praga, după ce traversase 17 masive muntoase, 12 cursuri mari de ape, a eliberat 3 831 de localități și a provocat inamicului pierderi considerabile (peste 170 000 de prizonieri și circa 25 000 de morți). Intrarea României în rîndurile Națiunilor Unite — intervenită, așa cum se menționa în Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 6 iulie 1945 prin care Regele Mihai I era decorat cu ordinul „Victoria", *„într-un moment cînd înfrîngerea Germaniei nu era clar precizată)* — a ușurat apreciabil efortul de război al Aliaților. Din partea română, pierderile înregistrate au reprezentat 167 500 de oameni (morți, răniți sau dispăruți), adică 31% din totalul efectivelor angajate în lupte (peste 530 000 de oameni). Sub raportul contribuției umane, România s-a situat pe *locul al patrulea* între statele participante în perioada august 1944 — mai 1945 la asaltul decisiv asupra Reichului german, după URSS, Statele Unite și Marea Britanie. Valoarea contribuției economice a României s-a ridicat la circa 770 milioane dolari (în valuta anului 1938), la care trebuie să se adauge alte 350 milioane dolari (aceeași valută) reprezentînd pagubele provocate de trupele inamice în retragere în 1944. Însemnătatea aportului României la victoria asupra fascismului în Europa a fost relevată adeseori de numeroase și marcante personalități politice și militare și consemnată în acte internaționale, în articole din presa internațională, în materiale ale agențiilor de presă și posturilor de radio, în studiile de specialitate. Spre exemplificare, amintim că în Preambulul Tratatului de Pace încheiat la 10 februarie 1947 între România și Puterile Aliate și Asociate s-a menționat în mod expres faptul că țara luase *„parte activă la războiul contra Germaniei"*, ceea ce nu a împiedicat pe Aliați să refuze, prin același document, a recunoaște statutul de cobeligerantă statului român. Anterior documentului menționat, I. V. Stalin, șeful guvernului sovietic și comandantul suprem al armatei roșii, într-o telegramă adresată la 5 aprilie 1945 premierului român, dr. Petru Groza, ținea să specifice că *„pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei 4 ale generalului Dăscălescu, dar și trupele Armatei 1 ale generalului Atanasiu. Permiteți-mi să vă felicit pentru succesele armatei române"* [...] Chiar în cursul războiului antihitlerist, în septembrie 1944, Anthony Eden, liderul diplomației britanice, considera că România *„a furnizat deja un ajutor substanțial cauzei Aliaților"*, pentru ca, la 23 august 1945, postul de radio Londra să opineze că, după doborîrea dictaturii antonesciene și întoarcerea armelor, acțiunea poporului român *„a dus la scurtarea conflictului și a salvat viețile a mii de soldați aliați"*. La 13 ianuarie 1946, postul de radio Paris a apreciat mai concret valoarea aportului românesc la obținerea victoriei din mai 1945 : *„Franța socotește că România a determinat, prin contribuția ei, o scurtare a războiului*

cu cel puțin șase luni". Se avea în vedere, netăgăduit, valoarea contribuției pentru apropierea victoriei din mai 1945, căci, sub un alt raport, România contribuise esențial la confruntările de forțe în Răsărit. Vremurile se schimbaseră însă și ceea ce conta era ceea ce convenea.

TABEL CU PIERDERILE ARMATEI ROMÂNE ÎN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Categoria pierderii	*Categoria de personal*	*Ofițeri*	*Sub-ofițeri*	*Trupă*	*Total*
Morți	*Est*	*3300*	*1990*	*64474*	*72764*
	Vest	*859*	*776*	*19400*	*21035*
	Total	*4159*	*2766*	*86874*	*93799*
Răniți	*Est*	*8505*	*5135*	*231472*	*245112*
	Vest	*3289*	*3084*	*83971*	*90344*
	Total	*11794*	*8219*	*325443*	*335456*
Dispăruți	*Est*	*6168*	*5802*	*299620*	*311590*
	Vest	*930*	*1124*	*56389*	*58443*
	Total	*7098*	*6926*	*355909*	*370033*
Total	*Est*	*17973*	*12927*	*598566*	*629466*
	Vest	*5078*	*4984*	*159760*	*169822*
	Total	*23051*	*17911*	*758326*	*799288*

(Al. Duțu, *Efectivele și pierderile armatei române în cel de-al doilea război mondial (Documentar)*, în „Armata României", nr. 30/iulie—august 1993, p. 2).

ROMÂNIA ÎN ANTI-CAMERA „EREI COMUNISTE"

Astfel poate fi denumită perioada anilor 1945—1947, care a prefațat nemijlocit era comunistă în România (1947—1989), inaugurată prin alungarea Regelui Mihai I de pe tron și înfăptuită prin voința PCR, care și-a dovedit, o dată în plus, rostul de unealtă a Kremlinului în acțiunea acestuia de a impune prin forță nu doar un alt guvern, ci *un regim social-politic nou*, de tip sovietic. În România, lucrurile au evoluat, sub acest aspect, identic cu cele din restul țărilor est-europene, trecute, în urma acordurilor de tristă faimă Churchill-Stalin din octombrie 1944 și din februarie 1945 de la Yalta, în zona de influență a URSS-ului, deci *în spatele* așa-zisei „cortine de fier". „Uniunea Sovietică, ce și-a însușit toate metodele cancelarului Hitler, constituie la ora actuală — consemna în martie 1945 un diplomat român — un pericol pentru pacea lumii și viitorul civilizației, un pericol tot atât de mare ca hitlerismul. Nu soarta României contează, ci cea a Europei, care este amenințată de o tiranie cum nu s-a mai văzut în lumea civilizată". În condițiile ocupării țării de către forțele armate ale URSS și sub controlul comuniștilor, aflați în permanentă ascensiune pe scena vieții politice, guvernul

dr. Petru Groza a gestionat practic, între 1945 și 1947, prima etapă a sovietizării = comunizării României. „Acest guvern — își va aminti Regele Mihai I — a distrus ultimele vestigii ale libertății. El a aruncat în temnițe pe cei mai reprezentativi și mai respectați reprezentanți ai democrației române. El a falsificat alegerile. Folosind crima și teroarea, el a impus României instituții cu totul străine sufletului și vieții poporului". În această etapă preliminară epocii comuniste dintre 30 decembrie 1947 și 22 decembrie 1989, guvernul dr. Petru Groza a luat o serie de măsuri (unele adoptate într-un cadru aparent constituțional) menite să grăbească ritmul, să asigure trecerea directă la etapa desemnată pompos ca fiind aceea a construcției desfășurate a orînduirii socialiste, iar, în perspectivă, a celei comuniste :

— Înfăptuirea reformei agrare, în baza legii promulgate la 23 martie 1945 care proclama principiul exproprierii tuturor proprietăților moșierești depășind 50 ha.

— Etatizarea Băncii Naționale a României, în conformitate cu legea adoptată de Parlament la 20 decembrie 1946.

— Înființarea prin lege a unor așa-numite *oficii industriale* (mai 1947) ce îndrumau și, în fapt, controlau întreaga activitate economică în sectoarele de stat ori particular.

— Reforma monetară din 15 august 1947.

— Încheierea unor acorduri înrobitoare de colaborare economică tehnică, științifică și culturală cu URSS.

— Constituirea unor societăți mixte de cooperare româno-sovietice.

— Rusificarea / sovietizarea întregii vieți științifice-culturale, spirituale a țării.

— Excluderea din guvern a reprezentanților ultimei grupări burgheze (PNL — Gh. Tătărescu) admis de către comuniști (6 noiembrie 1947).

În răstimp, la 19 noiembrie 1946, guvernul dr. Petru Groza a organizat primele alegeri parlamentare de după război. În ciuda tuturor asigurărilor date Marilor Puteri (în speță, SUA și Anglia), guvernul a falsificat rezultatele, astfel încît toate voturile exprimate în favoarea partidelor politice tradiționale, în frunte cu PNȚ și PNL, au fost atribuite grupărilor reunite în Blocul Partidelor Democrate, în frunte cu comuniștii. În consecință, BPD-ul a ajuns să dețină 376 de mandate din totalul de 414 în noul parlament unicameral (Adunarea Deputaților), adică 79,86%, exact cota de reprezentare ce s-ar fi cuvenit de drept și de fapt, potrivit voinței exprese exprimată de electorat, adversarilor comunizării țării !

S.U.A. ȘI ANGLIA — DIN NOU ÎN DEFENSIVĂ FAȚĂ DE AGRESIVITATEA SOVIETICĂ

În 1945—1947, politica URSS față de România și asaltul comuniștilor români la putere, sub protecția totală a Moscovei, au evidențiat carențele diplomației marilor puteri occidentale, mai precis lipsa lor de fermitate și politica de neintervenție vizavi de agresivitatea Kremlinului. Faptul a fost surprins chiar de oficiali de la Washington și Lon-

dra, unii exprimîndu-şi deschis surprinderea, nemulţumirea. Ţinînd seama de faptul că situaţia se consuma pe fondul supremaţiei militare a S.U.A. în raport cu URSS, unii specialişti avizaţi (John L. Gaddis, Bennett Kovrig ş.a.) au opinat ulterior că perioada respectivă a coincis cu *impotenţa omnipotenţei* planetare a Washingtonului.

„GREVA REGALĂ" — DESFĂŞURAREA ŞI URMĂRILE EI

Păstrînd convingerea că Occidentul va reacţiona, totuşi, faţă de ofensiva Kremlinului, că însăşi reuniunea de la Potsdam (17 iunie — 2 august 1945) avea să marcheze un punct de cotitură în această privinţă, mai ales că acolo cei Trei Mari (Stalin — Truman — Churchill, acesta fiind înlocuit de Attlee) au luat importante decizii interesînd îndeaproape România, liderii PNŢ şi PNL, Regele Mihai I şi sfetnicii săi au apreciat că sosise timpul de a interveni pentru a se stopa calea spre dezastru, spre comunizarea forţată a României. În consecinţă, suveranul şi şefii partidelor democratice au intervenit cu apeluri succesive în direcţia SUA mai cu seamă, solicitînd aplicarea principiilor Chartei Atlanticului şi ale Declaraţiei privind Europa eliberată de la Yalta. Cu începere din aprilie-mai 1945, Iuliu Maniu şi colaboratorii săi i-au contactat pe şefii misiunilor americană şi britanică la Bucureşti, respectiv Burton Berry şi John Le Rougetel, în legătură cu o posibilă demitere de către Rege a guvernului dr. Petru Groza. Nu s-a ignorat nici soluţia unui eventual puci. În baza instrucţiunilor primite de la Washington şi Londra însă nici Berry (ori locţiitorul său — Roy Melbourne), nici Le Rougetel nu şi-au exprimat în vreun fel asentimentul. A intervenit, la 6 august 1945, ştirea despre decizia guvernului sovietic de restabilire a relaţiilor diplomatice cu România, în semn de recunoaştere pentru „participarea activă a României începînd de la 23 august 1944 la lupta de partea Aliaţilor în contra Germaniei hitleriste, precum şi de îndeplinirea loială de către România a obligaţiilor luate prin Convenţia de armistiţiu". Decizia venea doar la cîteva săptămîni după ce Prezidiul Sovietului Suprem al URSS hotărîse printr-un decret din 6 iunie 1945 decorarea Regelui Mihai I cu Ordinul „Victoria", cea mai înaltă distincţie militară sovietică, „pentru actul curajos al cotiturii hotărîte a politicii României" la 23 august 1944, adică „în clipa cînd încă nu se precizase clar înfrîngerea Germaniei". Conducerile PNŢ şi PNL au adoptat diferite moţiuni, s-au adresat Conferinţei de la Potsdam, şefilor misiunilor URSS, SUA şi Marii Britanii la Bucureşti, ca şi Regelui Mihai I, insistînd pentru înlăturarea „fără întîrziere" a guvernului condus de dr. P. Groza, considerat ca fiind nereprezentativ. Se cunoaşte, din studiile unor istorici români şi străini, modul în care au evoluat faptele în direcţia „grevei regale", declarată la 21 august 1945. Cercetările de specialitate au atestat că regele s-a consultat în prealabil cu reprezentanţii partidelor „istorice", ca şi cu diplomaţii occidentali acreditaţi la Bucureşti, cu Roy Melbourne în chip aparte. Le Rougetel, la indicaţia expresă a *Foreign Office*-ului, în schimb, nu a avut îngăduinţa să intervină. Nereuşind să impună schimbarea gu-

vernului dr. P. Groza, care la 22 august 1945 a declarat că baza sa era „trainică și bine stabilită", Regele, după ce destinase un apel celor trei mari puteri aliate, s-a retras la Sinaia, refuzînd să mai semneze legile și decretele emise de Cabinet, aceasta cu convingerea că le punea sub efectul nulității lor.

URSS, SUA și Marea Britanie, primind mesajul Regelui Mihai I din 21 august 1945, nu au putut ajunge la un acord privind situația creată decît cu prilejul Conferinței de la Moscova dintre 16 și 26 decembrie 1945 a miniștrilor lor de externe — V.M. Molotov, James F. Byrnes și Ernest Bevin. Aceștia au convenit atunci să trimită la București o „comisie" reunind pe ambasadorii american și englez la Moscova, respectiv W. Averell Harriman și Sir A.C. Kerr, precum și pe prim-locțiitorul Comisarului Poporului pentru Afaceri Externe al URSS, A.I. Vîșinski, cu misiunea de a se consulta cu Regele Mihai I și cu membrii guvernului dr. P. Groza, pentru a se asigura un caracter „mai reprezentativ" al cabinetului, prin includerea cîte unui reprezentant delegat de PNȚ și PNL. De îndată ce soluția recomandată ar fi fost pusă în aplicare, SUA și Marea Britanie se angajau să recunoască guvernul român și să restabilească cu el relații diplomatice, fapt ce avea să se împlinească la 5 februarie 1946, prin recunoașterea simultană a guvernului dr. Petru Groza de către SUA și Marea Britanie.

Sosită la București la 31 decembrie 1945, „Comisia" aliată și-a început consultările chiar de a doua zi, cînd s-a întîlnit cu Regele Mihai, iar apoi cu membrii guvernului, realizîndu-se, în final, cooptarea în cabinet, ca miniștri fără portofoliu, a dr. Emil Hațieganu și a lui Mihai Romniceanu, reprezentînd PNȚ și, respectiv, PNL. La 8 ianuarie 1945, în sfîrșit, o ședință extraordinară a guvernului dr. P. Groza afirma hotărîrea strictă de respectare a recomandărilor conferinței de la Moscova ai miniștrilor de externe ai marilor puteri aliate ; în consecință, „Comisia" trimisă la București se autodizolvă, urmînd să survină recunoașterea guvernului român de către SUA și Marea Britanie, ceea ce, cum s-a arătat, s-a realizat în februarie 1946.

„Greva regală" lua sfîrșit, în atare condiții, fără să-și fi atins în chip sensibil obiectivele. Nu întîmplător, Iuliu Maniu, întîlnindu-se cu Harriman la București, s-a declarat „extrem de sceptic" pe tema evoluției politice, fapt care-l determina să-și pună toate speranțele de „corectare" a situației tot pe seama Regelui și a puterilor occidentale. La 27 februarie 1945, primindu-l pe Burton Berry, a fost rîndul Regelui Mihai să se refere la insatisfacția produsă de acordul de la Moscova și de aplicarea lui, obținînd „asigurarea" diplomatului că, pe viitor, SUA nu se vor mai „dezinteresa" de România. În anii 1946—1947, cu prilejul dezbaterii și semnării Tratatului de pace, al alegerilor parlamentare din 19 noiembrie 1946 și al diverselor reforme social-economice și politice introduse de guvernul dr. Petru Groza, SUA, secondate de Marea Britanie, vor afla în adevăr motivele unor implicări la București, dar, de fiecare dată, au lipsit convingerea și vigoarea. Cel mai adesea, problemele curente și preocuparea de-a menaja raporturile cu Moscova au afectat politica generală a marilor puteri, lucru reținut în primul rînd de raportul secret întocmit în cadrul Departamentului de Stat la 22 mai 1947, cînd se constata deschis *eșecul* „politicii actuale a SUA față de

România". În același timp, se reafirma că obiectivul pe termen lung presupunea asigurarea revenirii în concertul națiunilor lumii a unei Românii democratice și independente și prevenirea unei aplicări integrale la acordului de la Moscova din 1944 în domeniul „sferelor de interese" în Europa de sud-est.

În acest fel, se impune să constatăm că pentru realitățile anilor 1945—1947 acordul de la Moscova din decembrie 1945 și aplicarea lui au constituit — mai mult decît toate intervențiile și fricțiunile ulterioare ivite între foștii aliați și nu numai între ei — un *punct de cotitură* pentru situația României. Cu adevărat *atunci*, la confluența anilor 1945—1946, zarurile fuseseră aruncate, iar președintele american Harry Truman nu în zadar avea să arunce întreaga responsabilitate pe seama lui James Byrnes, care „la Moscova își pierduse sîngele rece", acceptînd sugestiile periculoase ale lui V.M. Molotov. În iunie 1946, Burton Berry exprima temerile sale în legătură cu consecințele situației, pentru ca, în august viitor, Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu să continuie a se interesa dacă SUA „mai erau interesate în România". La începutul anului 1948, Ivor Porter, secretar al Legației britanice din București, constata și el, în ceea ce privește Anglia însă, neîmplinirile politicii Londrei față de România în perioada imediat anterioară.

ÎNTRE CONVENȚIA DE ARMISTIȚIU ȘI TRATATUL DE PACE

Evenimentele din august 1944, cu profunde și imediate implicații interne și internaționale, și-au pus amprenta asupra politicii externe promovată de România. În perioada 1944—1947, ținînd seama de consecințele directe ale celui de-al doilea război mondial și, mai ales, de situația rezultînd din faptul participării României vreme de trei ani la conflictul contra Națiunilor Unite, guvernele de la București au fost preocupate de stabilirea noului statut politic și juridic internațional al țării. S-a avut în vedere ca România să restabilească relațiile cu Națiunile Unite, în special cu SUA, Marea Britanie și URSS, cu statele vecine. Guvernului dr. Petru Groza, instalat la putere cu numai două luni înainte de terminarea ostilităților în Europa, i-a revenit dificila misiune de a realiza pe plan extern ieșirea din izolare a României, prin reluarea relațiilor diplomatice cu țările aliate și inițierea unor noi raporturi economice, bazate pe avantaje reciproce și condiții de egalitate. În fapt, acțiunea în această direcție se declanșase chiar după lovitura de stat din august 1944, guvernul C. Sănătescu propunîndu-și și realizînd, la 12 septembrie 1944, încheierea *Convenției de armistițiu* între România și puterile Națiunilor Unite. Convenția, incluzînd după cum s-a mai precizat prevederi de natură politică, militară, financiar-economică, teritorială, administrativă și juridică, avea un caracter extrem de vast, semănînd mai degrabă, prin multitudinea problemelor abordate, cu un tratat de pace în miniatură, iar nicidecum cu un acord de încetare a focului între combatanții de ieri.

CONVENȚIE DE ARMISTIȚIU ÎNTRE GUVERNUL ROMÂN, PE DE O PARTE, ȘI GUVERNELE UNIUNII SOVIETICE, REGATULUI UNIT ȘI STATELOR UNITE ALE AMERICII, PE DE ALTĂ PARTE

(extrase)

— Moscova, 13 septembrie 1944 —

Guvernul și Înaltul Comandament al României, recunoscînd faptul înfrîngerii României în războiul împotriva URSS, Regatului Unit și SUA și celorlalte Națiuni Unite, acceptă condițiunile armistițiului prezentate de către Guvernele susmenționatelor trei Puteri Aliate, lucrînd în interesele tuturor Națiunilor Unite ;

Pe baza celor de mai sus, reprezentanții Guvernului și Înaltului Comandament Român, Ministrul de Stat și Ministru de Justiție L. Pătrășcanu, Ministrul Subsecretar de Stat al Afacerilor Interne, Adjutant al Majestății Sale Regelui României, General D. Dămăceanu, Principele Știrbey și d-l G. Popp, avînd depline puteri, pe de o parte, — și reprezentantul Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), Mareșal al Uniunii Sovietice R.I. Malinovski, deplin împuternicit pentru aceasta de către Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și SUA, lucrînd în interesul tuturor Națiunilor Unite, pe de altă parte, au semnat următoarele condițiuni :

1. Cu începere de la 24 august 1944, ora 4 a.m., România a încetat cu totul operațiunile militare împotriva URSS, pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiunile cu Germania și sateliții săi, a intrat în război și va duce războiul alături de Puterile Aliate împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României, pentru care scop va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie, împreună cu serviciile tehnice auxiliare.

Operațiunile militare din partea forțelor armate române, cuprinzînd forțele navale și aeriene, împotriva Germaniei și Ungariei, vor fi purtate sub conducerea generală a Înaltului Comandament Aliat (Sovietic).

2. Guvernul și Înaltul Comandament al României se obligă să ia măsurile pentru dezarmarea și internarea forțelor armate ale Germaniei și Ungariei, aflate pe teritoriul României, ca și pentru internarea cetățenilor celor două State menționate, care își au reședința acolo (vezi anexa la art. 2).

4. Se restabilește frontiera de stat între URSS și România, stabilită prin acordul sovieto-român din 28 iunie 1940.

11. Pierderile pricinuite Uniunii Sovietice prin operațiunile militare și prin ocuparea de către România a teritoriului sovietic, vor fi despăgubite de către România față de Uniunea Sovietică, însă, luînd în considerare că România nu numai că s-a retras din război, dar a declarat război și în fapt duce război contra Germaniei și Ungariei, Părțile sînt de acord ca compensațiile pentru pierderile menționate să nu fie plătite în întregime de România, ci numai în parte, și anume în

sumă de 300 milioane dolari ai Statelor Unite, plătibili în curs de șase ani, în mărfuri (produse petrolifere, cereale, materiale lemnoase, vase maritime și fluviale, diverse mașini etc.).

România va plăti despăgubiri pentru pierderile pricinuite în România proprietarilor celorlalte State Aliate și naționalităților lor, pe timpul războiului, despăgubiri a căror sumă va fi fixată la o dată ulterioară (vezi anexa la art. 11).

14. Guvernul și Înaltul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război.

16. Tipărirea, importul și răspîndirea în România a publicațiilor periodice și neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru și a filmelor, funcționarea stațiunilor de T.F.F., poștă, telegraf și telefon vor fi efectuate în acord cu Înaltul Comandament Aliat (Sovietic) (vezi anexa art. 16).

18. Se va înființa o Comisiune Aliată de Control care va lua asupra sa, pînă la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării prezentelor condițiuni, sub conducerea generală și ordinele Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), lucrînd în numele Puterilor Aliate (vezi anexa la art. 18).

19. Guvernele Aliate socotesc hotărîrea Arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nulă și neavenită și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiția confirmării prin Tratatul de Pace, și Guvernul Sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, la operațiuni militare, conjugate cu România, contra Germaniei și Ungariei.

20. Prezentele condițiuni intră în vigoare în momentul semnării lor.

Făcut la Moscova, în patru exemplare, fiecare în limbile română, rusă și engleză, textele rus și englez fiind autentice.

12 septembrie 1944

Din însărcinarea Guvernului și Înaltului Comandament al României,

(ss) LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU
(ss) G-RAL ADJ. DĂMĂCEANU
(ss) B. ȘTIRBEY
(ss) G. POPP

Din însărcinarea Guvernelor Statelor Unite ale Americii, Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice și Regatului Unit,

(ss) MALINOVSKI

În ceea ce privea natura prevederilor Convenției de armistițiu, România avea bucuria să constate că era proclamată ca înrolată în tabăra Națiunilor Unite în războiul împotriva Germaniei (la care trebuia să participe cu nu mai puțin de 12 divizii pe toată durata ostilităților), dar

acesta nu a însemnat un gaj pentru recunoașterea doritei (și naturalei) cobeligeranțe. Tot astfel, România primea, sub condiția ratificării de către viitorul areopag al păcii, asigurarea anulării dictatului de la Viena din 1940 pri revenirea Transilvaniei de Nord (ori a celei mai mari părți a ei) în cuprinsul teritoriului național. În rest, Convenția nu oferea decît motive de insatisfacție, fapt asupra căruia am mai discutat. Astfel, România era supusă tratamentului de stat inamic și, practic, înfrînt în război, deși avusese inițiativa desprinderii de Axa fascistă ; despăgubirile de război erau imense, iar obligațiile economice și militare, toate spre folosul URSS, de-a dreptul înrobitoare ; pe deasupra, pînă la ratificarea viitorului tratat de pace, așa-numita Comisie de Control Aliată (Sovietică), reunind pe reprezentanții militari americani, sovietici și britanici, dar cu precumpănire pe cei sovietici, avea drepturi de supraveghere depline și în toate domeniile, de la controlul corespondenței și exercitatea cenzurii pînă la anularea dispozițiilor neconvenabile ale guvernelor de la București. Cu taote acestea, făcînd eforturi deosebite, România a îndeplinit corect clauzele armistițiului. După cum ne reamintim, la 9 martie 1945 a fost satisfăcută cererea cabinetului dr. Petru Groza referitoare la instaurarea administrației românești în nordul Transilvaniei, anulîndu-se astfel dictatul de la Viena, fapt consfințit ulterior de miniștrii de externe ai marilor puteri învingătoare, de Conferința Păcii de la Paris și de Tratatul de Pace. Tot în ultimele luni ale războiului mondial, România a încheiat primele acorduri postbelice de colaborare economică — cu URSS la 8 mai, cu Franța la 1 iulie, cu Polonia la 7 iulie, cu Ungaria la 20 iulie, iar cu Cehoslovacia la 9 noiembrie 1945. Totodată s-au restabilit relațiile diplomatice cu Cehoslovacia (iunie 1945), U.R.S.S. (august 1945), apoi cu S.U.A. și Marea Britanie (februarie 1946).

În anii 1945—1947, diplomația Bucureștilor a acordat cea mai mare însemnătate preparativelor în vederea participării României la Conferința Păcii și încheierii Tratatului de Pace cu Puterile Aliate și Asociate. Potrivit hotărîrilor conferințelor miniștrilor de externe ai marilor puteri aliate, România a fost inclusă, alături de Italia, Finlanda, Ungaria și Bulgaria, în categoria statelor foste satelite ale Germaniei și care au fost invitate la Conferința de Pace de la Paris (iulie—octombrie 1946) pentru dezbaterea proiectelor tratatelor de pace deja redactate de reprezentanții puterilor învingătoare. Delegația română, cu mulți comuniști în componență și care în fapt vegheau să fie apărate interesele... URSS-ului în chiar dauna României, a desfășurat în ansamblu o activitate extrem de laborioasă. Îndată după sosirea lor în capitala Franței, delegații români au solicitat, în diverse declarații ori în intervențiile și documentele prezentate Conferinței, recunoașterea României ca stat cobeligerant, dat fiind aportul ei considerabil la înfrîngerea Germaniei, ameliorări ale clauzelor politice, economice și militare, reducerea cuantumului reparațiilor etc. Ample și controversate dezbateri au provocat problemele teritoriale, precum și cele legate de statutul solicitat de România. Conferința a admis că, încă la 24 august 1944, România încetase războiul alături de Reichul nazist, dar, în evident dezacord cu faptele, a recomandat să includă în Tratatul de Pace data de 12 septembrie 1944 ca moment al adeziunii țării la războiul antihitlerist. De asemenea, s-a respins propunerea ca România să se bucure, după exemplul Italiei, de regimul de

cobeligeranță, iar în problemele economice și militare s-au acordat concesii semnificative. Un succes deosebit a constat în respingerea cererilor teritoriale formulate de delegația ungară și recunoașterea de către Conferința Păcii a caducității dictatului de la Viena. ●

EVOLUȚIA RAPORTURILOR INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI (1940—1944)

Statele	*Întreruperea relațiilor diplomatice Data*	*Intervenția stării de război Data*
1. *Argentina*	*4 febr. 1944*	
2. *Australia*		*8 dec. 1941*
3. *Belgia*	*14 febr. 1942*	
4. *Bolivia*		*4 dec. 1943*
5. *Brazilia*	*6 martie 1942*	
6. *Canada*		*7 dec. 1941*
7. *Chile*	*18 mai 1943*	
8. *Costa Rica*	*15 mai 1942*	
9. *Egipt*	*15 dec. 1941*	
10. *S.U.A.*		*12 dec. 1941* *5 iunie 1942*
11. *Marea Britanie*		*7 dec. 1941*
12. *Grecia*	*21 iunie 1941*	
13. *Germania*		*24 august 1944*
14. *Japonia*	*31 oct. 1944*	
15. *Haiti*		*24 dec. 1941*
16. *Ungaria*		*24 august 1944* *6 sept. 1944*
17. *Iran*	*16 sept. 1941*	
18. *Luxemburg*		*8 sept. 1942*
19. *Mexic*	*23 dec. 1941*	
20. *Norvegia*	*20 febr. 1941*	
21. *Noua Zeelandă*		*7 dec. 1941*
22. *Nicaragua*		*19 dec. 1941*
23. *Olanda*	*11 febr. 1941*	
24. *Polonia*	*5 oct. 1940*	
25. *URSS*		*22 iunie 1941*
26. *Uniunea Sud Africană*		*8 dec. 1941*
27. *Iugoslavia*		*9 mai 1941*

● Sursă : *Recueil de textes à l'usage de Conférence de la Paix* Paris, 1946, pp. 5—7.

La 10 octombrie 1946, Conferința a dezbătut și adoptat pe articole Tratatul de Pace cu România. Textul definitiv a fost însă stabilit de

conferința miniștrilor de externe ai marilor puteri de la New York (octombrie-noiembrie 1946), unde România, reprezentată de un observator, a solicitat în continuare atenuarea unor clauze (politice, economice, regimul Dunării, dreptul de cobeligeranță), dar fără rezultate deosebite.

Așa, de pildă, în *problema frontierelor* marii învingători din 1945 au decis și Tratatul de Pace a admis pretențiile teritoriale ale URSS față de România, considerându-se ca graniță de stat la nord-est cea existentă la 1 ianuarie 1941, ceea ce înseamnă recunoașterea „realităților" născute în urma pactului Hitler-Stalin din 23 august 1939 (protocolul secret, articolul III) și a notelor ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940, adică ocuparea de către URSS a Basarabiei, nordului Bucovinei, ținutului Herței și a ostroavelor din zona gurilor Dunării. Concomitent, făcînd trimitere la un acord sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945. Tratatul desființa vecinătatea de nord cu Polonia în folosul celei cu URSS (Partea I, articolul 1). Se anula, în schimb, integral și necondiționat dictatul vienez din 1940, astfel că frontiera dintre România și Ungaria era statornicită conform liniei existente la 1 ianuarie 1938 (Partea I, articolul 2).

Tratatul de Pace în ansamblu, cuprinzînd Preambulul, 40 de articole dispuse în opt categorii de clauze (I — Frontiere ; II — Clauze politice ; III — Clauze militare, navale și aeriene ; IV — Retragerea forțelor aliate ; V — Reparațiuni și restituiri ; VI — Clauze economice ; VII — Clauza relativă la Dunăre ; VIII — Clauze finale) și mai multe anexe (inclusiv harta frontierelor românești), reprezenta un conglomerat de obligații grele și pe termen lung impuse României

Clauzele economice nu numai că se constituiau în cel mai amplu capitol, dar erau și extrem de păgubitoare, ele lichidînd practic toate interesele străine și românești din... România în folosul exclusiv al celor sovietice nou instalate. La fel, reparațiile de război erau reconfirmate — după cele fixate în 1944 prin Convenția de armistițiu — la suma de 300 milioane dolari dar plătibile în răstimp de opt ani în natură (Partea a V-a, articolul 22). Chiar și aparent, suma era imensă pentru capacitățile postbelice ale României, dar modalitățile de plată și excesele sovieticilor o vor face astronomică — aproximativ 2 miliarde dolari, cît s-a calculat că a încasat finalmente URSS în seama articolului 22 din Tratat ! Făcînd o sumă a sumelor, se poate afirma fără greș că Tratatul de Pace din 1947 îi refuza României toate drepturile, dar îi impunea toate obligațiile posibile. Cu toate acestea, guvernul dr. Petru Groza, presat și de aliații occidentali, care mizau pe falsa premisă cum că, odată semnată pacea, trupele sovietice aveau să se retragă din România, a decis, la 1 februarie 1947, *să accepte semnarea Tratatului,* stabilită peste nouă zile în capitala Franței. În consecință, la 10 februarie 1947, o delegație condusă de Gh. Tătărescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul afacerilor externe, a semnat la Paris *Tratatul de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate,* nu înainte însă de a fi prezentat o notă care preciza poziția României și principiile după care ea înțelegea să se conducă în viitor :

TRATAT DE PACE ÎNTRE PUTERILE ALIATE ȘI ASOCIATE ȘI ROMÂNIA

— Paris, 10 februarie 1947 —

PREAMBUL

Statele Unite ale Americii, Regatul Unit, URSS, Uniunea Sud-Africană, Australia, Republica Socialistă Sovietică Bielorusă, Canada, India, Noua Zeelandă, Cehoslovacia și Republica Sovietică Ucraina, ca state aflate în război cu România și care au participat la lupta contra statelor europene inamice cu forțe militare importante, desemnate în cele ce urmează sub numele de Puterile Aliate și Asociate, pe de o parte, și România, pe de altă parte :

Avînd în vedere că România, care a încheiat o alianță cu Germania hitleristă și a participat la război alături de ea împotriva URSS, Regatului Unit, Statelor Unite ale Americii și a celorlalte Națiuni Unite, are partea sa de răspundere în acest război ;

Ținînd seama, pe de altă parte, de faptul că, la 24 august 1944, România a încetat toate operațiunile militare împotriva URSS, că s-a retras din războiul contra Națiunilor Unite și că a rupt relațiile sale cu Germania și sateliții săi și, după ce a încheiat la 12 septembrie 1944 un Armistițiu cu guvernele URSS, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii, a participat activ la războiul contra Germaniei ;

Avînd în vedere că Puterile Aliate și Asociate și România doresc deopotrivă să încheie un tratat de pace care va constitui baza unor relațiuni amicale între ele și va rezolva chestiunile aflate în suspensie, rezultînd din evenimentele amintite mai sus, îngăduind astfel Puterilor Aliate și Asociate să sprijine cererile pe care România le va prezenta spre a deveni membră a ONU și spre a adera la orice convenție încheiată sub auspiciile Națiunilor Unite ;

Pentru aceste motive au hotărît să proclame încetarea stării de război și să încheie în acest scop prezentul Tratat de Pace și, în consecință, au numit pentru aceasta ca plenipotențiari pe : ————————

---

care, după ce au schimbat între ei deplinele lor puteri, găsite în bună și cuvenită formă, au căzut de acord asupra următoarelor dispoziții :

PARTEA I

FRONTIERE

Articolul 1

Frontierele României, astfel cum sînt indicate pe harta anexată Tratatului de față (Anexa I), vor fi cele existente la 1 ianuarie 1941, cu excepția frontierei româno-ungare care este definită în articolul 2 din prezentul Tratat.

Frontiera sovieto-română este astfel fixată în conformitate cu dispoziţiunile acordului sovieto-român din 28 iunie 1940 şi cu ale acordului sovieto-cehoslovac din 29 iunie 1945.

Articolul 2

Hotărîrile sentinţei de la Viena din 30 august 1940 sînt declarate nule şi neavenite. Frontiera dintre România şi Ungaria este restabilită prin prezentul articol astfel cum exista la 1 ianuarie 1938.

PARTEA A V-A

REPARAŢII ŞI RESTITUIRI

Articolul 22

România va despăgubi Uniunea Sovietică pentru pagubele pricinuite prin faptul operaţiunilor militare şi ocupaţiunii de către România a teritoriilor sovietice, dar, ţinînd seama de faptul că România, nu numai că s-a retras din războiul contra acesteia ci şi că a declarat război Germaniei şi a dus efectiv război împotriva acesteia, Părţile convin că reparaţiile pentru pagubele mai sus indicate vor fi efectuate de către România nu în totalitatea lor, dar numai în parte, anume, pentru o valoare de 300 000 000 dolari USA, plătibili în opt ani, începînd de la 12 septembrie 1944, în natură (produse petrolifere, cereale, lemn, vase maritime şi vase fluviale, utilaj divers etc.).

Baza de calcul pentru reglementarea prevăzută în prezentul articol va fi dolarul USA la paritatea lui în aur, la data semnării Convenţiei de armistiţiu, adică 35 dolari pentru o uncie aur.

. . . . . .

„În acest ceas solemn în care România caută colaborarea tuturor popoarelor iubitoare de pace şi de libertate, ea ţine să aducă fără nici o întîrziere adeziunea ei totală la principiile Chartei Naţiunilor Unite, principii adoptate şi deja traduse în fapt asigurînd tuturor persoanelor supuse jurisdicţiei sale, fără nici o deosebire de rasă, origine etnică şi religie, folosinţa deplină şi întreagă a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale. Credincioasă acestor principii, România nu a aşteptat nici o presiune internă şi nici o injoncţiune externă pentru o garanta naţionalităţilor minoritare stabilite pe teritoriul său un regim de perfectă libertate. România înţelege să nu se dea în lături pe viitor de la nici o sforţare care ar putea îmbunătăţi condiţiile vieţii materiale şi morale ale omului şi nu va înlătura nici o iniţiativă care ar putea să dezvolte colaborarea internaţională şi să întărească securitatea colectivă. Din justiţia socială, România îşi va face o dogmă, iar din politica păcii şi a bunei înţelegeri internaţionale îşi face lege".

RATIFICAREA TRATATULUI DE PACE

La 23 august 1947, cu unanimitate de voturi (224), Adunarea Deputaților din București a adoptat Legea nr. 304 pentru ratificarea Tratatului încheiat la Paris. Peste două zile s-a promulgat legea respectivă, documentul fiind semnat de cîțiva dintre „actorii" scenei politice românești care erau deja angajați plenar într-un divorț ce nu mai putea întîrzia : Regele Mihai I, premierul Petru Groza, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul Justiției, și Gh. Tătărescu, șeful diplomației Bucureștilor.

Prin semnarea și ratificarea Tratatului de Pace de la Paris din 1947 România realiza un singur avantaj efectiv : depășea regimul armistițiului nenorocit din septembrie 1944. Sub raportul șanselor, Bucureștii căpătau posibilități mai largi de acțiune pe plan internațional. La 30 decembrie 1947, în momentul alungării Regelui Mihai I și desființării instituției monarhice, veritabilă lovitură de stat orchestrată de comuniștii locali la cererea și sub diriguirea Kremlinului, România stabilise deja legături diplomatice cu 25 state și întreținea raporturi economice cu 26 de state.

DRUMUL ROMÂNIEI : DE LA 1939 LA 1947

Din septembrie 1939, de la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, și pînă în 1947, la încheierea păcii, România a străbătut un drum plin de sinuozități și de grozave încercări și pericole, cum puține s-au întîmplat să mai fi fost experimentate, într-un răstimp atît de scurt, în decursul întregii sale istorii. Războiul nu a pornit de la România, ceea ce nu a însemnat că — pentru a reintra în posesia teritoriilor pierdute în 1940 și pentru a impune respectarea drepturilor și intereselor sale — ea nu a dat și importante impulsuri conflagrației, mai întîi pe Frontul de Est (1941—1944), apoi pe cel de Vest (1944—1945). Pierzînd prima campanie și prezentă în cea de a doua, România a cîștigat de natură decisivă bătălia din august 1944 pentru eliberarea teritoriului național. Războiul mondial, după cum nici pacea de după 1945, ea nu le-a cîștigat. La război sau la pace, pierderile i-au fost considerabile — sub raport uman, teritorial, material, nivel de trai, moral național, prestigiu internațional. Statutul internațional al statului român s-a degradat continuu între 1939 și 1947, fapt care, combinat cu realitățile de forțe ivite din conflagrație, s-a concretizat mai întîi cu subminarea și, apoi, cu însăși schimbarea regimului social-politic și economic, ceea ce s-a tradus în abaterea forțată de la cursul natural al istoriei României vreme de aproape o jumătate de veac, cît s-a experimentat nenorocita „eră comunistă" (1947—1989).

ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL MONDIAL : UN BILANȚ NEFERICIT

Unul dintre cei mai de seamă cronicari (Miron Costin) a aflat, într-o clipă de genială inspirație, un dicton la care românii au apelat de atîtea ori fie pentru a da o explicație situațiilor precare, tuturor momentelor de cumpănă ale trecutului lor, fie pentru a-și motiva neîmplinirile

ori chiar victoriile pierdute : ei, românii, sînt situaţi „în calea răutăţilor" în această zonă a Europei est-centrale. Dictonul a fost confirmat mai cu seamă în epoca 1939—1947, în cursul căreia evoluţia României a fost în chip decisiv determinată de antagonismele şi de rapacitatea imperialismelor vecine mari şi mici. Ceea ce nu trebuie să constituie un îndemn ca să ignorăm, în evaluarea faptelor, rolul factorului intern, cu alte cuvinte erorile şi responsabilităţile liderilor politici de la Bucureşti, în primul rînd.

Între 1939 şi 1947 a involuat net *statutul internaţional* al statului român. Sub acest aspect, România a traversat *mai multe faze*, involutive, între cei doi poli identificîndu-se situaţiile de *subiect, respectiv obiect* al raporturilor internaţionale. Astfel, declanşarea ostilităţilor a surprins România bucurîndu-se din plin de statutul de ţară pe deplin suverană, independentă şi capabilă să-şi apere integritatea teritorială. Era România Mare, făurită în 1918 şi aflată în continuă ascendenţă pe toate planurile, 1938 marcînd *anul de vîrf şi de referinţă al izbîndei totale* româneşti pe plan economic, cultural, al nivelului de trai etc. Pierderile teritoriale din 1940 şi indeciziile guvernanţilor de la Bucureşti au făcut ca România, pro-aliată prin sentimentele opiniei publice şi prin legăturile stabilite de convenţiile şi tratatele în vigoare, să devieze în tabăra Germaniei hitleriste pentru o durată de aproape patru ani (1940—1944). În tot acest timp, România s-a numărat în rîndul *statelor satelit, iar nu ocupate* de către forţele *Wehrmachtului*. Cu alte cuvinte, România s-a aflat în condiţia Finlandei, Ungariei (pînă în martie 1944), Bulgariei şi chiar a Italiei, dar nicidecum n-a fost invadată precum Cehoslovacia, Polonia ori Norvegia. În ceea ce-l priveşte, Mareşalul Antonescu a fost liderul recunoscut al unui stat bucurîndu-se de un grad admis oficial de independenţă şi suveranitate limitată în cadrul Europei hitleriste. Un rol aparte l-au jucat relaţiile personale speciale între Hitler şi Antonescu, menţinute, peste toate crizele survenite, de la 1940 şi pînă în august 1944. Trebuie, de asemenea, să luăm în consideraţie tratamentul pe care oficialităţile de la Berlin înţelegeau să-l rezerve României. Deosebit de elocvent sub acest raport este acest pasaj dintr-o notă expediată la 20 iulie 1944 de către Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe a Reichului nazist, feldmareşalului Wilhelm Keitel, şeful *O.K.W.-ului : „A trata România ca un teritoriu ocupat*, cum se tinde ocazional de către diferite foruri germane, *nu este, fireşte posibil"*. Aşa după cum am precizat deja, România a devenit *stat ocupat* abia după ce s-a pretins că a fost eliberată de către forţele aliate (în speţă, de către trupele sovietice), deci *după 23 august 1944 !* Atunci, forţele armatei roşii au ocupat literalmente România, iar Kremlinul, beneficiind de aportul comuniştilor locali (Ana Pauker, Gh. Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraş ş.a.), pe care-i controla discreţionar, a declanşat operaţiunea de comunizare a ţării, înfăptuită mulţumitor în anii 1945—1947 şi desfăşurată după 30 decembrie 1947 cu toate motoarele aprinse. S-a declanşat, atunci, etapa „construcţiei desfăşurate a societăţii socialiste" şi, într-o perspectivă mai îndepărtată, a celei comuniste. Într-o ţară care intrase în cel de-al doilea război mondial pentru a-şi apăra drepturile şi pentru a lichida pericolul comunismului, revoluţia socialistă devenise o tristă realitate ! Ce alta s-ar putea conchide decît că, pierzînd în chip

nemeritat şi necugetat războiul pe Frontul de Est şi ratînd beneficiile păcii promise de Marii Aliaţi în spiritul Chartei Atlanticului, România de după 1947 se vedea ameninţată chiar în identitatea de sine ?

ACTUL DE ABDICARE A REGELUI MIHAI I AL ROMÂNIEI

— Bucureşti, 30 decembrie 1947 —

MIHAI I-iu

Prin graţia lui Dumnezeu şi voinţa naţională
REGE AL ROMÂNIEI

La toţi de faţă şi viitori sănătate

În viaţa Statului român s-au produs în ultimii ani adînci prefaceri politice, economice şi sociale, cari au creat noi raporturi între principalii factori ai vieţii de Stat.

Aceste raporturi nu mai corespund astăzi condiţiunilor stabilite în Pactul fundamental — Constituţia Ţării —, ele cerînd o grabnică şi fundamentală schimbare.

În faţa acestei situaţiuni, în deplină înţelegere cu factorii de răspundere ai Ţării, conştient şi de răspunderea ce-mi revine, consider că instituţia monarhică nu mai corespunde actualelor condiţiuni ale vieţii noastre de Stat, ea reprezentînd o piedică serioasă în calea dezvoltării României.

În consecinţă, pe deplin conştient de importanţa actului ce fac în interesului poporului român,

A B D I C

pentru mine şi pentru urmaşii mei de la Tron, renunţînd pentru mine şi pentru ei la toate prerogativele ce le-am exercitat ca Rege al României.

Las poporului român libertatea de a-şi alege noua formă de Stat.

Mihai Rege

Dat la Bucureşti,
astăzi, 30 decembrie 1947.

ROMÂNIA ÎN EPOCA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

— O BIBLIOGRAFIE —

BIBLIOGRAFII — ISTORIOGRAFIE

Boacă, Ioan, *Bibliografie legionară,* Miami Beach, Colecţia „Omul Nou"/Traian Golea, 1993.

Buzatu, Gh., Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial şi România. O bibliografie,* Iaşi, Editura Academiei, 1981.

Buzatu Gh., Kurt W. Treptow, *„Procesul" lui Corneliu Zelea Codreanu (Mai, 1938),* Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1994.

Heistver, A. V., *Burjoaznaia istoriografiia F.R.G. ob uciastii Rumynii vo vtoroi mirovoi voine. Kriticeskii ocerk,* Chişinău, Ştiinţa, 1986, 214 p.

Hillgruber, Andreas, *Südost-Europa im zweiten Weltkrieg. Literatur-bericht und Bibliographie,* Frankfurt-am-Main, 1962.

Hitchins, Keith, *Historiography of the Countries of Eastern Europe : Romania,* în "The American Historical Review", vol. 97, no. 4/October 1992.

Ilie, Petre, Gh. Stoean, *România în războiul antihitlerist. Contribuţii bibliografice,* Bucureşti, Editura Militară, 1971.

CRONOLOGII

Giurescu, Constantin C. şi colaboratori, *Istoria României în date,* ed. I, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1971.

Loghin, Leonida, *Al doilea război mondial. Acţiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie,* Bucureşti, Editura Politică, 1984.

*

Duţu, Alesandru şi colaboratori, *România în al doilea război mondial,* în „Magazin Istoric", n-rele 6,7,8,9 şi 10/1991.

Duţu, Alesandru, Mihai Retegan, *România în război. 1421 zile de încleştare. Eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord (22 iunie — 26 iulie 1941),* Bucureşti, Editura Globus, 1993.

Cronologie legionară, Miami Beach, Colecţia „Omul Nou"/Traian Golea, 1992.

*

Buzatu, Gh. şi colaboratori, *Din istoria unei zile. Contribuţii la cronologia insurecţiei române din august 1944,* Iaşi, Editura Academiei, 1979 (extras).

Liveanu, Vasile şi colaboratori, *Din cronica unor zile istorice [1 mai 1944—6 martie 1945]*, Bucureşti, Editura Academiei, 1971.

Loghin, Leonida, *Mari conferinţe internaţionale (1939—1945)*, Bucureşti, Editura Politică, 1989.

Popa, Marcel D., Horia C. Matei, *Mică enciclopedie de istorie universală*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1993.

Popişteanu, Cristian, *Cronologie politico-diplomatică românească. 1944—1947*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1976.

Romanescu, Gh., Leonida Loghin, *Cronica participării Armatei Române la războiul antihitlerist*, Bucureşti, Editura Militară, 1971.

ENCICLOPEDII, DICŢIONARE, PUBLICAŢII OFICIALE

Arms, Thomas S., *Encyclopedia of the Cold War*, London, Facts on File, 1994.

Predescu, Lucian, *Enciclopedia „Cugetarea"*, Bucureşti, 1940.

*

Ionescu, Şerban N., *Who Was Who in Twentieth Century Romania*, Boulder/New York, East European Monographs, 1994.

*

Agapie, Mircea, Aurel Pentelescu, Ion Emil, *De la Şcoala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare : Cartea amintirilor absolvenţilor. O sută de promoţii (1889—1995)*, Bucureşti, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.

*

Enciclopedia României, vols. I—IV, Bucureşti, 1938—1943.

Ştefănescu, Ştefan, ed., *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.

Dicţionar Enciclopedic, vol. I, *A—C*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993 (despre Ion şi Mihai Antonescu, p. 85).

*

Constantiniu, Florin, Mihail E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

Loghin, Leonida şi colab., *Bărbaţi ai datoriei. 23 august 1944 — 12 mai 1945. Mic dicţionar*, Bucureşti, Editura Militară, 1985.

*

Arhiva Asociaţiei foştilor deţinuţi politici din România, *Din documentele Rezistenţei*, vol. 8/1993 (se publică lista parţială a deţinuţilor politici decedaţi în gulagul comunist din România în perioada 1945—1964, pp. 146—286 ; majoritatea dintre cei menţionaţi au acţionat pe scena istoriei în epoca războiului mondial din 1939—1945).

*

România — *Monitorul Oficial*, partea I, Bucureşti, 1939—1947.

România — *Anuarul statistic al României, 1939* şi *1940*, Bucureşti, 1940.

Ministerul Regal al Afacerilor Străine al României, *Anuar diplomatic și consular. 1942*, București, Imprimeria Națională, 1942.

Lucrarea respectivă se va consulta comparativ cu *Lista ataşaţilor militari români (1877—1944)*, publicată de Dumitru Preda și Mihai Retegan, în „Revista Arhivelor", București, nr. 4/1981.

Idem, *Romania's Contribution to the Victory of the United Nations*, Bucharest, 1946.

Idem, *La Roumanie devant la Conférence de la Paix de Paris*, Bucarest, 1946.

Idem, *Convenția de armistițiu între Guvernul Român pe de o parte și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatului Unit și Statelor Unite ale Americii pe de altă parte*, București, 1944.

Pentru detalii, vezi Corneliu Rudescu, I. Șt. Toma, Al. I. Movilă, *Codul armistițiului. Cu o prefață de Dl. M. Ghelmegeanu*, București, 1945.

Idem, *Tratat de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate semnat la Paris la 10 februarie 1947*, București, 1947.

Gafencu, Grigore și colab., eds., *La Roumanie devant la Conférence de la Paix*, I—II, Paris, 1946 (s-a publicat și în limba engleză, concomitent).

[Great Britain. Foreign and Commonwealth Office] Rohan Butler, Roger Bullen, M. E. Pelly și colab., eds., *Documents on British Policy Overseas*, Series I, *1945—1950*, vols. 1—7, London, HMSO, 1984—1994 ; Series II, *1950—1955*, vols. 1—4, London, HMSO, 1986—1991.

*

Kimball, Warren F., ed., *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence*, I—III, Princeton, Princeton University Press, 1987.

Maiorov, S., *Vneșneaiia politika Sovetskogo Soiuza v period Otecestvennoi voiny. Dokumenty i materiali*, I—III, Moskva, Gospolitizdat, 1946—1947.

Ministerstvo Inostrannyh Del SSSR [MAE al URSS], *Corespondența Președintelui Consiliului de Miniștri al URSS cu președinții SUA și cu primii miniștri ai Marii Britanii în timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941—1945*, 2 vols., București, 1958 (traducere după ed. originală în limba rusă — Moskva, 1957 ; ediția a II-a — Moskva, 1989).

Idem, *Sovetskii Soiuz na mejdunarodnyh konferențiiah perioda Velikoi Otecestvennoi voiny 1941—1945 gody. Sbornik dokumentov*, 6 vols., Moskva, 1984.

Rothfels, Hans, Maurice Baumont, Sir Alan Bullock, Hans W. Gatzke ș.a., eds., *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1918. Aus dem Archiv des Auswärtigen Amt,* Serie D : *1938—1941,* vols. VI—XIII/2, Baden-Baden/Göttingen, 1956—1970 (pentru anii1938—1941 ai politicii Germaniei naziste) ; *Akten...,* Serie E : *1941—1945,* Gottingen, 1969—1979 (pentru anii 1941—1945 ai Reichului).

United States of America. Department of State, *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers,* pentru anii : *1939,* vols. 1—2 ; *1940,* vols. 1—2 ; *1941,* vols. 1—2 ; *1942,* vols. 1—3 ; *1943,* vols. 1—2 ; *1944,* vols. 1—4 ; *1945,* vols. 2—5 ; *1946,* vols. 2—4 ; *1947,* vols. 2—3, Washington, Government Printing Office, 1955—1972.

Idem, *FRUS. Diplomatic Papers. The Conference[s] at[of]...,* Washington, GPO, 1946—1972.

S-au publicat în seria respectivă documentele conferințelor interaliate de la Washington, DC și Casablanca (1941—1942 și 1943) ; de la Washington, DC și Quebec (1943) ; de la Cairo și Teheran (1943) ; de la Quebec (1944) ; de la Malta și Yalta (1945) ; de la Berlin/Potsdam (1945).

Idem, *Making the Peace Treaties, 1941—1947,* Washington, GPO, 1947.

Idem, *Paris Peace Conference, 1946 : Selected Documents,* Washington, GPO, 1946.

Idem, *Postwar Policy Preparations 1939—1945,* Washington, GPO, 1949.

Woodward, Sir Llewellyn, *British Foreign Policy in the Second World War,* vols. I—V, London, Her Majesty's Stationery Office, 1970—1976.

În lipsa colecției oficiale de documente britanice privind politica externă a Marii Britanii în anii ultimului război mondial, s-a tipărit această lucrare monumentală, autorul avînd acces la toate documentele fundamentale. Este o istorie compilată, cu caracter oficial. Pentru început, autorul a publicat o sinteză abreviată pe aceeași temă (London, 1962).

DIVERSE VOLUME DE DOCUMENTE

Bușe, Constantin și colaboratori, eds., *Relații internaționale în acte și documente,* II, *1939—1945,* București, 1976.

Scurtu, Ioan și colab., eds., *Istoria României între anii 1918—1944. Culegere de documente,* București, 1982.

*

Hillgruber, Andreas, Hrsgb., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, I, 1939—1941 ; II, 1942—1944,* Frankfurt-am-Main, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, 1966—1970.

Volumul întîi a apărut şi în limba franceză : *Les entretiens secrets de Hitler (septembre 1939 — décembre 1941),* Paris, Fayard, 1969. La fel, în limba română s-a tipărit o ediţie abreviată : Vasile Arimia şi colab., eds., *Antonescu-Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940—1944),* I—II, Bucureşti, Editura Cozia & Co., 1991.

Hitler, Adolf, *Directives de guerre,* Paris, Arthaud, 1965.

Schramm, Percy Ernst şi colab., Hrsgb., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmacht fuhrungsstab). 1940—1945,* ed. a II-a, vols. 1—8, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982.

*

Preşedinţia Consiliului de Miniştri, *Pe marginea prăpastiei. 21—23 ianuarie 1941,* vols. 1—2, Bucureşti, 1942.

Vol. I al ediţiei întîi a fost reeditat de dr. Serafim Duicu : *Ion Antonescu şi „Garda de Fier"*, I, Tîrgu-Mureş, Casa de editură „Rom-Edition", 1991. De asemenea, prin grija prof. dr. Ioan Scurtu s-a tipărit o ediţie completă după cea originală : *Pe marginea prăpastiei. 21—23 ianuarie 1941,* vols. 1—2, Bucureşti, Editura Scripta, 1992.

Comandamentul Militar al Capitalei, *Asasinatele de la Jilava..., Snagov şi Strejnicul. 26—27 noemvrie 1940,* Bucureşti, Imprimeria Centrală, 1941.

Prin grija lui Stelian Neagoe a apărut o a doua ediţie completă, în cadrul colecţiei „Din istoria atentatelor şi asasinatelor politice în România" : *Asasinatele de la Jilava..., Snagov şi Strejnicul. 26—27 noiembrie 1940,* ed. a II-a, Bucureşti, Editura Scripta, 1992.

*

Buzatu, Gh., ed., *Românii în arhivele Americii, I, Comunismul trece Nistrul (1944—1947),* Iaşi, Editura Moldova, 1992.

Cu o postfaţă de Ion Constantin.

Chiper, Ioan şi colab., eds., *Sovietizarea României. Percepţii anglo-americane (1944—1947),* Bucureşti, Editura Iconica, 1993.

Diaconescu, Ion, Gabriel Ţepelea, eds., *Ion Mihalache în faţa Istoriei,* Bucureşti, Editura Gîndirea Românească, 1994.

Documente din istoria PCR, 1917—1944, ed. a II-a, Bucureşti, 1953.

Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă CC al PCR, ed., *Istoria Partidului Comunist Român. Sinteză. Documentar*, vol. 5, *1940—1944*, f.l., f.a., cu mențiunea „strict secret" (alcătuitori : Maria Covaci, Petre Ilie, C. Nicolae, Aurel Petri, Gh. Zaharia).

Arimia, Vasile și colab., eds., *Istoria Partidului Național-Țărănesc. Documente, 1926—1947*, București, Editura ARC 2000, 1994.

Țepelea, Gabriel, ed., *Iuliu Maniu în fața Istoriei*, București, Editura Gîndirea Românească, 1993.

Ioan Scurtu, ed., *România—viața politică în documente, 1945*, București, 1994.

Scurtu, Ioan, ed., *România — viața politică în documente, 1947*, București, 1994.

Marin Radu Mocanu, ed., *România—marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, I, București, 1994.

DOCUMENTE PRIVIND CARIERA MILITARĂ A LUI ION ANTONESCU ÎNAINTE DE EPOCA CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Agapie, Mircea, Jipa Rotaru, eds., *Ion Antonescu. Cariera militară (Scrisori inedite)*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

Lucrarea a apărut în colecția „Eroi ai neamului românesc în galeria Școlii Superioare de Război (1889—1948)".

Rotaru, Jipa și colab., *Al treilea Mareșal al României. Ion Antonescu. Începutul carierei militare (1882—1919)*, București, Editura Metropol, 1993.

V. Fl. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, eds., *Plata și răsplata istoriei. Ion Antonescu, militar și diplomat (1914—1940)*, Iași, Institutul European, 1994.

DOCUMENTE, SCRIERI DIVERSE, CUVÎNTĂRI, PROCLAMAȚII DE-ALE LUI ION ANTONESCU, PUBLICATE ÎN EPOCĂ

Antonescu, General [Mareșal din august 1941] Ion, *Temelia statului național-legionar. 6 septembrie 1940 — 6 octombrie 1940*, București, Imprimeria Centrală, 1940.

Idem, *Cuvînt și faptă. Cuvîntări rostite de... Înfăptuirile guvernului. 6 septembrie — 31 decembrie 1940*, București, 1941.

Idem, *Generalul... către Țară. 6 septembrie 1940 — 22 iunie 1941*. București, 1941.

Idem, *Către Români. Chemări — Cuvîntări — Documente. La o răscruce a istoriei*, București, Socec and Co., SAR, 1941.

Idem, *Îndemnuri românești*, București, Editura „Dacia Perennis", 1941.

Idem, *Sfintele noastre drepturi. Din cuvîntările Domnului Mareșal..., Conducătorul Statului Român*, I, București, 1941.

Idem, *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, ed. a II-a, București, 1991 ; ed. I — București — 1919.

Idem, *Pentru salvarea Patriei. Îndemnuri către fii Țării. 20 ianuarie — 24 ianuarie [1941]*, București, 1941.

Idem, *Un ABC al anticomunismului românesc*, I, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Moldova, 1992.

Idem, *Lozinci rostite de...*, București, 1941.

Idem, *Apelul către femeia română și alte apeluri și cuvîntări de generalul [Ion] Antonescu și Horia Sima*, Făgăraș, 1940.

Idem, *Zum Aufbau des Legionären Rumäniens. Aufrufe, Ansprächen und Weisungen des Staatsführer und Minister-präsidenten...*,, București, 1940.
S-a tipărit și în alte limbi străine.

Idem, *Declarațiile d-lui General... făcute presei*, București, 1941.

Idem, *Cuvînt către prefecți, de d-l Mareșal...*, București, 1941.

Idem, *Cuvînt de lămurire către Țară, al d-lui...*, Piatra Neamț, 1941.

Idem, *Trei ani de guvernare. 6 septembrie 1940 — 6 septembrie 1943*, București, 1943 (cu un *Apel către Români*, datat 6 septembrie 1943 și semnat *Mareșal Antonescu*).

Idem, *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, ediție C. Hlihor, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

Idem, *Epistolarul Infernului*, ediție Mihai Pelin, București, Editura Viitorul Românesc, 1993.

ALTE LUCRĂRI CONTEMPORANE

Antonescu, Maria, *Cuvinte...*, București, 1942.

Antonescu, Mihai, *Sfintele noastre drepturi*, II, București, 1941.
Idem, *Basarabia se răzbună*, București, 1941.

Idem, *Războiul Sfînt. Cuvînt către Români rostit la Radio în ziua de 22 Iunie 1941*, București, 1941, 19 p.

Idem, *Pro Germania*, București, 1941.

Idem, *Pro Italia*, Bucureşti, 1942.

Idem, *În serviciul Ţării*, I, Bucureşti, 1942.

Idem, *Pentru pămîntul strămoşesc*, Bucureşti, 1942, 59 p.

Idem, *Închinare eroilor desrobitori*, Bucureşti, 1941.

Idem, *Pentru Basarabia şi Bucovina. Îndrumări date administraţiei desrobitoare*, Bucureşti, 1941.

Idem, *În serviciul Justiţiei româneşti. Patru luni de activitate la Ministerul Justiţiei. Reforma Justiţici româneşti*, Bucureşti, 1941.

Idem, *Adolf Hitler. Sărbătoarea Germaniei*, Bucureşti, 1941.

Idem, *Ziua Biruinţei*, I, *Cuvînt la Radio, la sărbătorirea intrării armatelor române şi germane în capitala Bucovinei şi a Basarabiei, 19 iulie 1944* ; II, *Cuvînt la Radio pentru ostaşii răniţi, 21 iulie 1941*, Bucureşti, 1941.

Idem, *Armata noastră, mîndria noastră... Cuvîntare*, Bucureşti, 1942.

Idem, *România în Europa de mîine*, Bucureşti, Universul, 1942, 62 p.

Idem, *Înfăptuirile guvernării de un an a Mareşalului Ion Antonescu (6 septembrie 1940 — 6 septembrie 1941). Expunerea d-lui Profesor...*, f.l., 1941.

Idem, *Doi ani de guvernare. 6 septembrie 1940 — 6 septembrie 1942*, Bucureşti, 1942.

S-a publicat şi în limbile franceză, germană şi italiană, precum, de ex., *Deux années de Gouvernement (6 septembre 1940—6 septembre 1942)*, Bucarest, 1942, 160 pagini.

Idem, *«Dacă vrei să cîştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea»*, ediţie Ion Ardeleanu, Cluj-Napoca, 1991.

NOI EDIŢII DE DOCUMENTE DESPRE GUVERNAREA MAREŞALULUI ION ANTONESCU

Ardeleanu, Ion, Mircea Muşat ş.a., eds., *23 august 1944*, vols. I—IV, *Documente*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984—1985.

Ardeleanu, Ion, ed., *C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu : Amintiri, documente, corespondenţă*, Bucureşti, Editura Forum, SRL, 1992.

Arimia, Vasile, Ion Ardeleanu, eds., *Secretele guvernării. Rezoluţii ale Conducătorului Statului (septembrie 1940 — august 1944)*, Bucureşti, Editura Românul, 1992.

Buzatu, Gh., Stela Cheptea, V.F. Dobrinescu, I. Saizu, eds., *Mareşalul Antonescu în faţa Istoriei*, I—II, Iaşi, Editura B.A.I., 1990.

Buzatu, Gh., ed., *Istorie interzisă*, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990.

Idem, ed., *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Editura Moldova, 1991.

Calafeteanu, Ion, ed., *Iuliu Maniu — Ion Antonescu. Opinii şi confruntări politice, 1940—1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

Drăgan, Iosif Constantin, ed., *Antonescu, Mareşalul României şi războaiele de reîntregire*, vols. II—IV, Veneţia, Editura Nagard, 1988—1990.

Mihai I al României, *Cuvinte către Români. Proclamaţii, interviuri, declaraţii*, ediţie Gh. Buzatu, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1992.

Pandea, Adrian, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, eds., *Românii la Stalingrad. Versiunea românească asupra tragediei din Cotul Donului şi Stepa Calmucă*, Bucureşti, Editura Militară, 1992.

Savu, Al. Gh. şi colab., eds., *Documente privind istoria militară a poporului român*, vols. I—IV, Bucureşti, Editura Militară, 1977—1979 pentru perioada de după 23 august 1944, seria fiind în continuare).

Zaharia, Gh., Eugen Bantea, eds., *Pentru eliberarea Patriei*, Bucureşti, Editura Militară, 1972.

Vezi şi celelalte volume privind acţiunile trupelor române pe teritoriile Ungariei, nordului Austriei şi Cehoslovaciei, în 1944—1945, apărute sub titlul *În numele libertăţii şi prieteniei*, I—II, Bucureşti, Editura Militară, 1970.

MARILE PROCESE ALE MAREŞALULUI ION ANTONESCU ŞI ALE COLABORATORILOR SĂI. CONDAMNAREA ŞI EXECUŢIA UNORA DINTRE EI

[România. „Tribunalul Poporului"], *Procesul marei trădări naţionale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu, Bucureşti*, Editura „Eminescu" S.A., 1946., 1946 (ediţie incompletă şi denaturată asupra „procesului" înscenat echipei Mareşalului Ion Antonescu la Bucureşti în 6—17 mai 1946).

Dan, Ioan, *„Procesul" Mareşalului Ion Antonescu,* Bucureşti, Editura Tempus, 1993.

Lucrare fundamentală, bazată pe studierea integrală a dosarelor prezentate ca „dovezi" în 1946, pentru reconstituirea în spiritului adevărului istoric a înscenării comuniste de sub egida „Tribunalului Poporului", instrumentat de Kremlin şi efectuat la Bucureşti de autorităţile comuniste.

Antonescu, Ion, *Citiţi, judecaţi, cutremuraţi-vă,* ediţie Ion Ardeleanu şi Vasile Arimia, Bucureşti, Editura Tinerama, 1991.

Documente din epoca „procesului" din 1946 şi despre acesta.

Idem, *Memoriu depus Onor. Tribunalului Poporului la 15.V. 1946,* în „Revista Istorică", Bucureşti, nr. 7—8/1993, pp. 757—769.

Se publică originalul documentului mai cunoscut sub denumirea de *Ultimul cuvînt al Mareşalului* la „procesul" din 1946. Publicat anterior şi de Ioan Dan (vezi, *op. cit.,* pp. 252—273, depus „Tribunalului" la 15 mai, dar datat 16 mai 1946).

Buşă, Daniela, *Procesul Antonescu în presa vremii,* în „Revista Istorică", Bucureşti, nr. 7—8/1993, pp. 771—777.

Buzatu, Gh., *O farsă stalinistă — „Procesul" Antonescu,* în „Magazin Istoric", Bucureşti, nr. 8/1993, pp. 19—24.

Buzatu, Gh., Florentina Dolghin, Marcel-Dumitru Ciucă, Gheorghe David, *Ultimele zile ale Mareşalului Ion Antonescu,* Bucureşti, 1993 (colecţia „Caietele Magazin Istoric", nr. 1).

*

* * * *Poporul acuză. Actul de acuzare, rechizitoriile şi replica acuzării în procesul primului lot de criminali de război,* Bucureşti, Editura Apărării Patriotice, 1945.

Este în discuţie *primul* dintre procesele înscenate de comunişti foştilor demnitari antonescieni, în cazul de faţă — „procesul" în care au fost implicaţi înalţi ofiţeri pentru exagerate fapte petrecute la Odessa, Cernăuţi, Tg. Jiu, Vapniarca, Bogdanovka etc. (Bucureşti, mai 1945).

Vulcănescu, Mircea. *Ultimul cuvînt,* ediţie Marin Diaconu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992.

Se republică (după revista „Ethos", Paris, caietul IV/1983) *apărarea* (1946) şi *ultimul cuvînt* (1947) scrise de Mircea Vulcănescu, chemat şi judecat ca fost demnitar în cabinetul antonescian (subsecretar de stat la Ministerul de Finanţe, ianuarie 1941—august 1944) în faţa Curţii Criminale din Bucureşti în „procesul" celui de-al doilea lot al foştilor miniştri

din perioada 1940—1944 (decembrie 1946—ianuarie 1947), proces „rejudecat" după 15 decembrie 1947.

*

Baciu, Nicolae, Octavian Căpăţînă, *Procese celebre — Mari erori judiciare*, Bucureşti, Editura Continent XXI, 1994.

Date şi consideraţii despre „procesul" şi calvarul în consecinţă al Mariei Mareşal Antonescu.

* * *

Godell, *Scene şi desene de la Tribunalul Poporului*, Bucureşti, 1946, 16 p.

* * * *Ce au făcut criminalii de război*, Bucureşti, 1945.
Broşură de propagandă.

DOCUMENTE PRIVIND „HOLOCAUSTUL" DIN ROMÂNIA

Ancel, Jean, ed., *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, vols. I—XIII, New York, The Beate Klarsfeld Foundation, 1986.
Colecţie de proporţii, dar nesistematică, părtinitoare.

Benjamin, Lya, ed., *Evreii din România între anii 1940 [şi] 1944*, I, *Legislaţia antievreiască*, Prefaţă : Şef Rabin dr. Moses Rosen, Bucureşti, Editura Hasefer, 1993.
Volum lipsit de elementare criterii ştiinţifice. Perioada luată „în studiu" priveşte de fapt, în disproporţie cu titlul (?!), anii 1938—1944.

Calafeteanu, Ion, Nicolae Dinu, Teodor Gheorghe, eds., *Emigrarea populaţiei evreieşti din România în anii 1940—1944. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*, Bucureşti, Silex, 1993.
O excelentă culegere ştiinţifică de documente.

Carp, Matatias, ed., *Cartea neagră. Fapte şi documente. Suferinţele evreilor din România*, vols. I—III, Bucureşti, Socec & Co./SAR Dacia Traiană, 1946—1948.
Culegere de documente selectate după criterii totalmente subiective, unele modificate, recent „reeditate" la Budapesta, tot în scopuri propagandistice, ca şi în primii ani postbelici cînd a apărut ediţia „originală". Azi, ediţia Carp este totalmente depăşită sub raport ştiinţific. Apreciatul nostru istoric Vlad Georgescu observa cu temei — opinie la care subscriem inte-

gral — că lucrarea lui M. Carp „este prea prosovietică pentru a inspira încredere, în ciuda bogatului material documentar pe care îl conține" (cf. *Istoria Românilor. De la origini pînă în zilele noastre*, ed. a III-a, București, Humanitas, 1992, p. 340).

Duțu, Alexandru, C. Botoran, eds., *Al doilea Război Mondial. Situația evreilor din România*, I, *1939—1941*, Cluj-Napoca, 1994.

Excelent instrument de lucru (programat în trei volume).

Pelin, Mihai, ed., *Sioniști sub anchetă. A. L. Zissu. Declarații, confruntări, interogatorii, 10 mai 1951—1 martie 1952*, I, Cuvinte introductive de dr. Moses Rosen, București, Edart — FFP, 1993.

Idem, *Legendă și adevăr*, București, Edart, 1994,

Denaturarea istoriei în slujba unei reconcilieri post-comuniste. Absolvirea celor vinovați de crimele populației evreiești împotriva trupelor române în retragere din Basarabia și nordul Bucovinei (iunie—iulie, 1940).

Rosen, Dr. Moses, ed., *Martiriul evreilor din România, 1940—1944. Documente și mărturii*, București, Editura Hasefer, 1991.

Documente și mărturii selectate cu preocuparea esențială de-a se dovedi existența în România, chiar cu „priorități" și „excese" depășind Germania și țările ocupate de Hitler, a unui Holocaust ce ar fi provocat uciderea a sute de mii de evrei (?!).

*

Ehrenburg, Ilya și colab., *Cartea neagră asupra uciderilor mișelești ale evreilor de către fasciștii germani în timpul războiului de la 1941—1945, în regiunile ocupate în Uniunea Sovietică și în lagărele de exterminare de pe teritoriul Poloniei*, vol. I, București, Editura Institutului Român de Documentare, [1946].

Lucrarea, programată să apară în U.R.S.S. imediat după terminarea războiului, nu s-a tipărit decît în străinătate (S.U.A., România, Israel etc.). Unele documente, nesemnificative, ori bine „prelucrate", privesc România. De-abia în ultima vreme, lucrarea a apărut în original (în Federația Rusă) : *Ciornaia kniga*, vol. 1, Zaporojie, 1991.

Arad, Yitzak, *Uničitojeniie evreev SSSR v gody nemețkoi okkupații (1941—1944)*, Jerussalim, Yad Vashem, 1992.

Cu unele documente despre România, selectate cu subiectivism.

DESPRE CELĂLALT HOLOCAUST, ÎMPOTRIVA POPORULUI ROMÂN

Mătrescu, Florin, *Holocaustul roșu*, București, Editura Gerom-Design, 1993.

În România și în restul continentului.

Adam, Wilhelm, *O hotărîre dificilă*, I—II, București, 1988 (ed. originală — 1965).

Antoseak, A. V., *V boiah za svobodu Rumynii*, Moskva, Voenizdat, 1974.

Biriuzov, S. S., *Sovetskii soldat na Balkanah*, Moskva, Voenizdat, 1963.

Byrnes, James F., *Speaking Frankly*, New York, Harper, 1947.

Churchill, Winston S., *The Second World War*, 6 vols., London, Cassell, 1948—1954.
Vezi și ed. franceză, mai accesibilă : *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, I—IV, Paris, Plon, 1948—1954.

Ciano, Galeazzo, *Diario*, I—II, Roma, Rizzoli, 1946.

Ciuev, Felix, *Sto sorok besed s Molotovym. Iz dnevnika...*, Moskva, Terra, 1991.

Desplaces, Philippe Viguié, *Le Règne inachéve, Paris*, Michel Lafon, 1992.
Interviuri cu Regele Mihai I, îndeosebi despre perioada celui de-al doilea război mondial, despre personalitatea și erorile Mareșalului Ion Antonescu, despre lovitura de stat de la 23 august 1944 și despre instaurarea dominației sovietice în România.

Doerr, Hans, *Der Feldzug nach Stalingrad*, Darmstadt, 1955.

Friessner, Hans, *Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Hungarn*, Hamburg, Holsten-Verlag, 1956.

Harriman, W. Averell and Elie Abel, *Special Envoy to Churchill and Stalin*, London — New York, Heinemann, 1950.

Lee, Arthur Gould, *Crown Against Sickle. The Story of King Michael of Roumania*, London — New York, Heinemann, 1950.
Una dintre cele mai cunoscute lucrări pe plan internațional privind conflictul Regele Mihai I — Mareșalul Antonescu din anii războiului.

Malinovski, R. I., ed., *Iassko-Kișinevskiie Cannae*, Moskva, Nauka, 1964.

Markham, Reuben H., *Rumania under the Soviet Yoke*, Boston, Meador Publishing Co., 1949.

Porter, Ivor, *Operation 'Autonomous'. With S.O.E. in Wartime Romania*, London, Chatto & Windus, 1989.
Vezi și ed. în limba română (București, Humanitas, 1991).

Paulus, Friedrich, *Stalingrad*, Paris, Fayard, 1961.

Schiebold, Kurt, *Opfergang in Rumänien*, Tübbingen, Mas Niemeyer Verlag, 1952.
Vezi și ed. în limba română (București, Tinerama, 1992).

Schmidt, Paul, *Hitler's Interpreter*, London, Heinemann, 1951.

Scoppa, Renato Bova, *Colloqui con due dittatori*, Roma, Ruffolo, 1949.

JURNALE, MEMORII, AMINTIRI (ROMÂNIA)

Andrei, Petre, *Jurnal, memorialistică, corespondență*, ediție V. F. Dobrinescu și colab., Iași, Editura Graphix, 1993.

Barbul, Gheorghe, *Memorial Antonescu. Al treilea om al Axei*, ediție V. F. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992.
Se publică în premieră *textul integral* al memoriilor cunoscutului demnitar, căci pînă la 1992 n-a fost cunoscut decît primul volum : *Mémorial Antonesco Le III-e homme de l'Axe*, I, Paris, Editions de la Couronne, 1950.

Beza, George, *Misiune de război în serviciul cauzei aliate. România în vîltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Albatros, 1991.
Ediția originală : Paris, 1977.

Bossy, Raoul, *Amintiri din viața diplomatică (1918—1940)*, I—II, ediție Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1993.

Carandino, Nicolae, *File de istorie*, New York, Editura „Dreptatea", 1987.
Pregătirea și declanșarea loviturii de la 23 august 1944 ; opoziția democrată 1944—1947.

Carol al II-lea, Regele, *Jurnal*, mss. inedit (anii 1937—1951).
În copie, un ex. în Arhiva Centrului de Istorie și Civilizație Europeană din cadrul Filialei Iași a Academiei Române (pentru anii 1937—1940).

Idem, *În zodia Satanei. Reflexiuni asupra politicii internaționale*, ed. I, București, Editura Universitaria, 1994.

Călinescu, Armand, *Însemnări politice. 1916—1939*, ediție Al. Gh. Savu, București, Editura Humanitas, 1990.

Idem, *Discursuri parlamentare*, I—II, București, Editura Quadrimpex, 1993.

Ediție xeroprintată după volumele originale din 1938.

* * * *Cine a fost Armand Călinescu. Mărturii*, București, Editura Presa Națională, 1992.

Ciobanu, Mircea, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1991.

Idem, *Nimic fără Dumnezeu. Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1992.

Idem, *Regele Mihai și exilul românesc*, București, Editura Princeps, 1994.

O nouă serie de interviuri și documente despre fapte și persoane din epoca războiului și după 1945.

Coposu, Corneliu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, București, Editura Gîndirea Românească, 1990.

Idem, *Dialoguri cu Vartan Arachelian*, București, Editura Anastasia, 1993.

Cretzianu, Alexandre, *The Lost Opportunity*, London, J. Cape, 1957.

Eliade, Mircea, *Memorii*, I—II, ediție în limba română de Mircea Handoca, București, Humanitas, 1991.

Emilian, Ion Valeriu, *Der phantästische Ritt : Rumäniens Kavallerie an der Seite der deutschen Wehrmacht im Kampf gegen den Bolschewismus*, Schutz, Preussische Oldendorf, 1977.

Fuiorea, Nicolae, *Divizia stalinistă „Tudor Vladimirescu" în umbra steagului roșu. Spovedania unui supraviețuitor din lagărele staliniste*, București, Editura Pan-Arcadia, 1992, 47 p.

Gafencu, Grigore, *Derniers jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939*, Fribourg — Paris, Egloff, 1946.

Vezi și ed., recentă, în limba română : București, 1992.

Idem, *Préliminaires de la guerre à l'Est. De l'accord de Moscou (21 aout 1939) aux hostilités en Russie (22 juin 1941)*, Fribourg, W. Egloff, 1944.

O lucrare de faimă internațională, încă de la apariție. A cunoscut mai multe ediții în limbile engleză, italiană etc.

Idem, *Jurnal*, mss. inedit (anii 1940—1946).

O copie se află în Arhiva Centrului de Istorie și Civilizație Europeană din cadrul Filialei Iași a Academiei Române (4 vols. dact.). Între timp, s-a început publicarea unor pagini inedite din textul integral al *Jurnalului*, aflat în păstrare la Arhivele Statului din București. Vezi, mai jos, Ion Ardeleanu și Vasile Arimia, ediție.

Idem, *Însemnări politice. 1929—1939*, ediție Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991.

Idem, *Jurnal, Iunie 1940—iulie 1942*, ediție Ion Ardeleanu și Vasile Arimia, București, Editura Globus, 1994.

Georgescu [Cosmovici], Adriana, *La început a fost sfîrșitul. Dictatura roșie la București*, București, Humanitas, 1992.
Ediția originală : Paris, 1951.

Gheorghe, Ion, *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat*, Heidelberg, K. Vowinckel, Verlag, 1952.

Hudiță, Ioan, *Pagini de Jurnal*, ed. de Dan Berindei, în „Magazin Istoric", București, cu începere din nr. 6/1993.

Ionescu, Emilian, *În uniformă pentru totdeauna. (Amintiri)*, București, Editura Militară, 1979.

Idem, *Contemporan cu veacul douăzeci*, *București*, Editura Militară, 1983.

Ionnițiu, Mircea, *Amintiri și reflecțiuni*, București, Editura Enciclopedică, 1993.
O lucrare fundamentală pentru faptele survenite la 23 august 1944, despre rolul și locul Regelui Mihai I în acțiune, cu documente anexate. Inițial s-au publicat extrase : cf. „Revista istorică", nr. 9—10/1991, pp. 557—575.

Lecca, Radu, *Eu i-am salvat pe evreii din România*, ediție Al. V. Diță, prefață dr. Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor, 1994.
Un text esențial pentru studierea problemei așa-numitului Holocaust în România sub regimul Mareșalului Ion Antonescu.

Luca, Eugen, *Pogrom. Iași, duminică, 29 iunie 1941*, Tel Aviv, 1989.

Magherescu, George, *În serviciul Mareșalului. Mareșalul Ion Antonescu văzut de un ofițer din cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu Larry Watts*, I—II, München, Ion Dumitru — Verlag, 1985.

Idem, *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, I, ediție I. C. Drăgan, Veneția, Editura Nagard, 1986 ; ed. a II-a, 1990.

Idem, *Adevărul despre Mareșalul Antonescu*, I—III, București, Editura Păunescu, 1991.

Manoilescu, Mihail, *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie—august 1940*, ediție Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1991.

Idem, *Memorii*, I—II, ediție Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1993.

Mircu, Mircea, *M-am născut reporter !*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981.

Idem, *Alte ultime şapte momente din istoria evreilor în România*, Tel Aviv, Editura Glob, 1992.
Vezi îndeosebi cap. despre Jean Cohen.

Palaghiţă, Ştefan, *Garda de Fier spre reînvierea României*, ed. a II-a, de Al. V. Diţă, prefaţă Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 1993.
Ediţia originală, în îngrijirea autorului, la Buenos Aires, 1951.

Pantazi, Ion, *Am trecut prin iad*, ediţia a II-a, Sibiu, Editura Constant, 1992.
Autorul oferă date surprinzătoare despre prizonieratul la ruşi (1944—1946) al lui Ion Antonescu, date aflate îndeosebi de la tatăl său, generalul C. Pantazi, fost colaborator apropiat al Mareşalului.

Paul al României, [Prinţul], *Carol al II-lea, Rege al României*, versiune românească de Ileana Vulpescu, Bucureşti, Editura Holding Reporter, 1991.
Lucrare realizată în baza cercetării exhaustive şi în premieră absolută a *Jurnalului* fostului suveran al României. Ediţia originală : *King Carol II. A Life of My Grandfather*, London, Methuen, 1988.

Pătrăşcanu, Lucreţiu, *Sub trei dictaturi*, Bucureşti, Editura Forum, 1945.

Pop, Valer, *Bătălia pentru Ardeal*, ediţie de Sanda Pop şi Nicolae C. Nicolescu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1992.
A se confrunta cu ediţia lui Nicolae Mareş a lui Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, f. 1, Editura Colosseum, f. a.

Popescu, Stelian, *Memorii*, ediţie Ioan Spătan, Bucureşti, Editura Mahadahonda, 1994.

Rosen, Şef Rabin dr. Moses, *Primejdii, încercări, pericole*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1990.
Cu afirmaţii şi discuţii greu de dovedit despre evenimentele din România dintre 1940 şi 1944 : „pogromul de la Iaşi [1941], dirijat cu minuţiozitatea unui act de stat, a fost înfăptuit de soldaţi şi jandarmi români" (p. 54) ; Ion Antonescu „s-a comportat la fel ca un bandit" sau „îi datorez viaţa lui Antonescu. Fără dînsul eram cu toţii, azi, în cuptoarele ce ni s-a pregătit la Belzek. E adevărat, însă aceasta nu diminuează cu nimic (?!) eticheta cu care va rămîne în istorie : aceea de «călău» a sute de mii de evrei (sic !)" (p. 59).

Rosetti, Radu, *Pagini de jurnal*, ed. Cristian Popişteanu, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Bucureşti, Editura Adevărul, 1993.

Sima, Horia, *Sfîrşitul unei domnii sîngeroase (10 decembrie 1939—6 septembrie 1940)*, Madrid, Editura Mişcării Legionare, 1977 ; ed. a II-a (1990).

Idem, *Era libertății. Statul Național-Legionar*, I—II, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1982—1986.

Idem, *Prizonieri ai Puterilor Axei*, Madrid, Editura Dacia, 1990.

Idem, *Guvernul național român de la Viena*, Madrid, Editura Mișcării Legionare, 1993.

Este vorba de guvernul din 1944—1945.

Sănătescu, Constantin, *Jurnal*, cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, București, Humanitas, 1993.

Un document memorialistic controversat, mai ales în ce privește obiectivitatea și precizia informațiilor reținute (pentru anii 1937—1941 și 1942—1947).

Slăvescu, Victor, *August 1944 în notele zilnice ale lui...*, ed. Mihai Opriței scu, în „Revista istorică", nr. 9—10/1990, pp. 907—913.

Însemnări din perioada 16—30 august 1944.

Sturdza, Mihail, *România și sfîrșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Rio de Janeiro — Madrid, Editura Dacia, 1966.

Mult mai cunoscută ediția ce a urmat, în limba engleză, a fostului ministru de externe din prima fază a guvernării legionaro-antonesciene : *The Suicide of Europe. Memoirs of Prince..., Former Foreign Minister of Rumania*, Boston, Western Island, 1968. Ed. a II-a — Alba Iulia — Paris, Fronde, 1994.

Șafran, Alexandre, *Resisting the Storm. Romania, 1940—1947. Memoirs*, ediție Jean Ancel, Jerusalem, Yad Vashem, 1987.

Vulcănescu, Mircea, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, București, Humanitas, 1992.

LUCRĂRI GENERALE

Crampton, R. J., *Eastern Europe in the Twentieth Century*, London—New York, Routledge, 1994.

O excelentă sinteză.

Hobsbawm, Eric, *Age of Extremes. The Short Twentieth Century, 1914—1991*, London, M. Joseph, 1994.

Kaplan, Robert D., *Balkan Gosts. A Journey through History*, London, Papermac, 1993.

Turism, legende și istorie denaturată, cu scene grotești și pătrundere aproximativă.

Macartney, C. A. and. A. W. Palmer, *Independent Eastern Europe : A History*, New York, 1962.

Mourin, Maxime, *Histoire des nations européennes*, II, *Pendant la Deuxième Guerre mondiale (1939—1945)*, Paris, 1961.

Ristelhueber, René, *A History of the Balkan Peoples*, ed. by S. D. Spector, New York, 1971.

Rotschild, Joseph, *East Central Europe between the Two World Wars*, Seattle-London, University of Washington Press, 1977.

Stavrinos, L. S., *The Balkans since 1453*, New York, 1958.

Vidalenc, Jean, *L'Europe danubienne et balkanique (1867—1970)*, Paris, 1973.

Wolff, Robert L., *The Balkans in Our Times*, Cambridge, 1974.

Weber, Eugen and H. Rogger, eds., *The European Right. A Historical Profile*, Berkeley — Lon Angeles, 1965.

RELAȚII INTERNAȚIONALE (ORIGINILE RĂZBOIULUI ȘI ROMÂNIA)

GENERAL

Aster, Sydney, *1939. The Making of the Second World War*, London, 1973.

Barker, Elisabeth, *British Foreign Policy in South East Europe in the Second World War*, London, 1976.

Bartlet, C. J., *The Global Conflict. The International Rivalry of the Great Powers, 1880—1990*, ed. a II-a, London—New York, Longman, 1994, (ed. orig. — 1984).

Beaumont, Maurice, *La Faillite de la Paix*, I—II, Paris, PUF, 1967—1968.

Idem, *Les origines de la Deuxième Guerre mondiale*, Paris, Payot, 1969.

Buzatu, Gh., Florin Constantiniu și colaboratori, eds., *Secretele protocolului secret von Ribbentrop-Molotov*, Iași, Moldova, 1991.

Calafeteanu, Ion, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938—martie 1940)*, București, Editura Politică, 1980.

Constantiniu, Florin, *Între Hitler și Stalin. România și pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Danubius, 1991.

Dandara, Livia, *România în vîltoarea anului 1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

Dobrinescu, V. F., Ion Pătroiu, *Ultimele luni de pace. Martie—august 1939*, Iași, Institutul European, 1992.

Duroselle, Jean-Baptiste, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, ed. a V-a, Paris, Dalloz, 1971.

Fleischhamer, Ingeborg, *Der Pakt. Hitler, Stalin und die Initiative der deutschen Diplomatie 1938—1939*, Frankfurt-am-Main, Ullstein, 1990.
Vezi și ed. în limba rusă : Moskva, 1991.

Fontaine, André, *Istoria războiului rece*, I, 1917—1950, ediție George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Militară, 1992.
Ediția originală : Paris, 1965.

Funderburk, David B., *Politica Marii Britanii față de România (1928—1940). Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

* * * *Les Grandes Puissances et les Balkans à la veille et au debut de la Deuxième Guerre mondiale. 1937—1941*, Sofia, 1973.

Gromyko, A. A., ed., *Istoriia diplomatii*, IV, Moskva, 1975.

Gromyko, A. A., B. N. Pospelov, eds., *Istoriia vneșnei politiki SSSR*, I—II, Moskva, Nauka, 1986.

Kolker, B. M., I. E. Levit, *Vneșneaiia politika Rumynii i rumyno-sovetskiie otnoșeniia (sentiabr 1939—iun. 1941)*, Moskva, Nauka, 1971.

Leonhard, Wolfgang, *Betrayal. The Hitler-Stalin Pact of 1939*, New York, St. Martin's Press, 1989.

Loghin, Leonida, *Mari conferințe internaționale (1939—1945)*, București, Editura Politică, 1989.

Lungu, Dov B., *Romania and the Great Powers, 1933—1940*, Durham — London, Duke University Press, 1989.

Matichescu, Olimpiu, *Opinia publică internațională despre dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975.

Marguerat, Philippe, *Le III-e Reich et le pétrole roumain, 1938—1940*, Leiden, A. W. Sijthoff/Geneve, 1977.

Moisuc, Viorica, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, București, Editura Academiei, 1971.

Idem, *Premisele izolării politice a României, 1919—1940*, București, Editura Humanitas, 1991.

Roman, Viorel, *Rumänien im Spannungsfeld der Grossmachte*, II, *1878—1944*; III, *1944—1991*, Meckenheim-Merl, Dr. Dieter Falk Verlag, 1989—1991.

Simion, Aurică, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972.

Taylor, A. J. P., *The Origins of the Second World War*, ed. a II-a, Greenwich, 1961.

Taylor, Telford, *Munich. The Price of Peace*, New York, Vintage Books, 1980.

Watt, Donald Cameron, *How War Came. The Immediate Origins of the Second World War. 1938—1939*, London, Heinemann, 1989.

Bauer, Eddy, *Histoire controversée de la Deuxième Guerre mondiale*, 7 vols., Monaco- Ville, 1966—1967.
Vezi și Eddy Bauer, *The History of World War II*, Leicester, Galley Press, 1984.

Bullock, Alan, *Hitler and Stalin. Parallel Lives*, London, Fontana Press, 1993.

Butler, J. R. M., ed., *History of the Second World War: Grand Strategy*, 6 vols., London, 1957—1964.
Istoria oficială britanică privind marea conflagrație.

Buzatu, Gh., *Dosare ale războiului mondial (1939—1945)*, Iași, Editura Junimea, 1978.

Idem, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Idem, *Războiul mondial al spionilor (1939—1989)*, Iași, Editura B.A.I., 1991.

Calvocoressi, Peter, Guy Wint, *Total War: Causes and Courses of the Second World War*, London — New York, 1972.

Cartier, Raymond, *La Seconde Guerre mondiale*, 2 vols., Paris, Larousse — Paris Match, 1965—1966.

Cazan Gh. și colab., eds., *Marea conflagrație a secolului XX. Al doilea război mondial*, ed. a II-a, București, Editura Politică, 1974.

Clark, Alain, *Barbarossa. The Russian-German Conflict, 1941—'45*, New York, 1965.

Copoiu, N. și colab., *Rezistența europeană în anii celui de-al doilea război mondial. 1938—1945*, 2 vols., București, 1973—1976.

Erickson, John, *The Road to Stalingrad*, I, *Stalin's War with Germany*, New York, Harper and Row, 1975.

Idem, *The Road to Berlin*, II, *Stalin's War with Germany*, New York, Harper and Row, 1983.

Gosztony, Peter, *Endkampf an der Donau 1944/45*, Wien — Munchen — Zurich, Verlag Fritz Molden, 1969.

Greciko, A. A., D. F. Ustinov, eds., *Istoriia vtoroi mirovoi voiny, 1939—1945*, 12 vols., Moskva, 1973—1980.
Istoria oficială sovietică a conflagrației mondiale.

Hart, Sir Basil Liddell, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1970.

Hinsley, F. H., *British Intelligence in the Second World War*, Abridge edition by..., London, H.M.S.O., 1994.

Irving, David, *The War Path Hitler's Germany, 1933—1939*, London, Macmillan, 1983.

Idem, *Hitler's War*, I, *1939—1942*; II, *1942—1945*, London, Macmillan, 1983.

Jacobsen, Hans-Adolf, *Der zweite Weltkrieg*, Frankfurt-am-Main/ Hamburg, 1965.

Jacobsen, Hans-Adolf, Hans Dollinger, *Der zweite Weltkrieg in Bildern und Dokumente*, 3 vols., Munchen, Desch Verlag, 1963.

De Launay, Jacques, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, I, *1939—1942*; II, *1942—1945*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Michel, Henri, *La Seconde Guerre mondiale*, 2 vols., Paris, PUF, 1968—1969.

Minassian, M. M., *Osvobojdeniie narodov iugo-vostočinoe Evropy*, Moskva, 1967.

Mourin, Maxime, *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939 à 1945*, Paris, Payot, 1957.

Idem, *Reddition sans conditions*, Paris, A. Michel, 1973.

P. N. Pospelov, ed., *Istoriia Velikoi Otecestvennoi voiny Sovetskogo Soiuza, 1941—1945*, 6 vols., Moskva, 1960—1965.
Istoria oficială a participării U.R.S.S. la conflagrația secolului.

Rurup, Reinhard, *Voina Ghermanii protiv Sovetskogo Soiuza, 1941—1945*, Berlin, 1992.

Samsonov, A. M., *Stalingradskaia bitva*, Moskva, Nauka, 1960.

Seaton, Albert, *The Russo-German War, 1941—1945*, London — New York, 1971.

Semireaga, M. I., ed., *Strany Țentralnoi i Iugo-Vostocinoi Evropy vo vtoroi mirovoi voine*, Moskva, 1972.

Shirer, William L., *Le Troisième Reich. Des origines à la chute*, Paris, Stock, 1967.
Ediția originală : New York, 1960.

Taylor, A. J. P., *The Second World War. An Illustrated History*, Harmonsworth, Penguin Books, 1976.

Von Tippelskirch, Kurt, *Istoriia vtoroi mirovoi voiny*, Moskva, 1956.
Ediția germană originală : Bonn, 1951.

Weinberg, Gerhard L., *A World at Arms. A Global History of World War II*, Cambridge, University Press, 1994.

Willmott, H. P., *The Great Crusade. A New Complete History of the Second World War*, London, Pimlico, 1992.

Wright, Gordon, *The Ordeal of War. 1939—1945*, New York — Evanston — London, Harper and Row, 1973.

Ziemke, Earl F., *Stalingrad to Berlin : The German Defeat in the East*, Washington, DC, 1968.

*

Brown, Ashley, *Modern Warfare. From 1939 to the Present Day*, New York, Crescent Books, 1986.

ROMÂNIA CONTEMPORANĂ. LUCRĂRI GENERALE

Alexandrescu, Ion, Ion Ardeleanu, Gh. Buzatu și colab., *Istoria militară a poporului român*, VI, *1919—1944*, București, Editura Militară, 1989.

Ardeleanu, Ion, C. Botoran, Gh. Buzatu, Florin Constantiniu și colab., *România în anii celui de-al doilea război mondial*, 3 vols., București, Editura Militară, 1989.

Ciorănescu, George, *Bessarabia. Disputed Land between East and West*, Munich., Ion Dumitru — Verlag, 1985.
Vezi și cea mai recentă ediție în țară (1993).

Constantinescu-Iași, Petru și colab., eds., *Istoria României (Tratat)*, VI, *1918—1944 (Machetă)*, București, Editura Academiei, 1968.
Lucrarea nu a mai fost definitivată.

Drăgan, Iosif Constantin, *Istoria Românilor*, București, Editura Europa Nova, 1993.
Lucrare dedicată Mareșalului Ion Antonescu.

Fătu, Mihai, Ion Spălățelu, *Grada de Fier. Organizație teroristă de tip fascist*, ed. a II-a, București, 1980.

Georgescu, Vlad, *Istoria Românilor de la origini pînă în zilele noastre*, ed. a III-a, București, Humanitas, 1992.

Guleș, Ovidiu, ed., *Legiunea Arhanghelului Mihail de la trecut la prezent. Almanah 1994*, Timișoara, Editura Gordian, 1994.

Hitchins, Keith, *Rumania, 1866—1947*, Oxford, At the Clarendon Press, 1994 (colecția „The Oxford History of Modern Europe").

Iazykova, A. A., *Rumyniia nakanune vtoroi mirovoi voiny, 1934—1939 g.g.*, Moskva, Nauka, 1963.

Lebedev, N. I., ed., *Istoriia Rumynii. 1918—1970*, Moskva, Nauka, 1971.

Mușat, Mircea, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II/2, *Noiembrie 1933—septembrie 1940*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Nagy-Talavera, N. M., *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Rumania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970.

Penescu, N., *La Roumanie. De la démocratie au totalitarisme. 1938—1948*, Paris, Ed. Contrepoint (SERC), 1981.

Rallo, Michele, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa (1919—1945)*, București, Editura SeMpre, 1993. Ed. orig. — Roma, 1990.

Roberts, H. L., *Rumania: Political Problems of an Agrarian State*, New York, Yale University Press, 1951.
O nouă ediție xeroprintată — 1969.

Savu, Al. Gh., *Dictatura regală (1938—1940)*, București, Editura Politică, 1970.

Scurtu, Ioan, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Idem, *Monarhia în România. 1866—1947*, București, Danubius, 1991.

Idem, *Viața politică din România. 1918—1944*, București, Editura Albatros, 1982.

Idem, *Din viața politică a României (1926—1947). Studiu critic privind istoria P.N.Ț.*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983. Ed. II — 1994.

Sima, Horia, *Istoria Mișcării Legionare*, Timișoara, Editura Gordian, 1994. Ed. orig.—Rio de Janeiro, 1967 (în limba franceză).

Stănescu, Marin C., *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanisă și România (1919—1944)*, București, Silex, 1944.
În colaborare cu Gh. Neacșu.

ROMÂNIA ÎN ANII RĂZBOIULUI NEUTRALITATEA ȘI PIERDEREA BASARABIEI ȘI A NORDULUI BUCOVINEI. CRIMELE COMUNISTE ÎN PROVINCIILE CEDATE

Guvernământul Basarabiei, *Basarabia desrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolșevice. Înfăptuiri românești*. Prefață de Mihai Antonescu, București, Institutul de Arte Grafice „Marvan", SAR, 1942.

Brătianu, G. I., *Le Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Bucarest, 1943.

Bruhis, Mihail, *Rusia, România și Basarabia. 1812—1918—1924—1940*, Chișinău, Universitas, 1992.
Ediția originală, în limba rusă, Tel Aviv, 1979.

Bulat, L., ed., *Basarabia 1940*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1991.

Buzatu, Gh., *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940*, în E. I. Emandi, Gh. Buzatu, V. S. Cucu, eds., *Geopolitica*, vol. 1, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 482 și urm.

Constantin, Ion, *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București, Editura Fiat Lux, 1994.

Dobrinescu, V. F., *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918—1940*, Iași, Editura Junimea, 1991.

Galaction, Gala, *Zile basarabene*, Chișinău, Știința, 1993.

Mușat, Mircea, *Drama României Mari*, București, Editura Fundației România Mare, 1992.

Pop, Adrian, ed., *Sub povara graniței imperiale. Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenței de stat. Postfață*, de acad. Dan Berindei, București, Editura Recif, 1993.

Scurtu, Ioan, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

Șișcanu, Ion și Vitalie, Văratec, *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente. Prefață* de Valeriu Matei, Chișinău, Universitas, 1991.

Șișcanu, Ion, *Raptul Basarabiei — 1940*, Chișinău, Universitas, 1992.

Despre crimele populației evreiești, vezi îndeosebi studiile recente și documentele incluse în publicațiile : „Revista de Istorie Militară" (București) ; „Magazin Istoric" (București) ; „Patrimoniu" (Chișinău, mai ales numerele 1/1993 ; 2/1993 și 1/1993) ; „Europa" (București) ; „Cugetul" (Chișinău, nr. 1/1993) ș.a.

RĂZBOIUL SFÎNT (1941—1944). LUCRĂRI CONTEMPORANE

* * * *Fapte de arme*, vols. I—V, București, 1943—1944.

* * * *Războiul nostru sfînt... Acte și documente, 22—25 iunie 1941*, București, 1941.

* * * *Distruzioni e massacri Bolscevici. Bessarabia e Bucovina*, Craiova, f.a.

* * * *Rusia a fost și rămîne primejdia de moarte a României*, București, 1943.

* * * *Sînge românesc pentru lumea nouă*, colecție editată la Imprimeria Națională din București (1941—1942). Din colecție :

— *Trecerea Prutului ;*
— *Trecerea Nistrului ;*
— *Odessa ;*
— *Crimeea și Marea de Azov.*

Pentru propagandă s-au editat lucrări și în limbi străine (îndeosebi germană și italiană). Vezi de ex. : *Sangue romeno per la Nuova Europa. La Romania in guerra nella stampa italiana*, Bucarest, 1942, XIV — 225 p. și 8 planșe color ; *Rumäniens heiliger Krieg im Spiegel der deutschen Presse*, Bukarest, 1942, XV — 239 p. și 8 planșe color.
Lucrarea apărută în limba italiană s-a publicat în 1943 și în limba germană, la București. La vol. III *(Odessa)*, apare ca ed./autor PAN. M. VIZIRESCU.

* * * *Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul". Catapeteazma Sfinților noștri eroi din Campania anului 1941*, București, 1942.

* * * *La Roumanie dans la Guerre. L'effort financier*, Bucarest, 1942.

* * * *Von der Bolschewisten verubte Mörde und Zerstörungen in Bessarabien und in der Bukowina*, Craiova, f.a.
Vezi și broșura cu același titlu tipărită, tot la Craiova, tot în 16 pagini și 45 de planșe. Vezi mai jos.

* * * *Ruines et massacres bolchéviques. Bessarabie et Bukowine*, Craiova f.a., 16 p. și 45 de planșe.
Vezi mai sus.

* * * *Războiul și democrația. Date și documente*, București, 1942.

* * * *Paradisul roșu. Expoziție anticomunistă organizată de Ministerul Propagandei Naționale. Documente și fotografii din arhiva Institutului de documentare anticomunistă*, București, 1942.

* * * *Credința dăruiește izbînda*, București, 1943.

* * * *Biruința va fi a noastră ! Lămuriri pentru muncitorul român*, București, 1943.

* * * *Regimentul 7 Vînători „Ioan Vodă cel Cumplit". Eroii noștri titani ai năzuirilor românești*, Suceava, 1942.

* * * *Recunoștința eroilor. Divizia I Gardă. 19-IX-1943. Tîrnosirea Bisericii din Ivești*, București, 1943.

* * * *Balcanii lăsați pradă bolșevismului. Fapte — documente — voci din presă*, București, 1944.

* * * *Vitejia românească*, București, 1944.

* * * *Dușmanul ne defăimează prin vorbe... Armata răspunde prin fapte !*, Rîmnicu Vîlcea, 1944.

Primăria Municipiului Odessa, *În slujba Țării. Un an de gospodărie românească la Odessa. 16 octombrie 1941—16 octombrie 1942*, Cuvînt înainte de Gherman Pântea, primarul Odessei, Odessa, 1942/1943.

Verenca, Olivian, *Administrația civilă română în Transnistria*, Chișinău, Universitas, 1993.
Studiu, reflecții și amintiri ale fostului director de cabinet al Guvernatorului Transnistriei, Profesorul George Alexianu.

*

Acsinteanu, George, *Biruitorii. Oameni cu suflete de zei*, I—II, București, 1941—1942.

Idem, *Escadrila albă. Biruitorii. Oameni cu suflete de zei*, ed. a II-a, București, 1942.

Andreescu, Ladmiss, *Sburăm spre Răsărit. Carte de război*, București, 1942.

Andreescu, Mircea, *Bolșevismul și Europa*, București, 1943.

Apostol, Medic militar lt. col. dr. Od., *Din carnetul de războiu al unui medic militar*, București, 1943.

Ardeleanu, Ion, *Războiul de apărare și reîntregire*, București, 1943.

Atanasiu, Colonel C., *Elan războinic*, București, 1942.

Idem, *Sîngerări transilvane*, București, 1943.

Argeș, Radu, *Jertfă pentru patrie*, București, 1943.

Baziliu, P., *La Prut și înainte peste Nistru. Impresii de război*, București, 1943.

Bocu, Sever, *Lupta pentru Banat. Discurs din 5 martie 1942*, Timișoara, 1942.

Botîrlă, Alexandru, *Pagini de război*, București, 1943.

Budiș, Lt. col. Alexandru, *Spre a-ți aminti Războiul Sfînt*, București, 1941.

Brătianu, Gheorghe I., *Cuvinte către Români*, București, T. R. Independența, 1942.
Autorul opina că „războiul de astăzi" fusese „pornit să dezlege în cîteva luni probleme seculare" (p. 183).

Idem, *Notes sur un voyage en Crimée*, Bucarest, 1943 (extras).

Caledoniu, Ovid, *România — hotar de răsărit al Europei,* București, 1943.

Cernea, Gh.,. *Biruința de la Răsărit. Cîteva cuvinte în legătură cu războiul nostru sfînt,* Sibiu, 1942.

Chiper, Gheorghe, *Bătălia văzduhului,* I, *Dracii albaștri;* II, *Aripi biruitoare;* III, *Pe drumurile jertfei,* Iași, 1942.

Ciplea, Căpitan ing. dr. Liciniu L., *Caracterul mondial al războiului actual,* București, 1944.

Colfescu-Delaturda, Ion, *O zi mare, o zi de reculegere adîncă: 22 iunie. Contribuții la noua construcție a statului,* București, 1942.

Coravu, C., *Foc pe vatra așteptărilor,* București, 1943.

Costăchescu, Dumitru I., *Prin stepa calmucă. Schițe, 1942,* Sibiu, 1943.

Croitoru, Protopop maior I. D., *Forța noastră morală de-a lungul veacurilor și războiul contra bolșevismului.* Cu o prefață de Dl. General I. Șteflea, București, f.a.

Crețulescu, Căpitan Leon V., *Flăcăii Tecuciului. Schițe din război,* Bacău, 1943.

Demetrescu, Al., *Aripi românești în luptă,* București, 1941.
S-a publicat și în limbile germană și italiană.

Economu, General Virgil, *Războiul nostru Sfînt,* București, 1942.

Ene, Constantin, *Cazemata 67. Momente din războiul contra bolșevicilor,* I, Timișoara, 1941.

Găvănescul, I., *De la Kant la Hitler. Spre pacea lumii,* București, 1942.

Geantă, Teodor, *Pe urmele străbunilor. Minuni ostășești din războiul sfînt,* București, 1943.

Gheorghiu, Const.-Virgil, *Ard malurile Nistrului. Mare reportaj de război din teritoriile desrobite cu o prezentare de* Tudor Arghezi, București, 1941.
Vezi și cea mai recentă ediție : București, Editura Geea, 1993, cu precizările lui Mihai M. Călugăru, sub titlul *Drama Basarabiei și un scriitor uitat* (pp. 5—9).

Idem, *Am luptat în Crimeea. Reportaj de război,* București, 1942.

Giuvelic, Mircea N., *Compania a 2-a, 1939—1941. Jurnal,* Cernăuți, 1943.

Hagea, Const., *Zile și nopți în Stepa Nogaică. Însemnări de război*, Brașov 1942.

Hainărosie, Prof. Afrodita G., *Eroism și jertfă românească*, Brăila, 1942.

Ioan, Grigore Olimp, *Noi de la Bombardament. Jurnal de război*, București, 1941.

Ionescu, Preot căpitan C., *Războiul sfînt și lupta noastră*, Pitești, 1942.

Ionescu, Petru P., *Muncitorul și soldatul*, București, 1943.

Lascarov-Moldovanu, Al., *Scrisori de război Din anul vitejiei românești 1941. Căminul — Frontul de foc — Cei de acasă — Credința — Răniții — Spitalele — Întoarcerea — Basarabia și Bucovina — Scrisori în versuri — După Odesa*, București, 1942.
Ediția a II-a : București, 1942, 351 p.

Idem, *Vom învinge ! Îndemnuri pentru vremea de acum*, București, 1943.

Idem, *Sus inimile ! Vorbiri către săteni pentru vremea de acum*, București, 1943.

Lupu, Dr. Octavian, *Acțiunea sanitară în Bucovina, 1941—1943*, Cernăuți, 1943.

Macriu, G., *Războiul dreptății*, București, 1943.

Idem, *Despre greutățile războiului. (Lămuriri)*, București, 1943.

Manolescu, General Ion, *Pe urmele războiului*, București, 1943.

Mardare, Valeriu, *Pe urmele bolșevicilor. Reportaj de război (cu 10 planșe)*, București, 1941.

Mățulescu, D., *Țăranul român în război*, București, 1943.

Mihălcescu [Mitropolitul Moldovei și Sucevei IRINEU], *Preoțimea și Războiul Sfînt contra hidrei bolșevice. Pastorală*, Iași, 1941.

Miron, G., *Povestea Vulturilor. Istoria vitejiei românești*, București, 1942.

Moțu, B., *...Vă scriu din Caucaz. Partizanii bolșevici*, București, f.a.

Munteanu, Ion, *Sub scutul Regelui. Culegere de articole din ziarul „Bucovina". Mai — iulie 1942*, Cernăuți, 1942.

NICODIM, Patriarhul României, *Cuvîntul Bisericii pentru războiul sfînt*, București, 1941.

Panaitescu, C., *Spicuiri dintr-un jurnal de campanie. Acțiunile Regimentului 12 Roșiori în Basarabia și Transnistria*, București, 1941.

Penescu, Corneliu, *La porțile Odessei*, București, 1942.

Idem, *Spre Răsărit*, București, f.a.

Predescu, Alexandru, *Soldați în Est*, București, 1943.

Radu, C., *La Bessarabie, Données géographiques, éthniques, historiques et politiques*, [Istanbul], 1944.

Rafiroiu, G. G., *Dealul de fier*, Lugoj, f.a.

Răducu, Iordache, *22 iunie. Schițe*, București, 1942.

Rădulescu, Dr. Ilie, *Pentru un imperialism românesc*, București, 1942.

Rosetti, Generalul R., Membru al Academiei Române, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei și Basarabiei*, București 1942 (extras din Analele Academiei Române, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria III, t. XXIV, mem. 16).

Comunicare făcută în ședința publică din 20 martie 1942.

Sassu, C., *Din cronica unui an epocal. Fapte, oameni și permanențe istorice*, Brașov, 1942.

Savopol, Lt. col. Const. Gh., *Roșiorii din Banat. Episoade din luptele de la Odessa*, Craiova, 1942.

Idem, *Cu călărașii romanațeni spre Kerci. (Jurnal personal)*, București, 1942.

Sănțeanu, F., *Plugar și ostaș. Cîntece și scrisori din război. Culegere*, București, 1943.

Spătaru, Mihail, *Războiul nostru*, București, 1943.

Stănescu, Păun George, *Nici o brazdă românească nu se uită!... Și eu am luptat pe frontul de la Cuban (29 august 1942)*, Constanța, f.a.

Idem, *În fața morții, dar am mers înainte...*, Slatina, f.a.

Idem, *Ce am văzut în Caucaz. Femei trăgînd la jug, arîndu-și ogoarele!...*, Buzău, 1942.

Stoenescu, General Nic. Sc., *Pentru ce luptăm?*, București, 1941.

Sturzu, Gr., *În războiul sfînt cu Vînătorii de Munte. Note de campanie*, Bacău, 1943.

Ștefănescu, Mircea, *Încrederea în Noi și în Conducerea Țării*, București, 1944.

Teodorescu, Lt. Eugeniu, *Plotonul II Mitraliere*, București, 1942.

Tocineanu, Căp. Ion, *Angajamentul naval de la 26 iunie 1941 în apropierea coastelor noastre*, București, 1941.

Tomescu, Maiior Mircea, *Soldați și doctrine în războiul contra Rusiei Sovietice. Prefață de* Pamfil Șeicaru, București, 1942.

Verbiceanu, Cpt. comandor Marius, Cristian Teodorescu, *Echipaj!... la posturile de luptă. Valuri de glorie și fapte de arme pe frontul naval*, București, 1942.

ROMÂNIA ÎN RĂZBOI. LUCRĂRI DE SPECIALITATE

Bodea, Gh. I. și colab., *Administrația militară horthystă în nordvestul României. Septembrie — noiembrie 1940*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988.

Brestoiu, Horia, *Acțiuni secrete în România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Științifică, 1973.

Idem, *Impact la paralela 45. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, Iași, Junimea, 1986.

Idem, *România și marile bătălii ale frontului secret*, I, București, Editura „Viitorul Românesc", 1994.

Bucurescu, Ion, George-Paul Sandachi, *Aviația Română pe Frontul de Est și în apărarea teritoriului, I, 22 iunie 1941 — 31 decembrie 1942. Documente, memorii, amintiri și comentarii*, București, Editura Tehnoprod, 1993.

Burcin, Lt. col. Octavian, *Acțiunile militare desfășurate de Armata Română la flancul de sud al Frontului germano-sovietic în anul 1941. Bătălia pentru Odessa*, București, Academia de Înalte Studii Militare, 1993.
Rezumatul tezei de doctorat.

Ceaușescu, Ilie, ed., *File din istoria militară a poporului român*, vols. 5—6 București, Editura Militară, 1979.

Chirnoagă, Platon, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 — 23 august 1944*, Madrid, Editura Carpați/Traian Popescu, 1965.

Dohotaru, Ion, *Direcția Informații Militare între ficțiune și adevăr*, București, 1994.

După atîția ani, lucrarea rămîne singura de acest gen în domeniu.
Ediția a II-a — Madrid, 1986.

Dugan, James, Carrol Stewart, *Ploești. The Great Grount-Air Battle of 1 August 1943*, New York, Random House, 1962.

Duțu, Alexandru și colab., *Armata română în cel de-al doilea război mondial*, în „Armata României" / „Observatorul militar", numere speciale 1/iunie 1994, 2/august 1994, 3/oct. 1994.

Dafinescu, Traian, Ion Boață, *Istoria serviciilor logistice ale armatei române*, București, Editura Militară, 1990.

Fătu, Mihai, *Contribuții la studierea regimului politic din România (septembrie 1940 — august 1944)*, București, Editura Politică, 1984.
Un studiu pseudo-științific, depășit din momentul apariției sale.

Fătu, Mihai, Mircea Mușat, eds., *Teroarea horthystă-fascistă în nord-vestul Transilvaniei. Septembrie 1940 — octombrie 1944*, București, 1984.

Lebedev, N. I., *Rumyniia v gody vtoroi mirovoi voiny*, Moskva, IMO, 1961.

Idem, *Garda de Fier, Carol al II-lea și Hitler*, Chișinău, Editura Știința, 1970.
Traducere din limba rusă.

Idem, *Krah fașizma v Rumynii*, Moskva, Nauka, 1976.

Levit, I. E. *Uciastiie fașistskoi Rumynii v agressii protiv SSSR. Istoki, plany, realizații (1. IX. 1939 — 19. XI. 1942)*, Chișinău, Editura Știința, 1981.

Idem, *Krah politiki agressii diktatury Antonescu (19. XI. 1942 — 23. VIII. 1944)*, Chișinău, Editura Știința, 1983.

Mihalache, General maior Vasile și Col. (r) Suciu Ioan, *Jandarmeria română. 1850 — 1949. Pagini dintr-o istorie nescrisă*, București, Editura Ministerului de Interne, 1993.

Popescu-Puțuri, Ion și colab., *La Roumanie pendant la Deuxième Guerre mondiale. Etudes*, Bucarest, Editions de l'Académie, 1964.

Romanescu, Gh., Nicolae Ciobanu, Alesandru Duțu, *L'armée roumaine dans la compagne de l'Ouest. Sa contribution à l'afrranchissement de la Hongrie, de la Tchécoslovaquie et de l'Autriche*, Bucarest, Editions Militaires, 1991, 296 p.

Rotaru, Dr. Jipa, Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Campania din Est în ordine de zi, I, În Basarabia și în partea de nord a Bucovinei (22 iunie — 26 iulie 1941),* București, Editura Metropol, 1993.

* * * „Revue internationale d'histoire militaire", édition roumaine, Bucarest, no. 77/1992 — număr special despre România.

* * * *Sur la Roumanie en Guerre,* număr special al prestigioasei publicații internaționale „Revue d'histoire de la Deuxieme Gurre mondiale", Paris, no. 70/1968.

Scurtu, Ioan, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939—1947, Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vîltoarea celui de-al doilea război mondial,* București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.

Simion, Aurică, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976.

Idem, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944,* ClujNapoca, Editura Dacia, 1979.
Lucrare reprezentativă pentru domeniul abordat.

Sweetman, John, *Ploești Oil Strike,* New York, Ballantine Book Inc., 1974.

Ștefănescu, Paul, *Istoria serviciilor secrete românești.* București, Editura Divers Press, 1994.

Weber, Hermann, *Die Bukowina im zweiten Weltkrieg,* Hamburg, 1972.

Wolf, Leon, *Low Level Mission,* New York, Arno Press, 1972.

Zaharia, Gh., M. Fătu, *România,* în *Regimurile fasciste și totalitare din Europa,* II, București, 1980.

Zaharia, Gh. și collab., *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940 — octombrie 1944),* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974.

DESPRE „HOLOCAUST" ÎN ROMÂNIA ANTONESCIANĂ

Ancel, Jean, *Antonescu and the Jews,* în „Yad Vashem Studies", vol. XXIII, Jerusalem 1993, pp. 213—280.
Se reiterează puncte de vedere cunoscute privind activitatea „criminală" a lui Ion Antonescu, puncte de vedere vehiculate în primii ani postbelici, în vremea „procesului" din 1946.

Idem, *„The Christian" Regimes of Romania and the Jews, 1940—1942,* în *Holocaust and Genocide Studies,* vol. 7/1, Spring 1993, pp. 14—29.

Baranga, Aurel, *Ninge peste Ucraina,* București, 1945.

Butnaru, I. C., *Holocaustul uitat. Considerațiuni istorice, politice și sociale cu privire la antisemitismul românesc*, Tel Aviv, Typo-Studio Ijak, 1985.

O pseudo-istorie, lipsită de orice valoare științifică.

Buzatu, Gh., *Mareșalul Antonescu și problema evreiască*, în „Revista de Istorie Militară", nr. 6/1994.

Carmilly-Weinberger, Moshe, *The Road to Life*, New York, Shengold Publishers, Inc., 1994.

Idem, *Istoria evreilor din Transilvania (1623—1944)*, București, Editura Enciclopedică, 1994.

Gutman, Yisrael, Gideon Greif, eds., *The Historiography of the Holocaust Period*, Jerusalem, Yad Vashem, 1988.

Ioanid, Radu, *Sabia Arhanghelului Mihail. Ideologia fascistă în România*, București, Editura Diogene, 1994.
Ed. orig. — Boulder/New York, 1990.
În America liberă, o analiză cominternistă a fenomenului legionar.

Karetki, Aurel, Maria Covaci, *Zile însingerate la Iași (28—30 iunie 1941). Prefață de* Nicolae Minei, București, Editura Politică, 1978.
Un studiu temeinic, bazat pe informații inedite din arhivele românești.

Lezea, G., *Vapniarka*, București, 1945.

Litani, Dora, *Transnistria*, Tel Aviv, 1981.

Manuilă, Sabin and Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II / Populația evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, ediție Kurt W. Treptow and Larry Watts, Iași, The Romanian Cultural Foundation, 1994.
Reeditarea studiului tipărit în 1958 la Roma și la New York, cu o necesară concluzie datorată lui W. Filderman, fost lider al comunității evreiești din România în epocile interbelică și războinică : „...În nici o țară dominată de naziști, n-a supraviețuit o așa mare proporție a populației evreiești" (p. 58—59).

Mezincescu, Eduard, *Mareșalul Antonescu și catastrofa României*, București, Editura Artemis, 1993.
Un pseudo-discurs despre Mareșalul Ion Antonescu, cu false probleme despre problema „Holocaustului", pe care autorul, evident, n-o cunoaște decît la modul primitiv.

Schafferman, S., *Dr. W. Filderman. 50 de ani din istoria judaismului român*, Tel Aviv, 1986.

Volovici, Leon, *Nationalist Ideology & Antisemitism. The Case of Romanian Intellectuals in the 1930s*, Oxford — New York — Seoul — Tokyo, Pergamon Press, 1991.
Studiu incomplet și deficitar la capitolul interpretativ al „dreptei" românești din anii '30, cu concluzii lesne de imaginat. Concluziile sînt în spiritul celor sugerate fie și de bibliografiile recente : Jean Ancel, Victor Eskenasy, *Bibliography*

of the Jews in Romania, Tel Aviv University, 1991, Zvi Hartman, *Antisemitism in Romania. The Image of the Jews in the Romanian Society. Bibliography*, Tel Aviv University, 1993

Pentru diverse alte aspecte, vezi seria publicației „Yad Vashem Studies" (19 vols. apărute), ca și primele (și ultimele !) două numere din „Romanian Jewish Studies" (vol. 1, nos. 1—2/1987), cu materiale cuprinzînd aspecte și concluzii discutabile. În acest sens, cf. Jean Ancel, *The Jassy Syndrome*, I—II, incluse în cele două numere. În schimb, nimic pe tema „Holocaustului" în volumul reunind comunicările primei conferințe internaționale consacrată istoriei evreilor din România, cu participarea specialiștilor din Israel și România (vezi *Shvut, Jewish Problems in Eastern Europe. First International Conference on the Histroy of the Jews in Romania*, vol. 16, edited by Liviu Rotman, Tel Aviv, University, 1993).

MAREȘALUL ION ANTONESCU. LUCRĂRI CONTEMPORANE ȘI STUDII ȘTIINȚIFICE

* * * *Mareșalul Ion Antonescu, Conducătorul României*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941.

În anul 1942, la aceeași editură, s-a tipărit o nouă ediție (cu ilustrații) și, concomitent, s-au imprimat exemplare pentru străinătate :

— *Marschall Ion Antonescu, Rumäniens Staatsführer*, Bukarest, Luceafărul, 1942, 192 p. + ilustrații ;

— *Le Maréchal Ion Antonesco, „Conducător" de la Roumanie*, Craiova, Scrisul Românesc, 1942, 189 p. + ilustrații.

Andreianu, Prof. Ioan T., *Conducătorul*. Cuvîntare ținută la Seminarul „Veniamin Costache", Iași, 1942 (extras din revista „Vremea școlii", nr. 7—8/ septembrie-octombrie 1942).

Constantinescu, Căpitan, Ion, *Cnducătorul*, București, Institutul de Arte Grafice „Marvan", 1941.

Laeuen, Harald, *Marschall Antonescu*, [Essen], Essener Verlagsanstalt, 1943, 178 p. + 8 planșe.

Pietraru, Matei, *Două mii de ani de istorie și dreptatea lor. Voci streine despre România în 1942*, București, 1943.

Popa, Dr. I., *Geniul și personalitatea Mareșalului Antonescu, Conducătorul Statului Român*, Iași, 1942.

Vlădescu, Theodor, *Mareșalul, națiunea, statul, monarhia*, București, 1944.

Hillgruber, Andreas, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch rumänischen Beziehungen 1938—1944*, ed. I, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1954 ; ed. a II-a, Wiesbaden, 1965.

Vezi și recenta ediție românească, apărută prin grija lui Stelian Neagoe, dar fără menționarea traducătorului (? !) : *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938—1940)*, București, Humanitas, 1994.

Lupan, Nicolae, *Mareșalul Ion Antonescu, soldat martir,* București 1991.

Watts, Larry L., *Romanian Cassandra. Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916—1941,* Boulder / New York, Columbia University Press, 1993.

Lucrarea, apărută în prestigioasa colecție „East European Monographs" (coordonată de istoricul Stephen Fischer-Galați, no. CCCLVIII), reprezintă cea mai bună monografie închinată Mareșalului Ion Antonescu, Va fi urmată de un volum acoperind anii 1941—1946. Actualmente, Fundația Culturală Ro_ perind anii 1941—1946.

Vezi și recenta ediție în limba română : *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă, 1918—1941,* București, Editura Fundației Culturale Române, 1994.

Idem, *Carol and Antonescu, Attitudes towards the Use of Violence in Politics,* în „Romanian Civilization", II/2, 1993, Iași — București, pp. 3—23.

Idem, *Antonescu and the German Alliance,* în „Romanian Civilization", I/1, 1992, Iași, pp. 61—76.

Zamfirescu, Dan, *Regele și Mareșalul, București,* Editura Roza Vînturilor, 1994.

Eseuri de jurnalist

ROMANE

Aramă, Ion, *Mareșalul și soldatul,* București, Editura Militară, 1992.

Leu, Corneliu, *Romanul unei zile mari,* București, Editura Albatros, 1984, (ed. I — 1979).

Lurdo, I., *Salvatorul,* București, Editura Tineretului, 1959.
Proză penibilă.
Idem, *Ultimul batalion,* București, Editura Tineretului, 1960.
Proză penibilă.

Preda, Marin, *Delirul,* ediție necenzurată îngrijită și prefațată de Ion Cristoiu, București, Editura Expres, 1991.

Romanul a apărut inițial în 1975 și s-a bucurat de un mare succes, în mare măsură fiind vorba de un scandal extraliterar.

Stoian, Mihai, *O zi pentru nemurire,* București, Editura Militară, 1984.

LOVITURA DE STAT DE LA 23 AUGUST 1944, PREGĂTIRE, ÎNFĂPTUIRE, IMPLICAȚII INTERNE ȘI INTERNAȚIONALE. ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL CONTRA GERMANIEI

Anescu, V., C. Antip, Eugen Bantea, I. Cupșa și colab., *România în războiul antihitlerist, 23 august — 9 mai 1945,* București, Editura Militară, 1966.

Anescu, V., *Efortul economic al poporului român în războiul antihitlerist,* ed. a II-a, București, Editura Militară, 1974.

Antosiak, Alexei, *Eliberarea,* Moscova, Agenția de Presă „Novosti", 1984.

Multe pagini despre operația Iași — Chișinău, despre România, în ansamblu despre „eliberarea" Europei de sud-est în 1944—1945.

Bantea, Eugen, *Insurecția română în «Jurnalul de război» al Grupului de Armate German „Ucraina de Sud"*, București, Editura Militară, 1974.

Buzatu, Gh., ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

Chiper, Ioan, *Actul istoric de la 23 August 1944 în contextul politicii Marilor Puteri față de România,* I, în „Revista de istorie", nr. 9/1989, pp. 927—944.

Constantiniu, Florin și colab., *A Turning Point in World War II ; 23 august 1944,* New York, Columbia University Press, 1985.

Ediții și în limbile română sau franceză.

Coposu, Corneliu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui,* București, Editura Gîndirea Românească, 1990.

Cupșa, I. și colab., *Contribuția României la războiul antihitlerist (23 august 1944 — 9 mai 1945),* București, Editura Militară, 1958.

A fost, după 1945, prima monografie ce aborda temeinic una dintre fazele participării române la războiul mondial cea din 1944—1945.

Gheorghiu, Mihnea și colab., *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică,* București, Editura Militară, 1974.

Kissel, Hans, *Die Katastrophe in Rumänien 1944,* Darmstadt, Wehr und Wissen Verlagsgeselschaft MBH, 1964.

Matei, Gh., Gh. Zaharia și colab., *Ecoul internațional al insurecției române și al participării României la războiul antihitlerist,* București, Editura Militară, 1964.

Lucrarea nu s-a difuzat.

Mourin, Maxime, *La chute du Conducator,* în „Revue de Paris", no. 3/1970, pp. 34—45.

Rolul Regelui în „revoluția" din 1944.

Ministerul Propagandei [România], *23 August — sărbătoarea națională a poporului român,* București, 1945.

* * * *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declarațiile Domnilor : Iuliu Maniu, C. Titel Petrescu, Lucrețu Pătrășcanu și C. I. Brătianu. Senzaționalele dezvăluiri făcute de un ofițer britanic aruncat cu parașuta în România pentru a duce tratative cu opoziția română,* București, Tipografia „Viața Literară", 1944.

* * * *23 August — marea sărbătoare*, Bucureşti, ESPLA, 1954.

* * * *23 August 1944. Culegere de articole*, Bucureşti, Editura Politică, 1964.

NICODIM, Patriarhul României, *Pastorală cu prilejul încheierii armistiţiului între România şi Marii Aliaţi din 23 August 1944*, Bucureşti, 1944.

Romanescu, Gh., N. Ciobanu, Alesandru Duţu, *L'Armée roumaine dans la campagne de l'Ouest. 1944—1945*, Bucarest, Editions Militaires, 1991.

Safta, Ion, ed., *La guerre et la montagne dans l'histoire des Roumains*, Bucarest, Editions Militaires, 1991.

Schipor, Ilie, *Impactul strategic al revoluţiei române din august 1944 : factorii spaţiu şi timp*, „Revista de istorie", nr. 8/1989, pp. 813—8323.

Şuţa, Ion, *România la cumpăna Istoriei. August '44*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991.

Varia, General-maior (rez.) M., *23 august 1944. Studiu*, Bucureşti, 1993.

Lucrarea xerografiată, în număr limitat de exemplare. Ne-a parvenit prin bunăvoinţa autorului.

Zaharia, Gh. şi colab., *Contribuţia României la victoria asupra fascismului*, Bucureşti, Editura Politică, 1965.

Zaharia, Gh., Ion Cupşa, *Participarea României la înfrîngerea Germaniei hitleriste*, Bucureşti, Editura Politică, 1985.

Cu cele dintîi detalii, apărute sub regimul comunist, despre campania din Est (1941—1944).

Zincă, Haralamb, *Şi a fost ora „H"*, Bucureşti, Editura Militară, 1971.

Reconstituire istorică, cu mijloacele romancierului.

ROMÂNIA ÎN CADRUL RELAŢIILOR INTERNAŢIONALE ÎN EPOCA RĂZBOIULUI

Baciu, Nicolae, *Yalta şi crucificarea României*, Roma, Editura Europa, 1983.

Diverse ediţii internaţionale (engleză, franceză), inclusiv o reeditare în limba română : Roma/Bucureşti, 1990.

Idem, *Agonia României, 1944—1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990.
Ediția originală : Munchen, 1987.

Campus, Eliza, *Din politica externă a României, 1913—1947*, București, Editura Politică, 1980.

Caroli, Giuliano, *I rapporti italo-romeni nel 1940 : la visita di Antonescu a Roma*, în „Rivista di Studi Politici Internazionali", XLV, n. 3, 1978, pp. 373—404.

Ciorănescu, Georges și colab., *Aspects des relations russo-roumains*, I, Paris, 1947.

Cretzianu, Alexandre, *La politique de la paix de la Roumanie à l'egard de l'Union Soviétique*, Paris, 1954.

Csatari, Daniel, *Dans la tourmente. Les relations hungaro-roumaines de 1940 à 1945*, Budapest, Akademiai Kiado, 1974.

Dobrinescu, V.F., Ion Pătroiu, *Anglia și România între anii 1939—1947*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.

Dunbabin, J. P. D., *The Cold War. The Great Powers and Their Allies*, London—New York, Longman, 1994.

Dumitru-Snagov, Ion, *România în diplomația Vaticanului, 1939—1944*, București, Editura Garamond, 1991.

Fischer-Galați, Stephen și colab., eds., *Romania between East and West : Historcal Essays in Memory of Constantin C. Giurescu*, Boulder New York, Columbia University Press, 1982.

Gardner, Lloyd C., *Spheres of Influence. The Partition of Europe from Munich to Yalta*, London, John Murray, 1993.

Harrington, Joseph F., Bruce Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians. Fifty Years of American-Romanian Relations, 1940—1990*, Boulder, New York, Columbia University Press, 1991.

Quinlan, Paul D., *Clash over Romania. British and American Policies toward Romania : 1938—1947*, Los Angeles, ARA, 1977.

CONFERINȚA DE PACE (1946) ȘI TRATATUL DE PACE DE LA PARIS (1947)

Grenville, J.A.S., *The Major International Treaties 1914—1973. A History and Guide with Texts*, London, 1974.

Wheeler-Bennett, Sir John, Anthony Nichols, *The Semblance of Peace. The Political Settlement after the Second World War*, New York, 1972.

*

Ciurea, Emil, *Le Traité de Paix avec la Roumanie du 10 Février 1947*, Paris, Editions A. Pedone, 1954.

Dobrinescu, V.F., *România şi organizarea postbelică a lumii (1945—1947)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988.

Enescu, Ion, *Politica externă a României în perioada 1944—1947*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.

Jignea, K. L., *Podgotovka i zaključenii mirnyh dogovorv s Bolgariei, Vengriei i Rumyniei posle vtoroi mirovoi voiny*, Chişinău, Editura Ştiinţa, 1981.

Lache, Ştefan, Gh. Ţuţui, *România şi Conferinţa de Pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.
Vezi şi ediţia în limba franceză : *La Roumanie et la Conférence de la Paix de Paris (1946)*, Bucarest, Editura Academiei, 1987.

Saiu, Liliana, *The Great Powers and Romania, 1944—1946 : A Study of the Early Cold War Era*, Boulder/New York, Distributed by Columbia University Press, 1992.

Watts, Larry L., *From Antonescu to Groza : Implicit factors in American-Romanian Relations 1944—1946*, în „Südost-Forschungen", XLVIII/1989 (München), pp. 141—160.

COMUNIZAREA ROMÂNIEI, 1944—1947

Adibekov, G. M., *Kominform i poslevoennaia Evropa*, Moskva, Rossiia Molodaia, 1994.

Anonimus, [?], *How Did the Satellites Happen ? A Study of the Soviet Seizure of Eastern Europe*, London, The Batchworth Press, 1952.

Brown, J.F., *Eastern Europe and Communist Rule*, Durham — London, Duke University Press, 1988.

Gaddis, John L., *The United States and the Origins of the Cold War, 1941—1 47*, New York—London, Columbia University Press, 1972.

Glenn, Misha, *The Rebirth of History Eastern Europe in the Age of Democracy*, Harmondsworth, Penguin Books, 1993.

Idem, *The Long Peace. Inquires Into the History of the Cold Peace*, New York — Oxford, Oxford University Press, 1987.

Hammond, Thomas T., ed., *The Anatomy of Communist Takeovers*, New Haven — London, Yale University Press, 1975.

King, Robert R., *A History of the Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980.

Kovrig, Bennett, *The Myth of Liberation. East-Central Europe in US Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore—London, 1973.

Lukacs, John A., *The Great Powers and Eastern Europe*, New York, American Books Co., 1953.

Mastny, Vojtech, *Russia's Road to the Cold War*, New York, Columbia University Press, 1979.

Rotschild, Joseph, *Communist Eastern Europe*, New York, Walker and Co., 1965.

Seton-Watson, Hugh, *Eastern Europe between the Wars, 1918—1941*, New York, Cambridge University Press, 1945.

Idem, *The East European Revolution*, ed. a III-a, London, Methuen, 1956.

Staar, Richard F., *The Communist Regimes in Eastern Europe : An Introduction*, Stanford, Hoover Institution Press, 1967.

Thomas, Hugh, *Armed Truce. The Beginnings of the Cold War, 1945—1946*, New York, Atheneum, 1987.

Young, John M., *Cold War Europe, 1945—89. A Political History*, London—New York, Edward Arnolds, 1991.

*

Cretzianu, Alexandre, ed., *Captive Rumania : A Decade of Soviet Rule, 1945—1955*, New York, Praeger / London, Thames and Hudson, 1956.

Fătu, Mihai, *Alianțe politice ale PCR, 1944—1947, Cluj-Napoca*, Editura Dacia, 1979.

Idem, *Sfîrșit fără glorie. PNȚ (Maniu) și PNL (Brătianu) în anii 1944—1947*, București, Editura Științifică, 1972.

Franck, Nicolette, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris/Bruxelles, Elsevier Sequoia, 1977.

Vezi și ediția recentă în limba română · *O înfrîngere în victorie. Cum a devenit România din Regat, Republica Populară (1944—1947)*, cu o *Postfață* de Dinu C. Giurescu, București, Humanitas, 1992.

Frunză, Victor, *Istoria stalinismului în România*, București, Humanitas, 1990.

Georgescu, Titu, *România în istoria Europei secolului XX, 1945—1990*, București, Editura Hyperion, XXI, 1992.

Idem, *România între Yalta şi Malta,* Bucureşti, „Şansa", 1993.

Giurescu, Dinu C., *Romania's Communist Takeover : The Rădescu Government,* Boulder/New York, Distributed by Columbia University Press, 1994.

Ionescu, Ghiţă, *Communism in Rumania, 1944—1962, London—New* York, Oxford University Press, 1964.

Raţiu, Ion, *România de astăzi. Comunism sau independenţă ?,* Bucureşti, Editura Expres, 1991.

Şerbănescu, D.G.R., *Ciel rouge sur la Roumanie,* Paris, SIPUCO, 1952.

Zaharia, Gh. şi colab., *România în anii revoluţiei democrat-populare. 1944—1947,* Bucureşti, Editura Politică, 1971.

Zaharia, Gh. şi colab., *România contemporană,* Bucureşti, Editura Politică, 1988.

Perioada vizată : 1944—1988.

CAPITOLUL 2

ROMÂNIA ŞI POLITICA INTERESULUI NAŢIONAL ÎN RĂSĂRIT

S-a afirmat şi s-a demonstrat, fapt ce ne scuteşte de noi detalii, în ce grad marea conflagraţie dintre 1939 şi 1945 a influenţat, previzibil sau imprevizibil, evoluţia/involuţia statelor şi a lumii în genere. Şi, mai mult, în ce măsură fiecare stat, mare putere sau mică, a ştiut să-şi impună şi să-şi urmeze *politica interesului naţional,* realizînd — în victorie, eşec sau semi-eşec (cazul României) — succesul scontat. Cercetarea problemei, necesitînd consultarea unei bibliografii (de-acum) imense şi despuierea arhivelor în continuare, nu este lipsită de dificultăţi atîta timp cît demersul istoriografic se confruntă cu opinia cvasi-generală, păstrătoare a poziţiilor oficiale din anii războiului ale beligeranţelor, în raport cu care — admiţînd cîteva excepţii (de regulă, cele de anvergură — Germania, Italia sau Japonia) — în rest toţi subiecţii relaţiilor internaţionale s-ar fi aflat *în limitele dreptului lor istoric,* au exprimat direcţiile instinctului lor naţional şi interesele securităţii statale. Exemplul cel mai concludent ni-l oferă modul în care a fost şi este abordată — politic şi ştiinţific — problema unora dintre *statele-fantomă* create de Hitler (Slovacia, Croaţia ş.a.), tratate ca atare de o istoriografie întreagă vreme de decenii şi admise, azi, într-o Europă care, oricum, este opusul celei naziste (? !). Este lesne de concluzionat că, într-o atare perspectivă şi, mai cu seamă, în perspectiva scurgerii timpului, investigarea unei teme, precum cea pe care ne-am propus-o, are mult de cîştigat, neignorînd dificultăţi ca acelea evidenţiate. Sumarizînd, tema noastră se reduce la *o singură întrebare :* A proiectat şi urmărit România, de la 1 septembrie 1939 şi pînă la 8/9 mai 1945, o politică a interesului naţional ? *Aparenţele* nu ne îngăduie să dăm, din start, un răspuns *pozitiv. Căci,* se ştie mult prea bine, România, după perioada iniţială de neimplicare în ostilităţi, a participat mai întîi la războiul alături ori în cadrul *Axei,* pentru ca, finalmente, să fi schimbat tabăra... Cum se împacă, aşadar, promovarea interesului naţional cu o asemenea *volte-face ?* Ne referearn la *aparenţe* şi nu credem că trebuie să ne menţinem în sfera lor, mai ales că sinusoidele atitudinii României în război au depins de *statutul* ei în raport cu acela al marilor puteri întru dimensionarea conflictului şi, îndeosebi, au exprimat, tocmai, *interesele naţionale,* peste ţelurile şi politicile schimbătoare, imperialiste,

contradictorii ale marilor beligeranți. Apelînd la o cunoscută butadă a lui Winston Churchill, am putea consemna *mutatis-mutandis* că, între 1939 și 1945, nu doar politica generală a României s-a modificat, ci și aceea a beligeranților vizavi de București. Nu era, în consecință, un non-sens, chiar o ignorare a intereselor permanente ale țării, ca, în condițiile unor mutații determinate de o bătălie planetară, la București să nu se fi înregistrat nici o reacție ? Pe de altă parte, dorim să subliniem că judecînd în general politica României nu vrem să se înțeleagă că nu avem în vedere și faptul că, între 1939 și 1945, la București nu s-au făcut erori de calcul, nu s-au luat decizii pripite ori inconsistente. Dar ceea ce a predominat, ceea ce a cîntărit decisiv în acțiunea diplomatică a României a constat în aceea că, și în 1939—1940, și sub Antonescu, și într-o măsură și o perioadă chiar după lovitura de stat din august 1944. cîrma diplomației române s-a aflat în mîini bune, ferme, care nu îngăduiau discuții ori incertitudini în ceea ce privește apărarea, iar nu *sacrificarea intereselor naționale*, mai precis : libertatea poporului român, suveranitatea națională, independența politică și integritatea teritorială. Discuții, așadar, s-ar putea angaja (și nu le vom ocoli) doar în ceea ce privește ultima etapă a războiului României (august 1944 — mai 1945), marcată de prezența trupelor sovietice pe teritoriul național și de regimul introdus deja al convenției de armistițiu din 12—13 septembrie 1944.

Spre ilustrare, discuția noastră nu exclude, ci presupune o *etapizare* a politicii României în cursul celui de-al doilea război mondial. În viziunea noastră, s-ar distinge următoarele faze, după cum precizam în primul capitol :

I. *Preistoria* conflagrației, în cursul căreia România nu s-a remarcat prin nici un act care să fi deschis calea agresiunii, ci, dimpotrivă, a participat și inițiat acțiuni care să preîntîmpine un nou război.

II. *Neutralitatea* oficială și pro-aliată a României (1 septembrie 1939 — 28 mai 1940), exprimată sintetic de N. Iorga în ședința Consiliului de Coroană de la București din 6 septembrie 1939 în sensul că : „*Facem astăzi* (atunci cînd se proclama neutralitatea — n.ns.) *o altă politică decît aceea pe care o avem în inimă* (afilierea la cauza anglo-franceză contra Berlinului și Moscovei — n.ns.).

III. *Nonbeligeranța*, dintre 28 mai 1940 și 22 iunie 1941, marcată de abandonarea neutralității, orientarea spre *Axa* Berlin-Roma și integrarea în sistemul *Axei*, produsă la 23 noiembrie 1940 prin subscrierea de către I. Antonescu, la Berlin, a aderării țării la Pactul Tripartit. Faza a fost dominată de decizia forțată (eronată în fond) a guvernului Gh. Tătărescu de-a admite notele ultimative sovietice privind cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei din 26 și 27 iunie 1940, fapt care — asemenea unei reacții în lanț — a încurajat pretențiile Ungariei și Bulgariei, ceea ce a condus guvernul I. Gigurtu la noi concesii teritoriale. Remarcăm nu numai că situația în privința Basarabiei și nordului Bucovinei (cărora li s-au „adăugat" ținutul Herței. Insula Șerpilor și unele insule din Delta Dunării !) nu a fost încă restabilită, dar faptul în sine al prăbușirii României Mari a antrenat căderea regimului regelui Carol al II-lea, instaurarea regimului antonescian (inițial, în colaborare cu legionarii lui Horia Sima) și *trecerea silită* a României în tabăra *Axei*.

IV. *Beligeranţa* României, cu cele trei faze ale sale :

— Războiul din Est (22 iunie 1941 — 23 august 1944) ;

— Războiul pentru alungarea forţelor *Wehrmachtului* (23—31 august 1944) ;

— Războiul din Vest (1 septembrie 1944 — mai 1945).

Războiul pe frontul rusesc a urmărit refacerea României Mari şi distrugerea pericolului comunist. În Vest, în 1944 — 1945, ţelurile au constat în asigurarea existenţei statului, în eliberarea Transilvaniei de Nord, iar, în continuare, în urmărirea şi anihilarea trupelor germane şi a celor aliate lor, obiectiv impus de noii aliaţi, sub ordinele cărora armata română a luptat. Problemele „delicate" aflate în atenţia specialiştilor au fost şi rămîn aceleaşi pentru faza respectivă :

— Angajarea României în războiul hitlerist *fără* precizarea condiţiilor cooperării într-o convenţie specială ;

— *Trecerea Nistrului* — absolut necesare sau inoportună, operaţiune chibzuită ori o aventură ?

— Sistarea *bătăliei Moldovei* din august-septembrie 1944 prin arestarea Mareşalului Antonescu şi a echipei sale :

— *Rostul* trimiterii trupelor române — după cea de *„a doua trece a Nistrului"* în Vest, *după* eliberarea Transilvaniei de Nord — în ţările Europei Centrale ?

Dintre aspectele evidenţiate, se consideră că unul — *trecerea Nistrului* — ar fi constituit *eroarea fatală* a lui Antonescu, aflîndu-se *la originea tuturor relelor* care s-au abătut asupra României la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial — duritatea şi dorinţa de revanşă ale sovieticilor, ale Aliaţilor anglo-americani etc., etc. O atare punere în ecuaţie poate fi acceptată *numai dacă* am fi convinşi că *şi în realitate* relaţia a funcţionat *de la cauză la efect*. Or, lucrurile nu au evoluat nicicum astfel — după cum este foarte bine ştiut —, iar I. V. Stalin s-a exprimat adesea cît se poate de franc pentru situaţiile similare şi chiar respective. Vom apela la un singur exemplu : La Moscova, în aprilie 1945, Stalin i-a declarat lui Tito — pretindea Milovan Djilas, martor super-lavizat al scenei — că : *„...În războiul acesta nu este la fel ca în cel trecut, ci cel care ocupă un teritoriu îşi impune şi sistemul său social. Fiecare îşi impune sistemul său acolo unde ajunge armata sa. Altfel nici nu poate fi"* [1]. Dacă acestea erau în 1945 planurile Kremlinului (şi acestea au fost de la începutul şi pînă la finele războiului !), ce alta putem deduce decît că *nu* trecerea Nistrului de către oştile lui Antonescu *au provocat urgia sovietică, ci viceversa !* Cît despre Antonescu acţiunea s-a impus din *n* raţiuni militare sau politice, subiective ori obiective, reale ori nereale. Admitem chiar că şi din calcule eronate. Dar, esenţialmente, decizia de trecere a Nistrului a fost *în deplin acord* cu politica interesului naţional a României. Şi nu a României din iulie 1941, ci a României din totdeauna, fapt la care Antonescu a meditat profund. Să-l ascultăm şi să încercăm a-l înţelege ! Nicialtcîndva decît la 22 iunie 1941, generalul, adresîndu-se lui Iuliu Maniu, îi împărtăşea convingerea sa intimă cum că *„duşmanul permanent"* al României îl constituie *„vecinătatea slavă, cu pericolele expansiunii panslaviste, du-*

[1] Milovan Djilas, *Intîlniri cu Stalin*, Craiova, Editura „Europa", 1991, p. 74—75.

blată de ameninţarea comunismului". Formula, pentru împlinirea căreia înţelegea să trimită trupele în luptă, era *memorabilă* şi nu o putem neglija în acest context, fie numai dacă avem în vedere tematica abordată. Sub un alt aspect, războiul la care se angaja România — unul „paralel" cu cel al *Axei* lui Hitler, după cum se exprima plastic Andreas Hillgruber — era unul *în replică* la agresiunea U.R.S.S. din iunie-iulie 1940 şi evenimentele în consecinţă *au decurs de la sine*. Şi, această situaţie, Mareşalul a exprimat-o pilduitor la procesul ce i-a fost înscenat în 1946 la Bucureşti. Citäm din *stenograma inedită* a şedinţei din 6 mai 1946 : „...*Cînd o ţară se angajează într-un război, armata acestei ţări trebuie să meargă pînă la fundul pămîntului ca să distrugă forţele inamice, să cîştige războiul. Este un principiu capital de conducere strategicăa operaţiunilor militare, care s-a aplicat de la romani şi pînă astăzi...*". Este acelaşi principiu — a adăugat acuzatul — pe care l-au aplicat şi sovieticii, care, revenidu-şi după şocurile din 1941—1942, au contraatacat forţele *Axei* şi *nu au ştiut* a se opri, la vechile graniţe din 1939, nici la acelea din 1940, decît la Berlin. *Da*, încheia Mareşalul, (este) *raţiune militară şi numai raţiune militară*".

În discuţie, s-a avansat şi un alt argument : era *suficient* (? !) ca Antonescu *să fi atins linia Nistrului*, fruntaria naturală şi etnică ce separă România de lumea slavă, şi-şi putea *reţine* trupele, pentru a nu-şi atrage fulgerele Sovietelor în caz că... etc., etc. Argumentul este inconsistent, mai întîi pentru că armata română *doar eliberase* teritoriul naţional (Basarabia şi nordul Bucovinei) de sub ocupaţia sovietică, iar *inamicul fusese înfrînt, nicidecum eliminat*. Pierduse o bătălie, suferise o înfrîngere, dar nu pierduse şi războiul. Mareşalul Antonescu *a bănuit* şi a ştiut că U.R.S.S. *trebuia zdrobită*. Este şi motivul pentru care el şi-a trimis trupele să acţioneze, mai adînc chiar decît cele germane, în dispozitivul armatei roşii. În *tot* acest timp, dar îndeosebi în cursul contraofensivelor sovietice, Kremlinul a reprezentat un inamic *mai real*, astfel că sensul luptei era de înţeles. Nu numai că, aflată în defensivă, România a purtat negocieri secrete cu inamicul pînă la 23 august 1944, iar Antonescu n-a conceput să accepte un armistiţiu ce amputa suveranitatea ţării şi integritatea ei teritorială, dar inamicul *militar, dublat* (dacă nu *dominat)* de cel *ideologic*, pregătea — zi de zi şi ceas de ceas — decapitarea României, după formula deja cunoscută a lui Stalin. Antonescu nu numai că *a intuit*, ci *a şi cunoscut* acest lucru. Documentele examinate de noi la Moscova în 1992 — graţie asistenţei binevoitoare a Academiei Române, M.A.E. şi Arhivelor Statului — ne pun în cunoştinţă de cauză cel puţin în două direcţii :

1. *Ce anume* tratament pregătea U.R.S.S.-ul României în caz de victorie a armatei roşii ?

2. *Ce* şi *cît* au ştiut Antonescu şi colaboratorii săi despre *intenţiile* Kremlinului pentru a fi rămas, pînă la capăt, adepţi convinşi ai justeţei deciziei de trecere a Nistrului ?

Pentru a propune un răspuns la problemele reţinute, documentele examinate de noi în *Arhiva Cominternului** ori în *Arhiva* fostului Cabinet Militar al Mareşalului Antonescu (ambele aflate la Moscova) con-

---

* În noiembrie 1994, am efectuat cercetări şi în *Arhiva Cominformului* din Moscova.

siderăm că sînt pilduitoare, ele dezvăluind : care au fost *elementele* pe care miza Kremlinul să înfăptuiască comunizarea României, „soluționînd" chestiunea succesiunii lui Antonescu ; ce roluri erau rezervate cadrelor provenind din diviziile de voluntari români și celor din fosta *Centrală* a *Cominternului* ; programele avansate traduse în viață etc., etc. Cu referire directă la aceste probleme, *S.S.I.* prezenta la 17 iunie 1944, sub numărul 12138, o *Notă informativă*, avizată de Mareșal în persoană, și care dezvăluia că trupele sovietice staționate în Basarabia și Moldova desfășurau o intensă activitate în spatele frontului germano-român din zonă. Se avea în vedere cucerirea rapidă a orașului Iași, unde urma să se constituie „un guvern de nuanță comunist" [2]. Concomitent, sovieticii acționau prin crearea unor unități militare ale prizonierilor germani, români ș.a., unele puse la dispoziția așa-ziselor „Comitete de eliberare națională" [3]. În ce-i privea pe români, se menționa activitatea grupului colonelului *M. Maltopol*, care colinda prin lagărele de prizonieri pentru a-și apropia voluntari, paralel cu o bogată propagandă prin manifeste, în presă și la radio, prin agenți strecurați în zona de operații [4]. Nota sesiza că toate acțiunile erau subsumate planului moscovit *„de cucerire a Europei pentru a o îndruma spre forma comunistă* (de regim politic)" [5].

Pregătirea „cadrelor" chemate să comunizeze țara s-a făcut pe seama elementelor recrutate dintre prizonierii români de război, instruirea căzînd în sarcina echipei de cominterniști aflați la Moscova și în tot restul U.R.S.S. în anii 1940—1945. Toți cominterniștii au fost aprobați de Ana Pauker, înainte de plecarea ei din Moscova spre București, în septembrie 1944 [6]. După „principii" ce aveau să stea curînd la baza politicii de stat la București, cursanții din 1944—1945 au fost selectați în temeiul apartenenței *de clasă*. Iată repartiția, după „originea socială", a unui grup de 87 de cursanți aflați în atenția specială a Centrului : 17 muncitori, 3 slujbași în fabrici, 31 țărani, 3 slujbași în întreprinderi comerciale, 2 învățători, 21 meșteșugari, 6 funcționari de stat și 4 cadre subofițerești [7]. Pregătirea ideologică s-a aflat insistent în atenție, iar cursurile acopereau domeniile devenite deja standard în „modelul sovietic" : agitație și propagandă ; sindicate ; cercuri pentru funcționari în cooperative ; cercurile comunal ori ziaristic etc. [8]. Spre exemplificare vom reține din tematica cursurilor pentru cercul ziariștilor :

1. Lenin și Stalin despre rolul presei (2 ore) ;
2. Presa sovietică (2 ore) ;
3. Cum se scrie o notiță, o informație, un articol, un foileton (cu aplicație) (2 ore) ;
4. Organizarea materialului (cu aplicație) (2 ore) ;
5. Cum se duce o campanie de presă (2 ore) [9].

---

[2] Arhiva Specială, Moscova, fond 490, opis 1, dosar 2, f. 189.
[3] *Ibidem*, f. 188.
[4] *Ibidem*, f. 189.
[5] *Ibidem*, f. 188.
[6] Arhiva Cominternului (Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov Noveișei Istorii, Moskva), fond 495, opis 286, dosar 55, *passim*.
[7] *Ibidem*, f. 11.
[8] *Ibidem*, f. 17—18.
[9] *Ibidem*, f. 18.

Formarea viitorilor propagandiști ai cauzei comuniste fusese devansată în chip surprinzător și înfăptuită tot pe seama prizonierilor români din lagărele sovietice, pentru care în 1945 s-au aprobat *carnete*, după un formular bine chibzuit în spirit cominternist, ele cuprinzînd obligatoriu :

1. Portretele lui Lenin și Stalin (scurte biografii) ;
2. Fotografii din diferie lagăre ;
3. Extrase din Constituția U.R.S.S. (1936) ;
4. Revistă economică-geografică a U.R.S.S.
5. Datele cele mai importante ale istoriei U.R.S.S.
6. Rusia — un vechi prieten (? !) al poporului român (Datele cele mai importante din istoria comună a rușilor și românilor : Adrianopol — 1878—1916—1917—1944 ;
7. Divizia „Tudor Vladimirescu" — întruchiparea prieteniei sovieto-române (cu fotografie) ;
8. O poezie bună despre viața în prizonierat ;
9. Cultura în U.R.S.S. (cu fotografii) [10].

„Eficiența" cursurilor era periodic controlată prin „extemporale, precum cele din 15 ianuarie 1945. La întrebarea generală „Ce m-a adus la școală și ce-am să fac după terminarea școalei ?", cursanții — putem aprecia — s-au dovedit deosebit de „receptivi" pentru acel prim-stadiu de îndoctrinare comunistă. Aceasta se poate deduce din cele consemnate în unele lucrări scrise (în limba română, în original) :

„...În țară de voi fi, voi lupta alături de oamenii cinstiți, democratici, care au luptat și luptă pentru binele poporului întreg. Voi fi vigilent în tot momentul și voi demasca pe toți agenții fascismului care ar căuta să provoace ceva în dauna țării mele. Nu voi uita niciodată să spun adevărul despre Uniunea Sovietică, pentru ca tot poporul, din cel mai îndepărtat cătun, să afle cum trăiește poporul sovietic și ce trebuie să facem pentru a ajunge și noi la această formă progresivă.

Voi arăta poporului cine sunt vinovați de război, voi lupta pentru ca condițiile armistițiului cu Uniunea Sovietică să fie îndeplinite întocmai și cu cinste, pentru ca astfel să cîștigăm simpatia și sprijinul Poporului Sovietic..."

(Gh. Bălțărețu, țăran) [11].

„...Cunoscînd acum dezvoltarea societății și cum merge de la o treaptă inferioară la una superioară, cum acei ce se opun rămîn în urmă, sunt reacționari, iar cei ce se pun în slujba ei sunt oameni progresivi, voi lupta pentru ca țara noastră să meargă pe drumul ce duce spre cea mai înaltă treaptă a societății atinsă pînă azi de Uniunea Sovietică spre socialism".

(Radu Vodă, funcționar) [12].

„...M-am hotărît să merg la școală să studiez amănunțit viața poporului sovietic, ca, atunci cînd voi termina școala, fie în lagăr, între prizonieri, fie în țară, să răspîndesc și să arăt poporului meu adevărul des-

[10] *Ibidem*, f. 21.
[11] *Ibidem*, f. 24.
[12] *Ibidem*, f. 28.

pre Uniunea Sovietică şi să lupt, după capacitatea mea, ca treptat să ajungem şi noi la asemenea nivel de viaţă ca în Uniunea Sovietică...“

(Ştefan Ciocan, plutaş) [13].

Documentele depistate de noi prezintă o semnificaţie deosebită şi prin aceea că oferă un răspuns clar privind *identitatea* cominterniştilor aflaţi în anii războiului mondial din 1939—1945 în „cercul Anei Pauker“. Listele ce le facem cunoscute mai jos cuprind — după sursa cea mai autentică — pe unii dintre importanţii foşti „actori“, cu toţii cominternişti ori agenţi sovietici, deopotrivă „eroi“ şi unelte ale Kremlinului în înfăptuirea operei de comunizare forţată a României. Dat fiind că sursele aflate sînt variate, le vom prezenta ca atare :

1. Din cele două volume ale agendei Anei Pauker purtînd indicativul *Registru cu emigranţi români în Uniunea Sovietică,* în fond două repertorii cu personajele şi adresele lor orînduite alfabetic [14], reţinem :

— Adler, Ana Petrovna
— „Ardeleanu“ = N. Goldberger
— Adekova B. L.
— Bădulescu Alexandru
— Burcă Mihai
— Cocean Gh.
— Calimachi, Scarlat (se dă adresa din Bucureşti)
— Diamandi Emil
— Dimitrov, Nicu
— Erlich, Aurelia Solomon („Eminescu“)
— Franko, Stepan
— Finkelstein [Fabian, David]
— Goldenberg [Gruia, Bercu]
— Grecea Ion
— Holostenko Vitali
— Holostenko M.
— Havas Andrei
— Iţcovici Izo
— Kahane, M.
— Levin (Dr.)
— Lukaveţkii L.

---

[13] *Ibidem,* f. 29.

[14] Idem, dosar 51, filele 20—63. A se confrunta cu excelentul studiu al lui Marin C. Stănescu *(Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică şi România, 1919—1944,* Bucureşti, Silex, 1994, 159 p.), apărut în timp ce volumul nostru era sub tipar. Vezi şi Gh. Buzatu, *Cominterniştii români se pregătesc ...,* în „Magazin Istoric“, no. 2/1994, pp. 36—42 ; idem, *Românii în arhivele Kremlinului* (sub tipar, cap. VI).

— Müller, Feld

— Maiakovskaia, Elena Feodorovna

— Manole, M.

— Marin, Gh. Gaston

— Novikov, M.

— Neuman, Mate Erjet

— Nikolskaia, Vanda

— Nicolae, Klein

— Popovici, V.

— Petrescu, D.

— Ravici, David

— Slepaț, S. S.

— Spiru, V. L.

— Soloviev, Taras F.

— Sokoliuk, I.

— Sovetov, V.

— Stoica, Gh. (Moscu Cohn)

— Stancu, Aurel

— Tesmeneț chi, Enea (Leon)

— Tesmeneț chi, Hermina

— Tudorache, Lenuța

De remarcat că, în ambele agende, figurează nu mai puțin de 185 de persoane, cu adresele lor din U.R.S.S. și cu numerele de telefon, singura excepție fiind trimiterea la Scarlat Calimachi (aflat pe atunci în București). Unele nume au fost tăiate : Arbore (Ecaterina) ; Aradi, Victor ; Diamandescu (?) ; Goldstein, Paul ; Trifanov, D., în timp ce *familia Tesmeneț chi* [15] „beneficiază" în agendă de o sumedenie de semne cu creionul roșu, dovadă a atenției particulare a Anei Pauker.

[15] Arhiva Cominternului, fond 495, dosar 51, f. 55.

2. O altă listă (din mai 1944) cuprinde situația plăților efectuate de sovietici *pentru serviciile aduse Moscovei* de un grup de 26 de emigranți și unele semnături ale lor de confirmare [16], adică :

— Rabinovici, F.	— 120 ruble
— Grinberg, H.	— 180 ruble (semnat)
— Luca, Vasile	— 180 ruble (semnat)
— Stancu, A.	— 23 ruble
— Iaroslavskaia, E.	— 100 ruble
— Petrova	— 165 ruble
— Manole, M.	— 225 ruble
— Manole, R.	— 135 ruble
— Oighenstein, L. (Leonte Răutu)	
— Oighenstein, N.	
— Morgenstein, R.	— 50 ruble
— Valter R(oman)	
— Bejan, T.	
— Tesmeneţchi, L.	— 250+75 ruble
— Marcuzen, E.	
— Reidiboim, R.	— 270 ruble
— Malinski, V.	
— Kaţ, D.	— 105 ruble
— Iulia (?)	— 75 ruble
— Gusea (?)	— 190 ruble
— Florea, A.	— 200 ruble
— Ceaka (?)	— 200 ruble
	Total 2363 ruble

— Reidiboim, R.	— 117 ruble
— Malinski, V.	— 50 ruble
— Bejan, T.	— 131 ruble (semnat)
— Stancu, A.	— 90 ruble

3. Probabil însă că *documentul cel mai şocant* îl constituie lista celor 24 de cominterniști cu cotizațiile de partid plătite de ei în perioada ianuarie-septembrie 1944 și, după caz, cu restanțele pe 1943 [17] :

— Rabinovici, F.	(total 220 ruble pentru lunile ianuarie-septembrie 1944)
— Grinberg, M.	(cîte 30 ruble pentru lunile februarie-septembrie 1944)
— Luca, Vasile	(cîte 30 ruble pentru lunile februarie-iulie 1944)
— Oighenstein, L.	(nimic)
— Oighenstein, N.	(nimic)
— Morgenstein, R.	(cîte 25 ruble pentru lunile mai-iunie 1944)

[16] Idem, dosar 55, f. 13.
[17] *Ibidem*, f. 2.

— Bejan, T.	(cîte 33 ruble pentru lunile ianuarie-aprilie 1944)
— Tesmeneţchi, L.	(cîte 50 ruble pentru lunile februarie-iunie 1944)
— Marcuzen, E.	(cîte 15 ruble pentru lunile februarie-iunie 1944)
— Reidiboim, R.	(225 ruble pe lunile ianuarie-iulie 1944 şi 162 ruble, restanţe pentru 1943)
— Malinski, V.	(nimic)
— Kaţ, A.	(105 ruble pe lunile ianuarie-februarie 1944)
— Iaroslavskaia, E.	(cîte 25 ruble pentru lunile februarie-mai 1944)
— Manole, M.	(cîte 45 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944)
— Manole, R.	(cîte 27 ruble pentru lunile ianuarie-mai 1944)
— Roller, M.	(nimic)
— Stancu, A.	(113 ruble pentru lunile mai-septembrie 1944)
— Ungher, Iulia	(cîte 15 ruble pe lunile februarie-iunie 1944)
— Roitman, B.	(cîte 21 ruble pe lunile ianuarie-iunie 1944)
— „	(64 ruble, restanţă pentru 3 luni în 1943)
— Petrova, T.	(cîte 33 ruble pe lunile ianuarie-mai 1944)
— Roman, Valter	(nimic)
— Florea, A.	(200 ruble în iunie 1944)
— Brejman, C.	(20 ruble în august 1944)
— Draganov, Ï.	(cîte 50 ruble în lunile ianuarie-august 1944)
— „	(100 ruble pentru septembrie 1944)

Rezultau, la 20 septembrie 1944, 3155 ruble cotizaţii pentru 1944+ 226 ruble restanţă pentru 1943, adică un total general de 3 381 de ruble = obol pentru slujirea „cauzei" comuniste.

Din diverse alte materiale inedite, mai desprindem numele următorilor cominterniști pe care nu le-am aflat în nici unul dintre documentele deja menţionate :

— Sorin Toma
— Dvoira Roitman
— Al. Bârlădeanu [18]
— Ilie Eschenasy [19]

---

[18] *Ibidem*, filele 3—19.
[19] Idem, dosar 54, filele 17, 34—36.

— Clara Cușnir-Mihailovici [20]
— C. Doncea [21].

Materialele descoperite și listele prezentate ne îngăduie să ne întrebăm — odată cu Marin C. Stănescu — dacă, cu adevărat, comunismul ce se pregătea pentru România și avea să fie instaurat prin forță la București, după război, „a fost și o emanație românească" [22].

Nu încheiem înainte de a concluziona că, trebuind să se confrunte cu Imperiul sovietic, Antonescu a ales calea interesului național atunci cînd a decis *trecerea Nistrului*. Tot asemenea, atunci cînd a optat *pentru rezistența pînă la ultima limită*, în 1944 (un plan, poate, nesăbuit, nerealist), dar cu siguranță mai adecvat momentului de a fi contrapus unui inamic care pătrunsese deja pe pămîntul României cu planuri și echipe pregătite de comunizare, cu un contraguvern oricînd gata de anunțat și cu persoane dispuse să preia rolul lui Quisling.

Se adevărește, astfel, aplicată la un singur caz, că în secolul nostru problema promovării unei politici în spiritul interesului național de către un stat precum România nu-i poate sustrage pe „actorii" scenei istorice irezistibilei tentații de-a fi ales între onoare și trădare !

[20] Idem, dosar 55, f. 62.
[21] In diverse dosare ale fondului citat (fond 495, opis 286).
[22] Marin C. Stănescu, *op. cit.*, p. 5.

CAPITOLUL 3

CONTRADICȚII POLITICO-DIPLOMATICE ROMÂNO-GERMANE

Pentru evoluția situației României în epoca celui de-al doilea război mondial examinarea raporturilor între București și Berlin, cu surprinderea și relevarea contradicțiilor manifeste ivite și adâncite dintre regimul antonescian și Reichul nazist, constituie nu numai unul dintre capitolele cele mai importante, ci și cele mai interesante. El pune în evidență cu pregnanță toate deficiențele și slăbiciunile „noii ordini europene" ambiționată de hitleriști și, deopotrivă, atestă caracterul fragil și întîmplător, lipsit de orice perspectivă al legăturilor stabilite între România și Germania. Se dovedește o dată în plus, dacă mai este nevoie, că, în timp ce pentru Reichul hitlerist, România se număra printre statele ale căror prietenie ori obediență, și chiar supunere, se impunea din multiple necesități militare, economice și politico-diplomatice, pentru țara noastră, din contra, alianța cu Hitler și cu sateliții săi, în cadrul *Axei* Berlin-Roma-Tokyo, departe de-a reprezenta o necesitate, reflecta rodul unor evoluții politice și militare externe la nivelul anului 1940 ori, mai puțin, dispoziția echipei lui I. Antonescu de-a menține statul român în orbita naziștilor, iar nicidecum voința și predilecția poporului român. Este interesant, din acest ultim punct de vedere, să reținem cele două extreme. „Noi — declara I. Antonescu în ședința din 18 septembrie 1940 a Consiliului de Miniștri — ne-am așezat pe *Axa* Roma-Berlin. Mergem sută la sută și cu cea mai mare cinste în această direcție. Am pornit așa, nu ne mai uităm la dreapta sau la stînga" [1]. Orientarea spre Berlin, *direcția* spre *Axă*, pentru a-i spune pe nume, exprima în acel moment, poziția legionarilor și a partizanilor generalului Antonescu, tocmai reuniți în guvern. Mai apoi, după eliminarea legionarilor de la putere, generalul s-a simțit dator să dea noi asigurări, în sensul că „România merge fără nici o șovăire alături de *Axă*, de marele Führer și ducele Mussolini" [2]. „Alianța" cu Berlinul, ca inițiativă și aprofundare, Antoneștii au subliniat nu o singură dată, pînă la saturație chiar în epoca marilor victorii germane pe toate teatrele de operațiuni militare, că și-o revendicau în exclusivitate aproape, ceea ce, pe de altă

[1] *Pe marginea prăpastiei*, I, București, 1942, p. 105.
[2] Cf. „Timpul" din 29 ianuarie 1941.

parte, punea pe terenul just al faptelor adevărul că poporul român nu a dorit şi nu a ţinut la apropierea faţă de Germania nazistă. Despre faptul că generalul (apoi mareşalul) Antonescu a legat, fără voia poporului, soarta ţării de aceea a Germaniei şi a aliaţilor săi, în februarie 1942, el însuşi a declarat lui Joachim von Ribbentrop, şeful diplomaţiei naziste, că : „Singur şi numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu am declarat *fără a întreba poporul* că politica ce trebuie s-o duc este alături de *Axă* (subl. ns.)" [3]. Pe de altă parte, referitor la atitudinea şi simţămintele opiniei publice naţionale, ale întregului popor român faţă de Germania, mai ales după ce Berlinul, secondat de Roma, a patronat în 1940 actele dureroase de cedări teritoriale şi atingeri ale demnităţii şi suveranităţii naţionale, majoritatea covîrşitoare a surselor române şi străine păstrate concordă în a pune în lumină opoziţia poporului român faţă de Germania şi de legăturile cu ea, care, se ştie prea bine, în seara zilei de 23 august 1944 s-a transformat în lupta cu arma în mînă împotriva fasciştilor. Un martor ocular al evenimentelor din 1940—1941, K. St. Pavlowitch, prim-secretar al ambasadei iugoslave la Bucureşti în acea vreme, consemna în amintirile sale că, deşi regimul antonescian angajase ţara în sistemul *Axei* fasciste pe un drum „fără ieşire şi fără întoarcere", în schimb „marea majoritate a românilor era ostilă germanilor", astfel că 90% dintre ei doreau „eşecul total" al Reichului nazist şi al sateliţilor săi în războiul mondial [4]. O situaţie cu totul identică era surprinsă de nota informativă din 24 aprilie 1941 a Secţiei a II-a a Marelui Stat Major, în care se relata : „Germanii sînt mulţumiţi cu conducerea administrativă a generalului Antonescu, dar *nu sînt* mulţumiţi de faptul că 90% din totalul românilor sînt antigermani (subl. ns.)" [5]. Realităţile expuse explică inevitabilitatea apariţiei şi aprofundării contradicţiilor dintre Bucureşti şi Berlin între 1940 şi 1944, într-un ritm şi intensitate direct proporţionale cu aglomerarea eşecurilor de proporţii ale trupelor fasciste pe toate teatrele de operaţiuni militare, prefigurînd de o manieră categorică şi deznodămîntul dintre regimul antonescian şi Reichul nazist, adică alterarea lor progresivă, compromiterea şi sfîrşitul lor, pe fundalul prăbuşirii dictaturii lui Antonescu întocmai ca în statele europene aliate ori satelite ale Berlinului — Italia, Bulgaria, Finlanda şi Ungaria [6].

Sub raport bibliografic, considerăm utilă precizarea că, mai cu seamă pe parcursul ultimelor două decenii, în urma unor cercetări sistematice şi asidue ale istoricilor români şi străini, problematica raporturilor româno-germane dintre 1940 şi 1944, iar, în context, apariţia şi dezvoltarea contradicţiilor dintre Bucureşti şi Berlin, pe măsura adîncirii crizei blocului statelor fasciste şi înfrîngerilor repurtate pe fronturile celui de-al doilea război mondial, îşi află actualmente reflexul istoriografic într-o bogată, densă şi variată literatură de specialitate. Dintre contri-

---

[3] *Procesul marii trădări naţionale*, Bucureşti, 1946, p. 13.

[4] K. St. Pavlowitch, *Roumanie-Allemagne (1938—1941)*, în „Balkan Studies" vol. 15_2 (1974), Thessaloniki, pp. 257—259.

[5] Cf. *Contribuţia României la victoria asupra fascismului*, Bucureşti, 1965, p. 64—65 (foto).

[6] Cf. Maxime Mourin, *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939 à 1945*, Paris, 1957, *passim*.

buțiile temeinice consacrate aspectelor în discuție nu lipsesc [7] sudiile monografice și de sinteză, precum, îndeosebi, cele datorate lui Andreas Hillgruber și Aurică Simion [8], diverse articole și note [9]. Literatura memorialistică reține însemnările, parțial valorificate, ale unor diplomați români (Raoul Bossy, Mihail Manoilescu), ori lucrările datorate de preferință tot diplomaților, români sau germani, apărute de-a lungul anilor — Gh. Barbul, Mihail Sturdza, Ion Gheorghe, Paul Schmidt [10], ultimul punîndu-ne la dispoziție, cu totul recent, relatările făcute autorităților americane din Germania imediat după terminarea ostilităților [11]. De un interes fundamental pentru abordarea și elucidarea problemelor sînt, evident, volumele de documente apărute în seria cunoscută privind politica exernă a celui de-al treilea Reich [12], precum și cele editate în ultimii ani de istorici români [13]; pe aceeași listă includem și colecția stenogramelor întîlnirilor lui Adolf Hitler cu militarii și diplomații străini în anii 1939—1944 [14], în acest cadru integrînd și cele două variante — germană și română — ale ultimei întrevederi a Führerului cu mareșalul Antonescu la 5 august 1944 [15], ca și relatarea, de dată recentă, a generalului Titus Gârbea pe marginea aceluiași eveniment [16].

---

[7] Pentru cărțile și studiile de pînă la 1975, vezi Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, 1981, *passim*.

[8] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen 1938—1944*, ed. a II-a, Wiesbaden, 1965; A. Simion, *Preliminarii diplomatice ale insurecției române din August 1944*, Cluj-Napoca, 1979.

[9] Vezi Ilie Ceaușescu, *Atitudinea și activitatea Marelui Stat Major român în perioada septembrie 1940 — 23 August 1944, oștile politicii duse de Germania hitleristă în România pentru contracararea unor măsuri antipopulare ale dictaturii antonesciene*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 5—6, București, 1979; D. Șandru, A. Karetchi, I. Saizu, *Dificultăți în „colaborarea" româno-germană (1940—1944)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol", Iași, tom. XXIII (1986); D. Șandru, I. Saizu, *Unele aspecte privind consecințele economice ale prezenței trupelor germane în România (1940—2944)*, în „Anuarul...", Iași, tom IV (1967). Leonida Loghin, Mihai Inoan, *Considerații referitoare la relațiile militare româno-germane în perioada 6 septembrie 1940 — 23 August 1944*, în *File...*, vol. 5—6.

[10] Vezi G. Barbul, *Mémorial Antonesco. Le III e-homme de l'Axe*, I, Paris, 1950; Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat*, Heidelberg, 1952; Mihial Sturdza, *România și sfîrșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Rio de Janeiro — Madrid, 1966; *Jocul periculos al falsificării istoriei*, București, 1986 (cap. Delegații români consemnează, p. 202 și urm.); Paul Schmidt, *Hitler's Interpreter*. London—Melbourne—Toronto, 1951 (cf. și traducerea în limba română: *Interpretul lui Hitler își amintește*, în *„Almanahul Flacăra 1974"*, București, pp. 313—328).

[11] Cf. Nicolae Dascălu, *Politica nazistă în sud-estul Europei în ajunul și în timpul celui de-al doilea război mondial în relatările interpretului personal al lui Hitler*, I—II, în „Anuarul...", Iași, tom XXIII/2 (1986) și tom XXIV/2 (1987).

[12] A se vedea volumele din *ultimele două serii* ale colecției *(D* și *E)* care acoperă anii 1940—1944: *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918—1945*, Serie D, *1937—1941*, vols. XI_1 — XIII^2, Bonn — Göttingen, 1964—1970; *Akten...*, Serie E, 1941—1945, vols. I—VIII, Göttingen, 1969—1979.

[13] Vezi Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, coordonatori, *23 August 1944. Documente*, I, *1939—1943*; II, *1944*, București, 1984—1985.

[14] Andreas Hillgruber, Hrsg, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, I, *1939—1941*; *II, 1942—1944*, Frankfurt-am-Main, 1966—1980 (volumul I a fost tradus și în limba franceză: Andreas Hillgruber, ed., *Les entretiens secrets de Hitler. Septembre 1939—décembre 1941*, Paris, 1969).

[15] Andreas Hillgruber, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler* II, pp. 481—501; „Magazin istoric", nr. 3/1968, pp. 39—47; „Magazin istoric", nr. 7—8/1968, pp. 38—43; Gh Buzatu, *Războiul marilor spioni*, I, Iași, 1985, pp. 161—168.

[16] Cf. „Anuarul...", Iași, tom. XXIII/2 (1986), pp. 816—820.

Ajuns la putere în condiții interne și internaționale complexe, în situația în care România se găsea complet izolată pe plan extern, generalul I. Antonescu a beneficiat în mod efectiv de asistența Legației germane din București [17]. Investit cu depline puteri în calitatea sa de „conducător al statului român" după abdicarea regelui Carol al II-lea în folosul fiului său Mihai, generalul va proclama la 4 septembrie 1940 România stat „național-legionar". Cabinetul format tot atunci, incluzînd cu precădere pe reprezentanții Gărzii de Fier, în frunte cu Horia Sima însuși, desemnat vicepremier, și-a propus de la bun început să realizeze o „schimbare totală de front" a politicii interne și externe [18]. Pe plan extern, așa după cum s-a arătat deja, orientarea politicii României spre Berlin a fost neîntîrziată și totală în stadiul respectiv [19]. Astfel, generalul Antonescu a făcut cunoscut de îndată că România renunța la toate obligațiile ce-o angajau potrivit tratatelor și pactelor semnate în epoca interbelică [20], a solicitat venirea unei misiuni germane în țară pentru „instruirea" armatei române și, în fond, pentru asigurarea pazei zonei petrolifere [21], după cum s-a exprimat în folosul unei strînse colaborări cu Reichul. Din acest punct de vedere, diplomații naziști reținură faptul că Antonescu era „gata în orice moment" a înfăptui aderarea României la o „uniune economică" cu Germania. A mărturisit — relata în mai 1941 Manfred von Killinger, ministru al Reichului la București — că „este un adept al totalei uniuni economice europene și, pe mai departe, al unei uniuni politice europene sub conducerea Germaniei" [22]. În acest fel, guvernul antonescian dovedea că rămînea fidel angajamentului luat din primul moment, la 8 septembrie 1940, prin emisarul lui Antonescu la Berlin, Valer Pop, în sensul că România își propunea inaugurarea unei epoci noi de „colaborare intimă cu Germania în primul rînd pe tărîm politic, militar și economic" [23]. La 18 noiembrie 1940, în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri, generalul a făcut cunoscută intenția sa de-a adera la Pactul Tripartit, ceea ce s-a și înfăptuit, la 23 noiembrie, cu ocazia vizitei sale la Berlin [24]. Prin acest pas, România adera la sistemul *Axei* fasciste, consecințele fiind totalmente negative pentru situația și evoluția de ansamblu a țării pe următorii trei-patru ani. Condițiile raporturilor statornicite între București și Berlin conduseră de îndată — ceea ce documentele deja tipărite și noile surse, descoperite în arhivele din țară și de peste hotare pun în evidență — la situația stranie

---

[17] Vezi *Akten zur deutschen auswärtigen Politik*, Seria D, 1937—1941, Band XI$_1$, *Die Kriegsjahre (1. September bis 13. November 1940)*, Bonn, 1964, p. 19—20; A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 23—36.

[18] Ibidem, p. 38.

[19] Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România*, p. XIV.

[20] Interviul pentru „Völkischer Beobachter" din 13 octombrie 1940.

[21] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, p. 97—98.

[22] Arhivele Statului, București, fond *Microfilme S.U.A.*, rola 9, cadrul 149598, telegrama nr. 1248 din 5 mai 1941).

[23] Gh. Buzatu și colab., *op. cit.*, p. XIV.

[24] *Ibidem*; A. Simion, *op. cit.*, p. 140 și urm.

că nu s-au putut împlini rezultatele scontate, că așteptata cooperare s-a transformat în contrariul ei. „Alianța" Berlin — București a avut, este adevărat, o durată de aproape patru ani, dar ea a fost întruna minată de contradicții interne grave ori mai puțin grave, formale ori de esență, durabilitatea (iar nu esența ei !) fiind determinată de interesele celor două regimuri de dictatură din Germania și România, iar nu în ultimă instanță, de raporturile personale statornicite între Hitler și Antonescu. Din momentul în care, în disputa cu legionarii pentru putere, generalul Antonescu s-a impus în atenția lui Hitler [25], care l-a preferat la conducerea statului român, România a ajuns la statutul unei *țări satelite* a Reichului fascist. Sub impulsul ori prin voința dictaturii antonesciene România s-a înrolat în vara anului 1941 în războiul mondial, participînd, alături de Germania și aliații ei, la ostilitățile împotriva U.R.S.S. pentru început și, apoi punîndu-se în stare de conflict cu toate Națiunile Unite. Interesele purtării războiului, cu fazele sale de succes și de eșecuri în serie după 1942/1943, nu au atenuat contradițiile româno-germane, care dimpotrivă, pe măsura accentuării crizei politico-diplomatice, militare și economice a taberei *Axei*, se vor agrava, afectînd, practic, toate resorturile sau compartimentele alianței Hitler-Antonescu. În această privință, declarațiile oficiale pornite de la Berlin sau București despre multilaterala și ideala conlucrare între România și al III-lea Reich erau departe de-a exprima o realitate concretă, neexistînd decît în limbajul documentelor în discuție. Evoluția ostilităților a multiplicat și agravat în fond contradicțiile româno-germane, determinînd de-o manieră decisivă natura și intensitatea lor. Sub raporturile cronologic și de conținut alianța Berlin — București a fost, pentru început, în anii 1940 — 1941, afectată de probelemele economice, ca și de solicitările imperioase ale lui Antonescu de-a se anula dictatul de la Viena ; ulterior, în 1942 — 1943, acestor probleme li s-au adăugat aspectele colaborării militare pe frontul de Est, situația evreilor și a Grupului etnic german din România, pentru ca, în etapa finală, adică în 1943—1944, să predomine divergențele politico-diplomatice, ajungîndu-se chiar în preziua actului istoric de la 23 august 1944 la avertismentul mareșalului predat reprezentanților lui Hitler la București în sensul că România s-ar putea considera, în lipsa unui sprijin militar german efectiv, absolvită de toate obligațiile asumate și realiza un armistițiu cu Națiunile Unite [26]. De la un capăt la altul al „colaborării" româno-germane *problema statutului României* în cadrul *Axei* s-a aflat necontenit pe tapet, dezbaterea ei survenind însă doar în momentele de „criză" înregistrate între București și Berlin.

Pe planul consecințelor posibile pentru menținerea/sistarea raporturilor statornicite în 1940 între Reichul nazist și România antonesciană cele mai amenințătoare s-au dovedit de fapt pregătirile forțelor patriotice din țară pentru dobîndirea dictaturii antonesciene și încetarea războiului hitlerist, pentru retragerea din *Axă* și trecerea de partea Națiunilor Unite. Preparativele forțelor politice au abordat pro-

[25] Vezi telegrama lui Joachim von Ribbentrop din 25 ianuarie 1941 (în *Akten zur deutschen auswärtigen Politik*, Band XI_2 Bonn, 1964, p. 987).

[26] Cf. Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, 1984, pp. 297—299.

bleme variate, între ele distingîndu-se și contactele inițiate în secret cu reprezentanții Aliaților în vederea stabilirii condițiilor de armistițiu în cazul abandonării taberei fasciste, pentru stabilirea condițiilor propice, producerii cotiturii însăși. De remarcat că toate aceste demersuri, realizate de regulă în capitale neutre și prin reprezentanți ai grupărilor burgheze participante la coaliția antiantonesciană, s-au desfășurat în bună parte cu știința autorităților antonesciene, care — în stadiul atins în 1943—1944 de evoluția generală a ostilităților — nu numai că le-au sprijinit, ci au inițiat și purtat ele însele, pe cont propriu, negocieri ultrasecrete cu aliații anglo-americani pentru aflarea soluției celei mai convenabile în perspectiva, ce se profila tot mai clar, a prăbușirii Germaniei [27]. Un rol bine determinat în angajarea și conducerea tratativelor cu puterile inamice *Axei* l-a avut Mihai Antonescu, care a acționat consecvent sub acoperirea mareșalului Antonescu și a cuprins în „dialogul" său capitalele neutre (Ankara, Stockholm, Berna, Lisabona, sau Madridul), plănuind, în primele șapte luni ale anului 1943, o acțiune pentru care a primit și asigurările „ducelui" Benito Mussolini [28]. Cu toate măsurile luate, tratativele nu s-au dus în cea mai deplină discreție, care nici nu s-a urmărit în fond, astfel că Berlinului nu i-a fost deloc dificil să ia cunoștință cu acțiunile diplomatice ale Bucureștilor. Aflînd de cele întîmplate, autoritățile hitleriste au socotit de îndată că însăși „trădinicia" *Axei* era periclitată, că sateliții (în cazul de față — România) puneau la îndoială capacitatea Reichului de-a forța victoria și, în consecință, au intervenit pentru sistarea convorbirilor secrete și abandonarea planurilor făurite. Între București și Berlin, ca atare, s-au ivit noi motive de încordare a raporturilor, îmbogățindu-se registrul contradicțiilor dintre capitalele respective.

Mai înainte de orice, Mihai Antonescu însuși — apreciind în primăvara anului 1943 că sosise „momentul propice pentru acțiune" [29] — a redactat un memoriu pentru von Ribbentrop, înaintat prin Manfred von Killinger. Antonescu, relata secretarul său, „enumera toate contactele luate sau propuse neutrilor și, în special, cu Spania, Portugalia și Turcia. El ruga insistent Reichul să-i încredințeze misiunea de a trata cu anglo-saxonii. Prin intermediul acestor state, el deschidea calea compromisului. Primul care luă cunoștință de acest document fu von Killinger. El îl examină cu atenție și declară că era de acord. Încurajat, Mihai Antonescu redactă un al doilea memoriu. Fu încredințat lui von Killinger ; el conținea propuneri secrete. Mareșalul trebuia, la momentul potrivit, să discute cu Hitler" [30]. Pe de altă parte, hitlerișii au „zmuls" ei

---

[27] Vezi, în acest sens, Vasile Mocanu, *Tentative ale cercurilor politice burgheze de scoatere a României din „Axă" și alăturarea ei Națiunilor Unite*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 8, București, 1980, p. 233 și urm. ; D Tuțu, *Tentative și contacte ale guvernului și burgheziei române pentru ieșirea din războiul dus alături de Germania hitleristă*, în „Acta Musei Napocensis", Cluj-Napoca, vol. XV/1978, p. 603 și urm. ; Gh. Buzatu, A. Simion, *Preliminarii diplomatice ale actului de la 23 august 1944*, în *Actul de la 23 august în context international...*, p. 210 și urm. ; Al. Cretzianu, *The Lost Opportunity*, London, 1957.

[28] Renato Bova Scoppa, *Colloqui con due dittatori*, Roma, 1949. p. 70 și urm.

[29] G. Barbul, *op. cit.*, I, p. 186.

[30] Precum în cazul descifrării telegramelor lui Scarlat Grigoriu către Mihai Antonescu (vezi Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, II, 1942—1944*, p. 230—231).

însişi informaţii mai mult sau mai puţin exacte şi prompte — despre tratativele României, şi aceasta pe cele mai diverse căi şi metode : prin propriile contacte cu reprezentanţi ai Naţiunilor Unite, prin acţiunea serviciilor de informaţii, prin interpretarea şi decodificarea unor mesaje schimbate între Bucureşti şi delegaţii săi în capitalele neutre [31]. Nu rareori, „scurgerea" informaţiilor a fost întîmplătoare ori chiar dirijată de către partenerii aliaţi, pentru a provoca tensiune şi derută în rîndul membrilor *Axei* fasciste. În sfîrşit, au fost cazuri cînd diverse fapte din culise au devenit publice datorită indiscreţiilor presei aliate, precum s-a întîmplat — după cum se va vedea — cu misiunea prinţului Barbu Ştirbey la Cairo.

Germania nazistă nu a acceptat, este lesne de imaginat, iniţiativele României. În definirea politicii Reichului şi, în consecinţă, a *Axei* în ansamblu a prevalat punctul de vedere personal al lui Adolf Hitler, care, pînă la prăbuşirea totală din mai 1945, a respins orice soluţionare pe cale politică a conflictului mondial, Führerul, victimă a „doctrinei" naţional-socialiste şi a viziunii proprii asupra evoluţiei ostilităţilor, păstrînd pînă la sfîrşit convingerea că dispunea de „argumente" militare şi ideologice pentru a-şi apropia victoria ori, cel puţin, pentru a evita dezastrul [32]. Era, aşadar, de aşteptat ca Hitler să intervină pe lîngă mareşalul Ion Antonescu, reclamînd — adesea pe un ton ultimativ — sistarea negocierilor secrete şi chiar pedepsirea vinovaţilor. Aşa a făcut-o mai ales în aprilie 1943, cînd s-a întîlnit la Klessheim cu Ion Antonescu şi cînd, într-o stare de vădită surescitare, i-a explicat mareşalului toate nemulţumirile sale faţă de demersurile dirijate de Mihai Antonescu în vederea unei păci separate cu Aliaţii [33]. Reproşurile Führerului l-au vizat direct pe ministrul de externe român, sub a cărui acoperire — declara el — „miniştri români în capitalele ţărilor neutre desfăşoară o activitate deosebită în ceea ce priveşte încheierea păcii" [34]. Un martor ocular, din nou G. Barbul, a relatat despre „atmosfera" întrevederilor din 12 şi 13 aprilie 1943 : „...Am găsit pe Hitler aruncînd flăcări. El striga : trădare. Mareşalul putea să vadă cu ochii lui ce însemna un acces de furie al Führerului. Cuvintele lui, al căror sens Antonescu nu reuşea să-l înţeleagă decît în mod fragmentar, din cauza imposiblităţii lui Schmidt de a le traduce la o astfel de viteză, zburau prin cameră ca obiecte aruncate în capul românului. România ar fi compromis grav şansele războiului : ca în 1917 cînd Sixte de Bourbon ducîndu-se în lagărul inamic să negocieze, într-un moment cînd adversarii Germaniei, epuizaţi de eforturile lor, se gîndeau la pace, tot astfel Mihai Antonescu ar fi deschis ochii occidentalilor asupra slăbiciunii lui „Festung Europa". Pentru a susţine acuzaţiile lui, Hitler agita în mîna dreaptă o foaie de hîrtie. Era, după cum afirma el, o telegramă a Departamentului de Stat, semnată de

---

[31] Cf. Klaus Hildebrand, *The Foreign Policy of the Third Reich*, London, 1973, pp. 131—134.

[32] Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, *1942—1944*, pp. 217—225.

[33] *Ibidem*, p. 220. Vezi şi D. Tuţu, *op. cit.*, p. 606.

[34] G. Barbul, *op. cit.*, I, p. 186—187.

Cordell Hull, descifrată de serviciile germane. Destinatarii erau miniștrii Statelor Unite din capitalele țărilor neutre din Europa. „Susțineți inițiativa lui Mihai Anonescu — glăsuia textul. România se pusese astfel în capul unei mișcări de trădare în Europa. Mihai Antonescu mărturisea singur în memoriul dat lui Killinger. Pentru a păstra încrederea Reichului, mareșalul trebuia să renunțe la colaborarea vicepreședintelui de Consiliu și să recheme de urgență pe șefii de misiune de la Berna și Madrid, care serviseră ca instrumente ale trădării lui Mihai Antonescu..." [35] Examinarea minutelor întrevederilor Hitler — Antonescu din aprilie 1943 [36] confirmă întocmai veridicitatea relatărilor lui G. Barbul [37]. Ambele documente, întocmite ca de obicei în asemenea împrejurări de Paul Otto Schmidt, la 15 aprilie 1943, denotă că „dosarul Mihai Antonescu" și, legată de aceasta, problema negocierilor secrete ale României în capitalele neutre, au reținut în proporție de 75—80% atenția interlocutorilor [38]. Hiiler n-a putut ascunde că se afla încă sub impresia catastrofei de la Stalingrad [39], ceea ce nu l-a oprit să vorbească despre așteptata „victorie deplină a Reichului în război" [40]. A atacat brusc „cazul Mihai Antonescu", avînd la dispoziție un raport din care a prezentat cu amănunte și cronologic date ce evidențiau că Berlinul surprinsese suficiente informații despre tratativele secrete ale României, îndeosebi din Turcia, Spania, Portugalia, Elveția și Vatican [41]. A afirmat chiar, la un moment dat, că dispunea de o știre „foarte exactă, despre un anume demers la Madrid a ministrului N. Dimitrescu prin diplomații argentinieni și portughezi de acolo" [42]. Führerul a respins toate acțiunile întreprinse, mai ales că avea impresia că demnitarii români vorbiseră și „în numele" Reichului, ceea ce nu putea accepta nicidecum, apoi pentru că era „neloial" ca Bucureștii, potrivit „tratatului de alianță" cu Berlinul, să nu-și fi avertizat partenerul [43]. El era convins că membrii *Axei* sunt legați „la bine și la rău" [44]. Antonescu era rugat să reflecteze asupra urmărilor grele pentru *Axă* ale demersurilor întreprinse fără acordul Berlinului [45]. În cursul convorbrilor din 13 aprilie 1943, Hitler a adus noi argumente asupra „pericolelor" posibile prin sondajele de pace separată [46], dat fiind că „dușmanii principali ai *Axei* și-au făcut o părere cu totul greșită

---

[35] Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, *1942—1944*, pp. 217—225, 228, 232. Vezi și A. Simion, *Preliminarii...*, pp. 278—285.

[36] Vezi însă și amintirile generalului Ion Gheorghe, ministrul României la Berlin (*op. cit.*, p. 289—290).

[37] De altfel, Hitler însuși a precizat că punea problemele respective „în centrul discuției" (Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, 1942—1944, p. 223).

[38] *Ibidem*, pp. 214—217.

[39] *Ibidem*, p. 216—217.

[40] *Ibidem*, p. 217 și urm.

[41] *Ibidem*, p. 220.

[42] *Ibidem*, p. 222.

[43] *Ibidem*

[44] *Ibidem*, p. 223.

[45] *Ibidem*, p. 231.

[46] *Ibidem*, p. 230.

despre poziția Germaniei și Italiei" [47]. Ruga, prin urmare, pe mareșal „să aibă grijă să nu se mai repete în viitor astfel de acțiuni" [48].

De fiecare dată, la 12 și 13 aprilie 1943, I. Antonescu a luat apărarea principalului său colaborator, Mihai Antonescu. A recunoscut că era „foarte mirat", „profund impresionat" de celea auzite [49], deși avea convingerea că putea fi vorba de „adevărate intrigi" [50]. Nu putea concepe ca adjunctul său să fi încercat vreodată să încheie pacea separată, el care se dovedise a fi fost „unul dintre protectorii politici pentru Germania" în România după 1940 [51]. A promis totuși că va dispune să se facă „o cercetare minuțioasă" [52], îngăduind lui von Killinger să cerceteze telegramele originale primite de către Ministerul Afacerilor Străine de la Madrid [53]. Mareșalul s-a considerat dator să manifeste atașamentul României față de *Axă* [54], față de Hitler, care se va convinge că „România își va continua drumul alături de Germania pînă la sfîrșitul războiului" [55].

Măsurile luate de mareșal nu au condus, așa cum se aștepta Legația germană din București [56], la demiterea lui Mihai Antonescu. Mai mult decît atît, nici demersurile dirijate de departamentul său în capitalele neutre nu au încetat [57]. S-a arătat că, în vara anului 1943, Mihai Antonescu personal s-a deplasat în Italia, cu scopul principal de a înfăptui alături de „ducele Mussolini o „cotitură istorică" în mersul războiului. Nu a plecat însă înainte de a fi primit, la 23 iunie 1943, vizita lui von Killinger, care i-a citit o notă semnată de von Ribbentrop și care se referea din nou la acțiunile ministrului român în Spania în folosul încheierii unei păci generale. Șeful diplomației române, cunoscînd că cea mai bună armă de apărare era atacul, a aflat prilejul potrivit să reproșeze Berlinului înscenarea evadării lui Horia Sima în lunile precedente și atașamentul pentru respectarea Dictatului de la Viena din 1940 într-un moment cînd reprezentantul unei țări inamice, A. Eden, recunoștea în public că Transilvania întreagă aparținea României [58].

Putem constata, în acest fel, ineficacitatea presiunilor hitleriste pe lîngă București, în anul 1943, pentru sistarea tratativelor secrete cu Aliații. Dar nu numai că rezultatul nu a fost cel scontat, ci, din a doua parte a anului 1943, se înregistrează o intensificare a discuțiilor din cu-

---

[47] *Ibidem*
[48] *Ibidem*, p. 223.
[49] *Ibidem*, p. 229.
[50] *Ibidem*, p. 224.
[51] *Ibidem*,
[52] *Ibdem*, p. 229.
[53] *Ibidem*, p. 232.
[54] *Ibidem*, p. 223—224. Vezi, de asemenea, Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu*, p. 170.
[55] G. Barbul, *op. cit.*, I, p. 188—189.
[56] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 170 și urm.
[57] Vezi N. I. Lebedev, *Krah fașizma v Ruminii*, Moskva, 1976, p. 452—426.
[58] Vezi Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, 1976, p. 228 și urm.; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania: 1938—1947*, Los Angeles, 1977, p. 86 și urm.; A. Simion, *Preliminarii...*, p. 320 și urm.; Al. Cretzianu, *op. cit.*, p. 89 și urm.

lise, precizîndu-se de-acum trei canale principale (Istanbul—Ankara, Cairo şi Stockholm)[50], prin care negocierile s-au prelungit şi *după* declanşarea loviturii de stat din august 1944. Faptul îşi află explicaţia în mai multe considerente, decisive fiind însă noile eşecuri de proporţii ale trupelor *Axei* pe toate fronturile, regimul României de stat satelit şi nu ocupat de către Germania, ceea ce îngăduia Bucureştilor o anume libertate de manevră, dorinţa cercurilor oficiale de a-şi salva situaţia înaintea ceasului al 12-lea.

[50] Al. Cretzianu, *The Rumanian Armistice Negotiations: Cairo, 1944*, în „Journal of Central European Affairs", vol. XI, No. 3, October 1951, pp. 243—258; idem, *The Lost Opportunity, passim*; Georges Cioranesco şi colab., *Aspects des relations russo-roumanies. Retrospectives et orientations*, I, Paris, 1967, p. 174 şi urm.

CAPITOLUL 4

ROMÂNIA ŞI STATELE UNITE ALE AMERICII

Politica Statelor Unite ale Americii faţă de ţările Europei est-centrale şi de zona respectivă în ansamblu în epoca celui de-al doilea război mondial (1938—1947) a preocupat şi continuă să se afle în atenţia specialiştilor, cărora le datorăm o seamă de sinteze, monografii şi studii temeinice. Dintre contribuţiile cu caracter general reţin atenţia lucrările publicate de Herbert Feis [1], Thomas S. Bailey [2], Alexander De Conde [3], F. R. Dules [4], David Horowitz [5], George F. Kennan [6], William H. McNeil [7], Gaddis Smith [8], Jean-Baptiste Duroselle [9], James Mac Gregor Burns [10] sau Robert Dallek [11]. Nu trebuie neglijate, de asemenea, volumele memorialistice ale unora dintre foştii diplomaţi americani implicaţi în anii ultimei conflagraţii mondiale, în virtutea poziţiilor ocupate, în dezbaterea ori reglementarea unor probleme europene est-centrale [12]. De cel mai

---

[1] *Churchill—Roosevelt—Stalin. The War They Waged and the Peace They Thought*, Princeton, University Press, 1957.

[2] *A Diplomatic History of the American People*, Sth Edition, New York Appleton-Century Crofts, 1970.

[3] *A History of American Foreign Policy*, Second Edition, New York, Charles Scribner's Sons, 1971.

[4] *America's Rise to World Power, 1898—1954*, New York, Harper and row, 1955.

[5] *From Yalta to Potsdam. American Foreign Policy in the Cold War*, Harmondsworth-Ringwood, Penguin Books, 1967.

[6] *American Diplomacy. 1900—1950*, Chicago, The University of Chicago, Press,, 1951.

[7] *America, Britain and Russia. Their Cooperation and Conflict. 1941—1946*, London,—New York—Toronto, Oxford University Press, 1963.

[8] *American Diplomacy during the Second World War. 1941—1945*, New York, J. Wiley and Sons, 1965.

[9] *De Wilson à Roosevelt. Politique extérieure des Etats-Unis. 1913—1945*, Paris, Colin, 1960.

[10] *Roosevelt: The Soldier of Freedom 1940—1945*, London, Weidenfeld and Nicolson, 1971.

[11] *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy. 1932—1945*, Oxford—New York—Toronto—Melbourne, Oxford University Press, 1981.

[12] Vezi îndeosebi: Cordell Hull, *The Memoirs of...*, 2 vols., New York, Macmillan, 1948; Edward Stettinius, Jr., *The Diaries of... 1943—1946*, New York, New Viewpoints, 1975; idem, *Roosevelt and the Russians. The Yalta Conference*, Garden City, Doubleday, 1949; James F. Byrnes, *Cartes sur tables (Speaking Frankly)*, Paris—Londres—New York, Morgan, 1948; W. Averell Harriman and Elie Abel,

mare interes sînt, se înțelege, lucrările consacrate politicii S.U.A. față de zona geografică în discuție [13], context în care întîlnim studii speciale referitoare la România [14]. Concluziile investigațiilor pînă în prezent concordă în a evidenția faptul că în prima fază a războiului, practic tot atîta timp cît Statele Unite au rămas în afara ostilităților, atitudinea Washingtonului a fost prin excelență una de „observare" a bulversărilor politico-diplomatice și militare din Europa est-centrală, inclusiv România. John C. Campbell, de exemplu, relevă că politica *Casei Albe* s-a concretizat abia cu începere din 1941 [15], dată după care — confirmă atît John Gaddis [16], cît și Bennett Kovrig [17] — Europa est-centrală a avut o pondere

---

Special Envoy to Churchill and Stalin 1941—1946, New York, Random House, 1975 ; Harry S. Truman, *Memoirs by..., I, 1945 — Year of Decisions*, New York, Doubleday, 1955 ; George Kennan, *Memoirs 1925—1950*, Boston—Toronto, Little, Brown and Co., 1967 ; Robert E. Sherwood, *Le Memorial de Rossevelt, d'après les papières de Harry Hopkins*, 2 vols., Paris, Plon, 1950 ; Charles E. Bohlen, *Witness to History 1929—1969*, New York, W. W. Norton and. Co., 1973 ; G. Barbul, *Mémorial Antonesco. Le III-e de l'Axe*, I, Paris. Éditions de la Couronne, 1950 ; Alexander Cretzianu, *The Lost Opportunity*, London, J. Cape, 1957.

[13] Vezi, mai ales, John A. Lukacs, *The Great Powers and Eastern Europe*, New York, American Book Co., 1953 ; Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation. East-Central Europe in U. S. Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore—London, The John Hopkins University Press, 1973 ; Wejtech Mastny, *Russia's Road to the Cold War. Diplomacy, Warfare and the Politics of Communism. 1941—1945*, Columbia University Press, 1979 ; A. Polonsky, ed., *The Great Powers and the Polish Question 1941—1945. A Documentary Study in Cold War Origins*, London, Orbis, 1976 ; C. A. Macartney and A. W. Palmer, *Independent Eastern Europe : A History*, New York, St. Martin's Press, 1962 ; John L. Gaddis, *The United States and the Origins of the Cold War. 1941—1949*, New York—London, Columbia University Press, 1972 ; John C. Campbell, *American Diplomacy and the German Drive to Southeastern Europe (1939—1941)*, în „Actes du Premier Congrès International des Études Balkanniques et du Sud-Est Européennes", V, Histoire, Sofia, 1970, pag. 233—255.

[14] Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania. 1938—1947*, Los Angeles, 1977 ; Stephen Fischer — Galați, *Twentieth Century Romania*, New York—London, Columbia University Press, 1970 ; idem, ed., *The United States and Romania. American — Romanian Relations in the Twentieth Century*, Woodland Hills, 1988 ; Dov B. Lungu, *Romania and the Great Powers, 1933—1940*, Durham-London, Duke University Press, 1989 ; Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians : Fifty Years of American — Romanian Relations, 1940—1990*, Boulder/New York, Distributed by Columbia University Press, 1991.

Dintre lucrările tipărite de istoricii români, menționăm : Viorica Moisuc, ed., *Probleme de politică externă a României. 1918—1940*, vol. 2, București, Editura Militară, 1977 ; Ion Calafeteanu, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938 — martie 1940)*, București, Editura Politică, 1980 ; Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913—1947*, București, Editura Politică, 1980 ; A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972 ; idem, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976 ; idem, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din August 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979 ; Ștefan Lache, Gheorghe Tuțui, *România și Conferința de pace de la Paris din 1946*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978 ; Ion Enescu, *Politica externă a României în perioada 1944—1947*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979 ; Dumitru Tuțu, *Tratative și contacte ale guvernului și burgheziei române pentru ieșirea din războiul dus alături de Germania hitleristă*, în „Acta Musei Napocensis", XV, Cluj-Napoca, 1978 ; Valeriu Florin Dobrinescu, *Aprecieri internaționale privind cobeligeranța României*, în „Anuarul Muzeului județean Vaslui", II, 1980.

[15] John C. Campbell, *op. cit.*, p. 254—255.

[16] John L. Gaddis, *op. cit., passim.*

[17] Bennett Kovrig, *op. cit., passim.*

însemnată în raporturile dintre marile puteri ale Națiunilor Unite. Mai mult decît atît, Kovrig crede chiar că ea a jucat „un rol catalitic" ori că a fost „o sursă de discordie" între Marii Aliați după 1941 [18]. Situația s-a agravat pe măsură ce ostilitățile în Europa se apropiau de deznodămîntul cunoscut [19]. Situația la care s-a ajuns în ultima etapă a războiului, în împrejurările ştiute la stabilirea unor „zone de interes" este combătută de majoritatea specialiştilor, ca fiind în contradicție flagrantă atît cu interesele şi drepturile popoarelor, cît şi cu normele dreptului internațional [20]. Pe de altă parte, se atestă că acordurile politico-diplomatice interaliate din 1944—1945 reflectau îndeaproape realitățile militare ale momentului [21].

Pentru precizarea politicii est-europene a Departamentului de Stat şi, în cacest cadru, a raporturilor ori diferendelor americano-române, studierea documentelor diplomatice este de cea mai mare importanță. Alături de documentele incluse mai ales în cunoscuta colecție privind evoluția politicii externe a S.U.A. [22], arhivele americane şi române adăpostesc numeroase materiale inedite referitoare la aspectele în discuție. Astfel, în ajunul şi la începutul marii conflagrații Departamentul de Stat a beneficiat de informații corecte şi detaliate cu privire la situația internă şi internațională a României. Încă din martie 1939, în condițiile presiunilor Reichului nazist în cursul negocierilor economice româno-germane de la București şi ale demersurilor lui V. V. Tilea la Londra în legătură cu prezentarea unui ultimatum hitlerist, Departamentul de Stat a urmărit cu atenție poziția României, în primul rînd prin reprezentanții săi la Londra, Paris şi București, respectiv ambasadorii Joseph Kennedy şi William Bullitt şi ministrul Franklin Mott Gunther [23]. Cu toții au constatat că nu se prezentase un ultimatum german României [24], ceea ce — considera Kennedy — nu putea conduce la neglijarea peri-

[19] Averell Harriman and Elie Abel, *op. cit.*, p. 424 şi urm. ; Charles E. Bohlen, *op. cit.*, p. 160 şi urm. Pentru politica Angliei în regiune, vezi Sir Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War* III, London, HMSO, 1971, *passim* ; Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London—Basingstoke, Macmillan, 1976, p. 126.

[20] Cf. Bennett Kovrig, *op. cit.*, pp. 23—26.

[21] Elisabeth Barker, op. cit., pp. 144—147.

[22] Din colecția editată de U.S.A., Departament of State, *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers* (Washington, Government Priting Office, apariții în ani diverși), vezi *anii* şi *volumele : 1939*, 1—2 ; *1940*, 1—3 ; *1941*, 1—2 ; *1942*, 1—3 ; *1944*, 1—4 ; *1945*, 1—5 (în continuare, se va cita : *FRUS*). Cf., de asemenea, idem *FRUS. The Conferences at Cairo and Teheran. 1943*, Washington, 1961 ; idem, *FRUS. The Conferences at Malta and Yalta. 1945*, Washington, 1955 ; idem, *FRUS. The Conference of Berlin (The Potsdam Conference). 1945*, 2 vols., Washington, 1960 ; idem, *Making the Peace Treaties*, 1941—1947, Washington, 1947 ; idem, *Paris Peace Conference. 1946 : Selected Documents*, Washintgon, 1946 ; idem, *FRUS. 1946, vols.* 1—6 ; idem, *FRUS. 1947*, vols. 1—3 ; idem, *A Decade of American Foreign Policy. Basic Documents 1941—49*, Washington, 1950 ; idem, *Postwar Foreign Policy Preparation. 1939—1945*, Washington, 1949.

[23] Paul D. Quinlan, *Clash...*, pp. 39—47 ; *FRUS*, 1939, vol. I, *passim* ; Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial (1939—1945)*, Iași, Editura Junimea, 1978, pp. 11—43.

[24] Vezi United of America, National Archives and Record Services, Washington, D. C. Record Group 69, Records of the Department of State, Box No. 6964, 871.00/679 (telegrama nr. 530 a lui Bullitt către Hull, Paris, 21.3.1939), (în continuare, se va cita : *USA. NAW) ; FRUS. 1939*, vol. 1, pp. 74, 79, 90—92.

[18] *Ibidem*, pp. IX, 9.

colului hitlerist pentru sud-estul Europei, la ignorarea faptului că intervenţia lui Tilea „galvanizase" Londra şi Parisul, obligînd cele două capitale să nu mai amîne examinarea posibilităţii de combatere a ameninţării germane asupra întregului continent [25]. A făcut o bună impresie hotărîrea României de a se opune unei eventuale agresiuni a *Wehrmachtului* [26]. În iunie 1939, după ce inspectase misiunile S.U.A. din Balcani, ministrul american la Bucureşti, Gunther, transmitea personal preşedintelui Roosevelt că admirase „mobilizarea spontană" contra pericolului german că, „mai presus de orice, România doreşte să trăiască" [27]. Totodată, diplomatul american admitea că ţările Înţelegerii Balcanice, bine echipate, puteau lupta contra „dominaţiei politice germane"; în schimb, se dovedea neîncrezător în succesul negocierilor dintre Anglia, Franţa şi U.R.S.S. ce nu mai dădeau speranţe de renaştere a vechii „balanţe a puterilor şi a securităţii colective" [28]. Cu puţin timp înainte de izbucnirea războiului, Legaţia S.U.A. — prezentînd Departamentului de Stat un raport pe marginea evoluţiei României în cele 18 luni după instalarea dictaturii regelui Carol al II-lea — sesiza, odată mai mult însemnătatea deosebită a grînelor şi petrolului românesc pentru Reichul nazist, exprimînd regretul că Anglia şi Franţa nu reuşiseră, pe plan economic, să preîntîmpine extinderea influenţei germane [29]. În zilele următoare, Gunther prevestea deja că, în cazul unui război germano-polon, situaţia generală avea să impună României observarea regulelor neutralităţii [30]. La 23 august 1939, raportul ataşatului militar american la Bucureşti, evaluînd consecinţele transformărilor survenite pe arena mondială, reţinea că ele provocaseră „consternare" la Bucureşti, că se aştepta „un război imediat" şi chiar „ocuparea României" [31].

După invadarea Poloniei de către Germania, Washingtonul a căpătat temeiuri în plus pentru a supraveghea evenimentele din România. A făcut-o pe căi diferite, dispunînd cu prioritate de detaliile furnizate de reprezentanţii oficiali acreditaţi la Bucureşti, apoi la Londra, Paris, Moscova, Berlin, Belgrad, Sofia, Budapesta, Ankara, Atena şi Riga [32]. La Bucureşti, Paris şi Londra, trimişii Departamentului de Stat s-au preocupat, după 17 septembrie 1939, de regimul aplicat în România refugiaţilor polonezi, mai cu seamă oficialităţilor [33]. Primindu-l la 23 septembrie 1939 la Ministerul Afacerilor Străine din Bucureşti pe Gunther, Alexandru Cretzianu, i-a precizat comportamentul guvernului român în problema respectivă : „...Dacă nu înţelegem să violăm legile neutralităţii,

[25] *Ibidem*, pp. 90—92 (telegrama nr. 388 a lui Kennedy către Hull, London, 22.3.1939).

[26] *U.S.A. NAW*, Box No. 6964, 871/683 (telegrama nr. 29 a lui Gunther către Hull).

[27] F. D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York, P.S.F. Departamental, State Department, Box No. 88 (raportul nr. 10 din 4.6.1939).

[28] *Ibidem*.

[29] *USA. NAW*, Box No. 6964, 87100/698 (raportul nr. 1026 al lui Hibbard către Hull, Bucureşti, 10.8.1939).

[30] Idem, Box No. 4209, 740.00/2052 (telegrama nr. 139 a lui Gunther către Hull, Bucureşti, 14.8.1939).

[31] Iedm, Box No. 6964, 871.00/699 (raportul nr. 2514 al lui J. P. Ratay).

[32] Idem, Boxes Nos. 4210, 4211, *passim*.

[33] Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 52 şi urm.; F. D. Roosevelt Library, P.S.F., Diplomatic, Box No. 67 (telegrama nr. 283 a lui Gunther către Hull, Bucureşti, 29.9.1939).

nu vom viola nici pe cele ale ospitalității"[34]. Cît timp la conducerea guvernului român se afla Armand Călinescu, cunoscut pentru patriotismul său și redutabil adversar al hitlerismului, aceasta reprezentă — conchidea, la un moment dat, Gunther — o „garanție" față de amenințările la adresa independenței și integrității României. De altfel, premierul declarase, cu clarviziune, diplomatului american că, singure, Marea Britanie și Franța nu puteau stăvili expansiunea fascistă, impunîndu-se asistența Statelor Unite, care urmau să aibă un „rol decisiv" în desfășurarea războiului mondial[35]. Este lesne de bănuit reacția lui Gunther peste numai două zile, la aflarea știrii despre asasinarea lui Armand Călinescu : consternare, indignare și cel mai profund respect ; Statele Unite pierduseră în persoana marelui om politic nu numai un „mare admirator", ci și, asigura Gunther pe secretarul de stat, „un bun prieten"[36].

În 1939—1940, în repetate rînduri, oameni politici și diplomați români au sugerat implicarea S.U.A. în politica europeană, solicitînd, precum Grigore Gafencu, ca Washingtonul să preia inițiativa păcii înainte de a se ajunge la nimicirea Europei și la transformarea României într-un „vasal" al Germaniei[37]. La începutul anului 1940 s-au pus speranțe în rezultatele turneului lui Sumner Welles, subsecretarul de stat al S.U.A., în unele capitale europene[38]. Față de amenințările ce planau din toate părțile în 1940[39], Departamentului de Stat nu i-au rămas indiferente asigurările premierului Gh. Tătărescu și ale lui Grigore Gafencu în sensul că România își va apăra cu forța armelor independența și integritatea teritorială[40]. Fiind primit de Welles la 5 aprilie 1940, Radu Irimescu, ministrul român la Washington, a declarat subsecretarului de stat că pacea în sud-estul Europei era grav periclitată[41]. Gafencu nu va întîrzia să ceară și sprijinul diplomatic al S.U.A., avertizînd că, dacă „noua ordine" a învingătorilor de moment va cuprinde și Europa est-centrală, atunci Germania va profita pentru a alinia „sută la sută" România blo-

---

[34] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, București, Fond 71 S.U.A., vol. 38, f. 69—70 (în continuare, se va cita : Arh. M.A.E.).

[35] *FRUS. 1939*, vol. 1, p. 441—442 (telegrama nr. 221 a lui Gunther către Hull, București, 19.9.1939).

[36] *USA. NAW*, Box No. 6964, 871.00/701 (telegrama nr. 241 a lui Gunther către Hull, București, 21.9.1939).

[37] *FRUS. 1939*, vol. 1, p. 499—500 (telegrama nr. 296 a lui Gunther către Hull, București, 2.10.1939).

[38] Arh. M.A.E., Fond 71 SUA General, vol. 5, f. 287 (telegrama nr. 10856/ Washington, 10.2.1940, Teodorescu către M.A.S. din București) ; *ibidem*, f. 292 (raportul nr. 1503 al lui Radu Irimescu către M.A.S. Washington, 9.4.1940).

[39] Vezi *USA. NAW*, Box No. 2115 A, 740.0011/3275 (telegrama nr. 226 a lui Gunther către Hull, București, 23.5.1940) ; idem Box No. 2115 (telegrama nr. 45 a lui Earle către Hull, Sofia, 13.5.1940) ; idem Box No. 2116, 740.0011/3344 (telegrama nr. 237 a lui Gunther către Hull, București, 27.5.1940) ; idem, 740.0011/3397 (telegrama nr 231 a lui Gunther către Hull, București, 25.5.1940) ; idem, Box No. 2113, 740.0011/2026 (telegrama nr. 72 a lui Montgomery către Hull, Budapesta, 9.4.1940, idem, 740.0011/1935 (telegrama nr. 337 a lui Thurston către Hull, Moscova, 29.3.1940) ; idem, Box No. 2116, 740.0011/3349 (telegrama nr. 1544 a lui Heath către Hull, Berlin, 25.5.1940.

[40] Idem, Box No. 2113, 740.0011/2295 (telegrama nr. 133 a lui Gunther către Hull, București, 17.4.1940) ; idem, 740.0011/1974 (telegrama nr. 28 a Legației din Sofia către Hull, 5.3.1940).

[41] Idem, 740.0011/1939.

cului *Axei* [42]. România era cu atît mai mult vizată de cel de-al treilea Reich cu cît resursele sale petroliere îi erau indispensabile pentru continuarea războiului [43]. În atare împrejurări, dejucarea planului britanic de sabotare a transportului german pe Dunăre [44], în aprilie 1940, a stăruit în atenţia diplomaţilor americani din unele capitale europene [45], îndeosebi a lui Franklin Mott Gunther, care — în afara ştirilor curente — a expediat un raport la Washington [46].

Departamentul de Stat a înregistrat cu maximă promptitudine indiciile semnalînd agravarea izolării internaţionale a României în 1940, situaţie ce a culminat în vara anului respectiv prin presiunile sistematice exercitate asupra Bucureştilor şi prin grelele cedări teritoriale ce i-au fost impuse. Evenimentele, cu preludiile şi desfăşurarea lor. au ocupat un loc important în bogata corespondenţă recepţionată atunci la Washington de la ambasadele şi legaţiile de pe vechiul continent [47]. Neobosit în continuare, Gunther a „supravegheat" declanşarea procesului [48], după aceea consemnînd conduita imprimată de noul premier I. Gigurtu de „orientare" a Bucureştilor spre Berlin [49]. În ceea ce priveşte schimbările teritoriale provocate de *război* ori *în timpul războiului,* S.U.A. şi-au precizat, neîntîrziat, prin glasul autorizat al secretarului de stat Cordell Hull, hotărîrea de a nu recunoaşte nici una dintre ele [50]. Se ştie că, la 5 septembrie 1940, ministrul de externe britanic a declarat de asemenea în Parlament că Londra respingea dictatul vienez în problema nordului Transilvaniei, dictat ce fusese „impus României de puterile *Axei*" [51].

După instalarea dictaturii legionaro-antonesciene în septembrie 1940, raporturile americano-române, fără a înregistra grave probleme, s-au deteriorat treptat pînă la declararea ostilităţilor între Bucureşti şi Washington, în decembrie 1941 şi iunie 1942.

Politica dictaturii legionaro-antonesciene în problema evreiască şi chemarea unei misiuni militare germane în România au neliniştit cel mai mult guvernul american, care, de îndată după sosirea primelor trupe hitleriste, mai precis cu începere de la 10 octombrie 1940, a dispus blocarea tuturor bunurilor româneşti din S.U.A. [52] România a fost trecută,

---

[42] Idem, Box No. 2116, 740.0011/3344 (telegrama nr. 237 a lui Gunther către Hull, 27.5.1940).

[43] Idem, Box No. 2112, 740.0011/1707 (telegrama nr. 40 a lui Gunther către Hull, Bucureşti, 21.2.1940).

[44] Cf. detalii la Horia Brestoiu, *Acţiuni secrete în România. În preajma şi la începutul celui de-al doilea război mondial,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1973, *passim.*

[45] USA. NAW, Boxes Nos. 2113, 2114, 2115 A, *passim.*

[46] Idem, Box No. 2115, 740.0011/2979 (raportul din 22.4.1940).

[47] Idem, Boxes Nos. 2117—2120, *passim.*

[48] Idem, Box No. 2119, *passim.*

[49] Idem, 740.0011 E.W./4348 (telegrama nr. 326 a lui Gunther către Hull, Bucureşti, 2.7.1940).

[50] Cordell Hull, *op. cit.,* vol. 2, p. 1168.

[51] Cf. Paul D. Quinlan, *op. cit.,* p. 65.

[52] F. D. Roosevelt Library, C.F. 428, Rumania, memorandumul lui Morgenthau pentru preşedintele Roosevelt (Washington, 10.10.1940); *ibidem* (memorandumul Casei Albe din 10.10.1940); Biblioteca Centrală de Stat a României, Bucureşti, Fond. Al. Saint Georges, pachetul LV/7 (nota verbală prezentată de Mihai Antonescu lui F. M. Gunther, Bucureşti, 30.10.1941) (în continuare, se va cita: *BCS*).

evident, în categoria țărilor ocupate. Faptul în sine constituia o nouă dovadă că America, treptat dar sigur, făcea eforturi pe calea angajării în război de partea statelor ce se opunea *Axei* fasciste. La 28 octombrie 1940, însărcinatul cu afaceri al României transmitea din Washington că S.U.A. „nu mai sînt neutre nici față de războiul din Europa, nici față de războiul din Extremul Orient" [53]. Convingerea diplomatului român în această privință avea să se întărească ulterior, în special după adoptarea de către Congresul american, în martie 1941, a legii *Lend Leas*-ului [54], ceea ce echivala — în viziunea sa — cu o intervenție „practică" a S.U.A. în război, pentru „înfrîngerea *Axei* și distrugerea regimurilor totalitare" [55].

Înainte și după intrarea României în conflagrația mondială, Franklin Mott Gunther nu a slăbit contactele sale cu Bucureștiul, cu unii politicieni și oficialități [56], mai ales că din februarie 1941 reprezenta și interesele britanice în România. În acea perioadă, Gunther a fost primit în repetate rînduri atît de Ion Antonescu, cît și, mai cu seamă, de noul ministru de externe, Mihai Antonescu, cu care a dezbătut problemele globale ale războiului sau numai pe cele interesînd România și raporturile româno-americane [57]. În asemenea ocazii s-a examinat comportarea presei române și americane și s-au reafirmat respingerea de către guvernul de la București a dictatului vienez [58] ori „interesul" S.U.A. pentru acțiunile României [59]. Într-un rînd, Gunther a promis să prezinte periodic lui Mihai Antonescu „punctul de vedere american" referitor la aspectele legate de poziția României în conflictul mondial [60].

Războiul a căpătat noi dimensiuni după 7 decembrie 1941, o dată cu participarea S.U.A. ca urmare a raidului japonez asupra bazei flotei americane a Pacificului de la Pearl Harbor. Germania și Italia s-au grăbit să declare război Statelor Unite și, mai mult decît atît, reprezentanții lor la București, Manfred von Killinger și R. Bova Scoppa, s-au prezentat la Mihai Antonescu, pretinzîndu-i ca România să procedeze, imediat, identic [61]. România, precum ceilalți sateliți — Ungaria și Bulgaria — nu a rezistat presiunii puterilor *Axei*. În aceeași zi, secretarul general al Ministerului Afacerilor Străine a făcut cunoscut însărcinatului cu afaceri americane la București, Benton, că România se punea în

---

[53] Arh. M.A.E., Fond 71 SUA General, vol. 5, f. 323 (raportul confidențial nr. 3721 al lui Brutus Coste către M. Sturdza, ministru al Afacerilor Străine).

[54] Un exemplar al legii a fost anexat raportului nr. 875 din 14 martie 1941 adresat de Brutus Coste lui I. Antonescu, președinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine al României *(ibidem,* f. 358 și urm.).

[55] Ibidem, f. 403 (raportul nr. 1407 al lui Brutus Coste către I. Antonescu, Washington, 11.4.1941).

[56] F. D. Roosevelt, P.S.F. Diplomatic, Box No. 67, *passim; FRUS.* 1941, vol. 1, pp. 319—321.

[57] Vezi notele dictate de Mihai Antonescu asupra convorbirilor sale cu F. G. Gunther din : 18 iulie, 21 august, 3 și 11 septembrie, 2 și 30 octombrie 1941 (BCS, Fond Al. Saint Georges, pachetul LV/7) : vezi și Arhivele Statului București, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 344/1941, *passim.*

[58] *Ibidem* (nota întrevederii din 11 septembrie 1941).

[59] *Ibidem.*

[60] *Ibidem,* f. 82—83 (nota întrevederii din 21 august 1941). Vezi și „Studii. Revista de istorie", anul XI, nr. 6/1958, pp. 77—98 (cu numeroase inexactități documentare și de interpretare).

[61] Arhivele Statului București, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 344/1941, f. 374.

stare de război cu S.U.A. ; nu s-a prezentat însă, cu acel prilej, o declarație oficială de război [62]. Decizia gravă a guvernului I. Antonescu, care în consecință înrola cu totul țara la remorca *Axei* Berlin — Roma — Tokio, intervenea la numai cîteva zile după ce Marea Britanie făcuse cunoscut oficial că se află în război cu România [63]. S.U.A. nu a ripostat imediat acțiunii cabinetului antonescian, ci abia în iunie 1942, la solicitările exprese ale guvernului sovietic [64].

În anii 1942—1944, după cum confirmă cele mai recente studii ale istoricilor americani și britanici [65], atitudinile Washingtonului și Londrei au fost dictate de considerente militare și politice, care, după convingerea noastră, au predominat deopotrivă, dar nu și concomitent. Astfel, în 1942—1943 preponderența a aparținut factorului militar, iar după eșecurile tot mai numeroase și de proporții ale *Axei* în 1943—1944 — celui politic. În funcție de considerentele ce au stat la temeiul poziției adoptate, S.U.A. au privit mai întîi România pur și simplu ca un *stat inamic*, planificînd și executînd împotrivă-i importante operațiuni aeriene în privința cărora literatura de specialitate [66] și arhivele americane [67] oferă bogate informații. Influența factorului politic asupra celui militar a reieșit în cadrul preparării faimoasei „variante balcanice" [68] ori din concesiile admise de președintele Roosevelt, la nivelul raporturilor dintre marii parteneri ai taberei învingătorilor în al doilea război mondial, în textul și în spiritul *Cartei Națiunilor Unite* [69]. Pe de altă parte, oficialitățile americane nu au neglijat stabilirea și menținerea unor contacte cu cercurile burgheze și democratice ale forțelor înrolate în mișcarea de rezistență antihitleristă din țară, după cum au dialogat, în străinătate cu emisari ai acelorași cercuri ori ai guvernului antonescian pe tema retragerii României din *Axă* și încheierii armistițiului. Așa cum este cunoscut, dacă 1943 a fost anul „sondării" intențiilor reciproce [70], 1944 a înregistrat intense negocieri, desfășurate de preferință în Egipt, Suedia sau Turcia, care au avansat pînă la schimburi de mesaje între anglo-americani și sovietici, pe de o parte, și autoritățile de la București, pe de altă parte. Cu toate acestea, nu s-a ajuns la semnarea vreunui

---

[62] Paul D. Quilan, *op. cit.*, p. 75.

[63] *Ibidem*, p. 72—73.

[64] F. D. Roosevelt Library, O. F. 428 Rumania (nota secretarului prezidențial Stephen Early din 2.6.1942).

[65] Vezi Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 79 și urm. ; Elisabeth Barker, *op. cit.*, p. 111 și urm.

[66] Vezi USA, Air Force, Office of Air Force History, *The Army Air Forces in World War, II*, vols. II—III, Chicago, The University of Chicago Press, 1949—1951 : Leon Wolff, *Low Level Mission*. Tew York. Arno Press, 1972 ; James Dugan and Caroll Stewart, *Ploiești : the Great Ground Air Battle of 1 August 1943*, New York, Random House, 1962.

[67] F. D. Roosevelt Library, Map Room File, M.R. 501—530 (1), Box No. 136 ; idem, Container No. 217 USA Navy, *The O.N.I. Weekly* vol. II, nr. 27/July, 7, 1943, p. 1915 și urm. ; idem Container No. 227, *J.I.C. Weekly Summary, 1943, passim* ; idem, Container No. 231, *J.I.C. Weekly Summary. 1944, passim.*

[68] Cf. Eugen Preda, *„Săritura de pisică"*, București, Editura Militară, 1976, *passim.*

[69] Cf. Bennett Kovrig, *op. cit.*, p. 27.

[70] Vezi Dumitru Tuțu, *op. cit.*, pp. 604—609 ; Maxim Mourin, *Les tentatives de paix dans le Seconde Guerre mondiale (1939—1945)*, Paris, Payot, 1945, *passim.*

acord privind ieşirea României din *Axă* [71], astfel că a fost rîndul forţelor politice să treacă la acţiune în după-amiaza zilei de 23 august 1944, acţiune soldată cu doborîrea regimului antonescian, întoarcerea armelor împotriva Germaniei, încetarea ostilităţilor cu Naţiunile Unite şi începerea războiului pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub jugul hortysto-hitlerist.

Întrevăzînd evoluţia evenimentelor, secretarul general al M.A.S. român, Gh. Davidescu, îi mărturisea în decembrie 1941 lui Benton că „separarea" României de S.U.A. putea fi numai momentană nefiind exclus ca, pînă la urmă, ambele ţări „să lupte împreună" în război [72]. În adevăr, lovitura de stat a constituit corolarul înrolării României în tabăra Naţiunilor Unite în război contra Germaniei naziste şi a ultimilor ei aliaţi. Pînă la sfîrşitul ostilităţilor în Europa, în mai 1945, România s-a impus în lupta generală a popoarelor prin eroism şi jertfe remarcabile, ea fiind, sub raportul forţelor angajate pe frontul antifascist, pe locul al IV-lea între Aliaţi după U.R.S.S., S.U.A., şi Marea Britanie. Cotitura României a surprins în cel mai înalt grad atît *Axa* fascistă cît şi Naţiunile Unite [73]. Pentru aceasta din urmă, decizia României a echivalat cu unul dintre momentele hotărîtoare ale conflictului mondial. Exprimînd acest punct de vedere, faimosul cotidian „The New Times", apreciind consecinţele militare şi politice ale „desertării" României din *Axă*, o califica „un triumf major pentru Aliaţi" [74]. Cu alt prilej, acelaşi ziar conchidea : „Istoria poate foarte bine să consemneze defecţiunea României (din tabăra germană — n.ns.) ca unul dintre evenimentele decisive ale întregului război" [75]. De asemenea, la 24 august 1944, orele 24,00, postul de radio nord-american din Europa includea gestul României între „actele senzaţionale", cu „efecte imediate şi de mare amploare" asupra conflagraţiei secolului [76].

Din documentele de care dispunem, rezultă că, în 1944, *Casa Albă* prin sursele sale cele mai competente — a fost permanent la curent cu

---

[71] Vezi A. Simion, *Preliminarii...*, pp. 380—414 ; Paul D. Quinlan, *op. cit.*, pp. 90—100 ; Alexandre Cretzianu, *op. cit.*, p. 123, şi urm. ; idem, *The Rumanian Armistice Negotiations : Cairo, 1944*, în „Journal of Central European Affairs", vol. XI, no. 3/October 1951, pp. 243—258 ; F. C. Nano, *The First Soviet Double Cross. A Chapter in the Secret History of World War II*, în „Journal of Central European Affairs", vol. XII, no. 3/October, 1952, pp. 236—258 ; George Ciorănescu şi colaboratorii, *Aspects des relations russo-roumains, I*, p. 174 şi urm. ; *FRUS 1944*, vol. 4, pp. 133—190 ; F. D. Roosevelt Library, Map Room, Box No. 73, OSS Numbered Bulletins, M. R. 203 (12), January 1944 — April 1945, *passim* ; idem, PSF, Safe File, Box No. 6, *passim* ; USA. NAW, Box No. 381, *passim* ; idem, 740.0019 R.W./8—2400 (memorandum prezentat de Lincoln MacVeagh secretarului de stat al S.U.A. cu anexele : minuta întrevederii cu Barbu Ştirbey din 17 martie 1944 şi un „compte-rendu personal" semnat de Ştirbey, în aceeaşi zi) ; idem, E.W. 740.000119/8—2644 (memorandum prezentat la 26 august 1944 preşedintelui Roosevelt şi însoţit de o „privire cronologică" asupra eforturilor României în perioada noiembrie 1943—iulie 1944 pentru încheierea unui armistiţiu cu Naţiunile Unite).

[72] G. Barbul, *op. cit.*, p. 140—141.

[73] Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 102.

[74] „The New York Times", vol. XCIII, no. 31624 din 24.8.1944, p. 11.

[75] Idem, no 31625 din 25.8.1944, p. 12.

[76] Vezi Arhivele Statului Bucureşti, Fond Ministerul Propagandei Naţionale, buletine radio-informative, dosar 245/1944, f. 237.

faptele din România de după 23 august și a apreciat în mod veridic semnificația lor particulară și generală. În acest sens stau mărturie unele rapoarte ale *O.S.S.*-ului [77], serviciul de informații numărul unu al S.U.A. din anii războiului, ca și corespondența diplomatică intensă pe canalul Cairo — Washington (Departamentul de Stat) [78]. Din primele ceasuri, americanii erau deja în posesia unor informații în sensul că forțele patriotice stăpîneau ferm pozițiile în București și că, înî ntreaga țară, sentimentul popular era „puternic în favoarea unei acțiuni imediat contra naziștilor" [79]. Știri similare au parvenit președintelui Roosevelt și colaboratorilor săi și din partea altor organe speciale de la Washington. Așa, de pildă, de o mare precizie și promptitudine au fost „sintezele întocmite și prezentate de *Joint Intelligence Committee (J.I.C.)*". Sinteza prezentată șefului executivului american a doua zi după actul istoric de la București debuta cu aceste precizări ce fixau locul evenimentelor din România în contextul general : „În această săptămînă, Germania a suferit o serie de răsturnări militare și politice descumpănitoare. Armatele germane din nordul Franței au luptat cu disperare să scape de încercuire și nimicire de către forțele aliate [...]. În final România a pus în pericol poziția germană din Balcani..." [80]. Insistîndu-se asupra situației militare din estul Europei, se dădeau detalii asupra ofensivei fronturilor 2 și 3 ucrainene în zona Iași — Chișinău, apreciindu-se că, în general, în acel sector, înainte de cotitura României, operațiunile nu depășiseră stadiul „relativ static" [81].

Un capitol al sintezei din 24 august 1944 era consacrat integral României. Se reținea, înainte de toate, că gestul României, conjugat cu decizia manifestă a Bulgariei de-a încheia armistițiul cu Aliații, a „deteriorat rapid" poziția Germaniei în Balcani. România era prima țară satelită ce „dezerta" din *Axă* și care-și făcuse cunoscută intenția, tradusă în acel moment la viață, de-a sprijini Națiunile Unite în războiul antihitlerist. Numirea guvernului condus de Constantin Sănătescu, exprima coeziunea forțelor patriotice interne, în cabinet fiind reprezentate toate partidele politice importante, prin Lucrețiu Pătrășcanu, C. Titel Petrescu, C. I. C. Brătianu și Iuliu Maniu [82].

Sinteza următoare a *J.I.C.*-ului, cea din 31 august 1944, cuprindea sublinieri mai revelatoare despre importanța internațională a acțiunii României, căreia îi erau consacrate unele capitole speciale și referințe și mai multe în alte paragrafe : *Europa de răsărit. Evoluții românești. Cabinetul maghiar. Pierderea de către Germania a aprovizionării cu petrol românesc* [83]. Prezentarea generală a faptelor era în deplină concordanță cu realitățile militare și politice : „...Ajutată de cotitura României (Rumania's *Volte-face*), Armata Roșie, în decurs de o săptămînă, a cu-

---

[77] F. D. Roosevelt Library, Safe File, Boxes Nos. 6, 167.

[78] USA. NAW, Box. no. 381, *passim.*

[79] Idem, 740.00119/8—2744 (telegrama nr. 217 a lui Murphy către Hull, Caserta, 27.8.1944).

[80] F. D. Roosevelt Library, Map Room Papers, Container No. 233, *J.I.C. Weekly Summary*, no. 85/24.8.1944.

[81] *Ibidem*

[82] *Ibidem*, p. 7—8.

[83] Idem, *J.I.C. Weekly Summary*, no. 86/31.8.1944, *passim.*

prins Basarabia, Moldova şi cea mai mare parte a Dobrogei, a pătruns prin poarta Galaţi şi a atins Ploieştii. Forţele române controlează aria Bucureştilor şi se raportează că ele deţin, de asemenea, Braşovul". O atare evoluţie rapidă a operaţiunilor militare făcea să se prevadă „prăbuşirea" poziţiilor Reichului în Balcani [84].

Capitolul *Evoluţii româneşti* evidenţia că ieşirea României din tabăra germană ameninţa cu „dezintegrarea completă" a poziţiilor hitleriste în sud-estul Europei [85]. Nu lipseau unele amănunte despre pregătirea şi declanşarea acţiunii şi care corespundeau cu ştirile provenind din alte surse, şi anume că : la 20 august 1944 Aliaţii primiseră un mesaj semnat de Iuliu Maniu ce anunţa că „acţiunea" va surveni la 26 august, dată pentru care se solicita sprijinul aerian anglo-american ; deşi prevăzut pentru 26 august 1944 declanşarea loviturii fusese totuşi devansată, întrucît reprezentanţii forţelor patriotice aflaseră „ o ocazie neaşteptată" de a-i aresta pe Antonești şi membrii guvernului lor ; regele şi delegaţii forţelor patriotice interne ar fi întrevăzut, o asemenea soluţie încă din februarie 1944 ; guvernul sovietic nu confirmase încă cum ar accepta semnarea armistiţiului cu România ; reacţia germanilor tipică şi neîntîrziată, ei procedînd între altele la bombardarea Bucureştilor şi la formarea unui guvern marionetă în interiorul Reichului [86].

Dacă anterior se insistase asupra consecinţelor gestului României asupra Bulgariei, la 31 august 1944 se vorbea pentru prima dată de „influenţa" şi asupra Ungariei [87].

Un capitol al sintezei examinate avea în vedere aspectele economice, sesizîndu-se că germanii primiseră o mare lovitură prin pierderea regiunii petrolifere Valea Prahovei, care, anterior, asigurase în proporţie de cel puţin 28% consumul de combustibil lichid al *Axei* în Europa. Aşadar, se concludea, Reichul pierdea o dată cu cele aproximativ 30 de divizii române puse la dispoziţie de Antonescu, şi sursa sa petrolieră „cea mai serioasă" [88].

Cînd „distanţa" între evenimentele din România şi redactarea sintezelor deveni mai „confortabilă", consecinţele multiple ale cotiturii s-au impus de la sine. La 7 septembrie 1944, de exemplu, *J.I.C.-ul* cunoştea că : diviziile române erau deja angajate în lupta contra Germaniei şi Ungariei, în Transilvania ; după decizia României, Armata Roşie avansase fulgerător spre graniţele cu Bulgaria şi Iugoslavia, fiind la Porţile de Fier, iar *Wehrmachtul* începuse retragerea forţelor sale din Grecia ; Finlanda solicitase, la rîndu-i, încheierea armistiţiului [89]. Peste alte şapte zile, *J.I.C.*-ul stăruia asupra evenimentelor militare din nordul Transilvaniei [90], pentru ca la 21 septembrie 1944 să anunţe prăbuşirea „întregii poziţii germane în Balcani" [91]. În sfîrşit, numărul din 28 sep-

---

[84] *Ibidem*, p. 5.
[85] *Ibidem*, p. 6.
[86] *Ibidem*, pp. 6—8.
[87] *Ibidem*, p. 8.
[88] *Ibidem*, p. 18—19.
[89] Idem, *J.I.C. Weekly Summary*, nr. 87/7.9.1944, p. 6—7.
[90] Idem, *J.I.C. Weekly Summary*, nr. 88/14.9.1944, pp. 6, 28.
[91] Idem, *J.I.C. Weekly Summary*, no. 89/21.9.1944, p. 15.

tembrie 1944 al sintezei vorbea deja despre *eşecul* Germaniei în al doilea război mondial [92].

J.I.C.-ul îşi întemeia analizele pe informaţiile transmise de toate serviciile secrete ale S.U.A., între care s-a impus, sub raportul eficacităţii, nu şi al dimensiunilor, biroul de spionaj naval — *Office of Naval Intelligence (O.N.I.)*. Sintezele acestui serviciu, de asemenea săptămînale, ajungeau şi ele pe biroul preşedintelui Roosevelt ; 49 în anul 1942, cîte 52 în 1943 şi 1944 şi 15 între 3 ianuarie şi 11 aprilie 1945 [93]. Nu mai puţin sugestive decît sintezele *J.I.C.*-ului, acelea ale *O.N.I.*-ului au completat imaginea asupra faptelor din România. Una dintre sinteze era datată chiar 23 august 1944 şi, dată fiind diferenţa de fuse orare dintre Bucureşti şi Washington a putut reţine comentarii pe marginea actului, cu care şi începea : „România a acceptat condiţiile de pace ale Aliaţilor. Decizia — se relata — a fost anunţată la 23 august într-o emisiune radio difuzată din Bucureşti de către regele Mihai, care şi-a chemat concetăţenii să se ralieze noului cabinet democratic şi să ia armele împotriva Germaniei. După defecţiunea Italiei în urmă cu aproape un an, România, în virtutea poziţiei ei strategice şi a resurselor economice, devenise cel mai important dintre sateliţii Germaniei. Modificarea bruscă de către ea a taberei este o gravă înfrîngere pentru Germania" [94]. „Acţiunea României — se aprecia, în continuare — deschide o largă breşă în frontul balcanic al lui Hitler. Ea poate grăbi deliberările guvernului bulgar [...]. Ea pune în pericol poziţia garnizoanelor germane din insulele egeene, Grecia şi Iugoslavia. Pentru poporul german însuşi, care-şi aminteşte cum capitularea Bulgariei a constituit începutul sfîrşitului în anul 1918, ştirile de la Bucureşti vor fi la fel de ameninţătoare ca şi celelalte aflate în această tragică vară" [95].

Specialiştii *O.N.I.-ului* au întrevăzut că Germania va pierde grabnic zona Ploieşti [96]. Capitolul *Frontul răsăritean* din sinteză de la 23 august 1944 amintea că, după decizia României, *aici* se mutase după mai multe luni de inactivitate, interesul pentru desfăşurarea operaţiunilor [97].

La 30 august 1944, *O.N.I.* a revenit asupra „avantajelor" obţinute de Armata Roşie în sud-estul Europei în urma cotiturii României [98]. *Wehrmachtul* se confrunta cu noi şi mari „dificultăţi", acestea rezultînd din luptele angajate în ultimele zile de armata română, care eliberase singură Bucureştii ; nemţii se băteau „neobişnuit de feroce" în regiunea petroliferă Ploieşti, unde, totuşi, succesele românilor erau previzibile [99]. Serviciul informaţiilor din cadrul Marinei S.U.A. descoperea şi el că faptele românilor se repercutaseră deopotrivă asupra deciziilor Sofiei şi Budapestei, iar din Grecia şi Iugoslavia Hitler se văzuse silit să-şi retragă în grabă forţele, pentru a nu le pierde definitiv după con-

---

[92] Idem, *J.I.C. Weekly Summary*, no. 90/28.9.1944, p. 26.
[93] Idem, Containers, Nos. 221—224.
[94] Idem, Container nr. 221, *The O.N.I. Weekly*, vol. III, no. 34/23.8.1944, p. 2611.
[95] *Ibidem*.
[96] *Ibidem*, p. 2613.
[97] *Ibidem*, p. 2628.
[98] *Ibidem*, *The O.N.I. Weekly*, no. 35/30.8.1944, p. 2685.
[99] *Ibidem*, p. 2686.

tactul armatei roşii cu armata mareşalului Tito [100]. Descriindu-se operaţiunile de pe teatrul de est, se recunoştea fără reticenţe că ofensiva armatelor sovietice în zona Iaşi — Chişinău, în condiţiile succesului loviturii de stat, permitea U.R.S.S. să realizeze un succes „de proporţiile Stalingradului" pe plan militar şi cu mari consecinţe politice şi teritoriale [101]. În acelaşi context, fapta României era cu atît mai mult apreciată cu cît era comparată cu succesul aliat în Vest în aceeaşi săptămînă — eliberarea Parisului [102]. Pentru Germania perspectivele continuării războiului deveniseră sumbre : pierderea „aproape sigură a petrolului românesc reprezenta o altă serioasă lovitură fizică şi morală" [103]. Importanţa „enormă" a petrolului românesc pentru *Axă* în acel moment a făcut să sporească — citim într-o altă sinteză a *O.N.I.-ului* — preţul cotiturii României în cel de-al doilea război mondial [104].

În perioada ce a succedat evenimentelor din august 1944, restabilirea raporturilor americano-române a presupus şi timp şi eforturi [105]. S-a adeverit încă odată valabilitatea cunoscutului dicton potrivit căruia cîştigarea păcii poate fi mult mai dificilă decît obţinerea victoriei în luptă.

---

[100] *Ibidem*, pp. 2687—2704.
[101] *Ibidem*, p. 2705.
[102] *Ibidem*, p. 2711.
[103] *Ibidem*, p. 2715.
[104] Idem, *The O.N.I. Weekly*, no. 36/6.9.1944, p. 2785
[105] Vezi Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 105 şi urm. ; Ion Enescu, *op. cit.*, *passim*.

PARTEA A III-A

CAPITOLUL 5

REGELE MIHAI ŞI MAREŞALUL ANTONESCU

Mai multe volume, majoritatea de circulaţie internaţională, au avut meritul de a fi reconstituit, în baza relatărilor personale ale regelui Mihai I (1927—1930 şi 1940—1947), evenimentele la care, pe parcursul a şase decenii, cel chestionat, fie că a fost martor, fie că a fost direct implicat ori, mai mult, chiar le-a determinat cursul. Dacă, pentru început, Teofil G. Sidorovici, de exemplu, oferea relatări din imediata apropiere a eroului, cu al său volum *Din viaţa unui fiu de rege* (Bucureşti, 1937), după desfăşurările tragice din perioada 1944 şi 1947, soldate cu abdicarea forţată de la 30 decembrie 1947, regele Mihai a avut beneficiul unei frumoase prietenii şi colaborări cu vice-mareşalul britanic al aerului, Arthur Gould Lee şi de pe urma cărora a rezultat *Coroana împotriva Secerii (Crown against Sickle)*, carte care s-a bucurat de mai multe ediţii succesive (Londra, 1950, 1953) şi de cea mai deosebită atenţie din partea istoricilor interesaţi de evoluţiile politice din Europa de sud-est în anii '40. Au urmat cărţile semnate de Nicolette Franck (ediţia originală — Bruxelles — Paris, 1977) şi Mircea Ciobanu (ediţiile originale — Bucureşti, 1991 şi, respectiv, Bucureşti, 1992 şi 1994), cărora li s-a adăugat ziaristul francez Philippe Viguié Desplaces, cu volumul *Domnia neterminată (Le Règne inachevé*, Paris, Michel Lafon, 1992), asupra căruia ne propunem să insistăm.

Nu este nicidecum surprinzător că mareşalul Antonescu apare printre personajele de bază, ocupând un anume capitol al relatărilor regelui Mihai I de dată mai recentă ori mai îndepărtată. Deşi anumite diferenţe de nuanţe sunt lesne de sesizat de la un volum la altul, este demn de relevat că, în general, naratorul se dovedeşte consecvent. Mai precis : adversar al regimului ilustrat de Conducătorul Statului Român dintre 1940 şi 1944, în deplin acord cu războiul pentru eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei (iunie—iulie 1941), dar în totală opoziţie faţă de continuarea ostilităţilor alături de Reichul nazist şi aliaţii săi, departe în interiorul U.R.S.S., adept consecvent şi iniţiator al unor demersuri clare pentru desprinderea României de Axa fascistă şi pentru trecerea României în tabăra Naţiunilor Unite, în frunte cu S.U.A., U.R.S.S. şi Marea Britanie, cotitură înfăptuită prin actul spectaculos de la 23 august 1944 şi în realizarea căruia, rolul tînărului rege a fost determinant, respin-

gerea regimului de detenție impus mareșalului în 1944—1946 și ambiguitate în privința condamnării și execuției acestuia la 1 iunie 1946.

Regele Mihai atestă că, în cursul celui de-al doilea război mondial, tot răul care s-a abătut asupra țării sale poartă o dată precisă — 26 iunie 1940, ziua în care U.R.S.S. a prezentat României primul ultimatum în problema cedării necondiționate a Basarabiei și nordului Bucovinei [1], Philippe Viguié Desplaces, care a realizat un dialog prelungit de zece zile cu regele Mihai, a reținut în carte cu promptitudine impresiile intervievatului : România Mare s-a prăbușit. Regele Carol al II-lea și sfetnicii săi n-au fost la înălțimea momentului. Marele Nicolae Iorga l-a căutat în acele împrejurări pe prințul moștenitor pentru a-i mărturisi : „Cu toții sunt trădători". De asemenea, s-a impus atenției atitudinea generalului Ion Antonescu, care „a criticat deschis pe Regele Carol al II-lea". În ceea ce privește, Mihai recunoaște, cu sinceritate : *„Pe moment eu am gândit* (în vara anului 1940) *că noi n-avusesem de ales : era periculos, chiar o sinucidere, ca să ne opunem nemților și rușilor. Mai târziu mi-am dat seama că li se putea rezista. Nu pentru mult timp, poate, dar se putea rezista oricum"* [2].

Regele Mihai insistă și în confesiunile făcute ziaristului Philippe Viguié Desplaces asupra împrejurărilor în care, după abdicarea lui Carol al II-lea, a fost încoronat a doua oară : „...Mă culcasem către ora 5 dimineața (în ziua de 6 septembrie 1940 — n. ns.) ; tatăl meu, nu. La ora 9, am fost trezit de telefon. Eram anunțat că trebuia să mergem să depun jurământul. Pe jumătate somnoros, m-am dus la Palat, unde i-am găsit pe Antonescu, pe reprezentanții Armatei, ministerul Justiției, Patriarhul și pe unii dintre înalții demnitari. În fața lor am depus jurământul de fidelitate față de țara mea și de poporul meu. Eram puțin intrigat, din cauza precipitării evenimentelor. Antonescu a profitat pentru a mă face să semnez un decret confirmîndu-i ceea ce luase de la Carol al II-lea — deplinele puteri" [3]. Ceea ce a urmat nu-i greu de închipuit : tînărul rege deveni și se va simți pînă-n 1944 „un figurant", raporturile între Curte și anturajul lui Antonescu fiind din start tensionate, marcate de incidente mai mult sau mai puțin semnificative de-a lungul anilor. Regele și regina mamă deveniră, în consecință, obișnuiții Sinaiei, la București găsindu-se doar la „convocările" Conducătorului Statului. Pe scurt, se explică regele, „eram, deci, un suveran al țării lipsit de puterea de decizie, de inițiativă" [4]. Despre faptul intrării României în al doilea război mondial alături de *Axa*, fascistă, la 22 iunie 1941 — fapt citat ca probant pentru situația semnalată —, suveranul a aflat, după cum se cunoaște din relatările sale anterioare, de la un post de radio (BBC). Chestionat, Antonescu a motivat că Regele oricum afla dacă ar fi citit ziarele ! Principial, regele s-a manifestat împotriva prezenței României în conflictul mondial de partea *Axei* Berlin — Roma — Tokyo, inclusiv contra unei declarații de război prezentate U.R.S.S.-ului. Cu toate acestea tînărul monarh a considerat ca fiind „justificată" recuperarea Basarabiei și nordul Bucovinei, ocupate de sovietici în vara precedentă [5]. A fost încîntat

[1] Philippe Viguié Desplaces, *Le Règne inachevé*, Paris, Michel Lafon, 1992, p. 76.
[2] *Ibidem*, p. 77.
[3] *Ibidem*, p. 79.
[4] *Ibidem*, p. 81—82.
[5] *Ibidem*, p. 83.

de succesele trupelor române, în iunie—iulie 1941 și, în plus, l-a felicitat pe Antonescu printr-o telegramă specială, după cum a vizitat regiunea frontului și s-a întreținut cu ostașii victorioși [6]. Și regele, și liderii marilor partide politice au fost convinși și au intervenit pentru ca, după atingerea liniei Nistrului, Antonescu să se oprească. Nu a fost cazul, proaspătul mareșal al României „nu a voit să știe nimic" [7]. S-au impus, din partea regelui și a liderilor politici din opoziție, contacte cu aliații anglo-americani inițiate prin 1942 și intensificate și lărgite (cu participarea și a sovieticilor) în 1943—1944. Totodată, în 1943—1944 s-au generalizat între rege și delegații opoziției conciliabulele politice, ajungîndu-se finalmente la soluția răsturnării mareșalului, fixată inițial pentru ziua de 26 august 1944 și devansată pe parcurs grație unei indiscreții ce a permis conjuraților să afle detalii despre deplasările Mareșalului, mai precis despre plecarea sa pe front la 24 august 1944, fapt ce făcea imposibilă aplicarea planului privind chemarea și arestarea lui Antonescu (și, eventual, a apropiaților săi) în incinta Palatului Regal din București [8]. În atare împrejurări, la 23 august 1944, atunci cînd situația pe frontul din Moldova ajunsese dezastruoasă și se impunea, față de avansul nestăvilit al armatelor sovietice, încheierea imediată a armistițiului cu puterile Națiunilor Unite, regele Mihai a decis convocarea Mareșalului la Palat [9].

Conformîndu-se chestionarului avansat de Philippe Viguié Desplaces, Regele Mihai revine [10] cu o sumă de amănunte în privința celor petrecute la București în după-amiaza zilei de 23 august 1944. Rememorarea faptelor istorice de atunci devine atît de pasionată încît naratorul uită la un moment dat și de prezența lui Mihai Antonescu, alături de mareșal la Palat, în minutele decisive ce au coincis cu însăși declanșarea loviturii de stat [11]. Nu insistăm, se înțelege, asupra unor derulări bine știute de-acum, dar reținem precizarea regelui că, după 23 august 1944, armata română *singură* a lichidat forțele hitleriste acționînd pe teritoriul național român, astfel că, în consecință, trupele sovietice au executat în continuare doar o „promenadă" prin România [12]. Nici vorbă nu poate fi, deducem, de o „eliberare" a României de către armata roșie [13]. Impresiile directe ale suveranului, care la începutul lunii septembrie 1944 revenea cu suita la București, au fost dintru început neliniștitoare, zguduitoare, îngrijorătoare. Hoardele mongole, avangărzi ale trupelor roșii, invadau România — opinează memorialistul. Acționînd ca eliberatoare, ele erau în fond cuceritoare. Populația României, îngrozită, retrăia aidoma, experiența invaziilor rusești precedente. Pentru România, noi și grave pericole se profilau deja. Philippe Viguié Desplaces observă cu temei : „Regele Mihai reușise să răstoarne dictatura unui om, Antonescu ; el avea să înfrunte pe aceea mult mai eficace a unui sistem" [14]. Erau dictatura proletariatului și sistemul comunist, exportate de Kremlin și aduse în furgoanele unităților armatei roșii în ofensivă ! În acele condiții s-au consu-

[6] *Ibidem.*
[7] *Ibidem*, p. 88.
[8] *Ibidem*, p. 89—90.
[9] *Ibidem*, p. 90—91.
[10] *Ibidem*, *passim.*
[11] *Ibidem*, p. 90—93.
[12] *Ibidem*, p. 95.
[13] *Ibidem.*
[14] *Ibidem*, p. 100.

mat ultimele luni de viață ale mareșalului Antonescu. Regele dezvăluie că primul ministru de atunci, generalul C. Sănătescu, într-un moment de slăbiciune, a acceptat să-l cedeze pe mareșal în mîinile rușilor. Transportat la Moscova, împreună cu cei mai apropiați colaboratori ai săi, în septembrie 1944, Antonescu și foștii colegi de cabinet vor fi readuși în țară în 1946, pentru a fi „judecați" la București, între 6 și 17 mai [15]. Condamnat la moarte, mareșalul nu a solicitat personal regelui să uzeze de prerogativele sale, înregistrîndu-se un demers din inițiativa avocatului acuzatului. Totuși, regele Mihai s-a străduit să modifice sentința de execuție cu pedeapsa de închisoare pe viață. Fără succes însă. Execuția, relatată sumar, s-a desfășurat de o manieră scandaloasă, după opinia intervievatului.

În ansamblu, judecățile regelui Mihai asupra sensului vieții și acțiunii Mareșalului ucis de un pluton improvizat de comuniști sînt (putea fi altfel ?!) realiste și favorabile. Să-l ascultăm însă pe rege : *„Nu mă îndoiesc că Antonescu a fost un bun român, un patriot care nu avea altceva în gînd decît binele țării sale, chiar dacă aceasta l-a condus la o alegere rea. Obstinația sa în domeniul militar i-a cauzat, desigur, pierderea. El a avut dreptate să reia de la ruși Basarabia și Bucovina* (de nord), *dar a exagerat cînd a voit să înainteze pînă la Stalingrad. Noi n-aveam nimic de cîștigat ci totul de pierdut într-o asemenea aventură"* [16]. Să consemnăm că, în privința acestui ultim aspect, la procesul său, chiar în prima zi a interogatoriului, mareșalul Antonescu a dezvoltat, ca militar de excepție ce era, un punct de vedere cu totul opus. Putea să fie altfel ? Dar să dăm cuvîntul mareșalului Antonescu, care — la întrebarea președintelui „Tribunalului Poporului" din 1946 „Din moment ce n-aveați nici o pretenție la teritoriul U.R.S.S.-ului, ce ați căutat pînă la Stalingrad cu trupe ?" — a precizat : D-le președinte, cînd o țară se angajează într-un război, armata acestei țări trebuie să meargă pînă la fundul pămîntului ca să distrugă forțele inamice, să cîștige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operațiunilor militare, care s-a aplicat de la romani și pînă astăzi. Căutați în istoria secolelor (sic !) și veți vedea că *nimenea nu s-a oprit la frontieră* [17] și a mers acolo unde a putut să distrugă armatele. Cînd Hanibal a fost bătut în Italia, Scipiopne s-a dus după el în Africa, în Spania. În Africa, l-a distrus la Zano și a distrus Cartagina. Napoleon a fost pînă la Moscova. Alexandru I al Rusiei a fost pînă la Paris. Rușii au fost de atîtea ori... (întrerupt de către președintele „Tribunalului" — n. ns.). Da. Rațiune militară și numai rațiune militară. Și nu se poate opri... Și răspunsul cel mai bun pe care vi-l dau este că, atunci cînd s-a intrat în a doua fază a războiului (României, după 23 august 1944), pentru cucerirea Transilvaniei de Nord, a Ardealului de Nord, armatele române nu s-au oprit la frontieră, au mers pînă la Viena, mi se pare, și pînă la Budapesta" [18].

---

[15] *Ibidem*, p. 100—101.

[16] *Ibidem*, p. 101.

[17] Sublinierea noastră.

[18] Cf. Gh. Buzatu, *O farsă stalinistă : Procesul Antonescu*, în „Ultimele zile ale Mareșalului Ion Antonescu", colecția „Caiete Magazin Istoric", nr. 1, București, 1993, p. 11.

Insistînd asupra raporturilor Mihai I — Mareşalul Antonescu, credem că este absolut necesar să revenim (în anexe) [19] asupra unor documente editate anterior şi care pun în evidenţă preparativele regelui, în 1943—1944, în direcţia înfăptuirii „divorţului" de Conducătorul Statului Român dintre 1940 şi 1944.

[19] Vezi anexele 1 şi 2.

1

ANEXE

EXTRASE DINTR-O MINUTĂ PE MARGINEA UNEI CONVORBIRI SECRETE DESFĂŞURATĂ LA PALATUL REGAL DIN BUCUREŞTI ÎN ZIUA DE 26 NOIEMBRIE 1943

La 26 noiembrie 1943, la orele 14,05, Mareşalul Curţii Regale, Baronul [Ioan de] Mocsonyi-Styrcea, m-a introdus cu d-l House (agent secret britanic — n. ns.) în biroul său de la Palatul Regal din Bucureşti. Toate precauţiunile fuseseră luate pentru ca această intrare la Palat să treacă neobservată. La orele 14,10, Regele, însoţit de Regina Mamă, a pătruns în încăpere.

După prezentarea d-lui House, acesta a explicat Regelui că era un jurnalist britanic ataşat lui *Allied News Papers,* un grup de ziare britanice aparţinînd lordului Kemzly. El a povestit pe scurt cum a stat în Danemarca mai mult de trei ani, că actualmente, evadat, era în curs de trecere spre Turcia şi că, graţie amicilor săi francezi, era dotat cu un paşaport franţuzesc cu toate vizele în regulă, şi cu care avea toate şansele serioase să ajungă în Turcia la 2 decembrie.

În acest moment a sosit şi un alt grup: secretarul particular al regelui, d-l [Mircea] Ioaniţiu, şi d-l [Grigore] Niculescu-Buzeşti, consilier de legaţie, Director al Cabinetului Ministrului Afacerilor Externe, director-adjunct al departamentului politic şi economic al M.A.S. şi colaborator principal al d-lui Maniu, însărcinat cu legătura politică între Suveran şi liderul naţional-ţărănist.

D-l House explica atunci Regelui că, graţie amicilor prezenţi la întrevedere el a fost pus la curent în chip perfect cu situaţia politică în România şi se declară gata să prezinte un tablou obiectiv asupra acestei situaţii Guvernului britanic, căruia i-ar putea remite un mesaj personal de-a regelui, dacă acesta ar dori. Regele răspunse că dorinţa sa cea mai mare, era aceea ca Guvernul britanic să fie informat, cît mai mult posibil integral, asupra situaţiei politice în România şi asupra situaţiei sale personale. Regina Mamă, atunci, a îmbrăţişat acest punct de vedere şi au declarat — unul şi celălalt — că Aliaţii nu trebuiau să aibe cea mai mică îndoială în ceea ce priveşte dorinţa lor sinceră de a colabora cu ei în interesul României şi că propriile lor sentimente, care n-au încetat niciodată de a fi favorabile Aliaţilor, ar fi garanţia.

„Ştiţi Dv. — a spus Regele domnului House —, că Mareşalul Antonescu a declarat războiul fără măcar să mă avertizeze şi că eu nu am luat la cunoştinţă de acest fapt decît de la radio şi din ziare ?".

În acel moment, Regele și Regina Mamă au deschis o paranteză pentru a relata scenele pe care le avuseseră cu Conducătorul, care s-a arătat de-o incorectitudine incredibilă față de el. D-l House va face o dare de seamă personală asupra celor mai caracteristice dintre aceste scene.

Revenit la subiectul conversației noastre, Regele a declarat : „Mi-a trebuit adesea o mare stăpînire de sine pentru a îndura ceea ce am îndurat de cînd Mareșalul Antonescu a luat conducerea Guvernului, violînd Constituția. Am îndurat cele mai mari injurii și le-am suportat din datoria față de țară. Închipuiți-vă că nu mi-au lipsit nici curajul personal, nici simțul sacrificiului. Adesea am făcut proiecte cu fidelii mei colaboratori pentru a răsturna acest regim odios care oprimă astăzi țara. Dar la ce ar servi un (puci) atunci cînd nu dispunem de mijloacele necesare pentru a-l duce la finalul său logic ? O asemenea tentativă nu ar avea drept rezultat decît să facă jocul lui Antonescu și al nemților. În ceea ce-l privește pe Mareșal, orice posibilitate de compromis este în afară de discuție. Ați putea spune — a adăugat Regele — că acest om este nebun în sensul medical al cuvîntului și că el se crede mai mare decît Mussolini în zilele sale cele mai bune".

Regina a remarcat, atunci, că ea și Mareșalul Antonescu erau „la cuțite" (sic !) și a adăugat cum că Conducătorul o considera drept geniul rău al Regelui. La care, Suveranul a observat că el nu avea nevoie să fie influențat pentru a înțelege situația.

D-l House a întrebat atunci dacă, în acele circumstanțe, n-ar fi mai bine pentru el să-i contacteze pe Aliați pentru a-și pleda cauza. Regele răspunse că plecarea sa, mai ales în circumstanțele actuale, ar dăuna și interesului României și cauzei aliate. El consideră că în consecință era preferabil să rămînă în țară pentru a susține cu autoritatea sa, la momentul respectiv, colaborarea României cu Națiunile Unite. În plus s-ar putea considera plecarea sa ca o fugă în fața pericolului și în fața propriilor sale responsabilități. În aceste condiții, el consideră că nu trebuie să se decidă a fugi decît în ultimă instanță și în cazul în care lui nu i-ar mai rămîne decît de ales între fugă și captivitatea în Germania.

„Tot ceea ce pot să fac" — a continuat Regele cu amărăciune — este să aștept evenimentele, cît timp Aliații nu-s decișI să vină în ajutorul meu într-un fel sau altul. Nu uitați să explicați de asemenea — a precizat Regele — că gîndul pentru viitorul țării mele nu mă determină să ignor că politica Aliaților este bazată pe cooperarea celor trei Puteri (Anglia, S.U.A. și U.R.S.S. — n.ns.) și de aceea înțeleg că Rusia și România trebuie să ajungă la un acord oarecare".

D-l House a observat apoi că Guvernele aliate au repetat cu totul recent că capitularea necondiționată rămîne condiția esențială a oricărui armistițiu. „Știu — a răspuns Regele —, dar nu din cauza acestor cuvinte eu aș refuza să negociez dacă ocazia s-ar prezenta". „Fără a-i subestima importanța eu consideră și sper chiar că cadrul acestei formule permite interpretări care mă vor ajuta s-o accept".

Conversația s-a concentrat atunci asupra posibilității unui „puci" în raport cu un demers al Regelui pe lîngă Aliați. Suveranul și toate celelalte persoane prezente au expus d-lui House că o asemenea tentativă ar avea drept rezultat ocuparea întreagă și imediată a țării de către nemți, care ar avea atunci toate resursele României la dispoziția lor. Regele și consilierii săi au explicat iarăși d-lui House că situația

României la ora actuală este unică prin faptul că Guvernul Mareşalului Antonescu nu reprezintă decât o minoritate infimă care, impunîndu-se la putere şi menţinîndu-se cu sprijinul nemţilor, a impus şi continuă să impună ţării o politică contrară atît dorinţei cît şi intereselor ei. Un guvern nou care ar fi cu adevărat expresia voinţei poporului român nu poate ajunge la putere decît printr-un „puci", care este imposibil în condiţiile actuale şi fără o strînsă cooperare a Aliaţilor.

„Dacă Aliaţii ar debarca în Balcani — a spus Regele, cu referire la acest subiect —, totul ar fi simplificat". Peninsula nu este practic apărată, însă dacă România ar fi ocupată de către nemţi situaţia ar deveni imediat mult mai puţin favorabilă.

D-l House a pus apoi cîteva întrebări relativ la ideile şi intenţiile Regelui în privinţa guvernului ce ar succeda aceluia al Mareşalului. Suveranul a răspuns că el ar însărcina pe Maniu cu această misiune. D-l House va redacta de asemenea un raport separat asupra lui Maniu şi a poziţiei partidului său. „Maniu este un om cinstit — a spus Regele — şi marea majoritate a poporului român se află în spatele său. Dacă el este lent şi foarte ponderat în ochii unora, el are, totuşi, mari calităţi. Relaţiile noastre se caracterizează prin încredere reciprocă. Vă voi remite o fotocopie a unei scrisori de-a lui Maniu care vă va dovedi că el m-a autorizat, în negocierile mele de politică externă, să vorbesc în numele partidului său care reprezintă o foarte mare majoritate a naţiunii române. Este, deci, normal ca să-l desemnez de pe-acum ca şeful viitorului guvern. Totodată, întrucît înţeleg să guvernez în spiritul democraţiei, poporul român va fi acela care va decide el însuşi, în ultimă instanţă, dacă Maniu trebuie să rămână la putere. După părerea mea, el are o mare şansă să păstreze încrederea ţării ; din parte-mi, eu i-o doresc".

[...] Durata totală a întrevederii a fost de o oră şi 35 de minute.

(ss) SPITZMÜLLER

(Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, II, Iaşi, 1990, pag. 388—391).

2

EXTRASE DIN DOCUMENTUL INTITULAT „CONSILIUL DE COROANĂ" ÎNTOCMIT DE COLABORATORII REGELUI MIHAI I

STRICT SECRET (3 mai 1944)

Consiliul de Coroană este cu totul inoportun pentru următoarele motive :

1. Nu se ştie dacă în acest Consiliu va ieşi deciziunea şi anume cea care corespunde aspiraţiilor opiniei publice. Consiliul de Coroană nu este un organism reprezentativ care să dea o imagine adevărată a dorinţei populare. El trebuie compus după anumite norme, care să nu fie arbitrare. Pot fi convocaţi fie şefii de partide, fie foştii preşedinţi de Consiliu (de Miniştri — n.ns.), fie şi unii şi alţii. O compunere după oricare alte norme, în virtutea cărora ar fi convocate numai anumite persoane şi excluse altele, făcînd parte din una sau alta din aceste categorii,

ar da loc la contestaţiuni cu privire la caracterul legal al Consiliului. Or, şi printre foştii preşedinţi de Consiliu şi printre şefii de partide sînt mulţi care se vor pronunţa pentru continuarea războiului. Chiar dacă se face majoritatea pentru armistiţiu, ea nu va fi atît de impresionantă încît să se poată afirma dacă Consiliul este presupus a reprezenta voinţa ţării că opinia publică doreşte în aproape unanimitatea ei încetarea războiului. Or, acest fapt ar slăbi considerabil valoarea morală şi politică a schimbării de politică ce ar interveni.

2. Presupunînd chiar că se va forma o majoritate suficientă pentru încetarea războiului, este sigur că persoanele ce vor participa la Consiliu vor declara că ele înţeleg armistiţiul, însă numai în anumite condiţiuni. Or, negocierile ce au avut deja loc cu Aliaţii ne arată că multe din condiţiile ce ar fi astfel formulate sînt cu totul inacceptabile de către Aliaţi.

Care ar fi în această situaţie poziţia şi răspunderile M. S. Regelui ? Fie dă urmare dorinţei ce ar fi exprimată de Consiliu şi încheie armistiţiul, însă, bineînţeles, în condiţiunile impuse de Aliaţi, şi atunci, în faţa sacrificiilor ce vor atrage această acţiune, unii oameni politici îşi vor declina răspunderile, susţinînd că ei nu au înţeles armisitiţiul în orice condiţiuni ; fie socotind condiţiunile puse de oamenii politici ca neputînd fi obţinute de Aliaţi. Majestatea Sa va considera deciziunea luată ca un refuz de a încheia armistiţiul şi va lua o hotărîre în consecinţă. În acest caz, Majestatea Sa ar putea fi acuzat în faţa dezastrului ce s-ar abate asupra ţării, în urma intervenirii unui armistiţiu, că nu a dat urmare dorinţei exprimate de a ieşi din război. Şi într-o ipoteză şi în cealaltă întreaga răspundere va incumba Majestăţii Sale.

Este puţin probabil ca unii oameni politici, preocupaţi de răspunderile ce ar asuma, să se pronunţe clar că acceptă condiţiile Aliaţilor. Cei mai mulţi vor cere să se încerce o ameliorare a lor. Or, acest lucru nu este posibil decît în chestiuni de detaliu, în cel mai bun caz. Oricum, în chestiunea cea mai gravă, aceea a frontierelor, care este şi aceea care preocupă mai mult pe oamenii politici din punct de vedere al răspunderilor lor, nici o speranţă de ameliorare nu mai este permisă.

3. Chiar în cazul cel mai bun, în care Consiliul ar recomanda în mod neechivoc un armistiţiu, pe baza condiţiunilor Aliaţilor, Consiliul reprezintă serioase neajunsuri.

Admiţînd chiar că schimbarea de regim ar fi pregătită pînă în cele mai mici detalii, convocarea Consiliului nu va lipsi a fi cunoscută de germani. Aceştia vor lua în acest caz cu siguranţă toate măsurile preventive pentru a împiedica schimbarea. Asemenea măsuri ar fi luate poate chiar de Mareşalul Antonescu, în înţelegere cu germanii.

CHESTIUNEA DE FOND

4. Esenţialul este, deci, luarea şi pregătirea în cele mai bune condiţiuni a însăşi deciziunii de fond asupra politicii noastre externe, iar nu convocarea Consiliului de Coroană, care este aproape sigur că nu va ajunge la o recomandare neechivocă în această privinţă. Elementele principale de apreciere, în ce priveşte această deciziune, sînt următoarele :

5. Chiar dacă o rezistență temporară pe actualul front sau pe altul ar fi posibilă, ocuparea țării de către ruși este mai tîrziu sau mai devreme inevitabilă. Așa fiind, este evident că singura soluție spre a îndulci rigorile acestei operațiuni este realizarea unui aranjament în virtutea căruia rușii [și] ar asuma unele obligațiuni cum ar fi aceea de a nu se amesteca în treburile interne ale țării. Oricît de puțină încredere s-ar avea în angajamentele sovietice, este totuși incontestabil că un asemenea acord ce va fi semnat și de anglo-americani are o oarecare valoare. În orice caz, un asemenea acord creează un titlu juridic cert pentru existența independentă a țării.

A se ajunge la o ocupație sovietică, fără un acord de armistițiu, ar fi a se face în realitate jocul rușilor, care, dezlegați de orice obligațiune, nu ar lipsi de a declanșa, cu ajutorul armatelor de ocupație, un proces politic intern ce ne-ar duce cu pași repezi către comunizarea totală și, în cele din urmă, către adeziunea chiar la U.R.S.S.

6. Dacă nu se va ajunge într-un termen scurt la un acord de armistițiu, Aliații ne vor retrage condițiile oferite. În acest sens, ei ne-au dat deja foarte serioase avertismente. Vom fi considerați atunci ca dușmani și ca solidari cu Germania pînă la sfîrșit. Rușii ar intra în țară ca ocupanți, dezlegați de orice obligațiuni, fapt ce ar avea toate dezavantajele semnalate la punctul precedent.

7. Există riscul foarte serios ca, armistițiul întîrziind, rușii să formeze un guvern în Moldova ocupată. Am fost chiar avertizați, foarte serios, cu privire la această posibilitate. Chiar dacă un asemenea regim nu ar fi de la început comunist, el va deveni comunist într-un termen foarte scurt. Guvernul astfel format va fi probabil recunoscut și de anglo-americani, iar pe măsură ce ocupația rusească va progresa el își va extinde jurisdicția, ajungînd în momentul ocupării complete sau în cea mai mare parte a țării să se substituie complet actualei forme de guvernămînt. Ce șanse ar mai avea atunci regimul burghez monarhic democratic să renvie? Nu numai Aliații, dar însăși opinia publică română va putea susține cu drept cuvînt că opoziția democratică, prin inactivitatea ei, s-a dovedit neputincioasă. Poporul român va fi înclinat în mod natural să-și îndrepte privirea către noi forme de organizare politică și socială.

8. De altfel, pe măsură ce rușii vor înainta Majestatea Sa, împreună cu armata și cu aparatul de stat, nu ar mai avea altă alegere dacă nu intervine un armistițiu decît de a se retrage cu germanii mai întîi probabil în Transilvania, apoi mai departe pînă în Germania. Cine își poate imagina că monarhia și o formă de stat ce și-au manifestat în acest fel solidaritatea totală cu cauza germană ar putea supraviețui? Monarhia și armata ar fi în acest caz într-o situație analogă celei a regimului mussolinian actual.

9. A se aștepta ca Mareșalul Antonescu să încheie el însuși armistițiul, înseamnă a se lăsa să treacă momentul în care am mai putea obține condiții tolerabile din partea Aliaților. Cu toate că s-a angajat formal față de Majestatea Sa că vor păși pe calea armistițiului, Mareșalul Antonescu și Mihai Antonescu nu au întreprins absolut nimic pozitiv în această direcție. Pînă în prezent nu s-a dat într-adevăr nici un răspuns din partea guvernului la propunerile aliate. Acum Mareșalul și Mihai Antonescu declară că sînt în principiu pentru armistițiu, dar că acesta este încă prematur. Ar trebui așteptat atîta cît frontul nostru ar mai

putea ține, precum și evoluția generală a războiului (o debarcare anglo-saxonă nereușită în Occident ar putea întîrzia considerabil sfîrșitul războiului). Chiar dacă aceste opinii ale guvernului ar fi sincere, și nu ar fi simple manevre spre a dezarma pe Majestatea Sa și opoziția și spre a-i împiedica să treacă la acțiune a se adopta părerile guvernului ar însemna a se compromite definitiv cauza României. Căci în cazul în care rușii ar sparge frontul nostru, ceea ce mai tîrziu sau mai devreme este inevitabil, sau dacă Aliații ar reuși debarcarea, ceea ce ar însemna prăbușirea imediată a Germaniei, un armistițiu cu România nu ar mai prezenta nici un fel de interes pentru ei. Atunci nu ar mai putea fi vorba de armistițiu, ci de capitulare necondiționată, de ocuparea țării, fără a se fi ajuns la un acord ce ne-ar da maximum de garanții și de constituirea unui guvern de către ruși.

De altfel, Aliații ne-au amenințat deja cu retragerea condițiunilor, dacă ele nu sînt acceptate într-un termen scurt, așa încît în orice caz tergiversările ne-ar fi fatale [...].

Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, Iași, Editura B.A.I., 1990, pag. 183—185.

(Textul integral al documentului, în Marin Radu Mocanu, ed., *România — marele sacrificat al celui de al doilea război mondial. Documente*, I, București, 1994, pp. 195—201).

CAPITOLUL 6

23 AUGUST 1944 : MEMORIA ACTULUI ISTORIC

Afirmația cum că 23 august 1944 — salutat și aprobat de unii, respins și controversat de alții — a purtat din start *pecetea unui act istoric* a devenit, cu siguranță, un truism. Și, totuși, trebuie să reafirmăm : așa a fost ! Constatarea ne scutește, deja, de o bănuială — aceea de-a împărtăși și cultiva manierele *istoriei contrafactuale*, ale analizei și explicării faptelor trecutului prin procedeul clasic al lui *ce-ar fi fost dacă ?...* Așadar, la 23 august 1944, ce-ar fi fost *dacă ?* Dar ce scenariu nu s-ar putea închipui și oferi ? Ce-ar fi fost, de exemplu, *dacă* Mareșalul Antonescu nu s-ar mai fi prezentat la Palat ori *dacă* accepta, în cadrul ultimei sale întrevederi cu Regele Mihai I, soluția armistițiului imediat și necondiționat al României cu Națiunile Unite ? Dar, mai cu seamă, ce-ar fi fost *dacă* s-ar fi prezentat *înarmat* cu un simplu pistolet la audiență ? Ar mai fi putut fi arestat și, dacă nu, ce-ar fi urmat după tentativa complotiștilor ? Toate bune, dar, din fericire, pentru istorie contează *faptele așa cum s-au desfășurat ele,* în înlănțuirea și influențarea lor reciprocă, iar nu așa cum s-ar dori — de specialiști ori de nespecialiști — ca ele *să se fi produs ?!* Nici un istoric, oricît de informat și oricît de dotat ar fi cu harul percepерii și al recuperării splendide a trecutului, n-ar realiza o treabă serioasă dacă ar recurge, pentru oricare moment apus, la tactica *mutării soldaților de plumb,* cu alte cuvinte la mișcarea *post-factum* a eroilor de odinioară pe avanscena istorică.

Am considerat absolut necesare aceste precizări introductive din mai multe motive. În primul rînd, pentru că, în cazul actului de la 23 august 1944, studiile de specialitate de pînă acum au condus la o cunoaștere atît de aprofundată a faptelor, cum, probabil, că în situație identică se află puține alte momente ale istoriei naționale. În ciuda presiunilor ideologice de pînă la 1989 și a patimelor de tot felul, lesne sesizabile, materialul *faptic* care ne stă la dispoziție este astăzi de-a dreptul impresionant [1], concretizat fiind în monografii și studii speciale ale istoricilor ro-

[1] Cf. mai ales Ion Șuța, *România la cumpăna istoriei. August '44,* București, Editura Științifică, 1991 ; Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979 ; Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile,* Iași, Editura Academiei, 1979 (extras) ; Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984 ; M. Varia, *23 august 1944*

cilor români și străini, în volume de documente diplomatice și militare, lucrări memorialistice, cronologii etc. Considerăm că, sub raport istoriografic, nu *marea carte* despre 23 august 1944 lipsește (oricînd, ele vor fi mai multe !), ci *voința* și *putința* de a privi evenimentul *așa cum a fost*, unitar și global, de a-i preciza premisele și coordonatele *reale*, locul și rolul său — oricum determinante — în evoluția ultimei faze a celui de-al doilea război mondial. În al doilea rînd, cu toate avantajele subliniate, tocmai în cazul actului istoric de acum 50 de ani s-au avansat și se avansează scenarii, lucru care, în ce ne privește cel puțin, n-ar trebui să ne alarmeze, dat fiind că :

a) întîmplările derulate se pretează la așa ceva ; și

b) de fiecare dată, amatorii de variante au avansat atîtea argumente și au făcut risipă de atîtea noi informații încît s-a impus situația curioasă că „scenariul" a eșuat, dar știința istorică a cîștigat de fiecare dată !

În ceea ce ne privește, vom încerca — în bună parte în temeiul literaturii memorialistice și al unor documente inedite ori mai puțin cunoscute, descoperite în arhivele române sau străine — să surprindem natura și sensul unor episoade din urmă cu cinci decenii, coordonatele lor reale. Admitem premisa că, pentru orice problemă investigată, istoricul pornește (ori ar trebui să pornească) *de la document și să se întoarcă la el*, pe cîtă vreme literatura memorialistică — oricît de sinceri s-ar fi dorit autorii / protagoniștii sau foștii „actori" ai scenei istorice — ea prezintă o suficientă doză de subiectivism și relativism pe care specialistul nu le va ignora nici o clipă. Și, din acest punct de vedere, 23 august 1944 constituie *un caz de studiu*. Cum observam, 23 august a purtat din prima clipă însemnele *marelui eveniment*, iar „actorii" au ținut seama de acest lucru ; cel puțin, unii, dacă n-au făcut-o în cursul desfășurărilor, au ținut să-și ia „revanșa" după aceea !

Din cîte cunoaștem, la 23 august 1944 *cel puțin 30 de persoane și personalități* (fie că au fost ori nu prezente în Palatul Regal din București) *au fost angrenate, complotiști și victimele lor deopotrivă, în declanșarea loviturii de stat*. Să-i reamintim, mai întîi, pe cei aflați, la 23 august și în noaptea de 23/24 august 1944, chiar în zona epicentrului, fără nici

---

Studiu, București, 1993 (xerografiat) ; V. Liveanu și colab., *Din cronica unor zile istorice*, București, Editura Academiei, 1971 ; Ilie Ceaușescu, Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *23 août 1944, 200 jours enlevés à la Guerre*, Bucarest, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985 ; Ion Ardeleanu și colab., *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 2, București, Editura Militară, 1989. Pentru bibliografia problemei, vezi : Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România. O bibliografie*, Iași, Editura Academiei, 1981 ; Petre Ilie, Gh. Stoean, *România în războiul antihitlerist. Contribuții bibliografice*, București, Editura Militară, 1971. Volume de documente : Mircea Mușat și colab., eds., *23 august 1944. Documente*, I—IV, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984—1985 ; Al. Gh. Savu, ed., *Documente privind istoria militară a poporului român. 23—31 august 1944*, I—IV, București, Editura Militară, 1977—1979 ; Gh. Zaharia, Eugen Bantea, eds., *Pentru eliberarea Patriei*, București, Editura Militară, 1972 ; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, V. F. Dobrinescu, I. Saizu, eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, I—II, Iași, Editura B.A.I., 1990 ; Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991 ; *Ecoul internațional al insurecției armate și al participării României la războiul antihitlerist*, București, Editura Militară, 1964 (lucrarea nu s-a difuzat) ; Institutul de Studii Istorice și Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., *Istoria P.C.R. Sinteză (Documentar)*, vol. 5, București, f.a. ; J. C. Drăgan, ed., *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, I—IV, Veneția, Editura Nagard, 1986—1990 (În continuare, se va cita : *Antonescu*, vol.).

o pretenție din partea noastră de-a urmări vreo ordine ori vreo ierarhie. Majoritatea copleșitoare a acestora și-au consemnat impresiile pe marginea *Zilei Z* și a *Orei H*, după cum urmează : colonelul *Emilian Ionescu* [2], adjutantul regal de serviciu ; maiorul *Anton Dumitrescu* [3], adjunctul comandantului Batalionului de Gardă de la Palat și șeful echipei de militari destinată să-i aresteze pe Antonești ; sergentul *Dinu Cojocaru* și plutonierii *D. Bălă* și *D. Rusu* [4], cu toții membri ai echipei Dumitrescu ; *Mircea Ionnițiu* [5] și *Ioan de Mocsonyi-Styrcea* [6], secretarul particular al Regelui Mihai și, respectiv, fost mareșal al Curții Regale, unul dintre intimii Suveranului ; *Grigore Niculescu-Buzești*, șeful Direcției Cabinetului Ministrului și Cifrului din Ministerul Afacerilor Străine, și adjunctul său, *Victor Rădulescu-Pogoneanu* [7] ; căpitanul *Gh. Teodorescu* [8], comandantul companiei I a Batalionului de Gardă Regală ; generalii *Aurel Aldea* [9] și *Gh. Mihail* [10], din grupul militarilor ostracizați sub Antonescu ; colonelul *D. Dămăceanu* [11], șeful Statului Major al C.M.C.-ului ; *Gh. Ionescu-Bălăceanu* [12], șeful Cancelariei Palatului ; *Lucrețiu Pătrășcanu* [13] și *Emil*

---

[2] Vezi diverse *relatări* în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.C.R." (din 1966 — titlul publicației a devenit „Anale de Istorie"), nr. 6/1965, „Apărarea Patriei" din 21 august 1968 și „Magazin Istoric", nr. 5/1967 (sub titlul *Antoneștii seiful Castelului Alb*), dar îndeosebi volumele : *În uniformă pentru totdeauna (Amintiri)*, București, Editura Militară, 1979 ; *Contemporan cu veacul douăzeci*, București, Editura Militară, 1983.

[3] Vezi „Anale de istorie", nr. 4/1967 : „Tribuna", nr. 34/23 august 1979 : *Antonescu*, II, Veneția, Editura Nagard, 1988, p. 465 și urm. ; *Antonescu*, IV, Veneția, Editura Nagard, 1990, pp. 515—517 ; Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 204 și urm.

[4] Pentru D. Bălă, cf. Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 219 și urm. ; „22", nr. 18 din 10 mai 1991, p. 11 ; „Tinerama", nr. 51/noiembrie 1991. Relativ la D. Rusu, vezi Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 222 și urm. ; „Cronica" (Iași) din 13 iulie 1984.

[5] Vezi *Amintiri și reflecțiuni*, București, Editura Enciclopedică, 1993. Anterior s-au tipărit fragmente, mai ales : *23 august 1944. Amintiri și reflecțiuni*, în „Revista Istorică", nr. 9—10/1991, p. 557 și urm.

[6] Apud *Antonescu*, II, p. 444 și urm.

[7] Vezi în Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 158 și urm. ; *Antonescu*, II, p. 429 și urm.

[8] Vezi *La semnalul „Înainte"*, în „Apărarea Patriei", din 17 august 1966 ; *L-am predat pe Antonescu și am regretat toată viața*, în „Românul", nr. 7 din 28 mai—4 iunie 1990 ; *Eu l-am arestat pe Antonescu*, în „Gazeta de Vest" (Timișoara), nr. 31/23—30 august 1990, p. 1.

[9] Apud *Antonescu*, IV, p. 431 și urm. (Se publică relatarea generalului din „Timpul", 14 octombrie 1944).

[10] Cel mai recent s-au tipărit extrase din memoriile generalului : *Sub ocupație sovietică*, I—II, în „Expres Magazin" (București), nr. 7 și 8/1991.

[11] Vezi, în mod special, relatarea din „Analele...", nr. 4/1967, apoi în *Antonescu*, II, p. 458 și urm. ; Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 227 și urm. ; vezi și (probabil) cea dintîi relatare a lui D. Dămăceanu din 1957 (apud *Istoria P.C.R. Sinteză. Documentar*, ed. citată, pp. 934—960).

[12] Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 199 și urm.

[13] Cf. *Cum s-a pregătit actul de la 23 August 1944*, în „România liberă" (București) din 23 august 1945, p. 9. Vezi și *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declarațiile d-lor : Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrășcanu și C. I. C. Brătianu*, București. Tipografia „Viața literară", 1944 ; Ion Massof, *O pagină de istorie contemporană*, în „Jurnalul de dimineață" (București) din 25 decembrie 1944.

Bodnaraș [14], reprezentanții conducerii P.C.R.; *Ilie Dinuț* [15], membru al echipei Bodnaraș, care i-a preluat pe Antonești de la Palat și a asigurat paza lor între 24 și 31 august 1944 în Vatra Luminoasă; lt. col. *Ștefan Niculescu* [16], care a plecat de la Palat în zorii zilei de 24 august 1944 cu destinația Turcia cu agenții britanici *A. G. de Chastelain* [17] și *Ivor Porter* [18] și desigur: *Regele Mihai I* [19], Mareșalul *Ion Antonescu* [20], *Mihai Antonescu* [21], vicepreședintele Guvernului și ministrul Afacerilor Străine, generalul *Constantin Sănătescu* [22], Mareșalul Palatului, adică toți aceștia patru din urmă, cei care s-au înfruntat în „salonul galben" din Casa Nouă a Palatului, în minutele decisive ce au prefațat *Ora H*. Nu au fost prezenți la Palat, dar, într-un fel sau altul, au asistat pe actorii zilei ori au fost factori decizionali ce au condus la declanșarea loviturii de stat la 23 iar nu la 26 august 1944 (cum se planificase inițial): fruntașii

---

[14] Vezi stenograma dezbaterilor organizate de conducerea fostului P.C.R., la 18 și 22 ianuarie 1959, cu participarea lui Emil Bodnaraș, Leonte Răutu, Valter Roman, Gh. Zaharia și Ada Gregorian (apud *Antonescu*, IV, pp. 466—508).

[15] Cf. *Misiune specială*, în „Scînteia" din 22 august 1969.

[16] Cf. în Petre Ilie, *Misiune la Istanbul*, în „Magazin Istoric", nr. 7—8/1969.

[17] Vezi Florin Constantiniu, ed., *Însemnările unui agent secret britanic din ajunul insurecției române din august 1944*, I—II, în „Revista de Istorie", nr. 1/1982 și nr. 5—6/1982; vezi raportul oficial complet asupra misiunii „Autonomul" în România: *Romania. Autonomous Operation. Report by Lt. Col. A. G. G. de Chastelain. September 1944* (Great Britain. Public Record Office. Foreign Office — 371/44010—44011), document publicat parțial, în limbile engleză și română, în Mircea Mușat și colab., eds., *23 august 1944. Documente*, II, pp. 796—825 (doc. nr. 889) sau în Gh. Buzatu, *Războiul marilor spioni*, II, Iași, 1989, pp. 262—278 sau în *Actul de la 23 august 1944 în context internațional...*, ed. citată, pp. 536—538. Vezi și Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 321 și urm.

[18] Vezi raportul fostului membru al misiunii „Autonomul" asupra evenimentelor din august 1944 din România publicat mai întîi de noi (cf. Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internațional...*, ed. citată, p. 539—540, extras). Ivor Porter și-a publicat memoriile, cu interesante știri și observații asupra României anilor 1943—1944: *Operation Autonomous. With S.O.E. in Wartime Romania*, London, Chatto and Windus, 1989, cu o versiune în limba română (Ivor Porter, *Operațiunea „Autonomous". În România pe vreme de război*, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1991).

[19] Vezi diversele relatări făcute de Rege de-a lungul anilor: ministrului italian la București R. Bova Scoppa (cf. *Colloqui con due dittatori*, Roma, Ruffolo Editore. 1949, anexa, pp. 182—183) în noiembrie 1944; ministrului elvețian René de Weck (cf. *1944—1945. Însemnări*, I—III, în „Magazin Istoric", nr. 8, 9 și 10/1992 și în Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 264 și urm.); mareșalului britanic al aerului A. Gould Lee (cf. *Crown against Sickle. The Story of King Michael of Rumania*, London, Hutchinson and Co., 1950); ziaristei Nicolettei Franck (vezi *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris—Bruxelles, Elsevier Seqouia, 1977, lucrare tradusă și în limba română: *O înfrîngere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară (1944—1947)*. București, Editura Humanitas, 1992); scriitorului Mircea Ciobanu (vezi *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas. 1991: *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1992; *Regele Mihai I și exilul românesc*, Iași, Editura Princeps, 1994) sau ziaristului Phillippe Viguié Desplaces, *La Règne inachevé*, Paris, Michel Lafon, 1992). Despre rolul Regelui la 23 august 1944, cf. detalii în Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile, passim*; Gh. Buzatu, *Regele Mihai și Mareșalul Antonescu*, în Muzeul Național Cotroceni, *Colocviul româno-american „Cotrocenii în istorie". 15—17 iulie 1993*, București, 1994, p. 124 și urm.

[20] Vezi Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, *passim*.

[21] *Ibidem*.

[22] Vezi Constantin Sănătescu, *Jurnal*, București, Humanitas, 1993. Vezi și scrisoarea generalului din decembrie 1944 (cf. „Jurnalul de dimineață", 31 decembrie 1944).

politici *Iuliu Maniu* [23], *C.I.C. (Dinu) Brătianu* [24], istoricul *Gh. I. Brătianu* [25] și *C. Titel Petrescu* [26]; *George Magherescu* [27], de la Cabinetul Militar al Mareșalului; *C. Agiu* [28] și *Bellu Zilber* [29], de la comuniști, ori generalul *Iosif Teodorescu* [30], șeful C.M.C.-ului. Coroborînd toate sursele citate (memorii și jurnale, diverse declarații și relatări etc.), specialiștii au stabilit cadrul și ordinea riguroasă a faptelor survenite la Palat la 23 august 1944. Este interesant de remarcat că, nu în toate cazurile, *memoria protagoniștilor* a funcționat corect. Intenționat ori nu? Rămîne să cercetăm ori rămîne să dovedim. Ceea ce ni se pare cel mai curios sînt variile tentative ale personajelor de-a se impune pe „locuri fruntașe" cu ocazia marelui eveniment. Cu ce scop? Nu este greu de descifrat. Vom reliefa, tocmai de aceea, cîteva situații, pe care le considerăm că au devenit *cazuri*:

1. S-a încercat, de către unii memorialiști [31], să impună prezența lui Iuliu Maniu la Palat în ceasurile care au urmat arestării Antoneștilor și a colaboratorilor lor. O atare sugestie, care nu are nimic comun cu voința exprimată a fostului lider al P.N.Ț.-ului, este de natură politică indiscutabilă. În realitate, prezența sau absența lui Iuliu Maniu la Palat la 23 august 1944 nici nu îngroașă, după cum nici nu subțiază meritele celui în discuție și este semnificativ că, cel dintîi, Iuliu Maniu însuși și-a precizat rostul și itinerariul la 23—24 august 1944 [32]. O probă indiscutabilă, descoperită recent, atestă în ce măsură decisivă memoria documentelor pune în umbră... probitatea memorialiștilor. Este în discuție *registrul de audiențe* la Palat, aflat în păstrare la Secția manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, și în care cel în drept cu completarea documentului (în săptămîna respectivă, colonelul Emilian Ionescu) a reținut cu maximă precizie numele personajelor importante care, între orele 13 și 24, au pătruns în clădire, iar între acestea Iuliu Maniu nu s-a aflat. Documentul fixează audiența separată la Rege a lui Mihai Antonescu cu începere de la ora 15, iar cea comună a Antoneștilor între orele 16,15 și 17,30, după orele 18 fiind reținute numele persoanelor

---

[23] Vezi Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 153 și urm.; vol. *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944...*, ed. citată.

[24] Gh. Buzatu și colab., *op. cit.*, II, p. 278 și urm.

[25] Vezi însemnările care bănuim că-i aparțin editate de noi în diverse ocazii (Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, pp. 143—149); cf. și Gh. I. Brătianu, *Memoriu prezentat Comisiunii de revizuire a Universității București*, București, 1945, p. 12—13 (despre acțiunea istoricului la 23 august 1944).

[26] Vezi *Prima pagină din istoria României libere. Cum au fost arestați de către Suveran cei doi Antonești*, în „Seara poporului" (București), nr. 2 din 5 septembrie 1944, ca și intervenția din organul P.S.D.R.-ului „Libertatea" din 5 septembrie 1944 (în Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 282 și urm.) ori vol. *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944...*, ed. citată.

[27] Vezi în mod special Larry Watts, *În serviciul Mareșalului. Mareșalul Ion Antonescu văzut de un ofițer din Cabinetul său militar ca urmare a întrevederilor avute cu...*, I—II, München, Jon Dumitru — Verlag, 1985; *Antonescu*, I, ediția I, Veneția, 1986; ediția a II-a, Veneția, 1990; George Magherescu, *Adevărul despre Mareșalul Antonescu*, I—III, București, Editura Păunescu, 1991.

[28] Vezi Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 125 și urm.; relatare în „Anale de Istorie", nr. 4/1967.

[29] Cf. *Antonescu*, IV, p. 539 și urm.

[30] Vezi în „Anale de Istorie", nr. 4/1967.

[31] Vezi paginile din *Jurnalul* profesorului I. Hudiță, publicate în „Magazin Istoric", cu începere din nr. 6/1993.

[32] Cf. „Dreptatea" (București) din 19 iulie 1946, p. 2.

arestate dintre colaboratorii Mareşalului (C. Z. Vasiliu, C. Pantazi şi Mircea Elefterescu)[33]. Graţie lui Emilian Ionescu, dispunem de *lista completă* a oaspeţilor Palatului între orele 18 şi 24, cînd, după declanşarea loviturii de stat, s-a constituit guvernul şi s-au întocmit primele decrete regale ori s-au imprimat şi difuzat proclamaţii către Ţară ale Regelui ori guvernului. „Iau parte la aceste lucrări — citäm din document — domnii : general de corp de armată adj. Sănătescu Constantin, general Anton, general Dombrovschi, Mocsonyi-Styrcea, Niculescu-Buzeşti, D. D. Negel, V. Vasiliu, col. Ulea, Bălăceanu, Lucreţiu Pătrăşcanu, Titel Petrescu, ing. Ceauşu [Emil Bodnaraş], V. Ionescu, directorul Radiodifuziunii, Pogoneanu, lt. col. Răuţă, lt. col. Niculescu Ştefan, din M. St. M., comandor Udrischi, căpitan comandor adjutant Gherghel, Camil Demetrescu şi alţi diferiţi funcţionari din Ministerul Afacerilor Externe, precum şi adjutant de serviciu col. adjutant Emilian Ionescu şi maiorul Anton Dumitrescu, ajutor comandant Batalion [de Gardă] regală“ [34]. Nu este ignorată, se înţelege, nici audienţa ministrului german la Bucureşti, Manfred von Killinger [35].

2. Dintre toţi cei care, în după-amiaza de 23 august 1944, s-au perindat la Palat cel mai persistent *în a-şi impune prezenţa,* la momentul şi în modul socotite de el cele mai convenabile, a fost colonelul (mai apoi, generalul) D. Dămăceanu. Şeful M. St. M. al C.M.C.-ului din august 1944 a dovedit o lipsă de caracter şi o inconsecvenţă zguduitoare. El a scos la iveală nu mai puţin de 10—11 variante ale „memoriilor“ sale şi, pe deasupra, a fost la originea unor „mese rotunde“ cu participanţii la evenimente în cursul cărora s-a răfuit cu toţi cei care-i contestau meritele de la 23 august (în speţă, Emilian Ionescu, Anton Dumitrescu şi Gh. Ionescu-Bălăceanu) [36]. Cu un astfel de prilej, mai precis la discuţiile purtate la Institutul de istorie al C.C. al P.C.R. în februarie 1968, Anton Dumitrescu a relatat că atît D. Dămăceanu, cît şi Emilian Ionescu (ambii, generali la momentul respectiv) l-au abordat, imediat după ieşirea din închisoare, propunîndu-i un punct de vedere comun şi convenabil asupra celor petrecute la 23 august. Convins însă că trebuia să spună numai adevărul, Anton Dumitrescu a refuzat şi, pentru a-şi asigura protecţia, a apelat la „arbitrajul“ tot al unui general : C. Vasiliu-Răscanu [37]. În fond, atît Anton Dumitrescu, cît şi Gh. Ionescu-Bălăceanu nu au acceptat versiunea lui D. Dămăceanu cum că el s-ar fi aflat la Palat în momentul audienţei Antoneştilor, îngăduindu-şi să-şi aroge meritul de-a fi dat marja de siguranţă necesară complotiştilor înainte de-a trece la acţiune, şi anume prin asigurarea fermă că trupele C.M.C.-ului erau gata de luptă. În fapt, col. Dămăceanu a trecut pe la Palat *după* arestarea celor doi Antoneşti. Mai mult, un alt participant la evenimente — l-am numit pe Ioan de Mocsonyi-Styrcea —, pe ale cărui mărturii în genere nu punem bază, a relatat, la circa 20 de ani după cotitură, un episod interesant. Dacă apelăm mai jos la amintirile lui Styrcea,

---

[33] „Magazin Istoric“, nr. 8/1990, p. 22.
[34] *Ibidem,* p. 22—23.
[35] *Ibidem,* p. 23.
[36] Vezi, în acest sens, discuţiile purtate la Institutul de istorie a P.C.R. la 14, 20, 21 şi 22 februarie 1968 (apud *Antonescu,* IV, p. 509 şi urm.).
[37] *Ibidem,* p. 526.

o facem, totuşi, în semn de preţuire pentru acest pasaj plin de farmec şi inedit :

„Ioani (Mircea Ionniţiu — n.ns.) a sosit cu Dămăceanu, care era livid că procedasem la arestarea Antoneştilor, fără a-l fi avertizat măcar, şi venea ca să vadă dacă n-ar exista vreun mijloc de a amîna pornirea acţiunii în ziua următoare, fiindcă azi e ziua de baie în armată şi toţi soldaţii erau în izmene.

A fost un moment de ilaritate, cînd toţi am sărit cu gura pe el, în acelaşi timp. Regele i-a spus :

— «Cum, să rămînă Ţara 24 ore fără guvern ?».

Aldea :

— «Aia n-ar fi nimic. S-a mai întîmplat, dar să dispară (Antonescu — n.ns.) şi să nu-l găsească nimeni, e de neînchipuit».

Buzeşti :

— «Nici noi nu ştiam că vor veni la Palat, cînd vor sosi, dacă vor trebui arestaţi».

Ioani :

— «Ba ştiam foarte bine de la 11,30, dar d-ta n-ai vrut să dăm alarma. Dacă d-l Mocsonyi te asculta, nici n-am fi reuşit să-i arestăm».

Sănătescu :

— «Măi Dămăcene, uiţi că şi la Mărăşeşti s-a cîştigat în izmene. De astă-dată o să-i batem cu p... goală».

Styrcea :

— «V-am anunţat primul, în chiar clipa arestării, dar nu mă aşteptam la o asemenea reacţie tocmai din partea Dv. Cum dracu', nu se poate contramanda baia ? Pe front, armata română cere armistiţiu miercuri ca să se spele ? Vă faceţi de rîs. Nu putem amîna nici o secundă, altfel ne scapă Pantazi, Popescu, Piky Vasiliu, Cristescu, Tobescu şi bestia aia de Elefterescu şi ratăm toată afacerea. Aşa că... dă-i drumul ! căci aţi pierdut deja o jumătate de ceas cu venirea Dv. inutilă la Palat. Sănătescu e deja numit prim-ministru şi pleacă acum să preia şi Marele Stat Major, pînă la sosirea lui [Gheorghe] Mihail. Iar eu mă duc să arestez pe agenţii însoţitori ai Antoneştilor»“ [38].

Este cazul să consultăm şi textul lui Dămăceanu. În împrejurările relatate, din februarie 1968, generalul a sugerat următorul tablou al acţiunii sale decisive de la 23 august 1944 :

„...Regele şi anturajul său au simţit nevoia de a se asigura că armata va interveni cu succes în evenimentele militare, care implicit trebuiau să urmeze acestei arestări. De aici acele telefoane repetate de la orele 16 şi chemarea mea urgentă la

[38] *Antonescu*, II, p. 450. Mircea Ionniţiu avea să-l confirme pe Mocsonyi-Styrcea (apud *Amintiri şi reflecţiuni*, p. 46).

Palat (a se vedea articolul meu din *Anale* [nr. 4/1967], p. 32, rîndurile 12—17). Regele, cei doi Antonești, generalul Sănătescu *se aflau* (deci în momentul sosirii lui Dămăceanu la Palat — subl. ns.) în salonul de audiență. Am intrat grăbit prin intrarea din spate, pe care o foloseam de obicei pe timpul cît am fost directorul școlii fostului rege și nu prin intrarea principală de față. Într-un colț al coridorului (de la Casa Nouă — n.ns.), oarecum mascat, am zărit pe maiorul Anton Dumitrescu, care mi-a făcut semn cu mîna, arătîndu-mi camera unde avea loc audiența (Anton Dumitrescu nu a recunoscut nimic din toate acestea — n.ns.). Anton Dumitrescu [era] cu un grup de militari, plutonierii amintiți. Aceasta era echipa care urma să aresteze pe Antonescu. M-am îndreptat cu pași grăbiți direct spre camera unde se afla biroul Regelui. Aici se găseau Mocsonyi-Styrcea, Mircea Ionnițiu, Niculescu-Buzești, Aldea și, dacă îmi amintesc exact, colonelul Emilian Ionescu, aghiotant regal. Cînd am deschis ușa, în cameră domnea o atmosferă adîncă, de înmormîntare. Nimeni nu scotea un cuvînt (Styrcea a dovedit contrariul — n.ns.). Pe fețele lor se citea o preocupare crescîndă. Toți stăteau nemișcați pe scaune și, dacă nu mă înșel, colonelul Emilian Ionescu stătea mai departe în picioare. Nu am făcut mai mult de un pas după ce am intrat în cameră, cînd Mocsonyi-Styrcea, care stătea adîncit într-un fotoliu, s-a ridicat și s-a îndreptat cu pași grăbiți în întîmpinarea mea. Foarte agitat, cu cuvinte pronunțate atît de grăbit încît aproape că i se încălecau, îmi spune că cei doi Antonești *se află în salonul alăturat* (ceea ce voia să dovedească autorul — n.ns.), împreună cu Regele și cu Sănătescu și că este ocazia cea mai nimerită ca ei să fie arestați. «Sînteți gata ?» — m-a întrebat tremurînd și galben la față [...]. Cu o rapiditate care îmi trecea fulgerător prin minte, m-am gîndit la toate îngrijorările și nădejdile noastre din timpul pregătirii insurecției. Era exclus să răspund că nu sînt gata. După aceste cîteva clipe de gîndire, care cred că nu au durat mai mult de 10—15 secunde, în care timp toți erau cu ochii ațintiți asupra mea, am răspuns : «Da, sînt gata...». La aceste cuvinte, toți cei care pînă atunci stătuseră nemișcați, ca și cînd ar fi fost lipiți de scaune, s-au ridicat brusc în sus, cu fețele înseninate, trezindu-se parcă dintr-un vis urît. În acest moment, Mocsonyi-Styrcea, fără a pronunța măcar un cuvînt, a ieșit din cameră aproape fugind, întorcîndu-se imediat, nu a durat mai mult de un minut, cu însuși Regele (situație incredibilă și care n-a existat — n.ns.). În fața tuturor, Styrcea s-a adresat Regelui cu următoarele cuvinte : «Majestate, Dămăceanu spune că este gata...». Dacă nu mă înșel, fără însă a putea preciza concret așa cum am făcut pînă acum, nu sînt sigur că Styrcea a adăugat următoarele cuvinte : «Putem trece la arestare». Fără a pierde o clipă, neadresînd nici un cuvînt nimănui, — își încheie mărturia sa incredibilă falsul memorialist care a fost D. Dămăceanu —, am plecat imediat de la Palat, ducîndu-mă pe Splaiul Independenței nr. 57, unde

mă aşteptau cei trei ofiţeri şi unde am ajuns puţin după orele 17" [39].

Procedeul la care recurge Dămăceanu, pentru a-şi fi asumat o răspundere imensă pentru declanşarea loviturii de stat, şi care nu a existat, era grosolan. Nu putem spune că, în epocă, prin anii '60—'70, punctul de vedere expus de general nu şi-a aflat audienţă, chiar în studiile de specialitate. Mai puţin în rîndurile altor participanţi la reuniunea amintită din februarie 1968 şi care, precum Gh. Ionescu-Bălăceanu, a remarcat în „spiritul timpului" :

> „Nu putem noi, mic sau mare, să minţim P.C.R.-ul ; este interzis. Nu putem veni în faţa unui institut care este menit să consemne adevărul şi numai adevărul şi să spunem lucruri fanteziste, care n-ar contribui cu nimic la valoarea, munca şi contribuţia celor care au participat la 23 august, fiecare în măsura în care se ştie şi se confirmă. Ceea ce pot să spun eu, ca simplu şi mic în această contribuţie, este că prea mare a fost contribuţia Partidului [Comunist Român], ca să mai venim şi să spunem şi să pecetluim un adevăr susţinut de tovarăşul general Dămăceanu. Nu sînt aşa de cinic ca să pun Partidul în polemică cu persoane care cunosc adevărul, cu atît mai mult străinătatea [...]. De aceea, din multă stimă şi respect faţă de tovarăşul general Dămăceanu, care ştiu că la fel ca şi noi toţi şi-a riscat viaţa, este devotat Partidului, de aceea, eu, ca persoană, spun aşa : nu trebuie să mergem pe calea neadevărului..." [40]

3. Dezacordul sau, mai nimerit, *cearta memorialiştilor*, priveşte şi momentul însuşi al arestării Antoneştilor [41]. Detalii, care de regulă scapă atenţiei, capătă pentru foştii protagonişti semnificaţii exagerate, chiar aberante. Istoricul, oricum, este dator să le ia în consideraţie, descifrîndu-le. Pentru episodul în sine, am identificat mai multe dezacorduri :

— *Cine* a trimis echipa lui Anton Dumitrescu (plus subofiţerii Dinu Cojocaru, D. Bâlă şi D. Rusu) în „salonul galben", unde tocmai se încheiase discuţia dintre Antoneşti, pe de o parte, şi Regele Mihai şi C. Sănătescu, pe de altă parte, *după ce* Suveranul rostise formula de demitere a Mareşalului ? Emilian Ionescu a pretins că *el* a făcut aceasta [42], în vreme ce Anton Dumitrescu — într-o primă relatare — i-a indicat pe „Emilian Ionescu *sau* Mircea Ionniţiu (subl. ns.)" [43], revenind, finalmente, decisiv în favoarea lui Mircea Ionniţiu [44].

— *Cînd* au pătruns în „salonul galben" Anton Dumitrescu şi oamenii săi Regele se mai afla acolo ? Emilian Ionescu ne pune iar în dificultate, afirmînd într-un rînd : Regele părăsise încăperea, ba, mai mult, „a ieşit

---

[39] *Antonescu, op. cit.*, IV, p. 528—529.
[40] *Ibidem*, p. 233—234.
[41] Pentru detalii, cf. Gh. Buzatu şi colab., *Din istoria unei zile*, pp. 35—39.
[42] *Antonescu*, II, p. 463 ; Emilian Ionescu, *În uniformă pentru totdeauna...*, p. 95 ; idem, *Contemporan cu veacul douăzeci*, p. 141.
[43] *Antonescu*, II, p. 465.
[44] Cf. „Tribuna" din 23 august 1979, p. 11 ; Gh. Buzatu şi colab., *Din istoria unei zile*, p. 37.

pe lîngă mine în sufragerie (subl. ns.)" [45]. Acest „pe lîngă mine" [46] era un mod subtil, pentru memorialist, de a se pune în evidență, ceea ce îl situează în conflict cu... el însuși, dat fiind că anterior, în 1979, dăduse o altă versiune, notînd :

> „Nu terminase bine Regele de vorbit, cînd am dat semnalul de intrare în salon a echipei de arestare. Maiorul Dumitrescu și subofițerii săi au intrat, l-au salutat pe Rege, care a părăsit aproape imediat (deci, după aceea — n.ns.) încăperea..." [47]

Deducem, de această dată, că memorialistul expune corect : Regele *nu părăsise* „salonul galben" pînă cînd echipa Dumitrescu nu se prezentase să-i aresteze pe Antonești. Dar, iată scena reală surprinsă chiar de Anton Dumitrescu :

> „Eu am intrat în sufragerie (în „salonul galben", de fapt — n.ns.), însoțit de cei trei subofițeri, am salutat pe Majestate : «Să trăiți, Majestate...», apoi m-am adresat Conducătorului : «Domnule Mareșal, din Înalt Ordin, sînteți arestat...», după care am ordonat celor trei subofițeri : «Executarea...»" [48]

Descrierea de mai sus atestă, și am stabilit acest lucru încă din 1974 [49], desfășurările reale, tulburate în 1991 de o declarație intempestivă a lui D. Bâlă, care a pretins că Regele, întrerupînd — după cum se știe — discuția cu Antoneștii, s-ar fi retras la un moment dat în biroul său (unde a expus conjuraților situația) și, apoi, „a trecut și *pe la mine* (subl. ns.) și mi-a zis : «Gata»..." [50]. Potrivit acestei variante, Suveranul s-ar fi deplasat în continuare spre „salonul galben", a rostit formula de demitere a Conducătorului și a ieșit imediat. D. Bâlă a adunat el — pretinde — întreaga echipă Dumitrescu și a intrat în salon. Tot el — declară fără emoție fostul plutonier — a fost acela care s-ar fi adresat *direct* lui Antonescu : „Domnule Mareșal, vă rog să mă urmați !" [51]. Colegul lui D. Bâlă, D. Rusu, într-una din declarațiile sale mai noi, ne ajută să restabilim adevărul : echipa Dumitrescu a fost chemată de la casa scărilor și „am mers pe culoar pînă la salonul galben. *Plutonierul Bâlă a deschis ușa* (subl. ns.) [52]. Atunci, maiorul Anton Dumitrescu, adresîndu-se Mareșalului, i-a spus : «Domnule Mareșal, din Înalt Ordin, sînteți arestat !» [53].

---

[45] Emilian Ionescu, *Contemporan cu veacul douăzeci*, p. 141.

[46] Regele se va retrage în biroul său de lucru de la Casa Nouă, unde lăsase pe unii dintre conjurați (Ioan de Mocsonyi-Styrcea, Mircea Ionnițiu, Grigore Niculescu-Buzești și Aurel Aldea) (cf. schema în Mircea Ionnițiu, *op. cit.*, p. 86—87, figura 9).

[47] Emilian Ionescu, *În uniformă pentru totdeauna*..., p. 95.

[48] *Antonescu*, II, p. 465.

[49] Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile*, p. 38.

[50] Vezi „Tinerama" din 1—7 noiembrie 1991, p. 9.

[51] *Ibidem*.

[52] Într-o declarație mai veche, D. Rusu rezervase această „misiune" lui... Anton Dumitrescu (apud Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 223) : „ușa a saoln a fost deschisă *mi se pare* (subl. ns.) de..."

[53] În aceeași declarație, D. Rusu atribuise rostirea formulei respective — tot apelînd la un „mi se pare" — lui Anton Dumitrescu sau sergentului major Dinu Cojocaru (*ibidem*, p. 223).

Regele a dispărut imediat după draperia care despărțea salonul galben de sufragerie..." [54] Recunoașterile lui D. Rusu nu numai că restabilesc situațiile normale dar reprezintă o tragedie pentru D. Bâlă : una-i să deschizi ușa și altceva este să-l declari arestat pe Mareșalul Antonescu ! Propunem să se rețină însă că, și în prima dintre relatările sale, din 17 februarie 1960, D. Bâlă „raportase" (sic !) P.C.R.-ului același lucru : că el dictase arestarea Antoneștilor [55], conformîndu-se, astfel, dorinței oficialităților comuniste ale timpului care preferau ca răsturnarea dictaturii antonesciene să fi survenit prin voința cadrelor militare inferioare, iar nu prin aceea a ofițerilor superiori... În 1960, rațiunea unei atare versiuni apărea lesne de înțeles și D. Bâlă a luat act. De altfel, modest și sincer, cel care peste ani și ani avea să se considere un monarhist... înverșunat în anul de grație 1960 își încheia „raportul" într-un chip mai mult decît elocvent : „Trăiască Pacea !" (cu *p* mare !) [56]. Este straniu că sursa care trebuia să fie de cea mai mare încredere, ne referim la generalul Sănătescu, care a asistat la toată întrevederea ultimă a Antoneștilor cu Regele, se dovedește neconcludentă : generalul a reținut în *Jurnalul* său, recent tipărit, o variantă (și vom vedea *de ce*) aparte, și anume că Suveranul și-a dat consimțămîntul pentru declanșarea loviturii de stat chiar în... cabinetul său, apoi a pătrums în „salonul galben" Anton Dumitrescu cu echipa sa, în care el a descoperit 4 și nu 3 soldați (?!) [57].

În continuare a intervenit scena mult prea-bine cunoscută în care Mareșalul s-a adresat lui Sănătescu și în care, în urma unui ordin al acestuia, echipa Dumitrescu a fost pusă în dificultate, *atunci* producîndu-se *momentul Emilian Ionescu* : apariția sa, din spatele draperiei ce separa „salonul galben" de sufrageria Casei Noi, cu ordinul categoric : „Maior Dumitrescu, executarea !" [58]. Rostul lui Emilian Ionescu, în respectivul moment decisiv, a fost recunoscut de către majoritatea memorialiștilor, iar noi îl consemnăm ca atare.

4. Ceea ce a urmat la 23 august 1944, după orele 17, deci după arestarea Antoneștilor, este, de asemenea, bine știut, deși au rămas fragmente mai puțin comentate, iar noi documente pot aduce — după cum se va vedea — precizări deosebit de interesante. Am evocat, și nu mai revenim, faptul că toți conjurații de la 23 august și-au dat seama, de la bun început, de însemnătatea istorică a zilei. Dintre ei, generalul Sănătescu a reținut chiar în fruntea relatărilor acoperind data respectivă :

„23 august 1944, miercuri. Zi memorabilă, care va rămîne în istoria poporului român (subl. ns.)" [59].

Așa stînd lucrurile, ni s-a părut și ni se pare natural să fi asistat la tentativele personajelor principale ori secundare *de-a se fi raportat exclusiv*, încă din primele clipe și chiar pe parcurs, la evenimentele petrecute în Palatul Regal din București. Singura surpriză ce-o exprimăm este doar aceea de-a nu fi aflat comentarii pe marginea următoarei „scene" în care-i aflăm pe doi dintre protagoniști confruntîndu-și susținerile și

---

[54] Cf. „Cronica" din 13 august 1984, p. 3.
[55] Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 220 (la ordinul lui Emilian Ionescu).
[56] *Ibidem*, p. 221.
[57] Constantin Sănătescu, *op. cit.*, p. 163.
[58] Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile*, p. 38.
[59] Vezi Constantin Sănătescu, *op. cit.*, p. 160.

punîndu-se tacticos de acord în privința relatărilor destinate posterității. Redăm, spre ilustrare, acest pasaj din declarațiile lui Anton Dumitrescu, din februarie 1968, ce dezvăluie un episod dintr-una din serile sfîrșitului de august 1944. Naratorul se afla la Dobrița, unde se retrăsese Regele Mihai I cu suita :

> „La Dobrița — așadar, stăruie Anton Dumitrescu —, Regele a avut un răgaz de liniște (sic !). Seara mi-a spus : «Ia să ne punem la punct jurnalele». El avea o agendă de note zilnice, eu aveam o agendă a mea și îmi spune mie, după ce am venit de la Sinaia și i-am adus anumite știri, să scriem în agendă cum s-a desfășurat ziua de 23 august. Eu am început să-i povestesc, el mi-a spus, «De acord», pînă la un moment dat cînd îmi spune : «Stai, să scrii ce i-am spus eu lui Antonescu înainte de arestare». Și am scris următoarele : «Domnule General, amîndoi avem de dat socoteală lui Dumnezeu și istoriei de soarta acestui neam. Tăvălugul morții apasă asupra Moldovei. Aceeași soartă așteaptă și restul țării». După care a urmat formula de demitere și intrarea mea. Asta am scris-o la Dobrița, dictată de Rege în jurnalul de 23 august la capitolul meu. A doua chestiune pe care am scris-o a fost : «Eu l-am întrebat pe Dămăceanu : Ești gata ?» [60]. Acesta a răspuns : «Recruții nu au decît două ședințe de tragere». (Se infirmă, deci, povestea lui Styrcea, de mai sus, pe care am redat-o pentru ineditul situației — n.ns.). A treia chestiune a fost ce a spus Regele lui von Killinger, următoarele cuvinte : «Interesul țării mele m-a obligat să iau toate măsurile pe care le-am luat. Înțeleg să fiu și de această dată cavaler în sensul că am dat dispoziții ca trupele germane să se retragă în ordine, în caz contrar vor suferi rigorile războiului». Acestea le-am scris în jurnalul în care era specificată activitatea mea de la 23 august. I-am făcut și lui Sănătescu un jurnal în cinci exemplare cu desfășurarea evenimentelor de la 23 august" [61].

Ce altceva putem desprinde din aceste dezvăluiri decît că :

a) Și Regele și Anton Dumitrescu țineau cîte o agendă cu note zilnice, dar care — pînă în prezent — nu știm să fi intrat în circuitul științific.

b) Insistența Regelui pentru ca Anton Dumitrescu să înscrie în agenda sa *o anume formulă* rostită de Suveran înainte de-a fi decis arestarea Antoneștilor.

Spre cinstea lui, maiorul Dumitrescu a reținut, după anii grei de detenție în gulagul comunist, ca în prima sa relatare făcută la cererea oficialităților, să insereze textul regal într-o formulă ușor alterată, mai precis :

> „Domnule Mareșal, amîndoi avem de dat socoteală, istoriei și lui Dumnezeu, — tăvălugul morții apasă asupra Moldovei — și aceeași soartă așteaptă și restul țării" [62].

---

[60] Evident, *după* arestarea Antoneștilor !
[61] *Antonescu*, IV, p. 517.
[62] *Ibidem*, II, p. 465.

c) Regele a avut în vedere alte două momente ale zilei : întîlnirea cu Dămăceanu (dar *după* arestarea Antoneştilor) şi primirea ministrului von Killinger.

d) Anton Dumitrescu face o distincţie netă între ceea ce a reţinut pentru propria-i agendă şi ceea ce a îndeplinit pentru completarea/definitivarea (?)... *Jurnalului* lui Sănătescu. Precizarea *„i-am făcut şi lui Sănătescu* un jurnal în cinci exemplare cu desfăşurarea evenimentelor de la 23 august" îndeamnă, neîndoielnic, pe istoric la un examen mai riguros al textului apărut recent sub semnătura premierului ce i-a succedat lui Antonescu, text în privinţa căruia s-au exprimat deja suficiente dubii.

Nu vom încheia acest compartiment al studiului nostru bîntuiţi de pesimism. Nu vom concluziona, prin urmare, că memorialiştii menţionaţi s-au dovedit — conştient sau nu — adepţii maximei *traduttore traditore*... Iar, dacă au făcut-o, probabil că s-au gîndit la orice fel de consecinţe ale „trădării" lor, dar nu şi la ultima : sosirea istoricilor *pe urmele lor !*

5. Am stăruit, pînă aici, asupra modului în care se reflectă unele momente în memorialistica datorată *autorilor loviturii de stat din august 1944*. Reiese indubitabil că unii dintre protagonişti s-au preocupat de îndată *după* succesul acţiunii să nareze cele întîmplate, dar nu oricum, ci să se plaseze convenabil în miezul evenimentelor, pe care în unele situaţii, cum a fost aceea a Suveranului, au putut şi eminamente au reuşit să le determine, să le coordoneze de la un capăt la altul. Nu dorim să lăsăm deoparte cealaltă categorie de participanţi la 23 august 1944 — *aceea a învinşilor, a celor eliminaţi prin lovitura de stat*, în speţă Antoneştii şi colaboratorii lor principali. Mai ales că, în ordine strict-cronologică, unii dintre aceştia au fost *cei dintîi* care „au depus mărturie în faţa istoriei" — vrem să zicem că au lăsat probe irefutabile — pe marginea celor întîmplate. Se ştie şi încă se apelează, de obicei, la probele reproduse cu ocazia aşa-zisului „proces al marii trădări naţionale" din luna mai 1946, la care Antoneştii, ceilalţi acuzaţi ori unii dintre martori au avut în atenţie şi premisele şi desfăşurările din preajma şi de la 23 august 1944. Pentru clarificări, trebuie de-acum să ne adresăm lucrărilor de temeinică recuperare a trecutului [63], arhivelor interne şi externe [64]. Relativ la arhivele noastre, nu putem trece peste situaţia nefericită că xerocopii din fondul interogatoriilor au plecat, bănuitor de repede, din ţară, înainte chiar ca originalele să fi fost examinate de către specialiştii (căci sînt mai mulţi) români [65]. Asupra opului cunoscut *Procesul marei trădări naţionale*, editat în 1946 de stabilimentul „Luceafărul" (?!), nu mai insistăm, după ce am demonstrat recent — cu trimiteri la *textul primar şi integral* al înscenării judiciare dintre 6 şi 17 mai 1946 — totala-i inconsistenţă [66]. În atare condiţii, a fost o şansă că s-au adus şi am adus probe noi în ultima vreme. Se cunoştea, de pildă, că, închişi în camera-seif de la etajul

---

[63] Vezi Ioan Dan, *„Procesul" Mareşalului Ion Antonescu*, Bucureşti, Editura Tempus, 1993.

[64] Vezi, de ex., Arhiva M.A.I. (Arhiva Operativă) a R.P.R., dosar nr. 40010, vols. 1—2, anchetarea lui Ion Antonescu, înainte de 6 mai 1946, şi interogatoriile unor acuzaţi la „procesul marii trădări naţionale".

[65] Vezi Arhiva Centrului de Civilizaţie şi Istorie Europeană, Iaşi, dosar 1/1994.

[66] Cf. Gh. Buzatu, *O farsă stalinistă : „Procesul" Antonescu*, în *Ultimele zile ale Mareşalului Ion Antonescu*, Bucureşti, Caietele „Magazin Istoric", nr. 1/1993, p. 7 şi urm.

Casei Noi după orele 17, Antoneștii au solicitat și au obținut în seara de 23 august 1944 în condiții precare și instrumente de scris, hîrtie. Paznicii celulei improvizate au făcut ca „mesajele" prizonierilor să parvină Regelui, fapt de care unii dintre sfetnici au luat act, mai ales că au trebuit să satisfacă cererile formulate. Mircea Ionnițiu a reținut [67] : „Către miezul nopții (de 23/24 august 1944 — n.ns.) aflăm că Ion Antonescu ceruse hîrtie pentru ca să-și scrie testamentul și că Mihai Antonescu dorea ca să vorbească cu Suveranul pentru a-i comunica detalii importante în legătură cu tratativele pe care le ducea cu ministrul Afacerilor Străine al Turciei. Mihai Antonescu scrisese un lung memoriu, dar pe care, recitindu-l, l-a distrus. Testamentul Mareșalului a fost păstrat și este reprodus (de Mircea Ionnițiu — n.ns.) în anexă" [68]. Documentul se referă doar la avuția Mareșalului [69] și stabilește îndatoririle moștenitorilor". Gh. Ionescu-Bălăceanu se arată la fel de explicit ca sfătuitorul Regelui, observînd la rîndu-i : „În camera-safe, unde au fost depuși cei doi Antonești, s-au adus o masă și două scaune. Ion Antonescu și Ică Antonescu mi-au cerut hîrtie și creion, pe care le-am dus în urma aprobării date de Rege. Ion Antonescu și-a scris testamentul, în care arăta că lasă toată averea soției sale. Ică Antonescu s-a adresat Regelui, arătînd că el, peste capul Mareșalului (inexact — n.ns.), duce tratative cu Aliații prin emisari direct la Cairo. El cerea să fie chemat imediat de Mihai spre a-i spune și alte chestiuni de mare importanță. Atît testamentul lui Ion Antonescu, cît și cele scrise de Ică Antonescu le-am predat Regelui și acesta lui Mocsonyi-Styrcea. Cererea lui Ică a rămas fără răspuns, Mihai nevrînd să audă de acest lucru. După bombardament (efectuat de aviația germană în dimineața de 24 august 1944 — n.ns.), am găsit pe jos fragmente rupte din notițele făcute de Ion și Ică Antonescu, fragmente pe care le-am păstrat un timp, apoi le-am aruncat" [70].

Destăinuirile celor doi complotiști, analizate astăzi, se dovedesc *parțial inexacte*, în sensul că :

a) Nu se confirmă cum că de la Mareșal s-ar fi păstrat *doar testamentul*, preluat și valorificat (tipărit) de Mircea Ionnițiu, ci au ieșit la iveală și alte documente, mult mai semnificative pentru specialiști și pentru istorie : o *scrisoare* destinată soției, d-nei Maria Mareșal Antonescu, și publicată nu demult [71], dar, în mod cu totul excepțional, tulburătoarele *însemnări din celulă* despre evenimentele politice în care a fost implicat la 22 și 23 august 1944 (inclusiv ultima audiență la Rege și scena arestării) și care, sub semnătura-i inconfundabilă, poartă mențiunea :

„23.VIII.1994. Scris în celulă" [72].

Repetăm că documentul este de o valoare excepțională, iar Antonescu, intuind cu siguranță acest lucru, pentru a-l salva de la o posibilă

---

[67] Mircea Ionnițiu, *op. cit.*, p. 59.

[68] *Ibidem*, pp. 79—83 (textul autograf și transcris).

[69] Despre averea lăsată de Mareșal la 23 august 1944, vezi *inventarele* întocmite în octombrie 1944 de oficialități și capturate de ruși în 1945 (apud Gh. Buzatu, ed., *N.K.V.D.-ul pe urmele Mareșalului Antonescu*, I—II, în „Revista de Istorie Militară", nr. 2 și 3/1993).

[70] Cf. Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 203

[71] S-a publicat în „Românul" (București, nr. 53/iulie 1993), prin grija dr. Ion Ardeleanu.

[72] Vezi Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, pp. 232—237. O copie xerox după acest document fundamental se află în posesia noastră (vezi Arhiva Centrului de Istorie și Civilizație Europeană din Iași, dosar 169).

„rătăcire" ori o nedorită publicitate şi interpretare în epocă, un uz politic sau ştiinţific neadecvat, nu l-a predat oamenilor Regelui, ci i-a aflat o originală ascunzătoare. Decis să se adreseze Istoriei, Mareşalul a preferat calea [73] ce i s-a părut cea mai riscantă dar care s-a dovedit *cea mai sigură* în privinţa protecţiei optime : Mareşalul şi-a ales dintre cărţile şi imprimatele prăfuite răspîndite prin camera-safe o agendă ce aparţinuse Regelui Carol al II-lea şi, pe filele indicînd luna aprilie... 1930, şi-a aşternut gîndurile şi impresiile, mesajul dorit să parvină viitorimii în stilul său lapidar, în formula ce-i era familiară şi lesne de recunoscut, dar evident în mare grabă (unele cuvinte, mai ales numele proprii, au fost prescurtate). Scrisul era lăbărţat, atestînd nu numai graba, ci şi neliniştea, starea de nervozitate a prizonierului, condiţiile inconfortante în care lucra. În cursul bombardamentelor germane asupra Capitalei de la 24 august 1944 au fost afectate, după cum se ştie, părţi importante ale Palatului din Calea Victoriei, inclusiv ori mai ales Casa Nouă, dar — printr-o adevărată minune — agenda cu pricina a scăpat intactă. Ea a fost descoperită printre dărîmături de d-l Gh. Teodorescu, azi general octogenar, căpitan şi comandant al companiei I a Batalionului de Gardă al Palatului la 23 august 1944, şi care în 1974 a donat preţiosul document Muzeului Naţional, nu fără a-şi fi asigurat prioritatea publicării, realizată în 1990. Publicarea acestui document a stîrnit reacţii neaşteptate. S-a afirmat — de către un colaborator din Paris al *Arhivei* „Cotidianului (I. Varlam) — cum că ar fi vorba de un fals „fabricat" fie de istorici neocomunişti (?!), fie de adepţii înverşunaţi ai cultului lui Antonescu. Discuţia pe această temă este inutilă de vreme ce se păstrează originalul, el putînd să fie consultat de orişicine, iar diverse publicaţii [74] au găzduit din start copii după original, cu scrisul lesne identificabil al Mareşalului ! Este, fără îndoială, nepotrivit să examinăm, aici şi acum, textul aflat în atenţie. Vom reţine numai paragrafele finale ce cuprind o evaluare a actului înfăptuit la 23 august 1944 de către o personalitate care, natural, credem noi, *nu putea să-l accepte :*

> „...Istoria să judece.
>
> Mă rog lui Dumnezeu să ferească Ţara de consecinţele unui act cu atît mai necugetat cu cît niciodată eu nu m-am cramponat de putere. De mai multe ori am spus Regelui în[tre] patru ochi în prezenţa domnului Mihai Antonescu că, dacă este un alt om în ţară capabil să o servească mai bine ca mine, eu îi cedez locul, cu o singură condiţie : să prezinte garanţii şi să nu fie un ambiţios sau un aventurier.
>
> Mareşal Antonescu" [75].

b) Revenim la incongruenţele semnalate în textele lui Ionniţiu şi Gh. Ionescu-Bălăceanu : ambii neglijează scrisoarea Mareşalului destinată soţiei [76] şi în care aflăm această destăinuire privind comportamentul său

---

[73] Relatarea lui Ion Antonescu oferă noi inconsecvenţe despre cele petrecute la Palat în după-amiaza zilei de 23 august 1944 : Anton Dumitrescu ar fi fost însoţit de 6—7 soldaţi ; formula de arestare a rostit-o generalul C. Sănătescu, în prezenţa Regelui Mihai I *(ibidem,* p. 236—237).

[74] Vezi „Magazin Istoric", nr. 8/1990, p. 31.

[75] Gh. Buzatu şi colab., eds., *op. cit.,* II, p. 237.

[76] Pe plic, Mareşalul scrisese : „M. S. Regelui — pentru nevastă-mea".

(în bună măsură, inexplicabil) cu prilejul ultimei întrevederi la Regele Mihai : *„o altă cale n-ar fi fost a mea* (subl. ns.)" [77]. Noi avem în vedere faptul istoric constatat că, plecat la Palat să discute tocmai problema semnării grabnice a armistițiului cu marile puteri ale Națiunilor Unite, Mareșalul Antonescu a sfîrșit prin a nu fi de acord cu solicitarea Regelui în aceeași direcție. Păstrăm convingerea că Mareșalul, dispus oricînd să rămînă *el însuși*, nu a împărtășit punctul de vedere exprimat de Suveran pur și simplu pentru că a considerat că opțiunea trebuia să-i aparțină, iar nu să-i fie sugerată ori chiar impusă !

Referitor la Mihai Antonescu, Mircea Ionnițiu îi atribuia un memoriu pe care l-ar fi distrus. Este posibil, mai cu seamă că documentul respectiv încă nu a ieșit la iveală. Gh. Ionescu-Bălăceanu admitea însă că s-ar fi predat Regelui și documente subscrise de fostul vice-președinte al guvernului și lider al diplomației române. Iarăși este posibil. Pînă acum, nu a apărut nici unul din documentele respective. Am descoperit în schimb, la faimoasele *Hoower Institution Archives*, din cadrul lui Stanford University, Palo Alto, California — U.S.A., copia unui mesaj expediat din celulă de către M. Antonescu generalului C. Sănătescu, despre care, cu certitudine, aflase că între timp devenise succesorul ex-Conducătorului ca premier. Noi avem la dispoziție textul integral și l-am tipărit încă în 1990 [78]. M. Antonescu insista ca noul guvern să urmărească rezultatele tentativelor de armistițiu inițiate de cabinetul Antonescu [79] la 22 și 23 august 1944 indeosebi prin intermediul Turciei [80], al Elveției [81] și la Stockholm [82]. Ar fi iluzoriu să conchidem că Aliații nu au luat act de respectivele demersuri antonesciene. Sursele descoperite de noi în arhivele din Washington, DC și Londra indică, deopotrivă, că *Foreign Office*-ul a fost prompt informat, în după-amiaza zilei de 23 august 1944 [83], și că, fără întîrziere, a contactat Departamentul de Stat al S.U.A., Ankara și Kremlinul pentru sondaje și precizarea unei atitudini comune [84]. Straniu a fost că, și după lovitura de stat de la București, marile capitale (în primul rînd, Londra și Washingtonul) au continuat să examineze ofertele de ultimă oră ale lui Mihai Antonescu [85], pentru ca în stadiul imediat următor să se realizeze un schimb de vederi trilateral al axei

---

[77] Vezi textul editat de dr. I. Ardeleanu (vezi nota 71).

[78] Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, p. 238—239.

[79] Reținem că, în *Însemnările din celulă* din 23 august 1944, Mareșalul făcea trimitere la aceste negocieri, ceea ce denotă că Mihai Antonescu îl ținuse, totuși, la curent și că nu acționase pe cont propriu, așa cum sugerează Gh. Ionescu-Bălăceanu.

[80] Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, pp. 32 și 34 (demersuri din 22 august 1944) și p. 37 (demers din 23 august 1944).

[81] *Ibidem*, pp. 30, 38 (documente din 22 și 23 august 1944 adresate S.U.A.).

[82] *Ibidem*, pp. 40—43 (Raportul lui Neagu Djuvara).

[83] Vezi Great Britain. Public Record Office, London — Kew Gardens, fond FO — 371/46005 (Telegrama fulger nr. 1386 a lui Sir H. Knatchbull-Hugessen către *Foreign Office*, expediată la ora 3,26 p.m. și primită la Londra la ora 4,35 p.m.).

[84] Idem, FO — 371/46005 (Telegrama nr. 2646, datată 23 august 1944 și trimisă la 24 august 1944, ora 12,40 a.m., de către *Foreign Office* ambasadelor de la Moscova, Washington, DC, Ankara etc.) ; idem, FO — 371/46005 (Telegrama nr. 7479, datată 23 august 1944 și expediată la 24 august 1944, ora 12,30 a.m., de către *Foreign Office* ambasadei din Washington, DC, repetată către ambasadele din Moscova, Ankara și Caserta).

[85] Idem, FO — 371/46005 (Aide-mémoire prezentat de ambasadorul britanic în S.U.A. Departamentului de Stat, Washington, DC, 24 august 1944).

Marea Britanie—S.U.A.—U.R.S.S. pe tema condițiilor de armistițiu ce aveau să fie impuse României în noua situație și, treptat, să se ia act de demersurile diplomatice inițiate de guvernul instalat la 23 august 1944 [86] și care, într-o măsură importantă, a ținut seama de ofertele ce fuseseră avansate ori recepționate de cabinetul Antoneștilor.

Pentru a nu-l abandona pe Mihai Antonescu, vom mai specifica cum că mesajul ce l-a trimis lui Sănătescu cuprindea, în final, o aluzie la modul în care fusese „primit" la Palat în orele precedente :

> „Pentru ospitalitatea M. S. Regele *, toată durerea unui Român" [87].

---

[86] Vezi Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, pp. 82—83, 240—241, 242—243, 327—329, 330—335, 336—337, 339—340 ; Gh. Buzatu, *Cotitura României — Reacții diplomatice. Noi documente* (Prezentată la simpozionul organizat de Centrul de Istorie și Civilizație Europeană din Iași, la 11 iulie 1994, pe tema *23 august 1944 la judecata Istoriei).*

[87] Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu...*, II, p. 239.

Credem că, din eroare, în textul de la *Hoover Archives...*, apare *M. S. Regina* (care, în acele momente, se afla la Sinaia).

CAPITOLUL 7

ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944 — AŞA CUM A FOST: DESFĂŞURĂRI INTERNE ŞI IMPLICAŢII INTERNAŢIONALE

Lovitura de stat de la Bucureşti din 23 august 1944, survenită într-un context intern şi internaţional bine precizat [1], s-a impus din primul moment atenţiei şi preţuirii opiniei publice naţionale şi internaţionale, care a întrezărit dintru început că gestul României se înscria între *faptele majore* ale conflagraţiei din 1939—1945 şi era în măsură să apropie clipa victoriei asupra Germaniei hitleriste [2]. Decizia României a fost şi surprinzătoare, pentru că — natural — toţi cei care au pregătit lovitura au avut în vedere în chip special păstrarea secretului desăvîrşit (dacă era cu putinţă, şi a fost !) al acţiunii [3], aceasta în interesul asigurării reuşitei lor şi valorificării pe deplin a factorului surpriză mai cu seamă în primele ore după *Ziua Z, ora H...*

Acum, cînd se împlinesc 50 de ani de la evenimentele din august 1944, este, cu siguranţă, cazul să ne întrebăm : ce s-a întîmplat realmente *atunci,* cum s-a pregătit şi s-a înfăptuit lovitura, care au fost urmările depline, interne şi internaţionale ? Condiţiile pe care le-a inaugurat, şi pentru cercetarea istorică, revoluţia din decembrie 1989 ne oferă, indiscutabil, prilejul de a aborda actul de la 23 august 1944 din toate punctele de vedere, cu toate umbrele şi luminile sale, lucru posibil — este adevărat, — numai în temeiul largii şi temeinicii baze documentare asigurate pînă acum de către specialiştii români şi străini [4].

Înainte de orice, va trebui să admitem că evenimentele din august 1944 au depins de interacţiunea unor factori subiectivi şi obiectivi interni şi externi, a căror intervenţie ori însemnătate nu a fost egală. Aşa, de exemplu, desfăşurarea ostilităţilor generale — în acel moment, după declanşarea operaţiunii sovietice Iaşi — Chişinău la 20 august 1944, chiar pe teritoriul ţării noastre — a constituit un element ce nu a putut

---

[1] Cf. Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internaţional. Studii şi documente,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, *passim* ; idem, *Actul de la 2 3august 1944 în marele capitale,* în *România cu şi fără Antonescu.* Iaşi, Editura Moldova, 1991, p. 214 şi urm. ; *România în anii celui de-al doilea război mondial,* vol. 2, Bucureşti, Editura Militară, 1989, *passim.*

[2] Eddy, Bauer, *The History of World War II,* London, Galley Press, 1984, p. 540 şi urm. ; B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War,* London, Cassell, 1971, p. 584—585 ; Hans Kissel, *Die Katastraphe in Rumänien, 1944,* Darmstadt, 1964, *passim.*

[3] Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial,* I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 145 şi urm.

[4] Vezi *23 august 1944. Documente,* I—IV, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984—1985 ; Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu, *August 1944. Repere istorice,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984 ; Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial şi România. O bibliografie,* 1981.

(și nu a fost !) ignorat de către marii „actori" ai dramei de acum 50 de ani. Mai precis, avem în vedere că atît Antonescu și echipa lui, cît și opozanții regimului antonescian (grupînd forțe politice diverse, în frunte cu regele Mihai I însuși, cu colaboratorii săi apropiați, cu reprezentanții partidelor politice istorice sau neistorice, cu nenumărate cadre de conducere ale armatei etc.) au avut în vedere ca desprinderea României din alianța cu Berlinul să se facă *în condiții cît mai bune pentru țară, pentru a se obține de la adversarii de atunci (de la U.R.S.S. în rîndul întîi) cele mai bune condiții de armistițiu*[5]. Tocmai de aceea, constatăm, imediat după 20 august 1944, intensificarea, practic definitivarea tuturor măsurilor corespunzătoare „dezertării" României din *Axa* fascistă[6]. În același timp însă sîntem siliți să luăm în considerație și reversul situației, și anume că — *după ce s-a produs cotitura României* — faptul a fost de natură să influențeze considerabil, chiar hotărîtor, asupra celor două tabere aflate în luptă[7], respectiv să înlesnească armatelor sovietice succese militare la care nici nu se gîndiseră comandanții lor, iar trupelor germane și aliate lor să le rezerve numai surprize neplăcute, conducînd în totul la un rezultat concret măsurabil — prăbușirea sistemului de apărare hitlerist din sud-estul Europei în următoarele 60—70 de zile ce au succedat „șocului" survenit la București !

Să admitem, în continuare, că, pe plan intern, fiecare dintre cele două tabere ce stăteau față în față — regimul antonescian și opoziția antiantonesciană — a mizat pe atu-urile sale, dar că fundamental a fost faptul că mareșalul Antonescu asigurase pînă atunci României un statut de *țară neocupată* de către Germania hitleristă[8]. În consecință, numai așa a fost posibil ca, în 1943—1944, mareșalul însuși și oamenii săi să afle posibilitatea de-a decide *ei înșiși* momentul desprinderii de *Axă*, lucru stabilit clar în ultimă instanță — în seara zilei de 22 august 1944 (cînd mareșalul l-a avertizat pe „ambasadorul economic" al Reichului la București, Clodius), la miezul nopții de 22/23 august 1944 (cînd mareșalul a decis ținerea unei ședințe a guvernului pentru a doua zi și, apoi, plecarea pe front pentru a conduce personal „bătălia armistițiului" — ținerea sovieticilor în Moldova, cît mai departe de Capitală, pînă la precizarea de către Kremlin a condițiilor convenabile de armistițiu)[9] or, în dimineața zilei de 23 august 1944, cînd adjunctul mareșalului, Mihai Antonescu, a continuat ceea ce inițiase în ajun — o serie de telegrame destinate capitalelor neutre și solicitînd demersuri și mijloace pentru realizarea grabnică a armistițiului cu Națiunile Unite[10]. Pe deasupra, să nu

---

[5] Cf. Corneliu Coposu, *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, București, Editura „Gîndirea Românească", 1990, pp. 20—23.

[6] Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris — Bruxelles, Elsezier Seqouia, 1977, p. 23 și urm. ; Klaus Beer, *Vorbereitung und Durchführung des Umsturzes vom 23. August 1944 in Rumänien*, în „Südost-Forschungen", München, Band XXXVIII, 1979, pp. 122—125.

[7] Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944..., passim.*

[8] Idem, *Din istoria secretă...*, I, pp. 328—335.

[9] Vezi relatarea locotenent-colonelului George Magherescu (1904—1990), din anturajul Mareșalului României, în Iosif Constantin Drăgan, ed., *Antonescu, Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, ed. a II-a, Veneția, Editura Nagard, 1990, p. 360, p. 360 și urm. ; Larry Watts, *În serviciul Mareșalului*, II, München, Ion Dumitru Verlag, 1985, p. 85 și urm.

[10] Cf. Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, Iași, Editura B.A.I., 1990, pp. 27—43.

uităm că, dacă în dimineața zilei de 23 august (circa ora 10,30) mareșalul a admis să solicite a fi primit la Palat de către regele Mihai I, țelul era același — discutarea șanselor semnării armistițiului, dar *în condițiile* gîndite de Antonescu, ceea ce — se știe — nu avea să fie posibil în cursul audienței ultime la Palat de după 16,15 ! În discuția noastră trebuie să survină și un alt element : vorbeam de statutul rezervat țării de către Germania pînă în august 1944, acela de țară neocupată. El a fost obținut de mareșal de la Führer, ca urmare a deselor lor întruniri și discuții, ca urmare a încrederii pe care Antonescu i-a insuflat-o lui Hitler în ceea ce privește loialitatea sa față de Germania [11]. Și în această privință lucrurile sînt clare : Antonescu a ținut să-și respecte „cuvîntul de soldat" față de Führer, dar niciodată el n-a gîndit că — chiar făcînd războiul în tabăra germană — cel de-al III-lea Reich avea să obțină în final victoria ; dimpotrivă, mareșalul s-a gîndit consecvent la Anglia și aliații ei. Cît despre Germania, în concepția sa numai cu aceasta se putea apăra Europa împotriva extinderii bolșevismului, se putea menține ceea ce — ca om de stat și militar cu o anume educație — era perfect de înțeles să preconizeze [12] — *ordinea socială pe vechiul continent !* Atașat acestei ordini, mareșalul a întruchipat un regim care a fost departe de-a fi fost fascist (nu avem în vedere perioada colaborării sale cu legionarii la putere, septembrie 1940 — ianuarie 1941), situație de care toate forțele politice și reprezentanții lor, care la 23 august 1944 s-au găsit de cealaltă parte a „baricadei" au beneficiat din plin. Nu voim a forța interpretarea faptelor, dar va fi necesar, totuși, să afirmăm că *cele mai bune condiții* pentru desfășurarea cu succes a loviturii de stat din august 1944 nu le-a asigurat — suma sumelor — nimeni altcineva decît însuși mareșalul Antonescu !!!

Grației poziției sale în stat, Antonescu a abordat din vreme chestiunea desprinderii de Germania, în anumite condiții. Nu a făcut-o nici pînă în ultima clipă, pentru că a socotit că acestea din urmă (condițiile) nu se întruniseră. A fost aceasta o eroare ? Nicidecum și iată de ce : Mareșalul a voit pentru țară (dar nu s-au autoexclus nici el, nici echipa lui) garanții ferme că independența și integritatea ei aveau să fie recunoscute de Aliați în forma cea mai accesibilă și — lucru demn de toată atenția — a obținut din partea lui Stalin, în iunie 1944, *cele mai bune condiții* pe care Kremlinul le-a oferit cîndva României înainte de 23 august 1944 [13]. Aici întrevedem intervenția personală a lui Stalin care discuta cu mareșalul *ca adversar,* reprezentant al unui stat și regim deosebite pe care, dacă nu le admira (ca în cazul lui Hitler și al Reichului său), le *admitea* și, în consecință, se arăta dispus la „sacrificii" pentru a obține ceea ce dorea — scoaterea României din tabăra germană cu un ceas mai de-

---

[11] *Ibidem,* I, *passim ;* Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, Die deutsch-rumänischen Beziehungen, 1983—1944,* ed. a II-a, Wiesbaden, Franz Steiner Verag, 1965, *passim.*

[12] Cf. *23 august 1944. Documente,* I, p. 444 (scrisoarea din 29 octombrie 1942 a Mareșalului Ion Antonescu destinată lui C. I. C. Brătianu, liderul P.N.L.).

[13] Cf. documentele privind în detaliu negocierile secrete de armistițiu angajate între comisarii români și cei ai puterilor aliate în 1942 și aprofundate în 1943 și, îndeosebi, în 1944 *(Hoover Institution Archives,* Stanford University, Palo Alto, California, S.U.A., Colection *D.G. Popescu,* Boxes Nos 1—5) ; Aurică Simion, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979, *passim.*

vreme. „Dialogul" București — Moscova a fost — culmea ! — la etapa respectivă la un apropiat nivel de „pe picior de egalitate". Conștient de situație, mareșalul a rezistat pînă în ultima clipă ; avea și un „argument" ce se chema posibilitatea de-a zădărnici încă în mod serios ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainene. Nu știa, dar intuise parcă directiva lui Stalin din 2 august 1944 pentru ofensiva în zona Iași—Chișinău ce recomanda forțelor aruncate în luptă să-și stopeze elanul de înaintare dacă ar fi întâmpinat rezistență pe aliniamentul Focșani-Nămoloasa-Brăila [14]. Ceea ce nu s-a mai întîmplat, dar aceasta *după* dispariția mareșalului de pe scena politică și militară a continentului ! Cum că nu erau întrunite condițiile de armistițiu acceptabile țării din partea Aliaților nici pînă la 23 august 1944, faptul a fost pilduitor confirmat de cele petrecute după doborîrea mareșalului : Stalin a oferit noilor autorități condiții infinit *mai grele* decît cele comunicate anterior lui Antonescu. Nu a fost o surpriză decît — știm cu siguranță — pentru noile autorități de la București : U.R.S.S. a amînat inițial chiar *recunoașterea oficială* a cotiturii României cu vreo 2—3 zile [15], pe frontul din Moldova ostilitățile continuau din partea forțelor sovietice într-un moment cînd soldații și ofițerii români prezentau armele, fiindu-le comunicat să se comporte potrivit condițiilor de ... armistițiu (costul acestei „operații" se va ridica la circa 130 000 de prizonieri luați de Armata Roșie după... 23 august 1944) [16]. Dar, mai presus de orice, lovitura de stat de la București fusese și pentru Kremlin, ca și pentru Berlin și celelalte capitale mari și mici o *surpriză*. Ordinele de-a se prelungi acțiunea Fronturilor 2 și 3 ucrainene pe teritoriul românesc au pornit imediat de la Moscova. Dispariția lui Antonescu și dezertarea României din *Axă* cu toate consecințele militar-strategice, politico-diplomatice, economice și psihologice ofereau lui Stalin posibilitatea, pentru prima dată în cursul Marelui Război pentru Apărarea Patriei din 1941—1945, să acționeze pe un teritoriu străin efectuînd o *„eliberare"* a acestuia [17], context, deci, în care *nu avea nevoie de un partener*, așa cum se prezenta cabinetul format la București în seara de 23 august 1944 ! Altfel spus, dacă pînă la 23 august 1944 Stalin *acceptase să discute în chip corespunzător CU UN INAMIC (acesta fiind Antonescu), el nu s-a apărat de fel dispus să trateze la același nivel CU UN ALIAT ce i se oferea* — noua Românie în urma bulversărilor produse. A fost, evident, în firea dictatorului roșu de a admite pretențiile unui dușman și de a respinge grațiile unui prieten ce căuta protecția... Rezultatul ? A fost catastrofal pentru România : cei care au pregătit și înfăptuit lovitura de stat, aflați la curent pînă la 23 august 1944 (grație persoanelor cooperante din Ministerul Afacerilor Străine din vremea lui Antonescu) cu condițiile oferite de Moscova [18], s-au văzut confruntați cu un categoric *non possumus* din partea U.R.S.S.,

---

[14] Cf. S.S. Biriuzov, *Sovetskii soldat na Balkanah*, Moskva, Voenizdat, 1963, pp. 71—73.

[15] Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 249—250.

[16] Andreas Hillgruber, *op. cit.*, p. 223.

[17] Vezi, de ex., A. A. Greciko, ed., *Osvoboditelnaia missia Sovetskih Vooruzennih Sil vo vtoroi mirovoi voine*, Moskva, Izd., I. L., 1974, p. 131, și urm. ; A. V. Antoseak, *V boiah za svobodu Rumînii*, Moskva, Voenizdat, 1974.

[18] Vezi *Hoover Archives*, Collection *D. G. Popescu*, Boxes Nos 1—5 (toate telegramele primite, trimise în stăinătate prin Ministerul Afacerilor Străine de la București ajungeau și la dispoziția liderilor opoziției antiantonesciene).

iar documentul de armistițiu ce a reieșit dintr-o atare împrejurare a fost *un dictat* [19] — convenția de la Moscova definitivată în noaptea de 12/13 septembrie 1944 ! Dar, și pînă atunci, cele dintîi telegrame pornite din București spre exterior trăseseră semnalul [20] — prin vocea autorizată a lui Grigore Niculescu-Buzești, noul ministru al Afacerilor Străine — în sensul că, fără documente internaționale în bună formă, sovieticii începuseră să se comporte în România *ca într-o țară ocupată !* Și, lucru demn de toată considerația, expeditorul își data telegramele la cîteva zeci de ceasuri după lovitura de stat — 26—27 august 1944. Tragedia României se profila deja [21] : dintr-o țară *dominată de Germania, România era pe cale să fie ocupată de către forțele armate sovietice !!!*

Situația reieșea *de pe urmă* doborîrii regimului întruchipat de mareșal ori *chiar așa ceva* își propuseseră autorii loviturii de stat ? Și sub acest unghi lucrurile ni se par clare : Kremlinul beneficia de lanțul consecințelor binefăcătoare pentru Națiunile Unite ale înlăturării lui Antonescu și ieșirii României din războiul hitlerist, iar nicidecum autorii conjurației *nu întrevăzuseră să înlăture protecția Berlinului pentru a-și apropia jugul Moscovei* [22]. Dar, încă mai mult decît atît : dacă Moscova impunea forțelor sale armate să acționeze în calitate de trupe de ocupație, ea beneficia nu numai de condițiile aflate la fața locului, ci valorifica — cu titlu evident de premieră în acel moment — și rezultatele acordurilor ultrasecrete inițiate sau pe cale de definitivare (cu etapele Londra — mai 1944, Washington — iunie 1944, Kremlin — octombrie 1944, Yalta — februarie 1945) cu anglo-americanii relativ la împărțirea Europei est-centrale în „sfere de interese", acordate în procente copleșitoare (de pînă la 90%, precum în cazul României) U.R.S.S.-ului [23]. Or, autorii loviturii de stat din 23 august 1944 *nu au avut nici o informație* despre existența unor atare tîrguri între marii aliați ai Națiunilor Unite, mobilul acțiunii lor rezultînd din atașamentul lor *sincer* la cauza Aliaților, la principiile Chartei Atlanticului, la restabilirea în România a unui regim parlamentar, de libertate și democrație, cu preocuparea serioasă de-a se asigura țării un tratament și un statut corespunzător la viitoarea Conferință a păcii. Deducem, prin urmare, că dacă situația rezultată prin intervenția unor factori externi și deosebit de

---

[19] Nicolae Baciu, *Yalta și crucificarea României*, Roma, Editura Europa, 1983, pp. 140—143 ; V. F. Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii, 1945—1947*, București, Editura Academiei, 1988, p. 33 și urm.

[20] Cf. *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, pp. 327—340.

[21] Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satellitenstaat*, Heidelberg, Kurt Vowinckel Verlag, 1952, pp. 440—444 ; Andreas Hillgruber, *op. cit.*, pp. 232—235 ; Maxime Mourin, *Le drame des états satellites de l'Axe de 1939 à 1945*, Paris, Payot, 1957 ; Hugh Seton-Watson, *The „Sick Heart" of Modern Europe. The Problem of the Danubian Lands*, Seattle — London, University of Washington Press, 1975, p. 51 și urm. ; Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, p. 280 și urm. ; Elisabeth Barker, *British Policyin South-East Europe in the Second World War*, London, Macmillan, 1976 p. 143 și urm.

[22] În opoziție cu asemenea intenții ce se atribuie Regelui Mihai I și unora dintre colaboratorii săi de atunci, de către diverși autori (cf. Iosif Constantin Drăgan, *op. cit.*, II, Veneția, Editura Nagarad, 1988, pp. 22—26 ; idem, *op. cit.*, IV, Veneția, Editura Nagard, 1990, p. 13—14).

[23] Vezi, îndeosebi, Nicolae Baciu, *op. cit., passim ;* Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, pp. 305—327 ; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American policies towards Romania ; 1938—1847*, Los Angeles, 1977, pp. 105—130.

puternici *a fost alta decît cea proiectată, culpabilitatea programatorului trebuie omisă ori, cel puțin, îndulcită.* Deși și în acest caz ne întrebăm dacă omul politic în general poate fi scuzat pentru situațiile totalmente nefericite ce rezultă din lipsa sa de previziune? Să ne grăbim însă să precizăm că, pentru epoca de referință, dacă am fi puși să examinăm problema cu toată minuția și în deplină obiectivitate s-ar putea să constatăm cu stupefacție că toți marii învingători din 1945 ar merita să fie declarați *vinovați* pentru rezultatul la care au ajuns? Ajungem, ca atare, la locul în care sîntem siliți să recunoaștem că nu facem confuzie între *beneficiarii* unor realități istorice și semnificația lor de excepție, admițînd, totodată, că „detonatorii" lor pot ajunge foarte bine în postura unor inși pe deplin nesatisfăcuți. În acest fel, chintesențiind, ajungem la concluzia fermă că, dacă pe planul desfășurării celui de-al doilea război mondial în ultima sa fază actul de la 23 august 1944 s-a înscris în rîndul cotiturilor politico-diplomatice, militaro-economice și psihologice de valoare continentală [24], atunci pentru evoluția internă a României el a reprezentat mai degrabă *anticamera* regimului comunist de tristă amintire [25], extins de-a lungul a nu mai puțin de 45 de ani, în care evoluția poporului nostru a fost posibilă grație unor jertfe și eforturi deosebite din parte-i.

Judecată în sine, lovitura de stat de la 23 august 1944 reprezintă un act al unei mari drame, cu cauze decelabile profund în trecut, cu manifestări puternice, multiple și pline de importanță pentru determinarea cursului celui de-al doilea război mondial, cel puțin în etapa sa de sfîrșit, cu consecințe particulare și generale demne de ținut în seamă, mai ales că, dacă le-am depășit, le suportăm, totuși, efectele. Ce a fost 23 august 1944 cu adevărat? A fost — mai încape îndoială? — o dramă *mai interesantă și mai semnificativă* decît pregătirea unei vizite a mareșalului Ion Antonescu și a lui Mihai Antonescu la Palatul regal din București, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, la o anumită oră, după un anumit tipic, cu anumite probleme și cu un cunoscut deznodămînt. Numai astfel, numai depășind orizontul istoriei vivante, vom putea consemna că — indiferent de consecințele sale, interne sau externe, bune sau rele, pozitive sau negative — actul de la 23 august 1944

---

[24] Referire la opinia exprimată tranșant de către prestigiosul cotidian nord-american „The New York Times": „Istoria poate foarte bine să consemneze defecțiunea României (din tabăra lui Hitler — n.ns.) ca unul dintre evenimentele decisive ale întregului război (mondial — n.ns)" („The New York Times", No. 31 625 din 25.8.1944, p. 12).

[25] Vezi îndeosebi Nicolae Baciu, *Agonia României, 1944—1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990, *passim*; Malcolm Mackintosh, *Stalin's Policies toward Eastern Europe, 1939—1948*; *The General Picture*, în Thomas T. Hammond, ed., *The Anatomy of Communist Takeovers*, New Haven — London, Yale University Press, 1975, p. 229 și urm.; Vojtech Mastny, *Russia's Road to the Cold War*, New York, Columbia University Press, 1979, *passim*; Alexandre Cretzianu, ed., *Captive Rumania. A Decade of Soviet Rule*, New York, Praeger, 1956; Ghiță Ionescu, *Communism in Rumania, 1944—1962*. London — New York — Toronto, Oxford University Press, 1964; Robert R. King, *A History of the Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980; Stephen Fischer—Galați, *The Communist Takeover of Rumania: A Function of Soviet Power*, în Thomas T. Hammond, *op. cit.*, p. 310—320; Nicolae Penesco, *La Roumanie. De la démocratie au totalitarisme, 1938—1948*, Paris, Editions Contrepoint, 1981.

a fost predeterminat în istoria noastră, ceea ce ne îndeamnă că trebuie să fim pregătiți să-i admitem urmările (cel puțin pe planul istoriografic !).

Să reținem, în încheiere, că rămîne încă de datoria istoricului să „discute" cu „actorii" dramei din august 1944, să pătrundă sensurile faptelor, să examineze, pe măsura posibilului, totalitatea surselor de bază ce se păstrează pe marginea celor întîmplate și să chestioneze, strîns și corect, relatările eroilor și martorilor întîmplători ori — învinși și „învingători" — pentru a se apropia de adevăr, care este unul singur și reprezintă țelul însuși al oricărei reconstituiri istorice.

CAPITOLUL 8

MARILE PUTERI BELIGERANTE ŞI COTITURA ROMÂNIEI

Evenimentele din România din august 1944, survenite într-un context intern şi internaţional bine precizat, s-au impus din primul moment atenţiei şi preţuirii opiniei publice naţionale şi mondiale, care a întrezărit în cotitura de la Bucureşti încă unul dintre faptele majore ale celui de-al doilea război mondial, menit să apropie şi mai mult victoria Naţiunilor Unite asupra statelor fasciste şi militariste şi a ultimilor lor sateliţi. Această coordonată a cotiturii României a fost examinată în detaliu şi cu atenţie de către istoricii români şi străini [1], astfel că *în acest cadru,* nu vom insista asupra aspectelor respective. Ne vom preocupa, în esenţă, de modul în care cotitura României *a surprins capitalele principalelor state* angajate în conflict, de gradul în care guvernele marilor puteri beligerante, centralele diplomatice, comandamentele militare superioare şi serviciile de informaţii şi contrainformaţii *au recepţionat* ştirile despre doborîrea dictaturii antonesciene, retragerea ţării noastre din *Axa* fascistă şi înrolarea ei în tabăra Naţiunilor Unite, insistînd, cum este natural, şi asupra *reacţiei* organismelor menţionate faţă de decizia istorică a României în raport, bineînţeles, cu consecinţele sale militare, politico-diplomatice, economice, psihologice etc. etc., întrevăzute ori nu pe moment, pentru evoluţia ostilităţilor generale. Studiul evenimentelor din august 1944 într-o asemenea perspectivă, realizat pe temeiul unor noi documente descoperite în arhivele române şi străine, ne îngăduie o integrare mai justă, mai armonioasă a unor pagini memorabile ale istoriei naţionale recente în istoria universală, înlesnindu-ne noi precizări relativ la rolul şi locul românilor în ampla desfăşurare a istoriei lumii [2].

Pentru autorităţile de la *Berlin*, evenimentele din România au constituit *o totală surpriză*. După ultima întrevedere Hitler-Antonescu din 5

---

[1] Vezi, de exemplu, Eddy Bauer, *The History of World War II*, London, Galley Press, 1984 ; Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944 în context internaţional. Studii şi documente*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984.

[2] Pentru consideraţii relativ la acest aspect, cf. *Românii în istoria universală*, I, Iaşi, 1986, p. XLVII—XLVIII.

august 1944 și în ciuda unor dezacorduri manifestate atunci [3] încrederea Führerului în mareșal a rămas neclintită, fiind întărită de rapoartele sosite de la București și care, aproape fără nici o excepție, relevau trăinicia regimului antonescian. „Nu este de așteptat [în România] — declarase la 1 august 1944 ministrul german la București, Manfred von Killinger, generalului Hans Friessner, noul comandant al Grupului de armate german „Ucraina de Sud" — vreo criză de guvern" [4]. Iar, la 14 august 1944, von Killinger supervizase concluzia inserată de atașatul militar german la București, dr. Spalcke, în raportul său destinat *O.K.W.*-ului : „După întoarcerea mareșalului de la Cartierul General al Führerului se observă în cercurile militare și civile o îmbunătățire a stării de spirit" [5]. Declanșarea, la 20 august 1944, a marii operațiuni Iași—Chișinău de către Armata Roșie a pus *Wehrmachtul* și pe aliații săi într-o grea situație militară [6], dar, evident, pentru Hitler și Cartierul General german nu apărea vreo problemă insolubilă atîta timp cît România nu abandona *Axa* fascistă. O eventuală stăvilire a ofensivei sovietice, posibilă pe linia Focșani-Nămoloasa-Brăila, era avută în modul cel mai serios în vedere, iar la 23 august 1944, orele 19,45, Agenția „Transocean" dădea asigurări că în zona Iași—Chișinău „poziția germană a fost restabilită prin folosirea sistematică a rezervelor locale" [7]. De reținut că precizarea survenea la cîteva ceasuri *după* doborîrea dictaturii antonesciene, în privința căreia Berlinul *încă nu fusese informat !* De altfel, în acele momente, nici organismele hitleriste de la București nu erau edificate în privința faptelor petrecute, astfel că planul forțelor patriotice și democratice române de a înfăptui cotitura țării în război *de-o manieră totalmente surprinzătoare, mai ales pentru tabăra germană,* se putea considera ca o reușită deplină. După mai multe luni, în ianuarie 1945, inginerul Kurz, fost agent informator al Legației germane din București, consemna relativ la cele petrecute : „Miercuri, 23 august 1944, ora 12,00, am auzit *în oraș* (subl. ns.) că mareșalul ar fi fost arestat la Palatul regal [...] Am anunțat o stație radio germană, care a promis că va transmite știrea *O.K.W.*-ului" [8]. Să reținem în context că Legația germană însăși era, în momentele de referință, departe de-a fi știut ceva concret despre cele petrecute la Palatul regal din București. Potrivit constatărilor noastre [9], primele știri sosite la Legație în legătură cu destituirea guvernului antonescian au putut fi încadrate între orele 18 și 18,30. Istoricul vest-german Hans Kissel, extrem de optimist, a fixat în jurul orei 17, deci adică *concomitent* cu arestarea Antoneștilor, faptul inițierii unei consfătuiri la Legație, imediat *după ce* Eugen Cristescu, șeful *S.S.I.*-ului, l-ar fi format personal pe dr. Steltzer, secretarul de Lega-

---

[3] Vezi, Andreas Hillgruber, Hrsg, *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, II, 1942—1944,* Frankfurt am Main, 1970, p. 484 și urm.; *Antonescu despre ultima întrevedere cu Hitler,* în „Magazin istoric", nr. 7—8/1968, p. 38 și urm.

[4] Hans Friessner, *Verratene Schlachten,* Hamburg, Holsten Verlag, 1956, p. 53.

[5] Arhivele Satului București (în continuare se va cita : Arh. St. Buc.), fond *Microfilme SUA,* rola 59, cadrul 5631430.

[6] Cf. John Erickson, *The Road to Berlin. Stalin's War with Germany,* vol. 2, London, Weidenfeld and Nicolson, 1983, p. 356 și urm.

[7] Arh. St. Buc., fond Ministerul Propagandei Naționale (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f. 211.

[8] Cf. Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile,* Iași, 1979, p. 45.

[9] *Ibidem,* p. 51.

ție [10]. Oricum, cei prezenți la Legație deciseră *abia după orele 19,00* să-l convoace și pe Manfred von Killinger, în prezența căruia s-a căzut de acord ca ministrul să solicite o audiență regelui Mihai pentru a se interesa de soarta Antoneștilor și, abia *după aceea*, să fie înștiințat Berlinul [11]. Ce a însemnat acest *după aceea* deducem din următoarele: la ora 20,50, generalul Gerstenberg a transmis Statului Major al Grupului de armate „Ucraina de Sud" : „Amîndoi (Antoneștii — n.ns.) au mers azi după-amiază la rege, fără să se fi întors pînă acum..." [12]. În ceea ce-l privea, von Killinger s-a adresat lui Friessner cu începere de la ora 22,25 [13], adică cu numai cinci minute înainte ca dr. Spalcke să fi înștiințat telefonic — a fost o șansă a sa să afle o linie liberă ! — secția „Atașați" din cadrul *O.K.W.* Comunicarea atașatului militar *era prima relatare detaliată* receptată în acea seară de Berlin, deși ea cuprindea multe lucruri inexacte, inclusiv precizarea că mareșalul Antonescu ar fi prezentat, din proprie inițiativă, el însuși... demisia cabinetului său regelui Mihai [14]. La Cartierul General al lui Hitler însă de la Rastenburg, *prima informație* care a sosit despre evenimentele de la București s-a interceptat — după mărturiile cele mai demne de încredere [15] — *în jurul orei 22,25*, adică atunci cînd și în „bîrlogul lupilor" a fost înregistrată cea dintîi transmisie a proclamației regale. În clipele următoare [16], a sosit — dacă mai era nevoie ? ! — o nouă confirmare : comunicarea telefonică a generalului Werner Kreipe, șeful Statului Major al *Luftwaffei*, care transmitea din Berlin. Avînd în vedere poziția și rolul lui Kreipe în zilele din august 1944, postura sa de memorialist, supunem atenției cititorului notele sale surprinzînd comportamentul cercurilor politice și militare hitleriste în primele ceasuri și zile după declanșarea insurecției naționale în România și în raport direct cu memorabilul eveniment ce a agravat considerabil situația generală a celui de-al III-lea Reich [17] :

„[...] *23. 8. 1944.* Raport de dimineață : la Iași, mai ales, situația nefavorabilă. Raport la Führer. Hitler amabil cu mine, retras reproșurile de ieri, nu a vrut să mă atace personal. După-amiază, convorbiri cu Stedemann, Burkhard și Kripfer despre organizarea artileriei antiaeriene. Eu sînt împotriva noilor comandamente în patrie.

Raport de seară. Primele informații despre lovitura de stat din România. Convorbirile telefonice cu von Killinger (ambasadorul) și Gerstenberg la București. Amîndoi închiși în ambasadă, von Killinger e distrus de tot, transmite salutări pentru Führer. Propunerile lui Gerstenberg pen-

---

[10] Hans Kissel, *Die Katastrophe in Rumänien 1944*, Darmstadt, 1964, p. 108.
[11] Gh. Buzatu și colab., *op. cit.*, p. 51—52.
[12] *Ibidem*, p. 61.
[13] *Ibidem.*
[14] Arh. St. Buc., fond *Microfilme SUA*, rola 59, cadrul 5631408. Cf. și Gh Buzatu și colab., *op. cit.*, pp. 61, 84. Același document în Ion Ardeleanu, Mircea Musat, coordonatori, *23 August 1944. Documente, II, 1944*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, pp. 419—420.
[15] Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänien Beziehungen, 1938—1944*, ed a II-a, Weisbaden, 1965, p. 218.
[16] *Ibidem.*
[17] Aceste note le-am desprins dintr-o anexă a lucrării lui Hermann Jung consacrată bătăliei din Ardeni (c. *Die Ardennen-Offensive 1944/45. Ein Beispiel für die Kriegführung Hitler*, Zürich-Frankfurt, 1971, pp. 207—216). Vezi și Gh. Buzatu, ed., *Din arhiva istorică a României (I)*, în *Românii în istoria universală*, III, Iași, 1988, pp. 783—786.

tru atac cu Stuka şi angajarea diviziei antiaeriene la Ploieşti ; vrea să ocupe oraşul ! Telefoane cu Hitler, care aprobă propunerile lui Gerstenberg, cere capturarea regelui. Legătura cu Bucureştii încă o dată restabilită, apoi întreruptă.

La ora 2,00 raportul lui Koller, înapoiat din Franţa. Foarte pesimist. Patru ani de putere ocupantă şi viaţa dumnezeiască din Franţa se răzbună. Dar aceleaşi porcării şi la armată. La ora 4 în pat.

24. 8. 1944. Orientarea Reichsmarschall-ului [Goering] despre evenimentele din România şi dispoziţiile date ; [Goering] este de acord. El s-a anunţat pentru 26.

Raport la Führer, toţi se ocupă de România. Hitler foarte optimist, înjură SD şi Ministerul de Externe (Auswärtiges Amt), iniţiază pe von Ribbentrop. Goebbels şi Bormann la raport. În continuare, o conversaţie lungă cu amîndoi. Goebbels îngîndurat din cauza României. Mi-a promis, în sfîrşit, acest atît de mult dorit film de propagandă pentru aviaţia militară.

Raport de seară. Ordine pentru România. Încă nici o legătură cu Gerstenberg. Informaţii contradictorii.

25. 8. 1944. Mare haos în România. Raport la Führer, lung. Von Ribbentrop prezintă situaţia într-o lumină favorabilă, von Killinger şi Gerstenberg ar putea restabili situaţia. Hitler se raliază la această părere. Imediat după, invitaţia lui Ribbentrop, renunţ şi mă scuz cu lucrul.

După-amiază, mare supărare cu improvizaţia pentru România. Telefoane cu Budapesta şi Bratislava. Grijă din cauza evoluţiilor de acolo.

27. 8. 1944. Raport de dimineaţă. Grupul de armată nord ca şi izolat, în vest totul în mers, în România şi Slovacia totul neclar.

8. 9. 1944. Raport de dimineaţă. Chemarea Fütterer, general de armată aeriană [= der Luftwaffe] în Ungaria. Situaţia în Budapesta încărcată, se teme de o situaţie ca aceea din România [...]"

Între documentele ce redau elementul surpriză cu care s-a confruntat cel de-al III-lea Reich prin decizia României din 23 august 1944 se remarcă şi expunerea pe care profesorul Ernst Gamillschegg, fost director al Institutului German din Bucureşti, a ţinut-o în decembrie 1944 în faţa unui cerc restrîns de colaboratori ai Institutului de Relaţii Externe din Berlin. Textul incomplet al respectivei expuneri, intitulate *Răsturnarea din România de la 23 august 1944. Premisele şi desfăşurarea,* a fost numai recent tipărit şi reţine suficiente elemente ce pun în cauză nemijlocită incapacitatea serviciilor secrete naziste politice şi militare, a Legaţiei din Bucureşti de a depista stadiul preparativelor forţelor patriotice şi democratice române şi de-a intercepta corect evoluţia evenimentelor în direcţia răsturnării dictaturii antonesciene şi abandonării simultane a *Axei* de către România [18].

Nu la mult timp după cotitura României, evenimentele de la Bucureşti şi consecinţele lor politico-militare au revenit în atenţia lui Hitler şi a colaboratorilor săi reuniţi la *Wolfsschanze*. Astfel, la 31 august 1944, Führerul, fără a face vreo apreciere asupra situaţiei din România, s-a referit la continuarea războiului de către cel de-al III-lea Reich, şi aceasta „pînă cînd se va fi ivit posibilitatea unei păci acceptabile

[18] Vezi Gh. F. Anghelescu, ed., *Din arhiva istorică a României* (IV), în *Românii în istoria universală*, III, p. 812 şi urm.

pentru Germania" [19]. A doua zi, la 1 septembrie 1944, în schimb, Hitler şi colaboratorii săi militari prezenţi (dintre care menţionăm pe Keitel, Doenitz, Guderian, Jodl, Buhle, Warlimont, Burgdorf, Kreipe, Westphal, Wenck, Voss, Fegelein) au stăruit asupra evoluţiei evenimentelor pe teritoriul României în perioada ce a succedat actului de la 23 august 1944 [20].

O relatare dintre cele mai interesante, precisă şi nuanţată, a celor constatate „în interiorul" Cartierului General al lui Hitler la aflarea primelor ştiri despre „dezertarea" României din *Axa fascistă* datorăm *istoricului britanic David Irving*. Acesta, în baza unei documentaţii extrem de bogate şi sistematice, a reconstituit întreaga istorie a Germaniei naziste [21], devenind o autoritate ştiinţifică internaţională în domeniul respectiv. În ultimul volum al trilogiei sale, Irving surprinde „scena" Cartierului General hitlerist din cursul nopţii de 23—24 august 1944 :

„...Iarăşi, el [A. Hitler] *a fost luat prin surprindere de violenţa evenimentelor. Îşi lua ceaiul cu cei apropiaţi în bunkărul său, târziu în această zi de 23 august [1944], cînd adjunctul său, Amsberg, l-a chemat la telefon. O voce anunţa că mareşalul Antonescu tocmai fusese arestat după o audienţă la rege. Hitler a lăsat receptorul şi a comentat faţă de Amsberg : «De ce naiba el* [Antonescu] *nu m-a ascultat ! Eu ştiam că aceasta se va întîmpla !» La scurt timp după aceasta, postul de radio român difuzează o proclamaţie a regelui Mihai : «Guvernul român a acceptat armistiţul oferit de Rusia şi de Naţiunile Unite». Aliaţii promiseseră retrocedarea Transilvaniei [de Nord] României, garantîndu-i independenţa ca şi posibilitatea de-a lupta umăr la umăr împotriva dictaturii ungare. Oricum, regele a ordonat forţelor sale să nu deschidă ostilităţile cu Wehrmachtul german. Aceasta era o mîngîiere rece pentru Hitler, pentru că multe din necesităţile sale curente de petrol erau satisfăcute de puţurile româneşti. Dar oamenii săi la Bucureşti nu erau oameni de acţiune, desigur, precum cei din Varşovia ori Paris, agenţiile germane fiind răspîndite pretutindeni în capitala României şi în localităţile din împrejurimi, cu un dispreţ hazliu faţă de pericole potenţiale precum acesta ; staţia radio a ambasadei* [legaţiei] *era într-o suburbie îndepărtată, ceea ce l-a lăsat pe Hitler dependent de vechiul serviciu telefonic român. Kreipe* [22] *a notat în această seară* [...].

De la orele 9,45 p.m. [23] *pînă târziu în cursul nopţii, Cartierul General al lui Hitler a emis ordine destinate Grupului de armate* [«Ucraina

---

[19] Hoover Institution Archives, Stanford University, Palo Alto—California, SUA, Collection Germany, Wehrmacht (Oberkommando), Führerhauptquartier *Stenographische Dienst im F.H.Qu.*, vol. 3, stenograma reuniunii din 31. 8. 1944 (fragmentul nr. 46). Cf. şi Helmut Heiber, ed., *Hitler parle à ses généraux*, Paris, A. Michel, 1964, pp. 277—280.

[20] Hoover Institution Archives, Collection Germany..., *Stenographische Dienst im F.H.Qu.*, vol. 3, stenograma reuniunii din 1. 9. 1944 (fragmentul nr. 43.).

[21] Vezi David Irving, *The War Path Hitler's Germany, 1933—1939*, London, Macmillan, 1983 ; idem, *Hitler's War, 1939—1942*, London, Macmillan, 1983 ; idem, *Hitler's War (1942—1945)*, London, Macmillan, 1983.

[22] Urmează un extras din *jurnalul de război* al lui W. Kreipe şi care a fost reprodus de noi mai sus.

[23] Ora Berlinului, pentru Bucureşti — orele 22,45.

de Sud»] *al lui Friessner şi generalului Hansen, care încă era reprezentantul militar german la Legaţia din Bucureşti* [24]. *Friessner trebuia să se pregătească pentru o capturare germană a zonelor petrolifere şi planul însemna asigurarea petrolului pentru Reich. Orişicare german în uniformă din România era plasat la dispoziţia sa. Hansen era însărcinat să înăbuşe puciul, Divizia a 5-a anti-aeriană de la Ploieşti trebuia să ocupe capitala, după cum sugerase Gerstenberg, iar amiralul Brinkmann urma să captureze portul Constanţa la Marea Neagră. Un general român pro-nazist trebuia să fie numit şef al guvernului. Friessner, prompt, l-a demis pe Hansen şi l-a însărcinat pe Gerstenberg să execute ordinele lui Hitler.*

Hitler şi-a început conferinţa sa de război tărăgănată la ora 2 a.m. [în ziua de 24 august 1944] şi, după aceea, a discutat iarăşi situaţia alterată din întreaga arie a Balcanilor cu feldmareşalul von Weichs. El se decisese să abandoneze Grecia în mîinile inamicului în momentul cînd acesta ar fi atacat, în mod special Peloponezul. El urma să-şi mute punctul de rezistenţă în nordul Greciei. Aceasta făcea ca vitală să fie prevenirea ca bulgarii — a căror defecţiune devenise clară numai cu cîteva ceasuri mai devreme — să fi ocupat linia ferată dintre Niş şi Skoplje în folosul Aliaţilor, întrucît ea era unica legătură cu Grecia.

La ora 3,30 a.m., Gerstenberg a informat prin radio, de la Ploieşti. Cartierul General al lui Hitler : «Am răzbătut prin luptă şi am luat comanda la Ploieşti împreună cu generalul S.S. Hoffmeyer». Dar deja Hansen cît şi von Killinger şi-au pierdut speranţa. Mesajul lor telefonic ajunsese în Prusia Orientală o oră mai tîrziu : «Acesta nu este un puci înfăptuit de camarila de la Curte, ci o lovitură de stat bine condusă şi avînd sprijinul complet al armatei şi poporului». Nici un general român cu simpatii pentru Germania nazistă nu a putut fi găsit. Românii controlează mijloacele de comunicaţie. «Dată fiind balanţa de forţe, nu se poate întrezări pe moment un succes militar sau politic». Oricum, Hitler a repetat ordinele sale şi l-a împuternicit pe von Ribbentrop să difuzeze o proclamaţie către români ; Horia Sima, liderul Gărzii de Fier care, cu sprijinul clandestin al lui Heydrich, încercase fără succes să răstoarne pe Antonescu în 1941, după ce-l ajutase să preia puterea în 1940, trebuia scos din exilul său german [25], *unde el fusese ţinut la insistenţa lui Antonescu şi numit succesorul acestuia.*

Hitler a ordonat lui Gerstenberg să înainteze spre Bucureşti la ora 6,30 a.m., iar cinci ceasuri mai tîrziu 2 000 de oameni din trupele Anti Aeriene erau la periferia nordică a capitalei. Gerstenberg, stăruitor, ignora avertismentul lui Hansen şi a ordonat trei atacuri aeriene asupra centrului oraşului. Dar el era depăşit cu 4 la 1 în privinţa forţelor ; românii minaseră drumurile şi adunaseră tancuri şi artilerie. Gerstenberg a capturat staţia radio, dar, neavînd forţe proaspete de luptă, nu a putut înainta mai departe. Hitler a ordonat să i se trimită mai multe trupe. «Conferinţa de război cu Führerul — nota un general al Luftwaffei la orele prînzului [26]. *Fiecare era ocupat cu România. Hitler foarte optimist,*

[24] In fapt, şeful Misiunii militare terestre a *Wehrmachtului* din România.
[25] In realitate, dintr-un lagăr de concentrare nazist.
[26] W. Kreipe.

ocărăşte Serviciul de informaţii al S.S.-ului [S.D. VI] şi ministrul de externe, imită pe von Ribbentrop. Goebbels şi Bormann sînt, de asemenea, prezenţi». Dar noi trupe sosesc puţine la număr, iar românii sînt încă stăpîni pe capitala lor.

Conferinţa de la prînz din ziua următoare [25 august 1944] a fost lungă şi violentă. «Von Ribbentrop pledează pentru circumstanţe atenuate, este sigur că von Killinger şi Gerstenberg vor restaura situaţia. Hitler acceptă punctul de vedere» [27]. *La 25 [august 1944], apelînd ca pretext la atacurile aeriene, românii declară război Germaniei...*" [28]

Alături de David Irving, un alt reputat specialist britanic, John Erickson, a consacrat evenimentelor de pe frontul de Est dintre 1941 şi 1945 o monografie în două volume, ambele primite foarte bine, mult apreciate pentru temeinicia şi acurateţea reconstituirii istorice. Erickson se opreşte mai puţin decît colegul său menţionat la surprinderea atmosferei de la Cartierul General al Führerului în urma actului de la 23 august 1944, însă subliniază mai pregnant semnificaţia cotiturii României. „*23 august 1944* – afirmă răspicat autorul — *s-a dovedit a fi fost una dintre zilele decisive ale întregului război...*" [29] Iar în alt loc „*Defecţiunea României de la 23 august* (din punctul de vedere al Germaniei — n.ns.) *a schimbat înfrîngerea militară a Germaniei într-o catastrofă*" [30], evenimentele de la Bucureşti surprinzînd Berlinul — în stadiile pregătirilor, declanşării şi desfăşurării lor — în cel mai înalt grad [31].

Jurnalul de război (Kriegstagebuch) al O.K.W.-ului pentru anii 1940—1945 intră în seria documentelor militare fundamentale ale istoriei ultimei conflagraţii mondiale, iar în privinţa valorii ştiinţifice de excepţie a acestui document specialiştii şi-au spus cuvîntul, astfel că nu mai socotim necesar să insistăm. Editat în mai multe rînduri (1961, 1982), prin grija unor specialişti precum Percy Ernst Schramm, Hans-Adolf Jacobsen, Andreas Hillgruber sau Walter Hubatsch, *Jurnalul de război* cuprinde mărturii dintre cele mai elocvente despre gradul în care „şocul" cotiturii României din 23 august 1944 a afectat însuşi „epicentrul" conducerii militare germane — am numit *Înaltul Comandament al Wehrmachtului (O.K.W.)* Una dintre sintezele ce însoţeau *Jurnalul* se oprea asupra situaţiei militare generale la mijlocul anului 1944, abordînd în context şi evenimentele din sud-estul continentului european prilej de-a se consemna cu exactitate că :

„...*El* [Hitler] *nu a luat măsurile de urgenţă ce decurgeau din avertismentele primite pe diverse căi, unele ascunse — este adevărat — de către anturajul său. De aceea, căderea lui Antonescu* (23 august) nu a *fost surprinzătoare numai pentru mareşal, ci şi pentru Hitler. Armata română a încetat lupta contra Armatei Roşii, iar diviziile Grupului de armate «Ucraina de Sud»* (16 în total), *staţionate în sudul Basarabiei şi în Moldova, după ce au depus o rezistenţă disperată, au căzut în prizonierat la ruşi* (aproximativ 150 000 de oameni). *Această pierdere, im-*

---

[27] Acelaşi W. Kreipe.
[28] David Irving, *Hitler's War, 1942—1945*, pp. 692—694.
[29] Vezi John Erickson, *op. cit.*, vol. 2, p. 360.
[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem*, p. 362.

preună cu ieşirea din luptă a diviziilor româneşti, din care unele s-au verificat mai apoi în luptă, a însemnat o nouă catastrofă de proporţia celei care s-a produs în cadrul Grupului de armate „Centru", caracterizată ceva mai sus. Din punctul de vedere al istoriei războiului este un miracol că la frontiera ungară şi sîrbă s-a mai putut înjgheba un nou front defensiv, deşi foarte inconsistent." [32]

Cu referire directă la declanşarea şi consecinţele insurecţiei naţionale, aflăm în *Jurnalul O.K.W*-ului următoarele aprecieri :

„...În România, evenimentele au evoluat în mod cu totul surprinzător. Printr-o lovitură de stat, ambii Antoneşti au fost imediat destituiţi şi s-a declanşat armistiţiul. La început se mai credea încă că era vorba de un puci al cercurilor Palatului ; la 24 august s-a dovedit că proclamaţia regelui corespundea stării de oboseală în război a poporului şi armatei, din care cauză nu se mai putea conta pe o continuare a luptei alături de Germania (comunicarea adjunctului Şefului Statului Major al Wehrmachtului din 26 august) [33]...

...La 24 august generalul german [34], *de acord cu ministrul plenipotenţiar german, a repetat că este vorba de o lovitură de stat bine pregătită, în înţelegere cu armata şi cu intreaga opoziţie. Poporul şi trupele, fiind informate prin radio, îşi exprimă acordul. Împotriva regelui şi a noului guvern nu se poate găsi nici un general pentru formarea unui contraguvern"* [35].

În raport cu Cartierul General al *Wehrmachtului* situat la Rastenburg unde se afla şi Hitler, Statul Major al Grupului de armate „Ucraina de Sud", surprins de revoluţia română din august 1944 la Tg. Ocna, era cu adevărat *în epicentrul* evenimentelor din România. El avea în grijă trupele germane aflate pe frontul din zona operaţiei Iaşi — Chişinău, iar, după doborirea dictaturii antonesciene, va primi misiunea — după cum se ştie prea bine — să „coordoneze" acţiunea forţelor hitleriste vizînd înăbuşirea insurecţiei române, situaţie în care toate unităţile Misiunii militare germane, care pînă atunci depindea *direct* de O.K.W., i-au fost subordonate [36]. Se înţelege, în atare situaţie, că însemnările reţinute în *Jurnalul de război* ale Grupului de armate «Ucraina de Sud» excelează, în funcţie de *locul* şi *rolul* Comandamentului lui Friessner în primele ore ale insurecţiei, tocmai pentru bogăţia de informaţii şi promptitudinea, exactitatea detaliilor inserate, totul executîndu-se cu o conştiinciozitate tipic germană. Avînd în vedere cele precizate, supunem atenţiei cititorului extrase mai largi din *Jurnalul de război* [37] al Grupului comandat de generalul Friessner [38].

---

[32] Percy Ernst Schramm, Hrsg., *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Band IV$_1$, *1. Januar 1941 — 22. Mai 1945*, München, Bernard und Graefe Verlag, 1982, p. 25 (în continuare, se va cita : *KTB*).

[33] *Ibidem*, p. 805.

[34] Erik Hansen (n.ns. — Gh. B.).

[35] *KTB*, IV$_1$, p. 808.

[36] Potrivit ordinului nr. 0010259/24. 8. 1944 al OKW-ului (vezi Gh. Buzatu şi colab., *op. cit.*, p. 97—98).

[37] Valoarea informaţiilor cuprinse în acest document a fost investigată cu atenţie de către Eugen Bantea, *Insurecţia română în «Jurnalul de război» al Grupului de armate german «Ucraina de Sud»*, Bucureşti, Editura Militară, 1974, *passim*.

[38] *Ibidem*, pp. 21—23.

În vara anului 1944, un loc important în ierarhia militară germană şi conducerea operaţiunilor pe continent revenea Comandamentului superior al teatrului de război Sud-Est *(Oberbefehlshaber Südost)*, de sub comanda lui Maximilian von Weichs. Sediul Comandamentului era la Belgrad, iar după 23 august 1944 *O.K.W.-ul*, de care von Weichs depindea nemijlocit a dispus implicarea forţelor din sud-est într-o măsură în desfăşurările militare din România ori interesînd România [39]. După cum s-a arătat, cotitura României l-a surprins pe von Weichs la Cartierul General al Führerului, cu care s-a întreţinut la 24 august 1944, răstimp în care în *Jurnalul de război* al Comandamentului său de la Belgrad oamenii săi au notat cu grijă toate comunicările primite relativ la desfăşurarea faptelor la Bucureşti [40].

Între documentele germane descoperite şi publicate în ultimii ani de istoricii români, o serie surprind *reacţia* Berlinului, a Cartierului General hitlerist faţă de decizia României ori evidenţiază imposibilitatea *Wehrmachtului* de-a „controla" evenimentele de după 23 august 1944, cu alte cuvinte de-a restabili o situaţie avantajoasă celui de-al III-lea Reich. Insistînd asupra acestei categorii de documente, o facem pentru a releva, o dată mai mult, starea de confuzie, surpriza, nehotărîrea reflectată în deciziile pripite luate la cel mai înalt nivel al ierarhiei naziste. Să reamintim pasajele esenţiale ale unora dintre documentele din această categorie :

— *„Ordinul Führerului :*

Arestaţi imediat — transmitea la 24 august 1944, ora 1,55, generalul Friessner lui Gerstenberg — *camarila trădătorilor ; înăbuşiţi o eventuală răscoală. Formaţi un nou guvern, prezidat de un general filogerman*" [41].

— *„Secret. Deoarece guvernul român* — indica W. Keitel, la 24 august 1944, ora 7, adresîndu-se Comandamentului Grupului de armate „Ucraina de Sud" — *se consideră ca fiind în stare de război cu Germania, [...] se ordonă :*

I. Întreaga Românie constituie zonă de acţiuni militare..." [42]

— O relatare primită la 2 august 1944 de secţia *Ausland* (Străinătate) din partea M.A., al Reichului şi semnată I. A. Burian, despre împrejurările în care s-a produs doborîrea dictaturii Antoneştilor la Bucureşti :

...

5, *România*

a) Guvernul (format în urma) puciului, condus de generalul Sănătescu, este format din naţional-ţărănişti, liberali, social-dèmocraţi şi comunişti :

---

[39] Cf. în acest sens, Eugen Bantea, *Operaţia română de acoperire. Septembrie 1944 în sud-vestul României*, Bucureşti, Editura Militară, 1985, *passim*.

[40] Vezi Arh. St. Buc., fond *Microfilme SUA*, rola 529, cadrul 761 şi urm. (O. B. Südost, *Kriegstagebuch, Nr. 3, 1. 7. — 31. 12. 1944) ; ibidem*, cadrul 986 şi urm. *(Umsturz in Rumänien)*.

[41] *23 August 1944. Documente*, II, p. 452.

[42] *Ibidem*, p. 531.

b) În dimineața zilei de 24 august, Legația a primit ordin telefonic să pună capăt puciului prin formarea imediată a unui contra guvern național român.

c) Ministrul plenipotențiar Clodius și generalul Hansen, împreună cu personalul, s-au adunat la Legație, care este lipsită de comunicații cu tabăra din afara orașului.

d) Mareșalul și Mihai Antonescu au fost arestați de rege la Predeal. Situația lui Mihai și cea a mareșalului nu sînt întru totul clare.

În seara zilei de 22 august, mareșalul, în prezența lui Mihai și a ministrului de război, ar fi declarat ministrului plenipotențiar Clodius, în ciuda faptului că frontul nu poate fi menținut, după retragerea diviziilor germane, el va arunca în luptă ultimele rezerve, pentru a opri pe sovietici la sud de Iași și pe Bug. Din situația dată rezultă însă și o problemă politică. După ce el a respins, din localitate condițiile lui Wilson de la Cairo, frontul de sud — contrar supozițiilor lui — a fost în continuare în mod considerabil slăbit. De aceea, el ar trebui să-și recapete libertatea de acțiune politică.

Impresia ministrului plenipotențiar Clodius a fost că mareșalul, numai în caz de prăbușire a frontului, vrea să aibă mînă liberă pentru încercarea desperată de a ieși din război [...]" [43]

— *„Situația în București* — citim într-o radiogramă expediată de generalul Gerstenberg serviciului „Ataşaţi militari" din cadrul *O.K.W.*-ului, la 25 august 1944, ora 12,30 — *este foarte gravă. Ne aflăm, doar cu forțe insuficiente, la marginea de nord a Bucureștilor, în linie cu aeroportul Băneasa (3 km sud-est de Mogoșoaia) și pînă la marginea de nord a aeroportului Otopeni"* [44].

În noianul de ordine și contraordine, plecate de la Cartierul General hitlerist un loc aparte a revenit, la 1—2 săptămîni după cotitura României, *relatărilor directe* — mai mult ori mai puțin exacte — datorate unor martori ai evenimentelor din România. Din acest punct de vedere, nu pot fi ignorate îndeosebi următoarele documente :

— Informarea redactată de dr. Henrik Klugkist, colaborator economic al Legației germane din București între 1936 și 1944 și transmisă M.A.E. al Reichului prin intermediul dr. Edmund Veesenmayer, plenipotențiarul german din Budapesta, la 30 august 1944 (orele 21,30) :

„Prin înaintarea Aliaților în *Franța* (la timpul respectiv) a sporit în România tendința de a pune capăt printr-un compromis războiului, care nu mai putea fi cîștigat alături de Germania. Mareșalul Antonescu, într-o lungă și aprinsă discuție, a informat despre această situație pe directorul ministerial Clodius și a rugat să se trimită trupele germane retrase și să i se aducă la cunoștință linia de apărare germană definitivă din România. El a adăugat că, dacă nu primește un răspuns satisfăcător, trebuie să-și rezerve deplină libertate de acțiune, căci poziția lui în România a devenit mult mai slabă datorită ultimelor evenimente. În același timp devenise cunoscut că prin mijlocirea mareșalului Curții, Sănătescu, șefii de partid democrați propuseseră regelui să înlocuiască cabinetul Antonescu printr-un cabinet de coaliție liberal-democratic-

[43] *Ibidem*, p. 448.
[44] *Ibidem*, p. 476

socialist. Directorul ministerial Clodius reușise, prin intermediari români, să-l determine pe rege să respingă propunerile și să promită că nu va schimba politica României fără ca (în prealabil) să ia contact cu noi. Cîteva zile după aceea a urmat pătrunderea rușilor prin sectoarele de baraje de la Iași și Tighina, deși Legația «germană», pe baza comunicatelor zilnice ale forurilor militare, asigura în continuare guvernul român că rușii n-au concentrat forțe, de aceea nu poate fi vorba decît de mici înaintări locale lipsite de importanță. Atunci a început o activitate politică febrilă la București. Cererea privind schimbarea politicii românești a devenit generală. Speranțele germane se bazau pe încăpățînarea mareșalului Antonescu și pe puterea lui de comandă asupra armatei române. Antonescu a fost chemat la 23 august după amiază la rege, la palatul din București, unde regele i-a făcut cunoscut că, avînd în vedere situația complet schimbată, dorește retragerea sa. Antonescu s-a opus, Regele a replicat : Eu nu mai sînt un copil, eu numesc pe președintele Consiliului de Miniștri, armata este sub comanda mea. Dacă mareșalul Antonescu a fost arestat singur sau împreună cu tot cabinetul său dacă a cedat — acest fapt n-a putut fi stabilit la București,

Plenipotențiarul Killinger, la «aflarea» știrii că Sănătescu a fost numit președinte al Consiliului de Miniștri, s-a anunțat imediat la rege, care l-a primit în prezența acestuia din urmă, precum și a noului ministru de externe Niculescu-Buzești (pînă acum consilier de legație în Ministerul de Externe român), Plenipotențiarul a făcut regelui violente reproșuri și a declarat că Germania nu poate accepta o schimbare a politicii externe românești. Regele a replicat că trupele germane nu mai apără țara și de acum el trebuie să încerce să atenueze dezastrul inevitabil prin intrarea în contact cu inamicii. Împotriva trupelor germane din România și împotriva cetățenilor Reichului din România, guvernul român nu va întreprinde, desigur, nimic. El roagă ca Germania să aibă înțelegerea pentru situația de forță majoră în care a ajuns România. Ea a împlinit cu mari sacrificii obligația ei de aliat, însă acum ea însăși a fost abandonată de Germania [...]" [45].

— La 14 septembrie 1944, ora 00,20, același Veesenmayer informa telegrafic Berlinul în privința știrilor capturate de la Edwin Konnerth, cetățean român aparținînd Grupului etnic german și care la 1 septembrie reușise să dispară din București :

„[...] Proclamația regelui s-a difuzat la orele 22,20, imediat după știrile transmise de postul român de informații. Ea a fost primită de populație cu mare bucurie, deoarece se spera că prin aceasta se va ajunge la pace. Au avut loc manifestații pe străzile Bucureștilor, în fața palatului regal și pe bulevarde. La orele 23 cea mai mare parte a membrilor Legației germane era adunată în clădirea Legației. Eu am avut impresia că evenimentele i-au surprins pe toți cei prezenți, deși în cercurile politice ale Capitalei se vorbea de mult timp de «posibilitatea» răsturnării guvernului. Se pare că ministrul plenipotențiar (Killinger) a fost informat, cu titlu de zvon, miercuri după-amiază, de către fostul subsecretar de stat Brandsch, asupra evenimentelor ce urmau să aibă loc în perspectiva imediată, dar ar fi considerat aceste temeri ca fiind ab-

[45] *Ibidem*, p. 614.

solut neîntemeiate, tot astfel, termenul «pentru declanşarea acţiunii», anume 23 august, era deja cunoscut în cercurile bine informate.

Joi către orele 2 dimineaţa au fost trase primele focuri de armă în capitală. Spre orele 6 dimineaţa a început asupra Capitalei atacul dinspre Băneasa, condus de generalul Gerstenberg. Cea mai mare parte a trupelor germane a rămas în Bucureşti, deoarece nu se emisese nici un ordin către acestea. Comenduirea garnizoanei pînă la ora 3 dimineaţa încă nu primise vreun ordin de sus. Eşaloanele superioare ale Wehrmachtului care să găseau la Bucureşti au fost dezarmate în cursul zilei de joi de trupele române şi conduse pe străzile Bucureştilor sub pază slabă. Nu-mi sînt cunoscute cazuri de atitudine ostilă faţă de soldaţii germani dezarmaţi. Spre orele 10 dimineaţa a început un bombardament groaznic asupra oraşului Bucureşti, care a distrus complet cea mai mare parte a centrului oraşului. Seara, porţiuni întregi de străzi erau în flăcări. Populaţia oraşului a crezut la început că e vorba de anglo-americani. Cînd s-a constatat că erau bombe germane, ura generală contra germanilor a atins punctul culminant. În cercurile româneşti, bombardamentele aeriene germane au fost considerate ca temei pentru schimbarea generală de atmosferă din România. Atacurile aeriene au ţinut toată ziua de joi. Pînă la orele 6 seara, armata generalului Gerstenberg a ajuns, prin luptă, pînă la Arcul de Triumf, deci pînă aproape de limita centrului oraşului. La legaţie, unde în cele din urmă se adunase aproape toată colonia germană, în plus şi vreo 60 soldaţi germani şi transmisioniste, domnea cel mai mare optimism. Dar în cursul nopţii trupele germane au fost respinse. În cursul zilei de vineri au avut loc lupte slabe. În cele din urmă, generalul Gerstenberg a fost luat prizonier la Otopeni, în «tabăra de pădure», la 6 km distanţă de Bucureşti [...]" [46]

Ce a însemnat pentru Germania nazistă retragerea României din *Axa* fascistă ? Istoricii români şi străini au acumulat în ultimele decenii numeroase informaţii şi demonstraţii în privinţa consecinţelor grele suportate de Reichul hitlerist în urma „şocului" de la 23 august 1944. Nimeni altul decît Sir Basil H. Liddel Hart, cel mai reputat istoric militar al veacului, a calificat defecţiunea *Wehrmachtului* în România după înfăptuirea loviturii ca fiind *de proporţiile Stalingradului* [47]. Cine altul — ne întrebăm — putea să aprecieze mai bine consecinţele militare grele cauzate, în primul rînd, pentru cel de-al III-lea Reich de gestul României *decît însuşi Adolf Hitler*, care, la 18 septembrie 1944, primindu-l în „bîrlogul lupilor" de la Rastenburg pe Ante Pavelič şeful statului marionetă croat, a recunoscut că în cursul anului 1944 *Wehrmachtul* traversase *trei crize majore* — prăbuşirea Grupului de armate „Centru" în Bielorusia, „trădarea" României şi eşecurile succesive din Franţa după debarcarea aliată din Normandia [48]. Iar în noiembrie 1944, tot Führerul se va destăinui generalului A. Jodl [49] că, în urma acestor trei eşecuri de proporţii, al III-lea Reich „ratase" cu siguranţă victoria în

---

[46] *Ibidem*, p. 718.

[47] B. H. Liddell Hart, *History of the Second World War*, London, Cassell, 1971, p. 585.

[48] Cf. Andreas Hillgruber, Hrsg., *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, II, p. 511.

[49] Cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial* I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p 190.

cel de-al doilea război mondial! Vom consemna, de asemenea, că la momentul oportun doi dintre colaboratorii militari cei mai apropiați ai Führerului, W. Keitel și H. Guderian, șeful O.K.W.-ului și, respectiv, cel al Marelui Stat Major al forțelor terestre germane, i-au prezentat un raport strict-secret și descoperit după război în arhivele române; decizia României de-a abandona Axa, relevau Keitel și Guderian în documentul menționat, ce a fost adesea examinat de către istorici, *„pe lîngă consecințele imediate de ordin militar, a produs în același timp și o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci și al Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani, Deosebit de pierderea pozițiilor în Carpați, pierderea grînarului și petrolului românesc constituie o altă mare și grea lovitură"*. În consecință, față de imensul prejudiciu provocat Reichului, autorii raportului sugerau Führerului o măsură tipic nazistă, cerînd să se ia — nici mai mult, nici mai puțin! — *„toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei și poporul român să dispară ca națiune* (subl. ns.)"[50] Albert Speer, fostul ministru al Armamentului al Reichului, condamnat la Nürnberg în lotul marilor criminali de război și „reabilitat" ulterior ca memorialist al epocii hitleriste[51], s-a destăinuit, cu șase ani înainte de moarte (1981), cunoscutului istoric francez al conflagrației mondiale dintre 1939 și 1945 Jacques de Launay: *„În primăvara anului 1944, toți se minunau de progresele înregistrate de Reich în domeniul producției industriale. Dar eu nu mă lăsam păcălit; aveam convingerea că războiul era pierdut. Din iunie pînă în decembrie 1944, am înaintat lui Hitler 12 memorandumuri, prin care îl avertizam despre iminenta înfrîngere. Știu că Führerul le-a citit pe toate, dar, de cîte ori îl întîlneam, eluda subiectul. La 30 iunie 1944, l-am înștiințat în scris că pierdusem cea mai mare parte din rezervele de carburant pentru aviație și că urmările erau catastrofale. Începînd din iunie 1944, nu puteam asigura decît sub 50 000 tone de benzină lunar, iar din august, cînd trupele noastre au trebuit să părăsească România, cifra a scăzut sub 20 000 tone. Era clar că mergeam spre dezastru. Aceasta a fost cauza înfrîngerii. Ea a apărut nu ca urmare a bombardamentelor strategice aeriene executate de britanici și americani, întrucît producția continua să sporească la sondele din Vest, ci prin pierderea, după 23 august 1944, a surselor de aprovizionare din România..."*[52]. Recunoașteri ca aceasta îngăduie o apreciere veridică și globală a semnificației internaționale de excepție a cotiturii României pentru determinarea cursului ultimei faze a celui de-al doilea război mondial, consolidează puncte de vedere deja expuse în documente fundamentale mai vechi sau recent descoperite în arhivele române și străine, spre avantajul incontestabil al progresului cercetărilor istoriografice contemporane.

Evenimentele din august 1944 din România, cu toate consecințele surprinse pentru cel de-al III-lea Reich nazist, au avut, *cu atît mai mult*, repercursiuni asupra ultimelor state „aliate" (în fapt satelite) ale Berli-

---

[50] Vezi Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944...*, p. 307—308.

[51] Cf. Albert Speer, *Au coeur du III-ème Reich*, Paris, Fayard, 1972.

[52] Apud „Magazin istoric", nr. 11/1982, p. 60.

nului — Finlanda, Ungaria, Bulgaria etc. Fără a ne propune să intrăm în detalii, ne vom limita în a aduce cîteva mărturii în acest sens. Astfel, referitor la Finlanda, încă la 25 august 1944 (orele 16), Ministerul Afacerilor Externe al Reichului sesiza secția *Ausland a O.K.W.*-ului despre ecourile cotiturii României la Helsinki : *„Evenimentele din România au produs o impresie profundă în Finlanda. Dacă și cît de mult au fost încurajate prin aceasta, năzuințele de pace, încă nu ne putem da seama. Cercurile politice sînt conștiente de deosebirea de principiu a poziției sovietice față de Finlanda și față de România...“* [53]. De altfel, posturile de radio străine și agențiile de presă internaționale au stăruit, în primele zile și săptămîni după doborîrea dictaturii antonesciene și înrolarea țării noastre în rîndul Națiunilor Unite, asupra efectelor politico-diplomatice și psihologice ale exemplului României pentru ceilalți sateliți ai Reichului nazist, semnalîndu-se cu justificat temei posibilitatea „repetabilității“ faptelor istorice, în condițiile și la proporțiile fiecărui stat vizat. *„Gestul României* — aprecia la 24 august 1944, ora 7, Postul de radio Londra — *va fi un exemplu de urmat pentru Bulgaria, Finlanda și Ungaria“* [54]. Tot la 24 august (ora 5,15), Agenția „Reuter“ comenta prin glasul autorizat al lui Randal Neale : *„Capitularea României* [55] *și eliberarea Parisului marchează pagina neagră a războiului dus de Germania [...] Întregul edificiu nazist din Balcani începe să se năruie, iar efectul capitulării României asupra Bulgariei și Ungariei va fi ca acela al unui șoc electric de o deosebită violență, de el chiar Finlanda se va resimți. Consecințele pentru viitorul mers al războiului sînt incalculabile“* [56]. Cercetările de specialitate ale unor istorici străini au condus la concluzia că fapta României, prin toate consecințele sale, a reprezentat *„o puternică lovitură pentru Germania“* [57] *„A fost* — sublinia în același sens Nicolette Franck — *o lovitură de trăsnet care, plecată de la București, zgudui Balcanii. Fortăreața Europa se prăbuși [...]. Trupele Reichului din Iugoslavia și Bulgaria au fost izolate prin acțiunea română de la 23 august și trupele britanice pătrunseră cu atît mai lesne în Grecia“* [58]. Mai recent, în sfîrșit, istoricul american Michael M. Bohl a demonstrat că răsturnarea de la București, conjugată cu ofensiva forțelor armatei roșii spre Dunăre, a prevestit că și pentru Bulgaria *„ceasul deciziei“* sosise, Sofia trebuind să definitiveze ultimele contacte pentru a se desprinde de *Axă* [59].

---

[53] Vezi *23 August 1944. Documente*, II, p. 479.

[54] Arh. St. Buc., fond Ministerul Propagandei Naționale (Serviciul presa externă), dosar 140/1944, f. 2.

[55] În primele zile de după 23 august 1944, acest termen, cu totul impropriu pentru a se califica gestul României, s-a folosit de presa scrisă și vorbită din țările aliate. România, după cum este cunoscut, *nu a capitulat* față de Națiunile Unite, ci *li s-a alăturat*, după abandonarea Axei fasciste.

[56] Arh. St. Buc., fond MPN (Serviciul presa externă), dosar 140/1944, f. 216.

[57] Dr. Paul D. Quinlan, *Clash over Romania : British and American Policies towards Romania, 1938—1947*, Los Angeles, 1977, p. 102—103.

[58] Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris-Bruxelles, Éditions Elsevier Sequoia, 1977, p. 63—64.

[59] Cf. Michael Boll, *Cold War in the Balkans. American Foreign Policy and the Emergence of Communist Bulgaria, 1943—1947*, The University Press of Kentucky, 1984, p. 44.

În numeroase alte țări, cu predilecție în cele ale Europei est-centrale aflate sub dominația nazistă, efectele cotiturii României au fost deopotrivă resimțite cu vigoare. Studiile și documentele editate au surprins evoluțiile înregistrate la nivelul mișcărilor de rezistență antifascistă, antihitleristă din Polonia [60] sau Cehoslovacia [61]. Așa, de pildă, „Armia Ludowa", organ al armatei populare antrenată în august 1944 în insurecția varșoviană, exprimîndu-și satisfacția și solidaritatea cu lupta poporului român, considera la numai patru zile după declanșarea acțiunii la București — că, prin fapta României cu multiplele ei consecințe politico-diplomatice, economice și îndeosebi militare — se putea întrezări *„un vestitor al înfrîngerii definitive a blocului hitlerist"* [62]. După noile grave complicații ivite în fața *Wehrmachtului* în România, s-au intensificat brusc acțiunile mișcării de rezistență pe întreg teritoriul Cehoslovaciei mai ales în Slovacia și, lucru cît se poate de semnificativ, în acea porțiune a Slovaciei care, în 1938, prin cel dintîi dictat de la Viena, fusese „integrată" Ungariei horthyste prin „voința lui Hitler și Mussolini". În această zonă a Slovaciei populația și-a sporit încrederea în apropierea eliberării definitive de sub jugul dublu al ocupanților horthyști și hitleriști, apreciind cu realism că, prin fapta sa din 23 august 1944, România amenință direct sistemul de dominație al Berlinului și Budapestei din centrul Europei [63], noile autorități de la București făcînd cunoscut prin documente difuzate prin radio după doborîrea regimului antonescian că nu recunoșteau defel cel de-al doilea dictat de la Viena din 1940, ordonînd în consecință armatei române intrarea în acțiune pentru eliberarea nordului Transilvaniei.

La Budapesta, după cum și la Berlin, cotitura României a avut *efectul unui șoc*. Examinînd, în temeiul unor documente descoperite în arhivele ungurești și străine și al presei budapestane, istoricul Csatári Dániel a surprins mai demult realitatea că *„revirimentul României* (de la 23 august 1944 — n.ns.) *avu o foarte mare influență asupra vieții politice ungare"* [64]. Autorul citează, spre ilustrare, un raport secret al poliției horthyste din 31 august 1944, care insista asupra faptului că știrile sosite de la București *„«zguduiră»"* toată Ungaria, ele devenind *„«alimentul preferat»"* al opiniei publice și avînd *„«un efect dezastruos asupra spiritelor... căci el făcea să apară inexorabil în fața ochilor cetățenilor unguri spectrul unei eventuale posibilități de-a urma exemplul românesc»* [65]. S-au înăsprit măsurile polițienești [66], s-au concentrat trupe și s-au dictat noi directive militare în perspectiva unei acțiuni comune germano-horthyste contra trupelor române și sovietice în Transilvania. Guvernul Sztójay Döme, ale cărui ceasuri au devenit cu adevărat numărate după evenimentele de la București, fiind demis de

[60] Milică Moldoveanu, *Reflectarea situației României și a stării de spirit a societății românești în presa conspirativă în anii celui de-al doilea război mondial*, în *Actul de la 23 August 1944...*, p. 369 și urm.

[61] Vasile Pușcaș, *Efectele evenimentelor din România în Europa est-centrală*, în *Actul de la 23 August 1944...*, p. 341 și urm.

[62] Cf. Milică Moldoveanu, *op. cit.*, p. 388.

[63] Cf. Vasile Pușcaș, *op. cit.*, p. 344—345.

[64] Csatári Dániel, *Dans la tourmente. Les relations hungaro-roumains de 1940 à 1945*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, p. 345.

[65] *Ibidem*. Vezi, de asemenea, *Histoire de la Hongrie*, Paris, 1974, p. 573.

[66] *23 August 1944. Documente*, II, p. 478.

Horthy la 24 august 1944[67], şi-a propus — se exprimă acelaşi istoric ungur — *„să oprească progresul efectelor produse de exemplul României"* [68]. Noul guvern al generalului Lakatos Géza, instalat la 28 august 1944, nu avea menirea de-a înfăptui o *volte-face* în raporturile cu Germania, ci de-a o prepara : în context, la 31 august 1944, amiralul Horthy i-a exprimat generalului Heinz Guderian dorinţa Ungariei de-a abandona sistemul alianţei cu Reichul [69]. În zilele care au urmat, însă, pentru regimul horthyst va predomina dorinţa de-a păstra neatins odiosul dictat de la Viena din 30 august 1940, astfel că în deciziile luate s-a mizat esenţialmente pe concursul Wehrmachtului în încercarea de a stăvili ofensiva trupelor sovietice şi române în Transilvania [70], mai ales că în teritoriul românesc ocupat acţiunile anti-horthyste şi anti-naziste s-au intensificat brusc după 23 august 1944 [71]. O serie de documente publicate de istoricii unguri încă în urmă cu 30 de ani surprind starea de spirit ce domnea în rîndul cercurilor guvernamentale şi militare horthyste în urma prăbuşirii regimului antonescian. Astfel, la 25 august 1944, s-a întrunit în şedinţă de urgenţă cabinetul ungar, iar ministrul de finanţe, îndeplinînd sarcina de premier ad-interim după revocarea lui Sztójay, a propus — după cum desprindem din protocolul reuniunii respective, cu caracter extraordinar — dezbaterea în detaliu şi pe toate planurile a *„«situaţiei excepţionale»"* rezultate în urma deciziei României de-a rupe alianţa cu Germania [72]. Cu acel prilej, un cuvînt greu de spus l-a avut generalul Vörös, şeful Marelui Stat Major ungar, care tocmai discutase situaţia cu omologul său german, generalul Guderian. S-a exprimat, în consecinţă, punctul de vedere autorizat german în sensul că se întrevedea retragerea progresivă a *Wehrmachtului* din Balcani, într-un moment cînd situaţia pe teatrul de Vest era critică ; Hitler personal aprecia drept „grea" evoluţia ostilităţilor, punîndu-şi mari speranţe în folosirea armelor secrete. Pentru moment, în sud-estul Europei — informa Vörös — *„«sarcinile cele mai arzătoare»"* proclamate de O.K.W. erau : dezarmarea trupelor române şi zăgăzuirea ofensivei Armatei Roşii [73]. *„«Trecerea României de cealaltă parte* [a *Axei* fasciste] — a opinat, în continuare Vörös — *va avea o mare influenţă asupra cercurilor politice ale Finlandei. În ce-i priveşte pe bulgari, nemţii sînt convinşi că ei se vor alia cu Naţiunile Unite şi că Bulgariei îi va urma Finlanda»"* [74]. S-a admis că, dacă în termen de două zile, *Wehrmachtul* nu avea să reuşească a „stăpîni" situaţia din România, atunci consecinţele vor fi grele pentru Ungaria, calificîndu-se drept un „pas fatal" continuarea luptei alături de Germania [75]. Ministrul finanţelor, avînd în vedere că România încă din startul evenimentelor declarase

---

[67] Cf. László Sütö. *La politique interaliée et la Hongrie pendant la Deuxième Guerre mondiale*, Bruxelles, Presses Universitaire, 1983, p. 176

[68] Csatári Dániel, *op. cit.*, p. 346

[69] *Ibidem*, p. 348—349.

[70] *Ibidem*, p. 349.

[71] *Ibidem*, pp. 349—351.

[72] Adám Magda şi colab., eds., *Vengriia i vtoraia mirovaia voina*, Moskva, 1962, p. 329 (ediţia originală — Budapesta, 1959).

[73] *Ibidem.*

[74] *Ibidem*, p. 330.

[75] *Ibidem.*

caduc dictatul de la Viena, a propus atacarea României [76]. Cabinetul, în final, a recomandat ca trupele germane și ungare să fie astfel concentrate în dispozitivul de luptă ca să le permită „apărarea" (? !) graniței stabilite la 30 august prin voința lui von Ribbentrop și Ciano [77].

Urmărind evoluțiile politice de la Budapesta (instalarea unui nou guvern, decizia de-a lupta alături de Germania, declanșarea la 5 septembrie 1944 a atacului contra trupelor române din Transilvania în speranța de-a zăgăzui ofensiva sovieto-română asupra „graniței" stabilite la Viena în 1940, eșecul operațiunii și, apoi, soluția Consiliului de Coroană din 7 septembrie 1944 de-a se solicita armistițiul Națiunilor Unite și toate faptele de pînă la 15 octombrie 1944, soldate cu îndepărtarea lui Horthy de către hitleriști [78]), istoricul de origine ungară László Sütő conchidea mai demult că : *„Cererea de armistițiu de către România, la 23 august 1944, avu o foarte mare importanță pentru Ungaria, atît din punct de vedere militar cît și din punct de vedere politic. Concepția militară ungară după care armata ar fi putut rezista față de forțele sovietice pe linia Carpaților pînă cînd situația Ungariei ar fi devenit mai favorabilă, adică pînă la sosirea trupelor Occidentalilor* [79], *s-a prăbușit căci calea spre Ungaria pentru forțele armate sovietice și române era de-acum deschisă dinspre sud. Din punct de vedere politic, cererea de armistițiu a românilor avea încă o importanță și mai mare pentru Ungaria ; cursa contra cronometru* [80] *pentru Transilvania fusese cîștigată de către România..."* [81]

Pericolul ce plana după 23 august 1944 asupra Ungariei horthyste punea în discuție, concomitent, întreg sistemul de dominație politică sau cel de apărare militar-strategică al celui de-al III-lea Reich din centrul Europei. A fost motivul pentru care Cartierul General al lui Hitler s-a preocupat în cel mai înalt grad, la confluența lunilor august-septembrie 1944, de a-și salva situația în zonă, recurgînd la o suită de măsuri și dictînd acțiuni militare care, toate, s-au dovedit ineficace după decizia României de-a elibera pămîntul sfînt al Transilvaniei de Nord și în fața ofensivei comune sovieto-române. A fost și motivul pentru care, de la Budapesta, prin plenipotențiarul său Edmund Weesenmayer, Reichul nazist a urmărit îndeaproape desfășurarea de forțe din România, intențiile guvernelor și comandamentelor român și sovietic, mutațiile politice, militare și sociale survenite în Ungaria [82].

Pentru *Axa* fascistă, actul istoric al doborîrii dictaturii antonesciene nu s-a soldat pur și simplu cu *pierderea unui aliat de bază*, avînd

---

[76] *Ibidem*, p. 332.

[77] *Ibidem*. Pentru diverse aspecte, vezi și László Sütő, *op. cit.*, p. 176—177.

[78] *Ibidem*, pp. 175—189.

[79] Cercurile horthyste sperau pe dezbinarea politică și militară a Marilor Aliați, respectiv sovieticii și anglo-americanii (n. ns. — Gh. B.).

[80] Purtată de horthyști pentru a smulge acceptul Națiunilor Unite în privința valabilității... dictatului de la Viena din 1940.

[81] László Sütő, *op. cit.*, p. 175—176.

[82] Vezi, îndeosebi, *23 August 1944. Documente, II*, p. 478 (telegramă din 24. 8. 1944 către secția *Ausland a OKW*-ului) ; *Ibidem*, p. 626—627 (telegrama lui Weesenmayer către von Ribbentrop, Budapesta, 30. 8. 1944) ; *ibidem*, p. 726 și urm. telegrama lui Weesenmayer către MAE german, Budapesta, 14. 9. 2944) ; *ibidem*, p. 622 și urm. (Raport asupra evenimentelor de la București pînă la 25. 8. 1944).

în vedere poziția sa în momentul cotiturii [83], cît mai ales cu *„cîștigul unui nou inamic!* Intrarea României în război contra *Axei* a fost corolarul răsturnării regimului de dictatură al lui I. Antonescu. *„România — aprecia la 25 august 1944 (orele 19) Postul de radio Londra — n-a capitulat, ci luptă mai departe alături de Aliați. Noul guvern român a hotărît mobilizarea tuturor forțelor naționale pentru noua luptă împotriva germanilor și alături de Aliați...“* [84]. Asemenea cuvinte exprimau cu fidelitate deplină faptele, cunoscut fiind că cele dintîi unități ale armatei române au inițiat acțiuni contra *Wehrmachtului* încă în cursul nopții de 23—24 august și că, în urma represaliilor dictate de Adolf Hitler și generalii săi împotriva trupelor din București și din restul țării, guvernul C. Sănătescu a dispus difuzarea proclamației ce făcea cunoscută *intervenția oficială a stării de război* între România și Reichul nazist, la 24 august 1944 (orele 16,30) [85]. În ceasurile următoare, Postul de radio comenta : *„Prin ruperea relațiilor sale cu Germania și prin declararea războiului împotriva acestei țări, România a zdrobit zidul Balcanilor ce fusese ridicat acum cinci ani de Hitler“* [86].

De remarcat un fapt cu totul semnificativ, și anume că România nu a menținut relații diplomatice cu niciunul dintre ultimele state „aliate“ ale Reichului hitlerist, mai precis : la 30 august 1944 a rupt raporturile oficiale cu Ungaria horthystă [87]. De asemenea, România a făcut cunoscut la 30 august 1944 că nu recunoștea pe niciunul dintre „aliații“ marionetă ai Reichului — Croația, Slovacia sau „republica“ fascistă a lui Mussolini [88] ; pentru ca, exact peste două luni, să procedeze la ruperea relațiilor diplomatice cu ultimul membru marcant al *Axei* fasciste — Japonia [89].

În felul acesta, s-a confirmat nu numai *de facto*, ci și *de jure* retragerea României din *Axa* fascistă, care *din interior* a primit una dintre loviturile fatale ce-i vor grăbi dezagregarea.

*
* *

Evenimentele din România au fost receptate cu satisfacție și urmărite cu interes de către *marile capitale aliate*, și nu numai atît. Din informațiile noastre, Postul de radio Londra (în limba română) a fost cel

---

[83] *Ibidem.*

[84] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, București (în continuare, se va cita : Arhiva MAE), fond 71/1939, E 9, vol. 383, f. 62.

[85] *Ibidem*, f. 18.

[86] Arh. St. Buc., fond MPN (Serviciul presa externă), dosar 140/1944, f. 13.

[87] Arh. MAE, fond 71/1939. E 9, vol. 383, f. 76 ; idem, vol 352, f. 222. După agresiunea trupelor hitleriste și horthyste în Transilvania împotriva armatelor română și sovietică s-a produs *declarația de război* a României contra Ungariei, la 8. 9. 1944 (idem, vol. 383, f. 95).

[88] Idem, dosar 352, f. 173. S-a stabilit ca termen pentru schimbul reprezentanților oficiilor diplomatice ale Ungariei, Slovaciei, Croației și „republicii“ lui Mussolini ziua de 7 septembrie 1944 (*ibidem*, telegrama nr. 29 a lui Gr. Niculescu-Buzești din 30. 8. 1944 către Legația din Berna).

[89] *Ibidem*, f. 162—163. Pentru alte detalii, cf. Ion Enescu, *Politica externă a României, 1944—1947*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, pp, 59—61.

dintîi care, în seara zilei de 23 august 1944, orele 23, a difuzat știrea referitoare la faptele survenite la București în ceasurile imediat următoare : *„România a acceptat condițiile de pace ale Aliaților. Regele Mihai a adresat o proclamație către țară anunțînd încetarea ostilităților împotriva Puterilor Aliate și începerea luptei alături de Națiunile Unite împotriva inamicului comun. Din noul guvern (român) fac parte domnii Iuliu Maniu și (C.I.C.) Brătianu"* [90]. Puterile Aliate, ca și statele *Axei* fasciste, au fost de asemenea *surprinse* în privința *momentului* cînd s-a declanșat lovitura de stat, apoi și în privința *amploarei și consecințelor imediate sau îndepărtate* ale cotiturii României. Faptul este relevat de *reacția* marilor capitale față de noutățile sosite de la București, în sensul că *oficial nu s-a luat act imediat* de decizia României de-a abandona *Axa*, cu toate că, în răstimp, presa internațională scrisă și vorbită i-a consacrat spații importante [91]. Documentele descoperite de istoricii români în arhivele străine și publicate în ultimii ani, ca și unele nevalorificate încă, ne îngăduie să surprindem cu exactitate în primul rînd pozițiile și reacțiile Washingtonului, Moscovei sau Londrei față de hotărîrea istorică a României de la 23 august 1944.

*
* *

Potrivit informațiilor noastre, în cursul anului 1944 Administrația Roosevelt, *Casa Albă* au fost — grație unor surse din cele mai competente — la curent cu evenimentele din România. În consecință, Casa Albă a putut aprecia în mod corespunzător și la timp semnificația particulară și generală a retragerii României din *Axa* fascistă și a trecerii sale de partea Națiunilor Unite, înscriindu-se, în „asaltul" decisiv asupra Reichului nazist, pe locul al IV-lea, după U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie. O serie de rapoarte ale faimosului *Oficiu al Serviciilor Strategice (Office of Strategic Services — O.S.S.)*, cel mai important organism de informații al Washingtonului în anii conflagrației secolului și unul dintre cele mai mari ale beligeranților de ambele părți, ca și corespondența diplomatică pe canalul Cairo — Washington / Departamentul de Stat atestă cu prisosință o „luare de contact" promptă cu realitățile românești din primele ceasuri după actul istoric de la 23 august 1944[92]. Imediat după declanșarea acțiunii, de pildă, diplomații americani erau deja în posesia unor informații în sensul că forțele patriotice din România stăpîneau *„ferm"* situația la București și că, în întreaga țară, sentimentul popular era *„puternic în favoarea unei acțiuni imediate împotriva naziștilor"* [93]. Știri similare au parvenit președintelui Roosevelt și colaboratorilor săi mai cu seamă din partea unor organisme de informații și contrainformații din Washington. Astfel, de o mare precizie și promptitudine au fost *sintezele* întocmite și prezentate de către *Comitetul reunit al infor-*

---

[90] Arh. St. Buc., fond MPN (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f. 202.
[91] Vezi, mai ales, Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile*, p. 88 și urm.
[92] F. D. Roosevelt Library, Hyde Park, New York — USA, Safe File, boxes nos. 6, 167 ; USA, National Archives, Washington, DC, Record Group 59, bos no. 381 (în continuare, se va cita : NAW).
[93] NAW (740. 00119 E.W./8 — 2744).

maţiilor (Joint Intelligence Committee — J.I.C.). Sinteza prezentată şefului executivului american a *doua zi chiar după* înfăptuirea loviturii de stat la Bucureşti debuta cu aceste precizări ce fixau locul evenimentelor din România în contextul general al ostilităţilor :

> *„În această săptămînă, Germania a suferit o serie de răsturnări militare şi politice descumpănitoare. Armatele germane în nordul Franţei au luptat cu disperare să scape de încercuire şi nimicire de către forţele aliate... În final, România a pus în pericol poziţia germană din Balcani"* [94].

Insistînd asupra situaţiei militare din estul Europei, sinteza respectivă furniza detalii referitoare la ofensiva Fronturilor 2 şi 3 ucrainene în zona Iaşi-Chişinău după 20 august 1944, apreciindu-se că, în general, în sectorul menţionat, operaţiunile nu depăşiseră, înainte de cotitura României, stadiul lor „relativ static" [95].

Un capitol al sintezei din 24 august 1944 a *J.I.C.* era consacrat special României şi deciziei sale. Se reţine, înainte de toate, că gestul României, conjugat cu decizia manifestă pe atunci a Bulgariei de-a încheia armistiţiul cu Aliaţii, a *„deteriorat"* rapid poziţiile Germaniei în Balcani. România era prima ţară care *„dezerta"* din Axa fascistă şi care îşi făcuse cunoscută voinţa, tradusă deja în acel moment în viaţă, de a sprijini Naţiunile Unite în efortul lor de război contra Reichului nazist. Numirea guvernului condus de generalul C. Sănătescu — preciza documentul în discuţie — exprima coeziunea forţelor patriotice interne, în cabinet fiind reprezentate toate partidele politice importante, prin Lucreţiu Pătrăşcanu, C. Titel Petrescu, Iuliu Maniu şi C.I.C. Brătianu [96].

Sinteza prezentată de *J.I.C.* la 31 august 1944 cuprindea evaluări mai revelatoare despre importanţa internaţională a acţiunii României, căreia îi erau consacrate unele capitole speciale şi referinţe numeroase în celelalte compartimente ale materialului [97]. Comentariul pe marginea faptelor era în deplină concordanţă cu realităţile imediate militare şi politice :

> *„...Ajutată de cotitura României, armata roşie a cuprins, în decurs de o săptămînă Basarabia şi Moldova şi cea mai mare parte a Dobrogei, a pătruns prin poarta Galaţilor şi a atins Ploieştii. Forţele române controlează zona Bucureştilor şi se raportează că ele deţin, de asemenea, Braşovul"* [98].

O atare evoluţie rapidă a operaţiunilor militare făcea să se anticipeze *„prăbuşirea"* poziţiilor Reichului în Balcani ca fiind inevitabilă [99]. Nu lipseau, din sinteză, unele amănunţe despre pregătirea şi declanşarea acţiunii la Bucureşti [100]. Un capitol, intitulat *Evoluţii româ-*

---

[94] F. D. Roosevelt Library, Map Room Papers, Container no. 233, *JIC Weekly Summary*, no. 85/24. 8. 2944).
[95] *Ibidem.*
[96] *Ibidem.*
[97] Idem, *JIC Weekly Summary*, no. 86/31. 8. 1944.
[98] *Ibidem.*
[99] *Ibidem.*
[100] *Ibidem.*

nești, conchidea că ieșirea României din tabăra dirijată de Germania conducea obligatoriu la *„dezintegrarea completă"* a sistemului de apărare hitlerist din tot sud-estul Europei [101]. Pe deasupra, dacă sinteza din 24 august 1944 insistase asupra consecințelor deciziei României asupra Bulgariei, determinînd-o să se gîndească la abandonarea *Axei*, sinteza din 31 august 1944 vorbea pentru prima dată de *„influența"* gestului țării noastre și asupra Ungariei [102].

Un alt capitol al acestei ultime sinteze a *J.I.C.* avea în vedere aspectele economice ale cotiturii României în războiul mondial, precizîndu-se că nemții primiseră o grea lovitură prin pierderea regiunii petrolifere Valea Prahovei, care, anterior, asigurase în proporție de cel puțin 28% consumurile de combustibil lichid ale *Axei* pe fronturile europene. Așadar, se concludea, Reichul naxist pierdea, o dată cu cele aproximativ 30 de divizii puse la dispoziție de Antonescu, și sursa sa petroliferă *„cea mai serioasă"* [103].

Atunci cînd „distanța" între evenimentele din România și redactarea sintezelor de către *J.I.C.* va deveni mai confortabilă, consecințele multiple și profunde ale actului istoric de la 23 august 1944 se vor impune cu atît mai mult atenției analiștilor de la Washington. La 7 septembrie 1944, de exemplu, *J.I.C.* cunoștea că : diviziile române erau deja în lupta contra Germaniei și Ungariei horthyste, pe teritoriul străvechi al Transilvaniei ; că, după cotitura României, Armata Roșie avansase fulgerător spre granițele țării noastre cu Bulgaria și Iugoslavia, fiind la Porțile de Fer și că, în fine, *Wehrmachtul* începuse retragerea forțelor sale din Grecia. Totodată, Finlanda, satelitul cel mai nordic al lui Hitler, resimțise efectele pasului României, grăbindu-se să solicite U.R.S.S. încheierea armistițiului [104]. Peste alte șapte zile, *J. I. C.* stăruia asupra evenimentelor militare din nordul Transilvaniei, pentru ca la 21 septembrie 1944 să anunțe prăbușirea *„întregii poziții germane în Balcani"*. Mai apoi, sinteza din 28 septembrie 1944 a *J.I.C.*-ului vorbea în termeni clari despre *eșecul* Germaniei în al doilea război mondial, desigur și ca urmare a cotiturii României în august 1944 [105].

Comitetul reunit al informațiilor (J.I.C.) își întemeia sintezele pe informațiile culese de către toate serviciile secrete ale S. U. A. și între care s-a impus, sub raportul eficacității, *Biroul de spionaj naval (Ofiice of Naval Intelligence — O.N.I.)*. Sintezele acestui organism, de asemenea săptămînale, ajungeau și ele pe biroul personal al președintelui Roosevelt : 49 în 1942, cîte 53 în 1943 și 1944, 15 între 3 ianuarie și 11 aprilie 1945 [106]. Nu mai puțin interesante decît sintezele *J.I.C.*-ului, acelea ale *O.N.I.*-ului au completat imaginea *Casei Albe* în privința evenimentelor din România. Una din aceste sinteze era datată chiar la 23 august 1944 și, dată fiind diferența de fuse orare între București și Washington, a putut include comentarii pe marginea actului istoric din acea zi :

---

[101] *Ibidem*, f. 6—8.
[102] *Ibidem*, f. 6.
[103] *Ibidem*, f. 18—19.
[104] Idem, *JIC Weekly Summary*, no. 87/7.9. 1944.
[105] Idem, *JIC Weekly Summary*, no. 90/28.9. 1944.
[106] Idem, Containers nos. 221—224.

„România a acceptat condițiile de pace ale Aliaților. Decizia a fost anunțată la 23 august într-o emisiune radio — difuzată din București de către regele Mihai, care și-a chemat concetățenii să se ralieze noului cabinet democratic și să ia armele împotriva Germaniei. După defecțiunea Italiei în urmă cu aproape un an, România, în virtutea poziției ei strategice și a resurselor economice, devenise cel mai important dintre sateliții Germaniei. Modificarea bruscă de către ea a taberei militare constituie o gravă înfrîngere pentru Germania" [107].

„Acțiunea României — se aprecia, de asemenea — *deschide o largă breșă în frontul balcanic al lui Hitler. Ea poate grăbi deliberările guvernului bulgar* (de-a semna armistițiul cu Aliații — n. ns.). *Ea pune în pericol garnizoanele germane din insulele egeene, din Grecia și Iugoslavia Pentru poporul german însuși, care-și amintește cum capitularea Bulgariei a constituit începutul sfîrșitului în anul 1918. Știrile de la București vor fi la fel de amenințătoare ca și celelalte aflate în această tragică vară"* [108].

Specialiștii *O.N.I.*-ului au întrevăzut că Germania va pierde neîntîrziat zona petroliferă [109]. Capitolul *Frontul răsăritean* din sinteza datată 23 august 1944 amintea că, după decizia României, *aici* se mutase după mai multe luni de inactivitate, interesul pentru soarta ostilităților [110].

La 30 august 1944, *O.N.I.* a revenit asupra *„avantajelor"* obținute de Armata Roșie în sud-estul Europei după cotitura României [111]. *Wehrmachtul* se confrunta cu noi și mari *„dificultăți"*, acestea rezultînd din luptele angajate în acele zile de armata română, care eliberase singură Bucureștii, prima capitală de pe continent din care hitleriștii fuseseră alungați de către forțele rezistenței naționale fără nici un ajutor din partea Aliaților. Nemții — preciza sinteza menționată — se băteau *„neobișnuit de feroce"* în regiunea petroliferă, unde totuși succesele forțelor patriotice române erau lesne previzibile [112]. Serviciul de spionaj al Marinei americane descoperea și el că faptele românilor din august 1944 se repercutaseră deopotrivă asupra comportamentului Sofiei și Budapestei, silindu-l totodată pe Hitler să-și retragă în grabă forțele din Grecia și Iugoslavia, pentru a nu le pierde definitiv după ce Armata Roșie ar fi stabilit contactul cu unitățile mareșalului Tito [113]. Descriindu-se operațiunile de pe teatrul de est, se recunoștea fără rezerve că ofensiva trupelor sovietice în zona Iași — Chișinău permisese Uniunii Sovietice, în condițiile victoriei române, să repurteze un succes *„de proporțiile Stalingradului"* pe plan militar și cu mari consecințe politico-diplomatice și teritoriale [114]. În același context, fapta României era cu atît mai mult

[107] Idem, *The ONI Weekly*, vol. III, no. 34/23. 8. 1944, p. 2611
[108] *Ibidem.*
[109] *Ibidem*, p. 2613.
[110] *Ibidem*, p. 2628.
[111] Idem, *The ONI Weekly*, vol. III, no. 35/30. 8. 1944, p. 2685.
[112] *Ibidem*, p. 2686.
[113] *Ibidem*, pp. 2687, 2704.
[114] *Ibidem*, p. 2705.

apreciază cu cît era comparată cu succesul Aliaților în Vest în cursul aceleiași săptămîni — eliberarea Parisului. Pentru Germania perspectivele continuării războiului deveniseră, în consecință, sumbre : pierderea *„aproape sigură"* a petrolului românesc reprezenta o altă *„serioasă lovitură fizică și morală"*. Importanța *„enormă"* a petrolului românesc pentru *Axă* în acel moment a făcut să sporească — citim într-o altă *sinteză a O.N.I.*-ului — prețul cotiturii României în cel de-al doilea război mondial la 23 august 1944 [115].

Concluzia ce se impune din examinarea acestor documente străine întărește rezultatele cele mai recente ale studiilor de specialitate ce înscriu acțiunea română din august 1944 între *marile cotituri* ale celui de-al doilea război mondial în ansamblu.

Așa după cum se știe, ieșirea României din *Axa* fascistă și înrolarea ei în tabăra Națiunilor Unite în războiul contra Germaniei și a sateliților ei a avut un larg ecou în presa internațională, ce a sesizat imediat consecințele pozitive ale acțiunii pentru desfășurarea ostilităților în ansamblu. Cercetarea atentă a unor ziare occidentale prestigioase [116] atestă că în perioada 24—31 august 1994 respectivele cotidiene au consacrat, pe spații ample, comentarii de substanță faptelor din țara noastră. Astfel, la numai cîteva ceasuri după doborîrea dictaturii antonesciene, „The New York Times" considera că : *„Din punct de vedere politic și militar, dezertarea României, din Axă reprezintă un triumf major pentru Aliați"* [117]. În continuare, se prezentau consecințele „logice" ale acțiunii României pe plan strategic : deschiderea drumului Armatei Rosii spre Bulgaria, Iugoslavia și Ungaria, pe de o parte, iar pe de alta, prăbușirea „spatelui" german bazat pe linia Marea Neagră — Carpați [118]. În ziua următoare, revenind cu noi detalii asupra însemnătății faptului pentru continuarea ostilităților împotriva Germaniei, același ziar considera : „Istoria poate foarte bine să consemneze defecțiunea României (din punctul de vedere al taberei naziste" — n.ns.) ca unul dintre evenimentele decisive ale întregului război" [119]. Cu alt prilej, se aprecia că reorientarea României în conflict provocase o „serioasă slăbire" *Axei*, fiind previzibile imediate „rezultate de o mare semnificație politică" și „prăbușirea întregii poziții germane în Balcani" [120]. În sfîrșit, în aceeași zi, titlul unui articol datorat lui S. L. Sulzberger spunea totul despre însemnătatea gestului României : *Pentru Germania se profilează dezastrul în Balcani. Numai pierderea petrolului românesc ar putea fi fatală planurilor ei de război* [121]. În același spirit, „The Evening Star" s-a referit la „marea importanță" a acțiunii României [122] iar „The Washington Post", remarcînd că decizia țării noastre surprinsese pe Aliați, a prevăzut „profunda influență" a ei asupra celorlalți sateliți ai Germa-

---

[115] Idem, *The ONI Weekly*, vol. III, no. 36/6.9. 1944, p. 2785.
[116] Cf. Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944...*, p. 442 și urm.
[117] „The New York Times", no. 31 624 din 24. 8. 1944, p. 11.
[118] *Ibidem*.
[119] Idem, no. 31 625 din 25. 8. 1944, p. 12.
[120] Idem, no. 31 627 din 27. 8. 1944, Section 4, p. 3.
[121] *Ibidem*, Section C, p. 5.
[122] Idem, no. 36 641 din 26. 8. 1944, p. A—6.

niei, concomitent cu deposedarea Reichului de perimetrele petrolifere de pe Valea Prahovei ce acopereau pe atunci 1/3 din nevoile sale [123].

Istoricii americani, mai demult ori mai recent, au insistat asupra semnificației politico-deplomatice, militare, economice și psihologice a actului de la 23 august 1944 pentru determinarea evenimentelor la nivelul continentului european ori pentru precizarea raporturilor între Marii Aliați [124]. Paul Quinlan a calificat gestul României drept „*o lovitură majoră*" pentru Germania [125].

Documentele descoperite în arhivele americane publice și particulare, în mare măsură publicate, oferă cititorului o imagine și mai completă despre rostul actului de la 23 august 1944 în desfășurarea ultimei faze a conflagrației mondiale. Rezervîndu-ne dreptul de-a reveni asupra conciliabulelor diplomatice inițiate imediat după doborîrea dictaturii antonesciene îndeosebi pe „canalul" Washington — Londra — Moscova București — Ankara / Istanbul — Stockholm — Cairo, să reținem că faptul trecerii României în tabăra Națiunilor Unite a fost luat în considerație, în planurile sale militare, și în corespondența sa secretă, de către generalul Dwight („Ike") Eisenhower, comandantul forțelor expediționare aliate de pe teatrul din vestul Europei [126]. Anterior zilei de 23 august 1944, S.U.A., prin reprezentanții oficiali la Stockholm [127], Ankara / Istanbul [128] sau Cairo [129], au urmărit eforturile României de-a se degaja din *Axa* fascistă, după cum Cordell Hull, șeful *Departamentului de Stat*, s-a implicat personal pentru a bara calea realizării unui acord bilateral (apoi trilateral) anglo-sovieto-american privind împărțirea Europei est-centrale în sfere de influență [130]. La 23—26 august 1944, *Departamentul de Stat* a fost „alertat" din diverse direcții cu știri despre evenimentele de la București și implicațiile lor, precum : detalii de la Cairo despre comunicarea primită din București în sensul că la 26 august 1944 opoziția se decisese „să treacă la acțiune" [131] ; informație tot din Cairo invocînd un răspuns oficial la demersul noului ministru român al afacerilor externe, Grigore Niculescu-Buzești, de a se semna *imediat* un armistițiu între România și puterile Națiunile Unite [132] ; telegrama ambasadorului A. Harriman de la Moscova către Cordell Hull cu notații relativ la reflectarea actului de la 23 august 1944 în presa sovietică [133] ; telegrama ambasadorului Steinhard de la Anka-

---

[123] Idem, no. 24 906 din 24.8.1944, p. 2.

[124] Cf. indeosebi Herbert Feis, *Churchill-Roosevelt-Stalin The War They Waged and the Peace They Thought*, Princeton, Princeton University Press, 1957, p. 413 și urm.

[125] Dr. Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 103.

[126] Alfred D. Chandler, Jr., et. al., eds., *The Papers of Dwight David Eisenhower. The War Years*, IV, Baltimore — London, The Hopkins Press, 1970, p. 2094 (D. D. Eisenhower către G. C. Marshall, 24. 8. 1944).

[127] Vezi, în mod special, *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers, 1944, IV, Europe*, Washington, 1966, p. 133 și urm.

[128] *Ibidem.*

[129] *Ibidem.* Cf. și *Ambasador Mac Veagh Reports/Greece, 1933—1947*, ed. by John O. Iatrides, Princeton University Press, 1980, p. 462 și urm.

[130] Cf. Cordell Hull, *The Memoirs of...*, New York, Macmillan, 1948, p. 1 451 și urm.

[131] Gh. Buzatu, ed., *Actul de a 23 August 1944...*, p. 517.

[132] *Ibidem*, p. 517—518.

[133] NAW (740.00119 E.W./8 — 2544 — telegrama nr 3152 din 25.8.1944).

ra cu detalii despre pregătirea și înfăptuirea acțiunii de doborîre a regimului antonescian [134]; raportul *O.S.S.*-ului din 2 octombrie 1944 referitor la stadiul raporturilor româno-germane în momentul declanșării insurecției și la întoarcerea armelor de către trupele române împotriva *Wehrmachtului*, cum și considerații din cele mai interesante: *„...Luptele terestre care au avut loc între forțele germane și române după 23 august au fost mai înverșunate decît probabil au realizat cei din afară. Există toate dovezile că în această luptă armata română a făcut față în mod excelent și a făcut serioase pierderi germanilor...“* [135]; raportul nr. 31 din 25 octombrie 1944 al lui Frank G. Wisner, șeful unei unități a *O.S.S.*-ului prezentate la București [136]; întocmirea, la 25 august 1934, pentru uzul președintelui Roosevelt, a unui *memorandum* secret cuprinzînd „schița cronologică“ a demersurilor secrete ale delegaților români în vederea unui armistițiu cu Națiunile Unite în perioada noiembrie 1943 — iulie 1944 [137]. După terminarea ostilităților, cea mai înaltă prețuire oficială ce s-a dat gestului României din 23 august 1944 se regăsește în ordinul *(Citation)* semnată de președintele Harry Truman pentru acordarea *Legiunii de merit* Șefului Statului român. Se aprecia faptul că, la 23 august 1944, s-a adus la știința națiunii române decizia privind eliberarea României de sub jugul nazist și angajarea armatei contra trupelor germane de pe teritoriul național; răspunsul armatei și națiunii române a fost entuziast și prompt; astfel că, *„în decurs de numai cîteva zile, cea mai mare parte a teritoriului României a fost eliberat de sub controlul nazist și linia principală de rezistență germană pe frontul de Sud-Est a fost retrasă cu peste 500 km spre nord-vest“*. Acțiunea în *sine* a României a însemnat — conchidea șeful executivului american — *„contribuție remarcabilă pentru cauza libertății și democrației“* [138]. Recunoaștem în cuprinsul acestui document roadele acțiunii pozitive de informare desfășurate de către reprezentanții S.U.A. la București, iar, între ei, Burton Y. Berry, care în primăvara anului 1945 a primit un memoriu din partea lui Iuliu Maniu și din care citățm: *„...Prin actul de la 23 august* [1944], *ea* [România] *s-a situat de partea Aliaților, aducînd cauzei lor servicii incontestabile: frontul dintr-o dată mutat cu peste 500 km spre Vest, o întreagă armată germană capturată sau forțată să abandoneze cea mai mare parte a materialului său, obstacole serioase precum Carpații, care ar fi putut îngădui armatei germane ridicarea unei linii de rezistență depășită aproape fără dificultăți de către Armata Roșie, Balcanii — ocoliți totul conducînd în sfîrșit la o veritabilă prăbușire a sistemului german din Sud-Est [...] Nu se poate nega faptul că actul de la 23 august n-a fost unul dintre episoadele importante ale războiului în Europa...“* [139]

* * *

[134] Idem (740.00119 E.W./8 — 2944 — telegrama nr. 1592 din 29.8.1944).
[135] *23 August 1944. Documente*, II, p. 772.
[136] NAW, R.G. 84 (871.00/11 — 144).
[137] Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944...*, pp. 523—525.
[138] Apud Arthur Gould Lee, *Crown against Sickle. The Story of King Michael of Rumania*, London-New York, Hutchinson and Co., 1950, p. 137
[139] NAW, Box 6838 871.00/4 — 1945 (telegrama nr. 243 din 19.4. 1945, Berry către Stettinius, secretarul de stat al SUA).

Londra — după cum s-a menționat deja — a fost prima capitală aliată care *a lua act* de cotitura României, adoptînd o atitudine în raport cu semnificația majoră a evenimentului. După ce, la orele 23, în seara zilei de 23 august 1944, B.B.C.-ul s-a adresat direct ascultătorilor români [140], la orele 23,15 el își informează ascultătorii unguri, presărînd în contextul știrilor-brute captate de la București și cele dintîi comentarii sau evaluări demne de a fi cunoscute *la Budapesta : „O știre foarte importantă ne sosește din Răsărit : regele Mihai al României a acceptat armistițiul propus de Rusia Sovietică, alăturîndu-se Aliaților. În proclamația dată de către Majestatea Sa regele Mihai I nu se recunoaște dictatul de la Viena prin care s-a răpit României o mare parte din Ardeal ; guvernul este format din lideri democrați, în frunte cu domnii Maniu și Brătianu. Ultima știre sosită din București anunță că noul președinte al guvernului român este generalul Constantin Sănătescu"* [141]. În cursul nopții de 23-24 august 1944, *B.B.C.*-ul și diverse agenții de presă britanice, americane, sovietice se vor concentra treptat asupra gestului României [142], formulîndu-se aprecieri din cele mai interesante în privința *consecințelor*. La 24 august 1944, ora 4,30, Agenția „Reuter" a difuzat probabil primul comentariu mondial pe această temă : *„Capitularea României* [143] *trebuie să aibă urmări importante asupra războiului din Europa de Est [...] Două mari grupuri de armată sovietice* [fronturile 2 și 3 ucrainene] *sînt acum libere pentru alte mișcări. Acest fapt înseamnă că 30—40 divizii sovietice sînt disponibile pentru un alt teatru de război. [...] Drumul spre Bulgaria, Iugoslavia de Est și Ungaria este deschis. De asemenea, Dunărea este nu mai puțin deschisă Armatei Roșii, iar Cîmpia Ungară și Budapesta sînt acum direct amenințate..."* [144]

În acele momente, Londra a fost informată ori *s-a informat* în primul rînd prin captarea, înregistrarea și traducerea simultană a documentelor difuzate după ora 22 de către posturile române de radio. În arhivele britanice am avut, în 1986, plăcuta surpriză de-a afla textele următoarelor documente captate de monitoarele *B.B.C.*-ului : — proclamația regelui (orele 22,20 ; 24,00 și 01,00) [145] ; textul integral al decretului-regal stabilind componența guvernului român condus de C. Sănătescu (orele 22,25) [146], un extras din declarația guvernului român (24 august 1944, ora 01.00), întreruptă în final, dar precizînd că dictatura a fost doborîtă și că *„«poporul reintră în drepturile sale. Regimul politic pe care-l vom urma va fi un regim democratic că libertatea publică și drepturile cetățenilor vor fi garantate și respectate»"* [147] ; declarația noului guvern român semnată de generalul C. Sănătescu (24 august 1944,ora 03,13), care, în final, preciza imperativele momentului : *„«siguranța păcii și restaurarea unui regim democratic»"* [148].

---

[140] Vezi, mai sus, p. 232.

[141] Arh. St. Buc., fond MPN (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f. 202.

[142] Gh. Buzatu și colaboratori, *op cit.*, p. 92 și urm.

[143] Vezi nota 55.

[144] Arh. St. Buc., fond MPN (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f 213—214.

[145] Great Britain, Public Record Office, London — Kew, Foreign Office — 371/44005 (în continuare, se va cita : PRO, FO).

[146] *Ibidem.*

[147] *Ibidem.*

[148] *Ibidem.*

Evenimentele din România l-au surprins pe premierul britanic Winston S. Churchill în Italia, iar în *memoriile* sale, ce aveau să se bucure de o celebritate mondială după terminarea războiului, el va reține că gestul României a provocat *„o răsturnare completă a situației militare"* [149]. Prăbușirea frontului german survenită în sud-estul continentului îngăduia Armatei Roșii să vizeze de-a dreptul Viena ca obiectiv [150]. În istoria oficială britanică consacrată celui de-al doilea război mondial s-a reținut și această recunoaștere esențială a premierului Churchill : *„Trecerea României de partea cauzei aliate a dat sovieticilor un mare avantaj și acesta poate fi că ei vor intra în Belgrad și Budapesta și, posibil, în Viena, înainte ca Aliații occidentali să fi străbătut Linia Siegfried. Oricît de dorită ar fi o asemenea incursiune sovietică, efectul său politic asupra Europei Centrale și Sudice poate fi formidabil în cel mai înalt grad"* [151]. La 29 august 1944, în Napoli fiind, premierul a expediat președintelui Roosevelt unul din obișnuitele mesaje din vremea războiului, prilej de a-și împărtăși impresiile provocate de ultimele două succese militare aliate de anvergură — eliberarea Parisului și abandonarea *Axei* de către România : *„... Glorioasele evenimente din Franța și din Balcani au modificat complet întreaga perspectivă a războiului și cu un popor ca cel german se poate petrece* [în consecință] *orice"* [152]. Că Churchill era într-o bună dispoziție, determinată de condițiile precizate, o deducem și din *jurnalul* lui Harold Macmillan, care, la 28 august 1944, l-a vizitat pe premier la Pomigliano, unde l-a găsit într-o *excelentă stare de spirit, datorată mai cu seamă ultimelor știri de pe cîmpurile de bătălie și evenimentelor surprinzătoare din România..."* [153]

Documentele depistate în arhivele londoneze conduc pe istoric și cititor, deopotrivă, în tainele conducerii militare britanice din epoca celui de-al doilea război mondial, fiind posibil, de exemplu, să pătrundem considerentele care au stat la baza strategiei și tacticii forțelor imperiale angajate pe diverse teatre de luptă, iar, în context, intențiile și deciziile interesînd România. Un rol aparte — ca să nu spunem determinant — în direcționarea eforturilor de război ale Marii Britanii a revenit Comitetului Șefilor Statelor Majore *(Chiefs of Staff Committee — C.O.S.)* care depindea nemijlocit de Cabinetul de război *(War Cabinet)*. În perioada aflată în discuție, acest comitet reunea pe șefii statelor majore generale ale armatei terestre, forțelor aeriene și navale, respectiv feldmareșalului Sir Alan F. Brooke, mareșalul Sir Charles F. A. Portal și amiralul de flotă Sir Andrew B. Cunningham, asistați de un secretariat ; pentru orice problemă specifică, înaltul for militar putea convoca și audia persoanele care erau cel mai în măsură să furnizeze informații ori să sugereze măsuri ce să apropie trupele imperiului de victoria depli-

---

[149] Winston S. Churchill, *Mémoires sur la Deuxième Guerre mondiale*, VI, *Triomphe et tragédie*, Paris, Plon, 1953, p. 86.

[150] *Ibidem*.

[151] Apud John Ehrman, *History of the Second World War : Grand Strategy*, vol. 5, London, HMSO, 1956, p. 402.

[152] Warren F. Kimball, ed., *Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence, III, Alliance Declining (February 1944 — April 1945)*, Princeton, Princeton University Press, 1984, p. 299

[153] Harold Macmillan, *War Diaries. Politics and War in the Mediterranean January 1943 — May 1945*, London, Macmillan, 1985, p. 510.

nă asupra forțelor statelor *Axei* fasciste. În august 1944, mai cu seamă după abandonarea *Axei* de către România *C.O.S.*-ul a dezbătut în mai multe rînduri situația țării noastre și a dispus directivele de rigoare. Astfel, la 10 august 1944 el a avut în atenție o scrisoare a liderului diplomației britanice, A. Eden, și care făcea diverse propuneri relativ la „reprezentarea" Angliei în România, Ungaria și Bulgaria, după ce aceste țări ar fi „capitulat" (sic !) ; titularul *Foreign Office*-ului insista ca, cel puțin în prima fază, să se aibă în vedere o participare la o comisie de control tripartită (anglo-sovieto-americană), reprezentarea fiind „predominant unilaterală" [154]. La 26 august 1944, orele 11, *C.O.S.*-ul stăruia pentru prima dată asupra evenimentelor din România, astfel că minuta ședinței respective reține, sub titlul *Armistițiul cu România* (punctul 4), următoarele : *„Comitetul ia notă de cele trei telegrame de la Cairo* [155] *privind situația din România și solicitînd să se bombardeze anumite obiective în România"* [156]. După două zile, la 28 august 1944, *C.O.S.*-ul, confruntat cu evoluțiile din sud-estul continentului, a luat în considerație solicitarea generalului Henry Wilson, comandantul suprem al forțelor aliate din Mediterana, de a i se extinde atribuțiile „în legătură cu situația din România și Bulgaria" [157]. O atenție aparte s-a dat pregătirii și trimiterii la București a misiunilor militare britanică și americană, acțiune ce cădea în sarcina generalului Wilson și punea în discuție reglementarea unor probleme cu autoritățile militare sovietice [158]. Am putea spune că *obligatoriu* s-a instalat în atenția *C.O.S.*-ului problema efectelor dezertării României din Axă asupra consumului de produse petroliere de către Germania purtînd un război total [159]. La 2 septembrie 1944, Comitetul a revenit asupra realităților românești atunci cînd a examinat corespondența diplomatică schimbată în ultimele zile între Londra și Moscova, stăruind asupra *proiectului convenției de armistițiu* cu România avansat de U.R.S.S. și a comentariilor propuse pe seama lui de către *Foreign Office* [160] ; cei prezenți au propus inserarea în proiect a unei mențiuni speciale privind navele maritime, în rest însușindu-și opțiunile *Foreign Office*-ului, în sensul că : va fi un singur semnatar militar al convenției de armistițiu, și anume un general sovietic (Sir Archibald Hye și Sir Douglas Evill, adjuncții șefilor statelor-majore generale ale trupelor terestre și aeriene) ; sovieticii căpătau dreptul de-a se pronunța „în aproape orice problemă" ceea ce s-a apreciat ca fiind „politicește acceptabil" (Sir Douglas Evill) [161]. În continuare, la 11 septembrie 1944, adică în momentul cînd la Moscova se desfășurau negocierile de armistițiu între delegații aliați și cei români [162], *C.O.S.*-ul, ascultîndu-i pe Sir Orme Sargent și D. F. Howard din cadrul *Foreign Office*-ului, a admis — cercetînd situația politico-militară a Greciei —

---

[154] PRO, Cabinet 80/86, f. 188—189 [COS (44) 720(0)].
[155] Adresate *Foreign Office*-ului (sub numerele 1955, 1965 și 1966) (n. ns. — Gh. B.).
[156] PRO, Cabinet 79/80, f. 47 [COS (44) 288 the Meeting (4)].
[157] *Ibidem*, f. 56 [COS (44) 289 th Meeting (7)].
[158] *Ibidem*, f. 72—73 [COS (44) 290 th Meeting (11) — 29.8. 1944].
[159] *Ibidem*, f. 129 [COS (44) 292 th Meeting (12)].
[160] *Ibidem*, f. 205 [COS (44) 296 th Meeting (6)].
[161] *Ibidem*, f. 206.
[162] Pentru detalii, cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, pp. 336—346.

că penetrația sovietică în Balcani putea să diminueze „influența noastră [britanică] în această zonă" [163].

Dependent direct de *C.O.S.*, dar tot în cadrul *War Cabinet*-ului, statul major reunit al planificării militare *(Joint Planning Staff — J. P.)* pregătea rapoartele în baza cărora Sir Alan Brooke și colegii săi au decis în perioada investigată trimiterea unei mici misiuni militare în România, independent de o misiune de control mai largă care trebuia expediată ulterior pentru a coopera cu sovieticii la aplicarea condițiilor convenției de armistițiu [164]. Tot în subordinea *C.O.S.* -ului și a cabinetului de război se afla un alt organism deosebit de eficace la vremea respectivă ca și în tot cursul războiului — *Subcomitetul reunit al informațiilor (Joint Intelligence Sub-Committee — J.I.C.)*, care, adunînd pe șefii / reprezentanții faimoaselor servicii secrete britanice *(Intelligence Service*-ului — *M. I. 6.*, birourile armatelor terestră, navală și aeriană etc.), a ajuns cu adevărat să reprezinte nucleul activității de spionaj-contraspionaj militar, politic, economic a Imperiului. Din rațiuni diverse, însă mai ales dat fiind că pentru Aliați prezenta un mare interes evaluarea capacității de rezistență a Germaniei în război, *J.I.C.*-ul și-a aplecat privirile asupra statelor *Axei*, a Reichului nazist în chip cu totul special. Un exemplu ni-l oferă chiar minuta reuniunii *J.I.C.*-ului din 18 august 1944, cînd s-au apreciat cu realism posibilitățile de prelungire a ostilităților de către Hitler și ultimii săi „aliați" : țelul fundamental al Berlinului — citim din minuta respectivă — era acela *„de a cîștiga timp"*, căci, în ceea ce-i privea pe neutralii și sateliții europeni ai Reichului, lucrurile erau cît se poate de clare ; aceștia realizaseră că *„înfrîngerea Germaniei nu mai poate fi amînată multă vreme"* și exemplificările date în privința Finlandei, Bulgariei, Ungariei și României erau pe deplin concludente [165]. Despre România, de exemplu, se știa că mareșalul Antonescu, în urma retragerilor de trupe germane de pe frontul staționar din nord-estul țării", ar fi făcut cunoscut Berlinului *„cu claritate"* că se considera *„liber"* să negocieze armistițiul cu Aliații [166]. Totuși, nefiind în cunoștință de cauză cu decizia și posibilitățile de acțiune ale forțelor patriotice și democratice din România de-a doborî dictatura antonesciană și cu eventuale consecințe, *J.I.C.*-ul, în ciuda eficacității informative și a prestigiului de care se bucura, nu a putut, la 21 august 1944, să intuiască cotitura de la București, preocupîndu-se în consecință de posibilele evoluții politico-diplomatice și militare în sud-estul continentului. Decizia luată în atare condiții reclama cu claritate continuarea bombardamentelor asupra țărilor din Sud-Est, cu mențiunea specială că : *„obiectivele petroliere prezintă încă prioritate de vîrf"* [167]. O altă reuniune din aceeași zi a *J.I.C.*-ului a analizat stadiul producției de țiței a României, interesul pentru Germania și recentele bombardamente aliate asupra rafinăriilor de pe cuprinsul celui de-al III-lea Reich [168]. Concluzia subcomitetului era cu totul optimistă din punctul

[163] PRO, Cabinet 79/80, f. 340 [COS (44) 304 th Meeting (11)].
[164] *Ibidem*, ff. 98—102 [JP (44) 228 (Final) — 28.8.1944] ; *ibidem*, ff. 106—108 [JP (44) 229 (Final) — 29.8. 1944].
[165] Idem, Cabinet 79/79, f. 352—353 [JIC (44) 354 (0) Final].
[166] *Ibidem*, f .353.
[167] *Ibidem*, f. 343 [JIC (44) 367 (0)].
[168] *Ibidem*, f. 349—350 [JIC (44) 365 (0) Final].

de vedere al Aliaților : „*În final* — citäm din *raportul* prezentat de către reprezentanții serviciilor secrete britanice la nivelul *J.I.C.*-ului — *este evident că politica aliată de atacare a producției petroliere, stocurile etc. ale Germaniei o amenință pentru prima dată cu o potențială situație fatală și că aceasta este pentru ea cea mai serioasă problemă economică cu care se confruntă în prezent*“ [169]. În ziua următoare, la 22 august 1944, Comitetului șefilor statelor majore i-au parvenit concluziile *J.I.C.*-ului sancționîndu-le prin însușirea recomandării că „*obiectivele petroliere trebuie să rămînă cea mai înaltă prioritate pentru operațiunile aeriene împotriva Europei sud-estice*“ [170]. De remarcat că, simultan, *C.O.S.*-ul, cu numai aproximativ 31 de ore înaintea declanșării loviturii de stat care a condus la prăbușirea întregului front balcanic al lui Hitler, a luat act și de sugestiile *J.I.C.*-ului privitoare la o „posibilă“ retragere a *Wehrmachtului* din Balcani [171].

La 23 august 1944, *C.O.S.*-ul s-a întrunit cu începere de la ora 11, astfel că nu a putut cum să stăruie asupra evenimentelor din România [172], aflate, în acele momente, la stadiul de dare a *startului*. Convocat iarăși după aproape 24 de ore (24 august 1944, ora 10,30), Comitetul șefilor de state majore a avut înscris ca *punct special* pe ordinea de zi *Armistițiul cu România*, impunînd în consecință *J.I.C.*-ului „*să pregătească de urgență un scurt raport asupra implicațiilor — din punct de vedere german — ale armistițiului românesc*“ [173]. Comitetul reunit al informațiilor s-a conformat dispozițiilor primite și, în zilele ce au urmat a ținut la curent oficialitățile londoneze cu știri semnificative atît despre pregătirea și declanșarea acțiunii de la București, cît și despre urmările ei politice și militare la scara sud-estică a bătrînului continent. Într-un asemenea cadru, la 28 august 1944 *J.I.C.*-ul a întocmit o amplă și pertinentă sinteză intitulată *Situația Germaniei în Balcani* [174], semnată de E. G. N. Rushbrooke, J. A. Sinclair, F. F. Inglis și A. N. Noble. Nefiind posibil să reproducem aici întreg documentul, vom preciza că examenul situației militare a Reichului nazist la momentul indicat are aproape exclusiv la bază determinările rezultînd din „*recentele evenimente*“ din România, planificate inițial pentru 26 august 1944 însă survenite cu trei zile mai devreme în urma unei „împrejurări neașteptate“ ce a avantajat forțele patriotice ; doborîrea dictaturii antonesciene și retragerea României din *Axă* erau dorite de națiune și armată, care se situează „*temeinic*“ în spatele guvernului și a șefului statului român [175]. Dintre informațiile și aprecierile cuprinse în sinteza *J.I.C.*-ului, mai reținem :

— faptul că guvernul generalului C. Sănătescu a încercat să obțină ca forțele germane să se retragă ele însele din țară, dar că forțele *Wehrmachtului* au ignorat acordul, atacînd și bombardînd Bucureștii, ceea ce a provocat declarația de război a României la 25 august 1944 [176] ;

---

[169] *Ibidem*, f. 351.
[170] *Ibidem*, f. 338 [COS (44) 283 rd Meeting (2)].
[171] *Ibidem*, f. 339.
[172] *Ibidem*, f. 193—194 [COS (44) 285 th Meeting (0)].
[173] Idem, Cabinet 79/80, f. 20 [COS (44) 286 th Meeting (14)].
[174] *Ibidem*, ff. 240—143 [JIC (44) 379 (0) Final]
[175] *Ibidem*, f. 140.
[176] *Ibidem*.

— Că sovieticii şi-au reconfirmat dorinţa de a negocia condiţiile de armistiţiu oferite României în aprilie 1944, cu unele modificări *„minore"* [177];

— că situaţia trupelor germane aflate în România a devenit *„fără speranţe"* [178];

— că situaţia Ungariei horthyste s-a complicat foarte mult după retragerea României din *Axă*, mai ales că noul guvern de la Bucureşti a declarat hotărît că va lupta pentru eliberarea teritoriului transilvan pierdut prin dictatul de la Viena, fiind susţinut în această privinţă de către puterile aliate, de către U.R.S.S. în mod special [179];

— că Bulgaria, de asemenea, s-a resimţit de pe urma evoluţiilor politice şi militare din România [180];

— că era posibil ca, în urma *„recentei serii de dezastre"* militare şi a *„pierderii petrolului românesc, să se producă „o schimbare fundamentală în strategia germană"* : renunţarea de către Cartierul General la strategia de pînă atunci, de-a se evacua teritoriile ocupate în Europa *„numai sub presiune aliată"*, pentru a se recurge la evacuări cu scopul *„de a se crea forţe disponibile pentru eventuala apărare a Reichului"* [181]. În atare condiţii, abandonarea Balcanilor, a întregii Europe est-centrale de către forţele *Werhmachtului* apărea ca sigură, deşi, în cazul cînd Înaltul comandament hitlerist se decidea pentru o „retragere prin luptă" se putea întrevedea *„un proces lent şi costisitor"* pentru cel de-al III-lea Reich [182].

O problemă de mare însemnătate luată în studiu de către *J.I.C.* în vara anului 1944 în genere, după cotitura României îndeosebi, a fost aceea referitoare la capacităţile Reichului de a se aproviziona cu produse petroliere şi, în consecinţă, efectele penuriei acute de combustibili lichizi asupra strategiei *Wehrmachtului*. La 26 august 1944, Subcomitetul reunit al informaţiilor din Londra a făcut noi recomandări privind *priorităţile* bombardării unor obiective din sud-estul european, admiţînd ca — după recentele evenimente din România şi Bulgaria [183] — cele două ţări să nu mai figureze în atenţia aviaţiei strategice anglo-americane, pe listă rămînînd, la prima ordine, obiectivele petroliere din Ungaria, Austria şi Cehoslovacia [184]. Situaţia propriu-zisă a Germaniei la capitolul aprovizionărilor cu produse petroliere făcea, o dată la două săptămîni, obiectul cîte unui *raport* al *J.I.C.*-ului, astfel că, după ultimul document de acest gen, din 21 august 1944[185], decizia României a impus o reevaluare a datelor fundamentale ale problemei. *Raportul* din 26 august 1944, întărind concluzia celui precedent, evidenţia o dată în plus că lipsa de produse petroliere devenise *„un factor major ce limita strategia germană şi eficienţa operaţională"* a trupelor *Wehrmachtului* [186].

---

[177] *Ibidem.*
[178] *Ibidem*, f. 141.
[179] *Ibidem.*
[180] *Ibidem*, f. 142.
[181] *Ibidem.*
[182] *Ibidem*, f. 142—143
[183] Era vorba de decizia guvernului de la Sofia de a cere unităţilor *Wehrmachtului* să evacueze teritoriul bulgar.
[184] PRO, Cabinet 79/80, f. 76 [JIC (44) 381 (0)].
[185] *Ibidem* [JIC (44) 365 (0)].
[186] *Ibidem*, f. 77 [JIC (44) 371 (0) Final].

În ce privește criza resurselor de combustibili lichizi pentru Reich, ea decursese din atacurile aviației anglo-americane, la care se adăugase faptul cu totul recent că *„Germania este confruntată cu pierderea iminentă și definitivă a tuturor aprovizionărilor din România"* [187]; se estima că lipsa „rezervorului" românesc diminua cu aproximativ 15% capacitățile Reichului în domeniul resurselor petroliere [188].

Un nou *raport al J.I.C.*-ului, consacrat în mod special *Efectului capitulării României* [189] *asupra poziției petroliere a Germaniei*, s-a întocmit și prezentat forurilor britanice la 30 august 1944 [190]. Din documentul respectiv, întemeiat pe realități și cifre concrete simbolizînd locul și semnificația resurselor de „aur negru" ale României în funcționarea economiei de război germane, desprindem concluzia finală în sensul că retragerea Bucureștilor din *Axa* fascistă *„a sporit imens dificultățile petroliere ale Germaniei"* [191]. Un *raport* ulterior al *J.I.C.*-ului va întări această concluzie, menționîndu-se, la 4 septembrie 1944, că producția de produse petroliere a Reichului scăzuse cît se poate de drastic datorită bombardamentelor aliate și *„defecțiunii României"* [192]. Pentru luna septembrie 1944 se estima ca nivelul producției de petrol să atingă doar 43 de procente față de perioadele considerate „normale" [193]. Avînd în vedere consecințele unei atare degringolade a unuia dintre produsele fundamentale pentru conducerea războiului, șefii serviciilor secrete britanice aveau toate motivele să se declare optimiști, asigurînd [194] în încheiere organismele de profil londoneze că *„situația militară a Germaniei va deveni chiar mai rea decît este în prezent"* !

Rămînînd în domeniul serviciilor secrete britanice, aici este locul nimerit să consemnăm că evenimentele din august 1944 din România, cu preludiile, desfășurările și consecințele lor, și-au aflat ecoul cuvenit și în buletinele de informare pe care departamentul de „cercetări" din cadrul *Foreign Office*-ului (*Research Departament*) le imprima săptămînal și le difuza la nivelul forurilor politice și militare londoneze. Natural, aceste documente aveau un caracter *secret*, ele fiind declasificate în urmă cu mulți ani. Situația dificilă a celui de-al III-lea Reich pe toate fronturile, dificultățile colaborării Berlin—București, posibilitatea unei desprinderi a României de *Axă* au fost repertoriate de către *Research Departament (R.D.)* la 2 august 1944, cînd se considera că *decizia României* poate surveni *„în orice moment"* [195]. Într-un alt moment s-au surprins dificultățile organizării unui sistem defensiv româno-german în nord-estul României ca urmare a retragerii unor unități ale *Wehrmachtului* din dispozitv pentru a fi trimise pe alte fronturi ori *„entuziasmul"* manifestat de români față de decizia Turciei de-a rupe raporturile oficiale cu *Axa fascistă* [196]. *Buletinul R.D.*-ului tipărit chiar

[187] *Ibidem*, f. 78.
[188] *Ibidem*.
[189] Vezi nota 55.
[190] PRO, Cabinet 79/80, ff. 145—147 [JIC (44) 382 (Final)].
[191] *Ibidem*, f. 147.
[192] *Ibidem*, f. 236 [JIC (44) 390 (0) Final].
[193] *Ibidem*, f. 238.
[194] *Ibidem*.
[195] Hoover Institution Archives și PRO, *Weekly Political Intelligence Summary*, no. 252/2.8. 1944, p. 25 (în continuare, se va cita : *WPIS*).
[196] *WPIS*, no. 253/9.8. 1944, p. 15.

în ziua de 23 august cuprindea de asemenea ştiri despre România, cele mai semnificative stăruind asupra evenimentelor militare din cadrul operaţiunii Iaşi—Chişinău declanşată cu trei zile mai devreme de către fronturile 2 şi 3 ucrainene ale Armatei Roşii [197]. Cel dintîi buletin în care s-au putut reţine ştiri şi comentarii despre actul de la 23 august 1944 a fost imprimat exact după şapte zile şi putem afirma, fără teama de a greşi, că este dominat de semnificaţia gestului României. Astfel, *R.D.*-ul este tranşant în a susţine că prin „defecţiunea" României s-a *„prăbuşit frontul politic al Germaniei în sud-estul Europei"* [198], situaţia fiind similară *şi pe plan militar* [199]. Pe de altă parte, România a creat mari avantaje Naţiunilor Unite, trupelor sovietice în rîndul întîi căci le-a oferit „succese ieftine" în cadrul operaţiei Iaşi—Chişinău [200]. Valoarea faptei României era evidenţiată de dovezile aduse surprinzînd „impulsurile" resimţite de Cehoslovacia [201], U.R.S.S. [202], Ungaria [203], Iugoslavia [204], Grecia [205], Albania [206], Bulgaria [207], Turcia [208] ori S. U. A. [209]. Se înţelege că, în contextul dat, *Research Department* a avut în centrul atenţiei evenimentele de la Bucureşti, deciziile noului guvern român şi natura raporturilor inaugurate între România şi Puterile Naţiunilor Unite [210]. O graduare a ultimelor fapte decisive din desfăşurarea războiului era deja posibilă, din moment ce sinteza datată 30 august 1944, relevînd *„optimismul exuberant"* ce cuprinsese S.U.A., indica şi cauzele sale reale : *„eliberarea Parisului, avansurile* (Aliaţilor) *în sudul* Franţei, *volte-face-ul României, defecţiunea Bulgariei din Axă"*, toate petrecute în limitele săptămînii imediat precedente [211]. Sintezele următoare ale *R.D.*-ului au reconfirmat aceste aprecieri în ce priveşte rodul şi locul actului de la 23 august 1944 pentru determinarea cursului celui de-al doilea război mondial în ultima sa fază [212].

Evenimentele din România, consecinţele lor pentru desfăşurarea conflagraţiei secolului au putut fi urmărite cu atenţie şi promptitudine de către opinia publică din Marea Britanie, graţie presei scrise şi vorbite, care s-a dovedit deosebit de receptivă şi obiectivă în interpretarea evoluţiilor politico-diplomatice, militare, psihologice şi economice de după 23 august 1944 [213]. La 25 august 1944, ambasadorul american la

---

[197] *WPIS*, no. 255/23.8. 1944, p. 13.
[198] *WPIS*, no. 256/30.8. 1944, p. 2.
[199] *Ibidem*.
[200] *Ibidem*.
[201] *Ibidem*, p. 3.
[202] *Ibidem*, p. 5—6.
[203] *Ibidem*, p. 14.
[204] *Ibidem*, p. 15—16.
[205] *Ibidem*, p. 16.
[206] *Ibidem*, p. 16—17.
[207] *Ibidem*, p. 17.
[208] *Ibidem*.
[209] *Ibidem*, p. 21.
[210] *Ibidem*, p. 14—15.
[211] *Ibidem*, p. 21.
[212] *WPIS*, no. 257/6.09. 1944, p. 15—16, idem, no. 258/13.09.1944, p. 15 ; idem, no. 859/20.09. 1944, p. 15 ; idem, no. 261/4. 10. 1944, p. 15 ; idem no. 262/11.10.1944, p. 14 ; idem, no. 263/18. 10. 1944, p. 15.
[213] Cf. Gh. Buzatu, Al. Pascu, *Romanian Insurrection of August 1944 and the British Press*, în *Anglo-Romanian Relations after 1821*, Iaşi, 1983, p. 275 şi urm.

Londra, John Winant, informa Departamentul de Stat cu un noian de ştiri ce surprindeau reacţia presei engleze faţă de cotitura României [214], tonul fiind dat chiar de către celebrul cotidian londonez „The Times" ce aprecia — în aceeaşi zi — că cele petrecute la Bucureşti aveau semnificaţia *„unui eveniment de cea mai mare importanţă militară şi politică"* [215]. Şi, în zilele următoare, acelaşi cotidian, stăruind asupra urmărilor militare imediate ale deciziei României, anunţa *„sfîrşitul"* în sud-estul Europei al *„aventurii dezastruoase"* a celui de-al III-lea Reich ! [216]

Un aspect ce trebuie luat în consideraţie serioasă priveşte *politica* pe care guvernul britanic a promovat-o în 1944—1945 faţă de statutul României ca ţară beligerantă de partea *Axei*, apoi co-beligerantă în rîndurile Naţiunilor Unite, şi anume : ignorarea completă a realităţilor româneşti şi, în dezacord complet cu impulsurile resimţite de Londra imediat după actul de la 23 august 1944, continuarea eforturilor diplomatice ce au condus, în octombrie 1944 la Moscova şi în februarie 1945 la Yalta, la divizarea Europei de sud-est în „sfere de interese" ale marilor puteri ce se profilau ca învingătoare sigure în al doilea război mondial — Marea Britanie, S.U.A. şi U.R.S.S. [217]

* * *

Cotitura României a interesat în gradul cel mai înalt U.R.S.S., ale cărei forţe armate — în speţă fronturile 2 şi 3 ucrainene — erau deja angrenate, cu începere din zorii zilei de 20 august 1944, într-una din cele mai mari operaţii desfăşurate în vremea celui de-al doilea război mondial — *operaţia Iaşi — Chişinău* [218]. Mareşalul Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean va relata după război ce însemnătate deosebită a acordat *Stavka* sovietică pregătirii şi conducerii cu succes a bătăliei din zona Iaşi — Chişinău, de încheierea victorioasă a căreia avea să depindă, după cum s-a şi întîmplat, *„modificarea radicală a situaţiei politice şi strategice în Balcani"* şi de o manieră generală, pe întreaga aripă de sud a frontului sovieto-german [219]. Pe de altă parte, pregătind declanşarea actului din august, forţele politice şi democratice din România au avut în vedere că era *preferabil* ca

---

[214] NAW, R. G. 59 (740.00119 E.W./8 — 2544).

[215] Cf. *Romania's Choice*, în „The Times" din 25.8.1944, p. 5.

[216] Cf. *Satellites in Revolt*, în „The Times" din 25.8. 1944, p. 5.

[217] Pentru detalii şi bibliografia problematicii, vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă...*, I, p. 305 şi urm.

[218] Despre pregătirea şi desfăşurarea acestei operaţiuni militare, vezi, mai ales. R. I. Malinovski, ed., *Iassko-Kişinevskiie Kanny*, Moskva, 1964 ; *Istoriia Velikoi Otečestvennoi voini Sovetskogo Soiuza 1941—1945*, tom 4, Moskva, 1962 ; Hans Friessner, *op. cit., passim* ; Hans Kissel, *op. cit., passim*, Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marshall Antonescu, passim* ; S. S. Biriuzov, *Sovetskii soldat na Balkanah*, Moskva, 1963 ; *Istoriia vtoroi mirovoi voini v 12 tomah*, tom 9, Moskva, 1978, p. 97 şi urm. ; M. V. Zaharov, ed., *Osvobojdenite iugo-vostočnoi i ţentralnoi Evropi volskami 2-go i 3-go ukrainskih frontov, 1944—1945*, Moskva, 1970 ; A. A. Greciko, ed., *Osvoboditelnaia missiia Sovetskih Voorujennih Sil vo vtoroi mirovoi voine*, Moskva, 1974 ; A. A. Antoseak, *V boiah za zvobodu Rumînii*, Moskva, 1974, *passim*.

[219] Vezi *Les maréchaux soviétiques racontent la Seconde Guerre mondiale*, Moscou, 1985, p. 113.

doborîrea dictaturii antonesciene și întoarcerea armelor contra Reichului nazist și a Ungariei horthyste *să se producă simultan* cu o ofensivă a Armatei Roșii, cu trimiterea unor brigăzi aeropurtate anglo-americane la București. Dar, cum în cursul negocierilor secrete angajate de delegații opoziției democratice cu reprezentanții aliați, îndeosebi la Cairo și Stockholm nu s-au realizat *la timp* perfectările corespunzătoare, iar, cum și sosirea unor unități aeropurtate și declanșarea ofensivei sovietice în nord-estul României întîrziau, forțele democratice deciseră *să treacă la acțiune* indiferent de planurile militare ale Aliaților dar cu o serioasă supraveghere și *pregătire a condițiilor interne*. Curînd după 15 august 1944 *s-a stabilit cu precizie momentul — simbătă, 26 august 1944*, dată în privința căreia, după unele eșecuri de transmisie, Iuliu Maniu a reușit în final, la 20 august 1944, să informeze pe Aliați la Cairo [220]. În aceeași zi, se știe, a început ofensiva fronturilor 2 și 3 ucrainene, punînd în mare dificultate trupele germano-române din zona Iași — Chișinău. Condițiile interne și externe de a trece la acțiune de către forțele patriotice de la București au devenit *cu atît mai favorabile*, astfel că, față de ivirea unor factori neprevăzuți, s-a hotărît în prima parte a zilei de 23 august 1944 devansarea cotiturii cu trei zile. Devansarea orarului a făcut ca *ziua Z* și *ora H* să survină chiar la 23 august 1944, orele 17, cînd s-a produs arestarea Antoneștilor, semnalul declanșării acțiunii [221]. Despre aceasta, Aliații nu au mai fost — din lipsă de timp, de mijloace și pentru a se asigura succesul deplin al acțiunii — înștiințați. Desprinderea României de *Axa* fascistă și doborirea dictaturii antonesciene au constituit, în felul acesta, și pentru Aliați ca și pentru tabăra hitleristă *o veritabilă surpriză*. Istoricul american Paul D. Quinlan, menționat deja, o afirmă cît se poate de răspicat [222]. Această derulare a evenimentelor interne și externe, politico-diplomatice și militare, ne-a condus mai demult la concluzia că *după actul de la 23 august 1944 evoluțiile din România și ofensiva Armatei Roșii, desfășurate simultan și practic în același spațiu, s-au condiționat reciproc; acțiunile victorioase ale trupelor sovietice au constituit prilejul iar nu cauza revoluției române din august, rolul precumpănitor revenind indiscutabil factorului intern* [223]. Este indiscutabil că, *după* ziua Z, ora H, presiunea militară sovietică a limitat capacitatea de reacție a *Wehrmachtului* împotriva forțelor insurecționale din România, tot așa după cum prin doborîrea dictaturii antonesciene, prăbușirea în consecință a frontului germano-român și abandonarea *Axei de către România*, s-au creat condiții deosebit de favorabile pentru avansul fronturilor 2 și 3 ucrainene [224] pe spații și în tempouri nebănuite chiar de *Stavka*, înainte de declanșarea operației Iași — Chișinău. Ca rezultat direct al acțiunii României, Înaltul Comandament Sovietic, la 24 august 1944, a revizuit ordinele pentru conducerea mai departe a ofensivei de către fronturile 2 și 3 ucrainene aflate sub dispoziția mareșalilor Malinovski și, respec-

---

[220] Hoover Institution Archives, Collection *D. G. Popescu*, box no. 5 (telegrama nr. 3 din 19.8.1944, semnată Maniu, către Ankara).

[221] Vezi Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile*, p. 38—39.

[222] Dr. Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 102.

[223] Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944...*, p. 293—294.

[224] Roger Gheysens, *La contribution de la Roumanie à la victoire finale sur le III-e Reich*, în „Memo. Revue historique", Bruxelles, no. 23/1987, p. 19.

tiv, Tolbuhin [225]. Întreg frontul german din sud-estul continentului s-a prăbușit, după cum s-a expus deja la locul cuvenit, iar Postul de radio Moscova nu a întîrziat (la 27 august 1944, ora 11,15) să înregistreze un asemenea rezultat [226].

Din cîte cunoaștem, prima mărturie ce atestă luarea în considerație de către U.R.S.S. a gestului României a reprezentat-o un scurt comunicat al Postului de radio Moscova difuzat la 24 august 1944, ora 2,50 : *„După cum transmite Agenția «Reuter», Postul de radio București a anunțat astă-seară că în România a fost format un nou guvern în frunte cu generalul Constantin Sănătescu"* [227]. La 25 august 1944, ora 2,00, V. M. Molotov, Comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. i-a convocat pe ambasadorii americani și britanic la Moscova pentru a le citi textul unei *declarații* pe care guvernul sovietic avea s-o difuzeze peste 60 de minute [228]. Declarația sovietică reitera punctul de vedere exprimat de Moscova în condițiile de armistițiu prezentate României în aprilie 1944, conținînd și un angajament de nedezarmare a trupelor române de pe front în cazul în care ele se angajau să lupte alături de Armata Roșie pentru eliberarea Transilvaniei de sub jugul horthyst [229]. După aproape 24 de ore, mai precis la 26 august 1944, ora 1,30, Molotov s-a reîntîlnit cu A. Harriman și Sir Clark Kerr, admițîndu-se ca în proiectul convenției de armistițiu ce avea să fie prezentat Bucureștilor să fie incluse și unele condiții convenite între delegații români și sovietici în cursul negocierilor lor secrete din vara anului 1944 de la Stockholm [230]. La cererea șefului diplomației sovietice, s-a convenit totodată, ca negocierile de armistițiu cu România să se desfășoare la Moscova [231], ceea ce Londra sugerase în ajun [232] iar Washingtonul va admite în curînd [233]. Să reținem că, între timp, la Ankara ori la Cairo, delegații români, Al. Cretzianu și, respectiv, Barbu Știrbey și C. Vișoianu, intraseră deja în discuții cu diplomații sovietici, americani și britanici pentru precizarea *datei și locului* tratatelor pentru încheierea convenției de armistițiu între România și marile puteri ale Națiunilor Unite [234]. Poziția opiniei publice sovietice față de evenimentele din august 1944 se desprinde în mod convingător din articolul *Hotărîrea României*, apărut la 1 septembrie 1944 sub semnătura N. Sergheeva în revista „Voina i rabocii klass" din Moscova : *„...Infringerile suferite de nemți pe flancul de sud și trecerea României de partea Aliaților sînt eveni-*

---

[225] John Erickson, *op. cit.*, vol. 2, p. 362—363. Vezi și Gh. Buzatu, coordonator, *Actul de la 23 August 1944...*, p. 308 și urm.

[226] *Ibidem*, p. 318—319.

[227] Arh. St. Buc., fond MPN (buletine radioinformative), dosar 245/1944, f. 204.

[228] PRO, FO — 371/43984 (telegrama nr. 2235 a lui Sir A. Clark Kerr către *Foreign Office*, Moscova, 25. 8. 1944) ; *Foreign Relations of the United States... 1944*, IV, *Europe*, p. 193 (telegrama nr. 3147 a lui Harriman către Hull, Moscova, 25.8. 1944).

[229] *Ibidem.*

[230] *Ibidem*, p. 196—197 (telegrama nr. 3159 a lui Harriman către Hull, Moscova, 26.8. 1944).

[231] *Ibidem.*

[232] Dr. Paul D. Quinlan, *op. cit.*, p. 105.

[233] *Foreign Relations of the United States... 1944*, IV. Europe, p. 197 (telegrama nr. 2043 a lui Hull către Harriman, Washington, DC, 26.8. 1944).

[234] Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944...*, pp. 314, 318.

mente de o mare importanță pentru tot mersul războiului. Reacția presei străine demonstrează adînca impresie pe care au produs-o în lumea intreagă comunicatele despre victoriile Armatei Roșii în sud și despre hotărîrea României. «The New York Times», de exemplu, scrie că «ruperea României de Germania constituie unul din evenimentele hotărîtoare ale războiului»..." [235]

Din examinarea noilor documente descoperite în arhivele române și străine pe tema impactului loviturii de stat de la 23 august 1944 asupra marilor puteri beligerante desprindem încheierea că doborîrea dictaturii lui I. Antonescu — cu corolarul ei inevitabil : retragerea României din *Axa* fascistă și angajarea luptei în tabăra Națiunilor Unite împotriva trupelor germane și ungare — *s-a impus indiscutabil între marile cotituri ce au marcat cursul celui de-al doilea război mondial.*

[235] Cf. Gh. Buzatu și colab., eds., *Românii în scrieri și documente străine*, Iași, 1987, p. 138.

ANEXE

Includem în anexele capitolului 8 un număr de 38 de documente ce pun în evidență contextul internațional politico-diplomatic în care s-a pregătit și declanșat lovitura de stat de la 23 august 1944, consecințele ei multiple. Este, desigur, cazul să precizăm că documentele tipărite sînt, în marea lor majoritate, inedite, celc reținute fiind descoperite de noi în arhivele americane și britanice în cursul anilor '80. Mai specificăm că, nefiind posibil să rezervăm un spațiu prea mare prezentului compartiment al volumului nostru, am procedat la o severă selecție, astfel că documentele pe care le punem acum în circuitul științific oferă, ca să spunem astfel, o imagine parțial globală asupra evenimentelor cercetate. Nădăjduim însă că după publicarea volumului în manuscris 23 august 1944. Documente, *care se va adăuga seriei celor patru tomuri din 1984—1985 purtînd același titlu și, de asemenea, faimoaselor colecții oficiale americane, britanice, germane etc. de documente diplomatice acoperind epoca celui de-al doilea război mondial, cititorul va avea dreptul la o cunoaștere sistematică și integrală asupra aspectelor pe marginea cărora am stăruit în paginile precedente.*

1

Telegramă a ambasadorului britanic la Ankara către Foreign Office referitoare la demersurile guvernului antonescian pentru încheierea de urgență a armistițiului cu Națiunile Unite.

(CIFRU) DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA ANKARA CĂTRE FOREIGN OFFICE

Sir H. Knatchbull-Hugessen T(rimisă) 3.26 p.m., 23 august 1944
No. 1386
22 august 1944 P(rimită) 4.35 p.m., 23 august 1944

Repetată la Washington No. 247
M.E. Min No. 438

FULGER
STRICT SECRET

Președintele Consiliului [1] m-a convocat pentru a-mi comunica telegrama primită de la reprezentantul Turciei la București. Urmează textul.

(Începe)

2. Am fost la Președintele Consiliului [2]. Situația este foarte gravă. În două zile rușii vor fi ocupat Basarabia. Înaintează și în alte țări. Poate Turcia media între noi și armatele anglo-americane beligerante ? Am asentimentul Mareșalului, al regelui și al șefilor tuturor partidelor de opoziție. Rog un răspuns în 24 de ore din partea guvernelor britanic și al Statelor Unite la următoarele probleme :

(1) Vom trimite un delegat român la Moscova pentru încheierea unui armistițiu ;

(2) Vom intra în contact cu rușii și anglo-americani : în același timp pentru a fixa condițiile armistițiului ;

(3) Vom discuta condițiile la Cairo cu Aliații ;

(4) Președintele Consiliului României dorește să știe care dintre aceste trei alternative ar fi preferată de anglo-americani.

(Sfîrșește)

---

[1] Premierul Turciei.

[2] Mihai Antonescu, ministrul Afacerilor Străine al României și vice-președintele Consiliului de Miniștri.

3. Președintele Consiliului Turciei m-a informat pe mine, pe ambasadorul sovietic și îl informează pe reprezentantul Statelor Unite.

4. Foreign Office, rog trimiteți la Moscova și Caserta cu telegramele mele no. 72 și respectiv 44 și, de asemenea, la Roma pentru Lord Moyne telegrama mea No. 22.

(Repetat la Moscova No. 2640, Caserta telegrama No. 425 și Roma No. 388).

Great Britain, Public Record Office, London — Kew, *Foreign Office* — 371/44005).

2

Telegramă a ministrului rezident la Cairo, lordul Moyne, în legătură cu ultimul mesaj recepțat din România prin intermediul lui Al. Cretzianu, ministrul român la Ankara.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT) CĂTRE FOREIGN OFFICE
Lord Moyne
Nr. 1 947 Datată 1.35 p.m., 24 august 1944

23 august 1944 Primită 3.35 p.m., 24 august 1944
Repetată către Washington,
Moscova,
Caserta.

IMPORTANT

Telegrama mea nr. 1 946

SECRET

Următorul mesaj a fos primit de la Cretzianu astăzi [3].

(Începe).

1. Opoziția din România este complet în întuneric în privința a ceea ce ar urma să facă ;

(a) Fie să acționeze fără a mai aștepta un răspuns de la Cairo și cu riscul unei acțiuni precoce de pe urma căreia n-ar beneficia nici Aliații, nici România ;

(b) Ori să aștepte răspunsul care nu mai sosește cu riscul că acesta va veni prea tîrziu.

(Sfîrșește)

[3] Acest mesaj, primit de ministrul român în Turcia, Al. Cretzianu, parvenea din partea lui Iuliu Maniu.

2. Cretzianu insistă în continuare pentru ca o sugestie să fie dată pentru încurajare (grup omis).

Stirbey, într-o ultimă și disperată tentativă de a-și îndeplini misiunea, a făcut o cerere urgentă de a vedea pe cei trei reprezentanți aliați [4] astăzi și pentru a obține un răspuns pozitiv la cele de mai sus. D-l Novikov [5] a fost imposibil de văzut azi și-l va vedea mîine la ora 11 dimineața, iar, în absența d-lui Steel, a fost solicitat maiorul Russell de la acest birou pentru a fi prezent. Ei au ascultat apelul lui Știrbey insistînd pentru o indicație relativ la intențiile Aliaților în ceea ce-l privește pe Maniu și l-au informat pe emisarul român că o decizie finală în această problemă trebuie să revină guvernului sovietic cu care guvernele lor sînt asociate. Ei au sfîrșit prin a-l informa pe Știrbey că ar fi de acord cu orice mesaj pe care d-l Novikov l-ar autoriza să-l trimită drept răspuns la cele de mai sus.

O.T.P. (PRO. F.O. — 371 (44005).

3

Memorandum întocmit la Foreign Office în legătură cu semnificația și deciziile diplomatice ce se impuneau în consecință pentru guvernul britanic în raporturile cu Marii Aliați

Rog vedeți această copie preliminară a unei telegrame fulger de la Ankara conținînd o ofertă de pace din partea mareșalului Antonescu. Formularea din telegramă este foarte obscură și nu-mi pot da seama ce înseamnă sugestia ca Turcia să medieze între români și „armatele anglo-americane-beligerante".

Antonescu voia un răspuns în 24 de ore de la guvernele britanic și american, menționînd însă guvernul sovietic, deși e gata în aparență să trimită un delegat român la Moscova pentru încheierea unui armistițiu. Dacă noi și americanii răspundem în sensul că românii trebuie să trimită un delegat la Moscova pentru încheierea unui armistițiu, românii ar putea crede că noi și americanii ne dezinteresăm de acea țară și ar putea prefera să continue lupta decît să se predea rușilor.

Dar, din cele trei alternative, cel mai bine ar fi, evident, ca românii să trimită un delegat la Moscova, unde ambasadorii britanic și american să poată participa la negocieri. Am putea să-i anunțăm pe români că noi și americanii vom lua parte la negocieri.

Proiecte de telegrame către Moscova și Washington.
23 august 1944

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

---

[4] Pe reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii la Cairo.
[5] Ambasadorul U.R.S.S. la Cairo.

4

Telegramă a Foreign Office-ului către ambasadorul britanic la Washington, lordul Halifax, relativ la ultimele demersuri de armistițiu ale guvernului antonescian.

(CODER) DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA FOREIGN OFFICE CĂTRE WASHINGTON

No. 7 479 *T(rimisă) : 12.30 a.m., 24 august 1944*
23 august 1944
Repetată la : Moscova, No. 2 647,
Ankara, No. 1 077,
Resmed Caserta, No. 437,
M.E. Min, No. 2 893.

EXTREMĂ URGENȚĂ — FULGER

Telegrama mea No. 2 646 către Moscova.
Rugăm, abordați imediat guvernul Statelor Unite după cum s-a propus [6].
(P.R.O., F.O. — 371/44005).

5

Telegramă a Foreign Office-ului către ambasadorul britanic la Moscova, Sir A. Clark Kerr, relativ la ultimele demersuri ale guvernului antonescian în vederea încheierii armistițiului cu Națiunile Unite.

(CIFRU) DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA FOREIGN OFFICE CĂTRE MOSCOVA

No. 2 646
23 august 1944 T(rimisă) 12.40 a.m., 24 august 1944

Repetată la : Ankara No. 1076
Washington No. 7 478
Resmed Caserta No. 436,
M.E. Min. No. 2892

---

[6] Problema demersului pentru armistițiu la cererea lui M. Antonescu (vezi anexele imediat precedente).

EXTREMĂ URGENȚĂ, FULGER
STRICT SECRET

Telegrama către Ankara no. 1386 (din 23 august : emisarul de pace român).

În cazul în care Guvernul sovietic este de acord, propunem să se trimită răspuns președintelui Consiliului României [7] prin intermediul președintelui Turciei în sensul ca românii să trimită un delegat la Moscova fie trecîndu-l peste linii (linia frontului), fie via Turcia.

2. Considerăm că dumneavoastră și colegul dv. american trebuie să luați parte la toate discuțiile cu delegatul român la Moscova și că președintele Consiliului României trebuie informat în acest sens.

3. Rugăm abordați imediat Guvernul sovietic pentru a afla dacă sînt de acord. Dacă răspunsul este afirmativ, să se trimită imediat instrucțiuni ambasadorului sovietic la Ankara, cerîndu-i-se să se pună de acord cu ambasadorul Maiestății Sale cu scopul de a face o abordare a președintelui Consiliului Turciei.

4. Guvernul Statelor Unite este, de asemenea, consultat dacă concură la această propunere și, în caz afirmativ, instrucțiuni similare trebuie trimise reprezentanților Statelor Unite la Ankara.

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

6

Telegramă a diplomatului american la Cairo, Shantz, informînd guvernul S.U.A. despre mesajul recent primit din partea lui Iuliu Maniu, în numele tuturor forțelor democratice din România, relativ la faptul că Aliații nu dăduseră curs chestionărilor primite de la București, dar că, totuși, opoziția din România se decisese să treacă la acțiunea de răsturnare a regimului antonescian și de retragere a țării din Axa fascistă.

CAIRO, 23 august 1944, 7 p.m.
(Primit 23 august 1944, 2.45 p.m.)

Yugos 135. Mesajul trimis de Maniu afirmă că „ne-am decis să acționăm" și întreabă dacă pot conta pe specificarea punctelor de bombardament aliat precum și pe sprijin aerian și parașutiști : britanicii au transmis mesajul la Londra, Moscova și Caserta, ieri.

Telegrama de astăzi de la Cretzianu afirmă că opoziția din România este complet în dilemă dacă să acționeze acum, poate prematur, ori să

[7] Vezi anexa 1, despre demersul de ultimă oră al lui Mihai Antonescu.

aştepte răspunsul aliat, care ar putea veni prea tîrziu. (Repetată la Moscova şi către Murphy cu No. 14).

Toate mesajele ambasadei sovietice de aici, dar Novikov nu a făcut nici o declaraţie. A fost de acord să-l primească pe prinţul Ştirbey mîine.

SHANTZ

(F.R.U.S., IV, 1944, p. 190).

7

23 august 1944. Secţia „Ataşaţi" a OKW (WFSt) transmite comunicarea generalului Spalcke despre evenimentele de la Bucureşti.

Telefonic de la Secţia Ataşaţi a Armatei de uscat, 24.8 ? ora

Generalul Spalcke răspunde telefonic la 23 august, ora 22,30, la întrebarea mea :

„Regele României a chemat la el, azi după-amiază, pe mareşal şi pe Mihai Antonescu şi i-a reţinut pe amîndoi.

Apoi, ministrul nostru plenipotenţiar a obţinut audienţă la rege. Întrebat de către ministrul plenipotenţiar, regele român a declarat că mareşalul şi-a prezentat demisia şi are intenţia fermă să se retragă, chiar dacă regele ar respinge demisia sa. Întrebat de ministrul plenipotenţiar asupra intenţiilor, regele s-a exprimat că ar fi posibilă „încheierea" armistiţiului cu Uniunea Sovietică. La întrebarea ministrului plenipotenţiar dacă condiţiile de armistiţiu ar obliga România să lupte împotriva Germaniei i s-a răspuns cu un nu categoric, dîndu-se asigurări că România nu va lupta niciodată împotriva Germaniei.

La Bucureşti este stare de alarmă, oraşul este încercuit de trupe române. Toate intrările în oraş sînt ocupate. Evoluţia situaţiei imprevizibilă : o înăsprire probabilă. Toţi membrii Legaţiei „sînt" adunaţi în clădirea Legaţiei germane.

(*23 August 1944. Documente*, ed. citată, II, p. 419—420).

8

Aide-mémoire prezentat de Ambasada Marii Britanii la Washington Departamentului de Stat al S.U.A. în legătură cu ultimul demers al guvernului antonescian în vederea încheierii armistiţiului cu Naţiunile Unite.

AIDE — MÉMOIRE

STRICT SECRET

Ambasadorul Maiestății Sale are onoarea să-l informeze pe dl Hull că Președintele Consiliului României [8] a adresat o comunicare guvernului Turciei prin intermediul însărcinatului cu afaceri al Turciei la București, al cărei text a fost transmis ambasadorului Maiestății Sale la Ankara de către președintele Consiliului Turciei la 23 august 1944 și care este redat în telegrama anexată de la Sir Hugh Kuatchbull-Hugessen către Dl. Eden (Anexa A) [9].

Președintele Consiliului Turciei l-a informat pe Sir Hugh că va transmite comunicarea președintelui Consiliului României și ambasadorilor Statelor Unite și Uniunii Sovietice [10].

Guvernul Maiestății Sale sugerează să dea răspuns — președintelui Consiliului României prin intermediul președintelui Consiliului Turciei în sensul ca românii să trimită un delegat la Moscova, fie trecîndu-l peste linii, fie via Turcia.

Guvernul Maiestății Sale consideră că ambasadorii britanic și american trebuie să ia parte la toate discuțiile cu delegatul român la Moscova și că președintele Consiliului României trebuie informat ca atare.

Ambasadorul Maiestății Sale la Moscova este însărcinat să abordeze Guvernul Sovietic imediat și să-i consulte pe sovietici dacă sînt de acord. În caz afirmativ, va cere să fie trimise imediat instrucțiuni ambasadorului sovietic la Ankara în vederea coordonării sale cu ambasadorul Maiestății Sale pentru o abordare unitară a președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei.

Informînd Guvernul Statelor Unite asupra celor de mai sus, ambasadorul Maiestății Sale este însărcinat să ceară acordul referitor la propunerile înaintate în paragrafele precedente și, în caz afirmativ, să invite Guvernul S.U.A. la a trimite imediat instrucțiuni ambasadorului american la Ankara să se coordoneze cu colegul său britanic în vederea unei abordări unitare a președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei.

AMBASADA BRITANICĂ
WASHINGTON, D.C.
24 august 1944

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

---

[8] Este vorba, din nou, despre Mihai Antonescu.

[9] Vezi anexa I.

[10] În momentul cînd se făcea demersul britanic pe lîngă Departamentul de Stat al S.U.A., propunerile de la București erau deja depășite de evenimente, din moment ce guvernul antonescian fusese doborît. Contactele stabilite însă între Londra, Washington și Moscova și-au avut rolul lor pe planul definirii *procedurii* realizării armistițiului cu România.

Telegramă a lordului Moyne către ministrul britanic pentru Mediterana Centrală (cu sediul la Caserta), H. Macmillan, relativ la un mesaj de ultimă oră receptat de la București în sensul că forțele patriotice deciseseră să treacă la acțiune în ziua de 26 august 1944.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT) CĂTRE MINISTRUL REZIDENT ÎN MEDITERANA CENTRALĂ, CASERTA

Lord Moyne
Nr. 67 Datată 6.10. p.m., 24 august 1944

24 august 1944 Primită 7.20 p.m., 24 august 1944

Repetată către *FOREIGN OFFICE* nr. 1 955,

Washington,
Moscova,
Roma,

EXTREMĂ URGENȚĂ,
STRICT SECRET

Telegrama mea nr. 1 943 către Foreign Office.

Următorul mesaj a fost primit de Cretzianu la orele 20,30 în ziua de 23 august, din partea Maiestății Sale Regele Mihai al României.

(Începe)

Din Înalt Ordin Regal sînteți însărcinat să transmiteți următoarele emisarului de la Cairo:

„În vederea evenimentelor decisive ce vor avea loc în România sîmbătă, 26 august (repet 26 august) [11], cerem, conform promisiunii formale făcute de generalul Wilson să se mențină sub un masiv bombardament chiar în ziua de sîmbătă 26 august, începînd cu ora 13 după ora românească și cît mai mult timp posibil, următoarele obiective oficiale:

(a) Bărăcile germane de pe latura de vest a aerodromului Băneasa situate pe marginea de est a șoselei București—Ploiești.

(b) Bărăcile situate în interiorul pădurii la un km și un sfert de aerodromul Băneasa pe partea vestică a șoselei București—Ploiești.

(c) Bărăcile situate în interiorul pădurii la 2 km nord de aerodromul Băneasa pe latura estică a șoselei București—Ploiești.

[11] Pentru ziua respectivă a fost, după cum se știe, inițial, planificată declanșarea loviturii, devansarea acțiunii survenind — în contextul realităților interne și externe — în dimineața zilei de 23 august 1944.

(d) Aerodromul Otopeni situat la 8 km nord de aerodromul Băneasa și la 1 km de latura estică a șoselei București—Ploiești. Este de cea mai mare importanță să se evite distrugerea postului de radio-emisie de la Băneasa, singurul de care ne vom putea folosi la începutul acțiunii. Urmează detalii".

(Sfîrșește)

(*ibidem*).

10

Aide-mémoire prezentat de Ambasada Marii Britanii la Washington Departamentului de Stat al S.U.A în legătură cu ultimul demers al guvernului antonescian în vederea încheierii armistițiului cu Națiunile Unite.

AIDE — MÉMOIRE

STRICT SECRET

Ambasadorul Maiestății Sale are onoarea să-l informeze pe dl Hull că Președintele Consiliului României [12] a adresat o comunicare guvernului Turciei prin intermediul însărcinatului cu afaceri al Turciei la București, al cărei text a fost transmis ambasadorului Maiestății Sale la Ankara de către președintele Consiliului Turciei la 23 august 1944 și care este redat în telegrama anexată de la Sir Hugh Knatchbull-Hugessen către Dl. Eden (Anexa A) [13].

Președintele Consiliului Turciei l-a informat pe Sir Hugh că va transmite comunicarea președintelui Consiliului României și ambasadorilor Statelor Unite și Uniunii Sovietice [14].

Guvernul Maiestății Sale sugerează să dea răspuns președintelui Consiliului României prin intermediul președintelui Consiliului Turciei în sensul ca românii să trimită un delegat la Moscova, fie trecîndu-l peste linii, fie via Turcia.

Guvernul Maiestății Sale consideră că ambasadorii britanic și american trebuie să ia parte la toate discuțiile cu delegatul român la Moscova și că președintele Consiliului României trebuie informat ca atare.

Ambasadorul Maiestății Sale la Moscova este însărcinat să abordeze Guvernul Sovietic imediat și să-i consulte pe sovietici dacă sînt

---

[12] Este vorba, din nou, despre Mihai Antonescu.

[13] Vezi anexa 4.

[14] În momentul cînd se făcea demersul britanic pe lîngă Departamentul de Stat al S.U.A., propunerile de la București erau deja depășite de evenimente, din moment ce guvernul antonescian fusese doborît. Contactele stabilite însă între Londra, Washington și Moscova și-au avut rolul lor pe planul definirii *procedurii* realizării armistițiului cu România.

de acord. În caz afirmativ, va cere să fie trimise imediat instrucțiuni ambasadorului sovietic la Ankara în vederea coordonării sale cu ambasadorul Maiestății Sale pentru o abordare unitară a președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei.

Informînd Guvernul Statelor Unite asupra celor de mai sus, ambasadorul Maiestății Sale este însărcinat să ceară acordul referitor la propunerile înaintate în paragrafele precedente și, în caz afirmativ, să invite Guvernul S.U.A. la a trimite imediat instrucțiuni ambasadorului american la Ankara să se coordoneze cu colegul său britanic în vederea unei abordări unitare a președintelui Consiliului de Miniștri al Turciei.

AMBASADA BRITANICĂ,
WASHINGTON, D.C.
24 august 1944

(*ibidem*).

11

Minută a reuniunii din 24 august 1944 relativ la discutarea în cadrul Comitetului șefilor de stat major ai armatei britanice a evenimentelor recente din România.

C.D.S. (44) ȘEDINȚA 286 (0)

CABINETUL DE RĂZBOI

COMITETUL ȘEFILOR DE STAT MAJOR
MINUTA reuniunii ținută MARȚI,

24 AUGUST 1944, la ora 10,30 a.m.

PREZENȚI :

General-Locotenent Sir Archibald Nyo
Adjunctul Șefului Statului Major General Imperial (președinte)

Mareșal de aviație Sir Douglas Evill,
Adjunct al Șefului Statului Major Aerian

Vice-amiral Sir Neville Syfret,
Adjunct al Șefului de Stat Major Naval

General Sir Hastings L. Ismay
Birourile Ministerului Apărării

URMĂTORII AU FOST DE ASEMENEA PREZENȚI :

Comandant de brigadă U. D. Thomas
Reprezentînd Șeful Operațiunilor Mixte (la o parte a reuniunii)

Căpitan A. W. Buzzard, R. N.,
Amiralitatea
(pentru punctele 9—11)

Comandant de brigadă C. S. Sugden, Ministerul de război (pentru punctele 9—11)

Comandant de formaţie T. U. Rolfo Ministerul Aviaţiei (pentru punctele 9—11)

SECRETARIAT :

Colonel C. R. Price
Comandant de formaţie A. Earle
Maior M. F. Berry
[...]

ARMISTIŢIUL CU ROMÂNIA

COMITETUL a însărcinat Sub-comitetul Reunit al Informaţiilor să pregătească, cu caracter de urgenţă, un scurt raport asupra implicaţiilor din punctul de vedere al Germaniei, al armistiţiului cu România.
(P.R.O., Cabinet 79/80, ff. 12, 20).

12

Memorandum al liderului diplomaţiei britanice, A. Eden, pentru premierul W. S. Churchill, cu informaţii privind realităţile internaţionale şi raporturile între Marii Aliaţi în urma cotiturii României la 23 august 1944.

GUARD 24 AUGUST 1944
CLASP 201

Următoarele [informaţii] pentru Primul Ministru de la Secretarul Foreign Office-ului.

Următoarele trimise ambasadorului Maiestăţii Sale la Moscova cu No. 2 649 din 24 august.

Nu avem confirmare oficială din nici un cerc asupra evoluţiei evenimentelor din România menţionate în proclamaţia regelui Mihai difuzată ieri la radio Bucureşti. Ar trebui să abordaţi imediat guvernul sovietic pentru a afla dacă au vreo confirmare şi pentru a le cere să ne ţină permanent la curent cu toate evenimentele. La rîndul nostru, vom ţine, bineînţeles la curent guvernul sovietic cu orice informaţii care ne vin în atenţie.

2. Rog întrebaţi guvernul sovietic dacă sînt cu adevărat pregătiţi să încheie cu românii un armistiţiu în termenii stabiliţi iniţial cu noi şi cu guvernul Statelor Unite ori dacă intenţionează să revizuiască aceşti termeni. Guvernul Maiestăţii Sare ar dori să semneze încheierea unui armistiţiu şi, prin urmare, să participe la orice întîlniri cu românii care ar putea duce la încheierea sa. Dacă întîlnirile şi semnarea urmează să aibă loc în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste sau pe linia frontului am dori să luaţi parte dumneavoastră ori reprezentantul dvs.

3. Este foarte neplăcut că nu avem încă nici un răspuns din partea guvernului sovietic la propunerea noastră ca armistiţiul cu România să fie aranjat prin E.A.C. [15] (vezi telegramele mele nr. 151 şi 158 CITIZEN).

Rugăm, vezi de asemenea telegrama mea Nr. 175 CITIZEN.

CIRCULAŢIE T.O.O. 241600 Z

Secretarul Foreign Office
Mr. Martin
Ministrul Apărării

(P.R.O., Cabinet 89/90).

13

Telegramă a ambasadorului britanic la Moscova care solicită Foreign Office-ului instrucţiuni pentru a acţiona în urma evenimentelor din România.

(CIFRU) DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA MOSCOVA CĂTRE FOREIGN OFFICE

Sir A. Clark Kerr

Nr. 2 223 Datată 10.10 a.m., 24 august 1944

24 august 1944 Primită 12,35 p.m., 24 august 1944

EXTREMĂ URGENŢĂ
DEDIP.
STRICT SECRET

Telegrama dv. nr. 2 646.

În vederea evoluţiilor anunţate de către Bucureşti prin radio în această noapte [16], aştept noi instrucţiuni de a întreprinde ceva.

Rog transmiteţi imediat către Washington, Ankara şi ministrul rezident pentru Mediterana.

(Repetată sub numele Foreign Office-ului către Washington 7487, Ankara 1078, ministrul rezident 2894, Resmed 441).

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

---

[15] Comisia Consultativă Europeană, cu sediul la Londra.

[16] Ştirile despre cotitura României în război (desprinderea de *Axa* fascistă şi trecerea de partea Naţiunilor Unite) şi arestarea lui on Antonescu.

Aide-mémoire (în copie) prezentat de ambasadorul britanic la Moscova lui A. I. Vîşinski, locţiitor al comisarului poporului al U.R.S.S. pentru afacerile externe, în legătură cu situaţia creată în raporturile între Marii Aliaţi după cotitura României de la 23 august 1944 şi cu demersurile ce se impuneau pentru încheierea convenţiei de armistiţiu cu noul guvern de la Bucureşti.

AMBASADA BRITANICĂ,
MOSCOVA,
24 august 1944

STRICT SECRET

(Stimate d-le Vîşinski,)

Vă scriu din însărcinarea guvernului meu pentru a vă informa că nu are confirmare oficială din nici un cerc asupra evoluţiei evenimentelor din România care au fost prezentate în discursul difuzat ieri de regele Mihai la Radio Bucureşti. Am fost însărcinat să întreb dacă guvernul sovietic posedă informaţii asupra acestui subiect precum şi dacă va avea amabilitatea să ne ţină permanent informaţi cu evoluţia evenimentelor. La rîndul său, guvernul meu va transmite, cu siguranţă, guvernului sovietic orice informaţii îi vin în atenţie.

2. De asemenea, trebuie să întreb dacă guvernul sovietic este pregătit să încheie cu românii un armistiţiu în termenii stabiliţi iniţial cu guvernul meu şi cu guvernul Statelor Unite, sau dacă socoteşte că aceşti termeni trebuie revizuiţi. La rîndul său, guvernul meu este gata să respecte termenii comunicaţi d-lui Maniu şi Mareşalului Antonescu în aprilie [17] drept bază pentru armistiţiu, cu următoarele amendamente şi adăugiri :

(1) Guvernul meu consideră că trebuie să i se ceară României ruperea relaţiilor nu doar cu Germania, ci şi cu orice stat aflat în stare de război cu oricare dintre Naţiunile Unite, internarea cetăţenilor de naţionalitate inamică şi punerea sub control a proprietăţii duşmanului.

(2) Guvernul meu consideră necesară modificarea clauzei referitoare la despăgubiri pentru a formula :

„Restituirea proprietăţii aliate" şi
„plata pagubelor de război".

Guvernul meu consideră că volumul despăgubirilor trebuie discutat la Conferinţa generală de pace. Acest punct a fost ridicat, după cum vă amintiţi, în scrisoarea mea din 24 aprilie către dl. Molotov.

În afara acestor amendamente, guvernul meu consideră că orice armistiţiu cu România trebuie să stipuleze :

(a) Aliaţii să aibă dreptul de a staţiona trupe şi agenţii pe teritoriul românesc pe cheltuiala României care, de asemenea, să furnizeze bani româneşti pe care Aliaţii i-ar putea solicita uneori ;

[17] Referire la „condiţiile minime" de armistiţiu comunicate României de către Marii Aliaţi în aprilie 1944.

(b) România să respecte dispozițiile Aliaților în privința controlului Dunării și al sistemelor de transport;

(c) numirea unei Comisii de Control Aliate;

(d) guvernul român să respecte și să îndeplinească necondiționat orice solicitări ulterioare ale Aliaților.

3. Deși aceasta nu este poate o problemă care să se ridice în mod necesar în legătură cu negocierile de armistițiu, guvernul meu va dori în orice caz să numească reprezentanți politici britanici în România. După cum vă amintiți, dl. Molotov a fost de acord cu acest lucru în scrisoarea sa către mine din 11 aprilie.

4. În sfîrșit, am fost însărcinat să aduc la cunoștință că guvernul meu ar dori să semneze încheierea unui armistițiu și, prin urmare, să fie reprezentat la orice întîlniri cu reprezentanții României, care să ducă la încheierea sa. Dacă astfel de întîlniri și semnarea armistițiului urmează să aibă loc în U.R.S.S. pe linia frontului, guvernul meu ar dori ca eu ori reprezentantul meu să îl reprezentăm.

(Cu sinceritate),

ARCHIBALD CLARK KERR

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

15

23—24 august 1944. Extrase din „Jurnalul de război" al Grupului de armate german „Ucraina de Sud" cuprinzînd însemnările („intrările") de date recepționate despre cotitura României.

23 august 1944

[...] Situația devine deosebit de gravă spre seară, prin *răsturnarea mareșalului Antonescu și desprinderea României din război.*

Prima știre despre acest eveniment parvine la Grupul de armate spre ora 20,30. Ofițerul I din Statul Major al Misiunii militare germane pentru armata de uscat comunică telefonic, în jurul acestei ore, ofițerului I din Statul Major că, după cît se pare, ceva nu este în regulă cu mareșalul Antonescu și cu vice prim-ministrul. Drept urmare, la ora 20,50 șeful Statului Major telefonează comandantului Luftwaffei germane din România. Acesta declară că știrea se confirmă. Amîndoi s-au dus astăzi după-amiază la rege și nu s-au întors pînă acum. El speră ca într-o jumătate de oră să poată da o informație mai precisă.

La ora 22,15, din dispoziția comandantului Luftwaffe germane din România, șeful Statului Major al Flotei 4 aeriene îl cheamă la telefon pe șeful Statului Major și îi spune că mareșalul a fost la rege și a demisionat. Apoi ministrul plenipotențiar german a fost primit la rege. Regele

i-a declarat că doreşte să ajungă la pace cît mai curînd posibil. El nu ar dori să lupte împotriva germanilor.

La ora 22,25, şeful Statului Major vorbeşte la telefon cu însuşi ministrul plenipotenţiar german. Acesta îi comunică faptul că a primit în cursul după-amiezii ştirea că mareşalul a fost arestat. El s-a dus apoi la rege. Acesta i-a declarat că mareşalul Antonescu a demisionat şi că el a formai apoi un nou guvern. Acest „nou guvern" vrea să încerce să instituie un armistiţiu. Nu se pune problema unei lupte contra armatei germane. O eventuală condiţie în acest sens pusă de ruşi nu va fi acceptată. Apoi regele a ţinut în această seară o cuvîntare la radio, în care a declarat că România a acceptat condiţiile de armistiţiu ale aliaţilor şi depune armele. Ministrul plenipotenţiar von Killinger comunică în continuare că forurile germane din Bucureşti sînt înconjurate de trupe române, că Maniu este prim-ministru şi că fostul comandant suprem al Armatei 4 române a devenit ministru de război.

Şeful Statului Major vorbeşte apoi cu generalul german „împuternicit" pe lîngă Comandamentul Suprem al armatei române — care se află şi el la Legaţia germană din Bucureşti — şi îi face cunoscut că Comandantul Suprem preia comanda generală asupra tuturor trupelor şi tuturor serviciilor militare germane din România şi roagă să fie informat curent asupra evenimentelor.

La ora 23,00, ofiţerul 5 în Statul Major informează telefonic pe comandantul punctului fortificat Brăila, iar la ora 23,05, tot telefonic, pe şeful Statului Major al Comandamentului zonei operaţionale din spate despre schimbarea poziţiei României şi subliniază că toate unităţile germane trebuie puse imediat în stare totală de pregătire pentru apărare, dar că deocamdată nu ar trebui întreprinse nici un fel de măsuri active. Şeful Statului Major îl informează la ora 23,20 telefonic pe şeful Statului Major al Comandamentului Suprem Sud-Est asupra evenimentelor din România, iar la ora 23,50 pe Comandamentul Suprem al Subgrupului de armate Wöhler şi îi explică acestuia din urmă că comandantul suprem va spune general-colonelului Dumitrescu că el nu crede că mareşalul a demisionat de bună voie şi că el nu poate accepta gîndul că întregul corp de ofiţeri români ar rupe legăturile de fidelitate cu Germania. Va trebui să constate şi el că generalii români comandanţi şi soldaţii lor vor lupta mai departe în rîndurile noastre. Comandantul suprem al „Sub" grupului de armate Wöhler obiectează că el nu-şi face mari speranţe în această privinţă. Poate că unii ofiţeri vor fi alături de noi. Este exclus însă ca trupa să colaboreze. Aşa că nu mai rămîne de făcut nimic altceva decît să ne retragem cu puţinele trupe germane în Carpaţi şi să barăm trecătorile Carpaţilor.

Într-o convorbire telefonică de la ora 23,25 (vezi anexa), comandantul superior raportează Führerului schimbarea intervenită în atitudinea României şi preluarea comenzii generale asupra tuturor unităţilor militare germane din România, precum şi necesitatea replierii trupelor germane, pe drumul cel mai scurt, pe poziţia bordurii Carpaţilor. Führerul se declară de acord cu ambele chestiuni şi înştiinţează „că va da" o directivă în acest sens [...].

(Arh. St. Bucureşti, fond *Microfilme S.U.A.*, rola 130, c. 000215—000223. A se vedea şi textul, tradus, în *23 August 1944. Documente*, II, pp. 436—440).

16

EXTRAS din memoriul în limba franceză semnat de George Earle în legătură cu evenimentele din România de la 23 august 1994.

Guvernatorul George Earle

Memoriu
Note informative

La data de 23 august 1944 poporul român printr-o lovitură de stat s-a debarasat de teroarea hitleristă și. fără a aștepta semnarea formală a unei convenții de armistițiu, s-a situat fără ezitare de partea aliaților naturali și tradiționali ai săi și a întors armele împotriva forțelor germane care, pînă atunci, îl ținea înlănțuit.

Acțiunea nu a fost ușoară, dat fiind că la această dată forțele armate germane aflate pe teritoriul românesc erau de departe mult mai puternice decît unitățile române, rău înarmate, bune doar pentru a preîntîmpina o revoltă de care se temeau germanii. Trebuie notat că de mai mult de doi ani armele furnizate de nemți României erau remise numai cu condiția ca ele să fie livrate direct unităților aflate pe front sau în acțiune.

Reușita completă a loviturii de stat întreprinsă de România nu poate fi altfel explicată decît prin unitatea completă de sentimente, de opinii, precum și prin acțiunea întregii națiuni române.

(Arh. St. București, fond *Microfilme* S.U.A., rola 683, cadrul 198).

17

Telegramă a ambasadorului britanic la Moscova care informează Foreign Office-ul în privința faptului că diplomația sovietică, oficial, nu-și precizase vreo atitudine după anunțarea evenimentelor din România.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA MOSCOVA CĂTRE FOREIGN OFFICE

Sir A. Clark Kerr D. 12.50 a.m., 25 august 1944
No. 2 234
24 august 1944 R. 1.00 p.m., 25 august 1944

IMEDIAT
STRICT SECRET

Telegrama dumneavoastră No. 2 649 și 175 CITIZEN.
Am acționat conform instrucțiunilor.

2. Domnul Vişinski a comunicat ambasadorului Statelor Unite că guvernul sovietic nu are informaţii asupra evoluţiei evenimentelor şi că, personal, nu vede nici un motiv pentru care termenii stabiliţi în aprilie să nu fie încă în vigoare, deşi întreaga situaţie va trebui evident reexaminată.

3. Dacă reuniunile cu reprezentanţii României se ţin pe teritoriul sovietic sau ocupat de sovietici, ar fi util şi chiar necesar să am pe cineva disponibil aici care să fie familiarizat cu negocierile anterioare, de exemplu domnul Steel, şi care ar putea acorda prioritate deplină acestei chestiuni.

Rog repetaţi imediat la Washington, Ankara, M.E. Min. şi Resmed.

(Repetată la Washington ca telegrama No. 7825).

Ankara „ „ 1092)
imediat
M.E. Min. „ „ 2917)
Resmed „ „ 457)

O.T.P.

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

18

Telegramă a ambasadorului britanic la Moscova care informează Foreign Office-ul în privinţa unei discuţii cu V. M. Molotov, comisarul poporului al U.R.S.S. pentru relaţii externe, în legătură cu precizarea poziţiei sovietice faţă de evenimentele din România cu începere de la 23 august 1944.

DE LA MOSCOVA CĂTRE FOREIGN OFFICE

Sir A. Clark Kerr — Datată 4.20 a.m., 25 august 1944

Nr. 2 235 — Primită 6.45 a.m., 25 august 1944

FULGER
STRICT SECRET

Molotov ne-a convocat pe ambasadorul Statelor Unite şi pe mine la ora 2 în această dimineaţă şi ne-a spus că guvernul sovietic urma să facă o declaraţie referitoare la România care va fi publicată în presa din 25 august şi difuzată imediat. Telegrama mea imediat următoare conţine textul bazat pe declaraţia sa din aprilie trecut.

2. Răspunzînd la o întrebare a mea, el a spus că guvernul sovietic nu deţine informaţii oficiale despre evenimentele din România şi că Armata Roşie nu se află în legătură cu Comanda română. O divizie trecuse, totuşi, de cealaltă parte, declarînd că se conformase ordinelor de la Bucureşti.

3. Scopul prezentei declarații a fost de a clarifica atitudinea guvernului sovietic, influențînd astfel opinia românească, în special cea a armatei.

4. Nu luase încă la cunoștință de comunicarea pe care i-o adresasem în această după-amiază (telegrama mea no. 2234) și a spus că guvernul sovietic nu avusese încă timp să ia în considerare chestiunea termenilor armistițiului.

Rog transmiteți imediat la Washington, M. E. Min. și Resmed Caserta.

(Repetată la Washington cu No. 7517, M.E.Min. cu No. 2914 și Resmed Caserta cu No. 455).

(*ibidem*).

19

Telegramă a ambasadorului american la Moscova, W. A. Harriman, care informează Departamentul de Stat din Washington în privința unei discuții cu V. M. Molotov în legătură cu o primă precizare a poziției sovietice față de evenimentele din România cu începere de la 23 august 1944.

Moscova, 25 august 1944 — 3 a.m.,

(Primită 7.50 a.m.)

3147. Molotov ne-a convocat pe ambasadorul britanic și pe mine la ora 2 a.m. în această dimineață pentru a ne citi o declarație a guvernului sovietic referitoare la România, redată în traducere în următoarea mea telegramă. Această declarație va fi publicată în ziarele de dimineață din Moscova și difuzată la Radio la ora 3 a.m. Molotov a spus că guvernul sovietic a așteptat toată ziua, dar, deocamdată, nu a primit nici o veste de la București cu excepția anunțului public radio-difuzat. Se hotărîse acum să facă această declarație pentru a dejuca orice manevră politică a Germaniei. Ne-a spus că o divizie română trecuse de partea Armatei Roșii, gata să lupte împotriva germanilor, în conformitate cu ordinele noului guvern. Nu avea (nici un fel de) alte informații. Ca răspuns la întrebările acestea, a declarat că guvernul sovietic nu ajunsese la nici o decizie în privința unor acțiuni viitoare referitoare la procedura sau termenii capitulării [18].

HARRIMAN

(*F.R.U.S.* *, IV, 1944, p. 193).

[18] Termenul nu era de fel cel adecvat, fiind vorba, în fond de actul de voință al națiunii române de înlăturare a dictaturii antonesciene și retragerea României din *Axa* fascistă, de intrare a țării în rîndul Națiunilor Unite, cu statut *de facto* de cobeligerantă.

* Vezi, mai jos, nota 20.

26 august 1944

Pentru Ankara

Binevoiți a lua contact cu ambasadorul U.R.S.S. la Ankara spre a-i comunica următoarele :

1) Intenţiunea Blocului Naţional Democratic, a cărui expresie este noul guvern român, era de a trimite la Moscova, în vederea semnării armistiţiului, pe Generalul Aldea. Această intenţiune fusese de altfel comunicată din timp Guvernului Sovietic prin Doamna Kollontay.

2) Din pricina hotărîrei Mareşalului Antonescu de a trimite pe front toate trupele române disponibile încă în interiorul ţării M.S. REGELE şi Blocul Naţional-Democrat s-au văzut siliţi a realiza imediat schimbarea proiectată numai peste cîteva zile. În felul acesta ne-am văzut nevoiţi să folosim fără întîrziere rezultatele obţinute prin contactul deja existent de la Cairo şi am dat instrucţiuni D-lor Ştirbey şi Vişoianu de a semna imediat armistiţiul. Adaug că D-nii Ştirbey şi Vişoianu sunt acum plenipotenţiarii Guvernului.

3) Începînd din ziua de 24 august ora 4 dimineaţa România se afla în stare de război cu Germania. În consecinţă, armata de pe front a primit ordinul de a colabora cu armata sovietică în lupta împotriva inamicului comun, iar trupele din interior au început acţiunea împotriva armatei germane din ţară. În măsura în care aceasta nu a fost dezarmată şi internată, ea este în momentul de faţă pe punctul de a fi lichidată prin acţiunea trupelor române.

4) Guvernul român a luat act cu satisfacţie de declaraţia făcută în ziua de 25 august de D-l Molotov. Condiţiunea formulată de acesta, pentru ca trupele române să nu fie dezarmate după ce au încetat lupta împotriva armatei sovietice, a fost realizată prin faptul intrării României împotriva Germaniei. Astfel fiind, guvernul român roagă ca toate trupele române care au fost pînă acum dezarmate să fie reînarmate şi puse la dispoziţia sa pentru acţiunea împotriva Germaniei, potrivit promisiunii guvernului sovietic. De asemenea, guvernul român înţelege din declaraţiunea D-lui Molotov că de aici încolo unităţile române nu vor mai fi dezarmate înainte de a fi asociate la lupta împotriva inamicului comun. Este bine înţeles că această acţiune urmează a fi coordonată cu cea a armatei sovietice şi se va desfăşura în cadrul operaţiunilor generale.

5) În scopul coordonării acţiunii împotriva inamicului comun, un ofiţer superior, delegat de guvernul român, va pleca de îndată spre a lua contact cu Comandamentul sovietic. Guvernul român ar dori să primească la rîndul său o misiune militară sovietică. Aceasta poate oricînd ateriza pe aerodromul Popeşti—Leordeni. Desigur însă că această misiune poate sosi şi prin orice punct unde contactul a fost deja stabilit între trupele române şi sovietice.

6) Guvernul român roagă guvernul sovietic să intervină în mod energic la Sofia pentru ca bulgarii să împiedice trupele pe la Sud de Dunăre să treacă în România. Aceste trupe se concentrează, după informaţiile guvernului român, în punctele Nicopol, Sistev, Turtucaia şi în special Ruse.

7) Guvernul român, care se află de pe acum în situaţiunea de fapt a cobeligeranţei, doreşte a i se recunoaşte de către Naţiunile Unite calitatea de aliat.

8) Guvernul român doreşte şi este gata a proceda imediat la schimbul de reprezentanţi diplomatici cu guvernul sovietic.

9) Guvernul român este gata a începe imediat la Moscova discuţiunile de aplicare a armistiţiului şi de a semna o convenţie specială în acest scop.

Aceste discuţiuni ar urma să fie purtate la Moscova fie prin reprezentantul diplomatic al României, fie printr-o declaraţiune specială [19].

BUZEŞTI
No. 8

(Hoover Archives, Collection D. G. Popescu, Box No. 5).

21

Memorandumul Departamentului de Stat al S.U.A. remis Ambasadei Britanice la Washington ca răspuns la un aide-mémoire al acesteia în legătură cu ultimele demersuri ale României pentru încheierea armistiţiului cu Naţiunile Unite.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA WASHINGTON CĂTRE FOREIGN OFFICE

Contele Halifax
No. 4569

Datată 9.41 p.m. 25 august 1944
Primită 7.10 a.m. 26 august 1944

25 august 1944
Repetată la Moscova No. 224,
Ankara No. 126.
Caserta
M. E. Min. No. 314

FULGER

Telegrama mea No. 4556.

Urmează textul memorandumului Departamentului de Stat ca răspuns la *Aide-mémoire*-ul meu [20]. (Începe).

---

[19] Vezi şi Gh. Buzatu şi colab., eds., *Mareşalul Antonescu în faţa Istoriei*, II, ed. citată, pp. 327—329.

[20] Vezi anexa 8. Pentru textul memorandumului Departamentului Stat al S.U.A., vezi în *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Popers. 1944*, IV, *Europe*, Washington, G.P.O., 1966, p. 194 (În continuare, se va cita: *FRUS*, IV, *1944*).

«Departamentul de Stat a examinat *Aide-mémoire*-ul Ambasadei Britanice din 24 august expunând propunerea unui plan de acțiune al guvernelor britanic, sovietic și american cu privire la propunerea făcută de președintele Consiliului României, acționînd prin intermediul însărcinatului cu afaceri al Turciei la București, de a angaja negocieri cu guvernele aliate.

Potrivit rapoartelor despre evenimentele ulterioare s-ar putea ca guvernul Antonescu să nu mai fie în măsură de a îndeplini termenii propuși. În orice caz, o procedură similară ar fi probabil explicabilă în raporturile cu autoritățile care par a fi acum la putere și Departamentul este, în consecință, favorabil propunerii făcute de guvernul britanic de a trimite răspuns autorităților române prin intermediul Consiliului Turciei în sensul ca românii să trimită delegat la Moscova. Departamentul este, de asemenea, de acord, cu condiția ca și guvernul sovietic să aprobe procedura, cu propunerea ca ambasadorii britanic și american în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste să ia parte la toate discuțiile cu delegatul român la Moscova și ca autoritățile române să fie informate ca atare.

Instrucțiuni corespunzătoare sînt trimise ambasadorului american la Ankara». (Sfîrșit).

Foreign Office, rog repetați la Caserta (ca telegrama mea No. 214).

Repetată la Caserta (Rezident Minister Central Mediteranean) sub No. 475.

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

22

Telegramă a lordului Moyne care informează Foreign Office-ul în privința faptului că delegații români la Cairo primiseră depline puteri să semneze imediat armistițiul cu Națiunile Unite.

(CIFRU)

DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA OFICIUL MINISTRULUI REZIDENT LA CAIRO CĂTRE FOREIGN OFFICE

Nr. 1 962

Datată : 11.38 a.m., 25 august 1944

Primită : 11.50 a.m., 25 august 1944

25 august 1944

Repetată către Washington,

Moscova,
Caserta,
Roma (pentru Lord Moyne)

EXTREMĂ URGENȚĂ
DEDIP
STRICT SECRET

Următorul mesaj a fost primit de la București la Istanbul (Constantinopol) la 24 august, orele 11,30 și tocmai a fost recepționat aici.

(Începe)

Rog a comunica de îndată emisarilor la Cairo.

„Guvernul Maiestății Sale dă prințului Știrbey și d-lui Vișoianu depline puteri spre a semna imediat un armistițiu cu Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite în condițiile ce ne-au fost comunicate la Cairo. Menționez că d-na Kollontay a comunicat acum cîtva timp ministrului nostru la Stockholm [21], în numele guvernului spaniol (sovietic), că guvernul spaniol (sovietic) consimte ca în condițiile inițiale de armistițiu să se adauge următoarele completări :

1. Guvernul român va acorda armatei germane un termen de 15 zile pentru a părăsi țara. Numai în caz de refuz, armata română ar urma să lupte umăr la umăr alături de armata sovietică și de celelalte forțe aliate pentru expulzarea nemților din România.

2. În stabilirea reparațiilor de război se va ține seama de situația economică a României.

3. Se va lăsa guvernului român o zonă liberă prin care nu (repet nu) vor trece trupele sovietice, în ipoteza că vor fi necesare operațiuni militare pentru expulzarea germanilor din România.

Emisarii sînt rugați a depune toate eforturile pentru a obține includerea acestor dispoziții în textul convenției de armistițiu.

Statul Major român a primit ordin să înceteze lupta și țara a fost îndemnată să întîmpine pe soldații Națiunilor Unite ca pe reprezentanții unor puteri". (Sfîrșit)

Mesajul de mai sus este unul esențialmente inutil față de circumstanțele existente și este în întregime în raport cu toate negocierile precedente avute cu Maniu și cu prietenii săi. Așa cum s-a sugerat în telegrama dv. nr. 996, paragraful 2, din 28 martie, capitularea [22] pentru a fi efectivă trebuie să fie rapidă. Metoda sugerată mai sus ar necesita probabil o lună de zile dacă experiența anterioară cu Novikov ar putea constitui un ghid. Eu nu l-am contactat pentru a-i împărtăși acest mesaj ori pentru a-i solicita să-și exprime punctul de vedere, dar o voi face cel mai curînd cu putință, precum o voi face și cu însărcinatul american cu afaceri. Intenționez să încerc și să obțin acordul ambilor acestor domni pentru a trimite imediat răspuns noului guvern român, precizîndu-i că armistițiul trebuie semnat imediat între ofițerii armatelor respective de pe front și că va fi semnat de reprezentanții spanioli (sovietici) la cererea celor trei Aliați. Pot să sugerez ca guvernul spaniol (sovietic) să fie informat în sensul telegramei dv. nr. 996, paragraful 3.

Unica alternativă este de a-i trimite pe Știrbey și Vișoianu la Moscova imediat. Aceasta ar prezenta probabil o problemă de comunicație

---

[21] În cursul negocierilor angajate în capitala Suediei de către Alexandra Kollontay, ambasadoarea U.R.S.S., cu emisarii români : al regimului antonescian (F. C. Nano) și al opoziției democratice (G. I. Duca).

[22] Termen neadecvat, în fond — semnarea armistițiului.

cu guvernul român şi eu sugerez că prima alternativă este (grup indescifrabil ? logică) în circumstanţele actuale. Guvernul român trebuie să realizeze că nu este momentul să se tocmească în privinţa termenilor. El a acceptat public termenii fixaţi de către cele trei Puteri Aliate. Clauzele adiţionale pretinse a fi fost realizate cu d-na Kollontay nu au fost (repet nu) incluse între condiţiile respective.

(ibidem).

23

Telegramă a lordului Moyne care informează Foreign Office-ul în privinţa ultimei comunicări receptate de la Bucureşti în legătură cu evenimentele survenite cu începere de la 23 august 1944.

(CIFRU)

DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT)
CĂTRE FOREIGN OFFICE

Nr. 1 964

Datată : 5.10 p.m., 25 august 1944

Primită : 3.12 p.m., 25 august 1944

Repetată către Caserta,

Washington,
Moscova

FULGER
STRICT SECRET

Mesajul care urmează a fost primit de la Niculescu-Buzeşti, noul ministru român al Afacerilor Străine, via Cretzianu.

„1. Vă cerem ca imediat să aduceţi la cunoştinţa guvernelor britanic, american şi sovietic că astăzi, 23 august, Maiestatea Sa Regele a demis guvernul mareşalului Antonescu, numind ca Preşedinte al Consiliului de Miniştri : Generalul Sănătescu. Noul guvern, care are un caracter de uniune naţională, cuprinde liderii celor patru partide constituind Blocul Naţional-Democrat, după cum urmează :

Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Titel Petrescu. Ministru al Afacerilor Străine este Grigore Niculescu-Buzeşti.

Noul guvern intenţionează să semneze (armistiţiul imediat) şi să contribuie la eliminarea germanilor de pe întreg teritoriul României, acţionînd (cu toate) forţele la dispoziţia sa. Întrucît evenimentele planificate să survină sîmbătă, 26 august, au avut deja loc astăzi, solicităm

ca (imediat) să se aplice măsurile reclamate prin telegrama mea de azi [23] pentru ziua de sîmbătă.

Foreign Office rog transmiteți urgent la Caserta ca telegrama mea nr. 72.

(Repetată către Caserta cu telegrama 461).

(Copii trimise Comitetului Șefilor de State Majore).

(ibidem).

24

Telegrama ambasadorului american la Ankara, L. Steinhardt, care informează Departamentul de Stat al S.U.A. în legătură cu o ultimă comunicare primită de la Al. Cretzianu relativ la instalarea noului guvern român la 23 august 1944.

1 564, 25 august, ora 6 p.m.

Ankara

Datată : 25 august 1944

Primită : 1.27 a.m., 26 august 1944

Ambasada a primit următoarea notă din partea ministrului român la Ankara [24] :

„La cererea Guvernului meu, am onoarea să vă solicit a informa Guvernul Statelor Unite că regele României l-a demis din funcții, la 23 august 1944, pe guvernul mareșalului Antonescu și că a numit ca președinte al Consiliului de Miniștri pe generalul Constantin Sănătescu.

Noul guvern are un caracter de uniune națională, prin participarea șefilor celor patru partide politice care constituie Blocul Național-Democratic : Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, Lucrețiu Pătrășcanu și Titel Petrescu.

Noul guvern a decis să semneze imediat armistițiul și să acționeze cu toate forțele țării pentru a elimina complet pe toți germanii care mai sînt pe teritoriul românesc".

Steinhardt

(Hoover Archives, Collection D. G. Popescu, Box No. 4).

---

[23] Vezi anexa IX.

[24] Al. Cretzianu.

Telegramă receptată de Foreign Office în legătură cu un mesaj transmis din Bucureşti referitor la comportarea trupelor germane după cotitura de la 23 august 1944.

(CIFRU)

DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA BIROURILE DIN CAIRO ALE MINISTRULUI REZIDENT CĂTRE MINISTRUL REZIDENT, CASERTA

Nr. 74
25 august 1944

Datată : 3.05 p.m., 25 august 1944

Primită : 6.45 p.m., 25 august 1944

Repetată la Foreign Office No. 1 966

Washington

Moscova

IMEDIAT

DEDIP Telegrama mea nr. 67 şi telegrama mea nr. 68.

STRICT SECRET

Următorul mesaj de la dl. Maniu către dl. Chastellain a fost primit astăzi dimineaţă.

(Începe)

Deşi guvernul român a informat armata germană că nu va fi atacată şi că i se va acorda libertatea de trecere, armata germană a atacat şi bombardat cu sălbăticie Bucureştiul, distrugînd complet palatul regal. Aviaţia germană este concentrată la aeroportul Otopeni (5 grupuri greşite). Rugăm trimiteţi urgent 200 avioane de vînătoare aliate care pot folosi aerodromurile din Craiova şi Tîrgul Jiu, aflate la îndemînă. Atacul asupra Bucureştilor a fost efectuat din apropiere, continuînd toată ziua şi împiedicînd orice fel de activitate.

Rugăm, răspundeţi urgent la acest mesaj.

(Sfîrşit).

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

Telegramă a secretarului de stat al S.U.A., Cordell Hull, care transmite instrucțiuni ambasadorului american la Moscova în legătură cu atitudinea de adoptat după evenimentele survenite în România cu începere de la 23 august 1944.

WASHINGTON, 25 august 1944
ora 9 p.m.

744. Guvernul britanic, care primise prin aceleași canale mesajul guvernului român inclus în telegrama dv. 1 549 (23 august), a propus să se dea răspuns românilor prin intermediul primului ministru turc în sensul că România să trimită un delegat la Moscova, fie trecîndu-l peste linii, fie via Turcia.

Departamentul a informat pe britanici că este favorabil acestei propuneri. Sînteți, prin urmare, însărcinat [25] să vă asociați colegului dv. britanic în a da acest răspuns primului ministru turc în vederea transmiterii sale românilor.

Departamentul a fost, de asemenea, de acord, cu condiția obținerii acceptului guvernului sovietic, cu propunerea înaintată de britanici ca ambasadorii american și britanic la Moscova să participe la toate discuțiile cu orice delegat român trimis acolo și ca acest aspect să fie adus la cunoștință autorităților române în răspunsul dat prin intermediul turcilor.

Britanicii încearcă să obțină acordul rușilor la această procedură. Dacă guvernul sovietic este de acord, britanicii vor solicita instruirea ambasadorului sovietic la Ankara în consecință, în vederea unei abordări tripartite a primului ministru turc.

HULL

(F.R.U.S., IV, 1944, p. 195—196).

27

Telegramă a lordului Moyne care înștiințează Foreign Office-ul în privința ultimelor contacte diplomatice desfășurate la Cairo în legătură cu ieșirea României din Axa fascistă.

(CIFRU)

DIPLOMATIC (SECRET;

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT)
CĂTRE FOREIGN OFFICE

[25] Răspunsul lui Hull venea la chestionările lui Harriman, de la Moscova.

Nr. 1 973

Datată : 12,46 a.m., 25 august 1944

Primită : 4.10 a.m., 26 august 1944

Repetată la Resmed Caserta.
Washington
Moscova

IMEDIAT

Telegrama mea No. 1 962.

STRICT SECRET

Maiorul Russell, împreună cu însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite, l-a vizitat pe ambasadorul sovietic pentru a discuta mesajul din partea noului guvern român, inclus în telegrama mea sus menționată. Din nefericire, dl. Novikov era ocupat, dl. Solod plecase azi dimineață spre Moscova pe o perioadă nedefinită, astfel încît au fost primiți de primul secretar, dl. Dneprov. Cele două chestiuni înfățișate lui Dneprov au fost :

(a) să se trimită imediat răspuns guvernului român, cerîndu-i să ia contact imediat cu Armata Roșie pentru coordonarea acțiunilor necesare în vederea capitulării militare. Dneprov a spus că Vișoianu îi ceruse deja acordul de a trimite un mesaj în acest sens. Aceasta s-a confirmat ulterior și mesajul a fost expediat în această dimineață (urmează textul) ;

(b) să se trimită imediat la Moscova comisarii care au fost deja autorizați oficial să semneze armistițiul cu Aliații. Se pare că există cîteva aspecte ale unor negocieri anterioare care nu ne sînt pe deplin familiari aici, acestea precum și orice alte puncte importante ori dificultăți putînd fi rezolvate mai expeditiv la dumneavoastră.

Dneprov a prezentat acest aspect ambasadorului său care a fost de acord să-l supună atenției Moscovei. Cred că ei nu cunosc nimic despre afacerea Kollontay.

Ambasada sovietică de aici este, evident, în necunoștință de cauză asupra evenimentelor din România, fiind lipsită de știri, instrucțiuni ori idei.

Însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite este întru totul de acord cu linia sugerată mai sus, sub rezerva confirmării din partea guvernului său.

(Foreign Office, rog transmiteți la Caserta cu telegrama mea No. 77).

Repetată la Caserta, No. 467).

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

Telegramă a ambasadorului britanic la Moscova care informează Foreign Office-ul asupra poziției U.R.S.S. față de evenimentele recente din România.

(CIFRU)

DIPLOMATIC (SECRET)

DE LA MOSCOVA CĂTRE FOREIGN OFFICE

Sir A. Clark Kerr

Datată : 5.40 a.m., 26 august 1944

Nr. 2 242
26 august 1944

Primită : 8.10 a.m., 26 august 1944

FULGER

DEDIP

STRICT SECRET

Telegrama M.E. Min. No. 1 659 către Dumneavoastră.

Dl. Molotov ne-a convocat din nou, pe mine și pe ambasadorul Statelor Unite, la ore mici și ne-a spus că „în scopul de a menține prestigiul noului guvern român", guvernul sovietic propune să fie respectați termenii din aprilie, cu următoarele trei adăugiri :

(a) reducerea volumului despăgubirilor ;

(b) stabilirea unei zone libere ca reședință a guvernului român ;

(c) acordarea unui termen de cincispreceze zile trupelor germane pentru a părăsi țara.

Referitor la punctul (c), a spus cu un zîmbet că douăsprezece divizii germane se află încercuite la Chișinău.

A spus că trebuie făcute angajamente pentru a semna la Moscova cu un reprezentant român care să vină aici în acest scop. Ambasadorul Statelor Unite și cu mine urmează să luăm parte la discuțiile care vor trata problema ridicată în telegrama dv. No. 175 CITIZEN către mine.

A rugat să vă exprimați opiniile cît mai curînd posibil. Rog transmiteți imediat la Washington și Roma (pentru Lord Moyne), Caserta și M. E. Min.

(Repetată sub număr Foreign Office la Washington No. 7 534, Roma, No. 425, Caserta, No. 477 și M. E. Min, No. 2 942).

(ibidem).

Telegramă a Foreign Office-ului către lordul Moyne, instruit să îngăduie deplasarea la Moscova a unui colaborator de-al său pentru a-l asista pe ambasadorul britanic în U.R.S.S. în cursul negocierilor de armistiţiu cu România.

(CIFRU)

DEPARTAMENTUL Nr. 1

DE LA FOREIGN OFFICE CĂTRE CAIRO (MINISTRUL REZIDENT)

Nr. 2 954 Datată : 7.40 p.m., 26 august 1944

26 august 1944

Repetată la Moscova sub nr. 2 702

URGENT

SECRET

Sir A. Clark Kerr a telegrafiat că, dacă negocierile româneşti de armistiţiu vor avea loc la Moscova, el trebuie să aibă asistenţa unei persoane care să fie familiară cu negocierile anterioare şi care poate să informeze la timp.

Aş fi foarte fericit dacă dvs. aţi considera că d-l Steel este persoana indicată în acest scop. Înţeleg că aşteptaţi ca problema Bulgariei să ajungă pe tapet, dar situaţia României a atins punctul său culminant, astfel că poate interveni o scurtă acalmie în negocierile bulgare din momentul în care li s-au dat termenii.

Este esenţial ca Sir A. Clark Kerr să aştepte sprijin pentru negocierile româneşti şi sînt convins că veţi găsi calea de a-l afla disponibil pe d-l Steel.

(ibidem).

30

Telegramă a lordului Moyne care informează Foreign Office-ul în privința ultimelor preparative la Cairo pentru plecarea delegaților români la Moscova în vederea negocierilor pentru semnarea convenției de armistițiu.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT)
CĂTRE FOREIGN OFFICE

Lord Moyne — Datată : 9.40 p.m., 26 august 1944

Nr. 1 986 — Primită : 9.43 p.m., 26 august 1944

26 august 1944

Repetată către Washington

Moscova

Ministrul rezident Caserta

URGENT
STRICT SECRET

Telegrama nr. 2 242 de la Moscova către dv.

Ştirbey şi Vişoianu sînt gata să meargă la Moscova pentru a semna armistițiul în numele țării lor, deşi din punctul de vedere al lui Ştirbey pentru el va fi o încercare foarte grea. Ei, oricum, au fost deja autorizați de către guvernul lor să semneze şi o vor face la timp dacă vor pleca.

D-l Novikov este încă sub impresia că armistițiul va fi semnat la Cairo şi nu a auzit nimic despre cele menționate în telegrama dv. indicată mai sus. Aceasta este, oricum, normal.

Ar fi foarte folositor dacă ambasadorul Maiestății Sale la Moscova ar putea să se încredințeze dacă guvernul sovietic ar dori ca Vişoianu şi Ştirbey să se afle acolo. Guvernul sovietic poate deja [? grup omis ? *să fie]* în contact cu Bucureştii, dar să nu-l fi informat pe d-l Novikov.

O.T.P.

(ibidem).

Telegramă a lui Cordell Hull adresată lui Harriman în legătură cu poziția S.U.A. față de procedura semnării convenției de armistițiu între România și Națiunile Unite.

Washington, 26 august, ora 6 p.m.

2 043.

Departamentul de Stat este de acord cu propunerea ca discuțiile între delegații români și reprezentanții principalilor Aliați să fie conduse la Moscova și ambasadele noastre la Cairo și Ankara au fost informate corespunzător.

Departamentul de Stat este, de asemenea, de acord cu propunerea sovietică după care condițiile de armistițiu să se bazeze pe acelea prezentate României în luna aprilie, cu cele trei puncte adiționale menționate de către Molotov.

Noi nu avem cunoștință de „noile condiții de armistițiu" propuse de către britanici, dar dv. veți primi instrucțiuni imediat ce ele vor fi cunoscute.

Trimisă la Moscova, repetată către Ankara și Cairo.

HULL

(F.R.U.S., IV, *1944*, p. 197).

32

Telegramă a lordului Moyne către reprezentanța din Teheran în legătură cu preparativele pentru trecerea prin capitala Iranului a delegaților români și britanici în drum spre Moscova, pentru negocierea convenției de armistițiu.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT) CĂTRE TEHERAN

Lord Moyne Datată : 5.20 p.m., 27 august 1944

Nr. 174 Primită : 8.32 p.m., 27 august 1944

Repetată către FOREIGN OFFICE, sub nr. 1 922.
Moscova

URGENT
DEDIP
STRICT SECRET

Următorii părăsesc Cairo cu avionul regulat la 28 august pentru a sosi la Teheran în aceeași seară :

1. Maiorul Russell din statul major al Ministrului rezident ;

2. Prințul Știrbey ;
3. D-l Vișoianu, ultimii doi fiind emisarii români pentru armistițiu.
2. Vă rugăm să organizați primirea și găzduirea lor în așteptarea instrucțiunilor de la Moscova relativ la continuarea călătoriei lor. Este de sperat că ambasadorul Maiestății Sale la Moscova va putea transmite la timp instrucțiunile privitoare la vize etc. ambasadorului sovietic la Teheran, cu care dv. trebuie să fiți în contact. Din moment ce vizele sovietice sînt obținute, grupul poate porni la Moscova cu primul avion disponibil. Dacă, după cum este posibil, guvernul sovietic refuză a-i primi pe români, mai apoi aceștia trebuie să revină la Cairo și maiorul Russell va pleca mai departe singur.
Ultimul paragraf.
D-l Novikov, ministrul sovietic la Cairo, a fost convocat acum urgent la Moscova și va călători cu grupul.
Vă rog informați Ambasada sovietică din Teheran.

O.T.P.
(P.R.O., F.O. — 371/44005).

33

Telegramă a lordului Moyne către ambasadorul britanic la Moscova în privința desemnării lui Barbu Știrbey pentru semnarea convenției de armistițiu între România și Națiunile Unite.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT) CĂTRE MOSCOVA

Lord Moyne — Datată : 11.00 a.m., 27 august 1944

Nr. 205 — Primită : 11.45 p.m., 27 august 1944
27 august 1944
Repetată către Foreign Office sub nr. 1 996.

URGENT

Telegrama mea către Foreign Office nr. 1 991.

STRICT SECRET

Ministrul român la Ankara a primit acum din România un document autorizîndu-l pe Știrbey să semneze armistițiul. Dacă guvernul sovietic are dubii în privința statutului său, acest lucru poate fi explicat ambasadorului sovietic la Ankara.

O.T.P.
(ibidem).

Deplinele puteri acordate de guvernul român reprezentanţilor săi la Moscova pentru negocierea şi semnarea convenţiei de armistiţiu între România şi Naţiunile Unite.

28 august 1944

În dorinţa de a stabili modalităţile de aplicare ale armistiţiului încheiat între România, pe de o parte, şi U.R.S.S., Marea Britanie şi Statele Unite ale Americii pe de altă parte, Guvernul regal român conferă Domnului L. PĂTRĂŞCANU, Ministru Secretar de Stat, în calitate de Preşedinte, cît şi Domnilor I. CHRISTU, Ministru Plenipotenţiar, fost Ministru Secretar de Stat, Generalului de Brigadă, D. DĂMĂCEANU, Ministru Subsecretar de Stat, C. POPP, fost Ministru Subsecretar de Stat, şi Lt. Col. I. FOCŞENEANU, ofiţer brevetat de Stat Major, în calitate de membri ai Delegaţiei, deplina putere necesară pentru a negocia şi a semna împreună cu Guvernul Sovietic o Convenţie de aplicare a armistiţiului.

PREŞEDINTELE CONSILIULUI DE MINIŞTRI,
(C. Sănătescu)

MINISTRUL AFACERILOR STRĂINE
(Gr. Niculescu-Buzeşti)

(Hoover Archives, Stanford University, *Collection D. G. Popescu*, Box No. 5).

35

Telegramă a lordului Moyne care informează Foreign Office-ul despre acordul guvernului U.R.S.S. pentru încheierea armistiţiului cu România.

(CIFRU) *DIPLOMATIC (SECRET)*

DE LA CAIRO (MINISTRUL REZIDENT)
CĂTRE FOREIGN OFFICE

Lord Moyne
Nr. 1 994
27 august 1944

Datată : 12.42 a.m., 28 august 1944
Primită : 2.45 a.m., 28 august 1944

Repetată către Caserta
Washington şi
Moscova

STRICT SECRET

Următorul mesaj a fost trimis la 26 august de către prințul Știrbey și Vișoianu guvernului român.

Ambasadorul sovietic ne-a informat astăzi, 26 august, la orele 15,00, după cum urmează :

Guvernul sovietic este gata să semneze armistițiul cu România pe baza condițiilor (grup indescifrabil ? expuse) incluzînd cele trei puncte menționate în telegrama primită de la Niculescu-Buzești în care dv. [? grup omis ? *ne dați]* depline puteri. Oricum, această decizie a guvernului sovietic va fi considerată ca definitivă numai după acordul guvernelor britanic și american.

(Sfîrșește).

O.T.P.

(P.R.O., F.O. — 371/44006).

36

Minută a reuniunii șefilor de stat major din Londra din 30 august 1944, cu care prilej s-au dezbătut efectele retragerii României din Axa fascistă.

C.O.S. (44) Reuniunea 292 (0)

CABINETUL DE RĂZBOI
COMITETUL ȘEFILOR DE STAT MAJOR

MINUTA REUNIUNII ținută MIERCURI 30 august 1944
la ora 11.00 a.m.

PREZENȚI

Feldmareșalul Sir Alan F. Brooke,
Șef al Statului Major General Imperial

(Președinte)

Mareșal în Royal Air Force
Sir Charles F. A. Portal
Șef al Statului Major al Aviației

Amiralul Flotei Sir Andrew B. Cunningham, Prim Lord al Amiralității și șef al Statului Major Naval

General Sir Hastings L. Ismay,
Birourile Ministerului Apărării

Următorii au fost de asemenea prezenți :

General-maior R. E. Laycock,
Șeful Operațiunilor Combinate
(pentru o parte a Reuniunii)

PENTRU PUNCTUL 5

Vice-amiral P. W. Nelles,
Șef al Statului Major Naval, R.C.N.

Mareșal de aviație L. S. Breadner

General-lt. K. Stuart,
Șef al Statului Major,
Cartierul general militar canadian

Căpitan de formație G. C. Morrow,
R.C.A.F.

Comandant-lt G. F. Todd,
R.C.N.V.R.

SECRETARIAT

General-maior L. C. Hollis
Colonel C. R. Price
Căpitan de formație A. Earle
Lt.-colonel G. Mallaby

EFECTUL CAPITULĂRII ROMÂNIEI ASUPRA POZIȚIEI PETROLIERE A GERMANIEI J.I.C. (44) 382 (FINAL)

Comitetul a analizat un raport al sub-comitetului Reunit al Informațiilor referitor la efectul capitulării României asupra poziției petroliere a Germaniei.

Sir CHARLES PORTAL a reamintit Comitetului că la încheierea discuțiilor lor din ziua precedentă cu Directorii Informațiilor, domnul Vikers dăduse o cifră revizuită de 420 000 tone drept limita ce urma a fi impusă asupra consumului de petrol al Germaniei în septembrie. El a sugerat ca J.I.C. să-și corecteze raportul, dacă e necesar, în lumina declarației domnului Vikers.

COMITETUL

(a) a însărcinat Sub-comitetul Reunit al Informațiilor să revadă și, dacă e necesar, să cerceteze raportul conform sugestiei menționate.

(b) a însărcinat Secretarul să trimită copii ale versiunii finale primului ministru, Secretarului F.O.-ului [26], generalului Eisenhower, generalului Wilson, generalului Paget și Misiunii Statelor Majore Reunite.

(Notă — S-a constatat ulterior de la Sub-comitetul Reunit al Informațiilor că datele asupra acestei probleme sînt incerte și că cifrele cele mai recente vor fi incluse în raportul lor următor. Copiile raportului

[26] Anthony Eden.

întocmit au fost prin urmare trimise destinatarilor menţionaţi la (b) mai sus).

Birourile Cabinetului de război,
S.W.1.

30 august 1944

(P.R.O., Cabinet, 79/80, ff. 145—147).

37

Raport al Sub-comitetului Reunit al Informaţiilor din Londra pe tema situaţiei petroliere a Germaniei în urma evenimentelor din România cu începere de la 23 august 1944.

J.I.C. (44) (0) (FINAL)
4 septembrie 1944

CABINETUL DE RĂZBOI

SUB-COMITETUL REUNIT AL INFORMAŢIILOR
EFECTUL ATACULUI ALIAT ASUPRA SITUAŢIEI PETROLIERE A INAMICULUI ÎN EUROPA

Raport al Sub-comitetului Reunit al Informaţiilor

Am fost însărcinaţi să pregătim la fiecare două săptămîni o apreciere a efectivului realizat prin atacurile asupra Petrolului Inamicului în Europa.

În ultimul nostru raport bilunar, care cuprindea prima jumătate a lui august, am estimat că producţia pe august, fără a lua în considerare posibilele efecte ale altor atacuri din a doua parte a lunii, s-ar putea ridica la 57% din producţia normală anterioară atacului. S-a evidenţiat că lipsa combustibilului lichid afecta din ce în ce mai mult mobilitatea forţelor armate şi că politica Aliată de bombardare ameninţa acum Germania cu o situaţie fatală. Estimăm acum că producţia în august a fost doar 40% din normalul anterior atacului. În ultimele două săptămîni situaţia aprovizionării s-a deteriorat considerabil.

Producţia

3. Defecţiunea României, combinată cu atacurile susţinute asupra instalaţiilor petroliere pretutindeni din Europa Axei, a redus actualmente producţia de petrol la cifre foarte joase. Situaţia se prezintă acum astfel (cifrele sînt comparate cu producţia „normală" din aprilie 1944) :

a) *Uzine chimice*

Este îndoielnic că vreuna din uzinele de hidrogenare germane Bergius mai este acum operațională deși cîteva din ele ar putea fi capabile să-și reia producția în scurt timp. Producția totală de petrol de la aceste uzine pe august este estimată la 46 000 tone sau 12% din producția normală anterioară atacului.

Din uzinele germane Fiacher Tropsch, se crede că trei operează normal, una este parțial activă, iar restul sînt scoase din uz. Producția totală de petrol de la aceste uzine pe august este estimată la 52 000 tone ori 46% din normal.

Producția totală de petrol sintetic pe august este estimată la 98 000 tone ori 20% din normal.

Nu există dovezi de încetinire a activității de reparație și, în lipsa altor atacuri, o producție de 258 000 tone (54% din normal) ar putea fi posibilă în septembrie.

(b) *Rafinării de petrol*

Avînd în vedere că petrolul românesc este acum inaccesibil Axei și că toate rafinăriile active majore din Europa au fost atacate, producția de produse din petrol mineral este acum foarte scăzută. În prezent, rafinarea țițeiului brut se limitează la 4 rafinării din Austria care și-au reluat activitatea, o rafinărie germană care a fost serios avariată dar ar putea fi încă activă, și 4 rafinării mici și lipsite de importanță în Ungaria și Cehoslovacia. Producția rafinăriilor din țările încă satelit ori ocupate s-a redus acum la zero, fără posibilități imediate de reluare.

Producția totală a rafinăriilor de țiței brut pe august estimată la 249 000 tone, sau 36% din normal ; producția din România pînă la 24 august acoperă 143 000 tone din acest total.

Nu există dovezi ale vreunei relaxări în activitatea energetică de reparație a rafinăriilor avariate, în special în Germania și Austria. În absența altor atacuri, o producție de 165 000 tone (24% din normal) ar putea fi realizată în septembrie.

(c) *Alte surse*

Din surse cum ar fi benzol, alcool, păcură etc. 192 000 tone.

(d) *Producția totală*

Producția totală pe întreaga lună s-a ridicat la 540 000 tone, ori 40% din producția lunară normală de 1 340 000 tone. Rata producției produselor finite era la 1 septembrie de numai aproximativ 300 000 tone lunar, ori sub 25% din normal. O dată cu eliminarea resurselor românești, producția totală în septembrie, chiar în absența altor atacuri, n-ar avea cum depăși aproximativ 600 000 tone ori 43% din normal.

Echilibrul între aprovizionare și consum

4. În trecut am încercat să estimăm consumul pe baza forțelor armate, organizația Todt și consumatori civili. Evenimentele din ultimele săptă-

mîni, implicînd pierderi enorme de tancuri şi transport auto şi transferul unor stocuri de combustibil şi M.T. de la un serviciu la altul, combinate cu lipsa noastră de date asupra politicii germane de alocare a rezervelor între diferitele clase de consumatori, fac imposibilă realizarea unor estimări satisfăcătoare a consumului pe august. Tot ce putem spune este că consumul a fost probabil redus aproximativ la nivelul producţiei.

În opinia noastră, rezervele disponibile ale Germaniei sînt practic epuizate acum, iar în continure consumul va trebui limitat la echivalentul volumului de petrol curent. Efectul acestor măsuri va fi resimţit cel mai puternic de către consumatorii de benzină, deoarece aceasta va fi produsul cel mai deficitar.

Credem că în a doua jumătate a lunii august s-a înregistrat o reducere accentuată a consumului, impusă direct de lipsa stocurilor şi micşorarea producţiei. O astfel de diminuare ar duce nu doar la o îngrădire severă a alocaţiilor militare, ci la epuizarea unei importante părţi din rezervele necesare pentru transportul rutier şi pe apă. Se pare că aceasta se petrece deja şi că o paralizie tot mai accentuată a maşinii de război germane este vizibilă.

Mărturii ale crizei

5. (a) *Forţele armate*

Cele mai semnificative mărturii pe care le-am primit în ultimele două săptămîni asupra crizei petroliere a Germaniei sînt :

(I) restricţii suplimentare foarte severe au fost impuse operaţiunilor R.A.F. [27] pe toate fronturile.

(II) retragerea cel puţin a cîtorva din forţele germane este periclitată de penuria de benzină.

(III) restricţiile de antrenamente impuse de penuria de combustibil fac imposibilă pentru R.A.F. înlocuirea unei proporţii mai mari din pierderile echipajelor.

(b) *Cu caracter general*

Există acum multe semne ale efectelor penuriei asupra situaţiei transportului, cu repercusiunile de rigoare asupra economiei militare şi civile ale Europei ocupate de germani. Speer a numit recent un Comisar (!) general pentru reparaţii auto şi instalarea utilajelor de producerea gazului, ceea ce sugerează că deteriorarea condiţiilor de transport rutier în Germania a atins acum proporţii serioase. Germania a obţinut aproximativ 40% din necesarul ei de utilaj pentru producerea gazului în Franţa.

Un decret dat în numele Führerului în scopul reglării transportului rutier evidenţiază condiţiile haotice în organizarea deplasării bunurilor pe cale rutieră. Ţinînd cont de apropiatul vîrf de trafic din toamnă, care implică deplasarea recoltei, sfeclei de zahăr şi cartofilor pentru iarnă, toate solicitînd intens transportul rutier, lipsa combustibilului are toate şansele de a precipita o criză în economia internă a Germaniei.

[27] Aviaţia militară a Germaniei naziste *(Luftwaffe)*.

6. În prezent, doar puține întreprinderi petroliere sunt operaționale. Rata producerii produselor finite la 1 septembrie era de numai 300 000 tone lunar, ori sub 25% din normal. Din acestea, doar aproximativ 90 000 tone erau spirt pentru motoare, neadecvat pentru folosirea la avioanele normale de luptă.

Chiar și în absența altor atacuri, producția produselor petroliere a Germaniei în septembrie n-ar avea șanse să depășească 43% din normal. Dacă (a) uzinele acum scoase din uz rămîn astfel, și dacă (b) nu greșim în convingerea noastră că nu mai există alte rezerve disponibile, atunci rezervele de petrol ale Germaniei, și în special de benzină, n-ar fi atît de inadecvate încît situația militară a Germaniei va deveni și mai proastă decît în prezent.

(Semnat) V. CAVENDISH-BENTINCK
E. G. N. RUSHBOOK
J. A. SINCLAIR
G. W. P. GRANT
C. E. VICKERS

Birourile Cabinetului de război
S.W.I.

4 septembrie 1944

(P.R.O., Cabinet 79/80, f. 236 și urm.)

38

Telegramă a lordului Halifax care informează Foreign Office-ul asupra acordului S.U.A. în privința procedurii negocierii și semnării convenției de armistițiu cu România în capitala U.R.S.S.

(CIFRU)

SPECIAL (CITIZEN)

DE LA WASHINGTON CĂTRE FOREIGN OFFICE

Lordul Halifax

Nr. 143. Citizen

6 septembrie 1944

Datată : 8.19 p.m., 6 septembrie 1944

Primită : 3.30 a.m., 7 septembrie 1944

Repetată la Moscova sub nr. telegrama 266

Ministerul rezident din Mediterana nr. 341

URGENT

Telegrama dv. nr. 284 Citizen.

Departamentul de Stat este de acord cu procedura de semnare pe care dv. a-ţi sugerat-o. Harriman a fost autorizat să semneze pentru Statele Unite, dar a fost de asemenea instruit să accepte, la dorinţa guvernului Statelor Unite, să se semneze de către un general sovietic.

2. Telegrama dv. nr. 198 Citizen către Moscova, ultimul paragraf. Departamentul de Stat l-a instruit pe Harriman să se unească cu Sir A. Clark Kerr în a cere delegaţilor români să dea o asigurare că România va rupe relaţiile cu Japonia. Departamentul de Stat declară că înţelege că ruşii nu pot participa la un asemenea demers.

3. Foreign Office rog transmiteţi imediat la Caserta ca telegrama mea nr. 235.

O.T.P.

(Repetat la Caserta sub nr. telegrama 58 Citizen).

(P.R.O., F.O. — 371/44005).

PARTEA A IV-A

CAPITOLUL 9

ROMÂNIA ÎN "UMBRA" YALTEI

Problema și perioada aflate în discuție prezintă, din multiple puncte de vedere, un interes științific deosebit. Și cum să nu fie astfel, dacă ele trimit la etapa finală a celui de-al doilea conflict mondial, coincizînd cu trecerea de la războiul *„cald"* la cel *„rece"*, în contextul apariției, manifestării și agravării contradicțiilor dintre Marile Puteri ale Națiunilor Unite ; la situația curioasă pentru învingătorii din 1945 de-a fi eliminat Germania, Japonia, Italia și toți sateliții lor, dar de-a fi ratat și cîștigarea păcii ; la apariția pe scena politicii mondiale a armei atomice și la lansarea Planului Marshall ; la apariția (pe criterii ideologice, și nu numai !) a blocurilor militare adverse, care au cutezat o prima verificare *„caldă"* în Coreea (1950—1953) ; la dispariția treptată a *„lorzilor"* războiului dintre 1939 și 1945 — Roosevelt, Hitler, Mussolini, Antonescu, iar, finalmente, Stalin, unul dintre marii responsabili ai conflagrației secolului. Mai presus de toate însă epoca și problematica au fost marcate de trecerea de la *„construcția socialismului"* într-o singură țară (URSS) la aceea într-un grup de state, de nașterea *„democrațiilor populare"*, de apariția *„lagărului socialismului"*, cu alte cuvinte de exportul și impunerea prin forță de către Kremlin a sistemului comunist într-o serie de state din Europa și Asia [1]. În contextul rezultatelor concrete ale celui de-al doilea război mondial și al raporturilor în continuă degradare dintre foștii lideri ai Națiunilor Unite (URSS, pe de o parte, iar, de altă parte, SUA și Marea Britanie), extinderea comunismului, înfăptuirea cvasi-simultan, a urmărit practic un singur scenariu pretutindeni, fapt relevat din start de celebrul Hugh Seton-Watson [2] și care,

[1] Relativ la problematica în discuție, vezi J. F. Brown, *Eastern Europe and Communist Rule*, Durham — London, Duke University Press, 1988 ; *How Did the Satellites Happen ? A Study of the Soviet Seizure of Eastern Europe*, London, The Batchworth Press, 1952 ; Hugh Seton-Watson, *The Eastern European Revolution*, New York, Praeger, 1956 ; Richard F. Staar, *Communist Regimes in Eastern Europe*, ed. a IV-a, Stanford, Hoover Institution Press, 1982 și, cel mai recent, G. M. Adibekov, *Kominform i poslevoennaia Evropa*, Moskva, Rossia, molodaia, 1994 ; Thomas S. Arms, *Encyclopedia of the Cold War*, London, Facts on File, 1994 ; R. J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century*, London — New York, Routledge, 1994 (Pentru *România*, cf. pp. 228—231).

[2] Cf. Hugh Seton-Watson, *The 'Sick Heart' of Modern Europe. The Problems of the Danubian Lands*, Seattle — London, University of Washington Press, 1975, p. 53—54.

adăugăm noi, a probat lipsa de fantezie a inspiratorilor acțiunii, *aceeași* în absolut toate cazurile — partidul comunist al lui Lenin-Stalin și statul sovietic prin organele sale (armata, poliția secretă etc.). Este, desigur, un truism să afirmăm că România, departe de-a fi reușit să se sustragă, a devenit, dimpotrivă, unul dintre obiecții jocului în dauna căruia la finele anilor '40 s-au trasat *cortinele de fier* și *de bambus*, în Europa și, respectiv, în Asia. Fără a ne propune să intrăm în detalii, dorim să subliniem că problemele comunizării României s-au aflat și, mai ales, se află în atenția istoricilor români și străini, în urma prăbușirii în lanț a *„sistemului socialist"* din Europa între 1989 și 1991 [3]. După opinia noastră, în tratarea subiectului s-au evidențiat mai multe *tendințe*, ilustrate de :

— Specialiștii din lumea occidentală (istorici, sociologi, politologi, deveniți, într-un cuvânt încetățenit, *kremlinologi)*, în evoluția cărora remarcăm cel puțin trei faze distincte (cea inițială, cînd instalarea comunismului în Europa est-centrală era explicată cvasi-exclusiv prin voința Moscovei [4], mai apoi, o dată cu manifestarea *„noii stîngi"* revizioniste, s-au pus în discuție erorile clare și slăbiciunile, inconsecvențele, reale, ale politicii Londrei și Washingtonului față de URSS [5] ; în sfîr-

[3] Vezi Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, Iași, Editura Moldova, 1982, p. 159 și urm.

[4] John A. Lukacs, *The Great Power and Eastern Europe*, New York, American Book Co., 1953 ; Herbert Feis, *From Trust to Terror. The Onset of the Cold War, 1945—1950*, London, A. Blond, 1971 ; idem, *Churchill — Roosevelt — Stalin. The War They Waged and the Peace They Thought*, Princeton, Princeton University Press, 1957 ; Reuben H. Markham, *Rumania under the Soviet Yoke*, Boston, Meador and Co., 1949.

[5] Vezi îndeosebi Stephen Fischer-Galați, *The Communist Takeover of Rumania: A Function of Soviet Power*, în Thomas T. Hammond, ed., *The Anatomy of Comunist Takeovers*, New Haven — London, Yale University Press, 1975 ; Robert R. King, *A History of the Romanian Communist Party*, Stanford, Hoover Institution Press, 1980 ; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania. British and American Policies towards Romania : 1938—1947*, Los Angeles, ARA Publications, 1977 ; Hugh Thomas, *Armed Truce. The Beginnings of the Cold War, 1945—46*. New York, Atheneum, 1987 ; Dennis Deletant, *Studies in Romanian History*, Bucharest, Editura Enciclopedică, 1991 ; John L. Gaddis, *The Long Peace. Inquiries into the History of the Cold War*, New York — London, Oxford Unversity Press, 1987 ; idem, *The United States and the Origins of the Cold War, 1941—1947*, New York — London, Columbia University Press, 1972 ; G. Kolko, *The Politics of War : The World and the United States Foreign Policy, 1943—45*, New York, Harper and Row, 1972; J. and G. Kolko, *The Limits of Power : The World and the United States Foreign Policy, 1945—54*, New York, Harper and Row, 1972 ; Walter Lafeber, *America, Russia, and the Cold War, 1945—1975*, ed. a III-a New York — London, John Wiley and Sons, Inc., 1976 ; Bennett Kovrig, *The Myth of Liberation East-Central Europe in US Diplomacy and Politics since 1941*, Baltimore — London, The John Hopkins University Press, 1973 ; Michael Boll, *Cold War in the Balkans*, Lexington, University Press, 1984 ; Terry Anderson, *The United States, Great Britain and the Cold War, 1944—1947*, Columbia — London, Columbia University Press, 1981 ; Elizabeth Barker, *British Policy in South East Europe in the Second World War*, London, Macmillan, 1976 ; L. E. Davis, *The Cold War Begins. Soviet-American Conflict over Eastern Europe*, Princeton, Princeton University Press, 1974 ; Geir Lundestad, *The American Non-policy towards Eastern Europe, 1943—1947*, Tromsö — Oslo — Bergen, 1978 ; Vojtech Mastny, *Russia's Road to the Cold War*, New York, Columbia University Press, 1979 ; François Fejtö, *A History of the People's Democracies. Eastern Europe since Stalin*, New York, Penguin Books, 1977 ; Hugh Higgins, *The Cold War*, London, Heinemann, 1974 ; Fraser J. Harbutt, *The Iron Curtain. Churchill, America, and the Origins of the Cold War*, New York

şit, prăbuşirea comunismului şi deschiderea arhivelor fostelor ţări socialiste vor fi în măsură să îngăduie cercetări de amploare, în măsură să impună o sumă de adevăruri aflate direct *„de la sursă"*) [6].

— Pe o traiectorie similară s-au situat specialiştii români din exil [7].

— În ceea ce-i priveşte pe specialiştii români din ţară (îndeosebi istorici), aceştia, unii cu importante şi semnificative nuanţe [8], nu s-au putut sustrage tribulaţiilor rezultînd din exercitarea cenzurii şi accederea prin excelenţă a punctelor de vedere oficiale, partinice [9].

— Între specialiştii din fostele ţări socialiste, cei de la Moscova au dat în genere tonul, ei avansînd sugestii şi interpretări preluate direct din propaganda oficială a Kremlinului relativ la desfăşurarea,

---

— Oxford, Oxford University Press, 1986 ; D. F. Fleming, *The Cold War and Its Origins, 1917—1960*, I, Garden City, Doubleday and Co., Inc., 1961 ; André Fontaine, *Istoria războiului rece*, I, *1917—1950*, Bucureşti, Editura Militară, 1992 (ed. originală — Paris, 1965). Pentru consideraţii asupra istoriografiei problemei, cf. David Reynolds, *The Origins of the Cold War ; The European Dimension, 1944 — 1951*, în *„The Historical Journal"*, Vol. 28, No. 2/1985, pp. 497—515 ; Eduard Mark, *American Policy towards Eastern Europe and the Origins of the Cold War, 1941—1946 : An Alternative Interpretation*, în *"The Journal of American History"*, Vol. 68, No. 2/1981, pp. 313—336. În ce ne priveşte, în martie 1988 am întocmit pe calculator o bibliografie la *The Library of Congress* din Washington, D.C., reunind 82 de titluri acoperind problematica şi perioada *„războiului rece"*.

[6] Din păcate, primele apariţii nu sunt şi cele mai încurajatoare, ele nedepăşind anume scheme, tezisme sau false modele (vezi, de pildă, Juliana Geran Pilon, *The Bloody Flag. Post-communism Nationalism in Eastern Europe. Spotlight on Romania*, New Brunswick — London, Transaction Publications, 1992).

[7] Vezi Ghiţă Ionescu, *Communism in Romania, 1944—1962*, London — New York, Toronto, Oxford University Press, 1964 ; Vlad Georgescu, *Istoria Românilor de la origini pînă în zilele noastre*, Los Angeles, ARA Publications, 1984 (Între timp s-au publicat şi ediţia a II-a de către ARA, ca şi ediţia a III-a de către Editura Humanitas. Prin grija lui Matei Călinescu, în 1991 a apărut în S.U.A. o ediţie în limba engleză) ; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990 (ed. originală — Aarhus, Danemarca, 1984); Ion Raţiu, *România de astăzi. Comunism sau independenţă*, Bucureşti, Editura Condor, 1990 (ediţia originală, în limba engleză, London, 1977) ; Alexandru Cretzianu, ed., *Captive Rumania. A Decade of Soviet Rule*, New York, Praeger, 1956; Nicolae Baciu, *Yalta şi crucificarea României*, Roma, Editura Europa, 1983 ; idem, *Agonia României, 1944—1948. Dosarele secrete acuză*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1990 (ediţia originală — München, 1876) ; N. Penesco, *De la démocratie au totalitarisme, 1938—1948*, Paris, Edition Contrepoint (SERC), 1981 ; Emil C. Ciurea, *Le Traité de Paix avec la Roumanie du 10 Février 1947*, Paris, Editions A. Pedone, 1954.

[8] Vezi, de exemplu, Ioan Scurtu, *Contribuţii privind viaţa politică din România*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988 ; idem, *Din viaţa politică a României (1926—1947). Studiu critic privind istoria P.N.Ţ.*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983 ; D. D. Rusu, ed., *Republica în România. De la idee la faptă*, Iaşi, Editura Junimea, 1988 ; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988 ; idem, *The Imbalance of Powers : The USA, the Great Powers and Romania (1944—1947)*, în „Romanian Civilization", Iaşi — Bucureşti, Vol. I, No. 1/1992, pp. 77—83 ; idem, *Din practica sovietizării ori comunizării României*, în *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Editura Moldova, 1991, p. 280 şi urm.

[9] Vezi îndeosebi Mihai Fătu, *Alianţele politice ale P.C.R., 1944—1947*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979 ; idem, *Sfîrşit fără glorie, P.N.Ţ. (Maniu) şi P.N.L. (Brătianu) în anii 1944—1947*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1979 ; Gh. Zaharia, ed., *România în anii revoluţiei democrat-populare, 1944—1947*, Bucureşti, Editura Politică, 1971 ; Gh. Surpat, ed., *România contemporană*, Bucureşti, Editura Politică, 1988.

chipurile, după 1944—1945 a unor *procese revoluționare* inevitabile în țările Europei de Est [10].

Analizele pertinente ale specialiștilor au condus deja la desprinderea unor concluzii ferme fie în ceea ce privește evoluția (în fapt, involuția !) Europei est-centrale după al doilea război mondial, fie, mai cu seamă, relativ la situația din România. Astăzi, cînd deznodămîntul unor evenimente ce și-au avut practic sorgintea prin 1944—1945 este cunoscut și pecetluit, nu mai apar temeiuri de ezitare pentru a califica anii *„copilăriei"* comunismului în România (1944—1947) altfel decît ca ținînd de domeniul unei istorii siluite, exprimată sintetic în mutilarea teritorială a țării, ocuparea de către forțele sovietice și impunerea unui regim social exportat direct de la Moscova. Kremlinologii au ajuns practic la *un model* ce surprinde laturile/manifestările esențiale ale *„anatomiei"* cuceririi și menținerii puterii de către comuniști, sub presiunea și cu asistență deplină a Moscovei, în toate țările Europei de Est. Revenim, așadar, la Hugh Seton-Watson, care a surprins următoarele trăsături de bază ale implantării comunismului la putere în țările din spatele *„cortinei de fier"* europene :

1. Suprimarea tuturor partidelor necontrolate direct ori deplin de către comuniștii locali ;

2. Tratarea ca trădătoare a atitudinii de admirație manifestată de unii cetățeni față de politica Occidentului ori a prieteniei cu cetățenii din țările apusene ;

3. Obligativitatea pentru noile guverne impuse de Kremlin după 1944 (la București — guvernul dr. Petru Groza) de a face *„copii la indigo"* după instituțiile și administrația Moscovei ;

4. *„Procesele"* respective trebuiau și au fost declanșate și supravegheate numai de către persoane alese, educate și controlate direct și exclusiv de către sovietici ;

5. De îndată ce ordinea politică *„de tip sovietic"* a fost impusă în chip ferm în vreuna dintre țările Europei de Est, s-a trecut la introducerea/aplicarea politicilor economice, sociale, culturale ori instituționale proprii URSS-ului — colectivizarea, industrializarea rapidă, mobilizarea forței de muncă etc. [11].

Procesul instalării și supraviețuirii comunismului în România a beneficiat de o pertinentă analiză din partea americanului Richard F. Staar, un specialist de talie internațională în problemele blocului fost-sovietic. Pentru Staar, apare neîndoios faptul că situația din România după 1944—1945 a evoluat în chip similar cu aceea din toate țările intrate în orbita URSS-ului după ocuparea lor de către armata roșie, aflată la sfîrșitul războiului mondial în urmărirea ultimelor rămășițe ale forțelor Reichului hitlerist. În ceea ce privește instalarea propriu-zisă a comuniștilor la putere, ea s-a înfăptuit *în martie 1945*, adică atunci

---

[10] Vezi *Mejdunarodnyie otnoșeniia posle vtoroi mirovoi voiny*, 1, *1945—1949*, *g.g.*, Moskva, 1962, p. 128 și urm. ; M. G. Sazina, *Borba rumynskogo naroda za ustanovlenyc i ukreplenyie narodno-demokraticeskogo stroia (1944—1947)*, Moskva, 1963 ; N. I. Lebedev, ed., *Istoria Rumynii. 1918—1970*, Moskva, 1971, p. 435 și urm. ; K. I. Jignea, *Podgotovka u zakliucenyie mirnyh dogovorov s Bolgariei, Vengriei și Rumynii posle vtoroi mirovoi voiny*, Chișinău, 1981.

[11] Hugh Seton-Watson, *The "Sick Heart" of Modern Europe...*, p. 53—54.

cînd „*URSS a ordonat Regelui să instaleze reginul Frontului Național-Democratic* (guvernul dr. Patru Groza — n.ns.)“ [12].

Considerațiile expuse ne dispensează de o multitudine de detalii impuse de subiectul tratat. Odată precizat *cadrul*, credem că *natura* și *evoluția* raporturilor între România și Marile Puteri în prima decadă postbelică, pentru a fi surprinse sintetic, necesită o sumă de precizări *metodologice, factologice* și, în cele din urmă dar nu cel mai puțin important, *evaluarea surselor istorice* care îngăduie studiul epocii delimitate.

Astfel, sub raport *metodologic*, nu poate fi ignorată în primul rînd precizarea *statutului internațional* al României dintre 1944 și 1953. Sub acest aspect, România a traversat mai multe faze distincte, iar identificarea lor cu precizie ne ajută să stabilim dacă și cînd țara a fost *subiect* ori numai obiect al raporturilor internaționale ? Pînă la lovitura de stat din 23 august 1944, România antonesciană s-a numărat indiscutabil printre *sateliții* Germaniei naziste, dar nici un moment n-a intrat — nici *de facto*, nici *de jure* — în categoria *statelor ocupate* de către cel de-al III-lea Reich. Situația consemnată s-a tradus, pe plan politic, într-o stare de independență și suveranitate limitate, cu posibilitatea pentru mareșalul Antonescu de-a se detașa oricînd — după propria-i voință, dar asumîndu-și și toate riscurile — de Reichul nazist. Nu a făcut-o ori a planificat mutarea prea tîrziu (ceea ce este același lucru), dar autorii loviturii de stat, pregătind-o și înfăptuind-o, au fost convinși că, prin acțiunea lor, repuneau România în drepturile sale depline. Documentele difuzate în noaptea de 23—24 august 1944 de noua putere de la București atestă cu prisosință acest lucru, dar nu și *ignoranța* aproape deplină a autorilor loviturii în privința faptului că între timp, prin acorduri ultra-secrete între cei Tei Mari (Churchill, Stalin, Roosevelt), se ajunsese la primul stadiu al diviziării Europei de sud-est în așa-zise „*sfere de interese*“ [13], România fiind cedată în sfera URSS-ului. Ceea ce a urmat se știe prea bine : lovitura de stat și-a atins parțial scopurile (doborîrea Antoneștilor, retragerea României din *Axa* fascistă și intrarea în războiul antihitlerist, reintroducerea temporană a regimului Constituției din 1923), însă țelul fundamental al complotiștilor — repunerea țării în plenitudinea drepturilor unui stat pe deplin suveran și independent — n-a fost realizat. În condițiile concrete existente, asigurarea integrității teritoriale a României Mari nici nu a fost urmărită din start de către complotiști, ceea ce nu a fost cazul lui Antonescu. Mai rău decît fusese întrevăzut (și chiar bănuit), România deveni imediat după 23 august 1944 *un stat ocupat* inițial *doar* de către forțele armate ale URSS, apoi într-o formă deplină, clasică, de către autoritățile sovietice. Pentru perioada precizată, ocupația sovietică s-a accentuat continuu, adică : a) în 1944 — 1945 — stadiul începător, cu ultimele guverne desemnate după procedura constituțională și cu o vizibilă observare de către ocupanți a rostului lor (? !) pe aceste meleaguri ; b) 1945—1947 — stadiul tranzitoriu către sistemul de ocupație completă și remarcat prin funcționarea

[12] Richard F. Staar, *op. cit.*, p. 198.

[13] A urmat al doilea stadiu — acordul Churchill – Stalin de la Moscova din octombrie 1944 și chiar un al treilea, la Yalta, în februarie 1945 (cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, p. 305 și urm.).

Comisiei Aliate de Control, includerea unor reprezentanți ai partidelor de opoziție (necomuniste) în guvernul dr. Petru Groza, simulacrul alegerilor din noiembrie 1946, menținerea instituției monarhice; c) 1948 — 1953 — ceea ce a constituit stadiul cel mai dur al ocupației sovietice în România (și nu numai atît), etapă marcată de proclamarea republicii (însoțită practic de schimbarea prin forță a regimului social), la un capăt, iar la celălalt de decesul liderului de la Kremlin.

Din situația prezentată, pentru statul român, care a avut de reglementat în epocă probleme esențiale pe plan internațional și decurgînd direct sau indirect din încheierea în modul cunoscut a celui de-al doilea război mondial, rezultatul a fost de-a dreptul catastrofal. Faptul este reflectat definitoriu de Tratatul de Pace de la Paris care rezervă țării noastre regimul unui pacient aflat pe masa de operație, deci rolul de *obiect* în relațiile internaționale, rolul de *subiect* fiindu-i admis doar cu prilejul semnării de la 10 februarie 1947! Puterile occidentale, în speță SUA și Anglia, aflate — cu sau fără voia lor — în faza de degradare continuă a relațiilor lor cu Moscova [14], au tratat România, ori de câte ori a fost cazul între 1945 și 1953, în raport cu statutul ei real, adică acela al unei *țări ocupate*, deși acest sistem a fost impus prin voința Moscovei și, într-o măsură, prin neputința sau tăcerea Washingtonului și Londrei. Numai dintr-un singur unghi, din acela al Moscovei, România și toți sateliții europeni ai URSS mai păstrau credibilitatea unor state independente și suverane. Dar situația nu era reală, ci rezulta din motive pur propagandistice: Stalin și echipa nu-și permiteau să admită că *„lagărul socialist"* în continuă afirmare ar cuprinde un singur stăpîn și numai lachei [15], ci doar *parteneri*, fapt ce trebuie să ofere măsura *„nobilelor"* principii leniniste aplicate în domeniul raporturilor interstatale.

Totul era doar pentru salvarea aparențelor, căci în realitate raporturile pe canalul București — Moscova aminteau la confluența anilor '40—'50 pe acelea dintre domnii fanarioți din Principate și Sublima Poartă. Spre ilustrare desprindem din proiectatul volum memorialistic *Generația irosită* al politologului Silviu Brucan: *„...În 1951, a avut loc o importantă întîlnire Stalin — Gheorghiu-Dej, la Moscova. La ordinul lui Stalin se dezlănțuise în democrațiile populare o adevărată vînătoare de vrăjitoare. De data aceasta nu mai era vorba de <dușmani de clasă>, care trebuiau eliminați, iar în concepția stalinistă aceasta însemna eliminarea fizică, ci de vechi comuniști, eroi ai rezistenței împotriva fascismului, unii dintre ei luptaseră în războiul civil din Spania, sau în maquis-ul francez. Adică se repeta scenariul faimoaselor procese din anii 1930, la Moscova, împotriva vechilor bolșevici Trotchi sau Bucharin, acuzați de <deviere de dreapta> sau <deviere de stînga>, ceea ce nu părea suficient de convingător, din care cauză ele se împleteau invariabil cu acuzația de trădare sau spionaj în favoarea puterilor imperialiste. Stalin ținea morțiș să exporte nu numai modelul sovietic propriu-zis, ci și toate anexele, iar la loc de cinste, între acestea,*

[14] Diferendul a evoluat și în funcție de problemele Europei est-centrale, adesea chiar în legătură cu România (cf. James L. Gormly, *The Collapse of the Grand Alliance, 1945—1948*, Baton Rouge — London, Louisiana State University Press, 1987, pp. 39—51).

[15] Ceea ce erau în fapt. În acest sens, vezi D. Volkogonov, *Triumf i traghediia. Politiceskii portret I. V. Stalina*, vol. 2, Moskva, Novosti, 1990, p. 399 și urm.

se situa neîndoielnic ceea ce s-a numit <proces-spectacol>, în care vedetele erau chemate să joace un rol bine definit în scenariul respectiv (...) Stalin s-a declarat foarte mulţumit şi a pus problema dacă nu cumva lui Gheorghiu-Dej i-a slăbit vigilenţa revoluţionară şi se lasă dus de sentimente (...) Gheorghiu-Dej a luat foarte în serios avertismentul lui Stalin. A urmat o campanie de demascare a cosmopolitismului şi de verificare a trecutului membrilor de partid, care a avut ca rezultat excluderea a circa 400 000 de membri din rîndurile partidului. Şi, bineînţeles, el a avut grijă ca toate acestea să-i fie aduse la cunoştinţă lui Stalin" [16].

Cu mai mulţi ani înainte, mai precis la 1 august 1946, într-un studiu-sinteză întocmit pentru Departamentul de Stat al SUA se surprindea deja următoarea situaţie : *„Guvernul actual al României (guvernul dr. Petru Groza), impus de Soviete, care a fost caracterizat de către Statele Unite şi Anglia drept <nedemocratic şi nereprezentativ> şi care a rămas în aceeaşi postură, e liber să facă tot ce vrea în interesul unilateral al Puterii care l-a impus României (URSS), ceea ce, de la sine înţeles, dăunează autorităţilor anglo-americane..."* [17] Concluzia este una singură : *„In asemenea împrejurări, (este) evident că autoritatea Angliei şi Americii a ajuns într-un declin dureros care necesită grabnice măsuri de îndreptare. Poporul român aşteaptă aceste măsuri cu multă nerăbdare"* [18]. Se ştie prea bine însă că aşteptata reacţie a Occidentului faţă de agresivitatea Kremlinului n-a venit, lucru ce nu numai că a dezamăgit pe susţinătorii taberei anglo-americane din Europa est-centrală, dar a pecetluit pentru decenii soarta ţărilor din spatele *„cortinei de fier"*, adică din imperiul roşu al secerii şi ciocanului. Dezamăgirea a fost, cu totul recent, reiterată de Mihai I al României [19]. În ce-i priveşte pe istoricii americani din şcoala revizionistă, aceştia (dintre cei menţionaţi deja — John L. Gaddis şi Bennett Kovrig) au calificat în chip plastic politica generală şi strategia SUA din a doua jumătate a anilor '40 ca ţinînd de *„impotenţa omnipotenţei"* Washingtonului la nivel planetar [20]. Situaţia a fost surprinsă în aceiaşi termeni şi în privinţa diplomaţiei Marii Britanii faţă de URSS în problemele estului european în a doua jumătate a deceniului al cincilea [21].

Rezumînd, surprindem degradarea treptată dar sigură a statutului internaţional al României : din perioada 1944—1945 de la cooperare efectivă la războiul antihitlerist şi de la promisiuni clare din partea Aliaţilor de recunoaştere a unei binemeritate cobeligeranţe, urmate de regimul de stat considerat *învins* în război şi căruia cei trei orchestranţi ai păcii mon-

---

[16] Vezi „Evenimentul zilei", Bucureşti, nr. 105/22 octombrie 1992, p. 3.

[17] Hoover Institution Archives, Stanford University, Palo Alto (California, U.S.A.), *D. G. Popescu Papers*, Box No. 1 (Studiul intitulat *Drama sud-est europeană şi declinul autorităţii anglo-americane văzute prin prisma situaţiei din România).*

[18] *Ibidem.* Vezi şi Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, p. 90.

[19] Vezi Mircea Ciobanu, *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1992, *passim.*

[20] Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 172, vezi şi Paul D. Quinlan, ed., *The United States and Romania. American — Romanian Relations during the Twentieth Century*, Woodland Hills (California). 1988, p. 97 şi urm.

[21] Vezi Harry Hanak, *The Politics of Impotence : The British Observe Romania. 6 March 1945 to 30 Decembrie 1947*, în I.Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, eds., *Românii în istoria universală*, III, Iaşi, 1988, pp. 421—443.

diale i-au pregătit în 1945—1947 un tratat după propria lor voință [22], la faza cea mai dură a dominației sovietice dintre 1948 și 1953, coincizînd nu întîmplător cu divizarea Europei, apariția blocurilor militare, războiul din Coreea și anii de vîrf ai cultului personalității al lui I. V. Stalin. România nu a pierdut practic numai cele două campanii (din Est și din Vest), ci și, mai ales, pacea ce le-a succedat. Faptul respectiv a rezultat nemijlocit atît din modul în care au evoluat și s-au încheiat ostilitățile dintre 1939 și 1945, cît și din conflictul nou inaugurat între superputerile lumii — SUA și URSS, angrenate între 1945 și 1953 în faza cea mai *„caldă"* a *„războiului rece"*. Acestea au fost realități ce și-au pus amprenta asupra destinului României pe mai multe decenii, consecințele resimțindu-le din plin și în prezent.

*

* *

Nefiind cazul să insistăm în aceste rînduri asupra *faptelor* ce au îngăduit degajarea considerațiilor expuse, ne vom limita, în continuare, la abordarea unor aspecte privind *problema surselor* acoperind tematica propusă. O facem cu convingerea că unele constatări nu mai pot fi ocolite, iar anume concluzii trebuie să le desprindem.

Astfel, în domeniul *literaturii memorialistice* situația nu este defel încurajatoare. Cu unele excepții (importante) [23], analistul epocii se vede în continuare silit să apeleze prin excelență la lucrările datorate foștilor *„actori"* străini ai dramei în care a fost implicată și România — militari, politicieni, diplomați, spioni etc.

Această situație nu va putea fi compensată decît dacă se va proceda cît mai curînd posibil la valorificarea grabnică a documentelor din arhivele interne (anchete, corespondență diplomatică, diverse analize etc.) atît de bine sechestrate pînă de curînd. Nu ne fostului PCR/PMR în epoca cercetată pentru orientarea României către o singură destinație — cea a dezastrului.

După exemplul colegilor din Occident, este rîndul istoricilor români să efectueze stagii de documentare în arhivele din S.U.A. și Marea Britanie. Ca unul ce pretindeam că, în linii generale cel puțin, am avut avantajul de-a investiga fondurile acoperind perioada 1944—1950 de la Kew Gardens — Londra, Washington, DC, Palo Alto (Hoover Archives) sau Hyde Park (Roosevelt Library), cutez să afim că, beneficiind de rezultatele (numeroase excelente) ale istoricilor apuseni, perioada 1944—1953 continuă să rămînă în arhivele occidentale un vast domeniu de defrișat, cu posibile noi surprize și

---

[22] Cf. Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Secretele protocolului secret von Ribbentrop — Molotov*, Revista „Moldova", Iași, nr. 8/1991, pp. 44—43.

[23] Vezi, mai ales, Arthur Gould Lee, *Crown against Sickle. The Story of King Michael of Rumania*, London, Hutchinson and Co., 1950; Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris — Bruxelles, Editions Sequoia, 1977 (cu o ediție, recentă, în limba română — *O înfrîngere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară*, 1944—1947, București, Humanitas, 1992); Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Humanitas, 1991; idem, *Nimic fără Dumnezeu...*, ed. citată; Mihai I al României, *Cuvinte către Români*, ediție Gh. Buzatu, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1992; Adriana Georgescu, *La început a fost sfîrșitul. Dictatura roșie la București*, București, Humanitas, 1992 (ediția originală — Paris, 1951).

o incomensurabilă bogăție de date privind, cel puțin, raporturile bilaterale între București și Washington sau între București și Londra, locul României în politica S.U.A. sau a Marii Britanii, ca să nu mai vorbim de rolul de observatori excelenți al diplomaților americani ori britanici la noi exact în etapa comunizării forțate a țării [24].

În sfîrșit, cercetătorul de azi poate beneficia de avantajul, greu de întrevăzut în urmă cu numai 2—3 ani, de-a accede în arhivele foste sovietice. După stagiul efectuat de noi înșine în arhivele moscovite (aprilie-iunie 1992), cu sprijinul Academiei Române și al Ministerului Afacerilor Externe din București, se înțelege că nu mai avem dubii în privința cantității și calității de excepție a materialelor inedite interesînd în chip fundamental chiar aspectele la care ne referim. Principalele depozite arhivistice de maxim interes s-au dovedit : Arhiva Marii Revoluții din Octombrie (TGAOR) *, Arhiva fostului institut de marxism-leninism (RȚHIDNI = Rossiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Documentov Noveișei Istorii), ce adăpostește integral fondurile Cominternului și Cominformului ; Arhiva fostului CC al PCUS, pe anii 1952—1991 (THSD derea ciumei roșii în locul celei brune.

Pentru a sublinia semnificația documentelor găzduite în arhivele Kremlinului, nu credem că vom depăși cadrele cronologic ori tematic ale intervenției noastre stăruind asupra unora dintre ele. Pe de altă parte, nici nu dorim ca, precedînd examenul materialelor, concluziile noastre să se dovedească premature ori forțate. Dar nu relevăm o noutate dacă vom constata că documentele în atenție confirmă pilduitor fapte precum pregătirea la minuție, încă în anii conflagrației mondiale, la nivelul Cominternului (sub supravegherea directă a secției române în frunte cu Ana Pauker), a ideologiei și structurilor *viitoarei conduceri comuniste din România* ori *controlul total* realizat de URSS asupra Bucureștilor la nivelul anilor '50.

Pentru început, să reținem că o prietenă, *„Mira"* (Victoria Sârbu), se adresa la 10 martie 1942 Anei Pauker, această Dolores Ibarruri a României, cum era calificată în centrala Cominternului, cu următoarele rînduri introductive : *„Dragă tovarășa Ana, / Vreau personal să te felicit cu ocazia zilei de 8 Martie și să-ți doresc din tot sufletul să trăiești mulți ani și la anu' de 8 Martie să stai la tribună în București și să primești parada femeilor române de-acu eliberate de sub glia (sic !) hitleristă și clica Antonescu (...) Trăiască tovarășa Ana Pauker, conducătoarea antifascistă a femeilor din toată lumea..."* [25]. La 2 mai 1942, un ilegalist PCR, Șerban Dumitru (?), ajuns prin URSS (Tibirda, Caucaz) i se adresa, de asemenea, Anei Pauker în termeni ce trădau o anume stare de spirit proprie kominterniștilor desemnați de Stalin să înfăptuiască revoluția mondială pe mapamond : *„...Transmite din partea mea, te rog, Tovarășa Ana, tuturor tovarășilor noștri căldurosul meu salut. Îți doresc sănătate deplină și puteri de muncă în folosul cauzei pentru eliberarea proleta-*

[24] Cf. relatările generalului american C.V.R. Schuyler, fost membru în Comisia Aliată (Sovietică) de Control de la București, în Thomas T. Hammond, ed., *The Anatomy of Communist Takeovers*, pp. 123—160. Desi sumare, interesante sînt însemnările fostului reprezentant politic al S.U.A. la București după război — Roy Melbourne, *Witness to the Start of the Cold War : The Viewe from Romania*, în Paul D. Quinlan, ed., *The United States and Romania*, pp. 97—104.

[25] *Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov Noveișei Istorii*, Moskva, fond 495, opis 286, dosar 52, f. 48.

* Denumirea actuală : GARF.

riatului și țărănimii din România. Trăiască Partidul Comunist Bolșevic din Rusia. Trăiască Guvernul Sovietic, în fruntea căruia este iubitul nostru tovarăș Stalin. Trăiască Armata Roșie biruitoare..." [26] Dacă asemenea lozinci stăpîneau gîndurile și faptele unor emigranți în URSS cu multe luni *înaintea* cotiturii de la Stalingrad, să apelăm în continuare la un document din 18 octombrie 1944 — scrisoarea unui anume Ilie Eschenasy pe adresa CC al PCR-ului din București : „*Comitetului Central al Partidului Comunist din România din partea fostului deținut politic în închisorile românești și emigrant politic din Uniunea Sovietică — tovarășul Ilie Eschenasy. / Tovarăși ! / În momentul cînd Partidul Comunist din România și-a cîștigat dreptul (?) de a se manifesta liber în fața poporului român, ard de dorința de a-mi depune și eu toate energiile și puterea mea de muncă întru înfăptuirea adevăratei Românii democratice, libere și independente. Vă rog să aveți încredere în fostul luptător, devotat pînă la moarte intereselor poporului muncitor, că și de acum încolo nu se va înlătura de la nici o chemare a partidului. Îmi iau angajamentul solemn de a lupta pentru realizarea programului (?) Partidului Comunist din România. Vă rog, de aceea, să interveniți pe lîngă Guvernul Sovietic de a-mi da permis a mă reîntoarce în țară...*" etc. etc. Expeditorul, devenit cetățean al „*Republicii moldovenești*" (sic!) la 27 noiembrie 1940 și uitat în 1944 prin URSS de către colegii care s-au grăbit spre București, încheia : „*...Sunt încrezător că veți da satisfacție cererii mele și vă rog, totodată, cu această ocazie să primiți cele mai calde urări de succes în lupta de luminare, organizare și conducere a muncitorilor, țărănimii și celorlalte pături producătoare din România. Cu salutări comuniste, al vostru devotat — Ilie Eschenasy*" [27].

În perioada examinată, involuția României (după cum și aceea a întregii Europe est-centrale) către statutul de *satrapie a imperiului roșu stalinist* a rezultat în principal de pe urma gravelor erori săvîrșite de democrațiile occidentale în etapa finală a războiului mondial în negocierile lor ultra-secrete cu URSS, precum și după 1945 prin neimplicarea ori nedibăcia Vestului în a surprinde și stăvili agresivitatea Kremlinului [28]. Procesul „căderii în comunism" a României poate și trebuie studiat

---

[26] *Ibidem*, f. 71.

[27] Idem, fond 495, opis 286, dosar 54, f. 17.

[28] Vezi Keith Hitchins, *Rumania. 1866—1947*, Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 501—547 ; R. J. Crampton, *op. cit.*, p. 211—212 ; Thomas S. Arms, *Encyclopedia of the Cold War*, p. 487—488 ; Barbara Jelavich, *History of the Balkans. Twentieth Century*, vol. 2, Cambridge — New York, Cambridge University Press, 1993, pp. 370—378 ; John M. Young, *Cold War Europe. 1945—89. A Political History*, London — New York, Edwards Arnold, 1991, *passim* ; Walter Laqueur, *Europe in Our Time. A History, 1945—1992*, Harmondsworth, Penguin Books, 1993, pp. 409—411 ; Geoffrey Swain, Nigel Swain, *Eastern Europe since 1945*, London, Macmillan, 1993, pp. 34—39 ; Liliana Saiu, *The Great Powers and Romania, 1944—1946 : A Study of the Early Cold War Era*, Boulder/New York, East European Monographs, 1992, *passim* ; Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians : Fifty Years of American-Romanian Relations, 1940—1990*, Boulder/New York, East European Monographs, 1991, p. 9 și urm. ; Eric Hobsbawn, *Age of Extremes. The Short Twentieth Century, 1914—1991*, London, M. Joseph, 1994, *passim* ; Lloyd C. Gardner, *Spheres of Influence. The Partition of Europe from Munich to Yalta*, London, John Murray, 1993, p. 183 și urm. ; Paul D. Quinlan, *Clash over Romania...*, p. 105 și urm. ; Gh. Buzatu, *The Imbalance of Powers : The USA, the Great Britain*

de aici înainte nu numai în baza coroborării materialelor din arhivele devenite deja „tradiționale" (americane, britanice, române etc.) ci și apelîndu-se la acelea provenind din arhivele foste sovietice, în speță la fondurile Cominformului, ale M.A.E. al fostei URSS sau ale CC al PCUS din Moscova. Numai în acest fel s-ar putea pătrunde *în „laboratorul" în care s-au adoptat deciziile privind comunizarea Europei*, depășindu-se, așadar, nivelul cercetărilor de pînă acum ce au surprins cu prioritate *reacțiile* SUA ori ale Angliei s-au modul în care *s-a recepționat și s-a aplicat* la București politica Kremlinului. La sfîrșitul anilor '40 și la începutul anilor '50, Kremlinul, acționînd în Europa est-centrală cu forțe suficiente și decise (armată, trupe speciale, forțe secrete etc.) capabile să înfăptuiască comunizarea țărilor din spatele „cortinei de fier", a acționat pe plan politic printr-un faimos instrument — *Cominformul* (1947—1956), organism supra-statal, situat și operînd deasupra tuturor partidelor comuniste sau muncitorești din zonă, creat aidoma după modelul Comintemului [29], dacă nu cumva a rezultat nemijlocit din acesta [30]. Nu este întîmplător, credem, faptul că, la Moscova, fondurile celor două organisme se află în grija uneia și aceleiași instituții — menționatul *RȚHIDNI* = *Centrul Rus pentru Păstrarea și Cercetarea Documentelor Istoriei Contemporane* [31].

La constituirea Cominformului (Polonia, Szklarska Poreba, 22—27 septembrie 1947) au participat reprezentanții partidelor comuniste și muncitorești din : Polonia, Iugoslavia, România, Ungaria, Franța, Italia, Bulgaria, Cehoslovacia și, desigur, URSS [32]. Iugoslavia, după cum se știe, avea să fie eliminată nu peste mult timp [33], iar tentativele de alcătuire și a unui „Cominform asiatic" nu au depășit stadiul respectiv [34].

Arhiva Cominformului a fost deschisă în 1993, iar cel dintîi lot masiv de documente dat în folosință [35] cuprinde mărturii deosebit de eloc-

---

and Romania (1944—1947), în „Romanian Civilization", Iași, vol. I, no. 1/1992, pp. 77—83 ; Dinu C. Giurescu, *Romania's Communist Takeover : The Rădescu Government*, Boulder/New York, East European Monographs, 1994, *passim*.

[29] Despre rostul acestuia în pregătirea și dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial, apoi în desfășurarea conflagrației și a „războiului rece" ce i-a succedat, vezi temeinicul și amplul studiu realizat de Anthony Cave Brown și Charles B. MacDonald, *On a Field of Read. The Communist International and the Coming of World War II*, New York, G. P. Putnam's Sons, 1981, 718 p.

[30] Vezi Fernando Claudin, *The Communist Movement. From Comintern to Cominform*, Harmondsworth, Penguin Books, 1975, *passim* ; L. I. Ghibianski, *Kak voznik Kominform. Po novim arhivnim materialam*, în „Novaia i noveișaiia istoriia", Moskova, no. 4/1993 ; G. M. Adibekov, *Kominform i poslevoennaia Evropa, passim* ; idem, *Popîtka kominternizații Kominforma v 1950 g. Po novim arhivnim materialam*, în „Novaia i noveișaiia istoriia", nos. 4—5/1994. *Cominform = Informaționnoe Biuro kommunisticeskih partii (Biroul Informativ al Partidelor Comuniste)*.

[31] Cf. V. P. Kozlov și colab., *Rossiiskii Țentr Hraneniia i Izuceniia Dokumentov Noveișei Istorii. Kratkii putevoditel. Fondi i kollekții, sobranniie Țentralnim partiinim arhivom*, Moskva, Izdatelstvo „Blagovest", 1993, pp. 70—103 și, respectiv, 103—104.

[32] G. M. Adibekov, *Kominform...*, p. 37—38.

[33] *Ibidem*, p. 100 și urm.

[34] *Ibidem*, p. 77 și urm.

[35] RȚHDNI, Moskva, fondul 575, opis 1, 442 dosare. (În continuare, se va cita : Arhiva Cominformului). Am efectuat cercetări în fondul respectiv în luna noiembrie 1994, o dată cu colegul dr. Ioan Chiper.

vente pentru perioada 1947—1953. Astfel, cunoaştem în profunzime tactica şi strategia Kremlinului în „opera" de comunizare a Estului european, personajele implicate, supravegherea exercitată de către „Centru", rezultatele dobîndite etc. Potrivit obiectivelor urmărite, Cominformul a adunat şi examinat toate datele captate privind activitatea tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti din lume. Un tabel strict secret, din 1947, contabiliza la 14 971 960 numărul comuniştilor de pe mapamond [36], iar după doi ani, la 1 mai 1949, la 22 000 000 [37]. Marcante sînt informaţiile despre România : circa 1 000 de comunişti în momentul august 1944 [38] şi 700 000 — 710 000 în 1947—1949 [39]. Treptat dar sigur, controlul „Centrului" moscovit s-a exercitat total de la 1947 la 1953 şi la Bucureşti, precum şi în orice altă zonă ocupată de imperiul roşu. Se cunosc şi problemele de preferinţă, şi informatorii Moscovei (de regulă, Iosif Chişinevschi, Al. Moghioroş, Leonte Răutu şi Miron Constantinescu), şi măsurile dictate ! În august-septembrie 1948, de pildă, Moscova a fost ţinută la curent în privinţa divergenţelor ivite între Bucureşti şi Belgrad în urma atacurilor „tovărăşeşti" ale lui Gh. Gheorghiu-Dej, Ana Pauker sau Vasile Luca la adresa lui Iosip Broz Tito şi ale echipei sale [40]. Tot astfel, în octombrie acelaşi an Al. Moghioroş a prezentat „Centrului" (în original şi în limba rusă) manifestele răspîndite la Reşiţa de „Mişcarea Naţională de Rezistenţă — Pentru Patrie şi Rege" [41]. A urmat Iosif Chişinevschi, care a pus la dispoziţia lui Mihail Suslov alte manifeste, cu caracter trotchist (sic !), întocmite şi difuzate — preciza jalnicul informator [42] — de către elementele ce sabotau lupta purtată toată viaţa de Ana Pauker şi ceilalţi conducători ai PMR pentru crearea condiţiilor de „unire" a României cu URSS (? !) De la Moscova s-a dirijat şi activitatea PMR în rîndul tineretului român [43], după cum şi preparativele Bucureştilor pentru organizarea — la 25 de ani de la moarte — a *Zilelor V. I. Lenin*, în luna ianuarie 1949 [44]. În ianuarie 1949, „tovarăşii din CC al PMR" au prezentat Moscovei cuvîntările ţinute în plenul Marii Adunări Naţionale de către Ana Pauker, Vasile Luca şi Teohari Georgescu [45]. În martie 1949, Cominformul lua cunoştinţă — prin canale de-acum confirmate — de adunările ţinute în capitalele de judeţe pentru condamna-

---

[36] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 44, f. 3—4.
[37] *Ibidem*, f. 5.
[38] *Ibidem*, filele 4, 7, 118.
[39] *Ibidem*, filele 4, 5, 7, 118.
[40] Idem, dosar 64, filele 10—26.
[41] *Ibidem*, filele 34—35, 36—37.
[42] *Ibidem*, filele 38—40. Cu atît mai stranii socotim tentativele unor publicişti din Israel de a-i repune în discuţie pe Iosif Chişinevschi, dimpreună cu Ana Pauker, sub pretextul facil că dacă aceştia n-ar fi fost eliminaţi în anii '50 de la conducerea P.M.R. (denumire adoptată de fostul P.C.R. între anii 1948 şi 1966) România *ar fi cunoscut un comunism mai bun, mai uman ! ! !* (cf. Marius Mircu, *Dosarul Ana Pauker, Iosif Chişinevschi şi alţii...*, ed. a II-a completată, Bad Yam/Israel, Editura Glob, 1991, p. 6 ; idem, *Alte şapte momente din istoria evreilor în România*, Bat Yam, Editura Glob, 1992, p. 258).
[43] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 64, filele 55—57 ; idem, dosar 103, filele 1—13.
[44] *Ibidem*, f. 14—15 (La Moscova a fost expediat *programul complet* al perioadei 20—25 ianuarie 1949, prevăzîndu-se şi editarea a două volume din operele lui Lenin într-un tiraj de 50 000 exemplare, ca şi apariţia unei broşuri semnată Ana Pauker).
[45] *Ibidem*, f. 16.

rea de către conducerea PMR-ului a „bandei de spioni" a lui Tito : la București cu participarea lui Dej, la Ploiești cu participarea Anei Pauker, la Timișoara cu Teohari Georgescu, la Petroșani cu Al. Moghioroș, la Brașov cu Miron Constantinescu, iar în fața activului CC-ului cu Vasile Luca [46]. Un material dens, extrem de documentat, pregătit de „organele speciale" ale regimului comunist de la București și avînd, deci, un caracter „strict secret", a ajuns la Moscova la 29 martie 1949 tot prin bunăvoința lui Iosif Chișinevschi : *Unele aspecte privind activitatea imperialiștilor americani și englezi în țara noastră* [47]. Între „agenții imperialiști" reclamați „Centrului" moscovit se întîlneau generalul Aurel Aldea, Iuliu Maniu, grupul Auschnit-Pop și sioniștii (sprijiniți de Israel). Detalii în privința activității unora dintre cei menționați fuseseră „zmulse" de la... Ioan de Mocsonyi-Styrcea [48]. În august 1949, la cererea expresă a Moscovei, CC al PMR a înaintat un amplu material [49], purtînd de asemenea indicativul „strict secret", cu informații despre : capitalul străin în România „burghezo-moșierească", cu trimiteri concrete la „reprezentanții" la noi — Al. Vaida-Voievod, G. G. Mironescu sau familia Brătianu [50] ; propaganda anglo-americană împotriva României și mijloacele de contrapropagandă adoptate [51], activitatea Partidului Social-Democrat Independent sub conducerea „trădătorilor" C. Titel Petrescu, Adrian Dimitriu, Iosif Jumanca ș.a., cu toții arestați deja [52] ; activitățile peste hotare (în SUA, Anglia, Franța, vestul Germaniei, Portugalia, Italia etc.) a „reacționarilor" aparținînd unor diverse cercuri și grupări politice, culte etc., dar mai cu seamă „Comitetului Național Român" — veritabil guvern al emigrației române în acel moment — de sub diriguirea generalului N. Rădescu, beneficiind de la 7 august 1948 și de recunoașterea Regelui Mihai I [53]. Din lunga listă de personaje din emigrație indicate Moscovei de către comuniștii din București supunem atenției cititorului pe cele ce urmează, în marea lor majoritate nume de rezonanță ale politicii, diplomației și literelor române din veacul nostru [54] :

— N. Rădescu
— Grigore Gafencu
— N. Caranfil
— Al. Cretzianu
— C. Vișoianu
— C. Bianu
— Grigore Niculescu-Buzești
— M. Fărcășanu
— I. Zissu
— Mircea Eliade
— V. Veniamin

---

[46] *Ibidem*, filele 63—66.
[47] *Ibidem*, filele 75—89.
[48] *Ibidem*.
[49] *Ibidem*, filele 110—157.
[50] *Ibidem*, f. 115.
[51] *Ibidem*, filele 118—123.
[52] *Ibidem*, f. 124.
[53] *Ibidem*.
[54] Vezi date și lista acestora (cu pseudonimele din emigrație) în Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, I, Iași, Editura Moldova, 1992, pp. 50—55.

— N. I. Herescu
— Al. Busuioceanu
— D. N. Ciotori
— C. Antoniade
— C. V. Gheorghiu
— Vintilă Horia
— Al. Şafran
— Grigore Nandriş
— C. Marinescu
— I. V. Emilian (militar) [55].

Cu indignare proletară de înţeles erau reţinute atacurile purtate de ziarul „America" al românilor din emigraţie împotriva tovarăşei Ana Pauker, deşi se înregistrau cu satisfacţie replicile „Românului American" [56].

Dar *cine* erau informatorii preferaţi ai Kremlinului ? Cei mai zeloşi s-au dovedit :

— *Iosif Chişinevschi* (vezi şi mai sus), creditat între altele cu trimiterea la Moscova a... corespondenţei diplomatice pe canalul Bucureşti-Belgrad [57], a programului complet întocmit de CC al PMR pentru aniversarea în decembrie 1949 a 70 de ani de viaţă a genialului lider al popoarelor I. V. Stalin [58], a raportului relativ la cooperativizarea agriculturii româneşti şi la componenţa socială a populaţiei săteşti [59].

— *Al. Moghioroş* a prezentat în noiembrie 1951 *Câteva date statistice despre componenţa aparatului de cadre al CC al PMR* [60], iar în iunie 1952 — prin Ghizela Vass, adjunctul său la secţia de relaţii internaţionale a partidului — documentele privind *nomenklatura* (sic !) a CC al PMR [61], apoi (în martie 1952) raportul despre pregătirea şi înfăptuirea reformei băneşti [62] ori informaţia (din mai 1952) despre discuţiile din partid în jurul „cazului" Vasile Luca [63] ori chiar... *stenogramele* şedinţelor Biroului Politic al CC al PMR [64]. După eliminarea „grupului antipartinic" Ana Pauker-Vasile Luca-Teohari Georgescu, acelaşi Moghioroş a înaintat „Centrului", în iunie 1952, un material pe tema respectivă (în limba rusă) [65], precum şi articolul de fond (în limbile rusă şi română) din „Scînteia" de la 3 iunie 1952 intitulat, în spiritul epocii, *Pentru întărirea mai departe a Partidului* [66].

---

[55] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 103, filele 125—142.
[56] *Ibidem*, f. 125—126.
[57] *Ibidem*, filele 160—170.
[58] Idem, dosar 104, filele 196—208.
[59] Idem, dosar 205, filele 10—16. În iunie 1952, acelaşi va transmite materialul citit la plenara CC al PMR din 26—27 mai 1952 cu referire la stadiul cooperativizării (idem, dosar 241, filele 231—254).
[60] Idem, dosar 206, filele 230—239.
[61] Idem, dosar 239, f. 4.
[62] Idem, dosar 240, filele 31—65.
[63] Idem, dosar 241, filele 31—46. Vezi şi o informaţie ulterioară pe această temă *(ibidem*, filele 255—260).
[64] *Ibidem*, filele 139—211. În cazul de faţă este vorba de şedinţa din 13 martie 1952 la care s-a dezbătut şi condamnat activitatea antipartinică a lui Vasile Luca — *ibidem*, filele 140—156).
[65] *Ibidem*, filele 262—264.
[66] *Ibidem.*

— Alţi informatori deosebit de activi s-au dovedit *Leonte Răutu* [67] şi *Miron Constantinescu* [68]. Ambii colaborau cu „Centrul" direct în limba rusă, Leonte Răutu prezentînd, de exemplu, în septembrie 1949, materialul optimist intitulat *Îmbunătăţirea continuă a situaţiei materiale a clasei muncitoare* [69], ori intervenind, în octombrie 1951, pentru efectuarea unor modificări în broşura ce trebuia să apară la Moscova *30 de ani de luptă pentru socialism, pentru pace şi fericirea ţării* şi care-l avea ca autor pe Gh. Gheorghiu-Dej [70].

Din examinarea materialelor constatăm *ce anume probleme* mai interesau Kremlinul la confluenţa anilor '40—'50 :

— Fişele unor foşti activişti în URSS [71] ;

— Materialul pregătit de Gh. Gheorghiu-Dej pentru reuniunea din noiembrie 1949 de la Budapesta [72] a Cominformului [73] ;

— Propaganda de partid şi organizarea şcolilor de cadre (1951) [74] ;

— Situaţia economică a României în anii 1948—1950 [75] ;

— Proiectele şi execuţiile bugetare [76] ;

— Evoluţia cooperativizării agriculturii [77] ;

— Raportul prezentat de Gheorghiu-Dej la aniversarea a 30 de ani de la crearea PCR şi care nu s-a publicat integral în ţară decît după... cenzurarea lui la Moscova [78], unde s-a aprobat acest final „stimulant" : „...Noi sîntem încredinţaţi în deplina victorie a socialismului, pentru că în fruntea muncitorilor din toată lumea se află conducătorul comunismului mondial, stegar al păcii şi libertăţii popoarelor — Tovarăşul Stalin !" [79] ;

— Alegerile pentru organele şi organizaţiile de partid desfăşurate pe parcursul mai multor luni în 1951—1952 [80] ;

---

[67] Idem, dosar 104, f. 1 ; idem, dosar 206, f. 225.

[68] Idem, dosar 272, f. 2.

[69] Idem, dosar 104, filele 2—41.

[70] Idem, dosar 206, filele 225—229. (Era textul cuvîntării rostite de Dej cu prilejul împlinirii, la 8 mai 1951, a trei decenii de la crearea PCR-ului).

[71] Idem, dosar 104, f. 176—177. (Stancu Aurel = Balan Vasili Ivanovici) ; idem, dosar 64, f. 31. (Margareta Mincu = Fischer, evreică) ; *ibidem*, f. 30. (Manea Ciubotaru) ; *ibidem*, f. 29. (Deutsch Olga, evreică) ; idem, dosar 103, f. 57—58. (Bondi Roman, evreu) ; idem, dosar 240, filele 145—149 (Kaţ A. I., evreu, cu recomandări de la M. Roller şi C. Pârvulescu) ; *ibidem*, f. 158—159. (V. H. Sovetov şi Eleonora M. Sovetova) ; *ibidem*, filele 152—157 (Averbuch, evreu).

[72] Reuniune precedată de cea de constituire din septembrie 1947 şi, în iunie 1948, de cea de la Bucureşti.

[73] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 76, filele 1—20 (Pe textul cuvîntării lui Dej cenzorul moscovit a operat diverse modificări — *ibidem*, filele 8, 13, 15 ş.a.).

[74] Idem, dosar 205, filele 1—16.

[75] *Ibidem*, filele 29—72, 73—111 (dublet).

[76] *Ibidem*, filele 136—141.

[77] *Ibidem*, filele 115—123 ; idem, dosar 206, filele 40—69 (1951).

[78] *Ibidem*, filele 142—190 (textele în limbile română şi rusă).

[79] *Ibidem*, f. 190.

[80] Idem, dosar 206, *passim* ; idem, dosar 239, *passim*. Finalmente s-au prezentat, în februarie 1952, bilanţul *Compoziţia socială a membrilor de partid şi a birourilor organizaţiilor de partid (ibidem*, filele 128—139) şi nelipsitele *concluzii (ibidem*, filele 22—32). Detaliile ce interesau „Centrul" avansau pînă la şedinţa de alegeri din 12 iunie 1951 de la Institutul de planificare din Iaşi şi la care participaseră 25 membri de partid, iar patru au absentat nemotivat. Discuţiile se pre-

— Situaţia numerică şi nominală a emigranţilor iugoslavi din anii 1949—1950 în România [81] ;

— Situaţia presei din România (numărul şi numele tuturor ziarelor şi revistelor, centrale şi locale, tirajele lor, difuzarea, limbile de editare etc.) [82] ;

— Trecerea prin România (în primăvara anului 1952) a unei tipografii demontate din Germania şi destinată de Kremlin Partidului Comunist din Israel, tranzitul efectuîndu-se la cererea personală a secretarului general al partidului, tovarăşul Mikunis" [83] ;

— Lista organizaţiilor de partid din Bucureşti (martie 1952) [84] ;

— Minutele şedinţelor plenarei CC al PMR din 29 februarie — 1 martie 1952 în care s-a examinat „cazul" Vasile Luca, acesta fiind supus criticilor tovărăşeşti ale partizanilor lui Dej şi, deopotrivă, ale Anei Pauker şi ale lui Teohari Georgescu [85] ;

— Materialele plenarei CC al PMR din 26—27 mai 1952 care examinase activitatea diviaţionistă a „grupului" Ana Pauker — Vasile Luca — Teohari Georgescu [86] ;

— Situaţia în partid după eliminarea grupului Pauker [87] — Luca — Georgescu [88].

---

lungiseră şase ore şi la capitolul autocritică se remarcase „tovarăşa Neiberger Raşela" (idem, dosar 206, f. 4). Semnificativ era faptul că, încă din perioada „copilăriei sistemului comunist" în România s-au impus şi respectat faimoasele grile pentru originea socială şi naţională a celor „aleşi" şi care, practic, aveau să rămînă neschimbate pînă la eşecul din 1989. În februarie 1952, de exemplu, compoziţia socială a birourilor organizaţiilor PMR-ului se prezenta astfel (la nivelul întregii ţări) : muncitori (calificaţi, necalificaţi şi agricoli) — 37,74% ; funcţionari — 14,28% ; ţărani colectivişti — 4,56% ; ţărani săraci — 28,57% ; ţărani mijlocaşi — 5,75% ; ingineri, tehnicieni, intelectuali — 6,33% ; alţii — 2,77% (idem, dosar 239, f. 37).

[81] Idem, dosar 207, filele 33—49.

[82] Idem, dosar 240, filele 111—141 (raport din 10 martie 1952). La acea dată se editau : 100 de reviste, 135 de ziare şi 58 de buletine (în total — 239), în limbile : română (226), ungară (24), franceză (11), rusă (10) şi engleză (8). Cel mai mare tiraj revenea „organului central" al PMR — „Scînteia" — 700 000 exemplare (fondată în 1931, redactor şef : Sorin Toma, evreu), iar, la reviste, „Luptei de clasă" — 40 000 exemplare (fondată în 1921, redactor şef : B. Zaharescu, evreu).

[83] *Ibidem*, f. 189.

[84] *Ibidem*, filele 190—215.

[85] Idem, dosar 214, filele 3—11.

[86] *Ibidem*, filele 135—137.

[87] Este relevant faptul că fostul rabin Moses Rosen, adversar înfierbîntat al Mareşalului Ion Antonescu, a avut însă meritul de a fi deplîns *post-factum* „demascarea" Anei Pauker, ignorînd totalmente că aceasta din urmă îndeplinise, ani la rînd, sinistrul rol de personaj No. 1 în comunizarea şi, deci, în nenorocirea României de către Kremlin, dar a obţinut „iertarea" rabinului pe motivul că... îngăduise ori favorizase emigrarea evreilor în Israel (cf. Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*, Bucureşti, Editura Hasefer, 1990, p. 113—114). Acelaşi rabin îşi datorase însă promovarea în 1948 comuniştilor şi voinţei Anei Pauker (cf. Alexandre Safran, *Resisting the Storm. Romania, 1940—1947. Memoirs*, Jerusalem, Yad Vashem, 1987, p. 296 şi urm.) El şi-a îngăduit să desfăşoare o campanie anti-Antonescu pe toate meridianele globului şi într-un limbaj pur cominternist sau cominformist (vezi „banditul Antonescu" ! — *Primejdii...*, p. 59), a blamat (dacă mai era nevoie !) editarea lui *Mein Kampf* în România după ce ameninţase că... va traduce personal opul lui Hitler (? !), a făcut presiuni asupra Guvernului şi Parlamentului de la Bucureşti, iar — pentru a-şi justifica pătimaşele-i porniri anti-antonesciene — a beneficiat de frecvente şi penibile apariţii la Televiziunea Română, oferind drept probe documente alese pe sprînceană şi a dovedit amnezie în privinţa celor ce

Kremlinul dispunea, în fond, la Bucureşti de o echipă ce-i era în integralitate şi totalmente fidelă, din raţiuni multiple — personale, materiale, ideologice etc., etc. Între 1947 şi 1953, mulţi dintre liderii comunişti de la Bucureşti erau aceia care veniseră după 23 august 1944 în ţară în clasicele furgoane ale ocupantului sovietic, şi aceasta *după* ce, în cadrele Cominternului, desfăşurase ani la rînd — după cum se cunoaşte — o intensă activitate revoluţionară ori făcuseră spionaj în folosul exclusiv al URSS. Or, la Bucureşti, la ordinul Moscovei, se ajunsese acum la situaţia tragi-comică ca *spionii să se supravegheze între ei*. În rest, ei au fost preocupaţi să-şi aranjeze rosturile şi, conştienţi că fidelitatea le sporea credibilitatea şi sprijinul Kremlinului, se străduiau să-i slujească pe satrapii moscoviţi, dornici de linişte şi de siguranţă la marginile Imperiului. În atare împrejurări, se înţelege atenţia remarcabilă acordată de Kremlin *cadrelor* plantate la Bucureşti ori la Budapesta, la Varşovia ori la Praga — să coordoneze, la faţa locului, problemele „construcţiei comuniste". Gravitatea problemei impunea Moscovei să abordeze cu maximum de realism problema cadrelor, să-şi reprime afecţiunile, neîngăduindu-şi temporizări, supoziţii ori percepţii convenabile. Oricît ar apărea de straniu, dar informaţiile culese *de la* şi *despre* Bucureşti erau exacte, tranşante chiar şi în cazurile celor mai zeloşi dintre slujitorii declaraţi ai „cauzei". Aşa, de pildă, în 1947 la cancelariatul Cominformului s-a întocmit o notă informativă atestînd situaţia politică şi economică de atunci a României [89]. Din document rezultau cu precizie datele esenţiale ale istoriei PCR-ului, momentele sale de referinţă (1921 — creare, 1924—1944 — ilegalizare, după 22 iunie 1941 — acţiunea pentru răsturnarea guvernului I. Antonescu, cum şi *cauzele* eşecurilor : imposibilitatea organizării unor acţiuni de amploare, cu rezultate efective, în cadrul luptei împotriva dictaturii antonesciene şi a războiului României alături de Germania [90], aspecte

---

nu-i conveneau. Noi i-am arătat aceste probe şi unele nu au întîrziat să apară. Se adevereşte, astfel, că în judeţul Suceava, la declararea războiului drept al României din 22 iunie 1941, „starea de spirit a evreilor este atît de agitată cum n-a fost niciodată. Privesc acest război ca şi cea mai mare nenorocire căzută peste neamul lor" (cf. Alesandru Duţu, C. Botoran şi colaboratori, eds., *Al Doilea Război Mondial. Situaţia evreilor din România, I, 1939—1941*, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română, 1994, p. 235). În acelaşi timp, autorităţile poliţieneşti din Iaşi au depistat suficienţi evrei care deţineau aparate de radio-emisie clandestine pentru comunicare cu inamicul (URSS), care au tras în trupele române şi germane (aliate, în acel moment) ori care făceau spionaj în folosul duşmanului etc. *(ibidem, passim)*, situaţie în care — la 29 iunie 1941 — a intervenit ordinul categoric al lui Ion Antonescu în sensul că *„toţi* cei care acţionează pe orice cale contra Armatei şi contra intereselor Ţării (a se observa că nu era vorba în chip *special* de evrei, ci de aceia aflaţi *în culpă* faţă de legile statului angajat într-un război naţional şi anticomunist — n.ns.) să fie executaţi pe loc" *(ibidem*, p. 240).

[88] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 272, f. 122. Pe atunci, PMR-ul dispunea de 578 920 membri, dintre care 80,95% erau bărbaţi, iar 19,05% — femei. Situaţia se prezenta astfel după apartenenţa socială : muncitori — 39,80% ; ţărani — 37,34% ; intelectuali, funcţionari, femei casnice — 21,96%, studenţi, ingineri — 0,86% *(ibidem)*.

[89] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, filele 3—22.

[90] In studiile apărute în ţară înainte de 1989 la capitolul în discuţie se relevau, dimpotrivă, meritele şi avîntul continuu al mişcării dirijate de PCR. Nici noi nu ne-am sustras respectivei orientări (cf. Gh. Buzatu, *Dosare al războiului mondial, 1939—1945*, Iaşi, Editura Junimea, 1978, p. 184 şi urm.), motiv pentru care facem cuvenitele rectificări.

atribuite slăbiciunii partidului și cadrelor sale de conducere [91]. Astfel, PCR nu dispunea, în august-septembrie 1944, *de mai mult de 1 000 de membri* [92], iar, în anii războiului din Răsărit, la nivelul conducerii se individualizaseră trei grupări : cea din emigrația moscovită (în frunte cu Ana Pauker și Vasile Luca), gruparea din țară deținută în închisori și lagăre (în frunte cu Gh. Gheorghiu-Dej) și, în fine, gruparea internă dar rămasă în libertate dirijată de Ștefan Foriș, dovedit ulterior, releva documentul, trădător și agent al Siguranței [93]. În 1944 s-a constituit Comitetul Central provizoriu (Ana Pauker, C. Pîrvulescu ș.a.), pentru ca abia la „conferința națională" a partidului din octombrie 1944 să fie desemnat un CC cuprinzînd 27 de membri, dintre care s-au ales componenții Secretariatului : Gh. Gheorghiu-Dej — secretar general, iar Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu ș.a. — membri [94].

În perioada imediat premergătoare creării Cominformului, Kremlinul a radiografiat situația PCR-ului, solicitînd și obținînd statutul partidului [95], propunerile pentru refacerea economiei naționale [96] și pentru definitivarea reformei agrare [97], ca și programul de guvernare a *BND*-ului [98]. În privința efectivelor, la 1 iunie 1947 PCR era creditat cu 703 000 membri, astfel repartizați pe categorii sociale :

— 44,80% — muncitori
— 38,60% — țărani
— 10,45% — funcționari
— 0,85% — militari
— 5,30% — intelectuali, studenți [99].

Nu era ignorată, desigur, componența *națională* a partidului la data precizată :

— 79,59% — români
— 12,35% maghiari
— 4,16% evrei
— 3,90% — alții [100].

---

[91] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 17.

[92] *Ibidem*. În amintirile sale, Gabriel Bălănescu redă următorul dialog avut cu Eugen Cristescu, fostul șef al faimosului *Serviciu Special de Informații* (1940—1944), într-una din închisorile comuniste : „[Gabriel Bălănescu] : — Dar d-ta trebuie să știi : care era numărul membrilor partidului comunist la 23 august 1944 ? [Eugen Cristescu] : — Cum să nu știu ? Era datoria mea să știu. Dar datoria mea era să nu trag o concluzie falsă. Au fost 1 150 ! Mai mult de jumătate din aceștia erau agenții noștri informatori. Generalul Vinogradov, în ancheta de la Moscova, mi-a pus aceeași întrebare, cu privire la numărul comuniștilor, și cînd i-am indicat cifra mi-a răspuns : «Exact !»" (cf. Gabriel Bălănescu, *Din împărăția morții*, Madrid, Editura Dacia, 1981, p. 113). Credem că orice comentariu ar fi de prisos !

[93] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 3.

[94] *Ibidem*. Numele real al lui Teohari Georgescu — Burăh Tescovici.

[95] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, filele 40—46.

[96] *Ibidem*, filele 37—39.

[97] *Ibidem*, filele 23—27.

[98] *Ibidem*, filele 28—32.

[99] *Ibidem*, f. 18.

[100] *Ibidem*.

Tot pe atunci, aşadar în preajma constituirii Cominformului, delegaţii speciali ai Moscovei [101] au examinat la faţa locului, adică la Bucureşti, situaţia din rîndurile conducerii PCR. Aşa, de exemplu, Vladimir I. Lesakov [102] a descins între 7 şi 20 august 1947 la Bucureşti, unde a avut întrevederi separate cu generalul Ivan Z. Susaikov, preşedintele Comisiei Aliate (Sovietice) de Control din România, ca şi cu Ana Pauker, Gh. Gheorghiu-Dej, Vasile Luca ş.a. Într-un raport prezentat lui Leonid S. Baranov [103], Lesakov a surprins cu exactitate divergenţele manifestate la nivelul conducerii PCR-ului, mai precis dintre „gruparea Dej" (cu Ion Gheorghe Maurer, Gh. Gaston Marin ş.a.) şi „gruparea Pauker" (cu Luca, Georgescu ş.a.) [104]. Din cîte a constatat emisarul Moscovei ori din cele discutate cu împricinaţii, s-a conchis că Dej urmărea scoaterea din partid a grupului Pauker-Luca, pe motivul că aceştia nu erau români ori că veniseră de la Moscova după 23 august 1944 pentru a-şi impune punctul de vedere [105]. Bineînţeles, Pauker şi Luca, în cursul discuţiilor cu Lesakov din 8, 15 şi 19 august 1947, au contraatacat, relevînd şi îngroşînd erorile lui Dej şi ale eminenţei sale cenuşii, Ion Gheorghe Maurer [106]. La 19 august 1947, Dej însuşi a recunoscut existenţa divergenţelor între componenţii conducerii partidului, asigurînd însă că ele nu vor avea grave consecinţe pentru construcţia României socialiste [107].

Vladimir Lesakov nu a plecat la Moscova decît însoţit de „fişele biografice" (aporixamativ 1—2 pagini) ale liderilor comunişti de la Bucureşti sau ale unor personalităţi pe care, evident, Kremlinul miza în desăvîrşirea operei de comunizare a României. Din documentele în atenţie (toate redactate în limba rusă), desprindem că datele fuseseră furnizate direct de către cei în cauză ori preluate din scriptele partidului, adăugîndu-li-se notele şi observaţiile supervizorilor moscoviţi. Cu acel prilej, în august 1947 au fost „catalogate" următoarele personaje [108] :

— Gheorghe Apostol [109]
— Emil Bodnaraş [110]

---

[101] După auto-dizolvarea Cominternului în 1943, cîteva sute dintre foştii membri ai Staaf-ului şi-au continuat activitatea în cadrul unor „secţii" ale MAE al URSS ori ale Partidului Comunist (bolşevic) [devenit după 1952 şi pînă la 1991 PCUS]. Practic au fiinţat mai multe aşa-zise „institute de cercetare ştiinţifică" cu numerele 99, 100, 205, toate dependente de CC al partidului şi preocupîndu-se fie de munca în lagărele de prizonieri („institutul no. 99"), fie, mai cu seamă, de analiza informaţiilor operative („Institutul no. 205"). Dintre salariaţii acestora s-au recrutat, după septembrie 1947, oamenii de bază ai Cancelariatului Cominformului, organism ce a gravitat în sfera CC-ului, secţia de relaţii externe, pentru ca între anii 1952 şi 1957 să se creeze un compartiment special pentru relaţiile cu partidele comuniste şi muncitoreşti străine, iar după 1957 două compartimente — unul pentru partidele comuniste şi muncitoreşti din ţările capitaliste, iar un altul pentru partidele din ţările „frăţeşti" (comunizate, inclusiv România) (vezi G. M. Adibekov, *op. cit.*, pp. 6—21).

[102] Referent al Cancelariei viitorului Cominform.

[103] Preşedinte al Cancelariei viitorului Cominform.

[104] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, filele 47—51. (Raport din 26 august 1947).

[105] *Ibidem*, f. 47.

[106] *Ibidem*, filele 48—50.

[107] *Ibidem*, f. 51.

[108] În privinţa unora, vezi *Who's Who*-ul acestui volum.

[109] Arhiva Cominternului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 58.

[110] *Ibidem*, f. 59.

— Ştefan Voitec [111]
— Gh. Gheorghiu-Dej [112]
— Petru Groza [113]
— Romulus Zăroni [114]
— C. I. Parhon [115]
— Lothar Rădăceanu [116]
— M. Sadoveanu [117]
— Gh. Tătărescu [118]
— Miron Constantinescu [119]
— Vasile Luca [120]
— Ana Pauker [121]
— Teohari Georgescu [122].

Nu considerăm că era cu totul întîmplătoare lipsa „fişei" lui Lucreţiu Pătrăşcanu, faptul prevestind posibil apropiata sa eliminare din rîndurile comuniştilor bucureşteni. Pentru cei reţinuţi însă se consemnau anii de naştere, diverse date şi acţiuni ce le marcaseră trecutul politic, ca şi naţionalitea, după modelul : „Gh. Apostol, român" [123], „Ana Pauker, evreică" [124], „Vasile Luca, ungur" [125] ş.a.m.d. Surprizele nu lipsesc de fel după parcurgerea acestor documente :

În ceea ce-l priveşte pe *Emil Bodnaraş* (născut, 1904), se reţineau următoarele momente ale carierei sale : 1932 — dezertarea din armata română şi emigrarea în URSS ; 1932—1935 — contabil (sic !) la Moscova şi Astrahan ; 1935—1936 — şcoala specială a OGPU-ului ; 1936 — trimis pentru „muncă specială" în România, arestat şi condamnat la zece ani detenţie ; 1942 — eliberat ; 1942—1944 — la cererea PCR, muncă specială „în spatele" (sic !) trupelor române şi germane din ţară, iar în august 1944 — conducerea insurecţiei la Bucureşti şi în provincie ; 1944—1945 — şeful biroului militar al CC al PCR [126].

În cazul lui *Gh. Gheorghiu-Dej* (n. 1901), creditat ca muncitor la Galaţi în anii 1924—1932, participant la acţiunile de la Griviţa din 1933, după care a fost condamnat la 15 ani de închisoare, cu evadarea din august 1944 şi cu participarea la răsturnarea lui I. Antonescu, se evidenţia de asemenea o „slăbiciune cunoscut", adică : „Lipsa de suficientă pregătire teoretică, ceea ce nu-i permite să vadă clar şi să intuiască perspectivele dezvoltării democratice (a se citi : comuniste, Gh. B.) a ţării" [127].

---

[111] *Ibidem*, f. 60.
[112] *Ibidem*, f. 61.
[113] *Ibidem*, f. 62.
[114] *Ibidem*, f. 63.
[115] *Ibidem*, f. 66.
[116] *Ibidem*, f. 68.
[117] *Ibidem*, f. 69.
[118] *Ibidem*, f. 70.
[119] *Ibidem*, f. 64.
[120] *Ibidem*, f. 65.
[121] *Ibidem*, f. 67.
[122] *Ibidem*, f. 71.
[123] *Ibidem*, f. 58.
[124] *Ibidem*, f. 67.
[125] *Ibidem*, f. 65.
[126] *Ibidem*, f. 59.
[127] *Ibidem*, f. 61.

O asemenea apreciere părea să pună sub semnul întrebării cariera lui Dej pe linie de partid, dacă ar fi lipsit recunoașteri de genul : „Bun organizator. Se bucură de mare autoritate și influență în țară. Este unul dintre întemeietorii și conducătorii BND-ului. Participant la răsturnarea guvernului Antonescu" [128].

În contrast cu Dej, *Ana Pauker* [129] (n. 1893) era recunoscută ca fiind, „dintre conducătorii PCR, cadrul cel mai pregătit pe plan teoretic și [care] se bucură de o marte influență în partid și, pentru aceasta, de fapt *ea conduce toată activitatea generală a CC al PCR* (subl. ns. — Gh. B.)". Ea beneficia în țară de o „largă popularitate", și aceasta în urma „activității sale ilegale din trecut" [130]. Dar, cum nici soarele nu-i lipsit de pete, trimisul Moscovei a consemnat mai jos : „Totuși, tovarășa Pauker are o mare slăbiciune ca organizator. Ea nu folosește influența și autoritatea sa pentru întărirea ideologică și organizatorică a partidului. În munca de partid are serioase lipsuri : organizațiile de partid n-au învățat încă să-și stabilească sarcini concrete și să lupte pentru înfăptuirea lor. Ea este slab pregătită pentru munca politico-organizatorică în rîndurile membrilor de partid și, de asemenea, pentru pregătirea și mișcarea cadrelor" [131]. Se mai observa că : „Aparatul de conducere al CC a rămas completat pînă în ultimul timp cu persoane de naționalitate neromână — din 20 de membri au fost 9 români, 8 evrei și 3 unguri" [132].

Alături de Ana Pauker, *Teohari Georgescu* (n. 1908) era consemnat, de asemenea, că nu acorda „atenție suficientă alegerii și pregătirii politice a cadrelor" [133].

Vasile Luca (n. 1898) [134] era membru al PCR din anul 1922, iar între 1941 și 1944 fusese membru al PC (bolșevic). A fost vice-primar al Cernăuților (1940—1944) și deputat în Sovietul Suprem din Moscova între 1940 și 1946 ! În 1944, el a fost expediat de PC (bolșevic) pentru activitate în România [135].

Am considerat deosebit de semnificative considerațiile expuse în documentele examinate dat fiind că ele prefigurau, la o distanță de aproape șase ani, deznodămîntul conflictului pentru putere dintre grupările comuniste dirijate de Dej și Pauker, în folosul celui dintîi.

Pentru perioada ulterioară anului 1953, istoricul dispune astăzi de o remarcabilă sursă pe care o reprezintă fondurile secției CC al PCUS pentru legăturile cu partidele comuniste și muncitorești din țările socialiste. Deși, în acest caz, trimiterea se face la o altă perioadă sfîrșitul anilor '50, realitățile surprinse decurgeau direct din faptele epocii anterioare. Astfel, în perioada februarie 1957 — februarie 1958, Secția menționată a CC al PCUS dispunea de o radiografie completă asupra României, și aceasta grație rapoartelor Ambasadei URSS la București si ale Consulatului la Constanța care surprindeau cu prioritate : întîlnirile diplomaților sovietici cu liderii de partid și de stat ai României

---

[128] *Ibidem.*

[129] Se indica cum că se înrolase în PSDMR la 1915, în PCR la 1921, iar între 1928 și 1944 fusese membră a PC (bolșevic).

[130] Arhiva Cominformului, fond 575, opis 1, dosar 33, f. 67.

[131] *Ibidem.*

[132] *Ibidem.*

[133] *Ibidem*, f. 71.

[134] *Ibidem*, f. 65.

[135] *Ibidem.*

ori cu omologii lor străini acreditați la București ; detalii despre plenara CC al PMR din 3 iulie 1957 ; rezultatele alegerilor în organizațiile și organele partidului ; munca politică în rîndurile intelectualilor ; stadiul colectivizării agriculturii ; dezvoltarea relațiilor culturale și științifice între România și URSS ; nivelul de trai în RPR ; întărirea luptei împotriva elementelor antisociale etc.[136] Un alt set de materiale din lunile mai — iulie 1958 dovedea preocuparea ambasadei URSS din București pentru cuprinderea unui evantai cît mai larg de probleme : politica externă a României ; relațiile PMR-ului cu partidele frățești (în cazul în speță, cu P.M. Polonez); desfășurarea retragerii trupelor sovietice din România și atitudinea populației locale față de respectivul eveniment ; componența și activitatea corpului diplomatic acreditat la București ; sosirea la București a unor delegații străine[137]. Tabloul fiind încă incomplet, Moscova primea date suplimentare ori noi în sezonul ianuarie 1958 — februarie 1959 despre : convorbirile diplomaților sovietici din București cu conducătorii de partid și de stat români despre rezultatele plenarei CC al PMR din 26—28 noiembrie 1958 și despre hotărîrile Congresului al II-lea al PMR-ului relativ la îmbunătățirea socială a rîndurilor partidului ; situația cadrelor și creșterea lor : munca ideologică ; presa românească și experiența URSS-ului ; lupta împotriva revizionismului marxism-leninismului în România; activitatea „*Agerpres*"-ului ; editarea și difuzarea literaturii sovietice în România ; difuzarea filmelor sovietice în România[138].

Pentru a nu neglija, în sfîrșit, aspectele activității noastre, a istoricilor, să reținem că Secția CC al PCUS pentru relațiile cu partidele frățești din statele aflate în orbita Moscovei a întocmit pentru lunile aprilie — iulie 1962 un documentar de 111 file[139] — în fapt, o informare — despre cercetările în arhivele sovietice ale unui grup de istorici români angrenați în pregătirea ediției a II-a a monografiei *Contribuția României la războiul antihitlerist. 23 august 1944 — 9 mai 1945* (ediția întîi — București, 1958)[140] și care, după cum se știe, avea să apară, în 1966, sub titlul : *România în războiul antihitlerist. 23 august 1944 — 9 mai 1945.*

*

* *

Fie-ne îngăduit ca, finalmente, să nădăjduim că perioada cercetată nu oferă concluzii optimiste. Într-o lume aflată în derivă, raporturile României cu Marile Puteri — atîtea cîte au existat și astfel cum s-au manifestat — nu pot fi categorisite după formula clasică: evoluție, cu beneficiul reciproc de *nici pace, nici război*. Dimpotrivă, ele s-au aflat undeva în zona catastrofalului, mai ales prin consecințe. Faptul nu trebuie să surprindă : actorii perioadei analizate au fost efectiv implicați într-un capitol redus în mod abuziv la aceste două coordonate : *diplomație* și *ideologie*. Din păcate, prea puțină diplomație și prea multă ideologie !

---

[136] *Țentr Hraneniia Sovremennoi Dokumentații*, Moscova, fond 5, opis 49, dosar 21, *passim*.

[137] Idem, dosar 95, *passim*.

[138] Idem, dosar 97, *passim*.

[139] Idem, dosar 494.

[140] In 1959, lucrarea a apărut în limba rusă la Moscova.

ROMÂNIA, 1939—1945

WHO'S WHO

Aldea, Aurel (1887—1949), militar român de carieră. Aflat în divergență cu Ion Antonescu, acesta l-a trecut în rezervă. A avut un rol activ în grupul condus de Regele Mihai I în vederea pregătirii loviturii de la 23 august 1944. La un moment dat (prima parte a lunii august 1944), generalul de divizie A.A. era destinat de opoziția anti-antonesciană să treacă linia frontului din Moldova pentru a negocia cu sovieticii armistițiul. În după-amiaza de 23 august 1944, surprins de evenimente la Palatul Regal din București, A.A. s-a aflat între cei care l-au îndemnat pe Regele Mihai I să procedeze imediat la arestarea Antonești-lor. În guvernul format în ceasurile următoare de către generalul C. Sănătescu, generalul A. A. a fost numit ministru secretar de stat la Interne (23 august — 2 noiembrie 1944). Deși anticomunist convins, A.A., ca adversar personal al Mareșalului, a fost de acord cu predarea lui Ion Antonescu și a echipei sale sovieticilor. Ieșit din guvern, generalul va fi însărcinat de Regele Mihai I să organizeze Mișcarea Națională de Rezistență din România împotriva rușilor și a comuniștilor din interior. A colaborat cu legionarii în acel cadru, fiind finalmente implicat în așa-numitul proces al „Sumanelor negre", primind o condamnare pe viață. A murit în închisoarea de la Aiud.

● RELATĂRI despre actul de la 23 august 1944 : în cotidianul „Timpul", București, 14 octombrie 1944 (apud J. C. Drăgan și Mihai Pelin, eds., *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, IV, Veneția, Editura Nagard, 1990, p. 431 și urm.).

● REFERINȚE despre : în colecțiile revistelor „Magazin istoric" și „Memoria" (nr. 1/1990, trimitere, în *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului)* ; în *Din documentele Rezistenței (Arhiva Asociației foștilor deținuți politici din România)*, nr. 8/1993, p, 146), Ciceron Ioniță-oiu, *Morminte fără cruci*, I—III, Freiburg, 1981—1985 ; Șerban N. Ionescu, *Who Was Who in Twentieth Century Romania*, Boulder/New York, 1994, p. 6.

Alexianu, Gheorghe (1897—1946), cunoscut jurist și politician român. O carieră universitară excepțională, fiind numit profesor de drept public la Universitatea din București, autor al unor importante cursuri, cărți și colecții de legi. A fost rezident regal al ținuturilor Suceava și, apoi, Bucegi. A fost numit de Mareșalul Antonescu guvernator al provinciei Transnistria (1941—1944). În 1946 a fost implicat în procesul înscenat de comuniștii români si de sovietici lui Ion Antonescu și echipei sale la București, condamnat la moarte și executat la închisoarea Jilava, la 1 iunie 1946, o dată cu Ion Antonescu, Mihai Antonescu și generalul C. Z. Vasiliu.

● REFERINȚE despre : Olivian Verenca, *Administrația civilă română în Transnistria*, Chișinău, Universitas, 1993, pp. 111—133. Cf. și *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 1/1990 ; *Din documentele Rezistenței*, nr. 8, p. 147.

Agiu, Constantin (1891—1961), membru al conducerii P.C.R., participant, alături de Lucrețiu Pătrășcanu, la negocierile forțelor politice anti-antonesciene care au pregătit lovitura de stat de la 23 august 1944.

● RELATĂRI despre actul de la 23 august 1944 în „Anale de Istorie", nr. 4/1967 ; Gh. Buzatu și colab., ed., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, Iași, Editura B.A.I., 1990, p. 125 și urm. ; Gh. Zaharia și colab., eds., *Istoria PCR. Documentar*, vol. V, București, f.a., p. 923 și urm.

Antonescu, Ion (1882—1946), militar de carieră și diplomat, om de stat. A urcat, prin meritele-i proprii, toate treptele ierarhiei militare pînă la gradul de *Mareșal*, al treilea în ordinea militarilor activi, după C. Prezan și Al. Averescu. Absolvent al Școlii Superioare de Război din București, participant activ la războiul unității naționale din 1916 — 1919, iar în continuare diverse misiuni la conferințe internaționale, atașat militar la Paris, Londra sau Bruxelles, rosturi de comandament la trupe, comandant al Școlii Superioare de Război, șef al Marelui Stat Major Român și Ministru de Război. În puternic conflict cu Regele Carol al II-lea, practic suspendat de acesta în 1940, pentru ca în septembrie să-i încredințeze mandatul formării guvernului. La 6 septembrie 1940, solicită și obține abdicarea lui Carol al II-lea, după care fapt, ca șef al guvernului constituit în colaborare cu legionarii (septembrie 1940 — ianuarie 1941), se autointitulează *Conducător al Statului Român* (1940—1944). În funcție de condițiile generale existente și de interesele țării, de posibilitățile limitate de acțiune după prăbușirea României Mari în 1940, I. A. a continuat și dezvoltat apropierea de Germania, aderînd finalmente la tabăra statelor *Axei*. A pregătit intens și a participat, din primul moment, la Războiul din Răsărit (22 iunie 1941 — 23 august 1944), pentru reîntregirea la patria-mamă a Basarabiei, Bucovinei de Nord, ținutului Herța, Insulei Șerpilor și ostroavelor din Delta Dunării, răpite sub amenințarea forței de către URSS României în cursul anului 1940. Războiul s-a impus, de asemenea, ca mijloc de luptă pentru anihilarea pericolului comunist de la Est. În timpul conflictului, cu mari și profunde răsturnări de situații, I. A. a îndeplinit și funcția de *Comandant de căpetenie* al Armatei Regale a României. S-a preocupat constant și a impus lui Adolf Hitler un regim special pentru România, care nu a fost nici un moment *stat ocupat* de către forțele celui de-al III-lea Reich, iar pe Frontul din Răsărit a purtat un *război paralel* cu cel al restului forțelor *Axei* (vezi Andreas Hillgruber). A fost răsturnat prin lovitura de stat de la 23 august 1944, fiind apoi, el și o parte din echipa sa de guvernare, ținuți în secret la București, până la 31 august 1944, cînd a fost kidnapat de o unitate aparținînd forțelor sovietice *ocupante* (atunci) ale Capitalei și ale României, pentru a fi în continuare trimiși la Moscova. La Moscova, I. A., care s-a numărat printre deținuții de „elită" capturați de URSS (alături de împăratul Chinei, feldmareșalul Paulus ș.a.), a fost interogat chiar de șeful adjunct al monstruosului NKVD. A fost readus în țară în aprilie 1946, o dată cu soția și cu membrii echipei de guvernare, interogați de îndată, „judecați" (6—17 mai 1946) și condamnați.

S-au pronunțat, inițial, mai multe condamnări la moarte, dar la 1 iunie 1946 au fost executați Mareșalul, Mihai Antonescu, C. Z. Vasiliu și Gh. Alexianu (vezi). În seama Mareșalului și a echipei sale s-au pus toate relele ce s-au putut inventa de către autoritățile comuniste și de către oamenii Kremlinului. În cursul „erei" comuniste (1945—1989), Mareșalul și foștii săi colaboratori s-au bucurat de cel mai strict regim de persoane trecute definitiv la *index*, adică nu numai *interzise*, dar practic *scoase din istorie*. Decenii la rând, Mareșalul nu a fost prezentat decât ca „criminal de război", „călăul", „trădătorul țării față de Hitler", „agresorul" contra păcii Uniuni Sovietice (sic !), autorul unor „masacre în masă" (sic !) etc. etc. Dezbaterile în jurul epocii și personalității Mareșalului Ion Antonescu, cu inevitabile exagerări și limite în stadiul incipient, cu contestări și partizanate zgomotoase, au fost reluate să se continuă, cu cele mai serioase șanse de reușită, de pătrundere, stabilire și comunicare a adevărului, în epoca post-comunistă

● LUCRĂRI (selective) :

— *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, I—II, ed. a III-a de V. F. Dobrinescu, Iași, Editura Moldova, 1991 (ed. I — București, 1919 ; ed. II — București, Editura Clio, ed. îngrijită de maior Ilie Schipor).

— *Temelia statului național-legionar. 6 septembrie 1940 — 6 octombrie 1940*, București, Imprimeriile Statului, 1940 (cu ed. în limbi străine).

— *Cuvânt și faptă. Cuvântări rostite de... Înfăptuirile Guvernului. 6 septembrie — 31 decembrie 1940*, București, 1941.

— *Generalul Antonescu către Țară. 6 septembrie 1940 — 22 iunie 1941*, București, MCMXLI.

— *Către Români... Chemări — Cuvântări — Documente. La o răscruce a istoriei*, ed. amiral Dan Zaharia, București, Socec & Co., 1941

— *Îndemnuri românești*, ed. Fr. Munteanu-Râmnic, București, Editura „Dacia Perennis", 1941.

— *Lozinci rostite de D-l General..., Conducătorul Statului Român*, București, 1941.

— *Pentru salvarea Patriei. Îndemnuri către fiii Țării. 20 ianuarie — 24 ianuarie*, București, 1941.

— *Sfintele noastre drepturi. Din cuvântările D-lui Mareșal..., Conducătorul Statului Român*, I, București, 1941.

— *Trei ani de guvernare. 6 septemvrie 1940 — 6 septemvrie 1943*, București, Imprimeriile Statului, 1943 (Cu o proclamație către *Români*, datată 6 septembrie 1943, p. 5).

— [*Însemnări din celulă. 23 august 1944*], în „Românul" și „Cuget românesc", 1990 ; Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, Iași, Editura B.A.I., 1990, 232 și urm. ; copie xerox după original în posesiunea noastră.

— *Citiți, judecați, cutremurați-vă*, ed. I. Ardeleanu și Vasile Arimia, București, Editura Tinerama, 1991.

— *Un A.B.C. al anticomunismului românesc*, I, ed. Gh. Buzatu, Iași, Editura Moldova, 1992 (în colecția *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, t. 3).

— *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940 — august 1944)*, ed. Vasile Arimia și I. Ardeleanu, București, Editura „Românul", 1992.

— *Istoria mă va judeca. Scrieri inedite*, ed. C. Hlihor, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

— *Memoriu depus Onor. Tribunalului Poporului la 15 V. 1946*, în „Revista Istorică", nr. 7—8/1993, p. 757 și urm

● DESPRE (selectiv). Documente :

— *Procesul marei trădări naționale*, București, Editura „Eminescu" S.A., 1946 (culegere de extrase denaturate din minutele „Procesului Antonescu" dintre 6 și 17 mai 1946 de la București).

— *Președinția Consiliului de Miniștri, Pe marginea prăpastiei. 21 — 23 ianuarie 1941*, I—II, București, 1942.
Vezi și edițiile ulterioare (integrale, ori parțiale):

— *Ion Antonescu și „Garda de Fier"*, ed. Serafim Duicu, Tg. Mureș, 1991.

— *Pe marginea prăpastiei. 21—23 ianuarie 1941*, ed. I. Scurtu, București, 1992.

— Comandamentul Militar al Capitalei, *Asasinatele de la Jilava..., Snagov și Strejnicul. 26—27 noemvrie 1940*, București, Imprimeriile Statului, 1941.
— Ediția a II-a : București, Editura Scripta, 1992 (Stelian Neagoe).

— Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of the Romanian Jewry during the Holocaust*, I—XII, Jerusalem, The Beate Klarsfeld Foundation, 1986.

— *23 august 1944. Documente*, I—IV, eds. I. Ardeleanu și colab., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984—1985.

— Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, I—II, Iași, Editura B.A.I., 1990.

— Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991.

— J. C. Drăgan, ed., *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, I—IV, Veneția, Editura Nagard, 1986—1990.

— Adrian Pandea, Ion Pavelescu, Eftimie Ardeleanu, eds., *Românii la Stalingrad. Viziunea românească asupra tragediei din Cotul Donului și Stepa Calmucă*, București, Editura Militară, 1992.

— Mircea Agapie, Jipa Rotaru, eds., *Ion Antonescu. Cariera militară (Scrisori inedite)*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.

— Jipa Rotaru și colab., eds., *Al treilea mareșal al României — Ion Antonescu. Începutul carierei militare (1882—1919)*, București, Editura Metropol, 1993.

— Jipa Rotaru, Alesandru Duțu, Florica Dobre, eds., *Campania din Est în ordine de zi*, I, *În Basarabia și în partea de nord a Bucovinei (22 iunie — 26 iunie 1941)*, București, Editura Metropol. 1993.

— Vasile Arimia, I. Ardeleanu, Ștefan Lache, eds., *Antonescu — Hitler. Corespondență și întîlniri inedite (1940—1944)*, I—II, București, Editura Cozia & Co., 1991.

— Mareșal Ion Antonescu, *Epistolarul Infernului*, ed. Mihai Pelin, București, Editura Viitorul Românesc, 1993.

— C. I. C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *Amintiri. Documente. Corespondență*, ed. I. Ardeleanu, București, Editura Forum SRL, 1992.

— Iuliu Maniu, Ion Antonescu, *Opinii și confruntări politice. 1940 — 1944*, ed. Ion Calafeteanu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994.

● DESPRE (memorialistică — selectiv) :

— Gheorghe Barbul, *Mémorial Antonesco. Le III-e homme de l'Axe*, I, Paris, Editions de la Couronne, 1950.

— Textul integral s-a publicat recent : *Memorialul Antonescu. Al treilea om al Axei*, ed. V. F. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992.

— George Magherescu, *Adevărul despre Mareșalul Antonescu*, I—III, București, Editura Păunescu, 1991.

— Idem, *În serviciul Mareșalului*, I—II, ed. Larry Watts, München, Jon Dumitru Verlag, 1985.

— Idem, *Antonescu. Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, I, eds. J. C. Drăgan și Mihai Pelin, Veneția, Editura Nagard, 1986 ; ed. a II-a — 1990.

— Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satalintenstaat*, Heidelberg, Kurt Vowinckel Verlag, 1952.

— Renato Bova Scoppa, *Colloqui con due dittatori*, Roma, Ruffolo Editore, 1949.

— Gh. Buzatu, ed., *Istorie interzisă*, Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990.

● DESPRE (studii, monografii, eseuri — selectiv) :

— *Mareșalul Antonescu, Conducătorul României*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1941 [1942].
— S-a publicat în mai multe limbi străine (germană, italiană, franceză).

— Ion Constantinescu, *Conducătorul*, București, Minerva, 1941.

— Harald Laeuen, *Marschall Antonescu*, Essen, Essener Verlagsantallt, 1943.

— I. Popa, *Geniul și personalitatea Mareșalului Antonescu, Conducătorul Statului Român*, Iași, 1942.

— Theodor Vlădescu, *Mareșalul, națiunea, statul, monarhia*, București, 1944.

— Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu. Die deutsch-rumänischen Beziehungen. 1938—1944*, ed. I, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, GmbH, 1954 ; ed. a II-a — 1965 (vezi și ed. în limba română : București, 1994).

— Aurică Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976.

— Idem, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

— Gh. Buzatu și colab., *Din istoria unei zile (23 august 1944)*, Iași, Editura Academiei, 1979 (extras).

— Nicolae Lupan, *Mareșalul Ion Antonescu, soldat martir*, București, 1991.

— Eduard Mezincescu, *Mareșalul Antonescu și catastrofa României*, București, Editura Artemis, 1993.

— Gh. Buzatu, Marcel-Dumitru Ciucă, Gh. David, *Ultimele zile ale Mareșalului Ion Antonescu*, București, 1993 (colecția „Caietele «Magazin Istoric»", nr. 1).

— Ioan Dan, *„Procesul" Mareșalului Ion Antonescu*, București, Editura Tempus, 1993.

— Larry L. Watts, *Romanian Cassandra. Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916—1941*, Boulder/ New York, 1993 (Collection „East European Monographs"). Ed. română — București, 1994.

— Dan Zamfirescu, *Regele și Mareșalul*, București, Editura Roza Vânturilor, 1994.

● ALTE REFERINȚE :

— Vezi îndeosebi colecțiile publicațiilor „Revista de Istorie Militară", „Magazin Istoric", „Arhivele Totalitarismului", „Stindardul" (München), „Europa XXI", „Curierul Național Magazin", „Memoria", ca și „Curierul de Iași" (1990), în care s-au publicat primele materiale despre Mareșal în țară după prăbușirea comunismului.

— Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*, București, 1940, p. 930—931.

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who in Twentieth Century Romania*, p. 11.

— Elizabeth-Anne Wheal și colab., eds., *Encyclopedia of the Second World War*, London, Castle Books, 1989, p. 20.

— Thomas Parrish, ed., *The Simon and Schuster Enciclopedia of World War II*, New York, 1978, p. 22.

— John Keegan, ed., *Whe Was Who in World War II*, New York, Thomas Y. Crowell Publishers, 1978, p. 30.

— Marcel Baudot și colab., eds., *The Historical Encyclopedia of World War II*, New York, Greenwich House, 1984, p. 20.

— Peter Teed, *A Dictionary of Twentieth Century History, 1914—1990*, Oxford — New York, Oxford University Press, 1992, p. 18.

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 1/1990.

— *Din documentele Rezistenței*, nr. 8/1993, p. 150.

— *Dicționar Enciclopedic*, I, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 85.

Antonescu, Mihai (1904—1946), incontestabil omul nr. 2 al regimului ilustrat de generalul (mareşalul) Ion Antonescu, Conducătorul statului român (1940—1944). S-a impus iniţial ca jurist practician şi specialist în dreptul internaţional public, fiind numit — în baza unei activităţi ştiinţifice intense — profesor la Facultatea de drept a Universităţii din Bucureşti. Fără a beneficia de nici un grad important de rudenie cu Conducătorul statului român, M. A. a fost cuprins, ca ministru al Justiţiei, în primul guvern format de I. Antonescu la 14 septembrie 1940 în cooperare cu „Garda de Fier". După înfrîngerea rebeliunii legionare în ianuarie 1941, în noul guvern de factură militară M. A. a fost numit iniţial ministru secretar de stat, iar, în mai 1941, *ad-interim* la Ministerul Propagandei Naţionale, devenind curînd titular şi rămas astfel până la 23 august 1944. În ajunul intrării României în războiul contra URSS pentru eliberarea Basarabiei, a Bucovinei de Nord şi a ţinutului Herţa, M.A. a fost numit printr-un decret din 21 iunie 1941 vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri, accedînd, astfel, oficial la funcţia de principal colaborator al lui Ion Antonescu, rămînînd cu adevărat *alter ego*-ul Conducătorului, pînă la arestarea lor, în după-amiaza zilei de 23 august 1944, din ordinul Regelui Mihai I, în incinta Palatului Regal din Bucureşti. Mai mult decît atît, Ion Antonescu, fiind reţinut de treburile militare, a renunţat şi a desemnat în locu-i, la 27 iunie 1941, tot pe M.A. la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, acesta coordonînd diplomaţia română de asemenea pînă la prăbuşirea regimului. M.A. a împărtăşit, după 23 August 1944, soarta celorlalţi principali colaboratori ai Mareşalului I. Antonescu : deţinuţi pentru foarte scurt timp la Bucureşti, transferaţi în septembrie 1944 în URSS, anchetaţi acolo, returnaţi în România, unde li s-a înscenat un „proces al marii trădări naţionale". M. A. şi toţi foştii colegi de cabinet au fost judecaţi în lipsă de probe concludente şi fără drept de apel, condamnaţi la moarte şi executaţi, la 1 iunie 1946, la închisoarea Jilava din Bucureşti, în frunte cu Mareşalul, care, în condiţiile de atunci ale ţării (ocupaţia sovietică, împlantarea sistemului comunist la Bucureşti prin ordin de la Moscova), cădea ca un erou.

● LUCRĂRI (listă selectivă) :

— *Organizarea păcii şi Societatea Naţiunilor*, 3 vols., Bucureşti, 1929—1932.
— *Criza Societăţii Naţiunilor*, Bucureşti, 1936.
— *Problemele păcii europene*, Bucureşti, 1937.
— *Războiul Sfînt (22 iunie 1941)*, Bucureşti, 1941.
— *Basarabia se răzbună*, Bucureşti, 1941.
— *Pro Germania*, Bucureşti, 1941.
— *Pro Italia*, Bucureşti, 1942.
— *Adolf Hitler. Sărbătoarea Germaniei*, Bucureşti, 1941.
— *Sfintele noastre drepturi*, Bucureşti, 1941.
— *„Dacă vrei să cîştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea"*, ed. I. Ardeleanu, Cluj-Napoca, 1991.
— *Convorbiri diplomatice, 1940—1944*, I—II, ed. I. Ardeleanu, în „Magazin istoric", nr. 4 şi 5/1993.

— *1940—1944. Convorbiri pentru pregătirea păcii,* ed. I. Ardeleanu, în idem, nr. 6/1993.

— *Trădarea Basarabiei,* ed. L. Ioan (?), în idem, nr. 9/1994.

— *Pentru „Memorii",* eds. C. Antip și Leonida Loghin, în idem, nr. 2/1991

● DESPRE :

— Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii": Proiecte privind soluționarea problemei frontierelor României și realizarea unor bune relații în Balcani (1942—1943),* în „Europa XXI", Iași, I—II/1992—1993, p. 128 și urm.

— Vezi și *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului,* în „Memoria", nr. 1/1990 ; *Din documentele Rezistenței* nr. 8/1993, p. 151.

— *Dicționar Enciclopedic,* I, București, Editura Enciclopedică, 1993, p. 85.

— Vezi și lucrările menționate la *Mareșalul Ion Antonescu (de și despre...)*

— Pentru Mihai Antonescu, ca și pentru toți diplomații afirmați în epoca interbelică, cf. Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Anuar Diplomatic — 1942,* București, 1942, 199 p., ca și D. Preda, Mihai Retegan, *Lista ataşaților militari români (1877—1944),* în „Revista arhivelor", no. 4/1981, pp. 505—513.

Argetoianu, Constantin (1871—1952), om politic român. Deputat și senator, lider politic, ministru în diverse cabinete, prim-ministru (septembrie — noiembrie 1939). Autorul unor bogate și colorate pagini memorialistice, încheiate de un interesant jurnal politic (în curs de publicare). Deținut și mort în închisorile comuniste.

● LUCRĂRI :

Memoriile sale, editate fragmentar înainte de 1989, sînt în curs de tipărire în două serii paralele inegale sub raport științific :

— *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri,* I, ed. I. Ardeleanu, București, Editura Albatros, 1991 (continuă).

— *Pentru cei de mîine. Amintiri din vremea celor de ieri,* I, ed. Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991 (patru volume editate, continuă).

● REFERINȚE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...,* p. 14.

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului,* în „Memoria" nr. 1/1990.

— *Din documentele Rezistenței,* nr. 8/1993, p. 151.

Avramescu, Gheorghe (1884—1945), militar de carieră. Participant la primul război mondial, iar în epoca interbelică — diverse funcții și grade (colonel — 1929, general de brigadă — 1935). Participant la campania din est, etapa finală aflîndu-l, cu gradul de general de corp de armată, comandant al Armatei a 4-a române, ce apăra accesul spre inima României pe aliniamentul Prut — Carpați, cu centrul de rezistență la Bacău. A demisionat la 22 august 1944, văzînd că nu era posibil să-și retragă forțele în fața ofensivei sovietice din zona Iași — Chi-

șinău. A participat, apoi, și la campania României pe frontul de Vest, împotriva Germaniei și Ungariei, tot la comanda Armatei a 4-a. În urma unei înscenări, presupunîndu-se că ar fi „colaborat" cu unitățile germane peste linia frontului, a fost arestat, chiar la sediul comandamentului său din munții Tatra, de către reprezentanți ai NKVD-ului, la 2 martie 1945 și ucis, se bănuie, în cursul unui atac aerian inamic, într-una din zilele următoare. Soția și fiica se aflau, pe atunci, în zona frontului și au avut un destin nu mai puțin trist : cea dintîi — expediată în lagărele sovietice de concentrare (pînă în 1956), iar fiica — împușcată de ruși la numai 24 de ore după asasinarea generalului.

● REFERINȚE :

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 1/1990.

— Cicerone Ioniței, *Morminte fără cruci*, I—IV, ed. citată.

— Mihai Pelin, *Dosarul Avramescu*, în *Antonescu*, II, p. 478 și urm. (ed. citată îngrijită de J. C. Drăgan și Mihai Pelin).

— Gh. Romanescu, *Enigmatica dispariție a Generalului de Corp de Armată Gheorghe Avramescu*, în „Europa" nr. 111/1993.

— Leon Sofroneanu, *Mărturii ale unui fost subaltern al Generalului de Corp de Armată Gh. Avramescu*, în idem.

Barbul, Gheorghe (n. 1915), diplomat român de carieră. Licențiat în drept, încadrat la Ministerul Afacerilor Străine din București : atașat de legație (1941) și detașat, cu începere de la 15 iulie 1941, la Cabinetul lui Mihai Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștrii și ministru al Afacerilor Străine. În anii războiului, păstrîndu-și această calitate, a îndeplinit diverse misiuni de curier special de legătură cu unele legații ale României îndeosebi din capitalele țărilor neutre. L-a însoțit pe Mareșalul Ion Antonescu, servind și ca traducător, în cursul celor mai multe deplasări la Cartierul General al lui Adolf Hitler. A fost primul dintre diplomații români care și-a tipărit amintirile asupra evenimentelor la care a participat nemijlocit. După război, G. B. s-a stabilit în Franța.

● LUCRĂRI :

— *Mémorial Antonesco. Le III-e home de l'Axe*, I, Paris, Editions de la Couronne, 1950.

Recent s-a tipărit textul integral al memoriilor : *Memorialul Antonescu. Al treilea om al Axei*, ed. V. F. Dobrinescu, Iași, Institutul European, 1992.

— *Mareșalul Antonescu în conștiința contemporanilor*, în „Europa și Neamul românesc", Roma, Editura Nagard, XVI, No. 177/1987, pp. 1—3 (polemică cu J. C. Drăgan și George Magherescu).

— *„Soarta țării nu poate fi jucată pe o singură carte"*, în „Memoria", nr. 9/1993, p. 93 și urm. (cu detalii biografice).

Bâlă, Dumitru, plutonier, membru al Batalionului de gardă de la Palatul Regal din București, participant — sub comanda maiorului An-

ton Dumitrescu — la arestarea lui Ion și Mihai Antonescu la 23 august 1944.

● RELATĂRI :

Despre participarea la actul de la 23 august 1944, în :
— Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 219 și urm. ; „22", nr. 18 din 10 mai 1991, p. 11 ; „Tinerama", nr. 51 din noiembrie 1991.

Bodnaraș, Emil (1904—1976), agent NKVD în România, membru de frunte al PCR. Sub pseudonimul *„inginer Ceaușu"*, E. B. a acționat în numele PCR înainte de 23 august 1944, iar, în primele ceasuri ale zilei de 24 august 1944, el și camarazii săi au preluat din Palatul Regal din București pe Ion Antonescu și colaboratorii pentru a-i ascunde într-o casă secretă, de unde în zilele imediat următoare i-au predat sovieticilor, care i-au transportat la Moscova (1944—1946). A fost una dintre figurile politice cele mai sinistre, cu o pondere însemnată în comunizarea României și satelizarea ei față de Kremlin

● RELATĂRI :

— Vezi stenograma dezbaterilor din 18 și 22 ianuarie 1959, cu participarea lui Emil Bodnaraș, Leonte Răutu, Valter Roman ș.a. (apud J. C. Drăgan, ed., *Antonescu*, IV, p. 466 și urm.).

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Whe Was Who...*, p. 34.
— *Mic Dicționar Enciclopedic*, ed. III, București, 1986, p. 214.

Bossy, Raoul (1894—1975), diplomat român de carieră. Licențiat în drept la Paris, voluntar în primul război mondial. Încadrat la Ministerul Afacerilor Străine din București (1918), lucrînd ulterior în Centrală sau peste hotare — Roma, Viena, pentru ca din 1934 să fie numit ministru al României succesiv la Helsinki (1934), Budapesta (1936), Roma (1939), Berna (1940) și Berlin (martie 1941 — iunie 1943). În continuare, în anturajul Regelui Mihai I, împreună cu care a părăsit România în ianuarie 1948. După moartea sa, soția a depus arhiva personală a lui R.B. (inclusiv un vast și detaliat jurnal politic) la Hoover Institution Archives.

● LUCRĂRI :

—*Projet de bloc neutre en 1939*, în „Revue d'histoire diplomatique" (Paris), oct.-décembre 1968, pp. 258—368.
— *Pagini din «Jurnal»*, în Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, ed. citată, p. 125 și urm.
— *Amintiri din viața diplomatică, I, 1918—1937* ; II, *1938—1940*, ed. Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1993.

Bova Scoppa, Renato, ministrul Italiei la București (1941—1945).

● LUCRĂRI :

— *Colloqui con due ditatori*, Roma, Rufolo Editore, 1949.

Brătianu, Constantin (Dinu) I. C. (1866—1950), membru marcant al ilustrei familii de oameni politici români, fiul lui I. C. Brătianu (1821 — 1891) și fratele lui Ion (Ionel) I. C. Brătianu (1869—1927) și Vintilă I. C. Brătianu (1867—1930). Licențiat la Paris, deputat și senator, ministru, vicepreședinte și, apoi, președinte al P.N.L. (1933—1947). A fost în dezacord cu Regele Carol al II-lea, iar, în continuare, cu regimul antonescian. Membru marcant al opoziției politice anti-antonesciene, participant la preparativele esențiale care au condus la lovitura de stat de la 23 august 1944. În calitatea sa de lider al PNL a fost cooptat ca ministru fără portofoliu în guvernul format imediat după demiterea Antoneștilor de către generalul C. Sănătescu. În etapa ulterioară, C.I.C. Brătianu, de comun acord cu Regele Mihai I și Iuliu Maniu, a condus lupta contra comunizării României de către Kremlin. A fost arestat în 1948 și a murit în închisoarea de la Sighet.

● RELATĂRI despre actul de la 23 august 1944 :

— „Universul" din 1 septembrie 1944.
— „Liberalul" din 23 august 1946.
— *Cum s-a produs lovitura de la 23 august 1944. Rolul Suveranului. Declarațiile domnilor : Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrășcanu și C. I. C Brătianu*, București, Tipografia „Viața literară", 1944.

● REFERINȚE :

— *Dicționar Enciclopedic*, I, ed. citată, p. 261.
— *Din documentele Rezistenței*, nr. 8/1993, p. 164.
— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 2, p. 138.
— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 41.

Brătianu, Gheorghe I. (1898—1953), om politic (unul dintre liderii PNL) și unul dintre cei mai mari istorici ai românilor. Deputat, profesor de istorie universală la Universitățile din Iași și București. Participant voluntar la prima etapă a războiului din Est (1941) pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. A avut tot timpul raporturi bune cu Mareșalul Ion Antonescu, grație, în primul rînd, prieteniei cu Mihai Antonescu. A avut un rol deosebit, la 23 august 1944, în determinarea celor doi Antonești să-l viziteze pe Regele Mihai I în după-amiaza zilei respective, prilej cu care ei au fost arestați. Nu a conceput, după război, să plece din țară, dominată de comuniști și cotropită de ruși. A fost arestat și, după ani grei de detenție, a murit la Sighet.

● LUCRĂRI (despre activitatea politică) :

— *Memoriu prezentat Comisiunii de reînzuire a Universității București*, București, 1945.

— *Însemnările* privind lovitura de stat de la 23 august 1944 care bănuim că aparţin strălucitului istoric (vezi Gh. Buzatu, Claudiu Secaşiu, eds., *Din arhiva istorică a României conteporane*, II, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "A. D. Xenopol"", Iaşi, t. XXII/2, 1985, p. 678 şi urm.; Gh. Buzatu şi colab., eds., *Mareşalul Antonescu în faţa Istoriei*, II, ed. citată, p. 143 şi urm.).

● REFERINŢE :

— Gh. Buzatu, *Gheorghe I. Brătianu — evoluţii politice. Documente*, în *Confluenţe istoriografice româneşti şi europene, Gh. I. Brătianu*, ed. Victor Spinei, Iaşi, Universitatea „Al. I. Cuza", 1988, p. 461 şi urm.

— Alexandru Todea, *Moartea lui George Brătianu*, în „Memoria", nr. 2, p. 121 şi urm.

— *„Catalogul" celor ucişi în lupta contra comunismului*, în idem, p. 138 şi urm.

— *Dicţionar Enciclopedic*, I, ed. citată, p. 261.

— *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, ed. Ştefan Ştefănescu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 72—73.

— *Din documentele Rezistenţei*, nr. 8/1993, p. 164.

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 41.

Călinescu, Armand (1893—1939), om politic român. Unul dintre liderii PNŢ, deputat, colaborator apropiat al Regelui Carol al II-lea, ministru în cabinetele conduse de Octavian Goga (Interne) şi Miron Cristea (interne, ad-interim la Muncă şi Educaţie Naţională, ad-interim la Apărare Naţională) în anii 1937—1939. În perioada 7 martie — 21 septembrie 1939, A.C. a fost el însuşi prim-ministru şi, totodată, ad-interim la Interne şi Apărare Naţională. În calitate deţinută, A.C. a impus ca România să adopte la începutul celui de-al doilea război mondial o atitudine de neutralitate faţă de beligeranţi, ceea ce însă nu a exclus susţinerea cauzei Poloniei. A fost împuşcat de un comando al legionarilor.

● LUCRĂRI :

— *Însemnări politice. 1916—1939*, ed. Al. Gh. Savu, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990.

● REFERINŢE :

— *Cine a fost Armand Călinescu. Mărturii*, Bucureşti, Fundaţia Culturală „Magazin Istoric", 1992.

Carol al II-lea de Hohenzollern (1893—1953), prinț moștenitor și, în cele din urmă, Rege al României. Devine automat prinț moștenitor în 1914, ca fiind cel mai vârstnic dintre copiii Regelui Ferdinand I și al Reginei Maria. Deosebit de inteligent de la natură și nestatornic din fire, mare amator de aventuri galante, renunță pe acest motiv la dreptul său de succesiune (1918, 1925), pentru ca finalmente să emită pretenții asupra tronului României, chiar dacă o făcea în detrimentul fiului său Mihai, devenit rege între 1927 și 1930. Revenit în țară ilegal și pe neașteptate, este proclamat oficial Rege al României (8 iunie 1930). Domnia de zece ani a lui Carol al II-lea s-a caracterizat prin progrese remarcabile și pe multiple planuri, fapt ce nu a putut evita, finalmente, dezmembrarea României, devenită în 1939—1940 ținta poftelor etalate de mai toți vecinăii săi — URSS, Ungaria, Bulgaria. Carol al II-lea, care în ultimii doi ani ai domniei sale recursese la un regim autoritar (de dictatură regală), s-a intensificat cu dezastrul țării și, la 6 septembrie 1940, fu silit să abdice, în folosul fiului său, Mihai I, redevenit pentru a doua oară suveran al statului român (1940—1947). Exregele, împreună cu metresa sa, Elena Lupescu, care-i va deveni soție, s-a retras în Mexic și, în cele din urmă, în Portugalia. Pentru ultimii ani ai domniei ca și pentru cea din urmă perioadă a vieții (1937—1951) Carol ne-a lăsat un prețios izvor istoric — *Însemnările zilnice*, acoperind sute și sute de pagini ce-și așteaptă editorul pentru tipărirea lor integrală

● LUCRĂRI :

— *Pagini din «Jurnal» (1939—1940)*, în Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, pp. 36—47.

— *În zodia Satanei. Reflexiuni asupra politicii internaționale*, București, Editura Universitaria, 1994.

● REFERINȚE :

— Prince Paul of Hohenzollern — Roumania, *King Carol II. A Life of My Grandfather*, London, Methuen, 1988 (vezi și ed. în limba română: *Carol al II-lea, Rege al României*, traducere Ileana Vulpescu, București, Editura Holding Reporter, 1991).

— Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938—1940)*, București, Editura Politică, 1970.

— Florea Nedelcu, *De la Restaurație la Dictatura Regală. Din viața politică a României*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976.

— Neagu Cosma, *Culisele Palatului Regal. Un aventurier pe tron — Carol al II-lea (1930—1940)*, București, Editura Globus, 1990.

— Ioan Scurtu, *Monarhia în România, 1866—1947*, București, Editura Danubius, 1991.

— Valentin Hossu-Longhin, *Monarhia românească*, București, Editura Litea, 1994.

— James Alexander Ginsborg, *Dinastia de Hohenzollern, ieri și azi*, traducere din limba engleză de Anda Maxim, București, Editura „Jurnal de București", f.a. [1990—1991].

— Gabriel Perreux, *Amorurile Principelui Carol de Hohenzollern*, traducere din limba franceză de Raul Rastan, București, Editura Omnes, 1991.

— Barbara Cartland, *Viața scandaloasă a Regelui Carol. Iubirile și pasiunile sale*, traducere din limba engleză de Maria Ilie, București Editura Sturion, 1992 (ed. orig. — London, 1974).

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who*.., p. 57.

Chastelain, A. G. Gardyne de (1906—1964), om de afaceri și militar britanic (membru al serviciilor secrete), membru și lider al operațiunii *Autonomous*, lansată de serviciile secrete din Londra în România (decembrie 1943) pentru a stabili și menține contactul cu șefii opoziției anti-antonesciene și chiar cu conducătorii regimului. Alți membri ai operațiunii : Ivor Porter și Silviu Mețianu (ofițer britanic de origine română). În dimineața de 24 august 1944, de Chastelain a fost trimis la Istanbul de către noile autorități de la București, pentru a transmite Aliaților oferta de armistițiu a României. Cu totul recent, am descoperit, în arhivele londoneze, indicativul său secret din rețeaua *S.O.E.* : agentul D./H. 13.

● LUCRĂRI :

— *Roumania. Autonomous Operation*, Report by Lt. Col. A.G.G. de Chastelain, London, September 1944, în *23 August 1944. Documente*, II. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 796 și urm.

— Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 August 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 536 și urm.

Chirnoagă, Platon (1894—1974), militar de carieră, general, participant la luptele din Est din al doilea război mondial, membru al așanumitului guvern Horia Sima format la Viena (1944—1945). A fost cel dintîi autor important al unei istorii militare a campaniei României pe Frontul de Est, 1941—1944

● LUCRĂRI ·

— *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941 — 23 august 1944*, Madrid, Editura „Carpați" Traian Ionescu, 1965, 431 p. ; ed. a II-a, 1986

Cluperică, Nicolae (1882—1968), militar de carieră. Participant la primul război mondial, diverse funcții și grade în epoca interbelică. La începutul campaniei României contra URSS (22 iunie 1941), N.C., ca general de corp de armată, a condus Armata a 4-a română (flan-

cul drept) al „grupului Antonescu" concentrat pe Prut (două armate române și o armată germană). După eliberarea Basarabiei, N.C. își conduce trupele la asaltul Odessei, dar divergențele intervenite între el și mareșalul Antonescu conduseră la suspendarea sa de la comandă (septembrie 1941). Cu toate acestea, după război a fost arestat de comuniști (1948) și ucis, nu peste mult timp, la Jilava

● REFERINȚE

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 3, p. 136.

— *Din documentele Rezistenței*, nr. 8 1993, p. 176.

— Bogdan Teodorescu, Laura Ganea, *Moartea generalilor*, în „Tinerama", București, nr. 50 oct. 1991, p. 14.

Clodius, Karl, ambasador în Ministerul Afacerilor Externe al Reichului nazist, șeful secției de politică economică (1937—1944), negociator în repetate rînduri cu delegații Bucureștilor.

Codreanu, Corneliu Zelea (1899—1938), licențiat în drept al Universității din Iași; studii universitare nefinalizate în Germania și Franța. Lider politic, „Căpitanul" Mișcării Legionare. Inițial, partizan al profesorului A. C. Cuza, alături de care a fondat Liga Apărării Național-Creștine (1923), de care s-a desprins în 1927, când a creat Legiunea Arhanghelului Mihail. În 1929—1930, Mișcarea Legionară începe integrarea în viața politică a țării — primele succese electorale, crearea unui nucleu politic („Garda de Fier", 1930—1933), succedat, după dizolvarea sa de către guvernul lui I. G. Duca, care a plătit cu viața decizia adoptată, de Partidul „Totul pentru Țară" (1934 1935—1938). Adversar al Regelui Carol al II-lea și al regimului său de dictatură instalat în februarie 1938, C.Z.C. suportă toate consecințele măsurilor inițiate — autodizolvarea partidului „Totul pentru Țară", anchete și arestarea, două procese, condamnarea la zece ani, iar finalmente uciderea sub pretextul clasic al „fugii de sub escortă" în cursul unui transfer de legionari de la închisoarea din R. Sărat la București, în noaptea de 29—30 noiembrie 1938. Mișcarea Legionară — s-a scris și s-a dovedit — a supraviețuit „Căpitanului", deși sub comanda lui Horia Sima a avut evoluții neprevăzute.

● LUCRĂRI:

— *Circulările Căpitanului, 1934—1937*, București, 1937 (mai multe ediții succesive, în țară și, după 1941, în străinătate).

— *Cărticica șefului de cuib*, București, 1933 (mai multe ediții ulterioare în țară și în străinătate).

— *Pentru Legionari*, I, Sibiu, Tip. Vestemean, 1936 (amintiri asupra perioadei 1919—1933), cu cel puțin șapte ediții ulterioare în limba română, ultima datorindu-se d-lor Ovidiu Gulea și Radu Dan Vlad (Timișoara, Tip. Gordian, 1993, 484 p.). Lucrarea s-a bucurat de ediții integrale în limbile de circulație internațională — germană (1939 și 1976), spaniolă (1940), engleză (1976) și franceză (1938 și 1972).

● REFERINȚE :

— Duiliu Sfințescu, ed., *Corneliu Zelea Codreanu, 1899—1938*, ed. a III-a, București, Editura Fundației Buna Vestire, 1993.

— Francisco Veiga, *Istoria Gărzii de Fier, 1919—1941. Mistica ultranaționalismului*, traducere din limba spaniolă de Marian Ștefănescu, București, Editura Humanitas, 1993 (ed. orig. — Barcelona, 1989).

— *Legiunea Arhanghelului Mihail de la trecut la prezent*. „*Gazeta de Vest*" — *Almanah 1994*, Timișoara, Tip. Gordian, 1993.

— *Legiunea de la A la Z*, în „Gazeta de Vest", Timișoara, nr. 100 1994, p. 30.

— Kurt Treptow, Gh. Buzatu, eds., „*Procesul*" *lui Corneliu Zelea Codreanu (mai, 1938)*, Iași, 1994.

— Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*, p. 940.

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 71.

Cojocaru, Dinu, sergent-major, membru al Batalionului de gardă de la Palatul Regal din București, participant — sub conducerea maiorului Anton Dumitrescu — la arestarea lui Ion și Mihai Antonescu la 23 august 1944.

Coposu, Corneliu (n. 1916), om politic român, fost colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu, secretar politic al ilustrului politician (1936 — 1947) și membru al conducerii P.N.Ț. (1944—1947). A fost arestat și întemnițat timp de 17 ani sub regimul comunist. În prezent, președinte al P.N.Ț.C.D.

● LUCRĂRI :

— *Armistițiul din 1944 și implicațiile lui*, New York, Editura „Dreptatea", 1988 (reeditare, sub același titlu, București, Editura Gândirea românească, 1990).

— *Preludii politico-diplomatice ale loviturii de stat de la 23 august 1944*, în Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu*, ed. citată, pp. 192—109.

— *Dialoguri cu Vartan Arachelian*, București, Editura Anastasia, [1993].

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 76.

— *Personalități ale României contemporane*, vol. 1, București, Rompres, 1994, pp. 206—208.

Coste, Brutus (1910—1984), diplomat român de carieră. Licențiat în drept, încadrat la Ministerul Afacerilor Străine din București (1933). A lucrat în Centrală ori la legațiile României din Paris, Londra, Washington, iar între 1944 și 1946 în Portugalia. După război, în semn de protest față de regimul comunist instalat la București, a rămas în emigrație. A fost, între anii 1954 și 1965, secretar general al lui *Assembly of Captive European Nations*. Arhiva personală a lui B.C. poate fi cercetată la *Hoover Institution Archives*.

Cretzianu, Alexandru (1895—1979), diplomat român de carieră. Participant la primul război mondial, prizonier la nemți. Încadrat în diplomație — 1918. A lucrat îndeosebi în Centrala Ministerului Afacerilor Străine din București : Șef al secției Liga Națiunilor (1929—1932), apoi șef al Departamentului Politic (1933—1938) și, în fine, secretar general (1939—1941). A demisionat în octombrie 1941, în semn de protest față de alianța lui I. Antonescu cu Germania hitleristă. A fost pus imediat în disponibilitate, cu rangul de ministru plenipotențiar. La 15 septembrie 1943, la sugestia lui Iuliu Maniu, I. Antonescu îl numește ministru al României la Ankara, rămânând la post până în 1945. A pregătit, pe plan diplomatic, ieșirea României din tabăra *Axei* la 23 august 1944, iar în continuare a depus eforturi consistente pentru a preîntâmpina comunizarea României. Avertizat de Barbu Știrbey, al cărui ginere era, A.C. și soția sa, Elise, nu au mai revenit la București după încheierea misiunii la Ankara, ci — via Italia — Elveția — au plecat în SUA, unde s-au stabilit în 1947. A fost unul dintre liderii lui *Romanian National Committee*. Este autorul unor lucrări memorialistice acoperind epoca celui de-al doilea război mondial ori politica agresivă a URSS și pericolul comunist asupra României în aceeași epocă. După moartea lui A.C., soția a depus arhiva diplomatului român la *Hoover Institution Archives*, cu termen de deschidere în anul 2020.

● LUCRĂRI :

— *The Lost Opportunity*, London, Jonathan Cape, 1957, 188 p. (Acest volum reprezintă o parte — anii 1938—1944 — din memoriile diplomatului : *Relapse into Bondage, 1918—1947/The Political Memoirs of Cretzianu, Free Roumania's Last World Diplomatist*, depuse spre păstrare la *Hoover Archives* din Palo Alto, California).

— *The Soviet Ultimatum to Roumania (26 June 1940)*, în „Journal of Central European Affairs", London, vol. 9, no. 4/January, 1950, pp. 396—403.

— *The Rumanian Armistice Negatiations, Cairo 1944*, în idem, vol. 11, no. 3 Oct. 1951, pp. 243—258.

— Al. Cretzianu (Editor), *Captive Rumania: A Decade of Soviet Rule, 1945—1955*, N Y., Praeger London, Thomas and Hudson, 1956, XVI, 424 p.

— *Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică* (Paris, 1954), în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, pp. 48—71. (Textul integral s-a publicat la Paris în 1954).

● DESPRE :

— S. D. Spector, *A Rumanian Wallenberg ?*, în „Lock Haven International Review", „Lock Haven, 1/1987, pp. 31—48.

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 81.

Cristescu, Eugen (1895—1950), şef al organismului secret de spionaj şi contraspionaj politic creat de generalul I. Antonescu — *Serviciul Special de Informaţii S.S.I.* (1940 — 23 august 1944). A fost judecat în mai 1946 o dată cu echipa Antonescu, condamnat la moarte, dar, finalmente, i s-a comutat pedeapsa la închisoare pe viaţă. L-a asistat pe Emil Bodnăraş să gireze naşterea noului serviciu secret aflat sub conducerea comuniştilor din Bucureşti.

● LUCRĂRI : — *Din memoriile lui...*, Bucureşti, 1968 (cf. Arhiva Centrului de Istorie şi Civilizaţie Europeană din Iaşi, fond D-18).

● REFERINŢE :

— C. Troncotă *Eugen Cristescu despre Eugen Cristescu*, I—IV, în „Magazin Istoric", nr. 6—7—8—9/1992.

— *„Catalogul" celor ucişi în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 3, p. 139.

— Gabriel Bălănescu, *Din împărăţia morţii. Cronică rezumată din închisori*, Madrid, Editura Dacia, 1981.

Cuza, A. C. (1857—1947), om politic român, profesor la Universitatea din Iaşi. Deputat şi senator. Fondator, alături de N. Iorga, al Partidului Naţionalist Democrat (1910) de care s-a desprins pentru a pune bazele unei grupări politice de dreapta — Liga Apărării Naţional-Creştine (1923). Gruparea legionarilor lui C. Z. Codreanu s-a desprins în 1927 din LANC, pentru a forma Legiunea Arhanghelului Mihail. În 1935, la Iaşi, LANC a fuzionat cu Partidul Naţional Agrar (al lui Octavian Goga), rezultînd Partidul Naţional Creştin, cunoscut mai ales sub denumirea gruparea Goga-Cuza, care a deţinut conducerea guvernului ce a precedat instalarea dictaturii Regelui Carol al II-lea (28 decembrie 1937 — 9 februarie 1938).

Dămăceanu, Dumitru (1869—1978), militar de carieră. Diverse funcţii şi grade în epoca interbelică, ataşat militar la Roma (1936—1938), apoi adjutant regal. Avansat colonel, a fost numit de Antonescu şi menţinut şef de stat major al Comandamentului Militar al Capitalei (Garnizoana Bucureşti) între 5 octombrie 1942 şi 29 august 1944. A colaborat cu forţele politice (inclusiv Regele Mihai I sau comuniştii) care au pregătit şi înfăptuit lovitura de stat din 23 august 1944. Din militarul de excepţie din vremea războiului, deveni oportunistul de carieră, beneficiar al unor grade (la 29 august 1944, deja avansat general de brigadă), demnităţi şi onoruri militare cu care l-au răsplătit din belşug autorităţile comuniste. A intervenit, nu o singură dată, în dezbaterea problemelor privind îndeosebi actul de la 23 august 1944, dovedindu-se însă un martor inconsecvent şi, cel mai adesea, fabulos, avansînd adesea scenarii sau variante noi, fapt pentru care trebuie trecut hotărît în categoria memorialiştilor infideli.

● LUCRĂRI (relatări despre participarea sa la evenimetele din august 1944) :

— „Anale de istorie", nr. 4/1967.

— *Istoria P.C.R. Documentar*, vol. V, ed. citată, pp. 934—960.

— *Antonescu*, II, p. 458 și urm. (ed. citată).

— Gh. Buzatu și colab., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 227 și urm.

Demetrescu, Camil (1913—1992), diplomat român de carieră, cu activitate îndeosebi în Centrala Ministerului Afacerilor Străine din București, participant activ la pregătirea loviturii de stat de la 23 august 1944. Implicat în procesul PNȚ din 1947 și condamnat la ani grei de temniță.

Duca, George I. (1905—1985), diplomat român de carieră. Fiul cunoscutului om politic I. G. Duca (1879—1933), fost prim-ministru și ministru de externe al României, George I. Duca a lucrat în epoca interbelică în Centrala Ministerului Afacerilor Străine din București sau pe lîngă legațiile României din Washington, Tokyo, Rio de Janeiro, apoi la Budapesta. În vremea războiului a îndeplinit cea mai importantă funcție diplomatică a carierei sale — consilier al Legației române în Suedia (1943—1946), calitate în care, pînă la 23 august 1944, a angajat și a purtat negocieri secrete cu reprezentanții URSS în vederea ieșirii României din *Axa* fascistă. A acționat în afara cadrului oficial stabilit de guvernul I. Antonescu, reprezentînd la negocieri pe liderii forțelor politice antiantonesciene, îndeosebi pe Regele Mihai I și pe Iuliu Maniu. A rămas în străinătate după război, stabilindu-se finalmente în S.U.A., Universitatea Stanford din Palo Alto, California. Acolo a organizat fondul românesc de documente de la celebra *Hoover Institution on War, Revolution, and Peace (Hoover Institution Archives)*, unde și-a depus foarte bogată colecție personală de acte ce au aparținut tatălui său și sieși. Este autorul unor importante pagini memorialistice.

● LUCRĂRI : — *Cronica unui român în veacul XX*, I—II—III, München, Jon Dumitru Verlag, 1983, 306 p. — 304 p. — 206 p.

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 100.

Dumitrescu, Anton, maior, ajutor al comandantului Batalionului de gardă de la Palatul Regal din București. A fost însărcinat, la mijlocul zilei de 23 august 1944, să conducă echipa de militari ce trebuia să aresteze pe Ion și Mihai Antonescu, dacă aceștia nu ar fi fost de acord cu sugestiile Regelui Mihai I de a se semna imediat armistițiul cu Națiunile Unite. Din cîte știm, la 23 august 1944 l-ar fi pălmuit pe Mareșal pentru a-l „convinge" să se considere arestat (?!).

● LUCRĂRI (relatări despre momentul august 1944) :

— *Istoria P.C.R. Documentar*, vol. V, ed. citată, pp. 960—963.

— „Anale de istorie", nr. 4/1967.

— „Tribuna", Cluj-Napoca, nr. 34/23 august 1979.

— *Antonescu*, IV, ed. citată, pp. 515—517.

— Gh. Buzatu și colab. eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, p. 204 și urm.

Dumitrescu, Petre (1881—1950), militar de carieră. Participant la primul război mondial. Diverse grade și funcții în epoca interbelică, inclusiv aceea de atașat militar al României, cu gradul de general de brigadă, la Paris și, concomitent, la Bruxelles (1931—1932). În cursul celui de-al doilea război mondial a fost unul dintre cei mai strălucițI militari români, fiind menținut — caz unic — de către Ion Antonescu comandant al Armatei a 3-a române din prima zi a campaniei din Est (22 iunie 1941) și pînă la 23 august 1944. Accedînd pînă la gradul de general de armată, cel mai înalt în rindul forțelor militare române după acela de mareșal deținut de Ion Antonescu, P. D. și-a condus trupele în campania pentru eliberarea Bucovinei de Nord și Basarabiei în iulie 1941, apoi peste Nistru, participînd, în 1942, la marșul asupra Stalingradului. A avertizat din vreme pe Ion Antonescu și *O.K.W.*-ul, asupra pericolului unei contraofensive sovietice. După eșecul de la Stalingrad, P. D. și-a condus trupele spre țară, fiind surprins de ofensiva sovietică pe frontul Iași—Chișinău (20 august 1944) pe flancul drept al dispozitivului germano-român reunit în Grupul de armate „Ucraina de Sud" — comandant general-colonelul Hans Friessner (armatele 3, 4 române și 6, 8 germane). După demiterea lui Ion Antonescu, chestionat fiind telefonic de către Hans Friessner, P. D., ca și Ilie Șteflea, colegul său de la comanda Armatei a 4-a în acel moment, a răspuns că — față de evenimentele survenite — el și trupele din subordine își urmează Regele și țara, adică se desprindeau din dispozitivul germano-român și porneau ofensiva contra Reichului nazist și a Ungariei. După război, va fi arestat, astfel că si-a aflat sfîrșitul la închisoarea Jilava.

● REFERINȚE :

— Mihai Popescu, în „Revista de Istorie Militară", nr. 4/1992, p. 53—54.

Elefterescu, Mircea (1893—1953), militar de carieră, colaborator apropiat al lui Ion Antonescu, finalmente titular al Prefecturii Poliției Capitalei

● REFERINȚE :

— *Din documentele Rezistenței*, nr. 8/1993, p. 195.

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 6, p. 137.

Elena, Regina Mamă (1896—1982), principesă a Greciei, soția prințului Carol de Hohenzollern (viitorul Rege Carol al II-lea, 1930—1940), mama regelui Mihai I (1927—1930 și 1940—1947).

● REFERINȚE : — Arthur Gould Lee, *Helen, Queen Mother of Rumania. Princes of Grecee and Danmark*, London, Faber and Faber, 1956.

Fabricius, Wilhelm, diplomat german. În perioada 1936 — ianuarie 1941, ministru al Germaniei la București.

Filderman, Wilhelm (1882—1963), președinte al Uniunii Comunităților Evreiești din România (The Union of Jewish Communities of Romania). În timpul guvernării lui I. Antonescu, a făcut cele dintîi și cele mai energice demersuri pentru apărarea evreilor din România, împotriva deportării lor în Transnistria. Pentru atitudinea sa, la un moment dat, dr. W. Fildeman a fost el însuși internat în Transnistria. După război, reușește să evadeze din România, stabilindu-se în S.U.A., unde a publicat diverse lucrări acoperind epoca celui de-al doilea război mondial și situația evreilor din România.

● LUCRĂRI :

— Sabin Manuilă, Wilhelm Filderman, *The Jewish Population in Romania during World War II / Populația evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, ed. Larry L. Watts, Iași, The Romanian Cultural Foundation, 1994 (ed. orig. — Roma și New York, 1957—1958).

● REFERINȚE :

— S. Schafferman, *Dr. Wilhelm Filderman — 50 de ani de istorie a iudaismului român*, Tel Aviv, 1986.
— *W. Filderman*, în *Români în știința și cultura occidentală*, ed. Ion Manea, Davis, American-Romanian Academy of Arts and Sciences, 1992, p. 145—146.
— Teodor Wexler, *Dr. Wilhelm Filderman*, în „Revista Istorică", nos. 3—4/1994, pp. 359—363.
— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 110.

Gafencu, Grigore (1892—1957), eminent diplomat român. Studii în drept la Geneva și doctoratul la Paris. Participant la primul război mondial în cadrul aviației franceze. După 1918 s-a impus ca un remarcabil ziarist, fondator al unor prestigioase publicații și agenții de știri, primind, ca membru al grupării politice condusă de Iuliu Maniu, diverse însărcinări în cursul guvernărilor PNȚ din 1928—1933 : secretar general la Finanțe, subsecretar de stat la Lucrări Publice și Comunicații, Exter-

ne, Industrie și Comerț și chiar la Președinția Consiliului de Miniștri. A condus, în chip strălucit, diplomația României, ca titular al Ministerului Afacerilor Străine, într-una din perioadele cele mai dificile — pregătirea, dezlănțuirea și prima fază a celui de-al doilea război mondial (decembrie 1938 — mai 1940). A funcționat, apoi, ca ministru al României la Moscova (august 1940 — iunie 1941). Revenit în țară după atacarea URSS de către România, în cooperare cu Germania și aliații săi, va pleca în Elveția, pentru a păra în emigrație interesele permanente ale României. Activitatea sa diplomatică intensă de după 1941 (oficială și oficioasă) și-a aflat reflexe în paginile unui consistent *Jurnal*, în cea mai mare parte netipărit încă. A lucrat, concomitent, la elaborarea unor lucrări privind Europa diplomatică a anului 1939 sau preliminariile diplomatice ale războiului germano-sovietic (1939—1941) și care, tipărite, la finele conflagrației mondiale din 1939—1945 sau imediat după aceea, s-au impus între cărțile de referință în bibliografia mondială a problemei. Recent, în țară, au fost tipărite însemnările sale politice acoperind anii 1929—1939. Grigore Gafencu a desfășurat, alături de alți diplomați români excelenți aflați în emigrație după instalarea guvernului comunist al dr. Petru Groza la București, o intensă activitate pentru apărarea drepturilor și intereselor fundamentale ale României în timpul desfășurării Conferinței de pace de la Paris (iulie-octombrie 1946) sau a definitivării și semnării Tratatului de Pace între România și statele foste inamice din al doilea război mondial (noiembrie 1946—februarie 1947). Rămas credincios idealurilor sale democratice și anticomunist convins, Grigore Gafencu, pînă la sfîrșitul vieții sale, a reprezentat cu strălucire emigrația română în Occident.

● LUCRĂRI :

— *Politica externă a României. 1939. Cinci cuvîntări*, București, Luceafărul S.A. 1939.

— *Dernies jours de l'Europe. Un voyage diplomatique en 1939*, Fribourg-Paris, Egloff, Editeur et L.U.F., 1946 (ediții în mai multe limbi : italiană, 1947 ; engleză, 1947 (Anglia) și 1948 (S.U.A.) ; română — *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939*, traducere de Rodica Mihaela Scafeș, București, Editura Militară, 1992)

— *Préliminaires de la Guerre à l'Est. De l'accord de Moscou (21 août 1939) aux hostilités en Russie (22 juin 1941)*, Fribourg, W. Egloff, 1944 (ediții în limbile : italiană, 1946 și engleză, 1945).

— *Însemnări politice, 1929—1939*, ed. Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991.

— *Jurnal*, I, *1940—1942*, eds. I. Ardeleanu, V. Arimia, București, Editura Globus, 1994.

● REFERINȚE :

— *Grigore Gafencu*, în *Enciclopedia Români în știința și cultura occidentală*, ed. Ion Manea, Davis, ARA, 1992, p. 153—154.

Gheorghe, Ion (1893—1957), militar de carieră și diplomat. Participant la primul război mondial, iar, după 1918, diverse grade și funcții, mai cu seamă ca atașat militar al României în unele capitale : la Ankara (1935—1937), cu gradul de locotenent-colonel, sau la Berlin (1940—1943, acreditat concomitent și în Elveția și Danemarca), cu gradul de colonel. Avansat general, I. G. a fost numit ministru al României în Germania (1943—1944). După lovitura de stat de la 23 august 1944, el a refuzat să revină în Centrală, preferînd să rămînă în emigrație. Va desfășura o bogată activitate pentru explicarea rostului prezenței României, alături de Germania, pe frontul de Răsărit între 1941 și 1944 și pentru înțelegerea adevăratului Ion Antonescu, față de care a manifestat un adevărat cult. Ca memorialist, I. G. s-a distins la scurt timu după război pe plan mondial, publicînd în limba germană o relatare interesantă și cuprinzătoare asupra misiunii sale la Berlin din 1940—1944 și care, încheindu-se la 23 august 1944, în urma loviturii de stat de la București, a marcat trecerea României de la stadiul de satelitism acceptabil față de Reichul nazist la acela de satelitism necruțător impus de URSS.

● LUCRĂRI : — *Rumäniens Weg zum Satelitenstaat*, Heidelberg, Kurt Vowinckel Verlag, 1952, 444 p.

Gheorghiu-Dej, Gheorghe (1901—1965), fost lider al P.C.R. Preludiul și perioada celui de-al doilea război mondial le-a petrecut în închisoare sau în lagăr, reușind să evadeze cu puțin înainte de lovitura de stat de la 23 august 1944. A fost una dintre figurile politice cele mai sinistre, cu o răspundere directă pentru comunizarea României și satelizarea ei față de Kremlin.

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 124.
— Thomas S. Arms, *Encyclopedia of the Cold War*, London, Facts on File, 1994, p. 242—243.
— *Mic Dicționar Enciclopedic*, ed. 1986, p. 727.

Gigurtu, Ion (1886—1959), om politic român, industriaș și economist. Deputat și ministru în diverse cabinete din epoca interbelică, iar finalmente prim-ministru (4 iulie — 4 septembrie 1940). A murit în închisoare.

● LUCRĂRI : — *Relatări* despre epoca celui de-al doilea război mondial, în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p. 102—113.

Goering, Hermann (1893—1946), lider politic și militar al Reichului nazist : președinte al Parlamentului (Reichstag), ministru al Aviației, comandant al armatei aerului *(Luftwaffe)*. Judecat la Nürnberg și condamnat la moarte prin spînzurare. S-a sinucis în ajunul execuției.

Goga, Octavian (1881—1938), om politic român, poet. Fondator al Partidului Național-Agrar (1932—1935), desprins din Partidul Poporu-

lui al Mareşalului Al. Averescu. În 1935, prin fuziunea Partidului Naţional-Agrar cu LANC (A.C. Cuza) a rezultat Partidul Naţional-Creştin, cu orientare de dreapta, pro-germană şi antisemită. Culmea afirmării acestui partid — „guvernarea celor 44 de zile" (decembrie 1937—februarie 1938) — a marcat şi sfîrşitul său, căci regimul dictaturii regale instaurat de Carol al II-lea la 10 februarie 1938 a pus în afara legii toate grupările politice din România.

Groza, Petru (1884—1958), om politic român, membru al unor partide burgheze, apoi lider al grupării *Frontului Plugarilor*. Sub regimul lui Ion Antonescu, trimis şi în lagăr, eliberat la 23 august 1944. În continuare a colaborat strîns cu comuniştii de la Bucureşti, contribuind personal la cucerirea puterii de către aceştia şi transformarea României în satelit al Kremlinului. A fost inclus ca vice-premier în cabinetele formate de generalii C. Sănătescu (4 noiembrie — 6 decembrie 1944) şi N. Rădescu (6 decembrie 1944 — 28 februarie 1945). Desemnat să formeze un guvern de „concentrare democratică", de către Regele Mihai I sub presiunea lui A. I. Vişinsky, venit special pentru aceasta de la Moscova la Bucureşti, dr. Petru Groza s-a instalat, practic, la cîrma primului cabinet comunist din istoria României (6 martie 1945 — 2 iunie 1952). În 1946, dr. Petru Groza personal şi guvernul său s-au ocupat de înscenarea procesului lui Ion Antonescu şi al foştilor săi colaboratori, veghind pentru condamnarea la moarte a ex-mareşalului şi a lui Mihai Antonescu, Gh. Alexianu şi C. Z. Vasiliu. La 30 decembrie 1947, de conivenţă cu Gh. Gheorghiu-Dej, dr. Petru Groza i-a impus Regelui Mihai I semnarea actului de abdicare.

● DESPRE :

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 135.

Gunther, Franklin Mott (1880—1941), ministru al S.U.A. la Bucureşti (1938—1941).

Hitler, Adolf (1889—1945), lider al NSDAP, desemnat cancelar al Germaniei (30 ianuarie 1933), apoi (1 august 1934) conducător *(Führer)* al statului german. La 4 februarie 1938, în cadrul pregătirilor făcute pentru un nou război mondial, A. H. se auto-propulsează drept comandant suprem al Înaltului Comandament al Forţelor Armate ale celui de-al III-lea Reich (OKW), şeful nemijlocit fiind menţinut (1938—1945) generalul (apoi feldmareşalul) Wilhelm Keitel. La 19 decembrie 1941, după eşecul în faţa Moscovei, A. H. devine... propriul său subordonat, preluînd conducerea Înaltului Comandament al Forţelor Armate Terestre *(OKH)* din cadrul *OKW*. Sprijinit în mod deschis şi masiv de către I. V. Stalin, liderul de la Kremlin, A. H. a avut rolul proeminent în declanşarea celui de-al doilea război mondial. În războiul mondial, Germania şi aliaţii ei (Italia, Japonia, Ungaria, România etc.) au repurtat succese în primele faze ale războiului (pînă prin 1942—1953), cedînd apoi total iniţiativa forţelor armate ale Naţiunilor Unite (URSS, Anglia, S.U.A. etc.) A. Hitler şi Eva Braun, care i-a devenit oficial soţie la 29 aprilie 1945, s-au sinucis a doua zi, cu puţin înainte ca unităţile sovietice ce ocupaseră Berlinul să fi pătrundă în *bunkerul* de sub Cancelaria Reichului.

Anchetele temeinice inițiate imediat trebuiau să dovedească învingătorilor, îndeosebi lui I. V. Stalin, că, într-adevăr, fostul nr. 1 al Reichului nazist trecuse în lumea umbrelor.

● DESPRE :

— Alan Bullock, *Hitler : A Study in Tiranny*, Harmondsworth, Pelican Books, 1976 (ed. orig. — 1952).

— Idem, *Hitler ad Stalin. Parallel Lives*, London, Fontana Press, 1993.

— John Toland, *Adolf Hitler*, New York Ballantine Books, 1977.

— Joachim Fest, *Hitler*, I—II, Paris, Gallimard, 1973.

— William L. Shirer, *Le Troisième Reich. Des origines à la chutte*, Paris, Stock, 1967.

Hoare, Sir Reginald (1882—1954, ministru al Marii Britanii la București — 1935—1941).

Horthy, Miklós (1868—1957), militar ungur de carieră — adjutant al împăratului Franz Josef, amiral în cursul primului război mondial, Regent al Ungariei (martie 1920—octombrie 1944).

Ionescu, Emilian (1897—1984), militar de carieră. Participant la primul război mondial, chemat în 1929 în cadrul Marelui Stat Major din București, apoi retrimis la comanda unor unități. În martie 1944, numit adjutant regal. În această calitate, colonelul E. I. a cooperat îndeaproape cu Regele Mihai I și grupul său la pregătirea și, mai ales, la înfăptuirea loviturii de stat din 23 august 1944 — arestarea Antoneștilor și a principalilor lor colaboratori. Avansat general în 1945, va rămîne în serviciu la Palatul Regal pînă la abdicarea forțată a suveranului în 1947. În diverse publicații sau în cărți din anii '70—'80, a relatat pe larg și nu totdeauna consecvent evenimentele din 1944 în desfășurarea cărora a fost profund implicat.

● RELATĂRI (îndeosebi despre rolul avut la 23 august 1944) :

— *Antoneștii în seiful Castelului Alb*, în „Magazin Istoric", nr 5/1967.

— *În uniformă pentru totdeauna (Amintiri)*, București, Editura Militară, 1979.

— *Contemporan cu veacul douăzeci*, București, Editura Militară, 1983.

Ionescu-Bălăceanu, Gheorghe, șef al Cancelariei Mareșalului Curții Regale, participant activ la evenimentele de la Palat din după-amiaza zilei de 23 august 1944.

● RELATĂRI :

— Gh. Zaharia și colab., eds., *Istoria P.C.R. Documentar*, vol. V, ed. citată, pp. 963—967.

— Gh. Buzatu și colab., eds. *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*. II, p. 199 și urm.

— J. C. Drăgan. ed., *Antonescu*, IV, p.509 și urm. (stenograma discuțiilor despre evenimentele din august 1944 organizate între 14 și 22 februarie 1968, cu participarea generalilor C. Vasiliu-Rășcanu, D. Dămăcanu, D. Dămăceanu, Emilian Ionescu și Radu Rusescu, a locotenent-colonelului Anton Dumitrescu și a lui Gh. Ionescu-Bălăceanu).

Ionnițiu (Ioanițiu), Mircea (1921—1991), inginer român. A fost coleg de clasă în anii '30 cu tînărul prinț Mihai de Hohenzollern, Voievod de Alba Iulia, iar după urcarea acestuia pe tron (6 septembrie 1940) a devenit unul dintre principalii săi sfătuitori. În perioada de referință a fost secretar particular al Regelui, avînd un rol deosebit în stabilirea și întreținerea contractelor între factorii politici care, sub conducerea lui Mihai, au pregătit și înfăptuit lovitura de stat de la 23 august 1944. A plecat din România o dată cu Regele Mihai I (ianuarie 1948), după abdicarea ce i-a fost impusă de comuniști și ocupanții sovietici la 30 decembrie 1947. S-a stabilit în S.U.A., unde a lucrat ca inginer într-o fabrică de avioane. Înainte de a muri, a vizitat, în 1990, România, lăsînd spre publicare manuscrisul amintirilor personale acoperind epoca celui de-al doilea război mondial (în limba română).

● LUCRĂRI :

— *American-Romanian Relations during the Reign of King Mihai*, în *The United States and Romania. American-Romanian Relations during the Twentieth Century*, ed. Paul D. Quinlan, Woodland Hills, ARA, 1988, pp. 88—96.

— *23 august 1944. Amintiri și reflecțiuni*, în „Revista istorică", nr. 9—10/1991, pp. 557—575.

— *Amintiri și reflecțiuni*, București, Editura Enciclopedică, 1993.

● REFERINȚE :

— *Mircea Ionnițiu*, în *Enciclopedia Români în știința și cultura occidentală*, ed. citată, p. 207.

Iorga, Nicolae (1871—1940), istoric român, autor al unei opere monumentale, impresionantă sub raport cantitativ, varietate, forță de pătrundere și spirit de sinteză (aproximativ 1400 de cărți). Participant activ la viața politică din 1906—1907, iar din 1910 — lider al Partidului Național Democrat. A avut un rol deosebit în acțiunea pentru făurirea României Mari în 1918. Președinte al Camerei Deputaților în 1919—1920 și prim-ministru în 1931—1932. Consilier regal în timpul dictaturii regale al lui Carol al II-lea (1938—1940). Adversar redutabil al curentelor de extremă stîngă sau dreaptă, N. I. a fost „arestat" de legionari la 27 noiembrie 1940 și împușcat în zorii zilei următoare, fără ca generalul Ion Antonescu, șeful guvernului de la București, să fi vrut și să fi putut face ceva pentru a preîntîmpina odiosul asasinat.

Jodl, Alfred (1890—1946), general german, șeful **secției operații** a Înaltului Comandament al Wehrmachtului *(OKW)* pe toată durata funcționării sale (1938—1945). Colaborator apropiat al lui A. Hitler și Wil-

helm Keitel, A. J. fie că a avizat proiecte și planuri militare ce aveau România ca obiectiv al agresiunii (1939—1940 sau 1944), fie că a cooperat cu I. Antonescu și colaboratorii săi în purtarea războiului pe Frontul de Est (1941—1944). La 7 mai 1945, la Reims, a semnat acordul preliminar al capitulării totale și necondiționate a Reichului nazist. A fost judecat la Nürnberg, condamnat la moarte și spînzurat în 1946.

Kállay Miklós (1887—1967), om politic ungur, președintele Cabinetului de la Budapesta (1942 — martie 1944).

Keitel, Wilhelm (1882—1946), feldmareșal, șeful Înaltului Comandament al Wehrmachtului (O.K.W.) pe tot parcursul ființării acestui mecanism superior de comandă a tuturor forțelor celui de-al III-lea Reich (februarie 1938—mai 1945). W. K. a fost permanent un subordonat și un executant fidel al ordinelor Führerului, mergînd în consecință cu *Wermachtul* la triumfurile inițiale și la dezastrul total din 1945. I-a revenit chiar neinvidiatul rol de a conduce delegația care a semnat, în noaptea de 8 9 mai 1945, capitularea totală și necondiționată a Germaniei în fața forțelor armate reunite ale Națiunilor Unite. A compărut în lotul marilor criminali de război naziști în cursul procesului de la Nürnberg (1945—1946), fiind, ca atare, condamnat la moarte și spînzurat. În cursul războiului din Est, W. K. a vizitat România, a participat adesea la întrevederile Hitler—Antonescu ori a avut, separat, discuții cu Antonescu și colaboratorii săi militari, relativ la planificarea și desfășurarea operațiunilor în U.R.S.S.

Killinger, Manfred von (1886—1944), diplomat german, membru al NSDAP. În perioada ianuarie 1941 — 23 august 1944 a fost ministru al celui de-al III-lea Reich la București.

Kollontay, Alexandra M. (1872—1952), ambasadoarea URSS în Suedia, unde a angajat negocieri secrete de pace separată, inclusiv cu delegații români ai lui Antonescu sau ai opoziției.

Lavrentiev, Anatol Iosifovici, ministrul URSS la București (1940—1941).

Litvinov, Maxim Maximovici (1876—1951), ministru de externe al URSS (1930—1939), ambasador al URSS la Washington (1941—1943) și locțiitor al șefului diplomației sovietice (1943—1946).

Lupescu, Elena (Magda) (1899—1976), amanta lui Carol al II-lea, cu influențe răufăcătoare asupra Suveranului și politicii României. L-a urmat pe Carol în exil, căsătorindu-se oficial cu el abia în 1947.

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 173.

Madgearu, Virgil N. (1887—1940), om politic român şi reputat economist. Membru al PNŢ şi ministru. Adversar declarat al Gărzii de Fier, ucis de legionari în noiembrie 1940.

Magherescu, Gheorghe (1904—1990), militar de carieră, scriitor militar. Studii de specialitate absolvite excelent, apoi ofiţer de stat major, iar. în perioada septembrie 1940 — august 1944, şef al Biroului 3 Operaţii din cadrul Cabinetului Militar al Conducătorului Statului Român, Ion Antonescu. A funcţionat, apoi, în cadrul Ministerului de Război din Bucureşti, iar în lunile decembrie 1944 — mai 1945 a acţionat pe front (Armata a 4-a română, Divizia 8 de cavalerie). Trecut în rezervă în 1946, cu gradul de locotent-colonel. În cursul ultimelor decenii de viaţă, G. M. s-a consacrat exclusiv scrisului, contribuind esenţialmente la punerea în lumina adevărului a epocii lui I. Antonescu (1940—1944) şi a personalităţii Mareşalului. Nefiind posibil, în anii dictaturii comuniste, să-şi valorifice prin tipărire în ţară rezultatele investigaţiilor şi paginile memorialistice, G. M. a cooperat cu Larry Walts sau I. C. Drăgan la realizarea unor cărţi apărute în Occident consacrate Mareşalului I. Antonescu

● LUCRĂRI ·

— Larry Walts, ed., *În serviciul Mareşalului,* I—II, München, Ion Dumitru Verlag, 1985 (pe baza intervievării locotenent-colonelului Gh. Magherescu în anul 1984).

— I. C. Drăgan, ed., *Antonescu, Mareşalul României şi războaiele de reîntregire,* vol. I, Veneţia, Editura Nagar, 1986, 653 p. — ed. a II-a, 1990 (pe baza intervievării locotenent-colonelului Gh. Magherescu în anul 1981).

— Gh. Magherescu, *Scrisoare deschisă (către G. Barbul),* în „Europa şi neamul românesc", Roma, Editura Nagard, Supliment, an XVI, nr. 177/martie 1987, pp. 4—22.

— Idem, *Adevărul despre Mareşalul Antonescu,* I—III, Bucureşti, Editura Păunescu, 1991—1992.

— Idem, *Antonescu, purtătorul decoraţiei de pe pieptul Regelui,* în Gh. Buzatu, *Istorie interzisă,* Craiova, Editura Curierul doljean, 1990, pp. 51—83.

— Idem, *Principalitatea Mareşalului Ion Antonescu,* în Gh. Buzatu şi colab., eds., *Mareşalul Antonescu în faţa Istoriei,* I, Iaşi, Editura „B.A.I.", 1990, pp. 1—41.

— Idem, *Cu Divizia 8 Cavalerie în Vest,* Bucureşti, Editura Militară, 1991, 256 p.

Malinovski, Rodion Iakovlevici (1898—1967), mareşal al URSS (1944), comandant al Frontului 2 Ucrainean care în operaţiunea Iaşi-Chişinău (august-septembrie 1944) a atacat grupul româno-german de la Nord la Sud (flancul drept).

Maniu, Iuliu (1873—1953), reputat om politic român. Licențiat și doctor în drept, deputat în Parlamentul de la Budapesta (1906—1910), președintele Consiliului Dirigent din Transilvania desemnat de Adunarea Națională a românilor de la 1 decembrie 1918. Lider al Partidului Național din Transilvania, iar — după fuzionarea cu Partidul Țărănesc al lui Ion Mihalache (1926) — al PNȚ pînă în 1947 (cu o scurtă întrerupere între 1933 și 1937). Deputat în Parlamentul de la București, prim-ministru al unor guverne PNȚ (1928—1930, 1930, 1932—1933). În cursul celui de-al doilea război mondial, lider al rezistenței politice anti-antonesciene, cu merite deosebite pentru cotitura României în război — retragerea din *Axa* fascistă și întoarcerea în rîndul Națiunilor Unite (1944—1945). După război, lider incontestabil al luptei împotriva comunizării României și contra transformării țării în satelit al URSS. Implicat în înscenarea judiciară de la București din octombrie-noiembrie 1947 (așa-zisul „proces al clicii conducătoare a PNȚ"), a fost condamnat la închisoare pe viață. A murit în închisoarea de la Sighet.

● LUCRĂRI :

— *Actul de la 23 august 1944,* în „Universul" din septembrie 1944.

— Extrase din *Raportul* prezentat la Congresul P.N.Ț. la 6 iulie 1946, în Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei,* II, ed. citată, p. 44 și urm. ; Gh. Zaharia și colab., eds., *Istoria PCR. Documentar,* vol. V, ed. citată, pp. 1054—1070.

— *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declarațiile d-lor : Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrășcanu și C. I. Brătianu,* ed. citată.

— *Scrisoarea adresată Președintelui „Tribunalului Poporului" din București, 12 mai 1946,* în Gh. Buzatu și colab., eds., *op. cit.*, II, pp. 272—277.

● REFERINȚE :

— Gabriel Țepelea, ed., *Iuliu Maniu in fața Istoriei,* București, Editura Gîndirea românească, 1993.

— Vasile Arimia, I. Ardeleanu, Al. Cebuc, eds., *Istoria P.N.Ț. Documente, 1926—1947,* București, Editura ARC 2000, 1994.

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului,* în „Memoria", nr. 10, p. 141.

— *Din documentele Rezistenței,* nr. 8/1993, p. 223.

— Ioan Hudiță, *Pagini de Jurnal,* ed. Dan Berindei, în „Magazin Istoric", nr. 6/1993 — nr. 8/1994.

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...,* p. 179—180.

Manoilescu, Mihail (1891—1950), remarcabil economist, om politic și diplomat român. Studii strălucite de inginerie, încheiate în 1915, iar după

primul război mondial, inițiative pentru organizarea industriei românești, prezent în viața politică a țării (ca membru pentru început al Partidului Poporului, condus de generalul Al. Averescu). În 1918 și 1920—1921, subdirector și apoi director în cadrul Ministerului de Industrie și Comerț, iar în 1926—1927 subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe. Susținător al venirii prințului Carol pe tronul României, fapt împlinit în iunie 1930. Între 1929 și 1931, membru al PNȚ condus de Iuliu Maniu. Diverse funcții ministeriale : ministru al Comunicațiilor și Lucrărilor Publice, apoi al Industriei și Comerțului. Guvernator al Băncii Naționale a României. După 1931, președinte al Ligii Naționale Corporatiste. Deputat și senator în anii următori. Ministru de externe în guvernul condus de I. Gigurtu (4 iulie — 4 septembrie 1940), în această calitate conducînd negocierile care s-au finalizat cu semnarea arbitrajului de la Viena impus de Hitler și Mussolini României — cedarea nordului Transilvaniei către Ungaria horthystă (30 august 1940). Funcția și raporturile statornicite cu Regele Carol al II-lea i-au îngăduit, în noaptea de 5/6 septembrie 1940, să fie implicat în faptele ce s-au concretizat cu abdicarea suveranului, la cererea generalului Ion Antonescu. Imediat după lovitura de stat din august 1944 avea să fie arestat prima dată (septembrie 1944 — decembrie 1945), eliberat și din nou închis (decembrie 1948), pentru pretinsă activitate fascistă. A murit în penultima zi a anului 1950 în închisoarea de la Sighet, cumplit loc de detenție ales de regimul comunist pentru unii dintre cei mai de seamă lideri politici români de dinainte de 1944.

● LUCRĂRI :

— *Rostul și destinul burgheziei românești*. București, Editura Cugetarea — Georgescu Delafras, 1942.

— *Dictatul de la Viena. Memorii. Iulie-august 1940*, ed. Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1991.

— *Memorii*, I—II, ed. Valeriu Dinu, București, Editura Enciclopedică, 1993.

— *Tragica predestinare a geniului moldovenesc*, ed. Valeriu Dinu, Iași, Editura Moldova, 1993.

● REFERINȚE :

— Valeriu Dinu, în *Tragica predestinare...*, ed. citată, pp. 152—165.

— *„Catalogul" celor uciși în lupta contra comunismului*, în „Memoria", nr. 10, p. 141.

— *Din documentele Rezistenței*, nr. 8/1993, p. 223.

Manuilă, Sabin (1894—1964), om politic român și cunoscut statistician. A condus, ani la rînd, cu rezultate remarcabile, Direcția de Statistică din București. În anii războiului a cooperat cu reprezentanții for

ţelor anti-antonesciene, iar, după război, a emigrat în SUA. A desfăşurat o foarte bogată activitate ştiinţifică.

● LUCRĂRI :

— Dr. Sabin Manuilă, D. C. Georgescu. *Populaţia României*, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1938.

— Dr. Sabin Manuilă, ed., *Recensământul general al populaţiei României din 29 decembrie 1929*, vols. I—XI, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1938.

— Sabin Manuilă, Wilhelm Filderman, *Regional Development of the Jewish Population in Romania*, Roma, 1957 (vezi şi cea mai recentă ediţie, a d-lui Larry L. Watts, sub titlul : *The Jewish Populations in Romania during World War II / Populaţia evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, Iaşi, The Romanian Cultural Foundation, 1994).

— Sabin Manuilă, *Studies on the Historical Demography of Romania / Etudes sur la demopraphie historique en Roumanie*, eds. Sorina şi Ioan Bolovan, Cluj-Napoca, The Romanian Cultural Foundation, 1992

● REFERINŢE :

— Sorina şi Ioan Bolovan, în Sabin Manuilă, *Studies...*, ed. citată, pp. 7—17.
— *Sabin Manuilă*, în *Enciclopedia Români în ştiinţa şi cultura occidentală*, ed. citată, pp. 242—245.
— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 182.

Mihai I de Hohenzollern (n. 1921), Prinţ moştenitor, Rege al României în două rînduri (1927—1930 şi 1940—1947) şi, finalmente, în exil (în ultimele decenii în Elveţia). În cursul primei domnii (1927—1930), dată fiind vîrsta fragedă a suveranului, ţara a fost condusă de o Regenţă, pe cînd, la 6 septembrie 1940, la numai două ore după abdicarea tatălui său, Carol al II-lea, Mihai I depune personal jurămîntul în prezenţa lui Ion Antonescu, recunoscut Conducător al statului român. În prima etapă a guvernării sale, generalul (din august 1941 — mareşalul) Antonescu l-a ţinut pe Regele Mihai I sub o veritabilă tutelă şi l-a implicat în majoritatea actelor sale politice interne şi externe fundamentale. Din 1942—1943 Regele Mihai I şi Curtea sa se desprind treptat şi tot mai vizibil de Mareşalul Antonescu, astfel că, în condiţii internaţionale prielnice şi după legături stabile cu opoziţia politică anti-antonesciană şi unele cercuri militare, la 23 august 1944, suveranul dispune arestarea membrilor marcanţi ai guvernului antonescian în frunte cu înşişi liderii săi, a realizat ieşirea României din *Axa* fascistă. Din nefericire, trupele sovietice sosite în ţară în urmărirea forţelor germane s-au transformat mult prea rapid în armată de ocupaţie a României, situaţie în care Regele

Mihai I între 1944 și 1947 a antrenat în juru-i toate forțele anticomuniste și antisovietice de la București. Acțiunea, în condițiile plasării României în spatele „Cortinei de fier" prin voința ocupantului sovietic și cu concursul democrațiilor apusene, nu s-a soldat cu rezultatul scontat, iar la 30 decembrie 1947, forțat de comuniștii din țară manevrați de Kremlin, a trebuit să semneze actul de abdicare, luînd calea exilului. În tot cursul dominației comuniste în România (1947—1989), ex-regele Mihai I a desfășurat o intensă activitate în emigrație pentru eliberarea țării sale.

● LUCRĂRI DE REFERINȚĂ :

— Arthur Gould Lee, *Crown against Sickle. The Story of King Michael of Roumania*, London, Hutchinson and Co., 1950.
— Nicolette Franck, *La Roumanie dans l'engrenage*, Paris-Bruxelles, Elsevier Sequoia, 1977.
— Vezi și traducerea în limba română : *O infrîngere în victorie. Cum a devenit România, din Regat, Republică Populară (1944—1947)*, cu o *Postfață* de Dinu C. Giurescu, București, Editura Humanitas, 1992.
— Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Editura Humanitas, 1991.
— Idem, *Nimic fără Dumnezeu. Noi convorbiri cu Mihai I al României*, București, Editura Humanitas, 1992.
— Idem, *Regele Mihai I și exilul românesc*, Iași, Editura Princeps, 1994.
— Idem, *În fața neamului meu. Convorbiri cu Mihai I al României*, Iași, Editura Princeps, 1995.
— Philippe Vigué Desplaces, *Le Règne inachevé*, Paris, Michel Lafon, 1992.
— Mihai I al României, *Cuvinte către Români*, ed. Gh. Buzatu, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1992.
— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 189—190.
— Thomas S .Arms, *Encyclopedia...*, p. 396.

Mihail, Gheorghe (1887—1982), militar de carieră. Participant la primul război mondial, cu gradele de căpitan sau de maior. După 1918, diverse funcții de comandă ori de stat major, avansat treptat, pînă la gradele de general de brigadă (1935) și de general de divizie (1939). În 1937—1939, șef al Casei Militare a Regelui Carol al II-lea, apoi secretar de stat la Ministerul Apărării Naționale. În septembrie 1940, datorită divergențelor sale cu Ion Antonescu, Gh. Mihail a fost scos din cadrele active. Rămas în bune raporturi cu Regele Mihai I și Curtea sa, va participa activ la pregătirea și înfăptuirea loviturii de stat de la 23 august 1944. Numit chiar în seara acelei zile șef al Marelui Stat Major, generalul Gh. Mihail a dirijat — în condiții foarte grele și cu pierderi importante — acțiunea de desprindere a trupelor române de forțele *Wehrmachtului* și de întoarcere a armelor împotriva Germaniei și Ungariei. A lăsat însemnări și a acordat interviuri relativ la faptele din 1944 în care a fost implicat.

● RELATĂRI :

— *Sub ocupația sovietică*, I—II, în „Expres-Magazin", nr. 7 și 8/1991.

Mihalache, Ion (1881—1963), om politic român ; de profesie — învățător. A fost fondatorul Partidului Țărănesc (1918), care în 1926 a fuzionat cu Partidul Național din Ardeal al lui Iuliu Maniu, rezultînd PNȚ. Deputat, ministru sau lider al PNȚ (1933—1937). A participat ca voluntar la războiul din 1941 pentru eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, apoi l-a secondat pe Iuliu Maniu ca lider al opoziției naționale împotriva regimului lui I. Antonescu și a războiului alături de Germania. După 23 august 1944, membru activ al forțelor politice ce s-au opus comunizării și stalinizării României. Implicat în procesul înscenat de comuniști *PNȚ*-ului în 1947 și condamnat la detenție pe viață. A murit în închisoarea de la Rîmnicul Sărat.

● REFERINȚE :

— *Din documentele Rezistenței*, nr. 8/1993, p. 150.
— Ion Diaconescu, Gabriel Țepelea, eds., *Ion Mihalache în fața Istoriei*, București, Editura Gîndirea Românească, 1994.
— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 190.

Mocsonyi-Styrcea, Ioan de (1909—1992), licențiat în litere la Cambridge, încadrat la Ministerul Afacerilor Străine din București. Desemnat inițial ca secretar al secțiunii din Geneva a Secretariatului permanent al Micii Înțelegeri (România, Cehoslovacia, Iugoslavia — 1934), apoi atașat de legație, detașat la Geneva, la Secretariatul General al Ligii Națiunilor (1937). Rechemat în Centrala Ministerului Afacerilor Străine din București și avansat secretar de legație III (1941). Devine unul dintre consilierii principali ai Regelui Mihai I, care-l numește finalmente, pentru a-l scăpa de prigoana Mareșalului Ion Antonescu, Mareșal al Curții Regale. În această calitate, *Mocsonyi-Styrcea* a avut un rol deosebit în pregătirea și succesul loviturii de stat de la 23 august 1944. Implicat în 1947 în procesul înscenat, de către autoritățile comuniste de la București, conducerii PNȚ, alături de Iuliu Maniu, Ion Mihalache, N. Penescu, Alexandru Cretzianu, Gr. Gafencu, C. Vișoianu, Grigore Niculescu-Buzești (toți aceștia patru din urmă — în contumacie) ș.a. Condamnat, Mocsonyi-Styrcea va rămîne în detenție pînă în 1963, fiind eliberat nu înainte de a i se fi pretins ample relatări asupra evenimentelor din epoca celui de-al doilea război mondial. Textul, stufos și incoerent, își așteaptă încă editorul. Autorul a reușit să emigreze legal din România.

● RELATĂRI (îndeosebi despre pregătirea loviturii de stat de la 23 august 1944) :

— Gh. Zaharia și colab., eds., *Istoria P.C.R. Documentar*, vol. V, ed. citată, p. 1000 și urm. ; J. C. Drăgan, ed., *Antonescu*, II, p. 444 și urm.

Moruzov, Mihail (1887—1940), șef al Serviciului Secret Român (1924—1940), predecesorul faimosului Serviciu Special de Informații din anii războiului, condus de Eugen Cristescu (vezi).

● REFERINȚE :

— Ion Pavelescu, *Enigma Moruzov. Cel mai mare spion din istoria României*, Iași, Editura Gaudeamus, 1993.

Mussolini, Benito (1883—1945), om politic italian, lider al statului fascist (1922—1943). Unul dintre fondatorii *Axei* fasciste Berlin-Roma-Tokyo. După lovitura de stat din 25 iulie 1943, M., arestat și, apoi, eliberat de agenții lui Adolf Hitler, va fonda în nordul Italiei așa-numita „Republică Salo" pro-germană. A fost prins și împușcat de partizanii italieni în ultimele zile ale războiului în Europa.

● DESPRE :

— Denis Mack Smith, *Mussolini*, London, Phoenix, 1994.

Nano, Frederic C. (1894— ?), diplomat român de carieră. Licențiat în drept la Paris, participant la primul război mondial. Încadrat la Ministerul Afacerilor Străine din București în 1918. A lucrat în Centrală sau, îndeosebi, la legațiile României din Berna, Londra, Washington, Berlin, Varșovia, din nou Washington, Buenos Aires și Montevideo, Madrid. A fost secretar general prin delegație al Ministerului Afacerilor Străine în august-septembrie 1941. În 1943—1945, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României în capitala Suediei, unde — reprezentînd în mod strict punctul de vedere al guvernului antonescian — a fost contactat și a purtat negocieri secrete de armistițiu cu reprezentanții oficiali ai URSS la Stokholm, inclusiv cu ambasadoarea Alexandra Kollontay. După război, F. C. Nano a rămas în emigrație. A fost printre cei dintîi diplomați români care au stăruit în lucrări cu caracter memorialistic asupra faptelor la care au fost prezenți în anii războiului.

● LUCRĂRI :

— *The First Soviet Double Cross. A Chapter in the Secret History of World War II*, în "Journal of Central European Affairs", London, No. 12/1952—1953, pp. 236—258.

— *Politica externă a României. 1918—1933*, eds. V. Fl. Dobrinescu, Ion Pătroiu, Iași, Institutul European, 1993.

● REFERINȚE :

— Vezi *Politica externă...*, pp. 7—14.

Neubacher, Hermann, ambasador în Ministerul de Externe al Reichului nazist. În anii 1940—1943 — reprezentant cu probleme economice al Legației germane din București.

Niculescu-Buzești, Grigore (1908—1949), licențiat în drept al Universității din București. Încadrat de foarte tînăr la Ministerul Afacerilor Străine al României unde a urmat rapid, în raport cu calitățile-i excelente, mai toate treptele afirmării : atașat de legație (1930), secretar de legație III, II, I (1933, 1939, 1940), însărcinat cu afaceri la Riga (1939—1940) și director al Direcțiunii Cabinetului Ministrului și a Cifrului (20 mai 1941 — 23 august 1944). A avut un rol proeminent, ca delegat al grupului Iuliu Maniu în pregătirea și înfăptuirea cu succes a acțiunilor diplomatice de desprindere a României de *Axa* fascistă, prin actul istoric de la 23 august 1944, înfăptuit sub îndrumarea nemijlocită a Regelui Mihai I. A fost numit, de altfel, ministru de externe al celui dintîi cabinet format imediat după arestarea Antoneștilor — guvernul generalului C. Sănătescu (23 august 1944 — 4 noiembrie 1944). În condițiile extinderii dominației Kremlinului asupra României și ale asaltului puterii de către comuniștii din interior, susținuți de ocupanții sovietici, Gr. N. B. a reușit să evadeze din țară, plecînd în Occident— cu mandat din partea forțelor democratice conduse de Iuliu Maniu — pentru a coordona activitatea emigrației române și pentru a convinge marile puteri apusene în privința imensului pericol reprezentat de URSS.

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 209.

Pantazi, Constantin (1888—1958), militar de carieră. Participă la primul război mondial, apoi ocupă diverse funcții și grade în armată. General de divizie, C. P. a fost cooptat în cabinetul militar format de Ion Antonescu la 27 ianuarie 1941, ca subsecretar de stat pentru Armata de Uscat din cadrul Ministerului Apărării Naționale. La 22 ianuarie 1942, a fost numit titularul Apărării Naționale, păstrînd însă și funcția de subsecretar de stat pentru trupele de uscat din cadrul respectivului departament. Avansat general de corp de armată. La 23 august 1944 a fost arestat, la numai cîteva zeci de minute după înfăptuirea loviturii de stat condusă de Regele Mihai I prin arestarea lui Ion și Mihai Antonescu. La fel ca numeroși colaboratori apropiați ai fostului Mareșal, C. P. a fost deținut la Moscova în 1944—1946, readus la București și implicat în așa-zisul „proces al marii trădări naționale" înscenat de comuniști lui I. Antonescu și echipei sale. A fost condamnat la moarte, dar la 1 iunie 1946, în ziua execuției Antoneștilor și a încă doi colaboratori, pedeapsa lui C. P. a fost — ca și în cazul altor deținuți — comutată la închisoare pe viață. C. P. a murit în închisoarea de la Rîmnicu Sărat.

● REFERINȚE :

— Ion Pantazi, *Am trecut prin iad,* ed. a II-a, Sibiu, Editura Constant, 1992.

Pauker, Ana (1893—1950), agentă a NKVD-ului în România, fostă membră de frunte a PCR, ministru de externe după 1947. A fost una dintre figurile politice cele mai detestate de poporul român, cu o răspundere personală și decisivă pentru comunizarea României și transformarea țării în satelit al URSS.

● REFERINȚE :

— Marius Mircu, Mihai Stoian, *Dosar Ana Pauker,* București, Editura Gutenberg — Casa cărții, 1991.

— Gh. Buzatu, *Căderea României în comunism : Cominterniștii români se pregătesc...,* în „Magazin istoric", nr. 2/1994, p. 36 și urm.

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...,* p. 223—224.

Pătrășcanu, Lucrețiu (1900—1954), om politic român, membru marcant al PCR. Deși cu domiciliul forțat, L.P. a participat la preparativele esențiale pentru arestarea Antoneștilor, iar, în seara zilei de 23 august 1944, a fost cel dintîi comunist inclus într-un guevrn format la București, ca ministru fără portofoliu și ad-interim al Justiției, s-a preocupat de organizarea așa-zisului „tribunal al poporului", care i-a judecat pe Ion Antonescu și foștii săi colaboratori. Din păcate, din convingere ori din teamă, a insistat pentru menținerea pedepsei de împușcare în cazul lui Antonescu și al unora dintre membrii echipei sale de guvernare (Mihai Antonescu, Gh. Alexianu și C. Z. Vasiliu). Raporturile sale cu fruntașii pro-sovietici ai PCR s-au înrăutățit în anii următori, fiind arestat în 1948. A fost deținut și anchetat în condiții foarte grele. În baza unor acuzații false, va fi condamnat la moarte și executat în aprilie 1954. A fost reabilitat *post-mortem,* prin grija lui N. Ceaușescu.

● LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

— *Cum s-a produs lovitura de stat de la 23 August 1944. Rolul Suveranului. Declarațiile d-lor : Iuliu Maniu, Lucrețiu Pătrășcanu și C. I. C. Brătianu,* ed. citată.

— Ioan Massof, *O pagină de istorie contemporană. Cum a fost pregătită și înfăptuită lovitura de stat de la 23 august 1944,* în „Jurnalul de dimineață", București, nr. 38/25 decembrie 1944, p. 3—4.

— *Cum s-a pregătit actul de la 23 August 1944,* în „România Liberă", nr. 323/23 august 1945, p. 9.

— *Sub trei dictaturi*, Bucureşti, Editura Forum, 1945.

— *Problemele de bază ale României*, ed. a III-a, Bucureşti, Editura de Stat, 1946.

● DESPRE :

— Cristian Popişteanu, *„Cazul" grupului Lucreţiu Pătrăşcanu*, în „Magazin istoric", nr. 7-8-9-10-11-12/1991 şi nr. 1-2-3/1992.

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 223.

— *Mic Dicţionar Enciclopedic*, ed. 1986, p. 1277.

Penescu, Nicolae (1894—1984), membru marcant al PNŢ, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu. În calitate de ministru de Interne în cel de-al doilea guvern C. Sănătescu (noiembrie—decembrie 1944), N. P. a angajat lupta contra comunizării României şi a satelizării ei de către Kremlin. Judecat şi condamnat în cadrul procesului înscenat PNŢ în 1947. După eliberarea sa din temniţele comuniste, N. P. nu a întîrziat să emigreze în Franţa, unde s-a integrat imediat forţelor române din exil în lupta lor contra României comuniste.

● LUCRĂRI :

— *La Roumanie. De la démocratie au totalitarisme, 1938—1948*, Paris, Edition Contrepoint (S.E.R.C.), 1981, 252 p.

● DESPRE :

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 226.

Petrescu, Constantin (Titel) (1888—1956), om politic român, secretar şi, apoi, preşedinte al Partidului Social-Democrat din România (1927—1938, 1944—1946). Participant la pregătirea loviturii de stat de la 23 august 1944, apoi luptător împotriva comunizării României. Întemniţat sub comunişti, finalmente eliberat.

● REFERINŢE :

— Adrian *Dimitriu, La o aniversare : Titel Petrescu*, în „Cotidianul" din 12 februarie 1992, p. 2.

Petrescu-Comnen, Nicolae (1881—1958), diplomat român de carieră. Diverse funcţii diplomatice, pînă la 1 mai 1941, cînd a fost pus în retragere : delegat la Liga Naţiunilor (1923—1928 şi 1938), ministru al României în Elveţia (1923—1928), Germania (1932—1938), Vatican (1938—1940) şi titular al Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti (30 martie — 21 decembrie 1938). A desfăşurat o foarte bogată activitate publicistică, fiind autorul mai multor lucrări cu caracter memorialistic.

● LUCRĂRI :

— *Suggerimenti per la pace*, Firenze, Bompiani, 1945. 210 p.

— *Preludi del grande drama : ricordi e documenti din un diplomatico*, Roma, Sansoni, 1947, VIII+508 p.

— *Il Responsabili*, Verona, A. Mondadori Editore, 1949.

— *Luci e ombre sull'Europa 1914—1950*, Milano, 1957.

— *Anarchie, dictature au organisation internationale. Pour éviter une troisième grande guerre*, Génève, Perret-Gentil Editeurs, 1946.

● REFERINȚE :

— *Nicolae Petrescu Comnène*, în *Enciclopedia Români în știința și cultura occidentală*, ed. citată, p. 395—396.

Popescu, Dumitru G. (n. 1908), diplomat de carieră. Bibliotecar al Ministerului Afacerilor Străine din București, atașat și secretar de legație, șef de cabinet al lui Grigore Gafencu, titularul Externelor. Detașat la Legația României din Moscova (august 1940), rechemat în Centrală, trimis în anii războiului o vreme ca atașat la Legația României din Stockholm. Inclus în delegația română partcipantă la Conferința păcii de la Paris, din iulie-octombrie 1946. A reușit să evadeze din România comunistă. Cu eforturi deosebite, D. G. Popescu a reușit să-și compună o arhivă extrem de bogată, reunind dubletele corespondenței purtate de MAS în anii războiului cu emisarii săi de peste hotare, rapoarte, memorandumuri etc. În 1976 D. G. Popescu și-a dăruit arhiva personală celebrei *Hoover Institution Archives*, unde, cu o singură excepție (boxa no. 6), poate fi consultată fără nici un fel de restricție.

Porter, Ivor (n. 1913), ofițer britanic, membru al serviciilor secrete militare, fost *lecturer* la Universitatea din București înainte de război, participant la operațiunea *Autonomous*, împreună cu de Chastelain și Silviu Mețianu.

● LUCRĂRI :

— *Operations Autonomous. With S.O.E. in Wartime Romania*, London, Chatto and Windus, 1989.

— Vezi și traducerea în limba română : *Operațiunea „Autonomous". În România pe vreme de război*, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1991.

Rădescu, Nicolae (1876—1953), ofiţer român de carieră. Participant la primul război, în cursul căruia s-a remarcat prin fapte deosebite de eroism. În continuare, adjutant regal al lui Ferdinand I şi ataşat militar la Londra, cu gradul de colonel (1926—1928). Sub regimul lui Ion Antonescu, N. R. a combătut deschis comportamentul şi mijloacele folosite de Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la Bucureşti, fapt pentru care va fi internat între 1942 şi 1944. În perioada octombrie-decembrie 1944, avînd gradul de general de corp de armată, a fost şef al Marelui Stat Major român, apoi (6 decembrie 1944 — 28 februarie 1945) prim-ministru al României, calitate în care s-a străduit să prevîntîmpine comunizarea ţării. A fost destituit în urma complotului comuniştilor români şi al delegaţilor Kremlinului, la cererea expresă a lui A. I. Vîşinski, adjunctul de atunci al ministrului de externe al URSS. În iunie 1946, N. R. reuşeşte să evadeze cu un avion din România în Cipru, iar, după un scurt stagiu în Portugalia, se stabileşte în SUA, în 1947. Personalitatea generalului a slujit exilului românesc, astfel că sub conducerea sa s-a realizat prima coalizare importantă a personalităţilor din Europa de Vest şi din SUA. A fost preşedinte al *Comitetului Naţional Român* (1949—1950), un veritabil guvern român în exil, iar apoi — liderul *Ligii Românilor Liberi (The League of Free Romanians)*, cu sediul la New York City. A murit, după o grea suferinţă, la *Doctors Hospital* din New York City, nu înainte de a fi redactat pentru eminenţii săi colaboratori (Grigore Gafencu, generalul Ion Gheorghe, Mircea Eliade, dr. George Palade, ulterior laureat al Premiului Nobel ş.a.) un remarcabil *Political Testament*, datat 15 mai 1953. Personalitatea lui N. R. a fost omagiată în Camera Reprezentanţilor a Congresului SUA (2 iunie 1953), graţie lui Charles J. Kersten (Wisconsin), care a evocat în faţa înaltului forum pe „eroul rezistenţei româneşti împotriva nazismului şi a comunismului".

● DESPRE :

— *Nicolae Rădescu*, în *Enciclopedia Români în ştiinţa şi cultura occidentală*, ed. citată, p. 313—314.
— Gh. Buzatu, ed., *Românii în arhivele Americii*, I, Iaşi, Editura Moldova, 1992.
— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 246.
— Thomas S. Arms, *Encyclopedia...*, p. 475.

Rădulescu-Pogoneanu, Victor (1910—1953), diplomat român de carieră, diverse funcţii în Centrala Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti sau reprezentări peste graniţă (Berlin, 1937—1940 ; Stockholm, 1942—1943), adjunct al lui Grigore Niculescu-Buzeşti la Direcţiunea Cabinetului Ministrului şi a Cifrului (1943—1944), participant activ la pregătirea şi înfăptuirea loviturii de stat de la 23 august 1944. Implicat în procesul PNŢ din 1947 şi condamnat în contumacie.

● RELATĂRI (îndeosebi despre actul de la 23 august 1944) :

— Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, ed. citată, p. 158 și urm.

— J. C. Drăgan, ed., *Antonescu*, II, p. 429 și urm.

Ribbentrop, Joachim von (1893—1946), a abdicat de condiții deosebite de studii și educație, după Liceul Imperial din Metz, în Franța, Anglia și Elveția. Participant la primul război mondial, fiind distins cu *Crucea de Fier (Iron Cross)* pentru bravură. Membru al delegației germane la Conferința de pace de la Paris din 1919, s-a ocupat apoi intens de comerțul de vinuri și șampanie, realizînd importante beneficii materiale. Din 1928, membru al NSDAP. A cîștigat rapid confidența lui A. Hitler, i-a mijlocit aducerea la putere și a rămas pînă la capăt unul dintre colaboratorii săi de nădejde. În 1934 a fost desemnat Înalt Comisar al Reichului pentru dezarmare, iar în 1936 — ambasador la Londra. A succedat, la 4 februarie 1938, lui Konstantin von Neurath, ca ministru de externe al celui de-al III-lea Reich, post pe care l-a deținut pînă la prăbușirea din 1945. Interpret fidel al lui A. Hitler, J. von R. a organizat MAE al Reichului *(Wilhelmstrasse)* și a fundamentat o politică externă corespunzătoare țelurilor urmărite de naziști — extinderea continuă a dominației germane în Europa, iar după declanșarea celui de-al doilea război mondial, asigurarea pe cale diplomatică a succesului Berlinului în conflictul planetar. În acest cadru, J. von R. a pregătit condițiile pentru anexarea Austriei și a Cehoslovaciei, iar în vara anului 1939, pătrunzînd perfect intențiile Führerului său, a contribuit decisiv la încheierea pactului de neagresiune și a protocolului secret anexat cu URSS de la 23 august 1939. Acest document a deschis calea spre cel de-al doilea război mondial. Deopotrivă cu A. Hitler, J. von R. a fost unul dintre artizanii *Axei* Berlin-Roma-Tokyo și care, cu toate eforturile, nu a reușit în anii războiului să propulseze Germania și pe aliații săi la victorie. Dimpotrivă. În calitatea sa, J. von Ribbentrop a venit în contact cu diplomații și oamenii de stat români, cu Ion și Mihai Antonescu în primul rînd. A negociat și a semnat documente cu efecte catastrofale pentru destinul României : protocolul secret din 23 august 1939 (prin care Germania trecea în „sfera de interese" a Kremlinului străvechea provincie Basarabia) ori dictatul de la Viena din 30 august 1940 (în urma căruia România pierdea partea de nord-vest a Transilvaniei în folosul Ungariei). A fost arestat după capitularea Germaniei, judecat la Nürnberg, condamnat la moarte și spînzurat în octombrie 1946.

● DESPRE :

— Michael Bloch, *Ribbentrop*, Lonon — New York, Bantam Press, 1994.

Rusu, Dumitru, plutonier, membru al Batalionului de gardă de la Palatul Regal din București, participant — sub conducerea maiorului Anton Dumitrescu — la arestarea lui Ion și Mihai Antonescu la 23 august 1944.

● RELATĂRI (îndeosebi despre actul din 23 august 1944) :

— Gh. Buzatu și colab., eds., *Mareșalul Antonescu în fața Istoriei*, II, ed. citată, p. 222 și urm.

— Interviu în „Cronica" din 6 și 13 iulie 1984.

Sănătescu, Constantin (1885—1947), militar de carieră. Participă ca ofițer la primul război mondial, iar după 1918 studii la Școala Superioară de Război din București, diverse funcții în cadrul Marelui Stat Major sau de comandă, în cadrul Ministerului de Război ori atașat militar la Londra (1928—1930). Treptat, C. S. a fost avansat, pentru merite deosebite, de la gradul de locotenent (1910) la acela de căpitan (1915), maior (1917), locotenent-colonel (1921), colonel (1927), general de brigadă (1935) și general de corp de armată (1942). Numit la 29 martie 1943 șef al Casei Militare a Regelui Mihai I, iar de la 1 aprilie la 23 august 1944 ca Mareșal al Palatului, C. S. a jucat un rol deosebit în pregătirea și înfăptuirea cu succes a loviturii de stat de la 23 august 1944. Nu în zadar, el a preluat conducerea primelor două guverne de după înlăturarea Antoneștilor (august—noiembrie și noiembrie—decembrie 1944). Avansat general de armată adjutant în decembrie 1944, a fost desemnat șef al Marelui Stat Major al armatei române (11 decembrie 1944—21 iunie 1945).

● LUCRĂRI :

— *Jurnal*, cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, București, Editura Humanitas, 1993.

● DESPRE :

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 261—262.

Sima, Horia (1906—1993), de specialitate profesor de filosofie, unul dintre fruntașii Mișcării Legionare. După asasinarea lui C. Z. Codreanu, în 1938, accede treptat la conducerea Legiunii, devenindu-i lider în 1939. În cadrul politicii lui Carol al II-lea de coalizare a grupărilor naționale în urma pierderilor teritoriale suferite de România sub presiunile Germaniei, URSS, Italiei, Ungariei și Bulgariei, H. Sima acceptă să colaboreze, mai întîi, în guvernul Gh. Tătărescu, ca subsecretar de stat la Ministerul Sănătății și Ocrotirilor Sociale (28 iunie — 3 iulie 1940), iar, apoi, în guvernul I. Gigurtu, ca ministru al Cultelor și Artelor (4—7 iulie 1940). După lovitura de stat de la 6 septembrie 1940, soldată cu abdicarea regelui Carol al II-lea la cererea forțelor reprezentate de generalul Ion Antonescu, noul premier desemnat al României, H. S. și colaboratorii săi au admis participarea lor la guvernul legionaro-antonescian (14 septembrie 1940 — 23 ianuarie 1941). România a fost proclamată stat național-legionar, iar H. S., ca lider al singurei grupări oficiale — Mișcarea Legionară, a fost inclus în guvern ca vicepreședinte, premier fiind generalul I. Antonescu. Conflictul Sima-Antonescu nu a întîrziat să se manifeste și, cum în lupta pentru putere

de la Bucureşti Adolf Hitler a mizat finalmente pe general, Sima şi toţi colaboratorii săi au fost eliminaţi, în urma rebeliunii legionare din 21—23 ianuarie 1941, din guvern. Majoritatea fruntaşilor legionari au fugit în Germania, unde au fost internaţi pînă spre sfîrşitul ostilităţilor. După reorientarea României în războiul mondial, la 23 august 1944, Sima şi oamenii săi au fost asistaţi de hitlerişti să formeze aşa-numitul „guvern naţional român în exil" de la Viena. După încheierea ostilităţilor, cei mai mulţi dintre legionari au rămas în emigraţie (Spania, Germania de Vest, ţările din America Latină), sub conducerea lui Horia Sima, care a consacrat mai multe cărţi istoricului şi doctrinei mişcării legionare ori a încercat să „explice" asasinarea reputatului N. Iorga şi a marelui economist Virgil Madgearu în noiembrie 1940.

● LUCRĂRI :

— *Histoire du Mouvement Legionnaire,* Rio de Janeiro, Editura Dacia, 1972 (tradusă recent în limba română — Timişoara, Tip. Gordian, 1994).
— *Sfîrşitul unei domnii sîngeroase,* ed. I, Madrid, 1977 ; ed. a II-a. Miami Beach, 1990.
— *Era libertăţii,* 2 vols., Madrid, 1982—1986.
— *Prizonieri ai Puterilor Axei,* Madrid, 1990.
— *Guvernul naţional român de la Viena,* Madrid, 1993.
— *Pour la connaissance de la verité. Déclaration du Mouvement Legionnaire 1990,* Paris, Editura Dacia, 1992.

● DESPRE :

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...,* p. 266.

Stalin (Djugaşvili), Iosif Visarionovici (1879—1953), lider absolut al statului comunist sovietic de factură totalitară, secretar general al PC, preşedinte al Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. (1941—1953) şi comandantul suprem al forţelor armate al URSS în timpul războiului sovieto-german.

● LUCRĂRI :

— *Despre marele război al Uniunii Sovietice pentru apărarea patriei,* ediţia a III-a, Bucureşti, 1952, 370 p.

● DESPRE :

— Alan Bullock, *Hitler and Stalin. Parallel Lives,* London, Fontana Press, 1993.
— Isaac Deutscher, *Stalin. A Political Biography,* Harmondsworth, Penguin Books, 1982 (ed. orig. — 1949).
— D. Volkogonov, *Triumf i traghediia. Potiličeskii portret I. V. Stalina,* I—II, Moskva, Novosti, 1990.

Sturdza, Mihail (1886—1980), om politic și diplomat român, exponent al grupării legionare condusă de C. Z. Codreanu și, apoi, de Horia Sima. Ministru al României în Danemarca (1938—1939), iar în guvernul de coaliție I. Antonescu — Horia Sima (septembrie 1940 — ianuarie 1941) — ministru al Afacerilor Străine. De fapt, pe fondul conflictului Antonescu-Sima ce s-a agravat mereu la sfîrșitul anului 1940, M. S. a fost suspendat din funcție încă la 19 decembrie 1940. În guvernul-fantomă al lui Horia Sima de la Viena (1944—1945), M. S. a fost numit iar ministru de externe.

● LUCRĂRI :

— *România și sfîrșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Rio de Janeiro — Madrid, Ed. „Dacia", 1966 (ed. originală). Traducere : *The Suicide of Europe. Memoirs of Prince..., Former Foreign Minister of Rumania*, Boston, Western Island, 1968, LXVI+331 p.

Vezi și cea mai recentă ed. în limba română : Alba Iulia — Paris, Fronde, 1994.

Șafran, Alexandru (n. 1919), fiu al unui renumit rabin din Viena, studii strălucite la Viena, încununate cu un doctorat în filosofie, Șef-rabin al cultului mozaic din România (1940—1947). A depus o intensă activitate între 1940 și 1944 pentru a salva pe membrii comunității evreiești din România, obținînd finalmente rezultate unanim apreciate. Va fi debarcat prin complotul comuniștilor. Reușește să evadeze în 1948 din România. În prezent, mare rabin al Genevei și profesor al Universității, specialist de reputație mondială în studiul *Cabalei*. Nu demult a publicat un volum de amintiri stăruind asupra epocii celui de-al doilea război mondial.

● LUCRĂRI :

— *Resisting the Storm. Romania, 1940—1947*, ed. Jean Ancel, Jerusalem, Yad Vashem, 1987 (cu o traducere în limba franceză, 1989).

Ștefl ea, Ilie (1887—1946), militar de carieră. Pentru meritele sale, a fost avansat succesiv și a deținut diverse funcții. Ca general de corp de armată a fost numit și menținut de Ion Antonescu la conducerea Marelui Stat Major român în anii cei mai grei ai războiului (1942—1944). După declanșarea ofensivei sovietice în zona Iași-Chișinău (20 august 1944), Ion Antonescu i-a încredințat comanda Armatei a 4-a române, pentru apărarea Moldovei dintre Prut și Carpați față de atacul Frontului 2 Ucrainean (comandat de R. I. Malinovski).

● REFERINȚE :

— Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, în „Viața Armatei", nr. 8/1994, pp. 13, 23.

— Vezi și memoriile prezentate de către general Regelui Mihai I în legătură cu activitatea ce a desfășurat-o în anii războiului ca șef al Marelui Cartier General Român (apud J. C. Drăgan, ed., *Antonescu,*

IV, pp. 435—437, memoriul din 21 octombrie 1944 și pp. 445—463, memoriul nr. 1 din 15 martie 1945, cu informații de o valoare excepțională privind Războiul din Est și modul de exercitare a comenzii în anii 1942—1944).

Știrbey, Prințul Barbu (1873—1946), cunoscut om politic român. A fost un apropiat sfătuitor al reprezentanților familiei de Hohenzollern domnitoare în România. Susținut de I. I. C. Brătianu, unul dintre cei mai de seamă lideri politici ai României moderne, prințul B. Ș. a primit însărcinarea de șef al unui guvern pasager (4—20 iunie 1927), guvern în care — ca *ad-interim* — a deținut și portofoliile de la Interne, Externe și Finanțe. O activitate intensă a desfășurat, de asemenea, în ultima perioadă a celui de-al doilea război mondial, cînd a fost desemnat — cu acceptul lui Ion Antonescu și al opoziției condusă de Iuliu Maniu *et Co.* — să reprezinte România în cursul negocierilor separate de armistițiu purtate într-un cadru oficios cu emisarii SUA, Angliei și URSS la Cairo. În august-septembrie 1944 a fost inclus, în consecință, în delegația României trimisă la Moscova pentru negocierea armistițiului impus Bucureștilor de către puterile Națiunilor Unite la 12/13 septembrie 1944, un veritabil dictat izvodit de reprezentanții URSS și recunoscut ca atare de către delegații S.U.A. și Angliei. Desemnat în martie 1945 de Regele Mihai I să formeze un nou guvern în locul celui condus de generalul N. Rădescu, demis la cererea lui A. I. Vîșinski. Neacceptat de sovietici și de comuniștii români, prințul Barbu Știrbei nu și-a putut împlini mandatul, astfel că s-a format un nou guvern, condus de dr. Petru Groza. A fost cel dintîi guvern comunist din istoria României.

Tanrioer, H. A., reprezentantul oficial al Turciei la București (1931—1944).

Tătărescu, Gheorghe (1886—1957), om politic român. Licențiat în drept la Paris, membru și unul dintre liderii PNL-ului, în repetate rînduri subsecretar de stat sau ministru, ambasadorul României în capitala Franței (1938—1939), prim-ministru (1934—1937 și 1939—1940). Compromis pentru ușurința cu care guvernul său a acceptat în vara anului 1940 evacuarea Basarabiei și a nordului Bucovinei după notele ultimative ale URSS-ului, G. T. a fost izolat și s-a autoizolat în vremea regimului antonescian, făurindu-și finalmente o grupare politică proprie ce s-a desprins de PNL. În epoca postbelică, compromiterea sa politică s-a accentuat din momentul în care a acceptat să fie inclus în guvernul dr. Petru Groza (martie 1945—noiembrie 1947), ca vicepremier și ministru de externe. Serviciile aduse comuniștilor nu l-au scutit, după 1947, de greutăți, iar nu în cele din urmă de ani de detenție sau de domiciliu forțat.

● LUCRĂRI :

— *Evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord,* Craiova, Editura „Scrisul Românesc", S. A., 1940.

— *Memoriu din 1 mai 1943,* în Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu,* ed. citată, pp. 91—96.

● REFERINŢE :

— Gh. Nichifor, *Gheorghe Tătărescu. 35 de ani de la moarte,* în „Liberalul", Bucureşti, 19—25 martie 1992, p. 1—2.

— Gh. Ţuţui, *Gh. Tătărescu — o victimă a propriei încrederi,* în „Magazin Istoric", nr. 1/1993.

— *Cazul Gh. Tătărescu — istorie şi politică,* număr special al revistei „Dilema", nr. 84/19—25 august 1994 (colaborări de Nicolae-Şerban Tanaşoca, Dan Berindei, Andrei Pippidi, Gabriel Ţepelea, Şerban N. Ghica, Alexandru Paleologu, Florin Constantiniu, Sorin Mihai Rădulescu ş.a.)

— Şerban N. Ionescu, *Who Was Who...,* p. 288.

Teodorescu, Gheorghe, căpitan, comandant al Companiei I a Batalionului de gardă de la Palatul Regal din Bucureşti, însărcinat la 23 august 1944, după arestarea Antoneştilor, să captureze pe membrii gărzii personale a celor doi foşti demnitari.

● RELATĂRI (îndeosebi despre actul din 23 august 1944) :

— *La semnalul „Înainte !",* în „Apărarea Patrei" din 17 august 1966.

— *L-am predat pe Antonescu şi am regretat toată viaţa,* în „Românul", nr. 7/28 mai — 4 iunie 1990.

— *Eu l-am arestat pe Antonescu,* în „Gazeta de Vest", nr. 31/23—30 august 1990.

Thierry, Adrien (1885—1961), ministrul Franţei la Bucureşti (1936—1941).

Tilea, Viorel Virgil (1896—1973), om politic şi diplomat român, colaborator apropiat al lui Iuliu Maniu şi Al. Vaida-Voievod. A fost subsecretar de stat la Preşedinţia Consiliului de Miniştri şi ministru al României la Londra (1939—1940). La încheierea misiunii sale diplomatice,

V. V. Tilea a refuzat să revină în țară și, în Anglia, s-a numărat între liderii acțiunii pentru trecerea României de partea Națiunilor Unite împotriva *Axei* fasciste.

● REFERINȚE :

— Gh. Buzatu, *Dosare ale războiului mondial, 1939—1945,* Iași, Editura Junimea, 1979.

— *Viorel Virgil Tilea,* în *Enciclopedia Români în știința și cultura occidentală,* ed. citată, p. 352—353.

Tobescu, Gheorghe, militar român de carieră, general, șeful Inspectoratului Jandarmeriei în anii regimului antonescian.

Tolbuhin, Fedor Ivanovci (1894—1949), mareșal al URSS, comandant al Frontului 3 Ucrainean care în operațiunea Iași-Chișinău (august-septembrie 1944) a atacat grupul româno-german pe direcția Est-Vest (flancul stîng).

Urdăreanu, Ernest (1897—1959) — colaborator apropiat și fidel al Regelui Carol al II-lea (1930—1940), membru marcant, alături de Elena Lupescu, Max Auschnit, I. Malaxa, Gabriel Marinescu, Aristide Blanck, I. Gigurtu, Oscar Kauffman, Puiu Dumitrescu, al camarilei regale. În ultimii ani ai domniei lui Carol al II-lea, E. U. deține funcția de Mareșal al Palatului. În septembrie 1940, după abdicarea și plecarea din țară a ex-regelui Carol al II-lea și a Elenei Lupescu, E. U. și soția sa îi însoțesc în Mexic și, paio, în Portugalia, pînă la moartea fostului patron (1953). I-a revenit un rol deosebit în păstrarea arhivei fostului rege, îndeosebi a prețiosului *Jurnal* (1937—1951).

Vaida-Voievod, Alexandru (1872—1950), om politic român, lider al Partidului Național din Transilvania și, apoi, al PNȚ. La diverse intervale, ministru și prim-ministru (1919—1920, 1932, 1933). A murit în închisoare.

Vasiliu, Constantin (Piky) Z., militar de carieră român, general de corp de armată, subsecretar de stat al Ministerului de Interne al României (ianuarie 1942 — august 1944), inspector general al Jandarmeriei Statului Român. A fost judecat în mai 1946, condamnat la moarte și executat la Jilava la 1 iunie 1946, o dată cu Ion Antonescu, Mihai Antonescu și Gh. Alexianu.

Vișoianu, Constantin (1897—1994), diplomat român de carieră. Diverse funcții în Ministerul Afacerilor Străine din București, ministru al României în Olanda (1933—1935) sau în Polonia (1935—1936). Fost director al uneia dintre cele mai prestigioase publicații culturale române din secolul XX — „Viața Românească". În lunile mai-august 1944, ca emisar al opoziției anti-antonesciene, l-a dublat pe prințul Barbu Știrbey în cursul negocierilor secrete de armistițiu angajate cu reprezentanții SUA, Angliei și URSS. A fost membru al delegației române care a trebuit să semneze convenția de armistițiu din 12—13 septembrie 1944 impusă de puterile Națiunilor Unite în frunte cu URSS. A fost inclus, de către generalul C. Sănătescu, în cel de-al doilea cabinet al său, format la 4 noiembrie 1944, ca ministru de externe. Și-a menținut postul și în guvernul următor, prezidat de către generalul N. Rădescu (6 decembrie 1944 — 28 februarie 1945). A reușit să evadeze din România, stabilindu-se în SUA. Timp de mai mulți ani a fost președintele lui *Romanian National Committée*, veritabil guvern român anticomunist de exil, coparticipant la toate organizațiile internaționale postbelice ale națiunilor captive : *Assembly of Captive European Nations, National Committee for a Free Europe* sau *Free Europe Committee*. C. V. și-a depus arhiva personală la *Hoover Institution Archives*, cu interdicții de folosire pentru unele materiale.

● LUCRĂRI :

— *N. Titulescu (Elemente pentru un portret)*, în „Ființa românească", Paris, nr. 5/1966, pp. 7—15.

● REFERINȚE :

— *Constantin Vișoianu*, în *Enciclopedia Români în știința și cultura occidentală*, ed. citată, p. 374—375.

— Șerban N. Ionescu, *Who Was Who...*, p. 308.

DOCUMENTE

DIN ARHIVELE STRĂINE : ROMÂNIA ÎN RĂZBOI SAU PACE (REGIM POLITIC, PARTIDE, PERSONALITĂȚI)

Publicăm, în acest compartiment al volumului, cîteva documente descoperite în cursul cercetărilor noastre din decembrie 1944 în arhivele britanice în colaborare cu dr. I. Calafeteanu.

Astfel, în septembrie 1944, cînd se punea problema expedierii unei misiuni după cotitura de la 23 august 1944, autoritățile militare britanice au întocmit un document de circulație extrem de redusă (PB/190/34 — Restricted), intitulat : *Roumania. Short Political Notes*, cuprinzînd șapte capitole de bază : componența guvernului de la București ; forma constituțională ; partidele politice ; cronologia evenimentelor de după 1859 ; tratate și pacte comerciale ; reprezentanțele diplomatice ale României ; personalități conducătoare. Ulterior, acestui material i s-a adăugat lista guvernului format la 6 martie 1945 de către dr. Petru Groza. Din documentele menționate, supunem atenției cititorului capitolele II, III și VII (forma constituțională, partidele politice și, respectiv, personalitățile politice), precum și lista guvernului din 6 martie 1945. Nu am socotit necesară traducerea textelor în discuție.

Cu același prilej, așadar tot în decembrie 1994, am depistat *lista personalităților* din România anului 1947, întocmită de către ministrul de atunci al Marii Britanii la București, Adrian Holman, și expediată prin raportul său no. 262 din 3 noiembrie 1947. Reținem faptul că, în vreme ce acest document a putut fi cercetat și xerografiat, lista pe *anul 1946* (cota : PRO, Foreign Office — 371/59 190) — din care Holman, ca autor și al aceleea, a luat ample pasagii pentru lista din 1947 — nu a fost obținută prin computer la data de 23 decembrie 1994, ultima zi a investigațiilor noastre la Public Record Office din Kew, London. Demnă de remarcat este valoarea de excepție a listei din anul 1947, motiv pentru care o publicăm *integral* și, de asemenea, în forma-i *originală*, adică în limba engleză. Nu ne îndoim că pentru cititor nu vor fi dificultăți în lecturarea listei, că el va înțelege cu ușurință transcrierile unor nume proprii (localități și persoane), precum : Cernauti = Cernăuți, Tataranu = Tătăranu ș.a.m.d. Notăm că, în unele cazuri, raportul a fost tipărit inexact : *Chsisinevski* (în loc de Chișinevski), *Ghelemgeanu* (în loc de Ghelmegeanu), *Rașculeț* (în loc de Roșculeț) etc. Ceea ce contează decisiv în discuția documentului sînt profesionalismul autorului/autorilor, bogăția și precizia datelor comunicate, surprinderea cu exactitate a personajelor prinse „sub lupă". Valoarea deosebită a documentului rezultă și din faptul că și astăzi, după aproape o jumătate de veac, el rămîne actual și prețios ca sursă de informare. Cîteva date despre Adrian Holman : potrivit publicațiilor oficiale londoneze, el s-a născut la 22 decembrie 1895. A îndeplinit misiuni diplomatice la Bruxelles, Roma, Paris, Teheran și, desigur, București, unde la 17 martie 1946 a fost numit ca reprezentant politic, iar la 17 septembrie 1947 — ministru extraordinar și plenipotențiar (cf. *The Foreign Office List and Diplomatic and Consular Year Book. 1948*, vol. 121, London, p. 84). A rămas la București pînă la 17 februarie 1949, cînd a fost înlocuit de Sir Walter St. C. H. Roberts (cf. *The Foreign Office List... 1951*, vol. 124, London, p. 546).

ANEXA 1

Form of Constitution

Crown.

King Mihai I, born 1921, succeeded to the throne after the abdication of his father, Carol II, 6 Sep. 40. He had aldeady been proclaimed King in 1927 and ruled with a Council of Regency until 1930 when his father returned and deposed him.

Since Sep. 40 the powers of the Crown have been limited as follows :

(a) The King is Head of the Armed Forces.

(b) He has the right to mint money.

(c) He confers Roumanian decorations.

(d) He receives and accredits foreign diplomats.

(e) He approves changes of organic laws and names the Prime Minister who is endowed with full powers.

Constitution.

Since 1866 Roumania has had three Constitutions.

(a) 1866, a normal Western Liberal constitution based on a very restricted suffrage ;

(b) 1923, one based on universal suffrage but heavily weighted in favour of the party in power ;,

(c) 1938 constitution, promulgated by Carol II, a virtual dictatorship based on a one-party Parliament elected on a corporative basis ;

(d) Between Sep. 40 and 23 Aug. 44 Roumania had no constitution and gouvernment was carried on by Marshal Antonescu on basis of personal decrees ;

(e) It is probable that some revision of the 1923 constitution will be effected before the Parliamentary system can be fully re-introduced.

Political Parties

Before the formation of the Government of 23 Aug. 44 there had been no official parties in Roumania since 1938. Unofficially the old parties continued to exist. These parties were :

National Liberal Party.

Leader, Constantin I. C. (Dinu) Bratianu. Oldest established party. Closely connected with Bratianu family. Essentially the party of the possessing classes, business interests and higher civiservants. Notoriously corrupt. Admirable organisation and wellversed in political experience. Continuously in office 1920—1938 despite unpopularity with the people. Split in 1930 over the return of Carol II. Represented in Government of National Unity Aug. 1944, by Dinu and Bebe Bratianu.

National Liberal Party ("Georgist")

Leader, George Bratianu. This section broke off from the main Liberal Party in 1930 when the latter opposed the return of the King.

National Peasant Party.

Leader, Iuliu Maniu. Formed 1920 [1926] with the fusion of the Peasant Party with the Roumanian National Party of Transylvania. In power for a short period in 1930 and sponsored the return of Carol II. Greatest support in Transylvania and among peasant and intellectuals, owing to its democratic and social principles. Neither the experience nor the organisation of Liberals. Maniu has always been symbol of opposition and national unity. Party now weakened by internal bickering and lack of realism. Its leaders are all elderly men. Maniu consistently opposed the policy of collaboration with Germany. Represented in Government of National Unity, Aug 1944, by Maniu and Ghita Popp.

The Iron Guard.

(Totul pentru Țară = All for the Fatherland).
Founded in 1919 by *Corneliu Zelea Codreanu.*
Militant, anti-Semitic, anti-Communist and anti-Democratic party, combining ideas of National-Socialism with a national mysticism. Constantly suppressed but owing to officient „cell" organisation survived. Secured a certain success in 1937 election but was abolished with all other parties in 1938.
1938, Codreanu arrested and shot while „escaping".
1940, came to power under General Antonescu and Horia Sima as the only legal party.
Jan, 1941, extremists carried out a revolt which was put down by Antonescu and the party once more made illegal. Subsequently kept in cold storage by the Germans and used as a constant threat against the Antonescu Regime should it prove recalcitrant to German demands.
Present leader Horia Sima now in Germany. Proclaimed as leader of „National Government" Aug 1944 in opposition to Government of National Unity.

National Christian Party.

Leaders, *Octavian Goga* (deceased) and *A. C. Cuza.*

Anti-Semitic party. In power for a very short time at the end of 1937.

Front of National Renaissance.

Formed by Carol II.

The only legal party after Carol II's coup d'etat in 1938. Disbanded in June 1938 and replaced by the "National Unity Party" under Presidency of *Urdareanu.*

Frontul Romanesc.

A small section of the National Peasant Party which split away from the main body in 1934 under *Vaida-Voevod,* supported by Tilea and collaborating with Carol II.

Communists.

Leaders,*Lucretiu Patraşcanu* and *Professor Constantinescu — Iaşi.* Communism had, before 23 Aug. 44, always been banned in Roumania, but it has had scattered adherents among Jews, intellectuals and industrial workers, especially in Bessarabia. It had never before secured any position in Roumania, to whom Russia has always been a traditional enemy.

But since the end of 1943 increasing signs of Communistic tendencies, especially among soldiers roturning from the front. Comunist paper "Romania Libera" claimed to have a large circulation Secured repressentation in Gouvernment of National Unity Aug. 1944, in the person of Patrascanu.

Socialists.

Leader, *Constantin (Titel) Petrescu.*

Small following and has never, until recently, carried any weight in Roumanian politics. Repressented in Government of Tational Unity Aug. 1944, by Petrescu

General.

There have always been many parties in Roumanian politics. At one time there were 32 different organisations but most of them coalesced with the Peasants, Liberals, Socialists or Communists. The power of the National Liberals, once the strongest party, has been on the wane for many years. The National Peasants have now, probably, the greatest following. The strength of the Communists and Socialists is, as yet, unknown.

Leading Personalities

ANTONESCU, Marshal Ion (The Conducator).

Aged 62 ; Military education ; called to form Government by Carol II on 5 Sep 40 and insisted or Carol's abdication. Has since been Head of State governing by personal decree ; has frequently visited Hitler ; good soldier ; support has rested on Army ; had intended to remain the strong man during chaos at end of war ; recently growing unpopular. Arrested 23 Aug 1944.

ANTONESCU, Professor Mihai.

Distant relation of the Marshal ; late President of Council ; aged 40 ; was supporter of League of Nations, also pacifist ; 1941 published laudatory book on Hitler ; 1942 President. Arrested 23 Aug 1944.

AUSNIT, Max.

Wealthy industrialist. Jew. No friend of Malaxa. Fled Roumania 1944 and is now in Cairo.

BRATIANU, Constantin I. C. (Dinu)

Leader of Liberal Party ; third son of Ion Bratianu, since 1939 has collaborated with Maniu ; aged 57. Minister of State in new government.

BRATIANU, Gheorghe.

Nephew of Dinu. Leader dissident Liberal Group.

CAROL II.

Late King ; father of present King Mihai ; adbicated 6 Sep 40 ; now in Mexico

CHRISTU, Ion.

Roumanian Minister Bulgaria.

CONSTANTINESCU-IAŞI, Professor

Professor at Iasi University. Communist intellectual. Cooperated with Patrascanu as Communist Party leader. Reperted sick.

CRETZIANU, Alexandru.

Roumanian Minister Ankara

FILOTTI, Eugene

Roumanian Minister Hungary.

GAFENCU, Grigore.

Ex Foreign Minister and Minister in Moscow. Has been in Switzerland since 1940 [1942]. Maintains contact with Maniu.

GHEORGHE, General Ion

Roumanian Minister Germay.

GIGURTU, Dr. Ion

Prime Minister July 1940 in pro-Axis government under Carol II : Visited Hitler and Ribbentrop ; out of public eye recently ; a collaborationist.

LUGOSIANU, Dr. Ion

National Peasant. Director „Universul". Chef du Cabinet to Vaida Voevod 1919—1920. Held Ministerial appointments 1928—36. Pro-Allied. Has confidence of Maniu.

LUPU, Dr. Nicolai

Co founder of Peasant Party 1919. Has been in and out of National Peasants ever since. Reported as leader of a Peasant Party in United Front Aug 44.

MALAXA, Nicolai

Wealthiest industrialist. Collaborator and friend of Carol II. Daughter, Lulu, was King Mihai's mistress.

MANIU, Iuliu

Aged 71 ; leader National Peasant Party ; has been for many years in opposition ; pro-Allied ; respected ; tried. Minister of State in new government.

MIHAI, King.

Born 1921 son of Carol II ; previously proclaimed King 1927 and ruled with Council of Regency till 1930 when his father returned and deposed him. Succeeded to the throne again on abdication of his father, 6 Sep. 40.

PATRASCANU, Lucretiu.

Lawyer ; has in the past shown courage in defending communists. Leader Communist Party. Minister of State and ad interim Minister of Justice in new government. In Moscow for armistice negotiations Sep 44.

PETRESCU, Constantin.

Socialist Party : experienced labour leader. Minister of State in new government.

POTOPEANU, Gen. Gheorghe.

Age 45. M. A. in Paris 1935—38. Ex Minister. Good war record, Temporary C.G.S. April 1944. Pro-Allied. New Minister of Finance.

RACOVITA, Gen. Mihai.

Ex-military commander of Bucharest. Good war record. New Minister of National Defence.

RALEA, Mihai.

National Peasant. Minister of Labour 1938—1939 and 1940. Relations with Maniu are strained.

SIMA, Horia.

Leader of Iron Guard after death of Codreanu in 1938 ; demagogue ; helped put Antonescu into power 1940 ; leater suppressed by Antonescu and fled to Germany ; out of public eye recently ; most recent abortive putsch connected with him was 27 March 1944. Proclaimed as head of „National Government" in opposition to government of National Unity Aug 44.

STIRBEI, Prince Barbu.

Wealthy monarchist ; intermediary between Court and Bratianus ; close relations with National Peasant Party ; in Cairo March 1944 for peace negotiations with Allies, and in Moscow Sep 44 for armistice negotiations.

VISOIANU, Constantin

Maniu's agent in Cairo Peace Negotiations 1944.

PAUKER, Anna.

Communist. Several time in gaol for subversive activities. Has been broadcasting from Russia during the last six months.

SANATESCU, General Constantin.

Born 14 January 1885. Commissioned (Cavalry) 1907 ; M. A. in London 1925—28 ; Commanding a Calarasi Regiment 1929—32 ; In Defence Ministry 1933—35 ; Commanding IV Army Corps, Iasi, Aug-Nov 1942. 1943 (March) Master of the Household : asked to be relieved on grounds of ill health. President of the Council in Government of National Unity 23 Aug 1944.

The following description of Sanatescu is based largely on his three years in London :

Sanatescu has had the reputation of being quiet and uncommunicative ; pleasant enough in himself but not an inspiring leader a hard worker but not brilliant ; His three years in London left little effect on him and he hardly learned a word of English although his daughter spoke it well and was an enthusiastic Anglophile.

Personalities in the Roumanian Government of 6 March 45.

Dr. Petre GROZA.

Born 1884. Wealthy Transylvanian landowner.
Former Deputy of People's Party and leader of the Left Wing faction of the Iron Guard.
1920 Minister of TRANSYLVANIA.
1926—27 Minister of Communications.
1927 Minister to TRANSYLVANIA.
1933—34 Leader of Ploughmen's Front (Frontul Plugarilor).
Nov 44 President of the Commission for the fulfillment of the Armistice Terms.
3 Nov 44 Vice-President of the Council in second SANATESCU Government.
6 Dec 44 Vice-President in the RADESCU Government.
6 Mar 45 President of the Council of Ministers.

Gheorghe TATARESCU.

Born 1887. Son of General TATARESCU. Doctor of Law at the Faculty of PARIS.
1923—26 U/Secretary of the Interior under I. C. BRATIANU.
1927—28 U/Secretary of the Interior.
1931 Secretary-General of the Liberal Party.
Nov 33 Minister of Industry and Commerce under DUCA and later ANGELESCU.
Jan 34 — Nov 37 Prime Minister.
Feb 38 Minister without Portfolio.
1938 Ambassador to PARIS.
Nov 38 — July 39 Prime Minister.
On the seizure of power by ANTONESCU and until recently TATARESCU has remained in the background. He has disagreed for many years with Constantin I. C. (Dinu) BRATIANU the Liberal leader and has led a group of "Young" Liberals.

General Vasiliu RASCANU.

1887 Born.
1908 Commissioned.
1939 Promoted Brigade General.
1942 Awarded Iron Cross at SEBASTOPOL.
Sep 42 Awarded Mihai Viteazul Third Class.
Nov 42 Promoted Divisional General.
Feb 45 Dismissed by RADESCU for taking part as a soldier, in politics. Reinstated within a few days. Almost the only high ranking office with extreme Left views.

Teohari GEORGESCU.

Member of the Central Committee of Communist Party. Competent administrator. Under-Secretary in SANATESCU and RADESCU Governments. Dismissed by RADESCU in Feb 45 because he ordered prefects to disobey RADESCU's instructions if they were not for the good of the people.

Dumitru ALIMANISTEANU

Banker. Vice-President of the Senate 1940. Married a sister of Ion C. BRATIANU. High reputation for his integrity.

Stefan VOITEC.

Leader member Social Democratic Party which he represented on the National Democratic Bloc Council in 1943.
Nov 44 Minister of Education under SANATESCU.
Dec 44 Minister of Education under RADESCU.

Gheorghe GHEORGHIU-DEJ.

1943 Communist representative on National Democratic Bloc.
Nov 44 Minister of Communications under SANATESCU. Member of Commission for fulfillment of Armistice Terms.
Dec 44 Minister of Communications under RADESCU. President of ARLUS Association. Paid official visit to MOSCOW accompanied by Ana PAUKER extreme Communist.

He is believed to be a moderate Communist rather than an extremist.

Lucretiu PATRASCANU.

1900 Born son of D. D. PATRASCANU the novelist. Lawyer.
1931 Communist Deputy for CERNĂUTI.
1940 Persecution of Communists by ANTONESCU forced him to emigrate to RUSSIA.
1941 Became titular Head of Communist Party. Conducted defence of accused Communists with great courage under ANTONESCU.
1944 Represented Communists on National Democratic Bloc.
Aug 44 Minister of State and ad interim Minister of Justice under SANATESCU and has retained portfolio of Justice in all succeeding Governments.
Sept 44 Signatory to Armistice Agreement in MOSCOW.
A moderate Communist.

Mihai RALEA.

Professor at IASI University. Originally member of Left Wing faction Peasant Party. Ex-Chief of the FALCIU Peasant Organisation. Ex-Vice President of the Chamber.

1938—39 Minister of Labour.
1940 Interned in concentration camp as unreliable political element. Later released.
1942 Arrested for defending accused communists. Opposed to MANIU. A moderate.

Teodor IONESCU.

1943 President of Uniunea Breslelor (Union of Guilds).
1944 Represented Social Democratic Party on National Democratic Bloc.
Jan 45 Head of Roumanian Trade Delegation to TURKEY.

Lotar RADACEANU.

General Secretary of Social Democratic Party.
Nov 44 Minister of Labour in second SANATESCU Government. Member of Commission for fulfillment of Armistice Terms.
Dec 44 Minister of Labour in RADESCU Government.

Gheorghe NICOLAU.

Ex-member of National Peasant Party and former head of Moldavian district organisation of the Party. Former Secretary General of Ministry of Communications.
1933 President of the Higher Tehnical Council. Professor of Electricity at BUCHAREST Polytechnic.
Nov 44 Minister of Social Insurance in second SANATESCU Government. Member of the Committee of the Association for strengthening relations with RUSSIA.
Dec 44 Minister of Social Security in RADESCU Government.

Petre CONSTANTINESCU—IAȘI.

Born about 1895. Professor of Religious Art at the Faculty of Theology in CHISINAU.
1938—39 Imprisoned for Communist activities.
Nov 44 Reappointed President of History and Arts at the Faculty of Letters and Philosophy in BUCHAREST. Has been associated with clandestine Communist activity for some time.

Gheorghe VLADESCU-RACOASA.

President of the Union of Patriots. Former Secretary of the Social Institute and former President of the Provincial Press Federation.
1944 Represented Union of Patriots on National Democratic Bloc.
Nov 44 Minister for Minorities in second SANATESCU Government. Member of the Committee of the Association for strengthening relations with RUSSIA.
Dec 44 Minister of Minorities in RADESCU Government.
(Great Britain, Public Record Office, London, Kew, WO — 20/1624).

ANEXA 2

THIS DOCUMENT IS THE PROPERTY OF HIS BRITANNIC MAJESTY'S GOVERNMENT

CONFIDENTIAL

BALKAN STATES
November 11, 1947
Section 2

ARCHIVES

R 14994/14994/37

Copy No 8

LEADING PERSONALITIES IN ROUMANIA, 1947

Mr. Holman to Mr. Bevin (Received 11th November)

(No. 262)
Sir,

Bucharest, 3rd November, 1947

I have the honour to transmit to you herewith my annual report on the leading personalities in Roumania.

2. The report includes many new biographies and most of those contained in last year's report have been expanded or brought up to date.

I have, &c.

ADRIAN HOLMAN.

Enclosure

List of Roumanian Personalities

1. Agiu, Constantin.
2. Alexandrescu, Anton.
3. Alexandrini, Alexandre.
4. Angelescu, Dr. Constantin.
5. Apostol, Gheorghe.
6. Argetoianu, Constantin.
7. Ausnit, Max.
8. Bagdasar, Florica.
9. Balan, Nicolae
10. Bejan, Petre.
11. Belea, Miron.
12. Bentoiu, Aurelian.
13. Berkovitz, Azra.
14. Bocu, Sever.
15. Bodnaraş, Emil.
16. Brabetianu, Victor.
17. Bratfaleanu, Victor.
18. Bratianu, Constantin I. C. (Bebe).

19. Bratianu, Constantin I. C. (Dinu).
20. Bratianu, Gheorghe.
21. Burca, Ion.
22. Cambrea Nicolae.
23. Chisinevski, Iosef.
24. Christu, Ion.
25. Ciuntu, Edmond.
26. Constantinescu, Miron.
27. Constantinescu-Iaşi, Petre.
28. Costinescu, Ion E.
29. Daicovici, Dr. Constantin.
30. Damaceanu, Dumitru.
31. Dan, Romulus.
32. Danielopolu, Daniel G.
33. Dimitriu, Adrian.
34. Dobrescu, Aurel.
35. Dombrowski, Victor.
36. Elisabeth, Princess.
37. Farcaşanu, Mihai.
38. Filotti, Eugene.
39. Florescu, Colonel Marin.
40. Fotino, Gheorghe.
41. Franassovici, Richard.
42. Georgescu, Teohari.
43. Ghelmegeanu, Mihail.
44. Gheorghiu-Dej, Gheorghe.
45. Groza, Dr. Petre.
46. Hatieganu, Emil.
47. Helen, Queen.
48. Hudita, Ioan.
49. Ileana, Princess.
50. Ionaşcu, Constantin.
51. Ionescu, Emanoil M.
52. Ionescu, Emilian.
53. Ionescu, Tudor.
54. Ionnitiu, Mircea.
55. Iordachescu, Theodor Ion.
56. Jumanca, Josif.
57. Lascar, Mihai.
58. Lazar, Ilie.
59. Leucutia, Aurel.
60. Levin, Misha
61. Livezeanu, Elena.
62. Livezeanu, Octav.
63. Luca, Vasile.
64. Macovescu, Gheorghe.
65. Malaxa, Nicolae.
66. Maniu, Dr. Iuliu.
67. Maurer, Ion Gh.
68. Mihai I. (Michael).
69. Mihaiescu, Stefan.

70. Mihail, Gheorghe.
71. Mihalache, Ion.
72. Moșoiu, Tiberiu.
73. Negel, Dimitrie D.
74. Nicodim, Archbishop.
75. Niculescu, Cornet Constantin.
76. Niculescu, Miron.
77. Niculescu-Buzești, Grigore.
78. Nistor, Ion I.
79. Oeriu, Simeon.
80. Parhon, Dr. Constantin I.
81. Pas, Ion.
82. Patrașcanu, Lucretiu.
83. Pauker, Ana.
84. Penescu, Nicolae S.
85. Petrescu, Constantin Titel.
86. Petrescu, Dumitru M.
87. Pop, Dumitru.
88. Pop, Ionel.
89. Popovici, Mihai.
90. Popp, Ghita.
91. Potop, Aurel.
92. Profiri, Niculae.
93. Racovitza, M.
94. Radaceanu, Eugenia.
95. Radaceanu, Lotar.
96. Radulescu, Savel.
97. Ralea, Mihail.
98. Romniceanu, Mihail M.
99. Rașculet, Radu.
100. Sadoveanu, Mihail.
101. Sanatescu, Constantin.
102. Savulescu, Dr. Traian.
103. Serdici, Vasile.
104. Sraier, Josif.
105. Stoica, Chivu.
106. Stoica, Vasile.
107. Tataranu, Constantin.
108. Tatarescu, Gheorghe.
109. Teganeanu, Constantin C.
110. Ullea, Octave.
111. Vantu, Gheorghe.
112. Vasiliu-Rascanu, Constantin.
113. Vișoianu, Constantin.
114. Vladescu-Racoasa, Gheorghe.
115. Voinea, Serban.
116. Voitec, Stefan.
117. Zaroni, Romulus.

1. *Agiu, Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1903 in the Banat.
Position : Under-Secretary of Agriculture. *Appointed :* 30th November, 1946.
Party : Ploughmen's Front since 1944.
Career : Little formal schooling : metal worker ; for years active politically on Extreme Left ; August 1944 following *coup d'Etat* became Communist Party member and one of its key figures in Ploughmen's Front Party, 1945 (6th March) — 1946 (12th May), Under-Secretary of Agriculture quietly removed because of graft in connexion with land reform decree operation, since accepted bribes to declare some lands as model farms and thus not subject to decree ; continued activity for Communists within Ploughmen's Front ; November 1946, led Democratic Parties *bloc* election list for Ialomita district ; 30th November, named Under-Secretary of Agriculture in revised Groza Government.
Languages : Roumanian, Hungarian and German.
Family Details : Son of poor peasant family in Banat. Married.
Remarks : Communists have confidence in him and sufficient to permit his reinstallation in a position from which he had been dismissed for incompetence and bribery. He is rather typical of the weak material used by the Communists.

2. *Alexandrescu, Anton*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1902 at Botoşani, Moldavia.
Position : Head of Dissident National Peasant Party. *Appointed :* Formed his party spring 1945.
Party : Leader of Dissident National Peasant Party, sponsored by Communists in March 1945, when National Peasant Party refused to enter Groza Government. Reported secret Roumanian Communist Party member.
Career : Finished high school and University of Iasi ; 1923, admitted to bar, transferring to Bucharest in 1925 ; employed by Roumanian National Bank, where he was useful to National Peasants in following financial manoeuvres of Liberal Governments ; rose to Service Chief in Bank ; joined National Peasant Party in 1937 ; January 1943, reportedly arrested for prophesying Allied victory : held position in the Peasant Party Youth Organisation, and then as leader of party's 38th District in Bucharest ; left party few days before Groza Government formed, and given post of Minister of Co-operation by organising Dissident National Peasant faction ; November 1946 elected Parliamentary Deputy at Head of Democratic Parties *bloc* list for Vâlcea district. Replaced at Ministry of Co-operation by Romulus Zaroni after the elections. Edits *Dreptatea Noua,* his "party" daily paper.
Languages : At least Roumanian and French.
Family Details : Orthodox religion. Married.
Remarks : Purely opportunistic reasons induced M. Alexandrescu to leave the National Peasants, with whom he was a very minor figure,

to take the bait of a Cabinet post, although he always had certain Leftist views. Most responsible source states he was privately informed by reliable Communist leader following *coup d'Etat* of 1944, that Alexandrescu previously had come to terms with Communists, became party member, and had agreed to head a Dissident Peasant Party behind Soviet lines in Moldavia if that been necessary. He is considered to be of mediocre capacity, of little political personality, and a complete servant of the Groza régime.

3. *Alexandrini, Alexandre*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1899 at Bucharest.
Position : Minister of Finance. *Appointed :* 30th November, 1946.
Party : Executive Committee membre of Dissident (Tatarescu) National Liberal Party. Former member of N.L.P.
Career : Doctor of Law degree, Bucharest ; practising lawyer ; chief secretary to Premier Duca ; chief of press censorship during Bratianu Government 1933, Parliamentary Deputy for Severin ; former member of board of directors of Railway Administration ; former Cabinet director for Richard Franassovici, who launched him on political career ; director of Agriculture Bank ; personal attorney for N. Malaxa and Marthe Bibescu ; 28th April, 1946, voted for Tatarescu Party motion to join single Government electoral list ; November 1946 elected Parliamentary Deputy at Head of Democratic Parties *bloc* list for Severin district. Appointed Minister of Financie 30th November, 1946.
Languages : At least Roumanian and French.
Family Details : Married and has two sons.
Remarks : Tatarescu's and Malaxa's man in Finance Ministry. After resignation of Finance Minister Durma in August 1945, during constitutional crisis, acted as interim Finance Minister until early 1946, when Tatarescu finally assumed portfolio on interim basis. Without any particular political qualifications except opportunism.

4. *Angelescu, Dr. Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1869 in Craiova.
Position : Executive Committee member of National Liberal Party.
Appointed : Many years ago.
Party : National Liberal Party. Lifelong member.
Career : Member of Roumanian Academy, Medical Faculty, University of Bucharest, 1897 Doctor of Medicine, University of Paris ; 1913—16 Minister of Communications and Public Works ; 1917—18 Roumanian Minister to United States; Minister of Education in Ionel Bratianu's Goverments in 1922 and 1926 ; from 12th November, 1933, in Duca a Government and after his assassination was Prime Minister several days ; 1934—36 Minister of Education in Tatarescu Governments ; Minister of Communications in February 1938 in first Government of King Carol II's dictatorship under Patriarch Miron Cristea ; from 1901 in all legislatures as Deputy or Senator ; Minister for National Economy in the 1939 Tatarescu Government ;

King's Counsellor ; was one of King Carol's collaborators and therefore of Tatarescu's ; had a reserved attitude during the Antonescu régime ; president of the Atheneum ; member al Council of Banca Urbana.

Languages : Roumanian, French and German. A. little English.

Family Details : Married.

Remarks : His political life has been in collaboration with the Bratianu family, but wishes to preserve party to his way of thinking by having Tatarescu readmitted into it. He held Education Ministry for years and is proud of record with school system. Has present influence by virtue of priority as old Ionel Bratianu Cabinet Minister. Reported to have been in favour of unification of the National Liberal Party.

5. *Apostol, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Professional Communist.

Born 1912, Tudor Vladimirescu, Tecuci District.

Position : President of General Confederation of Labour. *Appointed :* January 1945.

Party : Roumanian Communist Party Central Committee member. Party member since 1934.

Career : Attended local schools ; 1927, apprenticed to railroad trade school ; 1931, railroad union member at Galatz ; 1933—34 worked to organise union at Galatz and named local vice-president ; became Communist ; several times arrested ; 1936, elected president of Democratic Youth *bloc ;* participated in Railway Workers' Congress at Braşov, where arrested and sent to Doftana prison, and later to concentration camps of Caracal and Targu Jiu ; escaped from latter just before 23rd August, 1944, *coup d'Etat ;* started organisation of trade union movement under Communist Party directives ; appointed Secretary-General of Syndicates, and January 1945 named president of General Confederation of Labour ; 1945, named to Central Committee of Roumanian Communist Party ; September 1945, named member of Council of World Federation of Trade Unions ; November 1946, elected to Parliament heading Democratic Parties *bloc* list in Hunedoara.

Family Details : Father, Manolache Apostol, was railway switchman.

Languages : Roumanian, some Russian.

Remarks : Chief instrument of Communists in controlling unions and securing sufficient workers to comprise "spontaneous demonstrations" in favour of Government policies. In his position he has sponsored adoption of workers' commissaries in firms for Communist purposes, secured collective contracts in industries, and supervised all industrial-labour relations for the party. Is energetic, has undergone a Spartan school, and is conditioned unswervingly to execute Central Committee orders. He is frequent speaker al Government sponsored labour gatherings, using emotional, party-tested techniques. His educational and practical experience beyond Communist ideology is feeble.

6. *Argetoianu, Constantin*

Nationality : Roumanian.

Born 15th March, 1871, Breasta near Craiova, Oltenia.

Position : President of the National Unity Reconstruction Movement Party.

Party : Formerly associated with Conservative, Liberal and Agrarian parties ; formerly president of Renaissance Front, single party of ex-King Carol II, now president of the National Unity Reconstruction Movement Party.

Career : Son of old, large landowning family ; studied at aristocratic Terezianum Institute in Vienna ; studied some medicine, and received law and literature degree from university at Paris ; 1898, entered Roumanian diplomatic service, rising to Legation Counsellor rank in 1913 ; January 1914, entered politics as an elected Senator of Conservative Party ; in all subsequent elections was chosen either as Senator or Deputy ; 1917, named negotiator of Buftea Armistice with Germany, because of lack of prominence, but accepted all German demands and was dismissed ; 26th January — 6th March, 1918, Minister of Justice ; 13th March — 13th June, 1920, Finance Minister, and in 13th June — 17th December, 1921, Minister of the Interior in Averescu Government : chosen to repress peasant and labour movements through arrests and trials ; 1922, left political office under cloud because of financial scandal ; 4th — 22nd June, 1927, Minister of Agriculture and *ad interim* Minister of the Interior in Stirbey Government ; joined Liberal Party : 22nd June, 1927 — 16th November, 1928, Minister of Agriculture and Domains in Ion and Vintila Bratianu Governments ; left Liberal Party on fall of Bratianu Cabinet ; named president of Bancara Company, Roumanian subsidiary of German Dresdner Bank ; 1930, prime mover supposedly as King Carol's man in sabotaging effort of N. Titulescu to form Coalition Cabinet ; 18th April, 1931 — 6th June, 1932, Finance Minister, interim Foreigh Minister (18th — 27th April), and Minister of the Interior. 27th May, 1931 — 6th June, 1932, in Iorga Government ; was driving force in Iorga Gouvernment in executing wishes of King Carol ; president of Agrarian Party ; 10th February — 30th March, Minister of Commerce and Industry ; 30th March, 1938, Royal Counsellor ; worked financially through Bancara Company with Gheorghe Tatarescu who was president of Banca de Credit, as instrument of German capital in Roumania ; 1940, chief of Renaissance Front, single party for country organised by King Carol ; 1940, Prime Minister for brief period during Carol swing to pro-German position ; November 1940, arrested by Iron Guard Government, but later released ; 16th May, 1941, before court-martial stated he was Iron Guard sympathiser and had protected "movement" ; during war against U.S.S.R. expressed full approval and belief in German victory ; 1944, when Soviet armies at Roumanian frontier, fled to Switzerland to escape possible future fate as a leading anti-Communist, pro-German politician and financier ; after negotiations returned to Roumania giving assurances he would follow Soviet line.

Languages : Roumanian, French, German.

Family Details : Married.

Remarks : One of most dangerous men in Roumanian political life, completely lacking in any moral scruples. Real consternation in Peasant and Liberal circles on his return. He is considered even worse than Tătărescu, lacking the latter's intelligence, and having a personal amoral

fire that only is satisfied by power. His record shows willingness to play with any faction for advantage. It is expected that he will be used as a counterpoise with the National Popular Party (middle class Communist ghost party) to the Tatarescu Liberals. Although an old man, he is in good physical condition, and will be a factor to reckon with.

7. *Auşnit, Max*

Nationality : Roumanian. *Title :* Industrialist.
Born 14th February, 1888, at Galatz.
Position : A leading Roumanian industrialist.
Party : Independent.

Career : Was the son of a Galatz ironmonger ; educated at Galatz, Vienna and England ; 1919 founded Titan Nadrag-Calan Company. He soon became leader of Roumanian iron industry.

1929—36 Senator, Galatz Chamber of Commerce member, vice-president, Union of Roumanian Industrialists, president of Banat Industrialists, and general manager of Reşita Iron Works.

1940 was sentenced to six years' imprisonment for conspiracy and violation of foreign exchange regulations as result of personal intrigues of King Carol and Malaxa, who sought further control of Reşita, and despite legal defence provided by British Vickers-Armstrong interests ; 1942, ran the Reşiţa Works under penalty of going to jail, while continuing to co-operate with Opposition leaders against the Antonescu régime ; in the spring of 1944 he escaped by plane to Syria and returned to Roumania after the *coup d'Etat* of August 1944, resuming direction of Reşiţa and his other interests.

June 1946, left with trade delegation for France and United States, and is reported to have no intention of returning.

Languages : Roumanian, English, French and presumably others.

Family Details : A son is completing his engineering studies at Harvard University ; a brother, Edgar Auşnit, living in New York, is handling the family affairs in the United States. He has been twice maried, the second time to a Christian wife from whom he is separated and who lives in Lisbon or Paris.

Remarks : M. Auşnit is of Jewish origin and is to-day the last prominent Jewish industrialist in Roumania. His industrial career has been checkered by his changing relations with M. N. Malaxa, of Greek stock, the other great Roumanian industrialist. Although both men originally co-operated in certain affairs, a cleavage occurred during former King Carol's régime through Malaxa's seeking to monopolise Roumanian industry. Now by virtue of Soviet participation in Roumanian industry and in Reşiţa Auşnit reportedly is forced once more to co-operate with Malaxa to his own advantage under the theory that in business there are no morals. Of the $ 2,460,000 damages given to Malaxa by the Gouvernment, to square an outstanding debt, Auşnit eventually received $ 600,000 of it. He is a sharp operator, has paid his share of brides, but from his own pocket in contrast to Malaxa, who actually uses Government funds to bribe the Gouvernment.

Auşnit has extensive connexions with the various Jewish organisations in Roumania and abroad, and has been an intermediary in financing Jewish relief expenditures in Roumania.

He is a silent financial backer for the independent newspaper *Jurnalul de Dimineaţă*, the only Bucharest newspaper to-day striving to steer a neutral course between the Government and Opposition.

M. Auşnit is a hard-headed man and has conscientionsly tried to retain good relations with Soviet officials. Although having some success at first, his relations and industrial position in dealing with them suffered in contrast with those of M. Malaxa.

In addition to having studied in England, M. Auşnit for many years has been the Roumanian representative of Vickers-Armstrong interests in Reşiţa and has other British economic ties.

In personality M. Auşnit is direct, agreeable and quite sociable. He is fond of social life, gives extensive parties, and likes pretty women who sometimes are his business informants. In appearance he is short, sturdy, of healthy mien, having reddish hair and a strong face.

8. *Bagdasar, Florica*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1906 at Macedonia.

Position : Minister of Health. Appointed : 26th September, 1946.

Party : Executive Committee Member, National Popular Party (Communist sponsored) since organisation in 1945. Prior to and during war had Legionaire (Iron Guard) sympathies.

Career : Attended elementary school in Macedonia ; came to Roumania, studied medicine and received degree at Bucharest University ; married Dr. D. Bagdasar ; 1927—29, on husband's Rockefeller Foundation scholarship, went to United States together and studied at Harvard University ; on return to Roumania she was appointed school doctor ; formed special class for backward children ; continued her profession ; prior to war had Iron Guard sympathies ; chief spur to husband who, after *coup d'État* 23rd August, 1944, worked closely with Communists and was named Minister of Health ; 1945, assisted in organisation of National Popular Party (Communist ghost party for middle class) ; 26th September, 1946, appointed Minister of Health after death of husband ; co-opted in Executive Committee of National Popular Party, November 1946, elected to Parliament at head of Democratic Parties *bloc* list for Tulcea District ; 30th November, 1946, continued as Minister of Health in revised Cabinet as technician and not as National Popular representative.

Languages : Roumanian, French, German, English, possibly others.

Family Details : Macedonian origin. Brother was prominent Legionaire who was killed for political activity. He went under name of Sterie Ciumete as secretary-general of Iron Guard movement. Husband died summer 1946.

Remarks : Of an ambitious, pushing temperament, prone to look for personal advantage, Mme. Bagdasar has decided to play the rôle desired of her by the Communists. The National Popular Party is having declining importance, and she continues as a "technician" in the Go-

vernment. Supposed to be a protégé of Ana Pauker in Roumanian women's organisations. Ministry of the Interior has allegedly several photographs of subject wearing Iron Guard uniform herself. Some opponents say she is not licensed doctor.

9. *Bălan, Nicolae*

Nationality : Roumanian. *Title :* The Lord Archbishop of Sibiu, Metropolitan of Transylvania.

Born 1881 at Blejeni, Nasaud.

Position : Archbishop of Sibiu and Metropolitan of Transylvania. Appointed : 1920.

Party : None. His political attitude is independent but he was formerly pro-German and pro-Iron Guard.

Carrer : Obtained degree of master of theological studies and doctor of divinity at the University of Cernauti in 1907 and from then until 1920 was professor of dogmatics at the Theological Academy of Sibiu. He has produced two original works.

Languages : Roumanian.

Remarks : Under Carol and with the Iron Guard, he secured his nominees in the Ministry of Cults. These men have noy joined the Ploughmen's Front and are Groza's councillors. He is a leading member of the Church, favourable to the West, and also a personal friend of Dr. Groza who is a member of the Sibiu Diocesan Assembly. In some circles he is feared for his influence on Groza. The Communists, through the Ploughmen's Front, prepared a dossier intended to force him to resign and although he resisted his position is being undermined by the Government creating a new Archbishopric of Timişoara and Metropolitan of the Banat.

10. *Bejan, Petre*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1896, at Ploieşti.

Position : Member of Executive Committee of Dissident National Liberal Party. Appointed : Before war.

Party : Dissident (Tatarescu) National Liberal, from 1938. Executive Committee member. From 1928—38 had been member of National Liberal Party.

Career : 1916—18, Roumanian army, fighting against Germany ; 1920, graduated from Bucharest National School of Bridges and Roads (now Bucharest Polytechnic Institute) with degree as petroleum engineer ; 1920—22, became works chief of Columbia Oil Company ; 1922—30 became director of Belgian company "Foraj Le Moine" of Ploeşti, managing main oil wells ; 1930, began to be appointed as board chairman and manager of several companies, such as Creditul Carbonifer, Lignitul and Schtul Goleşti ; December 1934, became a Deputy to Parliament and very active ; March 1935—March 1937, Under-Secretary in Presidency (Office of President) of Council of Ministers ; 6th March, 1945, Minister of Industry and Commerce until December 1946 when the Ministry was incorporated into the Ministry of Economy ; 28th April, 1946,

voted for Tătărescu Party motion to join single Government electoral list : November 1946, elected to Parliament as No. 2 on Democratic Parties *bloc* list for Bucharest and became head of the Dissident Liberal Party Parliamentary Group ; 30th November, 1946, dropped from the Government when it was reshuffled ; early in 1947 he visited Switzerland and France ; supposed to have interest in *Tabacaria Romaneasca*.

Languages : At least Roumanian and French.

Family Details : Orthodox religion. Has two sons. His father came from Bistrița-Năsăud District in Transylvania and his mother from Prahova District, Wallachia. They were both school teachers, his father in a high school and his mother as elementary school director at Ploești. Petre Bejan married daughter of Belgian named Duque who owned oil company "Foraj Le Moine". It is reliably reported that his marriage was for material interest and that upon his divorce ten years later he had so arranged matters that he retained for himself the Roumanian interests of the Duque family.

Remarks : M. Bejan is notorious as an unscrupulously selfish man, who has not hesitated at means to secure ends. He is of lower middle height, of brunette complexion, presentable appearance, and is a gay dog among artistes and dancers.

He has been a close follower of Gheorghe Tătărescu for years and in his past official post as Under-Secretary of Armaments also started his association with the industrialist, N. Malaxa.

11. *Belea, Miron*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1903 at Lesnic, Hunedoara District, Transylvania.

Position : Secretary-general of Plowmen's Front. Appointed : After 23rd August, 1944.

Party : Plowmen's Front member since its organisation.

Career : Peasant background with primary school (four years) diploma ; joined Plowmen's Front upon organisation by Dr. Groza ; once named party parliamentary candidate, but renounced stand under arrangement with National Peasants backing Ghiță Pop ; important business activities with Dr. Groza and Guia Petru Mota, reputed the richest man in Deva ; with latter owns Goldsmith liquor plant at Arad, despite having been acquired from former Jewish owners under old Roumanisation laws ; operates as intermediary on financial matters for Transylvanian Germans ; has interest in Sovrompetrol, the joint Russian-Roumanian oil company ; member of Union of Cattle Exporters.

Languages : Roumanian, Hungarian and German.

Family Details : Married. One son is a teacher and another is a student.

Remarks : Reports upon the man conflict as to his abilities. He is self-educated and has been sponsored by Groza over a period of years, until the latter considers he is a competent party manager and speaker. Belea reportedly believes Roumania's peasants can only improve their lot through closest association with the Communist Party.

12. *Bentoiu, Aurelian*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 29th June, 1892, at Făcăeni, Ialomița District.
Position : Leading member of the National Liberal Party and prominent lawyer.
Party : Dissident National Liberal Party ; formerly member of National Liberal Party.
Career : 1913, graduated from Lazăr Lyceum, Bucharest ; during World War I in Roumanian army ; 1919, law degree from Bucharest University and began local practice, became and remains one of leading Bucharest lawyers ; was parliamentary reporter in Skoda affair, which resulted in Malaxa getting grant to build Tohanul armament plant ; September 1935—August 1936, Under-Secretary of Justice ; August 1936—February 1937, Under-Secretary of Interior ; February 1937 to end of 1939 Under-Secretary of Justice in Tătărescu Cabinet ; lived quietly during war ; chief of Tătărescu organisation in Bucharest ; opposed Tătărescu position during constitutional crisis of August 1945 ; 28th April, 1949, voted against party participation in common Government electoral list and resigned from party ; member of board of directors of "Columbia Gramophones", "Phoenix Oil" and "Victoria", a construction company.
Languages : At least Roumanian and French.
Family Details : Twice married.
Remarks : An opportunistic follower of Gheorghe Tătărescu, he nevertheless has on occasion shown a certain independence. He wrote a strongly critical letter to Tătărescu of his tactics at the time of the constitutional crisis in August 1945, which later was agreed by both to be forgotten. However, he strongly opposed entering a common electoral list with the Democratic Parties *bloc* and broke with *Tătărescu* on this, feeling that it meant the end of the Dissident Liberal Party. In the Autumn of 1946 he rejoined Bratianu's National Liberal Party and in November 1946 was leading defence counsel in the Government trial of alleged terrorist organisations.

13. *Berkovitz, Azra*

Nationality : Roumanian. *Title :* Editor.
Born 1887 at Bârlad.
Position : Chief editor of National Liberal Party organ *Liberalul*. Appointed : 1946.
Party : National Liberal Party.
Career : Barlad High School. Took his doctorate of letters and philosophy at Heidelberg and then studied for five years in Paris at the Sorbonne and Collège de France. Became docteur des lettres from the Sorbonne. While in Paris, collaborated with *Petit Parisien* and other French newspapers and worked at the Institut de Sociologie under René Worms. In 1914 he returned to Roumania and became editor of Take Ionescu's newspaper *La Roumanie*, which advocated Roumania's entry into the war alongside the Allies. After the retreat from Bucharest when Take Ionescu joined the newly formed Liberal Government, it was de-

cided to allow only one newspaper in French and that was the National Liberal *Indépendance Roumaine*. He then joined the staff of this newspaper in 1917 and until 1937 was editor or chief editor respectively. In 1937, under the Goga Government, the newspaper was compelled to take a pro-German line and M. Berkovitz resigned. After 23rd August, 1944, the newspaper was issued again with M. Berkovitz as chief editor. It ceased to exist in summer 1945 when the Government, inspired by M. Tătărescu, sequestered the Liberal Party fortune, of which this newspaper was a part. When *Liberalul* was created in February 1946, M. Berkovitz was appointed chief editor by the editorial board. M. Berkovitz was Bucharest correspondent for *Le Temps* between 1925—30 and in 1940, on the British Legation's departure from Roumania, he became correspondent for *The Times*, filing his news through Istanbul. During the war he spent a year in the Târgu Jiu concentration camp where he was sent at the German Legation's request.

Languages : French and German.

Family Details : M. Berkovitz is married and has one daughter married to an architect. He is a distinguished journalist — one of the best in Roumania — wears glasses and has a scholarly appearance.

Remarks : M. Berkovitz has not taken an active part in politics since 1914. He was elected Senator twice under the Liberal Governments of 1927 and 1931 for the Timișoara constituency. He was on the Liberal Party list for Bucharest at the November 1946 elections.

14. *Bocu, Sever*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 19th November, 1874, at Sistarovet, Banat.

Position : Leader of National Peasant Party in the Banat and member of permanent delegation of party.

Party : National Peasant Party.

Career : Studied at Commercial Academy at Vienna and at School of Advanced Studies, Paris ; in Arad editor of *Tribuna* from before World War I ; went with Ghita Popp to Russia editing paper for Roumanian troops and helping organise Roumanian war prisoners in Russia who had been captured fighting for Austro-Hungarian Empire ; wrote several books on experiences ; 1919, attended Paris Peace Conference agitating for union of Banat with Roumania ; Parliamentary Deputy in all Parliaments since 1919 ; head of party organisation in Timis Torontal District ; 1928 (16th November — 1930 (7th June), Minister of the Banat in the Maniu Government ; 1930—31, Under-Secretary of Education and Cults or Governor of Banat ; head of National Peasant organisations of Banat ; published paper *Vestul* in Timișoara ; consulted upon party problems before and during war years in view of prominent position ; business interests in the Banat.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and French.

Family Details : His father was a teacher. Married. Daughter married to A. C. Georgescu, managing director of Romano-Americana Oil Company.

Remarks : Although now getting old, he has been an honourable, an active and useful member of the National Peasant Party. At present

Aurel Leucutia is his active Deputy for Banat politics and has gradually been taking over some of his activities and influence.

15. *Bodnaraș, Emil (Bodnariuc or Bodnarenko)*

Nationality : Roumanian and Soviet. *Title :* Professional Communist. Born 1902 or 1906 at Iaslovăț, Bucovina.

Position : Under-Secretary of State of the Presidency of the Council of Ministers. Appointed : December 1946.

Party : Member of Central Committee of Roumanian Communist Party and of the Comintern, Moscow, and chief of Communist Party Intelligence Service.

Career : Lack of money forced him to abandon his studies at Iasi University. On graduating from high school in Bucovina. Bodnăraș was admitted to Artillery Officers' Academy at Timișoara in 1925 ; appointed second lieutenant in 1927 upon completing academy course ; attended advanced Artillery Officers' School from 1928—30 ; graduated among first of his class ; assigned to 12th Artillery Regiment, Bucovina ; 1932, having become a Communist, he deserted the Roumanian army and entered the Soviet Union taking certain secret fighting documents of the division of his regiment and seeking to cover his act by arranging evidence that he had drowned in the Nistru River on the frontier ; the action was uncovered and he was sentenced *in absentia* to five years in prison by a court-martial ; in winter of 1933 he re-entered Roumania, was recognised coming from Bucovina to Bucharest, and arrested, again tried by court-martial, and given maximum desertion imprisonment of five years ; 1936 he escaped and is believed to have returned to Soviet Union where he became a Soviet national ; he may have returned to Roumania at intervals before 1933 ; while in Russia he attended special N.K.V.D. schools in Moscow, especially during the war, to learn organisational operations to be executed following Soviet military occupation of Roumania ; April 1944, he came to Bucharest as a member of the Roumanian Communist organisation and established close connexions with Patrașcanu, then the local leader, and with General Damaceanu, Chief of Staff of the Bucharest military command ; at this time he went under the name of "Engineer Ceausu". He did organise an armed group of men to assist in the *coup d'État,* but aside from keeping Marshal Antonescu under custody in his home, provided no combat help following the *coup d'État,* nor any sabotage against the Germans. He was put in charge of this Patriotic Defence organisation, which later, with Russian support, became a political and terror organisation claiming large credit for *coup d'État* success, and now is used as the strong arm of the Communist Party.

The King reportedly refused to appoint him Under-Secretary of State in the Premier's Office the 6th March, 1944 [1], because he was under conviction of having deserted from the Roumanian army. This legal objection was formally removed on 10th February, 1946, when he was promoted from the rank of captain in the reserve to a reserve major ; November 1946, headed the Democratic Parties *bloc* electoral list for Câmpulung, Bucovina.

Languages : Roumanian, presumably Russian and perhaps German.
Family Details : Father is of reported Ukrainian origin and his mother of ethnic German origin. She is reported to have fled to Germany and to be there at present ; family name was changed from Bodnariuc to Bodnaraș in 1918, when Bucovina was annexed to Roumania and his Austrian citizen parents became Roumanian nationals. He is married and has a child.

Remarks : Bodnaraș, who is sometimes called "The Communist Himmler", through his organisation of the Communist terrorists in Roumania and through his Moscow connexions, receives direct instructions for the Communist Party and has become its most important support aside from the Red Army. His strong arm guards are of prime importance in maintaining the régime if the Russians ever leave the country, and his lieutenant in charge is one Constantin Doncea, who escaped into Russia after being imprisoned as a result of the Grivița strike trials. Reportedly he has a counsellor for the Comintern in his Patriotic Defence organisation called Alexandru Sreiner. He is considered the direct spokesman of General Susaikov and the Soviet N.K.V.D., and some circles now claim his authority is greater than Ana Pauker's, heretofore considered the leading Roumanian Communist. It is considered he represents a certain anti-Jewish feeling in Roumanian Communist circles. As Under-Secretary to the Presidency of the Council he directly supervises Dr. Groza, the Prime Minister, making suggestions to him in accordance with instructions received from Moscow, and his publicly expressed views are considered to be the voice of Moscow. He accompanies the Prime Minister on official visits abroad.

In appearance Bodnaraș is short, stocky, and strong faced, and has short curly hair that he wears in a pompadour. Those knowing him consider the man intelligent and as showing a lack of personal vindictiveness in not personally settling accounts with the Roumanian army officer prison director who treated him quite badly when he was imprisoned.

16. *Brabeţianu, Victor*

Nationality : Roumanian. *Title :* Diplomat.
Born 30th November, 1897, at Caracal, Romanati district.
Position : Roumanian Minister to Copenhagen. Appointed : April 1947.
Party : Dissident National Liberal.
Career : Reserve lieutenant in heavy artillery and took part in campaign 1916—18.

Attaché of legation 15th September, 1920 ; secretary of legation class III 16th September, 1921 ; transferred to the legation at Athens 1st September, 1924 ; secretary of legation class II 1st January, 1927 ; secretary of legation class I 10th November, 1928 ; called to the Ministry of Central Administration 1st July, 1930 ; counsellor of legation 15th April, 1934 ; transferred to the legation at Berlin 1st June, 1937 ; counsellor of embassy 1st March, 1939 ; minister plenipotentiary clase II 1st May, 1940 ; minister plenipotentiary to Stockholm 1st March, 1941 ; recalled to the Central Administration in August 1943, where he headed the Administrative and Judicial Direction ; period of

lull following *coup d'État* of August 1944 ; collaborated with M. Tătărescu and rewarded by post of secretary-general in Foreign Office 20th July, 1946 ; November 1946, faithfully lectured all Foreign Office employees on obligation to vote for the Government. Appointed as minister to Copenhagen, but up to 1st July had not obtained exit permit to enable him to take up his post.

Languages : Roumanian, French, German and English.

Family Details : Married. Related through wife to M. Tătărescu.

Remarks : Tall, swarthy man of somewhat imposing appearance. Affable, yet with attitude of reserve. In diplomatic career has been guided by M. Tătărescu. Not a man of apparent personal convictions.

17. *Brătfaleanu, Victor*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1885 at Ocnița, county Mureș.

Position : president of the Printers' Union, member of the Executive Committee of the Social Democrats and of the Executive Committee of the General Confederation of Labour, vice-president of the Board of the Organisation of Social Insurance.

Party : Social Democrat since youth. Now a member of Rădăceanu-Voitec faction.

Career : He went to elementary school and lower high school at Bistrița. Then he was apprenticed to a printer at Blaj. In 1907 he joined the trade union and the Social Democratic Party. In 1909 he was elected in the Syndicate Committee. At Brașov he presided over a congress of Roumanian Socialists of Hungary and was sent to prison for Socialist activity. In 1914 he was conscripted into the army ; after the war he was secretary-general of the Syndicates of Transylvania and Banat until the general strike of 1920 ; he was sentenced to death but the sentence was commuted. In 1932 he worked as a printer for *Adevărul* in Bucharest and was president of the Buttenberg Syndicate ; during period of illegal activity of the party he was very active ; in 1944 he was arrested after 23rd August 1944, he was the party's delegate to the "Unique Syndicates" and was elected president ; January 1945, superseded by Gheorghe Apostol as General Confederation of Labour president of Printers' Union ; 1946, vice-president of Social Insurance Board ; March 1946, in Socialist schism sided with Rădăceanu-Voitec faction ; November 1946, headed the Democratic Parties *bloc* election list for Brașov district.

Languages : Roumanian, Hungarian and German.

Family Details : Of a family of Transylvanian peasants and priests.

Remarks : Of secondary stature in the party. Supposedly one of the faithful supporters of Titel Petrescu, he was elected to his position in the General Confederation of Labour. Price for his adherence to Rădăceanu group reportedly was a house in the Vatra Luminoasă quarter of Bucharest.

18. *Brătianu, Constantin I. C. (Bebe).*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician-business man.

Born in 1887 in Bucharest.

Position : Secretary-general of National Liberal Party. Appointed : 1934.

Party : National Liberal Party Executive Committee member.

Career : Doctor of Law, University of Paris ; secretary to Ion Brătianu, who headed Roumanian delegation at Paris Peace Conference, 1919 ; Parliamentary Deputy since 1922 ; Under-Secretary of State rank in Premier's office, 23rd August, 1927 — 16th November, 1928 ; secretary-general of National Liberal Party, 1934 ; collaborated with Dinu Brătianu in political phase preceding *coup d'État* of 23rd August, 1944, in Second Sănătescu (4th November, 1944—6th December, 1944), and Rădescu (6th December, 1944—6th March, 1945) Cabinets, was Minister of War Production ; active in keeping the party organisation intact in view of pressure by the Dissident (Tătărescu) Liberals and of hostility of Groza Government.

Languages : Roumanian, French and possibly German.

Family Details : Unmarried. His father, Dumitru Brătianu, was brother and strong political opponent of old Ion Brătianu, famous politician who dominated country at end of the 19th century. Dinu Brătianu, present Liberal leader, is son of oil Ion Brătianu, so he and Bebe are first cousins.

Remarks : A tall, broad-shouldered man of imposing aspect and grey, balding head. Cultivates a reserve, but can be a very animated conversationalist. Is not considered a strong man, is not well known by the party rank and file or even well liked by some, but in view of the present political eclipse of Gheorghe Brătianu is heir apparent to assume party leadership. As a leading member of the Brătianu family has important financial and business connexions, such as the Banca Românească. Advocates a cautious party policy in view of its vulnerability to economic pressure upon business interests of leading party members.

19. *Brătianu, Constantin I. C. (Dinu).*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 11th February, 1866, at Florica, Muscel district, Muntenia.

Position : President of National Liberal Party. Appointed : 1934.

Party : Lifelong member of National Liberal Party.

Career : Finished high school in Roumania and studied engineering in Paris ; Parliamentary Deputy for first time in 1895 ; was Brătianu family member assigned to business interests throughout most of his active life, spending it as managing director of Banca Românească and other firms ; such as Letea, paper production plant ; now board chairman of Banca Românească ; Minister of Finance from 14th November, 1933, to 5th January, 1934 ; resigning after Premier Duca assassinated ; assumed leadership of National Liberal Party ; refrained from joining Carol's "Renaissance Front" ; 1938, refused to permit Tătărescu to dominate party and held it intact when Dissident wing organised ; collaborated with Iuliu Maniu in opposition to Antonescu régime, writing protesting memorial on Antonescu's policies and continuance of war ; assisted Maniu in organising political phase of *coup d'État* of 23rd August, 1944 ; August 1944, Minister without Portfolio in Sănătescu Government

of National Unity ; March 1945, refused to participate in Groza Government since felt party given inadequate representation and régime not democratic ; August 1945, advised King to request resignation of Groza, since Government unable to conclude peace treaty or secure recognition from Three Allies ; January 1946, agreed that party representative Romniceanu be appointed Cabinet Minister without Portfolio. During 1946 he protested with Maniu against the Government's refusal to execute the Moscow Agreement, and after the elections, which they considered to be fraudulent, agreed with Maniu not to allow their Deputies to take their seats in Parliament. Chairman of the Roumanian Red Cross.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Second second of late Ion C. Brătianu, and brother of late Ion C. Brătianu and late Vintilă Brătianu. Titular head of famous Brătianu family and its Roumanian economic interests. Wife is sister of Dr. Costinescu.

Remarks : As leader of the famous Brătianu family he was virtually hereditary appointee as president of the National Liberals. His slight figure is distinguished by a white Van Dyke beard, and he may be considered remarkably alert and clear thinking, which apparently has been unaffected by his years. In several instances personally known M. Brătianu, despite pressure and threats against his life, has maintained an admirably courageous attitude.

In political and economic philosophy M. Brătianu is a complete believer in the continuance, if possible, of conservative principles. In the period of political upheaval he has associated his party closely with the National Peasants of Iuliu Maniu on all fundamental questions of democratic freedoms and the country's independence as the best political tactic to assure the continued survival of the party and the retention of economic and financial interests which it represents. While maintaining his principles, he is a more flexible and realistic politician than M. Maniu.

20. *Brătianu, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 30th January, 1898, at Ruginoasa, Baia.

Position : Executive Committee member of the National Liberal Party.

Party : National Liberal Party. Tried to form a new party in 1930 which failed and has been since absorbed by the National Liberal Party.

Career : Finished high school at Iași, 1916 ; Master of Law from the University of Iași, 1919 ; Master of Arts, 1921, University of Paris ; Dr. of Philosophy, 1923, at Cernăuți ; Dr. of Arts in 1929 at Paris ; Professor, 1st July, 1924 ; correspondent member of Roumanian Academy in 1928 ; member of Societa Ligure di Storia Patria in 1925, of the Kondakov Institute, Prague, in 1935 ; in 1930 he split the Liberal Party due to reasons of dynasty, quarrelling with Dinu Brătianu, thus creating a disident Liberal „Georgist" Party with King Carol's support and opposed policy of rapprochement with Russia ; Parliamentary Deputy in 1927, 1928, 1931, 1932 and 1933 ; merged dissident group within party ; original member of Roumanian-German Association ; favoured Roumanian participation in war beside Germany to regain Bessarabia ; November 1941, for duty in Roumanian army in

Bessarabia given Iron Cross, First Class, by Germans ; honorary doctor, Berlin University ; 1942—December 1943, dean of faculty of letters at Bucharest University until the *coup d'État*, after which date he retained his Chair of History ; intermediary between Marshal Antonescu and Dinu Brătianu and Iuliu Maniu in delivering protesting memorials by latter two on continuance of war ; was unknowing medium used by King to get Marshal Antonescu to palace and under arrest which started *coup d'État* of 23rd August, 1944 ; board member of "Banca Românească".

Works : "Les Fouilles de Curtea de Argesh", Paris, 1921 ; "Vicina I", Bucharest, 1923 ; "Les Bijoux de Curtea de Argesh", 1924 ; "Present Conception of Universal History", 1924 ; "L'Expédition de Louis I de Hongrie", Văleni de Munte, 1925 ; "Lak", Iași, 1925 ; "New Theory...", 1926 ; "Actes de Notaires Génois", Bucharest, 1927 ; "Crisis of the Idea of Progress", Iași, 1928 : "Le Problème des Frontières Russo-Roumaines", Bucharest, 1928 ; "Recherches sur le Commerce Génois", Paris, 1929 ; "Les Observations de M. de Peysonnel", Văleni de Munte, 1930 ; "Intolerance and Transaction", Bucharest, 1932 ; "The Foreign Policy of Cuza Vodă", 1932 ; "Problem of the New Elite", 1933 ; "Declaration...", 1934 ; "La Distribution de l'Or...", 1934 ; "Napoléon III et les Nationalités", Paris—Bucharest, 1934 ; "Une Expérience d'Economie Dirigée", Bruxelles, 1934 ; "Les Vénitiens dans la Mer Noire", Istanbul, 1934 ; "Le Commerce Génois sur le Danube", Bucharest, 1922 ; "Pages torn from the Map of War", undated [2].

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Mother was Princess Moruzi, but immediately after her marriage to Ionel Brătianu, late leader of Liberal Party, he divorced her before his legal son, Gheorghe, was born. Gheorghe was educated by mother and did not see Ionel Brătianu for twenty years. Is legal nephew of Dinu Brătianu, present Liberal leader. He is married to Princess Soutzo of Iași, who influences him and who is considered eccentric. She was pro-German and pro-Legionaire.

Remarks : Inactive professor of mediæval history at University of Bucharest. He is a man of considerable scholastic attainments and has written many books, including a justification of Roumanian retention of Bessarabia. Considered a Germanophile even before rise of nazism, and played with Nazis when they dominated Roumania. Despite urging did cautiously refuse position in Antonescu Government, but served with army in Russia, although position apparently was of liaison character between Roumanians and Germans. General Racoviță used to receive orders from subject although he had a minor position in the General Staff. He wore publicly his Iron Cross for a short time in Bucharest, but his enthusiasm for war cooled shortly after Axis difficulties in Russia became manifest and Roumanian army went beyond Bessarabia. Extremely useful to political opposition as middle man in dealing with Marshal Antonescu and assisted in certain political developments *of coup d'État* of August 1944. Throughout his life he has expressed anti-Russian sentiments and now is living quietly, although exerting some influence in inner group councils of his party. But for his publicised views on Bessarabia would be the logical successor to Dinu Brătianu, since he is better known and liked in the party than Bebe Brătianu.

21. *Burcă, Ion*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1st January, 1895, at Râmnicul Sărat.
Position : Under-secretary of Interior. Appointed : 6th March, 1945.
Party : Dissident Social Democrat — member of Executive and Political Committees.

Career : Not much formal education ; learned trade of blacksmith and then locksmith ; now has locksmith and ironcraft works at Strada Marconi Tei, 56, Bucharest ; joined Social Democratic Party at early age and was an active, though minor figure ; 1920 assisted in general strike in Bucharest and was sentenced to a period of hard labour in the salt mines. Arrested under Antonescu régime and imprisoned ; following *coup d'État* of 23rd August, 1944, devoted energies to leadership of organisation of party in Bucharest as follower of Titel Petrescu ; during 1945 organised Socialist majorities in Gas and Electric Works, Street Car Company, Post, Telephone and Telegraph Administration and Municipal Authority ; March 1945, chosen by Petrescu as Socialist representative in Ministry of Interior ; August 1945 prepared to resign from Groza Government to provoke its downfall if Executive Committee had so voted ; December 1945, united with Rădăceanu—Voitec faction in unsuccessfully urging upon party conference a common electoral ticket with Communists ; February 1946, worked with success in party congress for Rădăceanu—Voitec project. November 1946, elected to Parliament at head of the Democatic Parties *bloc* list for Brăila District.

Languages : Roumanian.

Family Details : Roumanian Orthodox religion. Married to Maria Burcă, born in Bucharest 27th July, 1890.

Remarks : Burcă is a physically big balding man of native intelligence, aggressiveness and energy. He is well founded in Marxist doctrine, but has had no formal education. In political conversations he makes a favourable impression, being direct and having natural leadership ability, an important qualification for his leadership of the Bucharest local organisation.

Originally a Petrescu follower, he changed to the Rădăceanu—Voitec line. His critics say that this was the only way he could remain in office and that his reasons were specious. He defends his course as the only way to keep the Socialist Party intact for the future, while others say he was short-sighted. Russian and Communist pressure are believed to have induced him to take his course, Meanwhile, he is said to be working for an eventual reunion of the two Socialist factions and Petrescu, stating Burcă knew nothing of the Ionescu letter plan, is not adverse to collaborating with him at future time. He is said to have strongly supported a movement within the Dissident Social Democratic Party opposed to subservience to the Communist Party.

22. *Cambrea, Nicolae*

Nationality : Roumanian. *Title :* Major-general.
Born 5th April, 1899, in a village of the Gorj District.
Position : First Deputy Chief of the General Staff.

Party : Supports present régime.

Career : Soldier. Cadet 9th August, 1917 ; second lieutenant (reserve) 1st June, 1918 ; second lieutenant (regular army) 27th July, 1920 ; lieutenant 1st April, 1923 ; captain 1st October, 1929 ; major 31st October, 1937 ; lieutenant-colonel 18th July, 1942 ; colonel (date unknown) ; brigadier-general 1944 ; major-general 23rd August, 1946. Is a graduate of the Superior War Academy.

During the war he had a lieutenant-colonel's command on the Eastern Front. He is known to have been opposed to the plans and orders of Marshal Antonescu, and finally surrendered himself to the Russians at the mouth of the Don.

While a prisoner, he was entrusted by the Russians with the organisation of Roumanians into first a regiment and later a division named after Tudor Vladimirescu, a Roumanian hero of the early nineteenth century, born in Cambrea's district. He fought with this division against the Axis in the Tatra Mountains and was wounded. During this period he was promoted colonel and later brigadier-general by the Russians.

The Tudor Vladimirescu Division was intended to capture and occupy Bucharest ; Cambrea was to be assisted by Ana Pauker. The armistice of 23rd August, 1944, changed these plans and Cambrea, with his division, was sent to fight against the Germans as a unit of the Second Ukrainian Front. The division suffered very heavy losses in the fighting around Debretin, Hungary.

Cambrea was appointed a Deputy Chief of the General Staff in 1946. Among his decorations are : Russian Red Banner, Czechoslovak War Cross, class I, and Order of Mihai the Bráve, class III.

Family Details : His father was a police employee. His wife is of Jewish origin. For this reason at first he could not become a General Staff officer. (Prior to and during the war any officer who was married to a Jewess could not become a staff officer.)

Remarks : Among all the Leftist officers in Roumania, Cambrea is one of the most reserved in his attitude. It is generally believed that his present attitude conceals patriotic sentiments. He does not seek to destroy his political opponents, civilians or officers, and to date he has not tried to introduce into the General Staff elements devoted solely to him. He has a correct attitude in his relations with the Russians. At present he is preparing to publish some translated regulations of the Russian army for introduction and future use in the Roumanian army. He occasionally publishes various translations of Russian articles in the Roumanian military newspapers and magazines. Before World War II, he, in order to increase his income, resorted to preparing (for money) various officers who had to pass their exams in order to be promoted to higher ranks, as well as those who wanted to enter the Senior Staff College. Is said to be earmarked for post of Chief of the General Staff should the Communist Party obtain undiluted control of the Government.

23. *Chisinevski (Roitman), Iosef*

Nationality : Roumanian. *Title :* Professional Communist.

Born 1905 in Bessarabia.

Position : Member of Central Committee of Roumanian Communist Party. Appointed : 1940.

Party : Roumanian Communist Party since his youth.

Career : Little formal schooling, but acquired education through intensive self study ; 1923, joined Communist Youth ; 1925, came to Bucharest and was Communist Youth organiser among workers ; 1932, member of Bucharest Committee of Party and helped organise Grivita strike and eventually headed Bucharest Committee ; member of illegal General Trade Union Council ; 1940, co-opted member of Communist Central Committee ; 1930, first arrested, and in all, arrested fifteen times and sentenced five times (during Tătărescu régime was arrested and badly tortured) ; released from prison following *coup d'État* August 1944 ; since 1938 has headed party division of propaganda ; October 1945, formally elected member of Party Central Committee ; November 1946, named to Parliament on Democratic Parties *Bloc* list for Bucharest ; chief of Press Department of Communist Central Committee.

Languages : Roumanian, Hungarian, Russian and perhaps others.

Family Details : Of Hebrew extraction. Wife, Liuba Chisinevski, is Russian from Bessarabia, has an infant child.

Remarks : He has been a political organiser and is well versed in all Marxist writings, which he propagates in his chief rôle of "political educator" in the party. In appearance he is not prepossessing, being hunchbacked. He lives in Ana Pauker's house, where as a fanatical Communist, he acts as her political counsellor. It is reported he is Soviet policeman on Central Committee of Roumanian Communist Party, and regularly disappears for a week at a time in order to make his reports concerning members and policies directly to higher authorities in Moscow.

24. *Christu, Ion*

Nationality : Roumanian. *Title :* Diplomat and Economist.

Born 1895 at Craiova.

Position : Economic authority in Foreign Office.

Party : Independent, has strong Socialist convictions.

Career : Doctor in Law (Economic Sciences) of Paris, where he was contemporary of Mihail Ghelmegeanu and Savel Rădulescu ; entered the Ministry for Foreign Affairs, Economic Office, in 1928, appointed its director in 1931 and Plenipotentiary Minister in 1934 ; Roumania's delegate at Geneva, Reparations Conference and World Economic Conference (London 1933) ; Economic counsellor of the Little *Entente* and Balkan *Entente* as close collaborator with Foreign Minister Titulescu ; chairman of many delegations for economic transactions ; Minister for Foreign Trade, February—June 1940 ; Minister at Sofia, May 1943—July 1944 ; member of delegation of Moscow for signature of armistice, 12th September, 1944 ; President of the Roumanian Commission for the Execution of the Armistice, September—October 1944 ; appointed technical head of economic section of Roumanian peace treaty delegation, July 1946.

Languages : Roumanian, French, and some English.

Family Details : Married.

Remarks : M. Christu has a very likeable personality once his reserve is penetrated. He is a short, stocky alert man with direct eyes, and physically suffers from severe migraine headaches and an occasional

troublesome back ailment. He is extremely well informed upon all Roumanian and world economic matters. He is on friendly terms with Russian officials who, although originally requesting his removal as head of the Roumanian Armistice Commission, did it for other than personal reasons. He believes that in order to maintain Roumania's political independence it is necessary to concede all economic concessions to the Soviet Union demanded through negotiation, since Roumania can expect no material assistance from the West. He has openly told Roumanian Communists that he things their policies are stupid and will co-operate with them when they will act as Roumanians.

25. *Ciuntu, Edmond*

Nationality : Roumanian. *Title :* Diplomat.
Born 21nd September, 1894, at Bâra, Roman district, Roumania.
Position : Diplomatic career, rank of Minister. Appointed : 1934.
Party : Independent.
Career : Law degree, Bucharest 1915 and Paris 1920 ; officer in 12th artillery regiment during World War I ; 1920, Legation attaché ; 1921—23, Third Secretary at Warsaw ; 1923—25 Press Section of Foreign Office ; 1925—28, Chief in Secretariat-General of League of Nations at Geneva ; 1928—33, First Secretary and Counsellor of Roumanian Legation to League of Nations where served as Secretary-General of Roumanian delegations to League meetings, was member of various commissions and varied conferences ; prominent associate at Geneva of late Foreign Minister Titulescu and advocate of close relations with Soviet Union ; February—October 1934, Roumanian Minister at Angora ; December 1934—February 1938, first Roumanian Minister to Soviet Union ; came to know Soviet diplomats very well and on good terms with Litvinov, whom he last visited in 1944, and also Vishinski ; 15th February, 1938, shelved by King Carol for his attachment to Titulescu's policies ; 31st August, 1939, returned to Roumania and mobilised until November as reserve officer ; 21st January, 1941, left Roumania because of threats from Iron Guard, his anti-German feelings, and conviction that United States would enter war, wished to go to America and work with pro-ally groups in Roumanian population ; 1941, seeking visa, travelled to Istanbul, Tehran, India and Hong Kong, where caught by war ; went to Shanghai and Tokyo July 1943, where he remained as private person despite Antonescu's offer to name him Minister to Japan, until December 1944, when he returned to Roumania after getting Soviet visa ; worked in Foreign Office on armistice matters and Russian relations, becoming, progressively disillusioned at what he considered short-sighted Soviet tactics and those of Groza régime ; refused second place to Health Minister Bagdasar, if latter's nomination as Roumanian Minister to Washington accepted, saying he did not mind technical demotion, but could not serve under a man he did not respect.
Languages : Roumanian, French, excellent English and others.
Family Details : Unmarried.
Remarks : Ciuntu is tall, cadaverous in appearance and is socially most pleasant. He is considered one of Roumania's leading career ministers and is on good terms with some Russian diplomats, but the re-

luctance of the Groza régime to name him minister abroad shows their distrust that he does not prefer the present Roumanian brand of democracy. He was a member of the Roumanian peace delegation to Paris, where he remained, and is now said to be at Washington in a private capacity.

26. *Constantinescu, Miron*

Nationality : Roumanian. *Title :* Communist politician.
Born 1917 in Buzău. One report states Bucharest.
Position : Chief editor of *Scânteia.* Appointed : 1st January, 1946.
Party : Member of Communist Party Executive and Political Committees ; member of party since 1936.
Career : High school in Arad ; 1934, came to Bucharest and attended university ; 1935, joined Communist Youth ; 1936, Communist Party member ; a leader of Students' Democratic Front ; 1938, graduated with honours from Bucharest University, getting A. B. degree after majoring in philosophy ; 1939, secretary and an organiser of Communist Youth ; 1940, Ph. D. thesis, "Social Units in the Marxist Ideology" ; supposedly organised actions against Antonescu régime and German army entry in Roumania ; January 1941, arrested and sent to Galatz for trial ; Gh. Maurer was defence lawyer ; June, sentenced to ten years' hard labour ; was in prison until August 1944. He served part of his sentence in the Caransebeş prison, where he met Gheorghiu-Dej whose confidence he won. While in prison he made proof of initiative and outstanding organising abilities. After August 1944 he emerged as chief editor of *Scânteia ;* was appointed secretary of the Bucharest organisation of the Communist Party in March 1945. He continued in that capacity until October 1945, when he was elected on the Central Committee of the Communist Party and on the Party's Political Board ; resumed his position as chief editor of *Scânteia* on 1st January, 1946 ; was general secretary of the Central Electoral Commission of the Democratic Parties *bloc* for national elections ; named Parliamentary Deputy for Covurlui district, heading Democratic Parties *bloc* list, November 1946.
Languages : Roumanian and French.
Family Details : Married. Parents had died when he was young. Father reportedly teacher and mother a high-school teacher. One reliable report states he was illegitimate son of professor. His high-school teacher mother supported him. This embittered his life.
Remarks : Constantinescu is a large man of commanding appearance. He has intelligence and education. He has the full confidence of Ana Pauker and Gheorghiu-Dej and is considered one of the key members of the Roumanian Communist Party. A good orator and clever negotiator.

27. *Constantinescu-Iaşi, Petre*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 25th November, 1892, at Iaşi, Moldavia.
Position : Vice-President of the Chamber of Deputies. Appointed : December 1946.

Party : A vice-president of the National Popular Party, the Government or Communist sponsored party of the so-called "middle class". Formerly a member of the Roumanian Communist Party.

Career : At Iași attended primary and secondary schools, and received doctor of philosophy and masters degree from university there in 1925 ; taught high school at Huși, Bârlad and Iași ; 1926, made professor of history of christian art at Theological School in Chișinău, where he learned Russian and where he remained until 1935. Reappointed professor of history of arts in Faculty of Letters and Philosophy of Bucharest University. 1911—15, member of Socialist students association ; between 1920—26 became successively member of Socialist and Communist parties ; for being member of "Maxim Gorki" (relief for Russia) Society was arrested for short time in 1920, then from 1922—23 excluded from teaching ; 1925—33, central committee member of Workers' and Peasants' Party, which was a Communist Party ; 1934—35, arrested for few months, then in 1935 sentenced to five years' imprisonment for his activities ; spent three years in concentration camps at Miercurea Ciuc and Târgu Jiu ; released for period after contracting chest ailment ; 1941—42 again imprisoned at Daftana and believed to have been released through friendship with Vice-Premier Mihai Antonescu and upon signing declaration repudiating communism and declaring for Antonescu ; mobilised in Roumanian army and fought in Crimeea as an ordinary soldier ; interned in military hospital and demobilised through intervention of General Avramescu ; before *coup d'Etat* of August 1944 was member of so-called underground movement, Uniunea Patriotica (Patriotic Union), fostered by Communists ; because of actions during war not readmitted to Communist Party and serving purgatory period in present National Popular Party, formerly called the Patriotic Union. November 1946, elected at the head of the Democratic Parties *bloc* list for Tutova District. 30th November, 1946, dropped from the Cabinet when it was reshuffled on account of his administrative incompetence.

Languages : Roumanian, Russian and French.

Family Details : Orthodox religion. Married and has grown son.

Remarks : He is considered to be a mediocre man and the simple instrument of the Soviet and Communist authorities in administering his office. In public statements he is often diffuse and prone to half-truths .In public he is always smiling, trying to be agreeable, and appearing where he can be photographed.

28. *Costinescu, Ion E.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1871 at Bucharest.

Position : Executive and Policy Committee member of National Liberal Party. President of the Roumanian Red Cross. Appointed : Many years ago.

Party : National Liberal Party — lifelong member.

Career : Educated at Bucharest and Paris Universities ; doctor in medicine from Paris ; 1922—28 mayor of Bucharest ; president of the Roumanian Red Cross for many years ; State Minister in several Governments of Ionel Brătianu and Tătărescu ; Minister of Labour, Health

and Social Welfare 1934 (26th February—2nd October); Minister of Health 1934 (2nd October) — 1935 (23rd September); Minister of Industry and Commerce 1935 (23rd September) — 1936 (August); 1937, (28th December); Minister of Labour, Health and Social Welfare 1938 (10th February—30th March); had a correct and reserved attitude during the Antonescu régime; May 1946, resigned from board of Banca Românească; vice-president Nationala Insurance Company and president of Petrolifera Română Company.

Languages: Roumanian and French, at least.

Family Details: Married. His sister is wife of Dinu Brătianu, present Liberal leader.

Remarks: Costinescu's attitude has been to seek a reconciliation with Tătărescu by readmitting him into the National Liberal Party. He associated with him and King Carol politically, and still is personally friendly. However, he does not waver in standing behind Dinu Brătianu's political position toward the present Government. He is a man fond of his leisure, the type that will not initiate action, but whose advice in party councils is generally sound. For recreation he is fond of hunting.

29. *Daicovici, Dr. Constantin*

Nationality: Roumanian. *Title:* Politician-Professor.

Born 1st March, 1898, Cavaran, Severin District.

Position: Under-Secretary of Supplies. Appointed: March 1947.

Party: Roumanian Communist Party.

Career: Doctor of literature; specialist in ancient history; from 1938, professor of classical and national antiquities at University of Cluj; administrator of institute of classical studies at the University; secretary of Transylvanian Section of Historical Monuments Commission; prior to war corresponding member of German Archæological Institute of Berlin; member of Archæology and History Society of the Banat; corresponding member of Roman Numismatic Society of Bucharest; before and during war member of group of young Cluj professors oriented to Left; November 1946, No. 6 on Democratic Parties *bloc* election list at Cluj and originally declared elected by Government but on revision by Government lost seat to National Peasant Emil Hațieganu; December 1946, named to newly created post of Under-Secretary of Labour and Social Insurance; March 1947, appointed Under-Secretary for Supplies in place of M. Mironescu Mira.

Languages: Roumanian, Hungarian, French and German.

30. *Dămăceanu, Dumitru*

Nationality: Roumanian. *Title:* Major-general.

Born 17th September, 1896, in Bucharest.

Position: Under-Secretary of State for the Army in the Ministry of War. Appointed: 6th March, 1944.

Party: Collaborates with Roumanian Communist Party and is one of the "political" generals.

Career: Cadet 1st October, 1915; second lieutenant 1st October, 1916; lieutenant 1st September, 1917; captain 1st April, 1923; major

15th April, 1933 ; lieutenant-colonel 1st July, 1938 ; colonel 18th July, 1943 ; brigadier-general 29th August, 1944 ; major-general 23rd August, 1946.

He is a graduate of the Superior War School at Torino, Italy. From 1st October, 1931, to October 1934, he served in the Intelligence Section of the General Staff. From 1st October, 1934, to 1st October, 1936, he commanded a platoon in the Horse Guards Regiment. From October 1936 until 1st November, 1938, he was military attaché in Rome. He then returned to Roumania and until 20th September, 1940, was tutor and adjutant to King Michael. On 20th September, 1940, he rejoined the General Staff as Chief of the Intelligence Section. On 1st February, 1941, he was appointed to command the 10th Roşiori Regiment (cavalry) and took part in the campaign against Russia, for which he was awarded the highest Roumanian military award, the Order of Mihai Viteazul. On 15th October, 1942, he was made Chief of Staff, Bucharest Military Command, and in this capacity took part in the political "Putsch" of 23rd August, 1944, and became Under-Secretary of State for the Interior. He was one of the four Roumanian signatories of the armistice in Moscow on 12th September, 1944. He was then appointed one of the three Roumanian representatives dealing with Marshal Malinovsky over his execution of the armistice terms. On 4th November, 1944, he was appointed Chief of the Liaison Section with the Allied Control Commission.

During November 1944, Damaceanu was nominated military attaché to Berne, Switzerland, but the Russian Allied Control Commission refused him the exit visa, stating that „although there is nothing against him, it would be preferable that he remain in the country."

During the period before 6th March, 1945 (when the Groza régime assumed control), he joined the group of officers who signed the statement discrediting the Radescu Government. He was dismissed from the army for meddling in politics but, when Groza took office, he was reinstated and appointed Under-Secretary of State for the Army in the Ministry of Defence.

In August 1946, he was appointed Inspector-General of E.C.P. (Education, Culture and Propaganda) for the army, holding this appointment in addition to that of Under-Secretary of State.

Languages : Roumanian, French, Italian and German.

Family Details : In 1934, married Georgeta Damaceanu, who was born in Bucharest on 23rd October, 1912. They have a daughter, Gabriela Ramona, born in Rome, Italy, on 27th May, 1938.

Remarks : Damaceanu's present political attitude is causing much unrest among all officers, the latter claiming that he is an opportunist, a trait he has carefully concealed until now. His very good friend, Cavalry General (Reserve) Rusescu, is allegedly a bad influence on him.

He is tall, grey-haired, unusually large head, and dignified. He has lost a lot of his popularity among the older regular officers as a result of his political attitude.

31. *Dan, Romulus*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1883 at Sibiu, Transylvania.

Position : Administrative Secretary-General of Social Democratic (Petrescu) Party. Appointed : March 1946.

Party : Member of Petrescu faction of Social Democratic Party ; Social Democratic Party member since 1906.

Career : Early schooling in Sibiu ; printer ; moved to Moldavia ; commercial business and as founder of co-operatives ; 1919, sub-mayor of Suceava ; 1920—30, founded and conducted supplies co-operative for Cernăuți workers, having sixteen branches ; 1920—29, municipal counsellor of Cernăuți ; 1928—31, Parliamentary Deputy ; 1934—36, ran Railroad Workers co-operative in Bucharest ; 1936—37, same position with co-operative of printer workers of „Litera" firm : established commercial firm importing photographic equipment, follower of Socialist Party leader Petrescu ; 1945—46, mayor of second sector of Bucharest ; remained with Petrescu following party schism, 10th March, 1946.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Son of peasant family near Sibiu. Married.

Remarks : A serious and honest man, he has proved his loyalty to Socialist leader Petrescu in standing by as a main support during the party schism. He has been charged with important administrative work in the party reorganisation that necessarily has taken place.

32. *Danielopolu (Danielopol), Daniel G.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician

Born, 25th April, 1884, in Bucharest.

Position : Member of National Popular Party.

Party : National Popular Party.

Career : Sf. Sava high school and Bucharest ; University Medical School ; heart specialist ; professor at the Bucharest Faculty of Medicine since 1920 ; took no part in politics until recent years ; Minister of Health in the second Sănătescu and in the Rădescu Governments ; 1933, Senator of Bucharest University ; former president Roumanian Medical Association and member of medical societies, a vice-president of Russian-Roumanian Society.

Languages : Roumanian and French at least.

Family Details : Married. Has a son

Remarks : Until after the armistice he had mingled little in politics, although a National Liberal for many years. He made a good impression as a technician Health Minister. In the Liberal Party he represented the conservative, academic wing.

The doctor's health and personal habits are far from good, since he is reliably stated to be an habitual drug addict.

A former member of the Liberal Party, M. Danielopolu joined the Patriotic Union in 1944—45. Apparently he did not resign from the Liberal Party then, but when the Patriotic Union became the National Popular Party in 1946 he stayed on in the party, and it is quite likely that he is no longer a member of the Liberal Party.

33. *Dimitriu, Adrian*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 6th December, 1905, at Harza, Bacău district, Roumania.

Position : Executive Secretary-General of Social Democratic (Petrescu) Party.

Party : Social Democratic Party (Petrescu Group). Appointed : After 10th March, 1946.

Career : Orphaned at an early age ; endured privations to secure schooling ; completed schooling in Braești ; later studied Philosophy and Law at University of Bucharest ; obtained his degree in Political Economy ; 1928, joined the Ilfov (Bucharest) Bar ; as a lawyer worked with M. Titel Petrescu, with whom he collaborated in this respect for ten years ; he joined the Social Democratic Party in 1929 where he carried on propaganda for the party ; he was one of the most prominent members of Social Democratic Party in 1937 when he headed the electoral list of the Social Democratic Party ; during the war he followed party lines and since 23rd August, 1944, he resumed the leadership of the Social Democratic Party organisation in the capital ; he entered the Government on the 6th March, 1945, being proposed by the party, as Under-Secretary of State for War Production, which sub-secretariat was reorganised on the 5th June under the title of Secretariat for State Industry ; resigned following Socialist Congress of the 10th March, 1946, to remain with Petrescu Socialist wing and to become its executive secretary-general ; chief of Petrescu Party organisation in Bucharest.

Languages : Roumanian, German and French.

Family Details : Father was a teacher in Braești, County Dorohoi. Married.

Remarks : M. Dimitriu is one of Petrescu's closest followers and was his secretary upon party matters for a number of years. He is considered a man of integrity and has been a pillar of support for Petrescu since the latter has begun building his party organisation in contrast to the Rădăceanu—Voitec group. He is moderate in his socialism and does not regard Marx as the last word in socialism, professed attitude so common of the Left-wing of the party. Animated in mien and conversation, with a realistic and emphatic approach to political problems.

34. *Dobrescu, Aurel*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 8th March, 1885, at Henig, Alba District, Transylvania.

Position : Member of Executive Committee, National Peasant Party. Appointed : Some years ago.

Party : National Peasant Party since organisation and lifelong Transylvanian-Roumanian Nationalist.

Career : Studied medicine at Graz, Vienna, Geneva and Bucharest ; while student noted for nationalism, and for that elected first president of „Petru Maior" Student Society, then of Carmen Sylva—Graz Students' Society, and of Roumanian Student Society at Geneva ; about 1905 started writing for old *Transylvanian Gazette ;* 1910 hospital physician at Brașov ; 1916—18 in Roumanian army, was wounded at battle of Marasesti and member of all Parliaments up to World War II : wrote upon medical subjects and politics, such as agrarian reform, electoral laws and

inadequate health services ; 16th November, 1928, appointed Under-Secretary of Agriculture and Domains ; was attacked by Opposition for alleged mishandling of public funds ; party men state accusation unfounded, but he was damaged by attacks which people still remember ; opposed dictatorial régimes of King Carol and Marshal Antonescu ; during World War II was in concentration camp for fourteen months being charged as too pro-English ; president of National Peasant organisation of Fagaraş District.

Family Details : Widower. One married daughter. Second daughter (divorcee) reported to marry General Precup, responsible for „democratising" army.

Languages : Roumanian, German, French.

Remarks : In the Transylvanian hierarchy of the party he ranks near the top as one of the four from that wing upon the party Executive Committee. In personality he is pleasant. A National Peasant leader beginning to lose influence in the party. He has not kept up personal political fences in his home constituency, returning there only at rare intervals. It is not certain whether in new elections for party Executive Committee he will maintain his seat as one of four from Transylvania. He has become too much a „Bucharest politician" instead of keeping roots at home. In personality Dobrescu is amiable enough, but his own colleagues consider that his capacity, never extensive, has now passed its peak.

35. *Dombrowski, Victor*

Nationality : Roumanian. *Title :* General.

Born about 1887.

Position : Mayor of Bucharest. Appointed : August 1944.

Party : None.

Career : Dombrowski was educated at Botoşani and volunteered before military age for the Botoşani Cavalry Regiment. He later studied at the Târgovişte Cavalry School and then became a second lieutenant in 1909, being posted to the 2nd Cavalry (Roşiori) Regiment at Bârlad. He had there as his mistress the wife of a colonel, and was posted to the 8th Cavalry (Roşiori) Regiment at Botoşani, after having stolen one of his mistress's brooches.

His father having died, his mother remarried Stefan Ghycka, who was the trustee of a niece.

During the 1913 campaign in Bulgaria he behaved well and was decorated with the „Virtutea Militară". Captain in 1916, he fought with little conviction against the Germans, having passed a year in an Austrian Uhlans regiment at Tarnow (Galicia). As a matter of fact, the whole family had Germanophile tendencies and his father had gone to Bucovina in 1877 to take part in the celebration of the centenary of the annexation of this province to Austria.

He married Mme. Helen Vasescu in 1915 (she had divorced a Swiss, M. de Molle), hoping to derive advantages from this family. A few years later, when his wife wanted to divorce him he asked for a sum of money which was refused. He thereupon went to Bessarabia, where, as a

major in the 6th Cavalry (Roşiori) Regiment, he is said to have indulged in certain shady deals. He remarried in 1921, Mlle. de Kotzman Butiny, the owner of the domain of Donduşani in the Balti (Bessarabia) District. He had two children from her, a boy and a girl. On his wife's death ten years later, he came back to Botoşani and later to Iaşi.

A great friend of General Ilasievici, also of Polish origin, he was recommended to King Carol II to be officer commanding of the Horse Guards Regiment. He was very much appreciated by Carol II and, although a poor officer, he was promoted general and later made Lord Mayor of Bucharest. During this time he had been the lover of Mme. Marthe Mitilineu, a former „lioness" who knew a lot of people. He now married Gabrielle Djuvara, the sister of the Minister of Justice, a man very well known for his juridical work. She died two years ago.

As a result of General Antonescu's coming to power (September 1940),he was immediately posted into the reserve cadres and occupied himself solely with an estate which he had bought near Bucharest. As he hated Antonescu for personal reasons, he took an important part in the 23rd August, 1944 action and was made Mayor of Bucharest and reinstated in the army.

Languages : French, German and possibly others.

Family Details : His father was a former officer in the Austrian army and came from Galicia. He came to Roumania about 1865 and married Ethelka Hanal of Hungarian origin, as her father had emigrated to Roumania after the 1849 Revolution. The Dombrowski's are related to the Moldavian Ghycka's, the Bessarabian Kazimir's and the Mavrocordato's of Botoşani. General Dombrowski's brother was formerly a councillor at the Cernauti Appeal Court and is now living on his pension. His one other sister, not alive, was married to Captain Constantin Vasescu, killed in 1916 at Oituz.

Remarks : He is a jovial man, rather crude and shrewd.

36. *Elisabeth (Carlotte Iosefina Victoria Alexandra)*

Nationality : Roumanian. *Title :* Princess.
Born 11th October, 1894, at Sinaia.
Position : Princess of the Royal family.
Languages : Roumanian, Greek, French, German and English.
Family Details : Daughter of King Ferdinand and Queen Marie, sister of former King Carol, and aunt of Mihai I. Married King George II of Greece 27th February, 1921, and received divorce in 1934.

Remarks : One family cross for King Mihai and the Queen Mother to bear, Princess Elisabeth insists upon pressing political advice upon the King and expects to be present at every important function. Aside from family relationship, the King is in a delicate position toward her since he now has no suitable quarters in Bucharest except her large villa, where he lives when in town.

No favourable reports are available upon Princess Elisabeth or her personal friend and business administrator, M. Scanavi, who is of Greek origin although born in Odessa. She has a considerable fortune and her

income from lands, businesses and banking enterprises in Roumania are large. Through her Russian-speaking administrator she has established adequate contacts with the Russians and, in fact, the Roumanian Credit Bank, in which she has much stock, is now participating in the joint Roumanian-Soviet Bank.

Princess Elisabeth is extensively used by both Soviet authorities and Tătărescu to place their views with the King or his entourage, and she is their complete exponent, being influenced through M. Scanavi.

37. *Fărcăşanu, Mihai*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician-journalist.
Born 1906 at Craiova.
Position : National Liberal Party Youth leader (in exile). Appointed : During war.
Party : National Liberal Party.
Career : Studied in Paris ; lawyer, journalist ; worked in opposition movement during Antonescu régime ; editor of *Viitorul* after 23rd August, 1944 ; because of his articles on democratic liberties, the newspaper was suppressed by Allied Control Commission (Soviet) in February 1945, and Farcaşanu was considered a Fascist by the Communists ; he was obliged to go into hiding until January 1946, after the ambassadors' visit to Bucharest and reconstitution of Groza Government ; organiser and leader of a youth movement with Socialist orientation ; May 1946 forced into hiding again, Government claiming he was member of alleged underground organisation, and was sentenced *in absentia* to life at hard labour, although trial evidence was exploded ; autumn 1946 succeeded in escaping by plane from Roumania with his wife.
Languages : Roumanian, French and English.
Family Details : Married daughter of Ion Pillat, who was nephew of Brătianu family.
Remarks : Farcaşanu is a brilliant writer who wishes to revive and adapt the traditional liberal idea to present-day conditions of Eastern Europe. The result is that, while calling himself a Liberal, he has unconsciously adopted many of the tenets of moderate socialism and for that reason is not on the best of terms with some older members of his party but has considerable following among the youth.

38. *Filotti, Eugene*

Nationality : Roumanian. *Title :* Diplomat.
Born in Bucharest in 1896.
Position : Diplomatic career, rank of minister.
Party : None.
Career : Licentiate in law from University of Bucharest ; 1919 entered press work ; an editor of *Adevărul* and *Jurnalul de Dimineaţă* and manager of political review *Cuvântul Liber* (Free Word) ; 1921 served as lawyer with the Ministry of National Defence, and in 1926 went to Prague as press attaché ; was Director of Press, Ministry for Foreign Affairs, in 1928 and served in same capacity for the Presidency of the

Council of Ministers in 1929—30 ; was promoted minister plenipotentiary, class II, 1933 and was appointed Roumanian Minister to Angora in May 1935, being transferred to Athens in the same capacity in December 1936 ; January 1939 was appointed Roumanian Minister to Sofia ; was promoted minister plenipotentiary, class I, in May 1940 and was sent to Budapest as Roumanian Minister in 1941 ; served as Secretary-General of Foreign Ministry from autumn of 1944 to March 1945, after which was given the direction of the Bureau for Peace Preparations in the same Ministry and in charge of Foreign Office personnel ; July 1946 was named technical head of political section of Roumanian Peace Treaty delegation. Early 1947 appointed minister at Rome, but has not yet been able to obtain the necessary exit permit to allow him to take up his post.

Languages : Roumanian, French, excellent English and others.

Family Details : Married with two children.

Remarks : One of the best Roumanian diplomats, he is cultured and socially agreeable. He has sought to keep the Roumanian career service intact despite opposition and was one of a group of career ministers making a written protest at tactics of dismissal of some colleagues, such as Niculescu-Buzești. Carried out important preparatory work for the peace conference, especially on the frontier problem, and was a prominent technical member of the Roumanian delegation.

The King, thinking highly of Filotti, wished to make him Minister of the Palace in March 1946, but the nomination was blocked by the Government, who wanted an amenable instrument.

39. *Florescu, Colonel Marin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1895 at Târgoviște.

Position : Under-Secretary of Interior. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Dissident National Liberal (Tătărescu).

Career : Former active army colonel ; former secretary of National Liberal organisation for Târgoviște until party schism, 1937 ; afterwards chief of Tătărescu organisation in district ; renewed activity following *coup d'Etat* of 1944 ; with decline in number of leading men around Tătărescu, became more prominent ; November 1946, No. 7 on Democratic Parties *bloc* list for Dambovița district ; 30th November named Under-Secretary for the Interior in revised Groza Cabinet.

Family Details : Married.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and French.

Remarks : Opposed to Communists and will not have a pleasant time in Ministry of the Interior. Associates claim he is a generally cultivated man.

40. *Fotino, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1897 at Craiova, Oltenia.

Position : Central Committee member of National Liberal Party.

Party : National Liberal Party. Lifelong member.

Career : Law degree, Paris University ; Dean of the Bucharest Faculty of Law ; author of several books on the history of Roumanian law ; Ion I. C. Brătianu's secretary ; Member of Parliament in 1937 ; during King Carol's dictatorship and Antonescu régime, remained in the Opposition and helped Dinu Brătianu in Liberal Party side preparations for the 1944 *coup d'État ;* December 1942, placed under house arrest ; Minister of Co-operation in the second Sanatescu and in the Radescu Governments.

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Son of high school teacher. His wife is from Turnu-Severin.

Remarks : One of the better elements in National Liberal leadership. Considered by some as a „coming" man in the party. Thoroughly grounded in its politics, with fine legal background, and a good public speaker, he has yet to prove ability as a leader. He is considered comparatively honest and generally an excellent man.

41. *Franassovici, Richard*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 8th April, 1883, at Turnu-Severin.

Position : Roumanian Political Representative at London. Appointed : February 1946.

Career : High school in Turnu-Severin ; law degree University of Bucharest, 1904 ; State Attorney in Turnu-Severin and Mehedinţi ; war service as officer ; Parliamentary Deputy from Mehedinti, 1919 ; Under-Secretary of Interior, 3rd November, 1923—30th March, 1926, and from 22nd June, 1927—16th November, 1928, in Governments of Ionel and Vintila Brătianu ; reported as responsible for holding Students' Congress at Oradea Mare, December 1927, resulting in anti-Jewish riots there, at Cluj and Iaşi ; Minister of Communication and Public Works in Duca, Angelescu and Tătărescu Governments, 14th November, 1933-November 1937 ; former director of National Liberal French language paper *l'Independance Roumaine ;* in June 1938 appointed first Roumanian Ambassador to Warsaw ; 1939, ambassador to Paris and followed French Government to Vichy, but ceased to function as ambassador after collapse of France ; after remaining in southern France, went to Geneva, Switzerland, in 1943 as a private person ; 1945, appointed Roumanian Minister at Berne by Tătărescu ; February 1946, appointed Roumanian Political Representative in London after visit of Allied Commission to Bucharest to implement Moscow decisions ; until arrival at Paris of Roumanian Peace Treaty delegation was Roumanian representative in contact with Allied Foreign Ministers' delegation. Autumn 1946 sent to New York as the Roumanian observer at United Nations Organisation.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Said to be greatly influenced by wife, who is reportedly of very convivial nature and who wants social position.

Remarks : M. Franassovici is a close political crony of Tătărescu and is an old member of the former King Carol clique. Personally, he is a

complete opportunist of Tătărescu's ilk and has made a fortune in Government graft, particulary as Communications and Public Works Minister. He is said to have poor health and is suffering from a heart ailment. He has for years been nicknamed „Triehard."

42. *Georgescu, Teohari*

Nationality : Roumanian. *Title :* Professional Communist.
Born 31st January, 1908, in Bucharest.
Position : Minister of Interior. Appointed : 6th March, 1945.
Party : Member of Communist Party Central Committee and Political Bureau.
Career : Four grades of elementary schooll ; 1923 entered printing plant of Cartea Romanească ; a printer by trade and has been a constant member of the Printers' Union ; although politically first a Social Democrat, in 1929 became Communist ; 1933, imprisoned as result of the Grivitza railway strike and because of Communist connexions ; 1936 on leaving prison, became Bucharest party secretary ; 1937—38 printer for *Adevărul* and National Printing Office ; 1941 arrested and sent to Caransebeș and Târgu Jiu prison ; 4th November, 1944, Under-Secretary of State at the Ministry of Interior ; refused to resign at request of Premier General Rădescu ; 6th March, 1945, Minister of Interior in Groza Government. Autumn 1946 responsible for electoral preparations to assure Government success ; November 1946, elected at head of Democratic Parties *bloc* list for Timiș Torontal district.
Languages : Roumanian. Taking Russian and French lessons.
Family Details : Several responsible reports claim, although baptised Orthodox, is of Jewish origin and actual name is Burah Tescovici. Married for second time to Jewess, Eugenia Samoila, a former dressmaker. He has one daughter. His family furnishes interesting example of nepotism. He is brother-in-law of General Parvulescu, Under-Secretary of Supplies, who through Georgescu entered into contact with the Communists. He has brother who is police chief of 31st Bucharest district. His wife has two brothers, one of whom was press chief of People's Court during war criminal trials, while the second on returning from Russia started in January 1946 a police information bureau under the name of „Documentary Bureau".
Remarks : In appearance Teohari Georgescu is short, energetic, pasty complexioned, high voiced and hard faced. Although having some sense of humour, he has the martinet temper peculiar to some short men. He is a prominent Communist and as Interior Minister he executes all Communist Party decisions and is its man of confidence in this country-controlling position. He reportedly receives his instructions directly from the Soviets N.K.V.D. and the Roumanian Communist Party Central Committee. His assistants are the Social Democrats Ion Burca, Under-Secretary, and Gheorghe Silviu (real name Golighar), Secretary-General.
Fond of good living, Georgescu created a nineday Bucharest sensation by importing a new Lincoln automobile from Switzerland at a fantastic price. He has collected many rare furnishings for his home,

including a fine carpet collection seized from Mme. Goga, wife of late reactionary Prime Minister Octavian Goga.

He once jokingly remarked that his parents were National Liberals. In published statements in Transylvania he warned the Hungarian minority that they were equal subjects of the Roumanian State and not to expect special privileges.

43. *Ghelmegeanu, Mihail*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born, 25th June, 1896, at Craiova.

Position : A vice-president of the Plowman's Front, the Government-sponsored party for peasants.

Party : Plowman's Front. Until 1939 a member of the National Peasant Party.

Career : Graduated from high school in Piteşti. A lawyer who studied at University of Bucharest and gained degree doctor of law at University of Paris, where he was a contemporary of Ion Christu and Savel Rădulescu ; 1922 admitted to Ilfov bar ; wrote many political articles for the press as a member of the National Peasant Party ; 1928—31 Parliamentary Deputy for Ismail ; 7th June, 1932-14th June, 1933, Under-Secretary of Agriculture and Domains ; 14th June, 1933-14th November, 1933, Under-Secretary of Finance ; 30th March, 1938—24th November, 1939, Minister of Public Works and Communications ; 1939 left National Peasant Party to support King Carol's dictatorship ; 1939—40 Minister of Interior under Carol ; he took a definite position against the Iron Guard which, when it came to power, tried to kill him ; he was persecuted under Antonescu ; after overthrow of Antonescu he and several others tried to form an independent party under Ralea's leadership. They soon gave up and joined Dr. Groza's Plowmen's Front ; March 1945 — February 1946 President of the Roumanian Commission for the Execution of the Armistice ; November 1946 elected at the head of the Democratic Parties *bloc* list for Mehedinţi ; December 1946 made leader of the Ploughmen's Front Deputies in Parliament.

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Married and has one daughter. His wife, *née* Margareta Paximade, is a well-known practising lawyer of Roumanian nationality and of Greek ethnic origin. She is exceedingly intelligent, speaks, English, is an active feminist, and is an official of the League of anti-Fascist Women. She exerts considerable influence upon her husband.

Remarks : M. Ghelmegeanu is a large, stout, balding man of swarthy oily complexion and sly eyes. He is energetic, can get things done, is a good conversationalist, and ably expresses his ideas. During his service upon the Armistice Commission, realising that it was futile to antagonise the Russians once they had decided upon an interpretation of or a demand under the Armistice, he did place the Roumanian view in writing for the record. In fact, his technique of indirect opposition to unreasonable Soviet demands was not especially popular with the other Government Ministers and led eventually to the reorganisation of the commission so that M. Ghelmegeanu's job was no longer necessary. However, he

is of the adaptable, opportunistic political school, so necessary for any politican to hold a position in Roumania to-day, and expresses ideas akin to those to Mihail Ralea. His disapproves of present Communist and Soviet tactics in Roumania and is dissatisfied with the direction of the Plowman's Front, since he wishes to feel that he is in the vanguard of a popularly based peasant movement. He is ambitious and is constantly striving for an important Government post, while he continues to be backed strongly by M. Malaxa, the industrialist, with whom he has been closely associated for some years.

44. *Gheorghiu-Dej, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Professional Communist.
Born 1903 at Tutova, Tutova District, Moldavia.
Position : Minister of Communications. Appointed : 4th November, 1944.
Party : Member of the Central Committee and Political Bureau of the Communist Party.
Career : Little or no formal education. Electrician with Railways Administration. 1933, at time of Grivita Railway Workshops strike, he was a plant section chief and played secondary rôle under workshop chief, Constantin Doncea, then the leading Communist ; 1935 condemned to twenty-five years' imprisonment for strike participation and activities ; studied Marxist and social doctrine, Communist tactics and other subjects with fellow Communist prisoners at Doftana ; finally liberated by amnesty decree of 23rd August, 1944, the day of the *coup d'État ;* made Communications Minister in second Sănătescu Cabinet of 4th November, 1944, to be symbol of railroad worker who had become Minister ; appointed to same posts in Rădescu and Groza Cabinets. October 1945 named secretary-general of Roumanian Communist Party ; also is president of Government Economic Council, where he is economic dictator for country as instrument of Communist Central Committee. November 1946 elected to Parliament as head of Democratic Parties' *bloc* list for Bucharest ; 30th November appointed Minister of National Economy in the revised Cabinet now known as Ministry of Industry and Commerce ; headed Roumanian Economic Delegation to Moscow early in 1947 which concluded a far reaching trade agreement.
Languages : Known to speak Roumanian and some French, learned in prison.
Family Details : Divorced after being married in 1930. Has two children.
Remarks : Tried in a hard school, after the *coup d'État* his party loyalty, energy and native ability were utilised by the Communists until he became one of the most important local party cogs. He is one of the „lean and hungry type" as can be seen by his wiry figure, somewhat unhealthy complexion and deepset, burning, intelligent eyes, and he has now entered upon personally lush years. Colleagues call him slow and stubborn, but with real ability.
As Communications Minister he was promptly approached by N. Malaxa, the industrialist making and repairing railroad equipment, and was

handsomely bribed, receiving a fine house, other articles and a continuous flow of money. The first month after becoming Minister he approved a 2 billion lei locomotive and freight car repair contract with Malaxa, whereby the Communist Central Committee also benefited. He also assisted in the Government damages award to Malaxa of $ 2,500,000.

Gheorghiu-Dej's technical assistant is Ion Maurer, also a Communist, while other *aides* reportedly are one Zeigher, of Jewish extraction, and one, Romaniuc, of Ukrainian origin.

When he visited Moscow in January 1945 he strengthened his personal political position with the Soviet authorities and received his briefing upon the groundwork for the subsequent series of Roumanian economic concession to the Soviet Union and general economic plans. He worked upon economic problems in the party central committee and the party's programme. When Gheorghe Tătărescu proposed a small economic council of selected Government Ministers, the idea was captured by the Communists who made Gheorghiu-Dej their instrument and outward State economic dictator, virtually ignoring the Dissident National Liberals. He was largely responsible for forcibly ousting the management of Petroşani, the contry's coal mines and placing them under his Ministry. Gheorghiu-Dej frankly admits his ignorance of technical economic matters, say reports, and does not hesitate to request repeated explanations of the questions until he feels that he understands them. He assumed position of Minister of National Economy November 1946, in order to prepare the way for the execution of the Communist economic programme.

Reputable informants state that Gheorghiu-Dej has some national feeling as a Roumanian, in contrast to more Comintern-minded colleagues, such as Ana Pauker and Vasile (Laszlo) Luca. He thus, in personal sentiment on the Nationalist question, appears nearer Lucreţiu Patraşcanu, although opposing him within party councils. In his attachment to Communist doctrine he is considered one of the most sincere among prominent members of the party. As a railway worker, his lived sometimes at Dej, Transylvania, and was engaged in Communist activities there, taking the name of the town as part of his name.

45. *Groza, Dr. Petre*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1884 in Bacia, Hunedoara District, Transylvania.

Position : President of the Council of Ministers. Appointed : 6th March, 1945.

Party : President of the Ploughmen's Front, the Government-sponsored party for peasants.

Career : Studied in Budapest, Berlin and Leipzig ; lawyer at Deva ; Deputy in Synod and Orthodox Church Congress ; member National Council 1919 ; 1919—27 parliamentary Deputy ; 1920 Minister of Transylvania in party of General Averescu ; 1921 Minister *ad interim* of Communications ; 1926—27 Minister of Transylvania ; 1944 Vice-President of Council of Ministers in second Sanatescu and Radescu Governments ; 1945 President of Council of Ministers ; president of „Banca Decebal", „Baile Buziaşe" and „Prima Industrie Textile" of Timişoara. November

1946 elected to Parliament at the head of the Democratic Parties *bloc* list for Cluj District and remained as Premier in subsequent Cabinet reshuffle.

Languages : Roumanian, Hungarian and German fluently.

Family Details : Son of an Orthodox priest. He has been married twice and has illegitimate children. His second wife and chief mistress are reportedly of Hungarian stock.

Remarks : He started in politics in 1919. He is reportedly the richest man in Transylvania and founded his fortune as Cabinet Minister in Averescu Governments. He possesses large estates, as well as interests in various financial and industrial enterpris. He has been gaoled several times for his political ideas upon the peasant movement. His political views differ from the Communists in the sense that he is more moderate, but he follows their orders through his secretary-general, Emil Bodnaraș. He is a great advocate of Roumanian-Hungarian friendship in Transylvania and has incurred the enmity of Roumanians, who claim he has favoured the Hungarians there.

He is notoriously susceptible to women and good living, but boasts of his good physical condition through strenuous exercise such as tennis and long walks. In appearance he resembles a prize fighter and is mentally erratic and diffuse. He insists that popular pressure forced him to enter political life, but it is known that he is extremely ambitious and is content to maintain his puppet position and to take orders for the honour of the place.

As Groza stated to one intimate, he is like Baron Munchausen in liking to do fantastic things and in liking wealth. Typical of the man is his action as an Averescu Cabinet Minister in building his home, considered the largest private house in Transylvania, in a former Deva public park. In answering outraged critics, he stated that it showed he was a poor man since he did not then own land on which to bond.

By mid-1947 Groza was considered by the public as becoming even more of a buffoon and mentally unbalanced. Nevertheless, it is responsibly asserted that he has managed to place sizeable funds abroad and that he is interested in seeing that members of his family also have such havens for themselves. It is recognised by politicians that, if he had not been a secret member of the Communist Party during the war — and it is asserted that his original Ploughmen's Front movement had been financed by the old Soviet Embassy in Roumania — he is now, as Premier, undoubtedly a clandestine party member.

46 *Hațieganu, Emil*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 9th December, 1878, at Tritul de Sus, Turda District, Transylvania.

Position : Member of the Political Committee of the National Peasant Party. Appointed : 1945.

Party : National Peasant Party. Member of Permanent Delegation.

Career : University professor ; doctor of laws at the University of Cluj ; former magistrate : 1st October, 1919, appointed permanent pro-

fessor for civil procedure at the University of Cluj ; assistant professor for commercial law 1st October, 1925 — 1st February, 1930 ; president of National Roumanian Council of Cluj in 1918 ; 1912—18 editor of *Curierul Judiciar ;* Deputy in 1919, 1926, 1928, 1931 and Vice-President of the Chamber in 1930 ; member of the Administrative Council for Transylvania and chief of Codification Commission 2nd December, 1919—5th April, 1920 ; 1920—21 assistant dean, 1927—28 dean, 1928—29 president, and 1929—30 assistant president of the University of Cluj ; as member of National Peasant Party was Under-Secretary of State at the Ministry of Justice and Minister of Public Health, Labour and Social Insurance 1931, as well as Minister of Transylvania 1932—33 ; later he was member of the „Roumanian Front" ; continued as professor of law at Cluj ; leader of Roumanians in Northern Transylvania after Vienna Award partition in 1940 ; later arrested and imprisoned by Hungarians, and carried away near Budapest, where released by Red Army in autumn of 1944 ; reorganised National Peasant Party in Northern Transylvania for Maniu ; appointed to party Political Committee in autumn 1945 ; placed under arrest and then forced domicile, only released week before being named National Peasant Cabinet representative acceptable to all parties, the 8th January, 1946. Reported as president of „Plugarul", „Iris" (Ceramics) companies and director of Banca Agrara ; resigned from Government just before the elections of November 1946 ; elected National Peasant Deputy for Cluj, but did not take his seat in Parliament.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and a little French.

Family Details : Uniate religion. Married. Is one of four brothers, one of whom also as prominent professor of medicine and was rector of University of Cluj for long period.

Remarks : Hatieganu is a short bald man with a round, cheerful face. He apparently is in good health and is animated in conversation. His record is one of a Roumanian Nationalist in Transylvania and a devoted follower of Maniu. Some National Peasants claim that he is not one of their top-flight leaders, since he does not have a complete grasp of international politics. Hatieganu was uncomfortable in being selected for the Cabinet post and, while in office was approached unsuccessfully by the Russians to lead a dissident National Peasant movement. Hatieganu continues to be optimistic for the future of his party following the peace treaty and eventual troop evacuation from the country.

47. *Helen, Elena*

Nationality : Roumanian. *Title :* Queen Mother.

Born 20th April, 1896, at Athens, Greece.

Position : Queen Mother of Mihai I of Roumania.

Languages : Roumanian, French, Greek, German, Italian and English.

Family Details : Daughter of late King Constantin of Greece and Sophia of Prussia. Married Prince Carol of Roumania on 10th March, 1921, and marriage was annuled on 21st June, 1928.

Remarks : Following the annulment of her marriage with Carol, the Queen Mother on the basis of a financial settlement was able to live comfortably in her villa at Florence and to travel in Europe. After the de-

parture of Carol and the naming of Michael as King, she again returned to Roumania and has been with her son ever since.

The Queen Mother is alert, intelligent and is socially very adaptable. In personal traits she is fashion conscious and has good taste. Politically she has no interest except her son's welfare and safety. Consequently she is more affected than he when Mihai is obliged to make important political decisions and when personal threats against him are indirectly received. She may even be fearful that the monarchical principle has but a short future in Roumania to-day.

48. *Hudiță, Ioan (Ion)*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1896 at Bogdănești, Baia district, Moldavia.

Position : Executive Committee Member of National Peasant Party. Appointed : Before war.

Party : National Peasant Party since 1934. Formerly member of Lupu's Peasant Party.

Career : High school at Iași and doctorate in history at Sorbonne, Paris ; professor of diplomatic history at University of Iași ; 1932—33, elected with Lupu group to Parliament ; 1934, joined National Peasant Party with Lupu ; 1937, again elected Parliamentary Deputy ; 1942, professor of history at Bucharest University ; 1943, assistant to secretary-general of party ; National Peasant member in National Democratic Block Council ; Minister of Agriculture in Second Sănătescu and Rădescu Cabinets. November 1946, elected as National Peasant member for Baia district, but did not take his seat in Parliament.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Married.

Remarks : Considered a man of moderate abilities. Maniu was not concerned that he knew little of agriculture at time of his appointment to ministerial post, since he knew Sănătescu and Rădescu Cabinets would not last long and he wished to repay Hudita for his faithful service during the war years. Hudita began politics as a member of Lupu's political organisation in Iași, but refused to follow him when he left the National Peasant Party in January 1946.

49. *Ileana*

Nationality : Roumanian. *Title :* Princess.

Born 5th January, 1909, in Bucharest.

Position : Former Roumanian Princess of the Royal Family and now Arch Duchess of Habsburg.

Languages : Roumanian, French, German and English.

Family Details : Legal daughter of King Ferdinand and Queen Marie sister of former King Carol and aunt of Mihai I. Reportedly her father was Prince Barbu Stirbey. Married Prince Anthony of Habsburg on 26th July, 1931, at Sinaia, and assumed title of Arch Duchess of Habsburg after she had gained assent of Nazi régime for husband to take title of Arch Duke Anthony of Habsburg. Her husband was a prominent Nazi

and she reportedly had same political views. They have six children, the oldest son being Stefan, born in 1932.

Remarks : After marriage lived in old castle near Vienna. Husband served in German army and involved in Nazi politics. They fled to Roumania for better protection toward end of war and lived quietly for a time at Bran following *coup d'État* of 1944, in view of their pro-German record. However, Ileana began to secure contacts among Groza régime supporters and, as King Mihai's difficulties increased, was not slow in advancing the claims of her young son, Ştefan, as Mihai's possible successor. Allegedly she had done the same in Antonescu's time. She is now seen at Government and public functions, being not loth to publicise herself. She is reported to be an intimate friend of Bodnaraş.

Ileana is a tall, big woman, but reports as to her personality are mixed. To King Mihai and his mother, Ileana is another family difficulty. It is only quite recently that they have started to meet her socially.

50. *Ionaşcu, Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Army General.

Born 7th November, 1890, at Focşani, Moldavia.

Position : Chief of the General Staff.

Party : None. However, sympathises with the political policy of the present régime

Career : Cadet, 1st October, 1910 ; second lieutenant (artillery) 1st July, 1912 ; lieutenant, 1st August, 1915 ; captain, 1st April, 1917 ; major, 1st April, 1920 ; lieutenant-colonel, 10th May, 1930 ; colonel, 8th June, 1936 ; brigadier-general, 24th January, 1942 ; major-general, 1st April, 1945 ; lieutenant-general August 1946. Is a graduate of the Senior War Academy.

Was Prefect of Tulcea for some time during 1941—42. From 1942 he commanded the 9th Infantry Division on the Russian Front. He was praised by Antonescu, but was defeated on the Don and returned to Dobrudja in the autumn of 1943. After the *coup d'État*, he supervised the disarmament and withdrawal to Bulgaria of 10, 000 German troops. He then fought in Transylvania, winning a mention in a Soviet communiqué.

Back in Bucharest during the winter 1944—45, he „collaborated with the Russians and Left-wing politicians" and subsequently returned to the front as General Officer Commanding IInd Army Corps. In June 1945 he visited Moscow for the victory celebrations, and the same month replaced General Sănătescu as Chief of the General Staff. Among his decorations is the Order of Suvorov, 1st class.

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Married to Elena, née Iordanescu, born 5th January, 1895, in Calaraşi, Roumania. Both of Orthodox faith.

Remarks : Colonel Stoicescu, Chief of the Security Office of the General Inspectorate of the Gendarmerie is a close contact. Ionaşcu is middle size, stout, blond, lacks personality, authority with inferiors and any outstanding activity. He is, however, an opportunist.

51. *Ionescu, Emanoil M.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Major-General.

Born, 20th March, 1893, in the village of Timpani (now renamed I. G. Duca), Olt district.

Position : Major-general of the air corps and Minister of the Air. Appointed : 6th March, 1945.

Party : Shifting loyalties as his opportunism indicates.

Career : Second lieutenant, air corps, 1st December, 1915 ; lieutenant, 1st April, 1917 ; captain, 1st April, 1920 ; major, 1st October, 1928 ; captain-commander, 1st January, 1934 ; commander 16th October, 1937 ; squadron-general, 10th May, 1 general commander, 1st April, 1945.

During 1932—36 he worked at the Air Force Command. From 1st October, 1936, to 1st April, 1937, he was professor at the Senior War School. During the period 1st April, 1937—1st October, 1938, he was commander of the 3rd Air Squadron. From 1st October, 1938, to 1st April, 1940 he was commander of the School for Air Force Officers. Between 1940—43 he belonged to the Ministry and General Staff of the Air.

He fought on the Russian front as commander of an air brigade. On the Hungarian and German front he was commander of the Roumanian air corps. He fulfilled all assignments excellently.

Languages : Roumanian, French.

Family Details : Married to Mathilda Ionescu, born in the village of Concorean-Finistera, Bretagne, France. She is of French origin, Roumanian citizenship and Catholic faith.

Remarks : He reportedly lacks the necessary qualification to be Air Minister. He is considered uncouth and a habitual drinker, has a weak character, is impulsive, likes business deals which might prove lucrative to him, is very rervous and talks very much.

During 1934—44 Ionescu was commanding officer of an air corps group and was decorated for meritorious services with the German Iron Cross. He fulfilled obediently all orders given by the German High Command during their occupation of Roumania. He has in his possession a Russian permit to the effect that under no circumstance will he be stopped while travelling.

52. *Ionescu, Emilian*

Nationality : Roumanian. *Title :* General.

Born on 21st January, 1897, at Huși, Moldavia.

Position : Aide-de-camp to the King of Roumania. Appointed : Following *coup d'Etat* of 23rd August, 1944.

Party : Not known to belong to any political faction or to engage in political activity.

Career : Soldier 1st December, 1916 ; second lieutenant (reserve) 1st June, 1917 ; second lieutenant (regular army) 1st November, 1919 ; lieutenant 1st October, 1920 ; captain 28th September, 1926 ; lieutenant-colonel 31st October, 1942.

Was a good officer during the first world war. He was later appointed professor at the Superior War Academy. During World War II he was the commanding officer of an armoured unit. After World War II he was appointed a member of the military household of the Royal Palace and is now an aide-de-camp to the King.

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Was formerly married and divorced. He is of orthodox faith.

Remarks : He is known to be a patriot, very devoted to the crown, and against the present régime

53. *Ionescu, Tudor*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 16th May, 1898, at Corabia Romanati District.

Position : Minister of Mines and Petroleum. Appointed : 13th November, 1946.

Party : Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec) Executive and Policy Committee member.

Career : Grammar school in Caracal ; graduate of the Matei Basarab High School ; doctor in chemistry and industrial-chemical engineer at the University of Bucharest ; assistant and later head of the Section of the Technological-Chemistry at the Polytechnical School in Bucharest from 1923 to 1945 ; appointed professor in technological chemistry at the Iaşi Polytechnical Schooll on 1st June, 1945 ; transferred to Bucharest 1st October, 1945 ; wrote treatises with reference to mineral sulphides and carbons ; in oil dealing with methods for the dosing of various classes of hydrocarbons from oil fractions and relative to cracking gasoline ; former president and organiser of the Peasant Youth 1925—30 ; former secretary-general of the Radical Peasant Party (Gr. Iunian — C. Stere) from 1930 to 1938 ; during Antonescu's régime, merged with the Social Democratic Party ; member in secretariat and in Political Bureau of Social Democratic Party ; Under-Secretary of State in the Department of National Economy during Sănătescu's Government and in General Rădescu's Government — from 4th November, 1944, to 6th March, 1945 ; Minister and Under-Secretary of State in the new Department of Mines and Petroleum in the actual Petre Groza Government since 6th March, 1945. November 1946 headed Democratic Parties *bloc* electoral list for Romanati District and retained Cabinet seat in reshuffled Groza Government.

Languages : Roumanian, French.

Family Details : Married.

Remarks : A weak and personally ambitious man, the Communists and Rădăceanu-Voitec Socialist faction have taken advantage of his desire to remain in office and the immense profits he has made in personal graft through his supervision of the petroleum and natural gas industries to swing him from his early Petrescu allegiance. As a result he was forced to be their instrument in reading the fraudulent letter to the Socialist Congress in March 1946 that was unfavourable to Petrescu. The original of the so-called letter has since been destroyed. Later, the Go-

vernment in passing a general amnesty decree provided for a specific forgery exemption to cover him if the matter was prosecuted in the courts.

54. *Ionniţiu, Mircea*

Nationality : Roumanian. *Title :* King's Private Secretary.
Born 27th September, 1921, at Bucharest.
Position : Personal Secretary to King Mihai I of Roumania. Appointed : 1940.
Party : Independent.
Career : Original member of small group of boys from every strata of Roumanian society selected by King Carol to be educated with Crown Prince Mihai ;continued with King during school-boy years and became his closest personal friend and confidante ; after 6th September, 1940, and departure of King Carol, became an unofficial personal secretary to the newly proclaimed King Mihai ; position later regularised ; shared fully with King all political plans and preparations leading up to 23rd August 1944, *coup d'État ;* continues to be King's closest companion and person of confidence ; working informally toward law degree at University of Bucharest.
Languages : Roumanian, French, German and English fluently.
Family Details : Single. Father is owner of Cartea Romanească, a leading Roumanian publishing house and department store with countrywide branches. Brother, Nicolae, assists father.
Remarks : Although young, Ionnitiu has much good common sense and is very intelligent. He is completely loyal to the King and has no other interests to serve but him. He has courage and helps to bolster the King's morale when the political situation gets more than usually difficult for him. As the King's trusted emissary he maintains contact with various foreign diplomatic missions and shares his life as a member of the family. Since the salary he receives as fixed by the State is completely inadequate, he still is supported by his father.

55. *Iordăchescu, Theodor Ion*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born in 1892 in Bucharest.
Position : Secretary-general of Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec). Appointed : August 1944 as secretary-general of Petrescu's Social Democratic Party and retained by the Rădăceanu group after the congress of March 1946.
Party : Social Democratic Party more than 40 years and since 10th March, 1946, member of Rădăceanu-Voitec Party.
Career : Studies in Bucharest and at University ; for some 27 years copy reader for Bucharest newspapers ; chief proof reader of pre-war *Adevărul* and *Dimineaţa ;* not a writing journalist ; before war was Petrescu follower ; Petrescu originally favoured appointment as party secretary-general ; following *coup d'État* was part of Socialist wing desiring full co-operation with Communists ; in secretary-general position

helped Rădăceanu-Voitec wing prepare to oppose Petrescu and 10th March, 1946, had share in Socialist congress decision to join single Government electoral ticket ; now accountant for Concordia Petroleum Company in Bucharest, and head of Radar News Agency since October 1946 ; November 1946 headed Democratic Parties *bloc* electoral list for Ilfov District ; December 1946 appointed leader of the Socialist Parliamentary Group.

Languages : Roumanian, German and French.

Family Details : Married. A daughter, Vera, 34, is Cabinet director of Education Minister, Voitec.

Remarks : A man always on the extreme Left wing of the party, he is said to be easily influenced and virtually directed by his daughter, who is completely in accord with Communist ideas, who is stubborn in temperament and who is not swayed from a determined course of action. Iordachescu himself has not too great intelligence and his secretarial type position was more a reward for length of party service than for ability.

56. *Jumanca, Josif*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 22nd December, 1893, at Banat, Roumania.

Position : Executive Committee member, Dissident Social Democratic Party.

Party : Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec wing).

Career : A printer and worked between 1906 and 1918 at Budapest ; joined Syndicate movement in Social Democratic Party (Roumanian section) in 1911 in Hungary ; 1917, after outbreak of revolution in Russia, when the party organisation of the Roumanian Workers in Hungary could resume activity, was secretary of the organisation committee of the party, as well as collaborator in party press ; 1918, when the Austro-Hungarian revolution broke out, was on the National Roumanian Revolutionary Council in Hungary, which convoked and organised the National Assembly of 1st December held at Alba Iulia, which determined the union of Transylvania with Roumania ; then delegated by the Social Democratic Party to the Council which was autonomous Government of Transylvania at time it was united to mother country ; later secretary of Social Democratic Party ; 1928, was elected Deputy and 1933 Social Democratic Senator ; 1942, during the war when the public activity of parties was stopped by the dictatorial régime of Antonescu, carried on clandestine activity, being on the active committee of the party ; 1944, was on steering committee of the Democratic Parties' *bloc*, which collaborated in anti-Hitlerist activity and which prepared politically for act of 23rd August, 1944.

After the resumption of public activity of the Social Democratic Party, collaborated on the Central Committee of the Party, and, beginning with November 1944, occupied the post of General Commissar for Properties of the former German Ethnic group, which passed into the patrimony of the State ; in party politics was Petrescu partisan, but following 10th March, 1946, Socialist Congress went over to Rădăceanu-

Voitec faction ; critics assert it was for his material advantage and because of his lucrative position as properties commissioner.

Languages : Roumanian, Hungarian, German.

Family Details : Married.

Remarks : A small man, with an alert face, Jumanca has a pleasant personality. Politically he is a leading Socialist in Transylvania and in the past has even enjoyed the support of Maniu. Jumanca likes Maniu and considers him a man of courage and principle, which he has maintained despite objections of some Socialists. Presumably he has now decided to temporise upon internal Socialist problems until the situation is clearer. Although a Petrescu man in the past and supporting him in the Congress, he changed his mind later for reasons not yet clear but perhaps to maintain present position. He is considered a man with whom Petrescu might be willing to work at a later date.

57. *Lascăr, Mihai*

Nationality : Roumanian. *Title :* Army General.

Born 8th November, 1889, at Târgu-Jiu.

Position : Minister for Defence. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Sufficiently pro-Communist to retain his position but probably not a genuine supporter.

Career : Commissioned into infantry, 1st July, 1910 ; colonel, 10th May, 1934 ; brigadier-general, 25th October, 1939 ; major-general, 11th November, 1942 ; lieutenant-general, 1945 (?) ; army general, 23rd August, 1947. Few details are available about his early career. He is a graduate of the Superior War Academy and is believed to have spent most of the period between 1922 and 1939 in staff appointments, among others that of Deputy Chief of the Air Inspectorate. He was wounded during the 1914—18 war, but does not appear to have distinguished himself in any other way.

During the war against Russia, however, he became noted for his courage and ability, gaining the Order of Mihai Viteazul and the Iron Cross. He started the war in command of 1st Mountain Regiment, subsequently commanding 6th Infantry Division and later an army corps. In the winter of 1942—43 he and his staff were taken prisoner on the river Don.

He reappeared in Roumania in 1945 as commander of the Horia, Cloşca and Crişan Division which was organised from Roumanian prisoners of war in Russia. It is believed that his motives were honest, his only object being to save as many as possible of the Roumanian soldiers who were starving to death in Russian prisoner of war camps. He is said to have asked to be taken back to Russia when he discovered the real purpose of the formation of the „volunteer" divisions. If this is true, however, he does not appear to have had the courage of his convictions and has continued to work for the present régime. In September 1945 he was appointed General Officer Commanding 4th Army, and on 30th November, 1946, succeeded Visiliu-Rascanu as Minister for Defence in the Groza Government.

Languages : French, German and probably some Russian.

Family Details : He comes of a family of landowners in the Gorj district of Oltenia, honest, patriotic people who gave Roumania a notable Minister, Vasile Lascar, at the end of the 19th century. His wife is French.

Remarks : He is a sallow, haggard man of medium height, shy and reserved and very unimpressive to meet. He has, however, a good reputation in the army and is probably fundamentally honest and well-intentioned, but lacking the necessary strength and intelligence to cope with the situation in which he finds himself. Before being moulded into a Soviet tool, he was, if anything, Germanophile.

58. *Lazăr, Ilie*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 12th December, 1895, in Guilești, Maramureș district, Northern Transylvania.

Position : Member of Permanent Delegation of National Peasant Party. Appointed : 1945.

Party : National Peasant Party.

Career : Doctor of law ; degree at University of Cluj ; special economic studies at Vienna ; former Member of Parliament for Maramureș three times, beginning in 1928 ; at present president of the organisations for counties Hunedoara and Maramureș ; president of the association of Transylvania in Bucharest and president of the workers' section of the National Peasant Party ; Secretary-General for Transylvania and Banat since December 1944 ; former Member of Parliament in the years 1928—31 and the years 1932—33 ; during Carol's and Antonescu's dictatorships was twice imprisoned in Târgu-Jiu for being secretary-general of party and leader of labour section of party ; board member of firm „Industria Textila Aradană" ; president of co-operative of northern Transylvania refugees ; 1945, following installation of Groza Government, because of activity as head of labour sectin of party was accused by N.D.F. of „reactionary" activity and forced into hiding for most of the year, only feeling at liberty following reconstituted Government of the 8th January, 1946 ; May 1946 arrested allegedly for supporting subversive groups led by General Aldea against Government. December 1946, released after serving one month's sentence ; November 1946, wife, Maria Lazar, elected for Maramureș district but did not take her seat in Parliament.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and French.

Family Details : Married, has grown daughter.

Remarks : Is a completely loyal follower of Maniu and an old Transylvanian collaborator. He is considered to be a first-class orator and electoral manager, and as such has operated successfully in Transylvania. However, he does have great limitations, in that he has no tact, little administrative ability, and his speech ideas are mapped out for him by other party leaders, such as Maniu.

59. *Leucuția, Aurel*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 26th April, 1895, at Colacia, Timiș-Torontal district, Banat.
Position : National Peasant Party Executive Committee member. Appointed : War period.
Party : National Peasant Party.
Career : Studied law at Budapest and received doctorate at University of Cluj in 1921 ; 1918, secretary to National Roumanian Committee of Transylvania ; lawyer in agrarian reform matters after World War I, and made much money ; one time a leader in Transylvanian Youth movement ; close collaborator of Maniu ; Parliamentary Deputy from Timiș-Torontal 1928, 1932, 1937 ; 31st July, 1941 — December 1942, interned at Târgu-Jiu concentration camp ; 1944, National Economy Minister in Second Sănătescu (4th November) and Rădescu (6th December) Cabinets. November 1946, elected National Peasant Deputy for Arad district but did not take his seat in Parliament.
Languages : Roumanian, Hungarian, French and German.
Family Details : Bachelor. His sister is married to Sabin Manuila, famous Roumanian statistician and also a National Peasant.
Remarks : Is considered actual leader of his party in the Banat, although Sever Bocu has this position. He has used his official position for shady business transactions, as is apparently the Roumanian custom. Is an effective behind-the-scenes type of politician and political boss, but is not too well thought of by impartial sources as a politician, on office.
Is not a public speaker, but is useful in discussing party strategy in caucus. Spends much time in cafés talking politics. In his younger days he was very athletic and has numerous medals and cups for various sport achievements. His Bucharest apartment during the Groza régime has served as Maniu's home and is usually filled with National Peasant politicians.

60. *Levin, Misha*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born in 1914 in Bessarabia.
Position : Executive Committee member, Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec faction). Appointed : After 23rd August, 1944.
Party : Life-long Socialist. Adhered to Rădăceanu-Voitec faction in Socialist split of March 1946 over collaboration with Communists in elections.
Career : Worker from early age ; little schooling ; 1933, joined Socialist Youth of Bucharest ; 1936, secretary of organisation ; continued work underground ; 1940, arrested, then sent to Târgu-Jiu concentration camp ; deported to Transnistria and then returned to Târgu-Jiu ; helped lay groundwork for Single Workers' Front of Communists and Socialists through prison contacts ; after August 1944, one of Socialist Youth leaders on prison release ; admitted to Socialist Executive Committee ; 1945, member of Executive Committee of General Confederation of Labour ; March 1946, liaison man with Communists in organising Ionescu — read

letter forgery at Socialist Congress, and advocate of common electoral list with Communists ; followed Rădăceanu-Voitec faction in Socialist split ; director of *Revista Muncii* (Workers' Magazine) : November 1946, named a Parliamentary Deputy for Bucharest ; 1946, in Roumanian delegation to World Trade Union Congress at Paris ; director of paper *Poporul* and influential in general newsprint distribution.

Family Details : Of Jewish origin. Married.

Languages : Roumanian, Yiddish, Russian.

Remarks : Considered intelligent, but a twister in politics. Likes to have finger in many party projects and to be appointed to various posts. On Socialist Left-wing in thinking, but although collaborating with Communists, has refused to become one of them since Târgu-Jiu prison days. His significance is in one of most influential Socialists in Labour circles ; is suspected of being member of the Communist Party working within the Social Democratic Party.

61. *Livezeanu, Elena*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in Commune Plenita, County Dolj.

Position : Member of Executive Committee of Democratic Federation of Roumanian Women. Appointed : 1945.

Party : Ploughmen's Front. Associated with husband previously in various political parties.

Career : At home she helped her parents work the soil ; left home in order to go to school ; was graduated from the Arts and Sciences College ; worked way through ; was a teacher, then a school principal ; during the war she joined the Patriots Union ; helped distribute the then illegal *Romania Libera* ; after 23rd August, 1944, she became an active member of the Ploughmen's Front. During 1945 and 1946 joined many Communist sponsored organisations ; made member of Executive Committee of Democratic Federation of Roumanian Women, member of Arlus Central Committee, Executive Member of Teachers' Union, vice-president of Union of Anti-Fascist Women ; November 1946 No. 2 on Democratic Parties *bloc* election list for Romanati District as Ploughmen's Front representative.

Family Details : Driving force behind husband, Octav Livezeanu.

Languages : Roumanian, German and French.

Remarks : Somewhat a virago in personality, she has constantly sought her husband's advancement by personal attacks on all his associates. She has wholeheartedly entered upon the political field in her own right and plays a Communist prescribed rôle in the feminist movement.

62. *Livezeanu, Octav*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician-journalist.

Born (by ows statement) 17th September, 1902, Râmnicul-Valcea, Oltenia.

Position : Minister of Information. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Ploughmen's Front since autumn 1944, political adherent of Mihai Ralea's Social Peasant Party 1938—44 ; 1924—38 member of Pea-

sant Party, which merged with National Transylvanian Party to form National Peasant Party.

Career : Schooling in home town, then graduated in chemistry from University of Bucharest 1924 ; 1924 vice-president of the Lupu organisation of Peasant Party Youth (president, Tudor Ionescu, and secretary, Anton Alexandrescu) ; journalistic career and National Peasant ; 1934—38 editor of party paper *Dreptatea ;* December 1938 left National Peasant Party, joining Ralea ; worked on *Jurnalul* until suppression in 1940 ; during the war was member of propaganda editorial board at Antonescu's headquarters and as such helped to organise and issue anti-Soviet propaganda to the army ; followed Ralea in merger of latter's party with Ploughmen's Front November 1944 ; 6th March, 1945, Secretary-General of Ministry of Arts until present appointment ; spring 1945 appointed editor of *Frontul Plugarilor* party organ, which position he still retains. November 1946 led Democratic Parties *bloc* electoral list for Râmnicul Sarat District ; 30th November, 1946, appointed Minister of Information.

Family Details : Wife, Elena, former head of girls' school, who now works politically for Roumanian Communist Party. She was elected on Democratic Parties *bloc* list for Romanati as Ploughman's Front member.

Languages : Roumanian, French and German.

Remarks : Gained his political start as protégé of N. Lupu, under whose guidance he began in Peasant Youth. Enjoyed Lupu's backing for many years until he began differentiating with National Peasant leadership. In 1938 joined the Dissident Peasant wing of Ralea, to whom he has looked for subsequent political opportunity.

He is considered to be a typical opportunistic journalist, has a varied background in the profession, which is now devoted to furthering the ideas expressed by his party's leaders.

In appearance he is short and grey haired, looks older than his announced years, some sources claiming he is over 50.

63. *Luca, Vasile (Laszlo)*

Nationality : Roumanian and Soviet. *Title :* Professional Communist.

Born 8th June, 1898, in Lemneni Commune, Trei Scaune District, Transylvania.

Position : Member of Executive Committee, Comintern, Moscow. Member of Executive and Policy Commitees of Roumanian Communist Party. Appointed : Before war.

Party : Comintern member and Roumanian Communist Party.

Career : At age of 13 became apprentice mechaniclocksmith, at 16 worked at railroad works of Braşov ; in 1915, drafted into the army and sent to front ; 1916, began anti-war propaganda ; 1918—19 took part in Hungarian revolutionary movement ; 1919 re-entered Braşov railroad works and became Socialist Party member and of the railroad syndicate ; 1922 entered the Communist Party ; arrested many times and allegedly spent almost ten years in Roumanian prisons ; 1934 because of participation in organisation of Grivita strike was condemned to ten years' imprisonment, later sentence reduced to five years ; freed after serving term, but in 1940—44 imprisoned at Cernauti, Northern Bucovina, when

freed by Red army ; worked with Ana Pauker in sending instructions and propaganda to Roumanian Communists ; returned to Roumania with Red army ; in capacity as member of Central Committee of the Roumanian Communist Party, helped organise the National Democratic Front and was elected secretary of its General Council ; propagandised for Groza Government among Hungarians in Transylvania : November 1946 No. 2 on the Democratic Parties *bloc* electoral list for Cluj after Dr. Groza.

Languages : Roumanian, Hungarian and Russian.

Family Details : Hungarian (Szekler) origin, was orphaned at an early age and put in an orphanage at the age of 7.

Remarks : Luca's importance, aside from being a Comintern Committee member, is that he seeks to keep the Szeklers of Transylvania behind the Groza régime by speeches saying it is the only way these Hungarians can maintain their present position, in contrast to Nationalist sentiments of Roumanians in Transylvania personified in the National Peasant Party. Undoubtedly a clever and capable Communist, he and Ana Pauker labour under a handicap within "homegrown" Roumanian Communist circles, if the latter would dare admit it, of not being considered "true" Roumanians. As a Comintern Committee member he enjoys a direct channel to Moscow.

64. *Macovescu, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician—journalist.

Born about 1914 near Râmnicul Valcea, Valcea district.

Position : None.

Party : Communist. Actively since *coup d'État* of 23rd August, 1944.

Career : Educated Bucharest University M.A. ; since October 1945 member of the Central Committee of the Progressive Youth Movement. Professional journalist, was on the staff of *Timpul* from 1939 until August 1944 ; acted as diplomatic correspondent of that paper from 1940 until 1944, when Mircea Grigorescu (Mihai Antonescu's adviser on press matters) launched *Ecoul*. Macovescu started working as diplomatic correspondent for that paper also. In the articles contributed during the war to *Timpul* and *Ecoul* he found ways and methods of conveying the truth with regard to the Allied military operations. He served under Mircea Grigorescu at the Propaganda Department (from November 1942 onwards), being in charge of the section whose job was to issue directives to the press. In 1942, together with a group of Roumanian journalists, he visited Germany and wrote a series of articles on German-Roumanian relations (*Dreptatéa,* dated 17th February, 1946, published facsimiles of some of Macovescu's articles, along with a picture showing him in the act of shaking hands with Baldur von Schirah, German youth leader. After 23rd August, 1944, Macovescu contributed to *Romania Libera, Tribuna Poporului* and *Scanteia*. In November 1945 be led the Roumanian delegation at the London Youth Conference ; 6th March, 1945, appointed secretary-general of the Ministry of Information, which post he gave up after the elections of November 1946, with the hope of obtaining a diplomatic appointment abroad. This, however, has not yet materialised.

Languages : Roumanian, English, French and German fluently.

Family Details : Of peasant stock, married to Hungarian Jewess, who is Communist and sister of Vasile (Laszlo) Luca's wife. Macovescu's wife had press background also, and reportedly watches Roumanian journalists friendly to Americans and English.

Remarks : Macovescu is of pleasant appearance ; rather good looking. He is considered a "moderate" in the party. His record does appear tinged with considerable opportunism. Was a protégé of Mihai Antonescu, former Vice-Premier under Marshal Antonescu.

65. *Malaxa, Nicolae*

Nationality : Roumanian. *Title :* Industrialist.

Born 1883 at Barlad, Moldavia.

Position : The leading Roumanian industrialist.

Party : Strives to make all influential politicians his men regardless of party, although now closest to the Communists.

Career : His mother a poor widow, Malaxa was forced as a boy to start work ; became engineer in the Railways Administration ; 1919, a silent partnership with one T. Enacovici, organised locomotive and freight car repair shop, realised such profits that there was a parliamentary investigation into high charges for repairs to rolling-stock already in good condition, bribes reportedly hushed the investigation ; Enacovici dropped out of the business ; 1928, "N. Malaxa Locomotive Works" formally organised ; through extensive gifts to friend of Madame Lupescu gained access to Lupescu-King Carol inner circle ; secured Roumanian State contract to build locomotives, and through State money paid in advance built the factory as his own ; State paid several times more for his rolling-stock than that produced elsewhere in Europe ; organised important branches of Roumanian economy with Carol's assistance, so that each received their commissions ; steel tube plant built from Government advances and products supplied at exorbitant cost to petroleum industry behind 1,000 per cent. tariff wall ; backed Gheorghe Tătărescu in his split from National Liberal Party of Dinu Brătianu ; sought control of Reşiţa industrial plant in which reportedly he held 12 per cent. interest over which original co-operation with Max Auşnit turned to rivalry ; Auşnit as representative of British Vickers-Armstrong interests, refused to play, and Malaxa and Carol had him jailed ; received enormous sum in advance to manufacture armaments for Roumania, with which Tohani factory near Braşov was built ; 1939, interests reorganised into three firms, N. Malaxa Company, N. Malaxa Tubes and Steel Plants, N. Malaxa, Tohanul, Vechiu Plant ; acquired some connexions with Bank of Westminster, London ; 1940, negotiations with Albert Goering for German participation in his interests ; after departure of Carol, financed Iron Guard (Roumanian Nazi) movement and its rebellion of January 1941 directed from headqurters in Malaxa's home, ironically now home of Soviet General Susaikov ; arrested following rebellion and held for some days by secret police ; because inadequate personal arrangements refused to sign agreement for Herman Goering Works control of properties ; 7th October, 1941, State signed

convention with Germans leasing them all plants and called them Rogifer Company, with half each Roumanian State-German control; Malaxa then released from mild protective custody; February 1942 State by decree formally expropriated Malaxa interests after investigation charging he had made fantastic profits upon State business; early 1943, Roumanian State bought German Rogifer half interest; 9th October, 1943, restored Malaxa to participation in half of his ownerships and shares; following armistice in fall 1944, he failed in offers of controlling interest in enterprises to American capital and in offers to American agents of enormous bribes to effect this; turned to Roumanian Communists and other politicians; and on arrangement has large sums to party war chest and personnel, dribes such as houses to Communist Communications Minister Gheorghiu-Dej and Groza, then Vice-President Council of Ministers, secured favourable approval to annul Rogifer set-up and restore all properties fully to Malaxa; 13th April, 1945, Government decree returned properties, gave very favourable credit and raw materials terms for future operations, named commission to fix compensation to Malaxa for lost profits 1941—44, and awarded $2,460,000 compensation for 14-inch rolling mill taken by Russians under armistice terms; Malaxa arranged payment of $600,000 of sum to Aușnit to clear certain debt; since October 1945, despite official American opposition to dollar payments of compensation to Roumanians before American claims on Roumania satisfied, reliably reported to have arranged for several million dollars in license free accounts in United States although all not registered in his name; Aușnit now forced to cooperate in business and arranged for 30 per cent. Soviet participation in Reșita; striving still to unblock his frozen funds in America through various devices and to secure American capital investment in his enterprises, such as with Kaiser-Frazer Automobile Company: April 1946 nominated as member of Roumanian-American Chamber of Commerce delegation to go to United States to represent Roumanian Government unofficially; June, left for France and United States with trade delegation to look after business, interests, also reportedly to contact friends of ex-King Carol, and has not yet returned.

Languages: Roumanian, French, Greek and possibly German.

Family Details: Is of Greek stock. Married to Natasha Malaxa and has two children. Son has no ostensible occupation. Left Bucharest University before graduating. Daughter, whose name was linked with King Michael when he was Crown Prince is married to a Roumanian doctor and both recently emigrated to the United States from Turkey, where Mme. Malaxa and daughter waited out last phases of the war.

Remarks: One of the cleverest, most complex and unscrupulous men in Roumania, he is a combination of robber baron and Greek business man. However, he is most generous to those who befriended him in his lean, youthful days. Those understanding the Greek temperament and the amoral methods of some big businessmen feel that they understand Malaxa. His most powerful and perfected technique is lavish bribery of the Government through using Government funds. Any montary advance by the Government for one of his enterprises is virtually double that necessary to give him the needed capital and an enormous profit

besides, while the other half is paid out in bribes to officials making the transaction possible.

The last political jump Malaxa had to make, to deal with the Communists, was his greatest personal test, for in the autumn 1944 he was anathema to the Russians as a Fascist, who could not clearly explain his war-time German—Antonescu relations. His chief engineer, Carp, was prominently associated with the Germans. Malaxa's technical ability was needed and he again landed on his feet, but the man, distinguished as he is in appearance, looks tired and old.

Personally frugal, hardworking and intelligent, Malaxa is lavish in his bribes to the politicians he needs. One gift to Groza, given the day he was named Premier, was the same house Malaxa had once given Mihai Antonescu, Vice-Premier under Marshal Antonescu. His business front man is Engineer Basil Ştefănescu and his personal attorney, Cabinet Finance Under-Secretary Alexandrini. To-day his top political men may be considered as Vice-Premier Gheorghe Tătărescu, Premier Groza, M. Gheorghiu-Dej, Minister of Industry and Commerce, Mihail Ghelmegeanu ; a National Peasant leader, Ionel Pop, is a chief legal counsel for his interests, and it is reliably reported that now Savel Rădulescu is included in his coterie. It is this trait of habitually corrupting the nation's politicians for personal ends that arouses the antagonism and contempt of those Roumanians striving for a democratic régime in their country, for Malaxa thus appears as a definitely powerful and unhealthy political influence.

Malaxa likes a quiet home life, but he has one recreation that seems typical of the man — he likes to play poker.

66. *Maniu, Dr. Iuliu*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1873 at Simlaul-Silvaniei, northern Transylvania.
Position : President of the National Peasant Party,
Party : National Peasant Party.

Career : Studied at Cluj, Vienna and Budapest. Became a lawyer and later professor of law at the Theological Academy, Blaj (Transylvania) ; 1906 entered Hungarian Parliament as member of National Roumanian Party of Transylvania. Became involved in many stormy scenes with Hungarian Parliamentary majority ; 1911 imprisoned for inciting Roumanian Transylvanian minority to revolt against Hungarians ; 1914—18 organised revolt of Transylvanian Roumanians in Austro-Hungarian army, thereby materially assisting Declaration of Independence ; 1919 after the union of Transylvania and the Old Kingdom, was elected president of Roumanian National Party and was instrumental in the coalition with the Peasant Party in the Old Kingdom and the formation of the National Peasant Party.

1930 to counter Liberal opposition promoted King Carol's return from exile ; June 1931 resigned owing to the fact that Carol failed to fulfil the conditions of his return ; August 1932 refused to form a Government ; October 1932 President of the Council ; January—November 1933 Prime Minister ; quarrelled with Vaida-Voevod, causing split in

National Peasant Party ; 1938 protested against Carol's introduction of semi-Fascist Constitution.

July 1940 on fall Bessarabia demanded formation of coalition Government and return to parliamentary system ; 1940—41 constant contact with American and British Ministers as Roumanian Fascist régime developed, to seek assistance to combat it and to arrange for underground information channels ; 1941—44, approved of war against Russia until Roumanian army crossed the Dniester, then he continually protested to Antonescu against continuance of war and assistance to Germany ; protests through messengers or long memoranda, also signed by C. (Dinu) Brătianu, president of National Liberal Party ; spring 1944 sent Prince Barbu Ştirbey and C. Vişoianu from Roumania to arrange for armistice with Allies and concerted efforts to overthrow Antonescu régime. Negotiations stalled. Within Roumania continued efforts as leader of Democratic coalition, composed of National Peasant, National Liberal, Social Democratic and Communist parties, resulting in political *coup d'État* of 23rd August under King Michael ; 23rd August, 1944, Minister without portfolio in first Sănătescu Government of National Unity ; 6th March, 1945, refused to have party participate in Groza Government, stating Government not representative and insufficient Cabinet seats allocated his party ; August 1945 advised King to request Groza's resignation as his régime unable to conclude peace treaty with the three Allies ; January 1946 reluctantly agreed to suggestion of American and British Ambassadors to U.R.S.S., then in Budapest [Bucarest], to implement Moscow decisions, to have party name Minister without portofolio in Government ; May 1946 strong Government criticism for Antonescu trial testimony affirmation Bessarabia and Northern Bukovina were Roumanian lands, and for handshake with Marshal Antonescu ; during summer and autumn 1946 he protested with M. Dinu Brătianu at the manner in which the Government was implementing its commitments under the Moscow Agreement, particularly in preparation for the elections ; November 1946 elected for Bucharest but, as he considered elections to be fraudulent, agreed with Brătianu not to allow their Deputies to take their seats in Parliament.

Lanugages : Roumanian, Hungarian and German.

Family Details : Uniate religion. Life-long bachelor. Nephew, Ionel Pop, is being groomed for eventual leadership of Transylvanian National Peasants.

Remarks : M. Maniu, although suffering from leg rheumatism and thus necessarily walking with care, appears in good health as a result of temperate living. He carries his medium-height figure erectly and his strong face does not show his age.

In conversation Maniu's remarks are penetrating and his political analyses, although inclined to be exhaustive in background, command attention. His followers have the greatest respect for him as a man who has dedicated his life to politics and who has brought solid qualities of personal implicity and integrity to this task. Inflexibly stubborn when convinced principles are at stake, in this he is a Roumanian political phenomenon. The above traits are known to the country from his past, and every effort by the Russians and Government to attack him only

enhances his popularity, until to-day he has never had greater national prestige as the defender of Roumanian democracy and independence.

Maniu's critics dispose of him as a "negativist", charging that he is more at home in the Opposition than he would be in constructive leadership, while his defenders assert that internal conditions between two world wars and to-day have made it impossible for his party to govern the country and to retain its democratic principles. In demanding loyalty of his followers, he gives the same loyalty, and as a result the charge is levelled that many of his lieutenants have the bad qualities popularly ascribed to politicians, which they hide behind the cloak of M. Maniu's personal integrity.

Tactically, Maniu operates alone in making up his mind after listening to those in the party hierarchy qualified to speak on a subject. He has great respect for Ghiță Popp's views, but frequently goes outside the party for qualified advice. Reportedly he talks to Mihalache and Popovici more to influence them upon party matters than to receive helpful advice in turn. In dealing with his party lieutenants, Maniu frequently adopts what he considers to be a justifiable practice of expressing optimism upon particular problems that strengthens their morale in difficult times, while he may privately feel otherwise. As a politician he insists upon seeing any one who wishes to see him and talking as long as one desires. Hence, when in Bucharest after a week or so of such stenuous long-hour schedules, he tires and must go away for a rest, usually to Sinaia or Sibiu.

Maniu's personal funds, according to a responsible party source, come from a gold mine at Baia Mare in the mountains north of Alba Iulia, which he bought at least forty years ago. It always produced some gold, but the "Concordia" Petroleum Company invested much capital, and at least until recently paid him a royalty on the gold mined. He also owns a house in the village of Badacini [3], near Zalău in northern Transylvania.

During his armistice negotiations Maniu sought first to make a separate agreement with the United States and Great Britain, since he was fearful of Soviet future moves in Roumania. Soviet officials and their Government satellites charge Maniu as being a "reactionary", while Maniu privately states events are confirming his analysis of Soviet policy, that includes complete dominance of Roumania, suppression of Western style democracy, and eventual incorporation into the Soviet Union.

67. *Maurer, Ion (Gh.)*

Nationality : Roumanian. *Title :* Communist politican.

Born 8th July, 1899, in Vorumloc Commune, Târnava Mare district, Transylvania.

Position : Under-Secretary of State for Supplies in the Ministry of Industry and Commerce. Appointed : March 1947.

Party : Communist.

Career : Military high schools at Craiova and Iași ; law degree, University Bucharest ; judge at Agnita and later chief prosecutor at Sighișoara resigned and practised law at Sighișoara ; began politics with Jean

Florescu, then Liberal Party district leader; later joined Radical Peasant Party (Grigore Iunian) lived in Bucharest and worked mostly in Dâmbovița district; under Antonescu dictatorship was twice imprisoned in Târgu Jiu concentration camp and there, about 1942, became Communist Party member; 1943, freed from prison and forced to serve on the Crimea front when allegedly he engaged in propaganda among the troops; August 1944, assistant to Bodnăraș in so-called workers troop formation; 6th March, 1945, appointed Under-Secretary of Communications and Public Works; summer and autumn of 1946 one of the leaders of Roumanian delegation to Paris Peace Conference reporting directly to Ana Pauker; November 1946, headed Democratic Parties *bloc* electoral list for Târnava Mare district; 30th March, 1946, appointed Under-Secretary for National Economy in the revised Groza Government; March 1947, appointed Under-Secretary for Supplies in the Ministry of Industry and Commerce.

Languages: Roumanian and French, possibly others.

Family Details: Orthodox religion. Family is of Saxon origin. Father was teacher of German in a Ploiești private school. He was twice married.

Remarks: At present is the technician lieutenant of Gheorghiu-Dej, both in the Ministry of Industry and Commerce and Communist Party councils. Acts as his liaison man and also reaps extensive bribery rewards. Once in addressing thousands of workers at Astra rolling-stock repair works at Brașov he was howled at when, in giving the clenched-fist salute, he revealed a fine, gold-handed wrist-watch. He is intelligent, was a good lawyer, and is considered to be more Roumanian than Comintern-minded in his politics.

68. *Mihai I (Michael)*

Nationality: Roumanian. *Title:* King.

Born 25th October, 1921, at Sinaia (Name Day, 8th November).

Position: King of Roumania. Appointed: 6th September, 1940.

Career: Upon the death of his grandfather [4], Ferdinand I, January 1926, Mihai was proclaimed King under regency until return of his father—who had formerly renounced rights as Crown Prince — 6th June, 1930; 8th June, 1930, was proclaimed Crown Prince and Great-Voevod of Alba Iulia; education under supervision of father with small group of boys drawn from every strata of Roumanian society; on abdication of father in 1940 (6th September) under pressure from Marshal Antonescu, Mihai was again proclaimed King; during war against Soviet Union lived in retirement, with all crown prerogatives virtually in hands of Marshal Antonescu; in co-operation with democratic opposition parties secretly prepared for *coup d'État* of 23rd August, 1944, on which day he assumed responsibility for decision to arrest Marshal Antonescu and to begin military operations against German army; 1945, following VE-day received Soviet award of "Order of Victory" for rôle in contributing to Allied victory; 20th August, 1945, on advice of majority of political party leaders requested resignation of Premier Groza, who refused, and precipitated constitutional crisis. King invoked Three-Power Aid to form Government able to conclude peace treaty, and in January 1946, accepted the recommendations of the Ambassadorial Delegation

which visited Roumania in order to inaugurate the implementation of the Moscow Agreement whereby two Ministers without Portfolio were to be appointed from the National Peasant and National Liberal Parties and the liberties were to be respected; after the fraudulent elections of November 1946, the King was inclined not to open Parliament, but owing to pressure from Communist sources and lack of support from the British and American Governments, he was forced to do so, thus recognising the election results.

Languages: Roumanian, French, German, Italian and English.

Family Details: Of the Hohenzollern-Sigmaringen family. Only child of King Carol II and Princess Helen (Elena) of Greece.

Remarks: Michael has had a most difficult rôle to play since becoming King. Virtually ignored or ordered about by Marshal Antonescu, he showed real courage and initiative in exposing himself to take the lead in political preparations for the *coup d'État* and in suddenly deciding to advance the *coup d'État* date three days because circumstances appeared to make this imperative. He showed similar traits in asking and maintaining his request for resignation of Groza Government after following constitutional processes despite every Government and Soviet pressure. He accepted the Groza Government in March 1945 only because it was a direct order of Soviet Vice-Commissar Vyshinski. In making his decisions he naturally listens to advisers, such as in the early days, then Count Marshal Starcea [5] and Niculescu—Buzești, and a few trusted aides-de-camp and his personal secretary. Some do criticise the persons in his entourage, but such Roumanian criticism apparently would always be voiced regardless of the men. Savel Rădulescu, C. Vișoianu, Court Marshal Negel, and party chiefs on big questions always give him their views, with Savel Rădulescu recently being more often consulted. However, the King, despite his youth and lack of experience, has good common sense and decides his actions for himself. After listening to counsellors, for example in March 1945, despite the strongest adviser opposition, he decided it best for Roumania's future to accept Vyshinski's demand and to take Groza as Premier.

To-day Michael is the most popular figure in his country. He symbolised the Balkan idea of a King in taking the lead in the *coup d'État* and he now symbolises the country's will to independence and freedom from foreign domination. This last makes his relations with the Russians those requiring the utmost tact.

He has continued to live quietly with his mother. With his big and powerful physique, he is fond of sports, loving speed, and is the fastest automobile driver in Roumania and a licensed air pilot. Other recreations are driving speedboats, swimming, and taking a "jeep" over the roughest terrain he can find. He is a practical mechanic and is fascinated by aviation. Not particularly studious, he gains his practical knowledge from conversations with those qualified on subjects interesting to him and, although originally enthusiastic, like many other Roumanians, he has given up the formal study of Russian.

69. *Mihăiescu, Ștefan*

Nationality: Roumanian. *Title:* Politician.

Born in 1888, 27th December, in Amărăşti, Romanaţi District, Oltenia.

Position : Treasurer of National Peasant Party and president of Romanaţi Peasant Party organisation. Appointed : After *coup d'Etat* 1944.

Party : National Peasant Party. After World War I associated with Lupu's Peasant Party.

Carrer : High school at Craiova ; 1913 graduated as engineer from Bucharest Polytechnic, was employed by the Roumanian railroad company ; technical engineer of Clădirea Românească ; 1927 left Peasant Party with Lupu, later returning with him ; he has been a farmer, an industrialist and three times Member of Parliament from Romanaţi beginning in 1928 ; 1931—34 editor of review *Progresul Social ;* president of the council of administration of C.A.M., State tobaco monopoly, during the Antonescu régime and is open to criticism for having been too close to the Germans during that time ; 1942 president of Roumanian Engineers' Association ; has various business interests.

Languages : Roumanian, German and French.

Family Details : Of peasant origin ; married and has one daughter. Wife is reportedly wealthy. Owns brick and tile plant.

Remarks : Very well-to-do, Mihăiescu has made certain business sacrifices in his present position. He and his wife are socially on the best of terms with Maniu. At time of his position in C.A.M. there were party elements who had wished to expel him. Politically, as one associate stated, he is noted for his technique as a parliamentary filibusterer. Is chief of Romanaţi District organisation.

70. *Mihail, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* General.

Born in 1885 in Bucharest.

Position : Retired.

Party : None.

Career : Cadet 1st April, 1905 ; second lieutenant 1st July, 1907 ; lieutenant 1st July, 1910 ; captain 1st April, 1915 ; major 1st April, 1917 ; lieutenant-colonel 1st April, 1920 ; colonel 1st July, 1927 ; brigadier-general 10th October, 1935 ; major-general 25th October, 1939 ; lieutenant-general 24th January, 1942 ; general 1st April, 1945.

He is a graduate of the Superior War Academy and a General Staff Officer. His record of commands is as follows :

1922—25 commanding officer of a mountain battalion ; 1925—29 Chief of the General Staff of the 1st Mountain Division and commanding officer of the 2nd Mountain Troops Group ; 1929—30 commanding officer of the special infantry school ; April 1930—April 1931 commanding officer of the 89th Infantry Regiment ; April 1931—October 1933 commanding officer of the 10th Infantry Regiment ; October 1933—October 1934 Chief of the Information Section of Staff ; October 1934—October 1936 commanding officer of the mountain guards brigade ; October 1936—November 1937 Chief of the General Staff in the Inspectorate-General of the 3rd Army ; November 1937—February 1939 chief of the military household of the royal palace ; February 1939—December 1939 Under-Secretary of State of the Army ; December 1939—June 1940 general officer commanding, 2nd Army Corps ; June 1940—August 1940 Vice-

President of the Council of Ministers ; August 1940—September 1940 Chief of the General Staff ; 9th September, 1940, passed into the reserve corps by Marshal Antonescu because be was loyal to King Carol II ; 23rd August, 1944, re-instated in the army and given his former post as Chief of the General Staff ; 12th October, 1944, appointed inspector-general of the infantry (this change allegedly took place because he ordered the Roumanian army to stop the looting and disorders throughout Roumania by Russian troops) ; 1st June, 1945, appointed inspector-general of the Roumanian army. Relegated to reserve August 1947 after being for a year in *cadre disponibile.*

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Subject's wife is French.

Remarks : Mihail was among the few persons whom King Carol II consulted during the crisis that preceded his abdication. He and General Paul Teodorescu were of the opinion that Carol should not abdicate. Mihail was very much liked and appreciated by King Carol II and by the present King Michael I. He was definitely a pro-Carol man. King Michael allegedly has great confidence in Mihail's military capacity, his patriotism, and his loyalty to the crown. He was one of the authors of the armistice of 23rd August, 1944. As Chief of the General Staff after 23rd August, 1944, he was very successful in eliminating and evicting all the German troops from Roumania. In the army he is regarded as the most able and honest of all the senior officers. During the first world war, he was wounded twice. He was awarded the Mihai Viteazul Order. He is short, dark complexioned, dignified and has a modest attitude. His dislikes and avoids publicity.

71. *Mihalache, Ion*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1882 in Topoloveni, Muscel district, Wallachia.

Party : National Peasant Party—First Vice-President. Appointed : 1927—33 and 1937 to date.

Career : Teacher in Roumanian public schools ; 1916—18 captain in Roumanian army, winning "Michael the Brave" award, highest Roumanian military honour ; 1919 Minister of Agriculture ; in this capacity he drew up the first law of agrarian reform and endowment for peasants ; 1919—27 he fought against the Liberal Party parallel with the National Roumanian Party of Transylvania ; 1926 these two parties joined the election campaign ; 1927 these two parties amalgamated under M. Iuliu Maniu ; 1928—30 Minister of Domains and Agriculture ; 1932 Minister of Interior ; he resigned after conflict with King Carol II ; 1935 drafted the progressionist programme for the National Peasant Party which is still in effect ; 1933—37 President of National Peasant Party ; parliamentary Deputy in every legislature since 1919. January 1946, reluctantly accepted party nomination to be its Minister without Portofolio in reconstituted Groza Government ; but was unacceptable to Government and Russians. Autumn 1946, excluded from electoral lists on the grounds of having volunteered for the war against Russia.

Languages : Roumanian, some English.

Family Details : Married. No children.

Remarks : He is considered the best political orator of Roumania. Is popular figure as a democratic leader among the peasants. Known and appreciated for his democratic activities and as a leader of the National Peasant Party. In November 1937, he was instructed by King Carol II to form a Government, but on learning one condition was that he should collaborate with Alexander Vaida-Voevod he turned in his mandate and remained with his party in opposition.

Mihalache always dresses in peasant costume, regardless of the social function and thus affirms his peasant origin. He has made his home town into a model peasant village. He is a short, stocky man in good health, of perception, moderate temperament, and high principle. Several of his critics state that he would not be the man to hold the National Peasant Party together if Maniu retired or died, claiming that he is too easily discouraged and influenced to hold the post.

The story given currency during the visit of M. Vyshinski, Ambassadors Harriman and Clark Kerr to Bucharest in January 1946, that Mihalache volunteered to fight against the Soviet Union is only partially true. At the time Roumania declared war against the Soviet Union Mihalache was a reserve officer, having the rank of major, in the Roumanian army. Hearing that Marshal Antonescu proposed to have him mobilised and attached to his personal staff as a political adviser, Mihalache sought to avoid such service by volunteering for service with troops. His offer was accepted and he served with troops during the brief campaign during which the Roumanian army repossessed Bessarabia. Then when Marshal Antonescu decided to continue fighting the Russians and crossed the Dniester, Mihalache asked to be demobilised. His request was granted.

72. *Moşoiu, Tiberiu*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 23rd June, 1898, near Oradea Mare, Transylvania.

Position : Governor of the National Bank. Appointed : January 1947.

Party : Executive Committee member of the Dissident National Liberal Party, formerly member of the National Liberal Party.

Career : Doctor of Law, University of Brussels ; Professor of Roman Law, University of Cluj ; 1937—39 Under-Secretary of Cults and Arts in Tătărescu Cabinet under King Carol ; as close friend of Tătărescu rallied to him after 23rd August, 1944, and when Dissident Liberals began negotiations with N.D.F. ; director of party paper *Drapelul ;* 28th April, 1946, voted for Tătărescu's motion for party to join single Government electoral list ; 18th May, made Governor of Roumanian National Bank by official decree, his appointment was confirmed after the nationalisation of the National Bank.

Languages : Roumanian and French at least.

Family Details : Son of General Moşoiu, well-known Roumanian leader. Is well off. Is married.

Remarks : Little more can be said to characterise the man than that he is one of the closest of Tătărescu's followers and has a goodly share of his leader's political opportunism. He received his start in Liberal Party politics in Transylvania because of his father's reputation and

because Liberals lacked any men in Transylvania of any intellectual capacity. Is considered very mediocre.

73. *Negel, Dimitrie D.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Marshal of the Palace.

Born 27th January, 1890, at Giurgiu, Vlașca district, Muntenia.

Position : Marshal of the Royal Court and Administrator of the Royal Estates. Appointed : 1942 and 1944 respectively.

Party : None.

Career : Born in Giurgiu, where father commanded a regiment ; family home near Bacău, Moldavia, where he has estate ; early schooling in Bucharest and in law at University, 1911 ; in 1915, Doctor of Law, University of Paris ; served at front in Roumanian army in World War I ; practised law ; developed business interests ; president of "Assan" factory in Bucharest, a family business from his mother ; also interested in "Olemn" (timber) ; 1939—40 (September), until Iron Guard Government, was president of Bucharest Chamber of Commerce ; June to November 1941, Under-Secretary of Supplies in Antonescu Government ; tried to resign from first month ; 24th July, 1942, appointed Administrator of Royal Estates ; cognisant of King's preparations for *coup d'État* and helped with political advice ; 23rd August, 1944, Agricultural Minister in First Sănătescu Government of National Unity ; 4th November, 1944, appointed Marshal of the Court in addition to Estates Administrator ; March 1945, advised King to accept Groza as Premier ; August 1945, stood by King in position assumed during constitutional crisis until Government reconstituted, 8th January, 1946, following Moscow Agreement ; March 1946, offered resignation to King on Government pressure, but remained in post as pressure withdrawn ; November 1946, advised King to open Parliament in face of strong popular protests *re* falsification of elections.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Bachelor. Son of a cavalry general who was aide-de-camp to King Carol I.

Remarks : A cautious, thoughtful adviser, but not too strong in personal nerve under pressure, while the Government has sought to render him tractable by indirect threats to place him on trial because of holding a ministerial post in the Antonescu régime. Submitted his Marshal of Court resignation to King, who believes no suitable successor can be found, but who would retain Negel, at any rate, as Administrator of Royal Estates. There are persistent reports that he is working more closely with Tătărescu and with Malaxa as far as his personal affairs are concerned. Always he has refrained from joining any political party and his intimates consider him shy, but with a penetrating sense of humour on better acquaintance. He has an expressive face in conversation and is a tall, bulky man.

74. *Nicodim, Archbishop*

Nationality : Roumanian. *Title :* Lord Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Ungro-Vlahia, Patriarch of Roumania.

Born 1865 at Pipirig in the District of Neamţu.

Position : Lord Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Ungro-Vlahia, Patriarch of Roumania. Appointed : 1939.

Party : Is politically opposed to the present régime.

Career : Obtained degree of master of theological studies in 1895 and appointed honorary doctor of theology at Cernăuţi University in 1920. Is a former student of the Theological Academy of Kiev. Appointed archdeacon 1894 ; archimandrite 1900 ; Suffragan Bishop of Iaşi 1909 ; Acting Archbishop of Chişinău, Bessarabia, 1918—19 ; Bishop of Huşi 1912—24 and Abbot of the Monastery of Neamţu 1924—35. He has produced twenty-one original works, three in collaboration and seventy-six translations, *e.g.*, the "Bible", works of F. Farrar and many other articles and works from Russian.

Languages : Roumanian, Russian, English.

Remarks : Not pro-German. He praised the declaration of war against Russia by Antonescu, to whom he gave a gold cross. He issued a pastoral letter praising "the holy war against the unbelievers" and a further one supporting the *coup d'État* of 23rd August, 1944, especially the King. The Patriarch withdrew his support of Antonescu when he tried to depose the King. He was always in conflict with the Ministry of Religion under Antonescu and is opposed to State interference at the present time.

75. *Niculescu, Cornet Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Lieutenant-General.

Born 7th November, 1887, in Bucharest.

Position : Chief of the King's Military Household. Appointed : 15th September, 1944.

Party : None.

Career : Cadet, 10th September, 1906 ; second lieutenant (cavalry), 1st July, 1908 ; lieutenant, 1st October, 1911 ; captain, 1st July, 1916 ; major, 1st September, 1917 ; lieutenant-colonel, 25th May, 1923 ; colonel, 31st March, 1929 ; brigadier-general, 16th October, 1936 ; major-general, 8th June, 1940 ; lieutenant-general, 18th July, 1942.

He graduated from the Senior School of War, is a General Staff officer and was awarded the "Mihai Viteazul" Order. During 1st February, 1925—1st April, 1926, he was assistant military attaché in Paris. He was again in Paris as military attaché in 1936. Upon his return to Roumania, he commanded 6th Cavalry Regiment in 1937, and, later, the 4th Cavalry Division. During 1939—40 he was Under-Secretary of State for the Army. From the 5th July, 1940, to 8th September, 1940, he was Minister of National Defence. During the period 1941—43 he was military commander of Bucharest, resigning on 8th May, 1943. In 1943—44 he was commanding officer of the 5th Army Corps and the oil regions of Ploieşti. On 23rd August, 1944, General Sănătescu appointed him commanding general of the 2nd Army Corps which protected Bucharest from the retreating Nazis. In 1943 he was awarded the "Grand Cross of Coroana României".

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Married.

Remarks : Reportedly a true democrat and is a devoted servant of the Roumanian dynasty. A very large, voluble cavalry officer with a reputation for being good on paper. Frank and straightforward but without much energy.

75. *Niculescu, Miron*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born [? date].
Position : Under-Secretary of Education. Appointed : 25th June, 1946.
Party : Social Democratic (Rădăceanu—Voitec) Party.
Career : Professor at Bucharest Polytechnic Institute ; no previous politics until joining Socialists after *coup d'État* of 23rd August, 1944 ; no important party rôle until Socialist schism in March 1946, although had position in Ministry of Education ; from 26th March, 1946, began to operate as Under-Secretary in Ministry of Education, but formal appointment announced by *Official Gazette* [6] No. 143 of 24th June ; November 1946, led Democratic Parties' *bloc* election list for Suceava district and retained Cabinet post in revision of Groza Government.
Languages : Roumanian, German and French.
Family Details : Married and two children.

77. *Niculescu-Buzești, Grigore*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 14th August, 1908, at Buzău, Buzău district, Muntenia.
Position : Political refugee.
Party : National Peasant Party since May 1946.
Career : Law degree University of Bucharest ; reserve corps second lieutenant ; legation attaché in 1930 and secretary in the Judicial Council of the Ministry for Foreign Affairs ; 1933, was appointed secretary of the Roumanian Legation at the League of Nations, Geneva, and was recalled when Foreign Minister Titulescu was removed by King Carol ; June 1937, assigned to Stockholm ; 1st April, 1931, second secretary ; 1st September, 1939—August 1940, chargé at Riga ; May 1940, first secretary ; May 1941, Al. Cretianu, Roumanian diplomat, secured his appointment as chief cypher officer in Foreign Office ; 1943, counsellor of legation. 1943, as co-Director of Economic Affairs, negotiated commercial agreement with Finland at Helsinki, making press statements about conditions of Roumania's willingness to get out of war ; with approval of King and the secretly formed democratic *bloc* transmitted messages to secret negotiators with Allies, such as Minister Cretianu at Angora and Prince Știrbey and C. Vișoianu at Cairo ; for three years adviser to the King in plans leading to the *coup d'État* of 1944 and took a direct and important part in the *coup ;* 23rd August—4th November, Foreign Minister in first Sănătescu Cabinet of National Unity ; fell into disfavour with Left parties and Foreign Minister Tătărescu, and in August 1945 was dismissed from Foreign Office because of written reply to false statements made by Tătărescu regarding development of *coup d'État ;* May 1946 formally entered National Peasant Party and named vice-president for Arad district under Aurel Leucutia. November

1946, elected as second National Peasant Parliamentary Deputy for Bucharest, but shortly before had left the country illegally by plane.

Languages: Roumanian, French and English; possibly others.

Family Details: Was third husband of Catherine Stirbey, daughter of late Prince Stirbey. His wife died in Switzerland November 1946.

Remarks: Comes from same area as Constantin Vișoianu, who knew him as a precocious boy. Vișoianu sponsored him into entering the Foreign Service and brought him to the attention of Foreign Minister Titulescu at Geneva. Aware of his undeniable brilliance since childhood, Buzești has a sizeable ego that knows all the answers. This trait, when combined with that of tactlessly lecturing his hearers as to where their duty lies, has antagonised many associates. His friends have pointed out these faults to him, but admonition does not have a permanent effect.

He is in very poor health, suffering from leukemia of pernicious anæmia, which shows in his slight figure and pale face.

78. *Nistor, Ion I.*

Nationality: Roumanian. *Title:* Politician.

Born on 16th August, 1876, at Vicovu de Sus, Radauți district, Transylvania [7].

Position: Executive Committee member of Dissident Liberal Party. Appointed: 1938.

Party: Dissident (Tătărescu) National Liberal. Formerly National Liberal.

Career: Finished high school at Radauti and University at Cernauti; 1909, Doctor of Philosophy, University of Vienna; attended courses at Munich, Berlin and Bucharest; high school teacher at Suceava and the orthodox school of Cernauti; 1911, private assistant professor for the history of South Eastern Europe at the University of Vienna; 1912, University of Cernauti as assistant professor for Roumanian history; permanent professor on 8th May, 1914. During the war came to the Old Kingdom of Roumania and, at the head of other Bucovinian refugees, advocated the cause of Roumania entering war on the side of the Allies; 1919, went to Bessarabia with other refugees for propaganda; member of Roumanian Academy (1914), president of the University of Cernauti (1920—21 and 1933—36), Senator for University of Cernauti (May 1920 — January 1922), Minister for Bucovina (18th December, 1918 — 2nd May, 1920, and 20th January, 1922 — 30th March, 1926), for Bessarabia (14th February — 27th September, 1919), of Public Works (22 and June, 1927 — 16th November, 1928), State (14th November, 1933 — 9th June, 1934), Labour (9th June—23rd September, 1935), Labour, Health and Social Insurance (23rd September, 1935—August 1936), Labour again (August 1936—28th December, 1937), Cults and Arts (24th November, 1939—40), Deputy and Senator from 1919. Director of reviews "Junimea Literara" and "Codrul Cosminului". Quiet during war and resumed collaboration with Tătărescu, openly following armistice; 28th April, 1946, voted for Tătărescu motion for party to join single Government electoral list.

Languages: Roumanian, Hungarian, German and French.

Family Details : Son of peasants. Married.

Remarks : He is a Bucovinian historian, Has written many works on the history of the various parts of Roumania. As a professional politician he has achieved his prominence as a Tătărescu man and by virtue of being leader of Bucovina Liberals. He joined Tătărescu's party in 1938 and is a constant follower.

79. Oeriu, Simeon

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1902 at Iași in Moldavia.

Position : Chairman of the Roumanian Commission for Liaison with the Allied Control Commission.

Party : Roumanian Communist Party member.

Career : After finishing high school, received Master of Science degree at University of Vienna (1930) ; scientific research ; then directed military tuberculosis scientific research laboratory ; worked in pharmaceology laboratory of Faculty of Medicine of Bucharest ; later worked at Cantacuzino Institute and as director of chemical section of the Cantacuzino Hospital ; wrote numerous works on biochemistry published in France, Germany, Austria and Roumania. Engaged in political affairs as Communist and was sentenced to fifteen years of forced labour for the same reasons ; on 23rd August, 1944, when the Antonescu régime was overthrown he was freed ; resumed his place among the Communist ranks ; helped in reorganising professional associations by removing "Fascists" ; assisted in foundation of syndicate of all Roumanian public employees ; secretary-general, and head Director of Arlus (Soviet-Roumanian Cultural Association); May 1945, vice-president of Roumanian Commission for Execution of the Armistice ; 8th August, 1945, appointed to hed new organisation called General Commissariat for Execution of the Armistice with rank of ministerial Under-Secretary ; is now chairman of the Roumanian Commission for Liaison with the Allied Control Commission ; November 1946, elected second on Democratic Parties' *bloc* list for Dorohei [8] district.

Languages : Roumanian, French and German, possibly Russian.

Family Details : Is Jewish, but baptised ten years ago. Wife is also Jewish and is stated to be a Communist.

Remarks : A very ambitious man and willing to do anything to please the Russians. In the Armistice Commission he clashed with Mihail Ghelmegeanu by accepting every Soviet demand unquestioningly and simply allocating demands to ministries without any personal responsibility for fulfilment. He antagonised the Roumanian public by his radio speeches and statements concerning the "light" armistice, and finally the Roumanian armistice organisation was revised with Oeriu in the true rôle of messenger to Government Departments for Soviet demands.

80. Parhon, Dr. Constantin I.

Nationality : Roumanian. *Title.* Politician-Doctor. Prominent brain specialist.

Born 15th October, 1874, Câmpulung, Muscel district.

Position : President of Arlus. Appointed : Autumn 1944.

Party : Roumanian Communist Party since autumn 1944.

Career : Schools in Focsani, Buzau and Ploești : 1893, University of Bucharest degree of Doctor of Medicine ; 1896, medical assistant to civilian hospitals ; 1903, assistant doctor to Pantelimon Hospital ; 1904, lecturer to clinic of nervous diseases ; 1911, chief physician of civilian hospitals ; 1912, professor of neuropsychiatry of Iassy University ; 1930, member Roumanian Academy ; 1933 transferred to Bucharest University; founder and presently chairman of Roumanian Society of Neurology, Psychiatry, Psychology and Endocrinology; member of many Roumanian and foreign medical societies ; author of numerous medical writings in his field, and published in Roumania and abroad ; it is claimed from international medicine viewpoint they are unimportant ; retired from Bucharest University during Antonescu régime as over-age; autumn 1944, helped found Arlus (Roumanian-Russian cultural society) and named president ; renamed professor in university ; November 1946, elected at head of Democratic Parties' *bloc* list for Maramures as Communist, and was provisional President on opening of Parliament 1st December.

Languages : Roumanian, French and German, perhaps others.

Family Details : Father was schoolteacher of Transylvanian origin.

Remarks : A senile professor, long coasting in mediocrity, he was retired when he reached the regulation age. For personal reasons of prestige played up to the Communists after the *coup l'État* and became a member. He has been given a subsequent undeserved build-up by the Communists as a remarkable scientist to make his Arlus position more imposing.

81. Pas (Pascu), Ion

Nationality : Roumanian. *Title :* Journalist-Politician.

Born 1895 in Bucharest.

Position : Minister of Arts. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec) since Socialist split of March 1946. Nominally lifelong Socialist.

Career : Schooling in Bucharest ; attracted to socialism ; following World War I was on staffs of papers *Socialismul* and *Lumea Nouă* (New World), also helping to edit periodical *Omul Liber* (Free Man) ; 1933, on review *Șantier ;* under own name or pseudonym of P. Ioanid wrote small books for children, also did numerous mediocre translations, among them Jules Verne, Gorki and Lamartine ; assistant editor of newspaper *Lupta* (Struggle) ; during Legionaire period was assistant editor of revue *Vremea,* which made Legionaire propaganda ; World War II, was mobilised into General Staff propaganda service, becoming under variant of his name one of principal editors of magazine *Soldatul* (Soldier) distributed on front in model of Nazi *Der Soldat ;* numerous other Roumanian journalists refused to submit even unsigned articles, but one of his collaborators was Ștefan Voitec, later Education Minister in Groza Government ; during war he wrote most blatant attacks against Russia, the Red Army and Stalin ; after *coup d'État* of 23rd

August, 1944, since still retained Socialist membership, mistakenly chosen by Titel Petrescu as director of Socialist official paper *Libertatea* and was named to Party Central Committee ; because of past record was utilised by Communists, who supported him as president of Journalists' Union and later as director of National Theatre ; March 1946, joined Rădăceanu-Voitec faction of Socialists against Petrescu ; 30th November, 1946, appointed Minister of Arts.

Languages : Roumanian, French, German, some Russian.

Family Details : Married for second time.

Remarks : As compromised Socialist he will follow Communist directions. His file is available to the Ministry of the Interior and office of Emil Bodnaraș. As a journalist he was considered second rate by his colleagues and his literary efforts as hack work.

82. Pătrășcanu, Lucretiu.

Nationality : Roumanian. *Title :* Professional Communist.

Born in November 1900, at Bacău, Moldavia.

Position : Minister of Justice. Appointed : 4th November, 1944.

Party : Lifelong member of Roumanian Communist Party.

Career : Son of late well-known professor and writer, D. D. Pătrășcanu ; during first world war quarrelled with father, who was pro-German and imprisoned for his attitude ; became Communist at age of seventeen, further alienating himself from family ; made studies in Bucharest and Berlin, and has degree of doctor in law and economic science ; in Germany several years between 1919—26 ; elected to Roumanian Parliament from Cernăuti as single Communist in 1931, but Chamber refused to validate his election ; continued Communist activity among intellectual circles, while practising law and writing ; during war was placed in concentration camp for one year and two years enforced domicile at Poiana Țapului ; through emissaries was Communist representative with other political parties in organising the armistice negotiations and secret political preparations prior to *coup d'État* of the 23rd August, 1944 ; Minister without Portofolio in first Sănătescu Cabinet of National Unity [9] ; as secretary-general of Roumanian Communist Party was made president of Roumanian Commission which signed armistice at Moscow the 12th September, 1944 ; Justice Minister in second Sănătescu Cabinet of the 4th November, 1944, Rădescu Cabinet of December 1944, and in Groza Cabinet of the 6th March, 1945; August 1945, as Communist Party representative advised King not to request resignation of Groza ; professor of economics at Bucharest University, April 1946 ; prepared Government-Communist sponsored electoral law ; press of the 14th June reported he had been co-opted for Party Executive Committee replacing Ghita Vasilichi. June 1946, attended the Paris Peace Conference as member of Roumanian Delegation.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : His wife is a Jewess, who is an interior decorator. She also is a Communist. Their married life is stormy, in which Pătrășcanu shows an unbalanced emotional temperament, since it is a

standing joke among his colleagues that he falls in and out of love with his wife and other women.

Remarks: An agreeable and reasonable man with whom to converse, Pătrășcanu is at home in any company, but his party instructions frequently force him to reverse his ideas.

He is a knowledgeable man, versed in economics and politics, and under another environment it is conceivable that he would not have been a Communist. He has moved in professional and academic circles throughout his life, and, although executing all orders of the party Central Committee, he is intellectual leader of the Roumanian wing in contrast to the Comintern wing led by Ana Pauker. For this reason he has been sidetracked by the Moscow-chosen party leaders and is no longer a member of the Political or Executive Committees.

Pătrășcanu has stated, even in print in his book "Under Three Dictators", his view that Roumania is not ready for communism and that the rôle of his party should be that of a Roumanian party pushing for reforms in concert with all other parties of the country.

As Minister of Justice he has attempted a moderate administration and has sought to delay or revise laws affecting his Department that he felt were too extreme.

In public speeches in Transylvania he served notice to the Hungarian minority that they could not expect special rights and that firstly they were subjects of the Roumanian State.

Some revival of influence became noticeable June-July 1946 in connexion with electoral law controversy, and he was selected as Communist Party representative to go to Roumanian Peace delegation to Paris.

83. Pauker, Ana

Nationality: Roumanian. *Title:* Professional Communist.

Born in 1893 în Codaești, Vaslui District, Moldavia.

Position: Member of Comintern Executive Committee, Moscow, and Central and Political Committees of Roumania's Communist Party. Appointed: Before the war.

Party: Roumanian Communist Party.

Career: She was teacher at a Jewish school. Studied medicine for two years in Bucharest, but left the university because she dedicated herself to the Socialist movement. Until the general strike of 1921, the workers' movement was only Social Democratic. She took part in this movement. After 1921, the party split into Social Democrats and Communists. She joined the Communists. In 1924 the Communist Party was declared illegal, but she continued her activity and collaborated with Left newspapers, legal and underground. According to Communist tactics, she often went abroad to Switzerland and France. She studied medicine one year in Switzerland. She participated in all activity undertaken by the Communists in Roumania, from the demonstration in front of the National Theatre (where she allegedly was employed) in 1920 [10], to that in the Valea Jiului, and the strike at the Grivița railway workshops in 1933. Helped by Russian Minister to Bucharest, succeeded in escaping from Craiova prison, as did two Communist leaders,

Ilie Pintilie and Doncea, to be tried for organising Grivița strike, and were smuggled into Russia. În 1936 she was arrested again in Roumania, for working, against State security, and condemned to 10 years' imprisonment. She stayed in the women's prisons at Mislea and Plătărești for 5 years. She also has been in Jilava, Târgu-Jiu and Râmnicul-Sărat prisons. In 1940 or 1942 [11] she was exchanged, by an agreement with Moscow, for Ion Codreanu, former National Peasant Deputy of Bessarabia, who was arrested when Bessarabia was taken by Russians, and held prisoner at Kiev. She was very well received by Stalin, and became collaborator with Manuilsky and Maurice Thorez. Appointed then or previously as Executive Committee Member of Comintern. In Russia she became the leader of all Roumanian refugees, sent courier and radio instructions to Communists in Roumania, and directed propaganda for Roumania, broadcasting from Radio Moscow. Joined by Vasile (Laszlo) Luca, she studied with Soviet political and N.K.V.D. leaders the activity that was to be undertaken after the occupation of Roumania by Soviet troops. During the war, reportedly having rank of major in the Red army, Ana Pauker helped organise Tudor Vladimirescu division of Roumanian prisoners of war in the Soviet Union. She stayed in 1944 for two months in Northern Moldavia, behind the Soviet front, and later appeared with Vasile Luca at Focșani [12], wearing the Soviet uniform. After the armistice she has directed local Communist policy through instructions from Comintern.

Languages : Roumanian.

Family Details : Of Jewish origin, her father was a rabbi. Her maiden name was Ana Rabinsohn. Married Marcel Pauker, an engineer she reportedly met in Switzerland, who was a fanatical Communist. He was later arrested during purge in the Soviet Union and executed as a Trotskyist. She has three children. One son is a lieutenant in Tudor Vladimirescu division, and she has another son and daughter.

Remarks : Ana Pauker is the intellectual leader of the Roumanian Communist Party and the voice of the Comintern. Apparently her position is similar to that of a diplomatic envoy in reporting and making recommendations upon the local situation to Comintern headquarters in Moscow and in turn receiving policy instructions. While considered the hidden power behind the Roumanian Government, she apparently shares some responsibility with Emil Bodnaraș, who is becoming more influential and who has strong N.K.V.D. connexions.

In appearance she is of middle height, with a most intelligent face, and wears her iron grey hair in short bobbed style. All interviews testify that she has one of the best minds in Roumania, completely devoted to Communist principles, which every move of the Communist Party in Roumania seeks to advance, and that any political tactics or means to achieve party ends are justified. She regards the present N.D.F. Government and collaboration with Tătărescu as such temporary expedients, despite the fact a Tătărescu Government once put her in jail.

84. Penescu, Nicolae S.

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born in 1895 at Pitești, Muntenia.

Position : Secretary-general of National Peasant Party. Appointed: December 1944.

Party : National Peasant Party.

Career : Educated at Pitești, ; doctor of law, University of Bucharest ; joined Bucharest Bar in 1921 ; University of Paris, doctor of law, 1923 ; practised law ; lawyer for Mihai Popovici and other business interests ; activity for National Peasant Party confined to Argeș District ; big chance came when Argeș Peasant Deputy, Galinescu, left party to join Goga Government ; December 1937 elected Peasant Deputy for Argeș ; 1933 named Senator for Bucharest Chamber of Commerce ; 3rd March, 1942, censor, *Banca Commerciala Italiana ;* 28th March, 1943, counsellor of Chamber of Commerce, and later first Vice-President ; member of Bucharest Public Transport (Trolleys) Council and a director of *Creditul Romanesc ;* backed by Popovici and Mihalache was surprise nominee to party members in post of Ministry of Interior in second Sănătescu Cabinet, where he was sharply attacked by National Democratic Front parties ; December 1944 named National Peasant Party secretary-general ; November 1946 unsuccessful at head of National Peasant Party electoral list for the Argeș District owing to the Government's fraudulent practices.

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Married. Has student son whom he would like to send abroad.

Remarks : One of the most energetic of the National Peasant leaders, at least direct and businesslike in conversation, he is a striking contrast to many Roumanian politicians. He is inclined to stretch the truth in conversation for political effect. Has an alert round face, with a grey, balding head. An extremely busy man, he drafts many of the memoranda submitted by Maniu in the name of the party, is a member of its press committee to run the party publications, such as *Dreptatea,* and continues his law practice.

While Minister of Interior, Penescu was not reticent in personally condemning some National Democratic Front Communist and even Soviet tactics within the country. During the tense period prior to the Moscow decisions of December 1945, he stated that he fully expected to be imprisoned by the Groza Government.

His original big push in the party came from Mihai Popovici, and he worked for him when the latter was a State Minister. He had some share in transactions such as the match monopoly, of which he was managing director, and made considerable money. He is still Popovici's man of affairs. However, personally he has few close friends in party circles, and National Peasants claim he is too busy with other affairs to be efficient as party secretary.

45. *Petrescu, Constantin Titel*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 2nd February, 1888, in Craiova.

Position : President of the Independent Social Democratic Party. Appointed : March 1946.

Party : Independent Social Democratic Party.

Career : Son of a bank employee, who later was a Roumanian railway company employee ; after leaving the St. Sava School [13] in Bucharest, he attended the Faculty of Law and Philosphy, taking his degree in law ; he terminated his law studies in Paris, where he also attended the courses of the "Hautes Études Sociales" ; 1909, joined Social Democratic Party and successively elected secretary-general, in 1936 vice-president and in 1938 president of the Central Committee until 1940 ; 1935, vice-president of the party and chairman of Executive Committee ; 1940, party president ; 1930, director of the newspaper *Lumea Noua*, official organ of the party ; after 23rd August he started *Libertatea*, whose nominal director he was up to early 1946, when, dissatisfied with its Communist flavour, he gave up his connexion with the paper ; 1944, Minister without portfolio in first Sănătescu Cabinet ; August 1945, advised King, together with Maniu and Brătianu, to request resignation of Premier Groza, thus precipitating constitutional crisis : March 1946, broke with Socialist Left wing, making two Socialist parties ; his group was legally recognised as the Independent Social Democratic Party. Owing to fraudulent practices of the Government, his party was unable to obtain any seats in the elections of November 1946 ; author of law book "Code of Roumanian Nationality", and of several works on socialism ; he has a law practice in Bucharest, where he has twice been elected member of the Council of Discipline of the Ilfov Bar.

Languages : Known to speak Roumanian and French.

Family Details : Married. His parents were of Bucharest origin.

Remarks : As a Socialist, Petrescu draws his ideology from French socialism of his student days and is an ardent Francophile. In this post-war era he looks for his political inspiration to the Western democracies : the United States, Labour England and the French Socialists. His position until the split in the Socialst Party at the Congress of 10th March, 1946, was that of the moderate Right Wing, opposing the submerging of the party identity within the Communists.

As a leader, Petrescu has revealed up to now a lack of solid qualities, tenacious courage and willingness to deal in practical politics that might be considered necessary in view of the present position of the Socialist movement in Roumania. He is a man of courage, but it is of a more effervescent nature which feeds his resolution in spurts instead of in a steady flow. Impartial observers feel that his lack of practical management was apparent in the event leading up to the party schism in March, although he showed courage in maintaining his principle of a separate Socialist electoral list. He is a good, although not outstanding, speaker, and his ideas are that of a moderate Socialist man of good will.

Of medium height, M. Petrescu has a healthy appearance and distinguished features in which he takes a certain pride. He always wears a flowing French cravat which, combined with his charming manner and very agreeable personality, gives him the aura of a French Socialist academician.

86. *Petrescu, Dumitru M.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Brigadier-General.
Born [? date].
Position : Inspector-General for Education, Culture and Propaganda in the Armed Forces.
Party : Communist.
Career : Petrescu has risen from obscurity in recent times and very few details are available about his origin or party career.

He was working as a private soldier on the railway at the time of the reilway rebellion of 1933, at which time he deserted, and escaped to Russia. He became a Soviet citizen and returned to Roumania in 1944 as a lieutenant-colonel in the Tudor Vladimirescu Volunteer Division. In 1947 he was promoted to brigadier-general by Royal decree to accord with his elevation to the position of chief of the Education, Culture and Propaganda branch of the army, in which post he succeeded General Dămăceanu. In recent months, he has been a key figure in the work of reorganising the armed forces and, it is believed, of preparing the way for military agreements with the other Danubian States under the control of Russia.

Languages : Presumably Russian.

Family Details : None available.

Remarks : Petrescu is probably the most influential man in the Roumanian army to-day, not through his own character or ability — he is said to be thoroughly incompetent — but because he is the mouthpiece of the Soviet authorities. It is believed that he is earmarked to replace General Lascăr as Minister for Defence, should the Communist Party gain undiluted power in the Government. He is a rabid Communist.

87. *Pop, Dumitru*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician-Journalist.
Born 1880 in Dobrudja district, now part of Bulgaria.
Position : Member of Executive Committee, Social Democratic (Rădăceanu-Voitec) Party. Appointed : March 1946.
Party : Social Democrat throughout political life. Member of Rădăceanu-Voitec Party.
Career : Apprentice in a printer's shop fifty years ago ; took part in second Inter-Balkan Socialist Conference in July 1915, as delegate of General Commission of Trade Unions ; was elected to Workers' Social Democratic Federation of the Balkans ; April 1918, after the signing of the separate peace of Bucharest, he was arrested for his socialist and patriotic attitude ; 13th December, 1918, again arrested and tortured ; throughout the years up to 23rd August, 1944, he had an active part in the preparation of the *coup d'Etat ;* he guarded the property of the party : "The People's House" (founded in 1914) ; he was on the editorial board of *Socialismul* and later of *Lumea Noua* and now of *Libertatea ;* March 1946, in Socialist schism sided with Rădăceanu-

Voitec group for electoral collaboration with Communists ; November 1946, No. 5 on Democratic Parties' *bloc* election list for Bucharest ; 5th December, 1946, named one of six Vice-Presidents of Chamber of Deputies.

Languages : Roumanian, German and French.

Family Details : Is of Bulgar origin. Married and has children.

Remarks : Is also member of Political Bureau of Rădăceanu Party. Mediocre man who has attained his place through long membership.

88. ***Pop, Ionel***

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 24th November, 1889, at Gherla, Someş District, Transylvania.

Position : Member of Central and Policy Committees of National Peasant Party.

Party : National Peasant Party lifelong member.

Career : High school at Blaj and Universities of Budapest, Berlin and Munich ; member of bar of Cluj ; from 1910 collaborated with various political journals ; 1st December, 1918, secretary of National Congress at Alba Iulia ; 1919—28 and 1932—33 Deputy from Turda ; former vice-president of Chamber of Deputies ; after 23rd August, 1944, he was appointed High Commissioner for Transylvania, in which capacity he functioned until the constitution of the Groza Government. Bussiness interests as president "Banca Generală de Credit Braşov", *Indumin*, „Banat Shoe Factory", vice-president of "Banca Centrală pentru Industrie şi Comerţ — Turda" ; November 1946 released after court-martial trial in which Government tried unsuccessfully to prove his association with alleged terrorist organisations.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and French.

Family Details : Uniate Religion. Nephew of Julius Maniu. Married and has grown daughter and a son.

Remarks : Educated by Maniu. Chief legal counsellor of N. Malaxa and his business interests. His young son has important position as a director on board of Bucharest Malaxa plant which some critics assert is not justified by ability.

Pop is Maniu's Transylvanian political heirapparent and developed under his uncle's guidance. If Maniu retires, then Pop would be party vice-president under Mihalache, although some Transylvanian elements wish him at least to have equal place with Mihalache. In politics he is more reserved than Maniu, deliberately keeping in the background during present troubled times to avoid compromising his political future.

Personally very pleasant, Pop's one great recreation is hunting from his lodge in the Carpathians, to which Roumanian politicians, industrialists and diplomats are regularly invited.

89. *Popovici, Mihai*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1878 in Braşov.

Position : A vice-president of National Peasant Party. Appointed : Many years ago.

Party : National Peasant Party.

Career : Attended the Universities of Budapest and Vienna ; as a young man he worked in the Transylvanian press and participated in Roumanian political struggle before 1914 under Austro-Hungarian rule ; 1918—19, took an active part in the Roumanian revolution and in the installation of Roumanian authority in Transylvania ; Minister of Industry and Commerce in the first Roumanian Government of Transylvania ; 1st December, 1918, participated in National Congress at Alba Iulia ; 5th December, 1919—13th March, 1920, Minister of Public Finance, *ad interim*, and of Public Works ; 2nd-22nd June, 1927, Minister of Finance in Stirbey Government ; 16th November, 1928—15th October, 1929, Minister of Finance, establishing laws for organisation State auditing and stabilising currency ; 7th—13th June, 1930, Minister of Interior ; 13th June, 1930—18th April, 1931, Minister of Finance ; 11th August, 1932—14th November, 1933, Minister of Justice ; participated with Maniu in political preparations for *coup d'État* of 23rd August, 1944.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and French.

Family Details : Wife much younger and sister of former Cabinet Minister and diplomat, Ion Lugosianu.

Remarks : Nearly stone deaf and, although very active in the past, is now considered too old and ill to be able to discharge a responsable position in the Government.

Financially, Popovici was well off before entering public life, but as a Cabinet Minister he was the centre of many shady transactions bringing immense personal profit. For example, he made contracts with Kreuger's Swedish Match concern for State monopoly and also gave contracts for first paved highway between Bucharest and Brașov. He has faithfully stood by M. Maniu since those lush days and has experienced great financial loss. His Bucharest house is virtually party headquarters for social functions and personally he is Maniu's first friend.

90. *Popp, Ghiță*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born in 1883 at Poiana Sărată, Trei Scaune District, Transylvania.

Position : Member of Permanent Delegation of National Peasant Party. Appointed : Many years ago.

Party : National Peasant Party.

Career : Brașov and Sibiu secondary school ; University (Law and Arts) in Budapest and Vienna ; doctor of law ; after finishing studies, was politically active in the National Roumanian Party in Transylvania as journalist for *Tribuna* and *Românul* (Arad) ; on the outbreak of war went to the Old Kingdom where during Roumania's neutrality (1914—16) participated in the national movement for Roumania's entry into war on side of the Allies ; 1916 enlisted as volunteer in Roumanian army ; 1917 sent with Sever Bocu, another National Peasant leader, by Roumanian Government to Kiev, where published a Roumanian propaganda

newspaper for Roumanian prisoners originating from Austro-Hungary, urging them to enlist as volunteers in Roumanian army ; after war was sent by Roumanian Government to France and Switzerland, where, together with N. Petrescu-Comnen he worked in Roumanian press office ; from 1919 almost continually a member of Parliament as Deputy and Senator ; continued his press activity, especially through the newspaper *Adevărul ;* due to democratic attitude was termed a Communist by his adversaries and was physically maltreated in Parliament by A. C. Cuza's anti-Semitic supporters ; 1930—31, was twice Under-Secretary for Education and in 1944—45 became Minister for Education ; as opposed to the Germans, was secretary-general of the National Peasant Party in 1941—44, conducting some clandestine propaganda against the Antonescu Government in favour of Romania's exit from war ; sent as National Peasant reprezentative to Moscow with Roumanian delegation and an armistice signatory, 12th September, 1944.

Languages : Roumanian, Hungarian, German and French.

Remarks : To-day M. Popp occupies the position of one of Maniu's closest counsellors. Those in inner circles estimate that he gives Maniu more ideas to think on than any other party counsellor. He is a small, thin man, in average health, but now he is temperamentally better suited to an advisory rather than an active party leader rôle. He is not well off, but lives quiently as an original organiser and an administrator of C.E.C. (Casa de Economii şi Cecuri Poştale), which operates as postal money order service for the entire country through which large businesses — transfer funds and pay employees' pensions.

91. *Potop, Aurel*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1897 in Vaslui district, Moldavia.

Position : Vice-President of the Chamber of Deputies. Appointed : November 1946.

Party : Now member of Roumanian Communist Party, although considered originally as Dissident National Peasant with Left leanings on appointment ; had been National Peasant.

Carrer : Studied chemistry in Paris after finished local Moldavian schools ; became high school and university professor of chemistry at Iaşi ; had been affiliated with a Marxist party following World War I ; then became a National Peasant member in local Iaşi organisation ; when Anton Alexandrescu started Dissident Peasant movement, also left party with him ; appointed Education Under-Secretary in Groza Government ; has become Communist in office ; November 1946, elected at the head of the Democratic Parties' *bloc* list for Vaslui as nominal Dissident National Peasant ; 30th November, removed from Cabinet in revised Groza Government ; 5th December, named one of six Vice-Presidents of the Chamber of Deputies.

Languages : At least Roumanian and French.

Family Details : Married.

Remarks : Of academic background, but politically ambitious, Potop has shown a lack of any real conviction in his political oscillations,

apparently based on personal interest. He is an old Iași friend of Anton Alexandrescu.

92. *Profiri, Niculae*

Nationality : Roumanian. *Title :* Communist technician.
Born 1889.
Position : Minister of Communications. Appointed : 30th November, 1946.
Party : Roumanian Communist Party. Sympathiser during war and party member after *coup d'État* of 1944.
Career : Professor at Bucharest Polytechnic School ; never engaged in political activity ; during Antonescu régime, as director-general of the Roads Service of Ministry of Communications, collaborated with German occupation troops in building Bucharest—Pitești highway ; 1942, signed decision excluding Jewish engineers from professional associations and depriving them of right to practice ; decorated by Nazi Ambassador Baron von Killinger with German Eagle Order for service to Todt Organisation and Nazi firms in Roumania ; end of 1943 was accepted by Communists as sympathiser, and together with Dr. Ion Nicolau (Groza Government Social Insurance Minister until November 1946), another Polytechnic professor, by 1944 had organised a refuge system for active Communists sought by secret service or Gestapo ; after *coup d'État*, 1944, became Communist member ; 30th November, 1946, appointed Communications Minister to aid Chivu Stoica, Communist General Confederation of Labour Vice-President, who was appointed Director-General of Railroads and who lacks experience.
Languages : Roumanian, French and German.
Family Details : Married.
Remarks : One of the few experienced technicians in the Communist Party, he is being utilised in this capacity and is content to follow orders in view of his compromised past.

93. *Racovitză, M.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Army General.
Born 7th March, 1889.
Position : Inspector-General for the Army. Appointed : June 1945.
Party : Opportunist.
Career : Cadet 1st June, 1908 ; second lieutenant (cavalry) 1909 ; further details of promotion not available.
In 1911 he was attached to the German Army and served with a cavalry regiment, stationed at Metz in Alsace. During the 1914—18 war he served with the 4th Cavalry (Roșiori) Regiment as a lieutenant and later captain. He was removed from the regiment and court-martialled after a scandal, but was acquitted and posted to another regiment. After the war he passed through the Senior War Academy and graduated as an officer of the General Staff.
In 1937, he commanded the 7th Cavalry (Roșiori) Regiment at Iași and from April to July 1940 the 2nd Cavalry Division in Moldavia. During the retreat from Bessarabia in 1940, deciding that the orders

which he had received for evacuating his division were not sufficiently precise, he withdrew himself and his staff, leaving his regiments to look after themselves.

From 10th January, 1941, to 1st January, 1943, he commanded the Cavalry Corps, taking part in the campaign against Russia. In 1943 he was appointed Military Commandant of Bucharest, and from January to August 1944, commanded the 4th Army. He took part in the *coup d'État* of 23rd August, 1944, less, it is said, out of conviction, than with the intention of surviving and under the influence of his mistress, Mme. Georges Brătianu. He then carried out the duties of Minister for Defence, although the appointment was nominally held by General Sănătescu, the Prime Minister. In June 1945, he was appointed Inspector-General of the 3rd Inspectorate of the Army, and in June 1946, was, in addition, made General Officer Commanding 1st Army (Cluj) which appointment he held until it was abolished.

Languages : French and German.

Family Details : His father was an administration captain of the army reserve, and his childhood was passed in needy circumstances. He is not a descendant of the Princes Racovitza who reigned in the 18th century in Moldavia and Valachia. During the past ten years he has maintained a liaison with Mme. Georges Brătianu, an ambitious woman, the daughter of one of the Princes Sturdza and his wife.

Remarks : He is probably one of the ablest Roumanian generals, but his success is said to have been due as much to his lack of scruples as to his ability. He has always been notably Germanophile, and after his attachment to the German Army returned to Roumania with arrogant manners copied from the Prussian officers. He has been most friendly and helpful to the British Mission, and his opportunism appears to have stopped short of wholehearted collaboration with the Soviet-sponsored Groza régime. His successful career is not, therefore, likely to continue much longer.

94. *Rădăceanu, Eugenia*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born [? date].

Position : Vice-president of Federation of Roumanian Democratic Women. Appointed : 1945.

Party : Social Democratic (Rădăceanu—Voitec) Party.

Career : While at school in 1919 she organised group of Socialist students ; one year later she joined the Socialist organisation at Bucharest ; shortly afterwards she was elected to the Directing Committee. In 1930, together with others, she started the Women's Workers' Organisation whose secretary she is still, and that same year she was elected to be its representative in the Executive Committee of the Social Democratic Party. After the Social Democratic Party was dissolved in 1932 she continued activity ; after 23rd August, 1944, Eugenia Rădăceanu was a leading figure in women's organisations ; was elected to the Central Committee of the General Confederation of Labour ; November 1945 she was Roumanian delegate to the Paris Congress for the Constitution of the Constitution of the International Federation of Democratic Women ;

was elected to the World Council of the Federation ; 1945, named vice-president of Federation of Roumanian Democratic Women ; director of a magazine *The Working Woman* and active collaborator of Government press ; November 1946, No. 2 on Democratic Parties' *bloc* election list for Timiş, Torontal district.

Languages : Roumanian, German, French, perhaps others.

Family Details : Her parents were both workers. Is strong influence on husband, Lotar Rădăceanu, Minister of Labour.

Remarks : Active and ruthless in securing her aims. Not particularly strong in morals. A personality similar to Elena Livezeanu and a willing Communist front person in the feminist movement.

95. *Rădăceanu (Wurzel), Lotar*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 19th May, 1899, in Rădăuţi, Bucovina.

Position : Minister of Labour and Social Insurance. Appointed : November 1946.

Party : Social Democratic Party—Central Committee member.

Career : Known in Socialist movement as far back as 1920 ; doctor of philosophy ; editor of Cernăuţi newspaper *Vorwarts* in 1920 ; from 1925 wrote for *Socialismul,* principal paper of Social Democratic Party ; 1926, edited *Vremea Nouă ;* May 1927 took part in Socialist Regional Conference of Bucovina at the Unification Congress, general secretary of the party ; May 1933, attended Social Democratic Party Congress which protested against Hitlerist régime established in Germany ; 1928—32 Deputy ; 1929 president of the Association of Syndicates of Roumanian Labourers ; 1933 president of the Labour Section of the Bucharest Chamber of Labour ; 1936 an affiliate of the "Universul Reunion for Peace" organisation which was established in Roumania ; Rădăceanu and Petrescu joined and were chosen members of the Central Committee ; from 5th—7th April, 1936, Rădăceanu participated in the Social Democratic Party Congress ; was again re-elected at the Central Committee and made secretary.

1938 the party was dissolved, but he continued to work on *Lumea Nouă ;* 1941 became estranged from Social Democratic Party and its leaders ; Petrescu never forgave this estrangement ; during the Antonescu régime he carried on very profitable import-export trade in jewellery and watches with Germany, working with the firm Ergon. As founder member of this association he approved voluntarily anti-Semitic tendencies of its statutes. After 23rd August, 1944, he and Voitec organised the Left wing of the party ; appointed Minister of Labour on 6th March, 1945 ; August 1945, together with Voitec and Burcă, he opposed Petrescu, who had decided to withdraw all Social Democratic Ministers from the Government, which action would have led to the fall of the Groza Government ; at party conference of 1st—2nd December, 1945, in accordance with desire to participate with the Communist Party, Rădăceanu and Voitec directed all their efforts for a collaboration with the Communists in the elections ; in the general congress held on 10th March, 1946, Rădăceanu and Voitec were able to obtain a majority of votes in favour of common lists with the Communist Party by means

of intimidation of delegates and use of a forged letter to prove their contention that Petrescu was under the influence, morally and materially, of the leaders of the historical parties. As a result, Rădăceanu and Voitec assumed the leadership of the Government Social Democratic Party. November 1946, the Ministries of Labour and Social Insurance were amalgamated and Rădăceanu appointed.

Languages : Roumanian and German.

Family Details : Of German ethnic origin, his real name is Lotar Wurzel. Married to Eugenia Rădăceanu, born 21st September, 1906, Roumanian, Orthodox religion. Rădăceanu placed his wife as leader of the "Women's Workers' Union" of the Social Democratic Party. In this capacity she is member of the Central Committee of the party. This organisation is not very strong.

Remarks : When Hitler's position became strong and the fifth column began to function in Europe, Rădăceanu adopted a pro-Hitlerist attitude. During the war he economically collaborated with Germany. For this purpose he made many journeys to Germany, as is proved by documents in the archives of the Ministry for National Economy.

Rădăceanu is of medium height and stocky, with a ruddy complexion that is mottled as evidence of his poor health. He has stomach ulcers. Despite this handicap, he is the strongest prominent Social Democratic committee man, but is irritable.

Has organised his Ministry of Labour and Social Insurance as a personal political machine.

Rădăceanu enjoys little sympathy among the rank and file of the Social Democratic Party, who are largely against his policy of collaboration with the Communist Party. While assuring representatives of the Western democracies that his present collaboration is tactical and opportunistic, there is little sign of resistance on his part against the dictatorship of the Comintern. Mr. Morgan Phillips, during his visit to Roumania in June 1947 decided, however, that in order to prevent a further break in the Socialist movement the Government party of M. M. Rădăceanu and Voitec would be supported by the Labour Party.

96. *Rădulescu, Savel*

Nationality : Roumanian. *Title :* Political adviser.

Born 1895 at Râmnicul Sărat.

Position : Authority on international affairs and unofficial adviser of the King.

Party : Independent.

Career : High school at Focșani ; licentiate of Bucharest University and Doctor of Paris Faculty of Law, where he was contemporary of Ion Christu and Mihail Ghelmegeanu ; reporter of Legislative Council, Bucharest, 1925—28, financial counsellor, Roumanian Legation, London ; 1928 appointed director of economic section of Ministry for Foreign Affairs ; after 1927 represented Roumania at League of Nations as expert ; was follower of Titulescu and Under-Secretary of State in Foreign Affairs in Maniu Government and had same position in Vaida Government and from the 14th November, 1933, retained same position in National Liberal Governments of Duca, Angelescu and Tătărescu ; re-

mained in background during Antonescu dictatorship ; president of Roumanian Armistice Commission November 1944 to April 1945. Is still one of the King's closest political advisers.

Languages : Roumanian and French fluently. Has good command of English and believed to know German.

Family Details : His father was a doctor. Is lifelong bachelor.

Remarks : A man of good figure, he does not have robust health. Because of this he has on occasion in prolonged political crises shown a susceptibility to pressure and lack of political judgment and staying power. He is socially very pleasant and clever. He rightly considers himself one of the foremost Roumanian authorities on international affairs and is proud of his past association with Titulescu. He apparently has no great capacity for administration. His advice has been constantly sought and frequently followed by the King since the *coup d'État* of August 1944. He does have some connexions with the great Roumanian industrialists, Auşnit and Malaxa through membership on various company boards, and latest reports are that he now is being financed by Malaxa. He is considered one of the ablest Roumanian diplomats and, until experiencing the problem of working with the Russians as president of the Roumanian Armistice Commission, he had been pro-Russian in accord with the policy of Titulescu. However, to-day he is exceedingly pessimistic in viewing Roumania's future and Russia's intentions.

97. *Ralea, Mihail*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1896 in Bucharest.

Position : Roumanian Ambassador at Washington. Appointed : June 1946.

Party : Vice-president of the Plowmen's Front, the Government sponsored party for peasants, member of the National Peasant Party until 1938.

Career : Studied in Iaşi and Bucharest ; Doctor of Law (Economic Section) at University of Paris, 1922 and M. A. at the Sorbonne in 1923 with thesis "The Idea of Revolution in Socialist Doctrine" ; lecturer on Social Pedagogy at Iaşi, 1923 ; in 1926 professor of psychology and esthetics at Iaşi ; became a professor of esthetics at the University of Bucharest, where he still continues to teach this subject and psychology, wich he prefers ; 1928—32 Deputy for Fălciu in National Peasant Party ; Vice-President of Chamber of Deputies in 1933 ; left National Peasant Party in 1938 to accept Labour Minister appointment (1938—40) under King Carol dictatorship ; his first action was to repeal the laws concerning labour ; all trade unions were dissolved, together with all kinds of workers' organisations or associations, of which the workers themselves might be in control ; he created a law for corporations after the Hitlerist and Fascist models ; after the fall of Carol, Ralea did not take any steps to combat the new régime, but put himself at Vice-Premier Mihai Antonescu's disposal and was on friendly terms with Nazi officials such as Dr. Ley ; the political opposition has pictures of him making the Nazi salute with the Germans ; following the *coup d'État* of August 1944, he and Ghelmegeanu attempted to form their own Peasant Party,

but finally merged with Dr. Groza's Plowmen's Front ; has written many works on socialism ; edited the review *Roumanian Life* at Iaşi and at present is one of managers of this publication in Bucharest. Former manager of *Dreptatea*. June 1946, nominated as Roumanian Minister to United States.

Languages : Roumanian, French and German.

Family Details : Married to sister of M. Suchianu, who was leading collaborator with German propagandists in Roumania and who is now an editor of *Naţiunea*, organ of National Popular Party.

Remarks : Ralea is considered one of the best N.D.F. intellectuals, but because of opportunistic and personally ambitious motives will adapt his political views to the necessities of the moment. They are not indicated by his desire to co-operate with the Communists. He is pleasant-appearing, intelligent, and an interesting conversationalist. In general political theory he professes to believe in the growth of a "popular" peasant movement in Roumania. Recent responsible reports place him as "the man of confidence" of the Communist Party within the Plowmen's Front.

98. *Romniceanu, Mihail M.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician, Banker.
Born 17th November, 1884, in Bucharest.
Position : Banker.
Party : National Liberal Party, Executive Committee member.
Career : High school and graduated in law from University of Bucharest, 1915 ; practised commercial law, associated with Brătianu family banking interests ; 1932, was member of the Executive Committee of the National Liberal Party ; 1933, Senator for Hunedoara ; was reporter on the law of the conversion of debts for the new statutes of the National Bank ; appointed a director of Banca Românească ; a director of Roumanian National Bank during Antonescu régime ; headed bank economic mission to Switzerland, Spain and Portugal during war ; Finance Minister in Second Sănătescu and Rădescu Cabinets ; administrative board member of telephone company, of the "Savings Bank" and of "Bank for Credit to Small Industry" ; was Roumanian administrator of Roenthal Porcelain Company ; January 1946, chosen by National Liberal Party and acceptable to Government and Russians as Cabinet Minister without portfolio.

During 1946 was the Liberal Party's representative in Cabinet where he protested against the Government's non-observance of commitments under the Moscow Agreement. November 1946, elected National Liberal Deputy for the Corcoroui district, but did not take his seat in Parliament. Resigned as Cabinet Minister in a letter to the King at the time of the elections.

Languages : Roumanian, French, German and English — all fluently.

Family Details : Married late in life. Wife speaks English, is of reported German-Jewish origin, an excellent conversationalist, and intelligent.

Remarks : Of middle height, bald, and in average good health. Intelligent and a man who has made his way through working for Brătianu

economic interests, he is better known as banker than politician. Criticised for his banking connexions with the Germans during the Antonescu régime and accused of obtaining personal gain as a result of his issue of gold medallions while Finance Minister under General Sănătescu.

99. *Roşculeţ, Radu*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.
Born 1895 at Constantza.
Position : Minister of Religion. Appointed : 30th November, 1946.
Party : Dissident National Liberal and old Gheorghe Tătărescu follower. Previously National Liberal.
Career : 1919 student at Bucharest University, obtaining law degree ; law practice ; entered National Liberal Party, where he always played secondary rôle ; vice-president of Constantza party organisation, one-time Mayor of Constantza and later was prefect of district ; 1936—37 sided with Gheorghe Tătărescu in Liberal Party split ; remained in back-ground as Tătărescu man, although politically quiet during war ; 1946, following resignations of many leaders of Tătărescu faction over Tătărescu decision to join Government Electoral *bloc*, he gained more importance ; 30th November, 1946, named Minister of Religion since party lacked other material.
Languages : Roumanian, French, possibly others.
Family Details : Married.

100. *Sadoveanu, Mihail*

Nationality : Roumanian. *Title :* President of the Chamber.
Born 5th November, 1880, at Paşcani, Baia District.
Position : President of Roumanian Chamber of Deputies. Appointed : 5th December, 1946.
Party : Roumanian Communist Party since 1945. Checkered political past of opportunism.
Career : High school at Fălticeni and University of Iassy ; in youth attached to literary-National movement headed by Professor Nicolae Iorga and contributed to magazine *Semănătorul* (The Sower) ; 1907 parted from Iorga after latter was persecuted following peasant revolt ; 1918 sponsored by famous Roumanian politician, Mihail Kogălniceanu [14], given house and land in Iassy ; in cultural movement in Moldavia with Leftist tinge led by Professor Constantin Stere and expressed through literary magazine *Viaţa Românească* (Roumanian Life), of which he was one of the directors ; passed suddenly to reactionary and anti-Semitic political movement of Octavian Goga during latter's period as Minister of the Interior in second Averescu Cabinet ; received large sum (7 milion lei) from Boga, ostensibly to publish peasant magazine ; as one of the most representative Roumanian writers, has published about 100 volumes, mostly romances or historical novels on pattern of Sir Walter Scott ; has received Roumanian prize for literature and June 1923 was made member of Roumanian Academy ; after return of King Carol, became one of his adherents ; made President of Roumanian Senate, which had been transformed by Carol into Royal instrument ; collaborated with

Gheorghe Tătărescu ; supported Goga during latter's term as Premier by being President of Chamber of Deputies ; remained quiet during Antonescu régime, as he had been Grand Master at Iassy of the Grand Orient Lodge of Masonry ; after August 1944, passed to Communist line and began writing Soviet propaganda ; one of the first Roumanians invited to Soviet Union ; 1945 became Communist and "exchanged" small Iassy property for fine country property near Bucharest of war criminal Pamfil Șeicaru, former owner of *Curentul*. November 1946 No. 6 as nominal Independent on Democratic Parties' *bloc* election list for Bucharest ; 5th December elected President of Chamber of Deputies.

Languages : Roumanian, Hungarian, French, German, perhaps other.

Family Details : Father was lawyer and mother a peasant. He has been twice married and has six children (four girls). First wife died in 1940 and he married his secretary, who is some 30 years younger than he. This wife reported long-time Communist and speaks Russian, having studied Slav languages.

Remarks : One of best known Roumanian literary figures. In physical type resembles a Ukrainian. All his life he has been swayed by financial and political advantages ; he hoped to gain through his various political contacts. In present post he has the advantage of experience under similar controlled political conditions which he knew as President of Chamber of Deputies under the authoritarian, Carol — supported Goga régime.

His chief recreations are shooting and fishing, of which he is very fond.

101. *Sănătescu, Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* General.

Born 14th January, 1885, in Craiova, Wallachia [15].

Position : Inspector-General of the Army. Appointed : 6th June, 1945.

Party : He was reportedly a Maniu man. However, information reveals a changing attitude, due partially to fear of losing his rank and position.

Career : Cadet, 1st September, 1905 ; second lieutenant, Cav., 1st July, 1907 ; first lieutenant, 1st July, 1910 ; captain, 1st April 1915 ; major, 1st September, 1917 ; lieutenant-colonel, 1st April, 1921 ; colonel, 1st July, 1927 ; brigadier-general, 16th October, 1935 ; major-general, 25th October, 1939 ; lieutenant-general (army corps), 24th January, 1942 ; general, 1st April, 1945.

A graduate of the Senior War Academy and a General Staff officer. Available reports of his early career conflict over details and dates. He was military attaché in London and Paris for a period covering the year 1928. After that he was at one time or another : commander of a Calarași cavalry regiment ; chief of the Training Section of the General Staff ; commander 2nd Cavalry Brigade ; second Deputy Chief of the General Staff ; commander 3rd Cavalry Division ; aide-de-camp to Queen Helen in Italy. In July 1940 he led the Roumanian delegation to Moscow to define the new Soviet-Roumanian frontier. From August 1940 to January 1941 he was Military Commander of Bucharest and

General Officer Commanding Cavalry Corps. He was then appointed General Officer Commanding Mountain Corps, but almost immediately was transferred to be General Officer Commanding IVth Army Corps, which appointment he held until February 1943. In 1943 he was made Master of the King's Military Household and on 5th September, 1943, represented the King at the funeral of King Boris.

He took part in plotting the *coup d'État* of 23rd August, 1944, and received and executed the order to arrest Marshal Antonescu and begin military operations against the Germans. He was made Prime Minister of the Government of National Unity, largely because he had no party affiliation and was not a politician. He was also nominally *ad interim* Minister for Defence, although the work of this post was done by General Racovita. Sănătescu also took over in October 1944 *ad interim* the post of Minister of National Economy and Finance when General Potopeanu was arested on the demand of the Soviet authorities. On 4th November, under a bombardment of Russian accusations that it was not fulfilling the terms of the armistice, the Sănătescu Cabinet resigned *en masse*. Sănătescu was appointed to form a new Cabinet, but was unable to do so, and on 6th December, 1944, was replaced as Prime Minister by General Rădescu and as Minister for Defence by General Negulescu. Sănătescu was then Chief of the General Staff until on 6th June, 1945, he was appointed one of the three newly created Inspectors-General of the Army. He still holds this post, but is nearing the age for retirement.

Languages : Roumanian, French, English and German.

Family Details : His wife is Gavriela [16] Sănătescu, born in Târgoviște on 21st May, 1891, of Roumanian citizenship and Orthodox faith. They have a daughter, Simona, born in Tarvociște [Târgoviște] on 20th April, 1913.

Remarks : He is intelligent, well-educated and likes to lead a comfortable life. During *coup d'État* activities he almost weakened and released Antonescu. He lacks resolution and it seems that he also lacks sense of great responsibility. He now obeys all the orders of the Minister of War, even if he disagrees with the decisions. He is very "occidental" in his views, is anti-Russian, but seems to accept certain compromises, and is even regarded as *persona grata* by the Russians. He has great admiration for Great Britain. Upon Sănătescu's resignation as Prime Minister, people accused him of being too weak and having permitted the Groza régime to gain control of Roumania. For this reason he was nicknamed "Kerensky".

102. *Săvulescu, Dr. Traian*

Nationality : Roumanian. *Title :* Botanist and Agronomist.

Born 1889 at Râmnicu-Sarat, Râmnicu-Sarat District.

Position : Minister of Agriculture. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Ploughmen's Front.

Career : Graduated from high school at Iași ; varied laboratory and museum assignments in Paris, Lyons, Rome, Zürich, Vienna and Berlin ; 1916 received M.S. and D.S. degrees from Science Department, Uni-

versity of Bucharest ; 1912 appointed to staff of Botanical Institute, Bucharest, later assistant professor and, 1919, full professor and chair in Agronomy Faculty at Bucharest University ; 1929 chief of Fitopathology Section in Agronomic Research Institute and made institute director from 1931—32 ; 1934 corresponding member Roumanian Academy and in 1937 active member ; 1938 president of Roumanian Scientific Society ; 1938—40 dean of Agronomy Faculty at Bucharest University ; writter many scholarly and popularisation works in geobotany, plant systematics, bacteriology, mycology and fitopathology. March 1946 appointed Under-Secretary for Agriculture. November 1946 was No. 2 on the Democratic Parties' *bloc* electoral list for the Turnu Severin District as Ploughmen's Front member and 30th November, 1946, appointed Minister of Agriculture in the re-formed Groza Government.

Languages : Roumanian, German and French. Understands English.

Family Details : His wife is Jewish and is a graduate of Columbia University, New York, where she studied under a scholarship and is very pro-American.

Remarks : Dr. Savulescu was appointed to the Ministry of Agriculture to bring a qualified scientist into position to remedy the land reform chaos.

Serdici, Vasile

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1891 in Bucharest.

Position : Prominent member of the National Peasant Party.

Party : National Peasant Party since formal organisation.

Career : 1911 degree from Munich University as agronomist ; attended Roumanian military cavalry school at Targoviște ; 1914 commissioned as regular army afficer ; 1918, 1st May, resigned from army ; 1st November, 1920—1st May, 1922, commercial attaché in Roumanian Legation at Madrid ; 1st November, 1927, appointed agricultural adviser at Sighișoara ; 10th January, 1931, won parliamentary election, heading Roumanian *bloc* in Tarnava Mare which took twenty-three of twenty-four seats ; 1st-May, 1931, again elected to Parliament with Roumanian *bloc* going to polls with Dr. N. Lupu ; reelected in 1932 and in 1933 ; 1937 elected at head of National Peasant list ; associated with Maniu during war years ; 15th October, 1944, director of National Peasant Party Press Bureau ; chief of National Peasant organisation for Tarnava Mare ; 19th November, 1946, elected to Parliament from Tarnava Mare as one of thirty-three National Peasant Deputies ; National Peasant Deputies by party resolution did not enter Parliament.

Languages : Roumanian, English, German, French and Spanish fluently.

Family Details : Married. Has one married son.

Remarks : A man of integrity and common sense, he is of big build, energetic and frank. Trusted by Maniu and often used as his English interpreter. His home is sometimes Maniu's when in Bucharest. He is a prominent member of the Transylvanian section of the party, the only Transylvanian District leader not actually native to the region.

He lines up behind M. Ionel Pop, Maniu's nephew, who is the Transylvanian wing's choice as heir-apparent, and he has certain internal party differences with Vice-President Mihalache.

As a young man he was close friend of then Prince Carol and was witness to his first morganatic marriage to Mlle. Zizi Lambrino. In later years he completely broke with Carol over latter's political policies. Serdici courageously has kept his district organisation intact despite great Government pressure and persecution.

104. *Sraier (Szraer), Iosif*

Nationality : Roumanian. *Title :* Communist politician.
Born 1902 at Vaslui, Moldavia.
Position : None.
Party : Roumanian Communist Party member for about ten years.
Career : Graduate of Vaslui High School ; law degree University Bucharest in 1923 ; secretary many years to a leading Bucharest commercial lawyer, Eduard Manolescu ; leaeder of Jewish University Student Association ; turned to Left politics because of anti-Semitic attitude in Roumania ; 1934 achieved legal succes in defence of Grivitza strike workers, including Gheorghiu-Dej ; acted gratis as counsel for poor people with worthy legal cases ; appointed defence counsel for all accused Communists ; 1940 imprisoned for a period ; during the war he was a leader in clandestine opposition movement and was M. Patrașcanu's liaison in negotiations between the Communist Party and the other parties preparing the *coup d'État* of 23rd August, 1944 ; president of the Patriotic Defence organisation, which he created during the war ; it was he who conducted negotiations with Maniu and Prince Știrbey ; he received full authority from Moscow in his conversations with Maniu which at the beginning he conducted alone.
Languages : Roumanian, French and German.
Family Details : Is of Jewish origin. Married and has a son.
Remarks : Thin, sharp-featured, of medium height, is considered extremely intelligent and an excellent lawyer. Those knowing him as a young lawer considered him as an idealist and good-hearted. Is close to viewpoint of Lucrețiu Patrașcanu as member of moderate Nationalist faction, as opposed to extreme Comintern wing, and, like him, in a different environment may not have been Communist. Is ambitious and seeks to take advantage of changing political picture to further his own position. Before Groza Cabinet reorganised in January 1946 hoped to become Minister of the Interior, but M. Teohari Georgescu retained his post.

105. *Stoica, Chivu*

Nationality : Roumanian. *Title :* Professional Communist.
Born 1910 at Smeieni, Buzau District.
Position : Vice-president of General Confederation of Labour. Appointed : January 1945.

Party : Roumanian Communist Party member since 1930. Member of political committee of party.

Career : He began as an apprentice in the railway company when he was 12 years old ; in 1921 he worked for Vulcan and later still at Lemaitre and Malaxa factories, where he became a member of the Communist Party. In 1931 he started working at the Grivitza shops, where, together with Gheorghiu-Dej, Laszlo Luca and Doncea, they organised the strike on behalf of the Communist Party ; sentenced to fifteen years of forced labour at the same time as Gheorghiu-Dej and others ; impresioned in the Ocnele-Mari (salt mines), Aiud, Doftana, Caransebeş, and finally interned in the concentration camp of Târgu-Jiu until 23rd August 1944, when he was set free and sent, together with Gheorghe Apostol, to organise the General Confederation of Labour, in 1945, January, named vice-president of General Confederation of Labour ; in 1945 named to Political Bureau of Central Committee of the Roumanian Communist Party ; 19th November, 1946, led victorius Democratic Parties' *bloc* electoral list for Bacau District ; December 1946 named managing director of Railways Administration in effort to reorganise workers who had shown dissatisfaction by secretly voting for political opposition.

Languages : Roumanian. Some Russian.

Family Details : Of peasant stock.

Remarks : Hard, alert, businesslike, and personally convinced Communist. His education was completed in prison and he is thoroughly grounded in Marxist ideology. He appears intelligent, an energetic speaker and a personable conversationalist. Assists Gh. Apostol in running the General Confederation of Labour and in supervising all industtrial-labour for the party.

106. *Stoica, Vasile*

Nationality : Roumanian. *Title :* Diplomat.

Born 1st January, 1889, at Avrig (near Sibiu) Transylvania.

Position : Roumanian Minister to The Hague, but has not yet been granted permission to proceed to his post. Appointed : June 1946.

Party : None. Member of National Transylvanian Party until entering diplomatic service. Sympathetic to National Peasant Party.

Career : Graduate of Andrei Saguna High School, Braşov ; graduate of Budapest University, where he worked upon only magazine of the Roumanian movement, *Luceafarul ;* worked for the well-known Roumanian nationalist publication *Transylvania* of Sibiu ; 1914, on outbreak of war went to "Old Kingdom" to continue participation in nationalist movement ; 1916—18 volunteered and fought with Roumanian army, being wounded ; 1918—19 he was a captain in the Roumanian Legation in France ; immediately after the war in 1918 was sent to the United States with other Transylvanians to make the Roumanian cause known where he carried out his mission successfully ; 1919, Roumanian delegation liaison man with American delegation at the peace conference of Paris ; 1921, appointed secretary of legation, second class ; 1930, Minister at Sofia, 1936, at Riga, and in 1939, ambassador at Angora ; six months in 1940, Under-Secretary of Ministry of Propaganda ; worked

with Titulescu on Transylvanian problems ; 1941—44, limited himself to rôle of director in Office of Studies in Ministry for Foreign Affairs, preparing documentary material, and was watched by Government because of pro-Allied feelings ; after 23rd August, 1944, became political director and then, 6th March, 1945, secretary-general of the Ministry for Foreign Affairs. June 1946, appointed Minister to The Hague, but has not yet been granted an exit visa.

Languages : Roumanian, Hungarian, French, Italian, German and English fluently.

Family Details : Twice married. First wife was Italian. Has two small children, boy and girl, by second wife who is Roumanian.

Remarks : M. Stoica has had a difficult time in his date post and in his collaboration with Foreign Minister Tătărescu, being the No. 2 man in that departament. He states that he has attempted to keep Roumania's foreign service intact and to limit Communist infiltration. Some colleagues have resented his co-operation with Tătărescu and one basis for it may be the soft spot Stoica still has for former King Carol, whom he feels did about what was possible under pressure of external circumstances. He has not hesitated to sign protesting memoranda with colleagues at administrative acts taken by the Government against Foreign Office personnel, and he also has stated his conviction to foreign investigators that the present régime could not be considered representative of the country.

As a possible nominee to Washington, Stoica was unique under the circumstances in having the support of every political element in the country except that of Bodnaraș. Bodnaraș objected to Stoica as being too pro-American and pro-British.

M. Stoica has a square frame and a wholesome appearnig, square face. He is completely natural and unassuming and takes pride is his peasant origin. In addition to being a recognised political authority upon Transylvania and Roumania's international relations, he is a great lover of all aspects of Transylvanian culture, being a writer, poet, art collector and critic.

107. *Tătăranu, Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Political.

Born at Ramnicu-Sarat on 24th October, 1893.

Position : Former Governor of Roumanian National Bank, Resigned May 1946.

Party : Resigned from Tătărescu's National Liberal Party just before the elections November 1946. Before the war was a member of M. Brătianu's party.

Career : Doctor of Law degree. University of Paris ; lawyer by profession ; political secretary of Jean Duca, former head of National Liberal Party ; 1924—26, chief of press censorship departament in Ionel Brătianu Government ; 1927, secretary-general of Ministry of Interior ; 1933—37, Parliamentary Deputy ; former head of C.A.M. Government tobacco monopoly ; a leading member of "free opinions" group of younger Liberals used as their vehicle for personal advancement in party ;

former head of National Liberal organisation of Ramnicu-Sarat ; 1938, joined Renaissance Front of former King Carol and continued from that time as Tătărăscu abherent, as Tătărăscu assumed leadership of "free opinions" group after assassination of Premier Duca ; following the 6th Mach, 1945, named Governor of Roumaniann National Bank ; sought to limit bank-note issue and stem inflation caused by Soviet armistice demands and retain State gold reserve intact ; 28th April, 1946, opposed Tătărescu party motion to join single Government electoral list, resigned from Tătărescu party and as Governor of the National Bank ; in business is president of "Uzinele Silva", vice-president of "Bandaide Scont" and board member of "Sonametan".

Languages : Roumanian, French and German.

Family Detalis : Married.

Remarks : Non-party Roumanians have a good opinion of him as a technician and respect his point of view as far as it goes ; he believed that the Russians were backing two horses in Roumanian — the Communists and the non-Communist elements led by Tătărescu. Thus, the only hope for continuance of a stable and economically sound Roumania was to line up behind Tătărescu, who would not be forced to enter the National Democratic Front electoral coalition dominated by the Communists. When Tătărescu did come out for the merger, Tătăranu opposed it, left the party and resigned as Bank Governor.

In pursuance of his original pro-Tătărescu policy, worked very hard to gain Tătărescu's readmittance into the National Liberal Party under Dinu Brătianu and may join the Brătianu's himself at a later period.

108. *Tătărescu, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1887 at Târgu-Jiu, in Gorj district, Wallachia [17].

Position : Vice-President of the Council of Ministers, Minister for Foreign Affairs. Appointed : 6th March, 1944 [1945].

Party : Leader of Dissident National Liberals.

Career : 1912 Doctor of Law from the Sorbonne, Paris ; 1922 elected Deputy as member of National Liberal Party ; 1923—26, 1927—28, Under-Secretary of State ; 1931 elected general secretary of the National Liberal Party ; appointed Minister of Industry under Premiers Duca and Angelescu ; 1934—37 Premier and assumed other additional ministries for varying periods ; 1938 member of Government of late Patriarch Miron Cristea. He contributed in decisive way to a new Constitution stamped with totalitarian principles and founded a new party called "The Front of the Naticnal Renaissance." The National Liberal Party disavowed him ; December 1938 to June 1939 he was Ambassador of Roumania to Paris ; 24th November, 1939 — 4th July, 1940, he again became President of the Ministerial Council. Signed a convention which allowed German troops to enter Roumania [18]. Under his Gouvernment Bessarabia and Northern Bucovina were receded to the U.S.S.R. He voted in favour of the Vienna Award. 1942, only former Prime Minister to accept Antonescu's invitation to attend ceremonies at Kishinev, Bessarabia. August 1944 he was put on list of war criminals, at the request of Communists and of M. Maniu, and with the consensus of opinion of all poli-

tical parties. However, after M. Vyshinski visited Bucharest in the latter part of 1944, Tătărescu was removed from this list. 6th March, 1945, became Minister for Foreign Affairs, as the Government needed *bourgeois* elements in order to camouflage the want of representatives from the National Peasant and National Liberal Parties. Summer and autumn of 1946 led the Romanian delegation at Paris Peace Conference. November 1946, headed Democratic Parties' *bloc* electoral list for Satu Mare district and retained Ministry in revised Groza Gouvernment. June 1947, submitted a memorandum to the Cabinet pointing out to what extent the Groza Government had failed towards the country in both economic and political spheres.

Languages : Roumanian and French.

Family Details : Married ; wife was *née* Aretie Pitesteanu of Ploeşti ; has two grown children. His son is now studying at the Sorbonne in Paris.

Remarks : M. Tătărescu is a tall, bulky figure of coarse visage, with a booming voice, which he loves to employ. He is considered to be the contry's most untrustworthy, untruthful and completely opportunistic prominent politician. As Julius Maniu once said : "He is the personification of Roumanian political immorality". Possesor of an inordinate ambititon, and by far the most intelligent and astute member of the Government. During the Paris Peace Conference his wife was forced to remain at Bucharest as hostage for his conduct. After the elections of November 1946, he retained his Cabinet position by sacrificing supporters in Cabinet economic post.

He maintains close ties with former King Carol II, with former Princess Elizabeth of Greece, who is Carol's sister, and with M. N. Malaxa, the leading Roumanian industrialist. His relation with the last goes back the Carol régime, when both Tătărescu and Malaxa were the chief political and economic instruments of the King, with consequent rewards. Because of his studies and posts in France, Tătărescu expresses Francophile sentiments and seeks to be on the best of terme with French officials.

109. *Tegăneanu, Constantin C.*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 19th March, 1899, in Buzau.

Position : Under-Secretary of Education. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Dissident National Liberal, member of Executive Committee. Previoulsy National Liberal.

Career : In 1918 was Socialist, although not party member, but by 1920 was named to National Liberal Party organisation position in Buzau ; lawyer ; former Prefect of Buzau ; former Deputy on one occasion in a Liberal Parliament ; sided with Tătărescu, leader of Tătărescu group in Buzau, after Liberal Party schism ; November 1946, No. 2 on Democratic Parties' *bloc* election list for Buzau district ; 30th November, named Education Under-Secretary in revised Groza Cabinet.

Languages : Roumanian, Hungarian, French and German.

Family Details : Married.

Remarks: He maintains ties with the Brătianu Liberals through Dr. Angelescu. He has published several booklets upon Liberal political doctrine.

110. *Ullea, Octave*

Nationality: Roumanian. *Title:* Career Palace official.
Born 27th March, 1889, Iași, Moldavia.
Positions: Master of the Royal Household. Appointed: Several years.
Party: Nominally unaffiliated. A "King's man."
Career: School at Iași; 1908, military school at Bucharest; 1910, sub-lieutenant; during World War I served as capitan and major, and at General Staff headquarters in intelligence; 1923, retired from army due to accident and lung condition; 1925, studied law and then took degree at Iași University; practised law up to 1930, when appointed to protocol service at Royal Palace; rose in rank and gained confidence of King Mihai, who chose him as Master of the Royal Household; August 1944, co-operated with King in *coup d'État;* 1945, promoted to reserve rank of general.
Languages: Roumanian, French and German. Perhaps others.
Family Details: Married. Wife considered eccentric. Children.
Remarks: Affable, smiling, yet reserved. Is believed attached to the King and is proud of his position as chief of ceremonies at Royal functions. Believed more or less faithful to King's interests, but seconds Marshal of Court Negel in giving counsel.

111. *Vântu, Gheorghe*

Nationality: Roumanian. *Title:* Politician.
Born 7 th September, 1901, at Husi, Moldavia.
Position: Minister for Public Works, Appointed: 30th November, 1946.
Party: Dissident National Liberal. Joined Tătărescu in 1938 after being lifelong National Liberal.
Career: Member of family of National Liberals; graduated in law, University Iași; one of best lawyers in Cernăuți; many years mayor of Cernăuti as staunch Brătianu National Liberal; a Cabinet Under-Secretary in last Liberal Government; associated politically with Tătărescu and Bejan; following *coup d'Etat* of 23rd August, 1944, assisted Tătărescu's Dissident Liberals for politically opportunistic and family reasons; 6th March, 1945, Under-Secretary of Interior for Administration. November 1946, headed Democratic Parties' *bloc* list for district of Iași. 30th November, 1946, appointed Minister for Public Works in revised Groza Government.
Languages: Roumanian and French.
Family Details: Orthodox religion. Married and has one daughter. Father had been National Liberal Senator in Parliament. Subject is one four brothers. One is president of Court of Appeals, Bucharest. Another, Ion Vantu, was Bucharest University law professor, friend and intimate adviser of former Vice-Premier Mihai Antonescu.

Remarks : In addition to opportunism, Vantu's move in joining Tătărescu and then entering the Groza Government is held to have been animated to save brother, Ion Vantu, from trial as Antonescu associate.

112. *Vasiliu-Răşcanu, Constantin, Lieut.-General*

Nationality : Roumanian. *Title :* Lieutenant-General.
Born 5th September, 1887, in Vaslui, Moldavia.
Position : Minister of War. Appointed : 6th March, 1945.
Party : At present he is a member of the Communist Party.
Career : Cadet, 1st September, 1906 ; second lieutenant, 1st July, 1908 ; first lieutenant, 3rd October, 1912 ; captain, 1st November, 1916 ; major, 1st September, 1917 ; lieutenant-colonel, 31st March, 1924 ; colonel, 15th April, 1933 ; brigadier-general, 25th October, 1939 ; major-general, 25th October, 1942 ; lieutenant-general, 1st April, 1945.

In 1913 he was serving with the Ploieşti Rifle Battalion. In 1916 he was posted to the staff of a higher formation. He was wounded at the Battle of Mărăşeşti in 1917. In 1919, he took part in the invasion of Hungary in command of 3rd Rifle Regiment.

He graduated from the War Academy in 1920, but failed in the examination for a General Staff certificate. Next year he served on the inter-Allied commission which fixed the Roumanian—Hungarian frontier. Subsequently, he went on various missions to Italy, France and England and later became colonel of the Calafat Regiment.

In 1938, he was given command of a regiment. He was commanding Roumanian forces in the Danube mouth region at the time of the cession of Bessarabia in 1940. When the war against Russia broke out in 1941 he was Director of Recruiting and Infantry in the Ministry for Defence.

In January 1942 he was given command of the First Mountain Division in the Crimea and in July was awarded the Iron Cross, 1st class, for his leadership in the battle for Sevastopol, but is reported to have been more courageous than able. He is also reputed to have been exceptionally lenient towards Russian prisoners. In February 1944 he was made Territorial Commander of Vth Army Corps at Ploieşti and, after the *coup d'Etat*, was responsible for the oil region, being rewarded with the Order of Mihai Viteazul with sword.

During the autumn of 1944 he emerged as Roumania's leading pro-Soviet general. At the alleged request of the "people" (to whom he was totally unknown) the Left-wing parties nominated him as candidate for the appointment of Minister for Defence. The National Peasant and Liberal Parties, however, refused to accept him. At the end of February 1945 he organised the small group of officers who signed a denunciation of the Rădescu Government. He also joined a delegation of the Arlus which asked the King to give the country a Gouvernment "requested by the people." He was then dismissed from the army for meddling in politics, but was reinstated by the Groza Government in March 1946 [19], when he was appointed Minister for Defence, which appointment he held until 30th November, 1946.

As Minister for Defence, he initiated the reorganisation of the Roumanian armed forces on Soviet lines and the purge of all "reactionary" elements in the officer corps. He issued a number of orders forbidding

soldiers to attend political meetings, but excluded from this ban the democratic meetings of the Democratic Parties' *bloc*. He, at one time, made membership of Arlus (the Society for Promoting Closer Relations with the U.S.S.R.) compulsory for every member of the armed forces.

Languages : Roumanian and French.

Family Detalis : Of Orthodox faith. Some reports claim he is of gypsy blood. He was married three times, his fist marriage being with a Roumanian girl. They had a son, now an active major in the Roumanian army, and whom subject intends to send abroad as a military attaché or assistant military attaché either to Prague, Berne or Paris. His secound marriage was with a girl of Bessarabian descendent, with whom he had a daughter, who is in the company of Colonel Misu Popescu, Chief of the General Secretariat in the Ministry of War. The young lady allegedly exercises great influence over her father and Colonel Popescu. Subject's third and present wife is a Jewess of Transylvania, Hungarian origin.

Remarks : It is generally stated he lacks the ability necessary for his present position. He has limited military knowledge. He is reported to engage in various bussiness transactions and during the war in Russia engaged in extensive black market transactions with German marks. He is the prime instrument in Communist efforts to "democratise" the Roumanian army and to have Soviet-educated former Roumanian prisoniers of war in Russia placed as instructors and officers with other Roumanian military units.

Subject is a frequent visitor of Ana Pauker's, but in intimate non-Communis circles he assumes the rôle of a patriot. He allegedly states that, in event of hostilities between the Anglo-Americans and the Russians, the latter will be unable to oppose the power of the United States air force.

He is short, stout, dark, alert, lacks personality. A man of unpleasant character and an opportunist of the first order.

113. *Vişoianu, Constantin*

Nationality : Roumanian. *Title :* Political refugee.
Born 4th February, 1897, at Urlati, Prahova District, Muntenia.
Position : Former Foreign Minister.
Party : Independent.

Career : Law and arts degrees from University of Bucharest and University of Paris and completed Paris School of Political Studies ; 1926, joined bar of Olt District and in 1937 transferred to Bucharest ; 1926—29 secretary in Paris mixed arbitration tribunals ; 1927—29 technical counsellor in Geneva Legation at League of Nations and expert of Roumanian delegation to League of Nations ; 1921—31 member in Secretariat Departament of League of Nations ; 1931—33 minister at The Hague, during which period he was also member of Roumanian delegation to League of Nations and of Disarmament Conference ; 1933—36 minister at Warsaw ; when in 1936 Titulescu, whose close collaborator he was, reseigned, he was recalled ; was director of Titan-Nadrag-Calan Company run by Max Ausnit ; co-manager of the review *Viaţa*

Românească ; May 1944 went to Cairo with Prince Stirbey as the King's and Opposititon's representantive for discussion of armistice with Allies ; later went to Moscow for negotiations concerning armistice ; Minister for Foreign Affairs in Gouvernment formed on 4th November, 1944, by Sănătescu and retained position in Rădulescu Government, but declined same post offered when Groza Cabinet formed. August 1945 supported King in constitutional crisis with Groza ; spring 1946 refused to relinquish independent rôle to enter National Peasant Party. Autumn 1946 left Roumania secretly and illegally.

Languages : Roumanian and French ; possibly others.

Family Details : Lifelong bachelor.

Remarks : Virtually the closest collaborator of Foreign Minister Titulescu in believing from earliest days it was indispensable for Roumania to have an understanding with Soviet Russia. Titulescu, respecting his talents, originally persuaded him to enter the diplomatic service. As result of his work, was even called "Communist". Those negotiating with him at Cairo came to have greatest regard for his ability. Returning from Moscow after signing the armistice, he became progressively disillusioned with what he felt were short-sighted Soviet tactics in interfering politically in Roumania, but has always kept such a realistic, broad and balanced approach to Roumania's problems that is considered by informed circles, since the death of Prince Stirbey, to be the country's nearest approach to statesman and counsellor. During Vyshinski's last Roumanian visit with the Allied Commission, January 1946, Vișoianu was only non-Communist Roumanian political figure to whose views Vyshinski listened at hength.

Vișoianu has had some business connexions with Ausnit, the industrialist, and was to have been editor of *Jurnalul de Dimineață*, in which Ausnit has some interest, at the time he was appointed Foreign Minister, but he showed his independence of Roumania's industrialists by resigning from the Reșita Company board, for example, in objecting to methods used to secure 30 per cent. Soviet participation. He fought hard and successfully as Foreign Minister to retain in Roumania the most modern of Malaxa steel-tube plants, which the Russians wished to take as armistice reparations. To Malaxa's thanks Vișoianu replied he had done it for Roumania, not for Malaxa, and that, if ever he got the chance, he would nationalise all Malaxa's holdings.

Vișoianu is most disturbed by the decline in political and bussiness morality in Roumania, remarked by all long-term observers, considering that it has hit successively planes in the dictatorships of Carol, Antonescu, and now the Communists. He believes economic pressure upon Romanian society is the most powerful lever to-day fostering this condition.

Not a wealthy man, Vișoianu, while in Roumania, lived quietly and virtually every week-end was off shooting, a sport of which he is passionately fond and in which he finds his best relaxion. In appearance Vișoianu is short, round-faced, whitehaired, bright-eyed and with a good sens of humour.

114. *Vlădescu-Racoasa, Gheorghe*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 25th October, 1895, at Răcoasa Commune, Putna District, Moldavia.

Position : President of the National Popular Party.

Party : National Popular Party, the Communist-sponsored „middle-clas" party. Formerly a leader of the Patriotic Union, a Communist affiliate, and old-time member of Roumanian Communist Party.

Career : As a sociologist he was an assistant and collaborator of Dr. Gusti, now a vice-president of Arlus (Russian-Roumanian Society) and president of Friends of United tSates. Long-time Communist and in 1943 arrested and imprisoned by Antonescu régime for Communist activity in Moldavia ; represented Patriotic Union, a branch of the Communist Party, as Minorities Minister with Cabinet rank of Under-Secretary in second Sănătescu, Rădescu and Groza Governments ; in 1945 Ministry changed to Ministry of Nationalities ; sponsored merger in February 1946 of Patriotic Union with National Popular Party and became a vice-president. November 1946, elected at head of Democratic Parties' *bloc* list for the Putna district. 30th November removed from Cabinet post in revision of Groza Government. Spring 1946, became president of the National Popular Party.

Languages : Roumanian.

Family Details : Orthodox religion, married and two grown children. Was village notary.

Remarks : A man for whom none, not even his colleagues, have any particular respect. Extremely mediocre, opportunistic, and unsuccessful up to now in his own professional academic field.

115. *Voinea, Şerban (Beuve Gaston).*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician, journalist.

Born 14th March, 1894, in Paris, France.

Position : Roumanian Minister at Berne. Appointed : October 1946.

Party : Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec group) member of the Executive Committee.

Career : Born Guston Beuve of French Jewish father and Roumanian mother. Acquired Roumanian nationality through mother and came to Roumania at age of 17. He then adopted the Roumanian name of Şerban Voinea. Graduated in law from University of Bucharest. Became stenographic reporter for Chamber of Deputies. Worked for many years in positions of growing importance with Rador news agency. After the 1918 Armistice became active in Socialist movement and collaborated upon Socialist newspapers from that time. At one period served as secretary to Roumanian Foreign Minister, Titulescu. Assumed growing importance in Socialist hierarchy and after *coup d'État* of August 1944 was recognised as an important member of the party's political bureau and executive committee. March 1945, appointed Chief of Rador (official Roumanian news agency). March 1946, joined Rădăceanu-Voitec faction in split with Petrescu. October 1946, appointed Roumanian Minister at

Bern. November 1946, headed Democratic Parties *bloc* electoral list for Caraș district.

Languages : Roumanian, French and some English.

Family Details : Married Eugenia Voinea, born Bucharest, 27th October, 1897. She is of Jewish extraction and a practising medical doctor.

Remarks : M. Voinea is a slight man, walks with a marked limp, and has a thin, intelligent face. Until the Socialist split in March 1946 he was considered one of the party psilosophers and a loyal subaltern of M. Petrescu, whom he advised upon international affairs. He gave advance warning that he was for party unity at all costs and sided with the Rădăceanu-Voitec faction at the Party Congress of March 1946. His critics alleged that he sided with the party Left wing solely to secure the post of Minister at Bern. He is probably the most intelligent of M. Rădăceanu's followers, and by obtaining a post abroad has been able to avoid direct personal association with some of the more compromising aspects of his party's policy. He is considered in some quarters to be the most suitable person to lead the Roumanian Social Democrats if they should eventually become united.

116. *Voitec, Ștefan*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 19th June, 1900, at Corabia, Romanați district.

Position : Minister of Education. Appointed : 1st October, 1944.

Party : Social Democratic Party (Rădăceanu-Voitec) Executive Committee member.

Career : Attended Craiova High School ; Polytechnic School and Mathematics Faculty at Bucharest University ; 1919—20, one of student Socialist leaders ; taught in high school until 1925, until forced to resign by authorities ; turned to Socialist journalism and politics ; came before public eye in 1923 when he adhered to League for the rights of man created in Bucharest, August 1923 ; took part as prominent member of Socialist Party, 7th-9th May, 1927, in the Congress of Unification which determined the unification of the Federation of the Regional Socialist Parties in Roumania, when that merged into a single party under title of „Social Democratic Party". He and Ghele[r]ter supported the reconciliation with the Communists, with whom they had parted in 1921, and brought about a split in the Social Democratic Party of Roumanian workers. Voitec directed the official newspaper of the new party, the *Proletarul*, which first appeared on 29th July, 1928 ; continued work as editor of other Socialist publication ; party continued to 1937 when it fused with the Social Democratic Party ; in the years that followed he worked with the Social Democratic Party ; attended Inter-parliamentary Socialist Conference in autumn of 1931, and the congress held in May 1933 ; as a leading Socialist in 1936 worked for the pact of non-aggression and understanding with the Communists ; attended congress in April 1936 ; after dissolution of all parties under Carol II, together with other Socialist leaders, coollaborated on newspaper *Lumea Nouă* which ceased to appear after 6th September 1940 ; during war from

1940—44, was author and editor of many anti-Soviet articles in Marshal Antonescu's weekly newspapers *Soldatul* and *Sentinela*. He originally sought to prove by historical documents the right of Roumania to Bessarabia, referred to the "régime of Russian terror", and expressed anti-Soviet sentiments in numerous other articles ; up to 23rd August, 1944, was not a member of the Central Committee, but was elected to it after this date ; his appointment in the Government as Minister of Education was supported by Petrescu ; Minister of Education in Sănătescu, Rădescu and Groza Governments.

Languages : Roumanian, French, Italian.

Family Details : His mother was of Italian origin. He is married to Victoria Voitec, who is said to be suffering from lung trouble, needing climate change. They have one daughter born 19th October, 1934.

Remarks : Of pleasant appearance in his Van Dyke beard, of average height, and of lively temperament, Voitec is not considered a man of strong convictions, although professedly an idealist. Even persons sympathetic to him believe nominal Communist pressure can keep him in line. It was realiably reported that he was dissatisfied with conditions in Roumania, but wishing to keep his Cabinet rank, for a time even desired simultaneously to be minister to Rome and also Minister of Education. Went to Moscow in 1945 with the Groza Government delegation and returned completely under the thumb of the Communist Party. The struggle of Petrescu with Voitec and Rădăceanu came to a head at the general conference of 1st-2nd December, 1945. Petrescu maintained the party should stand alone in elections and the other two that it should collaborate with the Communists. In this Voitec and Rădăceanu reportedly worked hand in hand with the Communist Siguranta organs, who directed, through their agents, activity inside the conference. In March 1946 succeeded with Rădăceanu in gaining Socialist congress assent to electoral collaboration with Communists that brought open split with Petrescu.

As Education Minister has worked for school curriculum reform and purging of teachers considered personal political machine among his administrative hierarchy. He appears to be supported by the Communist Party against Rădăceanu whenever the latter shows signs of adopting a more independent line and is reported to be working in very close collaboration with the Communists on account of his compromising war career.

117. *Zăroni, Romulus*

Nationality : Roumanian. *Title :* Politician.

Born 1906 in Nădastia de Jos, Hunedoara District, Transylvania.

Position : Minister of Co-operation. Appointed : 30th November, 1946.

Party : Ploughmen's Front Party member, Executive Committee, the Government-sponsored party for peasants.

Career : A pure peasant with primary school (4 years) diploma, Zăroni inherited 5-hectare farm, which he expanded into 14 hectares. He owns an American tractor and a threshing machine. Lived purely farm life until 1932, when he became interested in politics. Joined Petre

Groza and his local organisation, known even then as the Ploughmen's Front, became his bodyguard, estates administrator and faithful henchman. December 1944, named Agriculture Under-Secretary in Rădescu Government and appointed Minister of Agriculture in the Groza Government March 1945. Appointed Minister of Co-operation 30th November, 1946.

Languages : Roumanian and Hungarian.

Family Details : Married. Has son, who father succeeded by devious means in securing admission to Bucharest University.

Remarks : Zăroni wears a business jacket over his peasant costume and is a ruddy-faced, bull-necked, burly man who could well serve as a bodyguard for Groza. It is the Bucharest fashion to use him as the butt of all jokes showing yokel ignorance, but the man, to those who have met him, is considered to be a direct and practical Roumanian small farming peasant. He is an individualist, although favouring the growth of peasant co-operatives, but is not, by his own statements, communistically inclined. Has bought an expensive home in Deva at estimated cost of 360 million lei.

(Great Britain, Public Record Office, London, Kew, FO — 371/67272 B).

NOTE

[1] Eroare — 1945.

[2] Bibliografia este nu numai incompletă, ci și inexactă în transcrierea titlurilor unor lucrări ale reputatului istoric. De ex. : *Actes de Notaires Génois* se va citi *Actes des notaires génois de Péra et Caffa de la fin du treizieme siècle (1281—1290)*, Bucarest, 1927. Pentru date complete și exacte, vezi Gh. I. Brătianu, *Memoriu de studii și lucrări, 1916—1941*, București, 1942 ; idem, *Memoriu prezentat Comisiunii de revizuire a Universității din București*, București, 1945.

[3] Se va citi : Bădăcin.

[4] 20 iulie 1927.

[5] Ioan de Mocsonyi-Styrcea (vezi).

[6] „Monitorul Oficial".

[7] Corect : Rădăuți.

[8] Corect : Dorohoi.

[9] Lucrețiu Pătrășcanu a fost desemnat și ministru *ad-interim* la Justiție.

[10] Corect : 1918.

[11] Corect : 1940.

[12] Corect : Botoșani.

[13] Liceul Sfîntul Sava.

[14] Corect : I. I. C. Brătianu.

[15] Corect : Oltenia.

[16] Corect : Gabriela.

[17] Corect : Oltenia.

[18] În fapt, Carol al II-lea a solicitat și convenția s-a semnat mai tîrziu.

[19] Corect : 1945.

EROI AI NEAMULUI

(1941—1944)

Sub titlul de *Eroi ai neamului*, publicistul CONSTANTIN A. ORĂȘIANU a pregătit, în anii 1941—1943, o serie de „portrete" consacrate celor care — de la General și pînă la ultimul ostaș — au sfîrșit eroic pe Frontul de Răsărit, în lupta dreaptă pentru Reîntregirea Țării sfîșiate în 1940 și pentru zdrobirea comunismului. Dintre acestea au ajuns în posesia noastră, prin bunăvoința d-lor CLAUDIU FLORIAN și RADU HÂLCESCU, acesta din urmă fiind și strănepotul lui *Constantin A. Orășianu*, un număr de 19 și fotografii de epocă, plus cîteva schițe închipuind bătăliile din Est, probabil realizate chiar de autor. Ne face o deosebită plăcere să includem toate aceste materiale în volumul nostru, unde, credem, își află locul nimerit, în contextul comentariilor și al documentelor ce surprind participarea României la războiul mondial din 1939 — 1945. Este posibil ca unele „portrete" să mai fi apărut, chiar în anii marii conflagrații. Oricum, noi am avut la dispoziție, în majoritatea cazurilor, exemplarele nr. 1 ale dactilogramelor.

Considerăm că este absolut necesar să reproducem, din binecunoscuta *Enciclopedie „Cugetarea"* datorată lui Lucian Predescu, articolul privitor la autorul *Eroilor neamului :*

„Orășianu, Const. A., ziarist, născut 7 martie 1882 în București. Studii : gimnaziul la «Cantemir» și restul liceului în particular, în București. În ziaristică de la 1906 la «Voința Națională». Apoi la : «Minerva», «Farul», «Curierul teatrelor», «Universul», «Lupta», «Dreptatea», «Viitorul», «România» etc. A scos, cu Ion Totu, ziarul «Semnalul». A iscălit și : C. A. Or., Cor. Or., C.O., O.

Opera : «Vechimea Românilor în Transilvania și revizionismul ungar», București, 1934 (cu Anghel Pomescu-Gilly)" (Lucian Predescu, *Enciclopedia „Cugetarea"*, București, 1940, p. 619).

Nu cunoaștem, din nefericire, împrejurările în care s-a sfîrșit în 1959 inspiratul tîlcuitor al gîndurilor și faptelor celor care, pe pămîntul străbun ori departe în Răsărit, s-au sacrificat pentru țară și neam. Iar aceștia, cu excepția, desigur, a Generalului *Alexandru Ioanițiu*, au rămas iluștri necunoscuți, ca să nu spunem că au fost ignorați cu bunăștiință. Și, mai cu seamă, *cîți ca ei ?!*

GENERALUL ALEXANDRU IOANIȚIU

Coborîtor dintr-o familie de ostași moldoveni, i-a fost hărăzit Generalului Alexandru Ioanițiu marea cinste de a se găsi, prin încrederea Mareșalului Conducător, în fruntea Marelui Stat Major, atunci cînd a sunat ceasul răfuielii cu dușmanul nostru secular de la Răsărit. Cinste pe deplin meritată, dacă ținem seama de rarele sale însușiri militare și de neobișnuita sa putere de muncă, puse în slujba unei nesfîrșite iubiri de Țară și Neam.

Născut la Botoșani, la 2 februarie 1890, urmează mai întîi Liceul Militar din Iași, apoi Școala Militară de Ofițeri de Artilerie și Geniu. La parte, împreună cu tatăl său, maiorul Ioanițiu, la campania din 1916—1918, în care se distinge prin curaj și spirit de inițiativă.

Înălțat la gradul de General de Brigadă, la 27 februarie 1939, este numit comandant al Școalei Superioare de Război, pentru ca, la 23 august 1940, să-l găsim în fruntea Marelui Stat Major.

Conștient de înaltul post de răspundere în care a fost numit, într-o vreme cînd umbra războiului se profila la orizont, Generalul Ioanițiu se pune pe muncă. Zi de zi, fără a cunoaște odihna, urmărește pas cu pas felul cum este dotat și instruit ostașul, care se pregătea pentru examenul cel mare în fața inamicului.

În ziua de 22 iunie 1941, zi sfîntă pentru poporul român, cînd prima lovitură de tun răscolea văzduhul țării, Generalul Ioanițiu, Șef al Marelui Cartier General, își pune în serviciul Patriei toate cunoștințele sale militare. De la postul de comandă sau din tranșee, îmbărbăta mereu ostașii. Totdeauna cu sînge rece, cu mintea clară, urmărea gîndurile inamicului, știind să-i reteze acțiunea din vreme.

Generalul Alexandru Ioanițiu a dovedit însușirile marilor conducători de oaste. Pentru această faptă desăvîrșită, pentru nenumăratele dovezi de conducător excepțional pe cîmpul de luptă, a fost distins cu cele mai mari decorații de război române și germane : „Mihai Viteazul“ și „Crucea de Fier“.

Dar soarta, care lovește uneori mai crud decît este așteptarea omenească, ne ia dintre noi, în zilele cumplitelor bătălii, pe destoinicul comandant de oaste, Generalul Alexandru Ioanițiu.

La 17 septembrie 1941, fiind în preajma unui avion cu care urma să inspecteze frontul, preocupat de operațiile care erau în curs, o învolburare de aer îl azvîrle în elicea avionului și pune capăt unei vieți de muncă neobosită în serviciul Armatei și al Țării.

În fruntea eroilor acestui război, va străluci întotdeauna numele și amintirea scumpă a Generalului Alexandru Ioanițiu, așezîndu-se alături de marii viteji ai Neamului.

COLONELUL ADJ. AL. PASTIA

Colonelul Adj. Al. Pastia s-a născut la Fălticeni la 25 ianuarie 1893 şi este scobortor dintr-o veche familie de boieri moldoveni. La vîrsta cînd oamenii îşi aleg o carieră, tînărul Al. Pastia se hotărăşte pentru cariera armelor. Astfel intră în Şcoala Militară de Infanterie, unde se distinge ca un element de elită, fiind şef de promoţie.

Mai tîrziu este ales pentru a urma cursurile de specializare în Armata Germană, de unde s-a întors cu o temeinică pregătire militară. Datorită meritelor sale excepţionale, strălucitul ofiţer este pe rînd profesor al Şcoalei Superioare de Război, unde a avut ocazia să împărtăşească elevilor săi bogatele sale cunoştinţe militare ; apoi comandant al Şcoalei Militare de Infanterie, pentru ca uriaşa încleştare din Răsărit să-l găsească din nou la Şcoala Superioară de Război, de data aceasta în calitate de comandant.

De aici, Colonelul Adj. Al. Pastia pleacă pe front ca secund al unei Divizii Blindate în toamna anului 1942, cînd bolşevicii, după atîtea eşecuri, pregăteau o nouă ofensivă care avea să fie dezlănţuită nu peste mult timp.

La dezlănţuirea ofensivei bolşevice din luna noiembrie, Colonelul Adj. Pastia se află pe front, comandant al grupării Nr. 1, din Divizia Blindată, care forma rezerva Armatei a 3-a. Bolşevicii atacă cu forţe de infanterie, de cavalerie şi de tancuri de zece ori mai numeroase faţă de trupele române, sprijiniţi de un foc de artilerie de neînchipuit şi reuşesc să facă o spărtură în liniile noastre.

Divizia Blindată română, deşi cu forţe inferioare ca număr, primeşte ordinul să contraatace puhoiul bolşevic. Gruparea colonelului Pastia Alexandru atacă pe direcţia Nijny-Zarizinskij, cota 254, pentru a face legătura cu Divizia 22 Blindată.

Lupta e grea, inegală, dar bolşevicii simt izbitura românilor, care luptă cu un elan crescînd şi sînt nevoiţi să bată în retragere. După lupte extrem de grele şi înverşunate în regiunea fermei Winterlager, gruparea Colonelului Pastia reuşeşte să ocupe înălţimile cu cota 204,5 provocînd grele pierderi bolşevicilor.

La aceste lupte, Colonelul Pastia e mai mult ostaş decît comandant Urcat într-un tanc, el e mereu în primele linii, luptînd cu elanul celor care-şi numără încă anii cu primăverile tinereţelor.

În ziua de 21 noiembrie 1942, Colonelul Pastia atacă pe direcţia Winterlager şi Perelasowskij, avînd ca obiectiv mai îndepărtat Donschinskaya. Bolşevicii rezistă, contraatacînd cu forţe mari. Bătălia e crîncenă. Tancurile româneşti, faţă de monştrii bolşevici, au agerimea cailor de munte, faţă de caii mari, dar molateci, de la şes...

Bătălia devine din ce în ce mai înverşunată... Bolşevicii sînt daţi înapoi. Dar ei atacă, îndată, cu forţe noi, mai mari... Flancul unităţii Colonelului Pastia e deschis... Colonelul se aruncă atunci într-un tanc, trecînd în fruntea unităţii, execută cea mai îndrăzneaţă manevră de război, reuşind să cadă în flancul inamicului, care-l atacase tot de pe flanc, şi să-l pună pe fugă...

Urmărirea bolşevicilor începe. Bravul colonel e mereu în fruntea unităţii, cînd în tanc, cînd alături, pe jos, conducîndu-şi, spre izbînda cea mare, unitatea. Merge spre Răsărit cu fruntea sus, cu ochii plini de lumină. Parcă chiar ar fi văzut soarele biruinţei celei mari, cînd un proiectil vrăjmaş a căzut lîngă el, trecîndu-l din viaţă în legendara moarte de erou...

Patria recunoscătoare i-a cinstit jertfa, înălţîndu-l *post-mortem* la gradul de general şi aşezînd, pe amintirea faptelor lui de vitejie, Crucea de Cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul"...

COLONELUL MIHAI ŞUŢU

Descendent al familiei domnitoare Şuţu, în întreaga fiinţă a Colonelului de artilerie Şuţu Mihail a pulsat permanent, pînă în ultima clipă a vieţii lui — cînd a căzut ca un brav — acel spirit boieresc de cinste şi onoare, pe care-l purta ca pe un blazon, de la Storojineţ pînă la porţile Sevastopolului.

În toiul luptelor de la Salikow, cu un dispreţ de moarte nemaipomenit, intră în linia I a infanteriei noastre şi îşi instalează observatorul acolo, sub ploaia de obuze de artilerie şi de branduri, care se împleteau ca într-o reţea a morţii, cu gloanţele de mitralieră, de puşti şi de arme automate. De-acolo, el dirijează focul tunurilor sale către fiecare cuib sovietic, care nu puteau să scape privirilor lui de vultur. Rezistenţa inamică este sfărîmată.

Mai tîrziu, în viforoasele lupte de la dealul Capella, artileriştii Colonelului Şuţu sînt la înălţimea datoriei. Comandantul lor e mereu în fruntea lor, în primele linii, dînd exemplu personal de curaj şi dispreţ de moarte. Ostaşii îl admiră, îl urmează orbeşte...

În ziua de 14 iunie, într-o duminică, Colonelul Şuţu Mihail porneşte din nou pe cărările bătute de inamic cu branduri şi artilerie grea, către linia I a Vînătorilor de Munte, unde avea de gînd să-şi instaleze noul său post de observaţie. Îşi pune planul în aplicare, dar bolşevicii îi observă şi deschid un foc ucigător spre punctul acela al frontului. Deşi în vîrstă înaintată, bravul Colonel, cu o agerime tinerească, ştie să se ferească de proiectilele artileriei şi de grindina gloanţelor de mitraliere, reuşind să iasă din cuprinsul focului inamic... A mai făcut însă numai cîţiva paşi, căci, intrînd într-un cîmp de mine, explozia uneia i-a ciopîrţit trupul.

Pe patul de suferinţă al spitalului, buzele lui, arse de febră, rosteau mereu aceeaşi rugăminte :

— „Nu vă îngrijiţi atît de mine. Îngrijiţi de ceilalţi, care rămîn şi care vor fi iar folositori ţării..."

În dimineaţa zilei de 15 iunie, o dată cu revărsatul zorilor, cînd ochii Colonelului Şuţu s-au închis pentru totdeauna, peste văi şi creste au hohotit tunurile sale iubite dar nu în plîns pentru moartea, care le răpusese comandantul, ci în cîntec de slăvire a eroului ce-şi înscrisese numele alături de ceilalţi martiri ai Neamului cu nume veşnic.

Patria i-a răsplătit jertfa, înălţîndu-l *post-mortem* la gradul de general şi acordîndu-i Ordinul „Mihai Viteazul".

COLONELUL IOAN M. PĂLĂGHIȚĂ

Războiul a fost pentru Maiorul Pălăghiță M. Ioan — ca pentru mulți alții, în care se ascundeau eroii de mai tîrziu —, prilejul cel mai fericit, pentru ca virtualitățile să se împlinească în fapte, care trăiesc cu puterea simbolurilor animatoare. Faptele lui au venit întotdeauna pe linia unei convingeri profunde, pe care i-o făcuseră viața și educația superioară.

În lupta împotriva bolșevismului, el era un fanatic, care reușea să transmită, tuturor celor din jur, căldura credințelor lui.

Așa a fost el! Mîndru de a fi român! Războiul i-a transformat credințele în flăcări. Crescut și educat la școala ostășească a vieții, el acceptase de mult ideea sacrificiului pentru izbînda unui ideal. Trebuia să fie numai prilejul.

Războiul l-a pus pe pragul dintre viață și moarte. Era tot senin, tot mîndru, tot încrezător în biruință. Biruința era pentru el o certitudine. Moartea nu-l speria. Iubea viața fără de moarte a eroilor...

Pășea în luptă ca într-un foc purificator. Chip de arhanghel, pornit să doboare balaurul. Mereu în mijlocul ostașilor, camarad și frate mai mare, ostașii l-ar fi urmat orbește în moarte...

La Abinskaja, apoi la Eriwanskaja, el pune primele pietre ale unei temelii de fapte, pe care statuia jertfei lui avea să se înalțe mai maiestuoasă decît Munții Caucaz, la poalele cărora lupta. Începe lupta pentru capul de pod Cuban, în care ostașii români vor scrie pagini mari de glorie și de legendă. În focul luptelor, Maiorul Pălăghiță are transfigurarea unui martir al creștinismului din începuturi. În sufletul lui e o ardere continuă, care-i încordează privirile, îi învolburează ființa, îl duce din biruință în biruință. Atacurile disperate ale bolșevicilor se prăbușesc unul după altul. E o putere tainică în rîndurile ostașilor români, puterea credinței lor pe care bolșevicii n-o au.

Bolșevicii atacă cu forțe tot mai mari. Zilele trec într-o încleștare apocaliptică. Pot suferi trupurile, dar sufletele ostașilor români, în jurul comandantului lor, ard ca flacăra. Aici, nu e o luptă între două popoare, se ciocnesc două idei, civilizația și barbaria...

Cînd Maiorul Pălăghiță a fost rănit, nimeni nu s-a speriat. Pentru ostașii lui, el era de pe atunci nemuritor. Peste cîteva zile, el a fost iar între ostașii lui, camarazii lui iubiți. Poartă acum pe piept însemnul de cavaler al „Crucii de Fier", distincție pe care i-a acordat-o Führerul Marii Germanii, pentru excepționalele sale merite și fapte de arme, care au adus cinste și glorie țării și Armatei Române.

Cinci zile mai tîrziu, Maiorul Pălăghiță M. Ioan, proaspăt avansat Lt. Colonel, mereu în primele linii, cădea, lovit de un glonte, pe poziția pe care o apăra umăr la umăr cu vitejii lui ostași, împotriva furiei dez-

lănțuite în cel mai sălbatec atac al hoardelor bolșevice... Un erou trecuse din viață în nemurire, pe drumul legendei..

Pentru strălucitele fapte de arme, încununate de jertfa ființei lui pe altarul Patriei, Lt. Colonel Pălăghiță M. Ioan a fost avansat Colonel *post-mortem* și decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul"... Faptele și jertfa lui vor cuceri veșnicia, ca și biruința cea mare a Patriei, pentru care el a luptat cu credința și cu elanul unui adevărat cruciat...

MAIORUL NICOLAE ISARU

In ziua de 14 mai 1942, în luptele din peninsula Kerci, a murit, moarte de erou, Maiorul Nicolae Isaru. Încă un nume glorios, care se înscrie, legendar, în cartea virtuților ostășești ale poporului nostru.

Maiorul Isaru s-a născut în București, la 12 iulie 1898. Urmează liceul aci, apoi Școala de Cavalerie, pe care o absolvește ca șef de promoție. Este trecut mai întîi în Marele Stat Major, iar între anii 1928 și 1930 în Regimentul de Escortă Regală. Războiul îl găsește cu gradul de căpitan, în Divizia a VI-a Cavalerie.

Viața acestui erou a fost un exemplu de conștiinciozitate și de bravură. Adevărat cavalerist, nimic din înfățișarea sa falnică nu dezmințea numele de „frumosul" ce i se dăduse. Înalt, chipeș, purtînd haina militară cu firească eleganță, într-un cuvînt Maiorul N. Isaru era icoana fidelă a omului destinat să fie ostașul integru. Era legat de spiritul oștirii, cum este trunchiul de rădăcină, cum e prins trupul de suflet. Luptător prin instinct, părea desprins din galeria neînfricaților luptători. Se arunca în luptă cu puterea unei chemări mai presus de orice voință. Înaintea marilor bătălii nu-și găsea astîmpăr și nici liniște.

Încadrat în Regimentul Dămăceanu, la Kerci, stînd aproape o săptămînă încercuit, proaspătul maior Isaru a înfruntat furtuna de obuze inamice cu un elan de legendă, așa cum făcuse mai înainte în glorioasele lupte din Crimeea. Cinci zile și cinci nopți, despărțit de liniile românești, în fruntea ostașilor săi, a lovit necruțător vrăjmașul.

Dar, în ziua de 14 mai 1942, cînd aviația germană venise în ajutorul a lor noștri, Maiorul Isaru, mînat de un avînt nepotolit, părăsește adăpostul și, în fruntea ostașilor săi, înfruntă voinicește grindina de oțel dușmană. Zadarnic ostașii, camarazii și comandantul au căutat să-l oprească. Temperamentul său năvalnic, caracterul său generos nu cunoșteau marginile primejdiei.

Și, astfel, în ziua aceea frumoasă de vară, a căzut fulgerat, cu aceeași inimă caldă și același zîmbet senin pe buze, încrezător în steaua biruinții.

Cimitirul din Biketisch adăpostește, de acum încolo, sfintele osemințe ale aceluia care a fost Maiorul Nicolae Isaru, înălțat *post-mortem* la gradul de Locotenent-Colonel.

CĂPITANUL LELIUS VERGATTI

Născut în Craiova, la 23.I.1912, Căpitanul Lelius Vergatti reînvia virtuțile strămoșilor săi, cinstiți pe cîmpuri de luptă, cu sufletul său bun și drept, de desăvîrșit camarad. Croindu-și o viață de muncă, pe care o lumina permanenta sa bună dispoziție, Căpitanul Vergatti Lelius simțise, din primii ani ai vieții, mirajul unui destin de luptător ; în anul 1932 pune tresele de sublocotenent de artilerie.

Excelent ofițer și comandant iubit de ostașii săi, Vergatti se dăruiește, cu toată ființa sa, oștirii. Cînd regimentul de artilerie din care făcea parte pleacă pe front, căpitanul Vergatti — comandantul bateriei a 6-a — își vede răsplătită munca și atitudinea sa prin cuvintele : „Cu domnul Căpitan Vergatti mergem oriunde, fără frică". Și, în adevăr, Căpitanul Vergatti nu se dezminte.

În cotul Donului, la observatorul său înaintat, el stă neclintit zi și noapte, împreună cu cîțiva dintre ostașii săi devotați.

Dar examenul mare Căpitanul Vergatti avea să-l dea în ziua de 20 septembrie 1942. Atacul inamic este dezlănțuit sălbatec. Un grup inamic reușește să se infiltreze prin liniile infanteriei apropiindu-se de observatorul de pe cota 163,3 Raspopinskaja, de unde Căpitanul Vergatti conduce tragerile bateriei sale. Cînd a ajuns la 50 m de cotă, Căpitanul Vergatti nu ezită nici o clipă. Punînd mîna pe pistol, el își grupează cei cîțiva ostași de la observator și asaltează inamicul de zeci de ori mai numeros. În cîteva minute numai, opt prizonieri sînt trimiși de Căpitanul Vergatti spre postul de comandă al unității, în timp ce el înaintează cu o bravură unică după inamicul pe care cu grupa sa improvizată l-a dat peste cap. Sovieticii sînt împinși mai mult de 1 km într-un elan care electrizează imediat întreaga poziție. Infanteriștii se regrupează în jurul acestui strălucit exemplu de virtute ostășească. S-au adunat acum în preajma lui soldați, preț de un pluton.

— ...Ia uite bestiile mă deranjează, glumise Căpitanul Lelius Vergatti în clipa cînd se ridicase pentru a contraataca. Prin ploaia de arme autonome el seamănă panică în rîndurile bolșevice. Alături, credincioși pînă la moarte, soldații de la observatorul bateriei sale. În timp ce înserarea cade, aprinzînd în vîlvătăi cerul Donului, Căpitanul Vergatti împresoară o pădurice, în care cîteva sute de ruși își așteaptă resemnați soarta.

În seara care a căzut și în vuietul luptei încinse, schijele unui proiectil de brand sfîșie însă corpul Căpitanului Vergatti, o dată cu ale credincioșilor săi ostași, fruntașii Apostolescu Alexandru și Florea Gheorghe.

Nu i-a fost dat Căpitanului Vergatti să se întoarcă în pelerina albă, care ar fi stat atît de bine chipului său de arhanghel, așa cum făgăduise odată, dar i-a fost dat să dobîndească, prin moarte, Ordinul „Mihai Viteazul", punînd, totodată, pecete de sînge legii de înfrățire a ofițerului cu soldații săi, întru apărarea drepturilor Neamului.

CĂPITAN CONSTANTIN MĂNESCU

Căpitanul Constantin Mănescu, născut la 6 aprilie 1910, în Vasilaţi (Ilfov), fusese printre primii, din bravul său regiment de infanterie, care înfruntase urgia focului, la Harcov, în primăvara lui 1942, cînd compania I-a, comandată de el, se azvîrlise năvalnic asupra poziţiilor bolşevice.

Entuziast, cu o uimitoare putere de muncă şi mînat de dorinţa aprigă de a face din compania lui în adevăr cea dintîi, Căpitanul Mănescu nu cunoştea nici o piedică în faţa voinţei sale de comandant. Într-un regiment şi un batalion de eroi, compania reuşise să fie astfel mereu cea din frunte.

Aşa a fost cînd, cu lopata „Linemann" în mînă, îşi îmbărbătează şi conduce ostaşii la victorie, la Harcov, aşa a fost în dimineaţa de 22 iunie, cînd prin pînza ucigătoare a minelor şi încleştarea luptelor în sat şi pădure a pătruns în Tschervony — Schachter. Pierderile şi primejdia nu reuşiseră să clintească încrederea în victorie a Căpitanului Mănescu, pe pieptul căruia străluceau acum „Steaua României" şi „Crucea de Fier".

Aşa l-au găsit zilele de 11 şi 12 august, cînd, cu un avînt nestăvilit, Căpitanul Mănescu a fost unul din factorii hotărîtori ai marei biruinţe de la cotele 148,9 şi 132,4.

Mereu în mijlocul soldaţilor săi, dominînd cu vocea puternică vălmăşagul luptei şi al exploziilor, supraveghea orice mişcare şi nu scăpa o clipă din mînă acţiunea plutoanelor sale...

Un asemenea comandant nu putea raporta niciodată altfel decît: „Misiunea a fost îndeplinită". Şi misiunea a fost îndeplinită întotdeauna, dar, mai cu seamă, în noaptea de 29 septembrie, cînd, în fruntea companiei sale, Căpitanul Mănescu a contraatacat un inamic mult superior numericeşte, dotat cu nenumărate care de luptă, de pe care tunurile şi armele automate împroşcau pretutindeni moarte.

Lupta inegală se apropia de sfîrşit, o dată cu muniţia Căpitanului Mănescu. Dar prin mintea ofiţerului nu trecea nici o clipă gîndul retragerii; într-o livadă, comandantul îşi adună ostaşii în jurul său: „Vom muri toţi, ca nişte eroi, băieţi!" Şi resturile încercuite ale companiei luptă la la disperare, sub imboldul personal al comandantului, care cade împreună cu ostaşii săi, credincioşi toţi jurămîntul de a nu da înapoi şi de a cinsti, o dată mai mult, prin moartea lor, drapelul regimentului, pe care-l purtaseră pe culmi de glorie, în şiragul atîtor bătălii.

LOCOTENENT-COMANDOR ALEXANDRU POPIȘTEANU

A început războiul la comanda unui grup aerian de vînătoare, în fruntea căruia însuși comandantul a executat, pînă a fost doborît în luptă aeriană, 35 misiuni la inamic și două aterizări în liniile dușmane, pentru a-și salva zburătorii grupului său, răniți și în situații de a fi luați prizonieri de bolșevici.

Legea lui era aspră · *„Șeful are dreptul să moară primul, luptînd"* și legea aceasta Lt. Comandorul Popișteanu Alex. a urmat-o cu sfințenie și a trăit-o cu ardoarea celui care avea să o desăvîrșească prin marea lui jertfă.

În după-amiaza zilei de 21 august (1941), către orele 19, Lt. C-dorul Popișteanu Alex. pornește, ca de obicei, în fruntea formației sale de vînătoare, cu două patrule etajate și o celulă de comandă la plafon, cu misiunea de pîndă aeriană între Ovidiopol și Dalnik.

Prima patrulă a fost atacată de cinci vînători sovietici, care au angajat lupta, o luptă foarte scurtă, deoarece, după ce au fost doborîți trei dintre bolșevici, ceilalți au fugit. Patrula rămasă liberă a venit repede însă în sprijinul patrulei locotenentului Bocșan ; patrula aceasta lupta din greu contra a 30 de avioane bolșevice, care căutau cu orice preț să nimicească, prin număr, cele patru avioane române, angajate pe viață și pe moarte în această bătălie. Celula de comandă de la plafon, formată din Lt. C-dorul Popișteanu și Cpt. Gheorghian, pică rapid în inima acestui vîrtej de avioane de pe cerul inamic. Cpt. Gheorghian doboară un avion dușman, degajîndu-și pe unul din piloții escadrilei sale. Lupta devine din ce în ce mai confuză, încăierarea este mai dramatică, mai înverșunată Aparatele române și bolșevice se încrucișează ca fulgerele, se caută, se mitraliază. Lupta este însă inegală. Numărul aparatelor bolșevice este prea mare, ca să poată fi dovedit de bravura piloților români și, numai dacă ar izbuti cineva să disloace formația inamică, dacă ar izbuti careva din acest vîrtej să rupă o parte din avioanele atacatoare...

În sufletul său se face lumină, este lumina aceea de dincolo de viață. Hotărîrea pe care a luat-o a fost urgentă. Nici nu putea fi altfel, fiindcă luptele aeriene se decid adesea în fragmente de secundă. Și acolo se băteau, ca niște aprigi șoimi, băieții săi dragi, zburătorii grupului său glorios, care totalizase deja 75 de avioane sovietice nimicite în mai puțin de o lună de război. În mintea sa răcorită de seninul înălțimilor de azur, se făcea mai multă lumină... *„Șeful are dreptul primul să moară, luptînd"*... Și comandantul rupe lupta, pică trăgînd un cîrd de avioane bolșevice după dînsul, amețite de prada aceasta sigură. Lt. C-dorul Popișteanu a căzut eroic încolțit de bolșevici, însă grupul său repurta în acea seară de 21 august, pe cerul de la Vasilevka, o nouă salbă de victorii.

Pentru merite deosebite în lupta contra inamicului, Lt. aviator Popișteanu a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", cu „Virtutea Militară" și „Crucea de Fier", fiind, de asemenea, înaintat *post-mortem* la gradul de Căpitan Comandor.

*
* *

Era în ziua de 21 august 1941, pe la șapte seara. Locotenent-comandorul Popișteanu porni la luptă, ca totdeauna, în fruntea formației sale aeriene. Își orînduise avioanele pe patrule : două zburau la înălțimi diferite, iar una se urcase în culmea văzduhului ca să țină sub ochii mitralierelor tot cerul dușman. Rostul era de a pîndi mișcările inamicului în regiunea Ovidiopol-Dalnik, înainte de căderea Odesei.

Cea dintîi ciocnire dintre ai noștri și bolșevici a fost ușoară. Noi aveam trei avioane, iar bolșevicii cinci.

Cît ai clipi din ochi trei dintre avioanele dușmane căzură la pămînt în flăcări, iar celelalte făcură calea întoarsă, îngrozite de dîrzenia românilor. Îndată după ciocnire, cea de a doua patrulă a formației românești, aflată sub comanda locotenentului Bocșan, fu atacată de treizeci de avioane dușmane de vînătoare. Ai noștri patru ; dușmanii treizeci. Lupta era nedreaptă, dar bravii noștri vînători se țineau tari.

A lor noștri le vine în ajutor și patrula care fusese mai înainte prinsă în luptă. În vîltoarea acestei bătălii în văzduh, comandorul Popișteanu care era în patrulă de deasupra coborî ca un trăznet împreună cu căpitanul Gheorghian drept în mijlocul stolului bolșevic. Căpitanul Gheorghian doborî un avion dușman care sta gata să se arunce asupra unuia dintre ai noștri. Lupta era din ce în ce mai grea, iar numărul dușmanilor copleșitor. Avioanele române se încrucișau fulgerător cu cele bolșevice, scuipînd moartea din țevile mitralierelor înroșite... Ce era de făcut ? Trebuia o faptă de curaj neasemuit, care să ușureze sarcina zburătorilor noștri. Și acest gest veni din partea Comandorului Popișteanu, care spunea întotdeauna să șeful are dreptul să moară primul, luptînd. Și se hotărăște să se jertfească pe el, pentru a înlesni victoria subalternilor lui care, în mai puțin de o lună de război, doborîseră șaptezeci și cinci de avioane bolșevice.

„Șeful are dreptul să moară primul, luptînd..." Da, așa va face...

Și acest vultur se aruncă în inima formației bolșevice, pică vijelios și trase după el un cîrd de avioane, salvînd, astfel, pe camarazii săi.

În faptul serii din 21 august 1941, rănit de moarte, cu aripile frînte, Lt. - Comandorul Popișteanu închide ochii pentru totdeauna, după ce îndeplinise 35 de misiuni la inamic și două aterizări în liniile sovietice ca să scape pe zburătorii noștri răniți care erau gata să fie prinși. Pe pieptul lui voinic strălucea cruciulița viorie a Ordinului „Mihai Viteazul", crucea de aur a „Virtuții Aeronautice" și „Crucea de Fier".

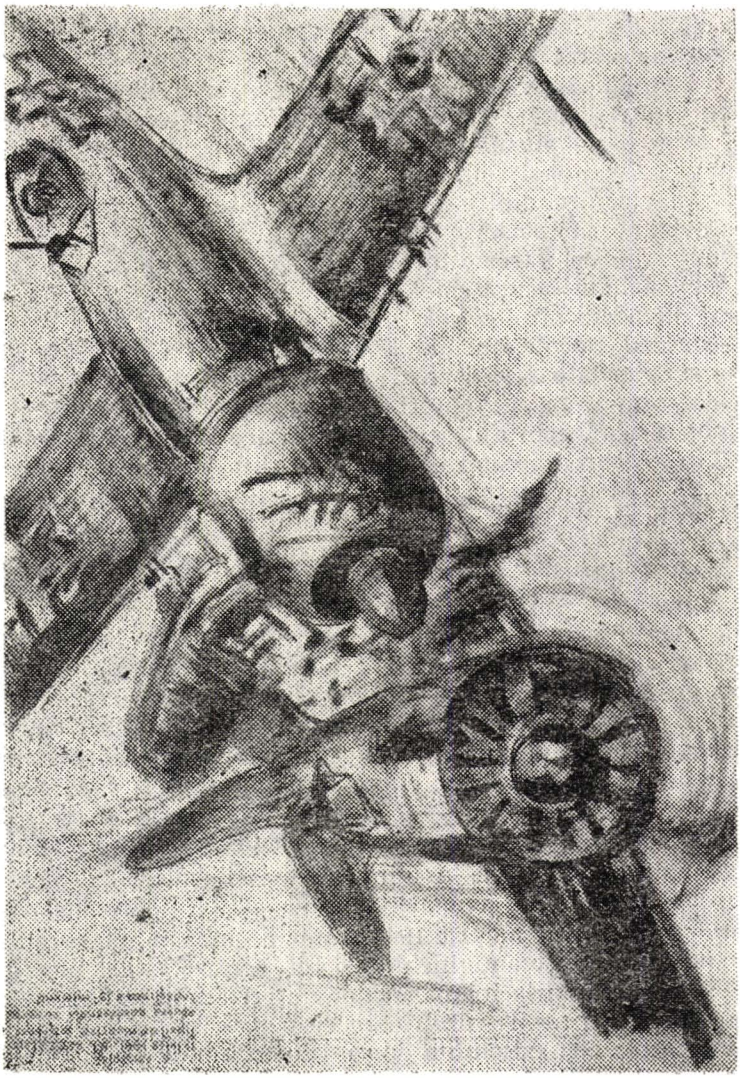

LOCOTENENT VICTOR COMȘA

Una din cele mai luminoase figuri de eroi din războiul nostru sfînt, Locotenentul Comșa Victor, n-a fost un erou al întîmplării, nici al instinctului. A fost un intelectual, condus, în toate acțiunile sale, de rațiune. De aceea, din toate faptele sale de arme se desprinde imaginea copleșitoare a eroismului conștient care-l ridică pe culmile sublimului.

Născut la Sibiu, în ziua de 13 ianuarie 1912, din părinți care i-au dat dîrzenia luptei pentru libertate și dreptate, Locotenentul Comșa Victor a absolvit Liceul „Gheorghe Lazăr", după care studiază un an la Școala Politehnică din München. Atras însă de nobila carieră a armelor, în care vedea o sfîntă misiune, el intră în Școala Militară, unde se pregătește temeinic pentru ziua cea mare a luptei pentru apărarea Patriei.

Războiul îl găsește cu gradul de locotenent în „Reg. 1 Vânători de Gardă", pe malul Prutului, pe care-l trece printre cei dintîi.

În luptele grele de la Țiganca, Locotenentul Comșa Victor cere singur să plece în fruntea unui pluton de cercetare. Descoperit de inamic, mînuiește personal mitraliera, se avîntă cu ostașii săi asupra cuiburilor de rezistență bolșevică, distruge o cazemată și se întoarce cu 200 de prizonieri. În zilele următoare, pînă la scoaterea inamicului din pozițiile puternic întărite de pe malul stîng al Prutului. Locotenentul Victor Comșa ia parte la toate acțiunile importante, creîndu-și în unitate o aureolă de legendă. În timpul uneia din aceste acțiuni, fiind încercuit de forțele bolșevice, viteazul locotenent se urcă pe tancul comandantului, conduce de pe el lupta, sparge cercul de foc al inamicului, pe care îl alungă departe de pozițiile sale.

La Kagarlîk, în Transnistria, însoțit numai de o mînă de oameni, împresoară trupele bolșevice ascunse în niște case, de unde trăgeau cu disperare, ținînd în loc înaintarea soldaților noștri. Printr-o manevră iscusită și cu dispreț total de moarte, izbutește să reducă la tăcere rezistența inamică, reușind astfel să pună mîna pe sat, pe care-l curăță apoi de bolșevici. Prada este foarte mare : 2 tancuri (expuse la București în fața Palatului Regal), 7 tunuri, 2 mitraliere și numeroase arme și muniții.

La Dalnic, lîngă Odesa, unitatea Locotenentului Victor Comșa dă, numai într-o zi, șapte atacuri. Bolșevicii rezistă cu îndîrjire și, pentru a face față înverșunatelor atacuri românești, aduc în liniile de bătaie patru tancuri. Neînfricat, Locotenentul Comșa Victor se repede asupra unuia din ele, se cațără pe matahala de fier, care scuipă gloanțe și foc, și încearcă să o distrugă. Intimidați de atîta îndrăzneală, bolșevicii renunță la luptă și întorc tancurile spre locul de plecare. Locotenentul Comșa

Victor abia are timp să sară de pe tancul dușman și să se reîntoarcă în liniile noastre.

Dar, în ziua de 23 septembrie 1941, pe cînd făcea soldaților săi cu mîna dreaptă semnul „Înainte", o schijă haină îl lovește grav. Ridicat de brancardieri și dus la spitalul din Salz, Locotenentul Comșa Victor închide ochii pentru totdeauna, în ziua de 25 Septembrie 1941.

Într-una din numeroasele sale scrisori, pline de duioasă poezie, eroul locotenent scria scumpei sale soții : „Destinul vrea să vă facă fericiți, trăind sau trecînd în legendă pentru copilul meu".

Dacă destinul n-a vroit ca Locotenentul Comșa Victor să trăiască fericit, alături de cei dragi, el a trecut însă — așa cum prevedea — în glorioasa legendă a eroilor neamului, care trăiesc și vor trăi veșnic în sufletele tuturor Românilor.

Pentru strălucitele sale fapte de arme și pentru spiritul de jertfă totală, Locotenentul Comșa Victor a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" și cu „Crucea de Fier".

LOCOTENENT ȘTEFAN LUNCAȘU

În ziua de 27 iunie 1941, Locotenentul Luncașu Ștefan, dintr-un regiment de Vînători, primește misiunea de a pătrunde dincolo de Prut, spre a afla tăria inamicului din regiunea Hănășeni.

Pornind cu aproape întreaga companie a 3-a și cu un pluton de mitraliere, își îndeplinește misiunea, reușind să treacă Prutul fără pierderi. Zdrobind rezistențele inamice, pune stăpînire pe creasta de pe malul stîng și pătrunde în satul Hănășeni. Dar inamicul, cu mare superioritate în forțe și sprijinit de multe care de luptă, contra-atacă violent compania.

Se încinge o luptă crîncenă. Locotenentul Luncașu, deși copleșit de numărul forțelor inamice, nu înțelege să cedeze și rezistă cu dîrzenie.

Pășind pe pămîntul Basarabiei, sufletul lui vibra la poruncile strămoșilor, care-i vorbeau din fund de veacuri, cerîndu-i legămînt pe viață și pe moarte că nu va lăsa nerăzbunată vremelnica cotropire dușmană.

Vînătorii lui, însuflețiți de aceleași îndemnuri lăuntrice și de pilda comandantului, lupta cu înverșunare și apărau fiecare casă, fiecare palmă de pămînt. Mitralierele și puștile mitraliere seceră cu neîndurare în valurile bolșevice. Lupta este însă atît de inegală, forțele bolșevice se revarsă și atacă în număr atît de mare, încît compania e aproape încercuită.

În vîltoarea acestei lupte aprige, Locotenentul Luncașu Ștefan este lovit și cade eroic în primele rînduri. Tot atunci, în lupta crîncenă la baionetă, cad răpuși sublocotenenții Ciocan Ilarie și Neagoe, precum și 45 ostași.

Eroii au fost citați cu Ordin de zi pe Regiment, iar Divizia i-a dat pildă trupelor sale.

N-a trecut însă multă vreme și Regimentul a avut prilejul să răzbune, în luptele ce au urmat, aceste prime jertfe, cărora Patria recunoscătoare le închină prinosul ei întreg de recunoștință și admirație.

SUBLOCOTENENTUL MEDIC GHEORGHE DRĂGHIESCU

Născut la 5 februarie 1910, în Comuna Carol I din județul Constanța, tînărul medic Drăghiescu Gheorghe era unul dintre cei mai pregătiți din promoția sa. În regimentul de infanterie, la care se prezentase, atunci cînd camarazii săi combatanți se avîntau spre Stepele Rusiei, Sublocotenentul medic Drăghiescu aduce o notă de permanentă bună-dispoziție, în clipele de repaus, și un exemplar devotament pentru ostașii pe care-i îngrijea cu părintească dragoste.

Dar măsura întreagă a măreței sale pilde de abnegație și sacrificiu a dat-o Sublocotenentul Drăghiescu Gheorghe în noaptea de 29 septembrie 1942.

„Batalionul de lei", pe lîngă care fusese de curînd repartizat Sublt. Drăghiescu Gheorghe, se afla într-o situație grea, căci bolșevicii, năvălind cu zeci de tancuri, reușiseră să pătrundă în satul Sadowoje, din Stepa Calmucă. Dar ostașii, oțeliți în luptele eroice de la Harcov, Donet și Stalingrad, nu renunțau lesne la poziția lor și o luptă crîncenă se dezlănțuie în bezna nopții.

La postul său de prim-ajutor, de veghe neclintită lîngă cei ce-și așteptau salvarea de la el, Sublt. Drăghiescu lucrează fără răgaz. Zeci de răniți îi sosesc de pretutindeni. Cu un zel neobosit, tînărul medic îi pansează, le dă primele îngrijiri, trimițîndu-i, în cel mai scurt timp, spre eșaloanele superioare, spre a-i scoate din satul în care luptele deveneau, clipă de clipă, mai aprige.

Sub ploaia de mitraliere și schije, sub amenințarea tancurilor, care se învîrtesc asurzitor pe ulițe, Sublt. Drăghiescu rămîne mereu la datorie, pansîndu-și și îngrijindu-și rănițiii. Nu vrea să părăsească satul, spre a lucra mai liniștit ; va rămîne acolo în vîltoarea luptei de stradă, spre a da imediat ajutor.

Din cînd în cînd, deși răzleți, bolșevicii se apropie și de postul său. Cu arma în mînă și cu sanitarii alături, Sublocotenent Drăghiescu trage vitejește, distrugînd pe oricine încearcă să-l stînjenească, în opera de salvare a vieții celor răniți. Apoi, din nou un pansament și iarăși salve de cartușe. Situația a devenit în totul îngrijorătoare. Răniții nu mai pot fi evacuați. Cu arma în mînă, Subl. Drăghiescu Gheorghe apără viața eroilor, care zac lîngă el, împotriva hoardelor bolșevice, care-l înconjuraseră.

Și, în noaptea stepei, în timp ce unitatea pregătea contraatacul, pentru respingerea definitivă a inamicului din sat. Sublocotenent Drăghiescu cade răpus de gloanțe și baionete, peste trupul ostașilor, a căror viață a apărat-o pînă la ultima suflare, cu un devotament unic.

*

* *

Sadovoje, 29 septembrie 1942

De ce mi-am însemnat, oare, această dată în carnetul meu, pe care-l port, nedespărțit, la piept ? Mai sunt notate aci și alte date, multe, chiar foarte multe, dar lîngă aceasta am tras atunci cu o mînă nesigură o cruce strîmbă în dreptul numelui Sublocotenentului Drăghiescu Gheorghe, medicul Batalionului de Dorobanți, care s-a luptat în noaptea aceea, mai mult decît vitejește, cu nestăvilita furie a Stepei Calmuce.

În amurg, mi-amintesc, priveam Stepa cu comandantul Batalionului. Dormea tăcută ca o vulpe. Nici o mișcare, nici o adiere de vînt. Numai pustiu și iar pustiu. Departe, răbufneau din cînd în cînd țăcănituri nedeslușite de mitraliere.

— Nu prea sunt semne bune, îmi mărturisi îngrijorat comandantul pe cînd ne întorceam spre sat. Pregătesc *ei* ceva, pentru în curînd. Mergeam acum, amîndoi, pe ulițele aproape pustii, cînd un ofițer se desprinse din fața poștii pe care filfîia steagul cu cruce roșie al nostru de prim-ajutor și înaintă spre noi salutînd :

— Să trăiți, domnule Maior, am onoarea a vă raporta că șomez !

Era un bărbat tînăr, — să tot fi avut ceva peste treizeci de ani, — zvelt, de statură răsărită, cu ochii pătrunzători a căror privire lăsa totuși atîta căldură și cu o față care rîdea într-una.

Comandantul îl privi o clipă și îngrijorarea lui de mai adineauri se topi într-un zîmbet lung, înțelegător.

— Asta e Gigi, doctorul nostru ! „Voia bună" personificată a Batalionului — îmi prezentă el pe tînărul Sublocotenent Drăghiescu Gheorghe.

— Am să vă las fără doctor, domnule Maior, continuă pe același ton tînărul ofițer. Vreau să vă rog să-mi dați și mie comandă de pluton. Ce naibă ! De azi dimineață am innumărat de o mie de ori toate piesele din trusă, am făcut inventare și para-inventare și am fluierat de 999 de ori „Vivere". Apoi, treabă de mine e asta ?

Îl privi părintește comandantul și, luîndu-l de umăr, îl mîngîie liniștitor :

— Lasă, Gigi, poate vei avea de lucru, mai curînd decât crezi tu.

Și dispăru, în căsuța unde își avea instalat postul de comandă, murmurînd ca pentru sine : — Tinerețe, tinerețe !

În cele cîteva minute cît am mai mers pînă la comandantul meu, doctor Drăghiescu îmi vorbi de lucruri și fapte din țară, de parcă ne plimbam amîndoi într-o zi de pace, cu soare mult, pe Calea Victoriei. Ne-am despărțit, dîndu-ne întîlnire pe a doua zi, la „postul" lui.

Cînd au pătruns rușii în sat și cînd a început lupta, nu știu. M-am trezit, la o oră, nu știu care, în plin scrîșnet de tancuri, împușcături dese și repetate, cînd văzduhul era un viespar de gloanțe și proiectilele se spărgeau pretutindeni, luminînd bezna stepei, casele, oamenii. Apocalips !

Se rezistă dîrz, din fiecare casă a Sadowoje-ului, cu arma în mînă împotriva atacatorilor. Românii pe aci sînt din cei care-au purtat cu glorie culorile steagului nostru la Harcov, pe Donet și la Stalingrad.

Cu mînecile cămășii sumese, la postul lui de prim-ajutor, doctorul Drăghiescu lucrează cu repeziciune. Sînt atîți răniți de nu-i mai poate prididi. Sîngele curge pe dușumea, pe haine, pe mîinele doctorului. El are timp și pentru o vorbă bună :

— Te doare ? Nu-i nimic, o sgîrietură care va trece în cîteva zile Și ochii rănitului, pierduți, se umplu de speranțe :

— Evacuați-i pe ăștia — ordonă doctorul, arătînd pe cei patru ostași care sînt mai grav răniți, lîngă el.

— Domnule doctor, nu mai sunt fețe ! raportează unul din sanitari. Doctorul nu mai vorbește. Acum dă numai ordine scurte, precise. Răniții sînt aduși din încăierare. Își rupe cămașa și pansează cu ea rănile.

Un alt sanitar, venit în fugă, raportează :

— Domnule doctor, răniții nu mai pot fi evacuați ! Sîntem înconjurați de ruși, care se apropie de postul nostru. Trebuie să fugim cît mai e timp !

O privire de o adîncă mustrare i-a fost aruncată celui care vorbise așa. Cum să fugă ? El, doctorul Drăghiescu, care ceruse să fie trimis să lupte ? Care va fi soarta acestor nefericiți sfîrtecați care zac aci, la picioarele lui, cu buze palide și ochi înfrigurați ? Nu !

— Toată lumea ia armele ! Rezistăm pînă la ultimul om ! — a fost porunca lui scurtă și, luînd un pistol mitralieră, se postă în ușă.

— Acum n-au decît să vină !

Împușcăturile se apropie din ce în ce de casă. Cînd au început să tragă cei dinăuntru nu-ți poți da seama. Pistolul doctorului pîrîie neîntrerupt. Cadavrele atacatorilor se îngrămădesc multe în fața ușii. Dar alții noi vin valuri, de parcă s-ar fi revărsat stepa. Și muniția doctorului și a celor din casă e pe sfîrșite.

Răniții îl privesc ca pe un zeu pe acest om care se luptă cu atîta tărie pentru ca să-i apere de puhoiul bolșevic ce se revarsă.

Dar !... Un glonte s-a oprit în pieptul viteazului. Arma a căzut greoaie din mînă și în trupul care se prăvălește peste trupurile camarazilor răniți pe care le-a apărat se înfig adînc baionetele hoardelor de stepă.

Așa a murit viteazul Sublocotenent medic Drăghiescu Gheorghe.

SUBLOCOTENENTUL CONSTANTIN CONSTANTINESCU

Sublocotenentul de rezervă Constantinescu Constantin s-a născut, la 23 iunie 1914, în comuna Malul Mare, județul Dolj. Părinții săi mutîndu-se la Calafat, primele clase secundare le face la liceul din localitate, ca apoi să-și termine studiile la Craiova, remarcîndu-se printre cei mai buni elevi. După ce absolvește Facultatea de Litere din București, este numit profesor de limba română la Liceul Comercial din Craiova.

A venit războiul. Armatele noastre luptau biruitoare dincolo de Nistru, după ce dezrobiseră Basarabia și Bucovina. Sublocotenentul Constantinescu de-abia aștepta momentul să fie chemat de regimentul lui, pentru a contribui și el cu ceva la marea biruință românească. Și momentul a sosit la 13 septembrie 1941, cînd Regimentul de Dorobanți din care făcea parte primește ordin de a pleca pe front.

Trupele române pătrunseseră adînc în stepele rusești, iar luptele pentru cucerirea Odesei erau în toi.

Tunurile noastre spintecau cerul acoperit de flăcări și fum. La Dalnic, rușii rezistau cu îndîrjire. Sublocotenentul Constantinescu avea comanda plutonului 2 din Compania I-a. În noaptea de 28/29 septembrie, ora 3,30, plutonul primește ordin să execute un atac de diversiune, pentru a ușura atacul batalionului 2 al Regimentului.

Întuneric. Rușii sunt luați prin surprindere și loviți fără cruțare. Cînd se luminează de ziuă, bolșevicii contraatacă puternic cu o companie, însă nu reușesc să scoată din poziția ocupată, pe Sublocotentul Constantinescu Constantin. Cu oamenii săi, însuflețiți de același patriotism ca și comandantul lor, el dezlănțuie un foc teribil, sprijinind cu mare eficacitate acțiunea Batalionului II.

După căderea Odesei, Regimentul pornește mai departe și petrece iarna groaznică a anului 1941/1942 pe cîmpiile Rusiei, pînă la 18 martie, cînd intră din nou în foc la Blagodatnoje. În acea zi, la ora 7 dimineața, rușii atacă puternic. Compania, din care făcea parte Sublocotenentul Constantinescu, deși era rezerva Batalionului, pornește la atac. După lupte grele, inamicul este aproape complet distrus ; numai o grupă mai poate să se ascundă într-o groapă, dar și aceasta este nimicită cu grenade de mînă.

Au fost capturați 20 de prizonieri, 2 puști mitraliere, o pușcă antitanc și trei branduri de 50 mm.

În urma acestor lupte grele din zilele de 17, 18 și 19 martie 1942, Sublocotenentul Constantinescu Constantin a fost decorat cu Ordinul „Steaua României" cu spade și panglică, cu „Virtutea Militară" și cu

„Crucea de Fier" germană. Vine marea bătălie de la Putiatina, la 20 mai 1942. O zi frumoasă, cu soare mult. Regimentul Dorobanți ataca la Sud de Harcov. Sublocotenentul Constantinescu era în frunte cu plutonul său.

— Pe ei că n-au gloanțe ! Aceasta era fraza tipică a lui. Dar, în plin atac, o rafală de mitralieră îl lovește în piept, curmînd firul vieții acestui desăvîrșit ostaș. „Costiș" — așa cum îl numeau camarazii săi iubiți — trăiește însă și va trăi de-a pururi în amintirea celor ce l-au cunoscut și l-au iubit.

SUBLOCOTENENTUL AVIATOR VASILE CLARU

Născut la 15 februarie 1918, în comuna Vîlcele-Bacău, Claru Vasile și-a prins galoanele de sublocotenent de aviație, la 1 iulie 1940, după ce absolvise cu succes Școala de Ofițeri de Aviație și Școala de Vînătoare. De statură mijlocie, bine legat, cu bărbia voluntară, priviri hotărîte, tînărul pilot, legat cu pasiune de taina zborului, dovedea un caracter ferm, o inimă caldă, un temperament năvalnic.

Începuse războiul fără emoții, cu aceeași lumină limpede în ochii săi calzi, reușind să totalizeze, pînă la 12 iulie 1941 — ziua cea mare a Sublocotenentului Claru Vasile — nu mai puțin de 12 misiuni. Misiuni variate, misiuni grele și frumoase în aceeași măsură, îndeplinite cu o înaltă conștiință ostășească.

12 iulie 1941 ! Ziua marei lui jertfe va rămîne, în memoria escadrilei și a camarazilor săi de zbor și de luptă, cel mai desăvîrșit exemplu de eroism și jertfă voluntară.

Escadrila lui se afla pe aerodromul Bîrlad. Patru avioane bolșevice fuseseră reperate în sectorul Taraclia-Țiganca. O patrulă de I.A.R.-uri, formată din Locot. Micu Ion, Sublt. av. Claru Vasile și Adj. Cocetaș, primește ordin să decoleze pentru a întîlni și angaja lupta cu avioanele inamice.

Patrula angajează imediat lupta și Locot. Micu, împreună cu Adj. Cocetaș, doboară două din avioanele bolșevice. În acest timp, Sublocotenentul Claru Vasile se ia după unul din avioanele bolșevice, care încercau să scape cu fuga spre Taraclia. Angajat în această urmărire, Sublocotenentul Claru Vasile s-a trezit izolat și încadrat de alte 6 Rata, care căzură cu tot focul lor nimicitor asupra sa.

Sublocotenentul Claru Vasile își dă seama că nu mai are nici o scăpare ; cu toate acestea nu cedează, atîta timp cît mai este în viață și mai este stăpîn pe mașina lui, vrea să-și vîndă scump viața și aparatul.

La un momnet dat însă, muniția de bord se termină, mitralierele țăcănesc în gol. Nu era timp mult de gîndit. O clipă doar și hotărîrea a fost luată. Sublocotenentul Claru Vasile trage de manșă, face o răsturnare și cade pe direcția unui Rata, surprins de mișcarea neprevăzută a pilotului român.

Camarazii de patrulă ai Sublocotenentului Claru Vasile care îi veneau într-ajutor, n-au mai putut decît să asiste la explozia aceea cumplită, cînd Claru a intrat cu avionul în aparatul bolșevic, care se rupse într-o jerbă de sfărîmături, în timp ce avionul Sublocotenentului Claru, torță vie, purta trupul și sufletul acestui brav erou spre pămîntul basarabean, pentru care se jertfea.

În acea zi, la a 13-a lui misiune, eroul Claru Vasile era avansat Locotenent și primea *post-mortem* suprema distincțiune militară, Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a III-a.

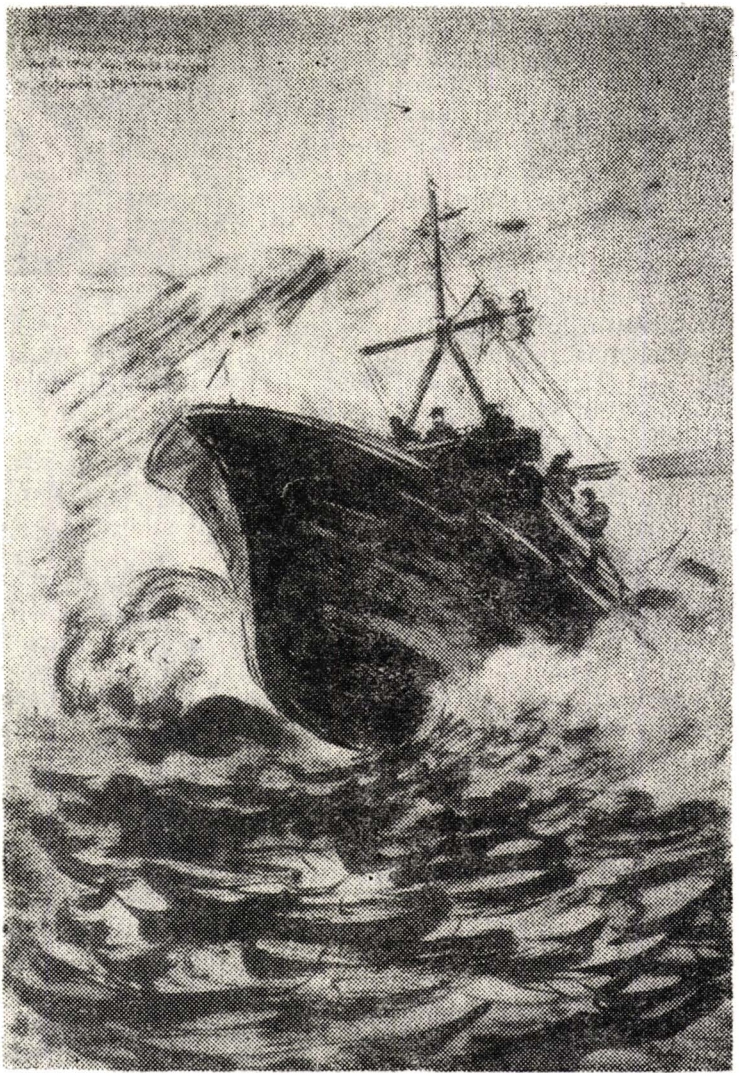

SUBLOCOTENENTUL MARIUS DUMITRESCU

„În lupta aprigă pentru cucerirea înălțimilor din zona Est, cota 102, (gara Carpova) a căzut la datorie, în fruntea plutonului său și a Regimentului de Dorobanți, eroul Sublocotenent Dumitrescu Marius, împreună cu tot plutonul său, după ce au asaltat la baionetă poziția dușmanului. A căzut în lupta corp la corp, cu un inamic mult mai numeros".

Așa glăsuiește Ordinul de zi din 25 august 1941 prin care se cinstea jertfa uneia din cele mai mari speranțe ale armatei române, a șefului promoției de ofițeri „Regele Mihai I".

Născut pe plaiurile oltene, care au dat neamului nostru atîtea figuri de eroi, Marius Dumitrescu a urmat cursurile Liceului Militar din Cernăuți, apoi Școala Militară de la Sibiu. Înzestrat cu cele mai alese însușiri : inteligență vie, sensibilitate de poet și un rar talent oratoric, el a fost, tot timpul studiilor, în fruntea camarazilor săi, ceea ce îi aduce, încă de pe băncile liceului, gradul de plutonier major, cea mai mare distincție ce se poate acorda unui elev în liceele noastre militare.

Șef al promoției de ofițeri din 1941, la punerea tresei, în ziua simbolică de 10 Mai, Marius Dumitrescu se face, într-o caldă mărturisire de credință, adevărat imn, plin de avînt patriotic și poezie, interpretul nu numai al unei promoții, ci și al unei întregi generații și al unui întreg popor.

„Înțelegem — spune el cu această ocazie — să trăim, cu toată durerea, drama neamului ; credem în veșnicia lui și, de aceea, nimic nu ne înspăimîntă, nimic nu ne copleșește, ci totul ne îndîrjește...

Jurăm în fața lui Dumnezeu că vom apăra, cu ultima sforțare și pînă la ultima nădejde, pămîntul românesc și că vom aduce Patriei îndoliate fericirea, prin sacrificiul total și necondiționat al ființelor noastre".

Și Sublocotenentul Marius Dumitrescu a înțeles să-și țină cuvîntul. Căci, deși fusese repartizat la Batalionul de Gardă al Conducătorului, cere, după declararea războiului, să fie trimis pe front în primele linii și nu se lasă pînă nu i se aprobă cererea.

Era pe la începutul lunii august 1941. Unitatea din care făcea parte Sublocotenentul Marius Dumitrescu susținea, de cîteva zile, lupte grele, în zona Razdelnaia, împotriva unui inamic cu mult mai numeros. Totuși, pînă la urmă, după șase zile neîntrerupte de luptă, rezistența bolșevică este zdrobită și inamicul pus pe fugă.

În aceste zile, Marius Dumitrescu, cu plutonul său, ia cu asalt, prin luptă la baionetă, înălțimile de lîngă Gara Carpova. Dar, tocmai în momentul victoriei, un glonte vrăjmaș se oprește în pieptul tînărului erou, care cade cu zîmbetul pe buze, mulțumit că și-a putut duce misiunea la bun sfîrșit.

Și, cînd soldații săi dragi au voit să-l ridice spre a-l duce înapoia frontului, pentru a-l salva, el se împotrivește, plin de înflăcărare și beat de fericirea victoriei, zicînd :

— „Nu mă luați de aci ; vreau să mor pe poziție".

Pentru sacrificiul total și necondiționat, adus cu atîta seninătate pe altarul Patriei, Sublocotenentul Marius Dumitrescu a fost decorat *post-mortem* cu Ordinul „Mihai Viteazul", iar pilda scurtei, dar eroicei sale vieți va călăuzi mereu alte generații de tineri ofițeri.

EROUL SERGENT MARIN TUREA

Sergentul Turea Marin, fiul lui Gheorghe și al Lixandrei, s-a născut, la 13 ianuarie 1913, în comuna Hințești, județul Argeș.

Părinții săi erau țărani săraci, dar harnici și cu frica lui Dumnezeu.

Încorporat la un regiment de vînători, tînărul Turea Marin își termină serviciul militar obținînd gradul de sergent.

În ziua memorabilă de 22 iunie 1941, el pleacă la datorie cu compania 1 din același regiment de vînători, fiind încadrat la comanda echipei de împrospătare cu muniții.

Datorită devotamentului, abnegației și curajului său, trece prin focul armelor și aruncătoarelor inamice, împrospătînd neîntrerupt plutoanele din linia I cu muniție în cursul luptelor de la Hut Timuș, Sibka, Bakalovi, Ploska, Karpowa și Wigoda.

În luptele grele care au avut loc în ziua de 2 septembrie 1941, la sud-est de Oktiabry, comandantul companiei, Căpitanul Vasilescu Constantin și subalternii săi, Sublocotenentul reverză Drăghici Gheorghe și Plutonierul T. R. Ionescu Paul, cad răniți.

Prin aceste pierderi, compania rămîne fără nici un comandant într-unul din cele mai grele momente ale luptei, cînd inamicul dezlănțuie un foc puternic de arme automate și aruncătoare.

În această grea situație, se ridică, din mijlocul eroilor neînfricați de moarte, Sergentul Turea Marin, care, luînd comanda companiei, ordonă să rămînă toți pe loc și să păstreze poziția cucerită, ascultînd de ordinele sale.

Porunca lui tunătoare și hotărîtă se răspîndește ca un fulger. Toți ostașii rămîn țintuiți pe loc, ascultînd de ordinele noului comandant.

În după-amiaza aceleiași zile, batalionul I și-a reluat atacul. Compania 1, avînd în frunte pe eroul sergent Turea Marin, care, el însuși, luase în mînă o pușcă mitralieră, asaltează fără frică de moarte poziția inamică ce rezista cu îndîrjire.

El singur se năpustește asupra unui cuib de rezistență bolșevic pe care îl zdrobește, luînd opt prizonieri, iar restul punîndu-i pe fugă.

Rănit la sfîrșitul luptei, în cap, bravul sergent este evacuat.

Datorită bunelor îngrijiri pe care le-a primit, exteriorul ranei i s-a vindecat, dar, reîntors acasă, rana i se redeschide și viteazul sergent moare, răpus de gloanțele inamicului pe care nu l-a lăsat să pătrundă în poziția companiei, într-un moment greu, cînd el luase voinicește și cu curaj în mîinile sale soarta camarazilor săi.

Pentru numeroasele sale fapte de arme săvîrșite pe cîmpul de luptă, cum și pentru că a luat comanda companiei în cea mai grea situație pe care aceasta a avut-o, ducînd-o la atac cu multă dibăcie și bravură, Sergentul Turea Marin a fost decorat cu medalia „Virtutea Militară" clasa a II-a și înaintat la gradul de Sergent Major.

EROUL PLUTONIER T.R. GRUIA MĂRGINENȚU

S-a născut la 20 septembrie 1912, în comuna Sagul, județul Timiș.

Făcuse studii superioare, fiind Doctor în Drept și ocupînd în viața civilă funcția de judecător. Tînărul Mărginențu Gruia era și un înfocat luptător naționalist.

Începînd războiul și plecînd pe front, elevul Plutonier T. R. Mărginențu Gruia primește funcția de observator în bateria eroului căpitan Săvulescu Emil. Pe un ger năpraznic, cum a fost cel din iarna anului 1941/1942, bolșevicii, superiori ca număr, atacă aproape zilnic pozițiile noastre.

Iarna se apropia de sfîrșit. Ne găseam în aceleași poziții, căci nu se pierduse nici o palmă de pămînt, datorită rezistenței înverșunate și spiritului de jertfă ale trupelor noastre.

În dimineața zilei de 25 aprilie 1942, bolșevicii atacă sectorul Alexandrowka. Plutonierul T. R. Mărginențu, ca observator înaintat, conduce cu multă pricepere și dibăcie focul bateriei sale. Valurile de atac se apropiau de poziția noastră, cînd focul bine plasat al artileriei produce pierderi îngrozitoare atacatorilor, obligîndu-i să se retragă.

Comandantul plutonului, entuziasmat de efectul focului de artilerie, aleargă la observatorul înaintat al bateriei și-l felicită pe Plutonierul Mărginențu pentru sprijinul focului și efectul obținut.

Bravul Plutonier, modest și bine dispus, era fericit că și de această dată a putut să-și îndeplinească misiunea.

Îndată după respingerea atacului se lăsase o ceață deasă, care împiedica observarea la inamic. Pentru a putea vedea însă mai bine, Plutonierul se ridică puțin din adăpost. Linia inamică se găsea la o depărtare de 300 metri. Nu se vedea nici o mișcare. Armele lor amuțiseră complet.

Numai piuitul unui glonț de armă rătăcit se mai auzi tras de departe. Acesta însă nimeri drept în fruntea Plutonierul Mărginențu Gruia, care muri pe loc...

Pentru excepționalele sale fapte de arme eroul plutonier T. R. Mărginențiu Gruia a fost decorat cu „Bărbăție și Credință", clasa a III-a, medalia „Serviciul Credincios", clasa a III-a și cu „Virtutea Militară", clasa a II-a, *post-mortem*.

CAPORALUL ION SPOIALĂ

Caporalul Spoială Ion, născut în comuna Vișinești, județul Dîmbovița, la 13 mai 1917, era fiul lui Petre și al Eleonorei.

A fost șeful unui post de radio al unei divizii de infanterie și a luat parte la memorabilele lupte din octombrie și noiembrie 1943.

Nervii tuturor ostașilor se încordau în luptele sectorului pe care îl apărau, sufletele lor se uneau în același avînt pentru stăvilirea puhoaielor de păgini, iar după fiecare luptă cîștigată mîinile celor înfrățiți în luptă se strîngeau călduros, udate de lacrimi de bucurie.

Tunarii noștri trăgeau din zori și pînă-n noapte, întrecîndu-se pe ei înșiși în eforturile pe care le făceau.

De patru zile bolșevicii presau tot mai înverșunat spre cota 228. Nenumărate explozii scormoneau zi și noapte pămîntul, iar mugetele de durere se rostogoleau în aerul îmbîcsit de fum și schije. Părea că o să ne înghită pămîntul.

Telefoanele postului nostru de comandă zbîrnîiau ca [illegible] din fire iar observatorii noștri cereau mereu focult stăvilator al puhoiului roșu.

Valuri nesfîrșite de bolșevici sălbatici se îngrămădeau pe o biată bucățică de pămînt, apărată cu cea mai aprigă îndîrjire de o mînă de suflete românești, dîrze și cu credința în Dumnezeu.

Dar iată că în toiul bătăliei liniile telefonice ale observatorului cu divizionul fură rupte.

— Să plece imediat o grupă să repare linia, ordonă comandanul divizionului.

— Plec eu, domnule Căpitan, răspunse răspicat Caporalul Spoială Ion, că doar n-or nemeri rușii chiar în aparatul meu de radio. Și-apoi să vedem ce fire or să mai rupă și la ăsta ?

Se întrezărea pe fața lui hotărîrea de a salva cu prețul vieții pe camarazii lui dragi.

Ca o sfîrlează se repezi în adăpostul lui, se echipă într-o clipă cu tot ceea ce îi trebuia la drum, apoi, cu aparatul în spate, se prezintă comandantului său pentru a primi ultimul ordin.

— Să trăiți, domnule Căpitan, sînt gata. Ordonați !

— Să ai grijă, băiete, să nu ți se întîmple ceva. Du-te în spatele cotei, apoi, încetișor, furișează-te pe linia infanteriei, la observator. De acolo raportezi imediat situația...

După o jumătate de oră postul de recepție primea, spre bucuria tuturor, informațiile necesare.

Caporalul Spoială, cu vocea emoționată de bucurie, transmitea : Am sosit la observator. Rușii sînt în fața liniilor noastre, la o sută de metri. Executați oprirea 154, 151, 156 etc.

Salvele bateriilor noastre porniră ca trăznetul asupra bolșevicilor cu fețe schimonosite.

— S-a tras foarte bine, strigă Caporalul Spoială.

— Foarte bine, se auzeau glasurile liniei de infanteriști, dar mai repede, mai repede...

În acest timp se auzi o trosnitură în aparat. Pe fețele oamenilor de la postul de recepție apăru paloarea grijei și a mihnirii.

— Domnule Căpitan, raportează postul 2, Caporalul Spoială nu mai răspunde. S-a auzit un troznet înfundat, apoi cuvintele neînțelese și, de-atunci, nimic... Nu mai răspunde la apelul nostru...

După cîteva ore, linia telefonică restabilindu-se, observatorul de divizion raportează :

— În sfîrșit, situația este restabilită. Sîntem stăpîni pe cotă. Rușii s-au retras în debandadă, lăsînd în fața liniilor noastre mormane de morți și răniți. S-au dat lupte grele corp la corp în interiorul poziției noastre. Nu ne-au putut clinti o clipă. Am fost salvați ca prin minune de loviturile bateriilor noastre, care au căzut chiar pe împrospăturile bolșevicilor, făcîndu-i și pe ei una cu pămîntul. Datorăm totul grijii dumneavoastră și Caporalului Spoială. A murit doborît de o grenadă inamică chiar în adăpostul lui, în timp ce transmitea ordinele primite.

În goana cailor ne-am repezit la cotă, unde l-am găsit cu căștile la urechi, alături de aparatul lui. Cu mîna dreaptă întinsă înainte, arăta parcă și acum celor ce veneau în urma lui drumul spre cei fără Dumnezeu și fără cruce.

Peste bulgării reci de pămînt, lacrimi calde au stropit o camaraderie ce ne-a înfrățit în viață ca și în moarte.

Pentru credința lui nestrămutată, pe care și-a cinstit-o cu cea mai frumoasă dintre jertfe, Caporalul Spoială Ion a fost decorat cu „Bărbăție și Credință" cu spade, clasa a III-a și propus la „Virtutea Militară".

ASPIRANTUL AUREL CORNĂȚEANU

Vedeta torpiloare „Viforul" lunecă ușor peste apele liniștite în aparență, dar care ascund atîtea mistere în adîncuri. Pe punte, tînărul ei comandant stă neclintit, scrutînd zarea... Din cînd în cînd, chipul lui se luminează sub strălucirea unui zîmbet, reflexul unui gînd, al unei amintiri...

„Aspirant Cornățeanu Aurel, deși călcăm regulamentul Marinei, că n-ai încă nici Școala de Aplicație, totuși, pentru faptele tale strălucite, îți încredințăm comanda vedetei torpiloare «Viforul»" — au răsunat, într-o minunată zi din viața unui tînăr marinar, cuvintele comandanților lui, mîndri de faptele de arme ale unui camarad mai tînăr...

Șef al promoției a 20-a, a cerut să fie repartizat grupului de vedete torpiloare, păsind în rîndurile marinarilor ca secund al vedetei „Vijelia", numai cu puțin timp înainte de începerea războiului. De-atunci, din zorii zilei de 22 iunie 1941 și pînă în dimineața zilei de 9 noiembrie 1941 — mai puțin de cinci luni —, el execută 22 misiuni de război la inamic, dintre care șase în apele Crimeii, pînă atunci încă în stăpînirea bolșevicilor. În toate dă dovada unui adevărat spirit marinăresc, inițiativă, curaj, iscusință, dispreț de moarte... Un submarin și un distrugător, unități cutezătoare ale inamicului, au cunoscut, o singură dată și pentru ultima, eroismul marinarilor români de pe „Viforul", pentru a se scufunda pentru veșnicie în apele Mării Negre...

În acea zi de 3 noiembrie 1941, vedeta torpiloare a aspirantului Cornățeanu Aurel făcea parte din escorta unui convoi de vase germane, cînd unitatea germană din frunte intră într-un cîmp de mine... Explozii după explozii, năpraznice, și vasul e cuprins de flăcări.

Aspirantul Cornățeanu, disprețuind primejdia, își duce vasul aproape de vasul atins, ca să-și salveze camarazii de luptă, sortiți pieirii...

Dar gestul acesta de nobilă camaraderie i-a fost fatal.

Trupul vedetei lui dragi e și el zguduit de exploziile care se succed într-un ritm tot mai viu. Flăcările, își întind limbile uriașe, îl cuprind din toate părțile... Aspirantul Cornățeanu stă însă drept pe punte, mîndru, ca o statuie peste ape și vremi, probă a vitejiei marinarilor români.

Nava se scufundă, dar el nu se mișcă..

„Aspirant Cornățeanu Aurel, pentru faptele tale strălucite și pentru sublimul tău sacrificiu ești decorat *post-mortem* cu ordinele «Mihai Viteazul» și «Coroana României» cu spade și panglică de Virtute Militară și ești înaintat la gradul de locotenent".

Liniștite, apele Mării Negre poartă murmurul acestui ordin, îl cufundă în adîncurile volburelor și-l înalță slăvilor, ecou de glorie pentru jertfa unui erou.

FRUNTAȘUL GORNIST GHEORGHE TĂNASE

Inamicul, bine întărit în pozițiile lui înaintate, rezistă cu disperare la atacurile trupelor române, pentru a da putința grosului armatelor sale să se retragă și să caute un drum de scăpare. Dar tocmai de aceea ordinul Diviziei sună precis, că dușmanul trebuie scos cu orice preț din vizuina lui, căci altfel strădania și toate jertfele de pînă acum ale Diviziei ar fi zadarnice.

Trebuie o manevră îndrăzneață, făcută de oameni hotărîți să învingă sau să moară, care să surprindă și să înspăimînte hoardele din față...

Două companii ale Regimentului de Dorobanți, care ocupă poziția, încep să se pregătească. Inamicul a simțit ceva, căci, peste verdele crud al cîmpului udat de ploaie, bîzîie, ca un viespar, pînzele de gloanțe și răbufnesc tot mai multe proiectile de brand... Obuzele se sparg undeva, în spate, după creasta dealului.

A sosit și clipa atacului :

— Să sune gorniștii ! s-aude vocea gravă, emoționată a comandantului.

Fruntașul Tănase Gheorghe a luat poziția de drepți, și-a pus baioneta la armă și, trecîndu-și pușca sub brațul stîng, cu dreapta și-a fixat goarna adînc în curmătura buzelor. Și goarna lui începuse să sune, scoțînd sunete vii, ca trîmbițele judecății de apoi, să scoale și morții.

Electrizați, oamenii au uitat de pînza gloanțelor, care li se încrucișează peste capete. Sar din gropi, cu armele strînse la piept, cu sacii de grenade trași la îndemînă, în față.

Fața gornistului Tănase, care înaintează în pas de defilare, după primele lovituri de trăgători, arde de bucurie, privind la camarazii care merg la atac cum se merge la manevră. Goarna sună, sună, de parcă Dumnezeu a pus în pieptul gornistului atîta putere, că nici nu mai are nevoie să sufle.

Primii trăgători au și ajuns în pozițiile dușmane. Lupta e mai în toi. Surprinși de asaltul neașteptat, inamicii sar năuciți din gropi și o iau la sănătoasa, părăsindu-și armele.

Vestea primei biurințe, adusă pe firul telefonului, se împrăștie imediat în toate direcțiile și întreg frontul se însuflețește.

Goarna fruntașului Tănase Gheorge sună mereu, ca un trîmbițaș al unei luni noui... Dar, deodată, sunetul ei se frînge brusc, cu un vaier... Un glonte inamic l-a lovit în coșul pieptului și l-a prăbușit în țărînă pe viteazul gornist... Dar sunetele goarnei parcă n-au pierit. Le poartă ostașii în sufletele lor, în avîntul atacului.

Printr-o manevră îndrăzneață de flanc și spate, două companii trec valea Popylina, fac să cadă întreaga rezistență inamică de la Izium și astfel divizia își atinge ultimul obiectiv al urmăririi.

Din ordinul Mareșalului, fruntașul gornist a fost înălțat, *post-mortem*, la gradul de caporal și decorat cu „Virtutea Militară" de război, iar, prin Ordinul de zi nr. 49 din 12 Iulie 1942, s-a hotărît ca, de aci înainte, Compania, din care făcea parte eroul, să-i poarte numele.

INDICE DE PERSOANE (selectiv) [1]

Aldea, Aurel — 280
Alexianu, Gheorghe — 280
Agiu, Constantin — 281, 343
Alexandrescu, Anton — 343—344
Alexandrini, Alexandru — 344
Angelescu, Dr. Constantin —344—345
Antonescu, Mareşal Ion — 281—286, 334
Antonescu, Mihai — 287—288, 334
Apostol, Gheorghe — 345
Argetoianu, Constantin — 288, 345—347
Aușnit, Max — 347—348
Avramescu, Gheorghe — 288—289

Bagdasar, Florica — 348—349
Balan, Mitropolitul Nicolae — 349
Barbul, Gheorghe — 289
Bălă, Dumitru — 289—290
Beian, Petre — 349—350
Belea, Miron — 350
Bentoiu, Aurelian — 351
Berkovitz, Azra — 351—352
Boeu, Sever — 352—353
Bodnaraș, Emil — 290, 353—354
Bova Scoppa, Renato — 290—291
Brabeţianu, Victor — 354—355
Bratfăleanu, Victor — 355
Brătianu, Constantin (Bebe) I. C. — 355—356
Brătianu, Constantin (Dinu) I. C. — 291, 334, 356—357
Brătianu, Gheorghe I. — 291—292, 334, 357—358
Burcă, Ion — 359

Cambrea, Nicolae — 359—360
Călinescu, Armand — 292
Carol al II-lea, Rege — 293—294, 334
Chastelain, A. G. Gardyne de (agentul D/II. 13) — 294
Chirnoagă, Platon — 294
Chișinevschi (Roitman), Iosif — 360—361
Christu, Ion — 361—362
Ciuntu, Edmond — 362—363
Ciupercă, Nicolae — 294—295
Claru, Vasile — 463
Clodius, Karl — 295
Codreanu, Corneliu Zelea — 295—296
Cojocaru, Dinu — 296
Comșa, Victor — 455—456
Constantinescu, Constantin — 461—462
Constantinescu, Miron — 363
Constantinescu-Iași, Petre — 339, 363—364
Coposu, Corneliu-Valeriu — 296
Cornăţeanu, Aurel — 470
Coste, Brutus — 297
Costinescu, Ion E. — 364—365
Cretzianu, Alexandru — 297—298, 334
Cristescu, Eugen — 298
Cuza, A. C. — 298

Daicoviciu, Constantin — 365
Dan, Romulus — 366—367
Danielopolu (Danielopol), Daniel G. — 367
Dămăceanu, Dumitru — 298—299, 365—366
Demetrescu, Camil — 299
Dimitriu, Adrian — 367—386
Dobrescu, Aurel — 368—369
Dombrowski, Victor. — 369—370
Duca, George I. — 299
Dumitrescu, Anton — 299—300
Dumitrescu, Marius — 465
Dumitrescu, Petre — 300
Drăghiescu, Gheorghe — 458—460

Elefterescu, Mircea — 300
Elena, Regina Mamă — 301, 379—380
Elisabeta, Prinţesa — 370—371

Fabricius, Wilhelm — 301
Fărcășanu, Mihai — 371

[1] Trimiterile se fac la persoanele cuprinse în *Who's Who* ori la cele menționate în documentele străine (îndeosebi *Leading Personalities in Roumania, 1947*, p. 340 și urm.) și în *Eroi ai neamului (1941—1944)*.

Filderman, Wilhelm — 301
Filotti, Eugen — 371—371
Florescu, Marin — 372
Fotino, Gheorghe — 372—373
Franassovici, Richard — 373—374

Gafencu, Grigore — 301—302, 335
Georgescu (Tescovici, Burăh) Teohari — 338, 374—375
Ghelmegeanu, Mihai — 375—376
Gheorghe, Ion — 303, 335
Gheorghiu-Dej, Gheorghe — 303, 338, 376—377
Gigurtu, Ion — 303, 335
Goering, Hermann — 303
Goga, Octavian — 303—304
Groza, Petru — 304, 337, 377—378
Gunther, Franklin Mott — 304

Hațieganu, Emil — 378—379
Hitler, Adolf — 304—305
Hoare, Sir Reginald — 305
Horthy, Miklos — 305
Hudiță, Toan — 380

Ileana, Prințesa — 380—381
Ioanițiu, Alexandru — 443
Ionașcu, Constantin — 381
Ionescu, Emanoil M. — 382
Ionescu, Emilian — 306, 382—383
Ionescu, Tudor — 383
Ionescu-Bălăceanu, Gheorghe — 305—306
Ionnițiu (Ioanițiu), Mircea — 306, 384
Iordăchescu, Theodor I. — 384—385
Iorga, Nicolae — 306
Isaru, Nicolae — 449

Jold, Alfred — 306—307
Jumanca, Iosif — 385—386

Kallay, Miklos — 307
Keitel, Wilhelm — 307
Killinger, Manfred von — 307
Kollontay, Alexandra M. — 307

Lascăr, Mihai — 386—387
Lavrentiev, A. I. — 307
Lazăr, Ilie — 387
Leucuția, Aurel — 388
Levin, Misa — 388—389
Litvinov, M. M. — 307
Livezeanu, Elena — 389
Livezeanu, Octav — 389—390
Luca, Vasile (Laszlo) — 390—391
Luncașu, Ștefan — 457
Lupescu, Elena (Magda) — 307

Macovescu, Gheorghe — 391—392
Madgearu, Virgil N. — 308
Magherescu, Gheorghe — 308
Malaxa, Nicolae — 392—394
Malinovski, R. I. — 308
Maniu, Iuliu — 309, 335, 394—396
Manoilescu, Mihail — 309—370
Manuilă, Sabin — 310—311
Maurer, Ion Gheorghe — 396—397
Mănescu, Constantin — 451
Mărginențu, Gruia — 467
Mihai I, Rege — 311—312, 397—398
Mihail, Gheorghe — 312—313, 399—400
Mihalache, Ion — 313, 400—401
Mihăiescu, Ștefan — 398—399
Mocsonyi-Styrcea, Ioan de — 313—314
Moruzov, Mihail — 314
Moșoiu, Tiberiu — 401—402
Mussolini, Benito — 314

Nano, Frederic C. — 314—315
Negel, Dimitrie D. — 402
Neubacher, Hermann — 315
Nicodim, Patriarh — 402—403
Niculescu, Constantin — 403—404
Niculescu-Buzești, Grigore — 315, 404—405
Nistor, Ion I. — 405—406

Oeriu, Simion — 406
Orășianu, Constantin A. — 442

Pantazi, Constantin — 315—316
Parhon, Dr. Constantin I. — 406—407
Pas (Pascu), Ion — 407
Pastia, Alexandru — 444—445
Pauker, Ana — 316, 336, 409—410
Pălăghiță, Ioan M. — 447—448
Pătrășcanu, Lucrețiu — 316—317, 335, 338, 407—409
Penescu, Nicolae — 317, 335, 410—411
Petrescu, Constantin-Titel — 317, 336, 411—412
Petrescu, Dumitru M. — 413
Petrescu-Comnen, Nicolae — 317—318
Pop, Dumitru — 413—414
Pop, Ionel — 414
Popescu, Dumitru G. — 318
Popișteanu, Alexandru — 452—453
Popovici, Mihai — 414—415
Popp, Ghiță — 415—416
Porter, Ivor — 318
Potop, Aurel — 416—417
Profiri, Niculae — 417

Racoviță, Mihail — 417—418
Ralea, Mihai — 338—339, 421—422
Rădăceanu, Eugenia — 418—419
Rădăceanu (Wurzel), Lotar — 339, 419—420
Rădescu, Nicolae — 319
Rădulescu, Savel — 420—421
Rădulescu-Pogoneanu, Victor — 319—320
Ribbentrop, Joachim von — 320
Romniceanu, Mihail M. — 422—423
Roșculeț, Radu — 423
Rusu, Dumitru — 320—321
Sadoveanu, Mihai — 423—424

Sănătescu, Constantin — 322, 336, 424—425
Săvulescu, Traian — 425—426
Serdici, Vasile — 426—427
Spoială, Ion — 468—469
Sima, Horia — 321—322, 336
Sraier (Szraer, [Schreitr]), Iosif — 427
Stalin (Djugașvili), Iosif Visarionovici — 322
Stoica, Chivu — 427—428
Stoica, Vasile — 428—429
Sturdza, Mihail — 323

Șafran, Aldexandru — 323
Ștefica, Ilie — 323—324
Știrbey, Prințul Barbu — 324, 336
Șuțu, Mihail — 446

Tanrioer, H. A. — 324
Tănase, Gheorghe — 471
Tătăranu, Constantin — 429—430
Tătărescu, Gheorghe — 324—325, 337, 430—431
Teodorescu, Gheorghe — 325
Thierry, Adrien — 325
Tilea, Viorel Virgil — 325—326
Tolbuhin, F. I. — 326
Turea, Marin — 466

Ullea, Octav — 432
Urdăreanu, Ernest — 326

Vaida-Voevod Alexandru — 326
Vasiliu, Constantin (Piky) Z. — 326
Vasiliu-Răşcanu, Constantin — 337, 433—434
Vântu, Gheorghe — 432—433
Vergatti, Lelius — 450
Vișoianu, Constantin — 327, 336, 434—435
Vlădescu-Răcoasa, Gheorghe — 339, 436
Voinea (Beuve, Gaston) Șerban — 436—437
Voitec, Ștefan — 338, 437—438

Zăroni, Romulus — 438—439

CUPRINS/CONTENTS

CUVÎNT ÎNAINTE . . . . . .

STUDII STUDIES

I

Capitolul 1 — ROMÂNIA ÎN FAȚA RĂZBOIULUI MONDIAL / ROMANIA AND THE WORLD WAR 3
Bibliografie / Bibliography 69

II

Capitolul 2 — ROMÂNIA ȘI POLITICA INTERESULUI NAȚIONAL ÎN RĂSĂRIT / ROMANIA AND THE POLITICS OF NATIONAL INTEREST IN THE EAST 111
Capitolul 3 — CONTRADICȚII POLITICO-DIPLOMATICE ROMÂNO-GERMANE / ROMANIAN-GERMAN POLITICAL AND DIPLOMATIC CONTRADICTIONS 122
Capitolul 4 — ROMÂNIA ȘI STATELE UNITE ALE AMERICII / ROMANIA AND THE UNITED STATES 132

III

Capitolul 5 — REGELE MIHAI ȘI MAREȘALUL ANTONESCU / KING MICHAEL AND MARSHAL ANTONESCU 145
Capitolul 6 — 23 AUGUST 1944 : MEMORIA ACTULUI ISTORIC / 23 AUGUST 1944 : RECOLLECTIONS OF THE HISTORICAL ACT . . . 155
Capitolul 7 — ACTUL DE LA 23 AUGUST 1944 — AȘA CUM A FOST : DESFĂȘURĂRI INTERNE ȘI IMPLICAȚII INTERNAȚIONALE / THE ACT OF 23 AUGUST 1944 — AS IT WAS : INTERNAL EVENTS AND INTERNATIONAL IMPLICATIONS 172
Capitolul 8 — MARILE PUTERI BELIGERANTE ÎN FAȚA COTITURII ROMÂNIEI / THE BELLIGERENT GREAT POWERS AND THE EVENTS OF 23 AUGUST 1944 179

IV

Capitolul 9 — ROMÂNIA ÎN „UMBRA" YALTEI / ROMANIA IN THE "SHADOW" OF YALTA 257

V

WHO'S WHO 279

DOCUMENTE/DOCUMENTS

VI

DIN ARHIVELE STRĂINE : ROMÂNIA ÎN RĂZBOI SAU PACE — REGIM POLITIC, PARTIDE, PERSONALITĂȚI / FROM FOREIGN ARCHIVES : ROMANIA IN WAR AND PEACE — POLITICAL REGIME, PARTIES, PERSONALITIES 329

VII

EROI AI NEAMULUI (1941—1944 / HEROES OF THE ROMANIAN PEOPLE (1941—1944) 441
INDICE DE PERSOANE / INDEX OF NAMES 473

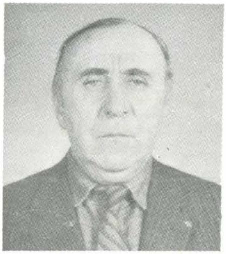

Cercetător ştiinţific, doctor în istorie (1971), director al Centrului de Istorie şi Civilizaţie Europeană din cadrul Filialei Iaşi a Academiei Române şi al publicaţiei acestuia - "Europa XXI". Coordonator al seriei **Românii în istoria universală**, 27 volume editate în anii 1986-1995 şi co-editor al publicaţiei "Romanian Civilization" (1992-1995). Specialist în istoria celui de-al doilea război mondial; contribuţii privind: rolul şi locul României în izbucnirea şi desfăşurarea ostilităţilor, acţiunea şi personalitatea Mareşalului Ion Antonescu, actul de la 23 august 1944, diplomaţia secretă şi spionajul, istoriografia, lumea după 1945 ori dezvăluirea miturilor conflagraţiei - rolul exclusiv "eliberator" al Marilor Puteri Aliate, "holocaustul" în ... România etc. Stagii de documentare în bibliotecile şi arhivele străine (S.U.A., 1980, 1985, 1986, 1987 şi 1988; Marea Britanie, 1986 şi 1994; Rusia, 1974, 1976, 1977, 1991, 1992 şi 1994; Germania, 1979 şi 1985) şi participări la diverse colocvii şi congrese internaţionale de istorie, cu intervenţii pe tema conflictului dintre 1939 şi 1945. **Lucrări**: **Războiul secret** (1973); **Dosare ale războiului mondial, 1939-1945** (1978); **Războiul mondial al spionilor, 1939-1989** (1991); **România şi trusturile petroliere internaţionale pînă la 1929** (1981, teză de doctorat, Premiul Academiei Române); **Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial**, I (1988). În colaborare: **Al doilea război mondial şi România. O bibliografie** (1981) şi **"Procesul" lui C. Z. Codreanu. Mai, 1938** (1994). Ediţii de scrieri şi documente: **Mareşalul Antonescu în faţa istoriei**, I-III (1990-1992, în colaborare); **România cu şi fără Antonescu** (1991); **Istorie interzisă. Mareşalii României** (1990); **Românii în arhivele Americii**, I (1992). Coordonare volume: **N. Iorga - Omul şi opera**, I-II (1971, 1994, în colaborare); **Anglo-Romanian Relations after 1821** (1983); **Titulescu şi strategia păcii** (1982); **Iaşi, 1600 - 1859 - 1918** (1983, Premiul Academiei Române); **Actul de la 23 august 1944 în context internaţional. Studii şi documente** (1984); **Eminescu: Sens, timp şi devenire istorică**, I-II (1989-1990, în colaborare). Colaborări la volumele: **România în anii celui de-al doilea război mondial**, I-III (1989); **Istoria militară a poporului român**, vol. 6 (1989); **Breve historia de Rumania** (Caracas, 1982); **Romania between East and West: Historical Essays in Memory of Constantin C. Giurescu** (New York, 1982); **Cotrocenii în istorie**, I-II (1992-1993); **România şi politica de alianţe** (1993). Lucrări sub tipar: **Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial**, II; **Românii în arhivele Kremlinului; A History of the Romanians** (în colaborare). Colaborări la diverse publicaţii de istorie din ţară şi din străinătate. Emisiuni radio/t.v.: 23 august 1944; Mareşalul Ion Antonescu; Yalta etc..

¤¤

"DOVEDIND o temeinică informare, un plan logic şi un stil limpede, teza de doctorat a candidatului **GH. BUZATU** convinge pe cititor. Atitudinea autorului este aceea a unui om de ştiinţă, preocupat exclusiv de demonstrarea adevărului istoric, iar nu a unor teze preconcepute... Este una din cele mai bune teze de doctorat pe care le-am cercetat în ultimii ani" (**CONSTANTIN C. GIURESCU**, 1971).

"**GH. BUZATU** este un Alfred Hitchcock al istoriei celui de-al doilea război mondial: el ştie să-şi ţină, literalmente, cititorul cu sufletul la gură, introducîndu-l cu o măiestrie a suspense - ului în labirintul enigmatic al conflagraţiei din 1939-1945. Ultima sa carte **Din istoria secretă...** ne apare ca o adevărată încununare a contribuţiilor sale la preistoria imediată şi istoria celui de-al doilea război mondial: informaţie inedită de inestimabilă valoare, o bibliografie care capătă uneori proporţii prodigioase şi, mai presus de toate, expunerea captivantă a unor aspecte şi momente din desfăşurarea marelui conflict" (**FLORIN CONSTANTINIU**, 1988).

"DUPĂ 1989 au apărut despre Antonescu o mulţime de lucrări, toate propunîndu-şi reabilitarea lui ca un erou naţional. Pentru înţelegerea politicii sale şi a obiectivelor sale pe termen lung este utilă antologia editată de **GH. BUZATU, Mareşalul Antonescu în faţa istoriei**, 2 vols. (Iaşi, 1990)" (**KEITH HITCHINS, Rumania, 1866-1947**, Oxford, 1994).

7000 LEI

SPONSOR: **S.C. FINEXIM I.G. TRADING,** Bucureşti